

3 1761 07854171 1

A PESTI POLGÁRI KERESKEDELMI

TESTÜLET

A BUDAI ÉS A NAGYKERESKEDŐK

ÉS NAGYVÁROSOK TÁRSULATA

TÖRTÉNETE.

BUDAPEST

1896

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

XII

150.
149.

A

PESTI POLG. KERESKEDELMII
TESTÜLET

ÉS

A BUDAPESTI NAGYKERESKEDŐK
ÉS NAGYIPAROSOK TÁRSULATA
TÖRTÉNETE.

IRTA

PÓLYA JAKAB

ÜGYVÉD,

AZ ÁLLAMTUDOMÁNYOK TUDORA, EGYETEMI MAGÁNTANÁR,
A MAGYAR TUD. AKADÉMIA LEV. TAGJA.

BUDAPEST.

1896.

HF
304
P6

Lukács Béla kereskedelemügyi miniszter Ő Nagyméltósága az 1894. évi január hó 29-én kelt leirattal felhívott bennünket, hogy az ezredéves országos kiállításon mutassuk be eddigi fejlődésünket, működésünket és tevékenységünket.

Örömmel és a legnagyobb készséggel fogadtuk a felhívást, mert így alkalmunk nyílt, hogy hazánknak és nemzetünknek nagy ünnepében múltunknak feltárása által is részt vegyünk és feltűntessük, habár nem is teljesen, hogy miként igyekeztek elődeink és törekedtünk magunk is hazánknak anyagi, szellemi és erkölcsi jólétét előmozdítani.

A múltunkat és jelenünket fővonásokban ecsetelő dolgozat megírásával dr. Pólya Jakabot, a magyar tud. Akadémia levelező tagját bíztuk meg, kinek teljesen szabad kezet engedtünk.

Megbízásunkból készült ugyan a dolgozat, de az egész Pólya Jakab műve.

Hinni és remélni akarjuk, hogy megfelel az igényeknek.

Ajánljuk tagjaink és a kegyes érdeklődők szives figyelmébe.

Budapesten, 1896. ápril 15-én.

*A pesti polgári kereskedelmi
testület.*

*A budapesti nagykereskedők
és nagyiparosok társulata.*

ELŐSZÓ.

Egy évezred! Még a nemzetek életében is nagy idő!

Ily hosszú nagy korszakot él nemzetünk a Kárpátok övezte földön, mely tőle vette nevét.

Minden életnek megvannak a maga viszontagságai. A nemzetek élete sincs viszontagságok nélkül. Nemzetünknek bőven volt azokban része. De a múltak viszontagságai és küzdelmei csak emelhetik az öntudatot, a jövőbe vetett hitet és bizalmat.

Kétszer fenyegette nemzetünket már ebben a hazában való letelepedése után végveszély. Kétszer kellett a hazát újra meghódítania és benépesítenie. A kereskedelmi testületek történetének kezdő ideje épen a másodszori benépesítés, nemzetünk legújabb fejlődésének kezdetére esik.

Midőn a pesti kereskedelmi testületek által elnökeik: báró *Schosberger Zsigmond* és *Aebly Adolf* vezetése alatt kiküldött bizottságtól a megtisztelő felhívást vettem, hogy írjam meg történetöket, annak szives örömmel engedtem abban a reményben, hogy hazánk és nemzetünk ünnepén én is hozzájárulhatok történetünk megvilágításához egy közgazdasági tényező működésének ismertetésével.

Reményemben nem csalódtam. Bő anyag állott rendelkezésemre. S ha az egésznet feldolgozhattam volna, bizonyára teljesebb és befejezettebb munkával léphettem volna

a nyilvánosság elé. De hogy munkám az ezredéves kiállításig megjelenhessék, az anyagban válogatnom kellett és csak a legfontosabbakra szorítkozhattam.

Nem vagyok és nem lehetek hívatva, nagyrészen töredékes dolgozatom értékének megítélésére. Az ítéletet a kereskedelmi testület tagjaira és az olvasó közönségre kell bíznom. De talán szabad azt a megjegyzést kockáztatnom, hogy igyekeztem tárgyilagos maradni és ezért a lehetőség szerint magukat a testületeket szólaltatom meg. Tettem ezt különösen még azért is, mert súlyt fektettem nem csak a közgazdasági kérdésekre és viszonyokra, hanem a közművelődésre is. Nem csak a kereskedő világ törekvéseit, hanem gondolkozását is akartam feltűntetni. A szives olvasó nem csak gazdasági, hanem bőven találkozik közművelődési adatokkal is.

Fölösleges talán említenem, hogy a munkának minden részeért én vagyok felelős. A testületek annak készítésére sem előlegesen, sem utólag be nem folytak.

Rendelkezésemre bocsátották 1785 óta meglevő jegyzőkönyveiket és 1846 óta meglevő irományaikat, melyek közt azonban egyes régibb okmányok is találtak. A többi az én dolgom volt.

Nem mulaszthatom azonban el, hogy köszönetemet ne jelentsem ki dr. *Ullmann Sándor*, a nagykereskedők és nagyiparosok társulata ügyészének, továbbá *Fritz Péter*, a polg. kereskedelmi testület titkárának, kik a legnagyobb készséggel mozdították elő kutatásaimat.

Köszönettel tartozom még dr. *Pauler Gyula*, az országos levéltár igazgatójának, nem különben *Tagányi Károlynak* és *Csánki Dezsőnek*, kik levéltári kutatásaimnál támogattak.

Budapest, 1896 ápril 9-én.

Pólya Jakab.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lapszá
Bevezetés	I
A pesti kereskedelmi testületek szervezete és működése	32
A kereskedelem szervezete	90
A házaló kereskedés	178
Előterjesztések közérdekű kereskedelmi ügyekben	201
Adalékok az állami pénzügy és adók történetéhez	246
Külkereskedelmi és vámügyek	267
1848—1849	288
Kisegítő pénztár és a magyar pénzjegyek	300
Az osztrák nemzeti bank fiókintézete	321
Közraktári ügy	336
Dunagőzhajózási társaság	357
Törvényalkotás	363
A kereskedelmi testület épülete	380
Ferencz József kereskedelmi kórház. Budapesti kereskedelmi betegápoló egylet	412
A budapesti kereskedelmi Akadémia	454
Alsófokú kereskedelmi iskola	470
Budapesti kereskedők menháza	474
Boltőrség	476

MELLÉKLETEK.

I. I. Lipót 1699. évi szabadalomlevele	483
II. Mária Terézia 1777. évi szabadalomlevele	486
III. A kir. kiváltságos nagykereskedők testületének szabadalomlevele	490
IV. Statuten des königlich privilegirten Grosshandlungs-Gremiums in Pesth	493
V. A szab. polg. kereskedők testülete 1803-ban	495
VI. Igazoló okmányok	498
VII. Jegyzék a szatósokról, kik littera C árukat árúsítanak	499
VIII. Bizonyos Pontok, melyeket a Brassai Magistratus 1806-dik Eszten- dőben, a terhet vitetők és szekeresek eleibe szabott	500

	Lapszám
IX. Vásári tűzrendőri szabályzat	502
X. Oroszországban házaló magyar honosok	503
XI. A polgári kereskedők testületére az 1846 7-ik évre kivetett adó osztályozása	504
XII. Az 1847-ben a kiváltságos nagykereskedők testületére kirótt adó	507
XIII. Magyar nemzeti színház	509
XIV. A részvényesek, mint a kereskedelmi testület épülete alapítójának névsora	511
XV. A budapesti kereskedők menháza javára tett alapítványok	513
XVI. A pesti polgári kereskedelmi testület kimutatásai. Képviselőség. Tagok névsora. Zárszámadási mérlegek. Adakozások, adományok, alapítványok	515
XVII. A budapesti nagykereskedők és nagyiparosok társulatának hason kimutatásai	522
XVIII. A kereskedelmi testület épületének, a budapesti kereskedelmi akadémia és a Ferencz József kereskedelmi kórház rajzai	527

BEVEZETÉS.

Közel két százados múltra tekinthet vissza a pesti polgári kereskedők testülete. I. Lipót király Brean Mór, Eusserich Sámuel, Augustin György, Dimitrovich János pesti polgári kereskedők és kalmárok kérelmére 1699 augusztus 15-én írta alá a szabadalomlevelet, mely a pesti polgári kereskedők és kalmárok testületi jogait és kötelességeit, a nekik biztosított szabadalmakat és jogosítványokat szabályozza.*

Pest város tanácsa 1700 január 12-én hirdette ki a szabadalomlevelet. A kihirdetési záradékban már a következő névszerint megnevezett kereskedők foglaltatnak, u. m. : Brean Mór, Eusserich Sámuel, Peringer Kristóf, Leopold Ferencz, Haphan K. János, Kövér Miklós, Boczik Manó, Paraszko Konstantin, Kernhofer György János, Samhover Mihály, Jefrem György, Fehérváry Izsák, Belanovits Joachim, Kemzey Ádám.

Ez okmány szerint tehát Pest városának a XVII. század végén tizennégy kereskedője vala. Minden esetben több, mint a mennyit az 1696. évi adóösszeírás kimutat. E szerint sz. kir. Pest városában akkoron három kereskedő vala, kik saját boltjukban árultak posztót és egyéb árúkat, és három kalmár és egy vasáros, kiknek nem volt boltjuk.

* Megjegyzem, hogy a budai kereskedők és vasárosok szabadalma 1697 június 22-én kelt.

A most említett összeírás éppen tíz évvel a török uralom megszűnte után foganatosított. A várost tehát nem épen abban az állapotban tünteti fel, a melyben azt a felszabadítására előrenyomuló bajor fejedelem a törököktől már elhagyatva találta. Valószínűnek kell tekinteni, hogy az összeírás már fejlettebb viszonyok közt történt, és mégis a sz. kir. várost, nem csak a kereskedők csekély számát nézve, hanem más tekintetben is, nagyon kicsinyesnek tünteti fel. A városban találtatott 192 polgári ház, melyek közül 10 tanácsosoké vala, továbbá 36 oly ház, mely nemesek és katonák tulajdona vala, összesen tehát 228 ház. Ezek közt, a tanácsosok házeit is ide számítva, 14 volt nagyobb, 46 kicsiny és 168 egészen apró. Összeíratott 342 családfő. E szerint a város akkori lakosságát — egy családban öt tagot számítva — 17—1800 főre lehet tenni.* Pest városa tehát abban az időben, midőn a kereskedőknek ma is fennálló testülete megalakult, természetesen a mai mértéket alkalmazva, közepes nagyságú falu vala.

S sz. kir. Pest városa ezen a magaslaton sem maradt. «A Rákóczy-kor zavarai s a dühöngő pestis annyira apasztották Pest népességét, hogy 1710-ben csak 300 lakosa maradt.»** Haladott állapotban, de 1696-hoz képest még hanyatló viszonyok közt mutatja városunkat az 1715. évi országos összeírás, mely szerint a városban volt 181 ház, 67 $\frac{7}{8}$ háztelek, 266 $\frac{1}{2}$ pozsonyi mérős szántóföld, 266 $\frac{1}{2}$ kaszás rét. A bérházakból és bérbeadott helyiségekből, továbbá az iparból és kereskedelemből folyó jövedelem 1794 frtra becsültetett. Ebből az üzleti jövedelem 520 frt. — A legnagyobb jövedelmű kereskedő Eusserich Sámuel, ki-

* Magyar gazdaságtörténeti szemle 1895. 78. 1.

** Thiring Gusztáv: Budapest 1894. 5. 1.

nek évi üzleti jövedelme 150 frtra tétetik. Ezen a jövedelmen kívül még hét bérbeadott bolthelyiségből 35 frt és egy bérbeadott házból 80 frt jövedelme vala. Ő is volt bizonyára akkoron a városnak leggazdagabb kereskedője, kit polgártársai tanácsosi méltósággal is megtiszteltek. Rajta kívül még három kereskedő viselte a tanácsosi tiszteletet, nevezetesen Santermeister Ferencz, kinek nem volt saját háza, továbbá Scopek Ferencz és Wyszhay Godofréd, kinek házában és fűszerkereskedésén kívül még 10 pozsonyi mérős szántóföldje és 3 kaszás rétje vala. Ezeknek üzleti jövedelme 30, 15 és 30 frtra becsültetik. A nagyobb jövedelmű kereskedőkhöz tartoznak Wersegy György, Pacsics Manó, Kontra János marhakereskedők 80, 60 és 50 forint évi jövedelemmel és Emanuel Miklós törökárú-kereskedő 40 forint évi jövedelemmel. Wersegy Györgynek 22½ mérős szántóföldje is vala. Az összeírás említ egy eladósodott szatócsot (Jobst György János). Augusztin Györgynél, kinek házában és háztelkén kívül 27 mérős szántóföldje és 10 kaszás rétje is vala, megjegyzi, hogy üzlete adósság miatt zárva van, Pestaluzzy Rupert vegyeskereskedőnél pedig, hogy 400 frttal tartozik, és épen ezért mindezeknél a kereskedőknél jövedelmet sem állapít meg. Püchler György Jánosnál azt az észrevételt teszi, hogy új vaskereskedő és ezért jövedelme 15 frtban állapíttatik meg. — Ezeken a névszerint megnevezett kereskedőkön kívül még 5 kereskedőt és 3 fuvarost említ az összeírás. — Az összeírás azonban, úgy látszik, csak azokat a kereskedőket vette föl, kiknek házuk és háztelkük vala. Kivételt csak Santermeisterre vonatkozólag tesz, ki a tanácsosok közt fordul elő. — Valószínű, hogy az összeírásban megnevezettek nem merítik ki az önálló kereskedőket és fuvarosokat.

Csak öt évi időköz választja el a most említett össze-

írást az újabb, 1720-ban foganatosított országos összeirástól. S az utóbbi összeirást nézve, a várost már lényegesen fejlettebb viszonyok közt látjuk. A házak száma 366, a szántóföldek területe $732\frac{1}{2}$ pozsonyi mérő, a réteké $968\frac{1}{2}$ kasza, a szőlők területe 933 kapa és a kereskedés- és iparadta jövedelem 11.215 rénus frt. — Az összeírásban 39 kereskedő 4554 frt, 9 fuvaros 176 és 3 hajós 6 frt évi jövedelemmel fordul elő. — Mindezek a kereskedők, kettőt kivéve, házbirtokosok, többnyire azonban mezőgazdák is, kiknek szántóföldjük, rétjük és szöllejük, vagy legalább is rétjük és szöllejük, vagy csakis szöllejük van. Az általuk gyakorlott üzletágakban is már nagyobb a változatosság. Előtérben állanak a vegyes-kereskedők, de találkozunk nagykereskedőkkel (ilyenekül említettnek Fehérváry Izsák és Pickler György) és nagyobb számban fűszerkereskedőkkel és kalmárokkal. Az összeírásban az egyesek jövedelme már lényegesen magasabb, Eusserich Sámuel 600 frttal fordul elő, Pacsics Manó 400 frttal, Viszhay Mihály, Emanuel Miklós, nemes Vajda Mátyás, Neskovics Staniszlav és Mitchmayer Antal 3—300 frttal, Scopek Ferencz és Prodanovics Antal 2—200 frttal, Stimsik János kalmár 178 frttal, Tripšin Simon, Pickler György, Verseggy György, Cziprovits Péter 150—150 frttal, nemes Emanuel Tivadar és Juris Iván 100—100 frttal. — Ezek valának abban az időben a városnak legvagyonosabb, legnagyobb jövedelmű kereskedői. Érdemes külön kiemelni, hogy a kereskedők névsorában kettő fordul elő, nevezetesen Vajda Mátyás és Emanuel Tivadar, ki nemesi oklevéllel dicsekedhetett.*

* Az 1715. és 1820. évi összeírás adatait dr. Acsádi Ignác és az országos statisztikai hivatal szivességének köszönöm. Dr. Acsádi volt oly szives engedelmemet ezekre az adatokra figyelmeztetni. A statisztikai hivatal pedig készséggel bocsátotta rendelkezésemre a birtokában levő összeírásokból a Pest városára vonatkozó összeírásokat.

Pest városának 1720-ik évi népességét Thirring Gusztáv már említett dolgozatában 2600 főre becsüli.

Sajnálattunkra, magának a testületnek ez idő szerinti, sőt még sokkal későbbi működéséről sem jegyezhetünk föl semmit. — Talán nem is fejtett ki még ebben az (1720-ig terjedő) időszakban följegyzésre különösen érdemes tevékenységet. Még az 1820-ik év is Pest városának kétségtelenül fejlettebb kereskedését — a személyes viszonyokból kiindulva — egy mai nagyobb falusi vagy kisvárosi kereskedelem színében tárja elénk, melynek aligha voltak nagyralátó tervei, és a mely minden valószínűség szerint megelégedett azzal, ha a szabadalmaira támaszkodva igyekszik a versenyt távol tartani. Sőt meglehet, hogy ezzel se sokat törődött és több súlyt fektetett szántóföldjeire, rétjeire, különösen pedig szőlőire.

Ki kell azonban emelnünk, hogy ha az 1820. évi jövedelmi kimutatásokat nézzük, Pest városa volt Buda után az országnak második kereskedelmi és iparos városa. Más véleményt fogunk azonban magunknak a városnak kereskedelmi és iparos viszonyairól alkotni, ha egy kétségtelenül sokkal biztosabb tényezőt: a lakóházakat tekintjük. A lakóházak számából kiindulva, Pestet nem csak Buda (1226 $\frac{1}{2}$ ház), hanem Sopron (757), Székes-Fehérvár (434), Pozsony (608), Selmecz (742), Körmöcz (712), Besztercebánya (998), Zólyom (836), Korpona (551), Lőcse (370), Debreczen (977) és Szeged (404) városok is túlhaladták.*

Csekélynek és kicsinyesnek jellemeztük Pest város kereskedelmét úgy a XVII. század, mint a XVIII. század második tizedének végén. Nem kell ezen fönnakadni. Hazánk akkori viszonyai, bátran mondhatjuk, minden tekintetben

* V. ö. Magyar gazdaságtörténeti szemle 1894. 286. s k. 1.

kezdetlegések valának. A török uralom néptelen sivataggá tette épen az Alföldet, hazánknak Kanaánját, melynek termékenységét nem csak mi, de ősapáink is dicsekedve emlegették.

Sem hosszas leírásokhoz, sem különös tudósításokhoz nem kell folyamodnunk, hogy ezt tisztán lássuk magunk előtt. Elég ebben a tekintetben azt tudnunk, hogy az 1720-ik évi összeírás szerint a két tiszai kerületben a bevetett terület kisebb vala, mint a dunántúli kerületben. Az utóbbiban volt a bevetett terület 503.834 $\frac{1}{2}$, a két kerületben együtt pedig 503.391 $\frac{1}{2}$ pozsonyi mérő. S ha még bővebb tájékozást akarunk szerezni, még csak arra az adatra kell tekintettel lennünk, hogy a két tiszai kerületnek 43.480 főt számláló adózó népessége épen csak 30 fővel haladta meg a dunántúli kerület népességét. Az adófizető népességet, továbbá a sz. kir. városok házainak számát nézve, hazánk négy kerületének 1720-ik évi népességét mintegy 850.000-re becsülhetnők. De számításba véve az egyéb népességet, különösen a nemeseket, papokat, az ezek udvarában élő fölös cselédséget, és talán a zselléreket is, az akkori népességet mintegy másfél millióra lehet tenni.*

Még ha számításunkban tévedtünk volna is, tényként vehetjük ki azt, hogy abban az időben az Alföld gazdag síkjain az állattenyésztés állt előtérben. Még egy 1840-ik évi, az akkor megjelent «Századok»-ban közölt utazási leírás Fejérmegyét mint főleg állattenyésztő megyét vázolja és mint olyant állítja elénk, melyben a népnek jelentékeny része földbe vájt putrikban lakik. Ha ilyen állapotok léteztek mintegy félszázaddal ezelőtt, gondolhatjuk, hogy minők voltak az akkori viszonyok.

* Részletesebb tájékozással a népesedési viszonyokról az 1715. és 1720. évi összeírások alapján készülöben levő millenáris munka fog szolgálni.

Az első külkereskedelmi adatok, mikről tudomásunk van, az 1733—34. és 1735—39. évekből valók. Ezek a külkereskedelmi adatok hazánk csak négy kerületének külforgalmát mutatják. Erdély, a temesi bánóság, Horvátország külön vámterületet alkottak. — Mily csekélynek bizonyítják ezek az adatok hazánknak, illetőleg négy kerületének külforgalmát, melyben természetesen foglaltatik a hazánknak külön vámterületet alkotó részeivel való forgalom is.

	Behozatal összértéke frt	Kivitel frt
1733—34	2,986.838	4,078.225 $\frac{1}{4}$
1735	2,528.470	3,588.592 $\frac{1}{2}$
1736	2,873.619 $\frac{3}{4}$	3,940.647 $\frac{1}{2}$
1737	3,066.516 $\frac{3}{4}$	4,366.057 $\frac{1}{2}$
1738	2,771.160 $\frac{1}{2}$	3,815.938 $\frac{1}{4}$
1739	3,473.572	2,899.199 $\frac{3}{4}$
Átlag	2,950.029	3,781.443 $\frac{11}{24}$

Valami különös becset nem lehet a külforgalmi értékeknek ma sem tulajdonítani, midőn az érték szakbizottságok segélyével, vagy önbevallások által állapíttatik meg. Annál kevesebb hitelt érdemelnek az ily régi értékek; különösen figyelemmel arra a körülményre, hogy akkoron az értékvám járta, mely pedig a ténylegeseknél határozottan olcsóbb áron nyugszik.

A külforgalmi adatoknak fő becse abban van, hogy tájékozást nyújtanak az országnak egyrészt fölös, másrészt pedig hiányos termeléséről. A kérdéses adatokat ebből a nézőpontból vizsgálva, természetesen nem lehet megelégedni a végösszegekkel, hanem az egyes cikkeket kell megnézni. Itt, a hol csak a kereskedelem főcikkeit kutatjuk, éppen csakis ezekre kell szorítkoznunk, és meg lehet elégednünk

az átlagokkal, annál is inkább, mert nem a kereskedelemnek évről évre való alakulását vizsgáljuk.

Mindenekelőtt álljanak itt a fő kiviteli cikkek:

		Átlagos	
		mennyiség	érték frt
Ökör	drb	56.403	1,419.183 $\frac{1}{3}$
Bor	akó	123.091	697.521 $\frac{1}{2}$
Gabona	—	—	490.463 $\frac{5}{8}$
Sertés	drb	31.836	134.972 $\frac{11}{12}$
Juh	«	105.127	125.116
Gyapjú	mázsa	5.820'54	120.801 $\frac{3}{8}$
Hal	—	—	78.711 $\frac{5}{12}$
Méz	akó	9.241 $\frac{1}{2}$	75.829 $\frac{11}{12}$
Vad	—	—	68.060 $\frac{3}{4}$
Bőr (nyers és kikészített)	—	—	66.353 $\frac{3}{4}$
Viasz	mázsa	1.531'39	60.947 $\frac{13}{24}$
Dohány	«	13.126 $\frac{1}{12}$	57.226 $\frac{1}{6}$
Hús és húsnemű	—	—	36.668 $\frac{7}{24}$
Réz és rézárú	mázsa	803'58	33.830 $\frac{1}{2}$
		Összes érték:	3,465.686 $\frac{7}{12}$

Ezekkel szemben a következők a főbb behozatali árucikkek:

		Átlagos	
		mennyiség	érték frt
Kalmár-árú	—	—	659.390 $\frac{11}{24}$
Vászon és karton	drb	149.359	557.880 $\frac{1}{3}$
Posztó	«	31.747	419.122 $\frac{3}{4}$
Szövet	«	21.284	211.675 $\frac{5}{6}$
Ökör	«	11.325	178.679 $\frac{1}{6}$
Vas és vasárú	—	—	163 087 $\frac{5}{6}$
Fűszer	—	—	117.303 $\frac{7}{12}$
Bőr (nyers és kikészített)	—	—	102.638 $\frac{3}{4}$
Selyem és selyemárú	—	—	73.251 $\frac{1}{6}$
Fa és faárú	—	—	66.211
		Összes érték:	2,550.440 $\frac{3}{4}$

Külforgalmunk általános jellege vajmi keveset változott. Akkoron, éppen úgy mint manapság, főleg nyers terményeket vittünk ki és ipari termékeket hoztunk be. S mégis a kép, melyet ezek a forgalmi adatok, tisztán csakis a cikkeket és azoknak a forgalomban való jelentőségét nézve, akkori külkereskedelmünkről nyújtanak, egészen más, mint a mai. A kiviteli értéknek több mint fele az ökörré és a borra esik és ezek alkotják fő kiviteli cikkeinket. Az ökör a maga lábán járt, nem igényelt szállítási eszközöket, a bor pedig vala a legértékesebb cikk, mely a drága szállítás terhét is elviselte.

Dr. Thirringnek már említett dolgozata szerint, Pest város népessége 1780-ban 13.550, 1799-ben pedig 29.870 főre ment. Az utóbbi évben Pest város lakossága már meghaladta Buda és Ó-Buda lakosságát, és az ifjú Pest, minden valószínűség szerint, nem csak a népszám, hanem a kereskedelem tekintetében is túlszárnyalta a régi Budát.

Minden kétségen felül áll, hogy Pest városa kereskedelme népszámának gyarapodásával együtt emelkedett. De ezt a tételt meg is lehet fordítani és akkép fölállítani, hogy abban a mérvben, melyben a város kereskedelme gyarapodott, szaporodott egyszersmind népessége is.

A magyarországi kereskedők Mária Terézia királynőhöz a helytartó tanács útján 1780-ban beadott, főleg az 1775-ben érvénybe léptetett vámszabályzat ellen irányuló kérvényökben * Pestet, ha nem is egyenesen a magyar kereskedelem központjának nevezik, de ebben a színben tűntetik föl, panaszolva a kereskedelemre terhes budai vámot. Almássy Pál kerületi biztos az 1787-ik évben beadott jelentésében ** Pestet kereskedelmi tekintetben egyenesen kerü-

* Alább lényeges tartalmában közöltetik.

** Httí levéltár 787. Pol. Cottuum No. 141. 62. és 63. A jelentés száma

lete központjának, sőt egyedüli kereskedelmi városának nevezi. Kiemeli azt is, hogy «Pest már jelenleg is jelentékeny kereskedelmi város Magyarországon, és a Duna melletti fekvésénél fogva, és mert Magyarország központja, természetes hivatása van arra, hogy a jövőben Magyarországnak az örökös tartományokkal, a tengerparttal és a török birodalomnak szomszédos szárazföldi országaival folytatott kereskedelmében csomóponttá váljék».

Pest jövőjére vonatkozik a jelentésnek ez a része. S nézetünk szerint ez a fölfogás inkább felel meg a valóságnak, mintha Pestnek akkori kereskedelmét már jelentékenynek tartanók.

Almássy leírja Pestnek akkori kereskedelmét. Jelentékeny gabonakereskedelmet folytatott a Dunán Mosonyon át Bécs és Ausztria ellátására. Ezen kívül pedig kivisz nagy mennyiségű gubacsot, dohányt részint az Abaldonak (az osztrák dohányegyedárúsági bérletnek), részint, de már kisebb mennyiségben, a külföldre, sok viaszt, sok gyapjút, némi ruhaneműt Törökország felé. A pesti fővámhivatalnak 1785. évi följegyzései szerint a kivitelre bejelentett árúk értéke 385.833 frt vala.

Az idegen országokból és a német örökös tartományokból behozott és ugyancsak a pesti harminczadi hivatalnál 1785-ben Magyarországon elfogyasztandókul bejelentett árúk értéke 745.518 frt, ebből 475.623 frt a német örökös tartományokból behozott árúkra esik. A fő behozatali cikkek: pamutgyártmányok, kávé, kalmárárúk, vas, ruha-

33.668/787. Mellékesen akarom megemlíteni, hogy Marezali II. József császárról írt igazán becses munkájában többször hivatkozik erre a jelentésre, de csak számának megjelölésével. A kutatónak, ki részletesebben akarná vizsgálni Magyarországnak akkori gazdasági viszonyait, figyelmébe ajánlhatom ezeket a megyékből beérkezett «Berichte»-ket, melyeket az itt közlött megjelöléssel azonnal megkaphat.

neműek, szőrmeárúk, bors, posztó, mindennemű gyapjúkermék, cukor, igen sok vászon, sok selyemárú és selyemszalag.

Ennek a forgalomnak — mondja tovább — az illető táblázatok szerint központja Bécs, és az osztrák bejövetelei állomásokon át idekerült árúk értéke 718.451 frt, mely csaknem kimeríti az összes behozatalt. De a kivitelnek legnagyobb része is oda történik. A közvetlen kivitel a tengerpart felé 21.208 frt, Galiczia felé 8922 frt és Törökország felé 25.125 frt.

Bármily jelentékeny is a kereskedelmi forgalomnak ez az összege, a Pest városában központosított kereskedelem mégis sokkal jelentékenyebb. Sok árút jelentenek be a magyar harminczad más állomásain. Nem foglaltatik az illető kimutatásokban a török pamuttal, czérnával és bőrrel folytatott átmeneti kereskedelem, valamint a számtalan marha, melyből jelentékeny mennyiséget visznek Pesten keresztül úgy a német örökös tartományokba, mint Németországba. A viszonyokkal ismerős egyének Pest összes kereskedelmi forgalmát mintegy 3.766,592 frtra teszik.

Almássy Pál Pest kereskedelmi árúi közt nem említi a budai bort, mely jelentése szerint az egri és miskolczi borral Galicziába és Lengyelországba szállítottatott. Meglehet, hogy a budai bort a galicziai és lengyel kereskedők a budai kereskedőknél vásárolták.

Ennek a jelentésnek egyik különös figyelmet érdemlő pontja Pest kereskedelmének Béctől való függése.

Főindokát kifejtve találjuk a magyarországi kereskedőknek már említett felség-kérvényében, melyben részletesen előadatnak azok a nehézségek, melyekkel a magyar kereskedelemnek az 1775. évi új vámszabályzat folytán küzdenie kell és a melyben már egész határozottan érvényre

jut, hogy Magyarország Ausztria és főleg Bécs javára még a gyarmatinál is rosszabb állapotba helyeztessék. Anglia megakadályozta gyarmataiban az iparnak fejlődését, de előmozdította a nyers termények előállítását. Az osztrák kormány, mint ezt a bornál látjuk, a magyar bortermelést is elnyomni igyekezett az osztrák bortermelés érdekében.

Az eljárásnak indoka ma köztudomású, de az egykorúak előtt sem volt ismeretlen.* A magyar közgazdaságnak ellenséges politika által elérni akarták, hogy Magyarország mondjon le a nemesek adómentességéről és ekképen több adóval járuljon a katonai kincstárnak mindinkább emelkedő szükségletei fedezéséhez. S tették ezt abban a hiszemben, hogy a terményárak Magyarországon lenyomatván, a hadsereg ellátása olcsóbb leend és hogy Magyarország elszegényedésével, iparának hanyatlásával Ausztria ipara fog emelkedni és Ausztria, különösen pedig a kegyelt Bécs fog meggazdagodni s már ennél fogva az osztrák örökös országokban lehet majd több adót kipréselni.

Nem csak magyar írók és hatóságok támadták meg ezt a politikát és mutatták ki fonákságait, hanem osztrák írók is, különösen Weinbrenner,** ki egyébként a mercantilismus, a tilalmi és védvám-rendszer befolyása alatt áll, sőt, ha nem csalódunk, osztrák államférfiak is.*** De itt nem lehet, sőt

* L. Berzeviezy: Ungarns Industrie und Commerz. Weimar, 1802. 54 s k. 1. — Hivatkozik József császárnak a magyar kanczellárhoz 1785 december 30-án intézett levelére és előadja, hogy József császár azt a javaslatot tette, hogy kész Magyarországnak kereskedelmi és iparszabadságot engedélyezni azzal a feltétellel, hogy a fisiokrata rendszer szerint a földbirtok külömbiség nélkül, alávetessék az államadóknak, tehát földbirtokától a nemesség is adót fizessen.

** Patriotische Gedanken 139. és k. 1.

*** Beer Adolf: Die österreichische Handelspolitik im XIX. Jahrhundert. Bécs, 1891. 2. l. Mária-Terézia királynőnek 1775. évi vámszabályzatáról szólva, említi, hogy az osztrák-magyar határvonal megszüntetését ellenezték a császárné tanácsosai, rámutatva azokra a nagy pénzügyi és gazdasági hátrá-

erre az időszakra nem is kell behatóan fejtegetnünk az osztrák vámpolitikát és azokat a nehézségeket, melyeket a magyar kereskedelemnek és általában nemzetgazdaságnak okozott. Szükségtelen, mert a nehézségeket, mint már kiemeltük, élénken ecseteli a magyarországi kereskedők felségfolyamodása.

Különben a kereskedelem elé a vámrendszerrel is sokkal nagyobb gátakat emeltek az akkori közlekedési és szállítási viszonyok. Magyarország gyönyörű folyamai — írja Marczali* — ez időben még tán inkább akadályai, mint előmozdítói a kereskedésnek. A legjáratabbaknak, a Dunának és Szávának medre is tele van czölöppel és elmerült fatörzsekkel, melyek a hajózást alacsony vízálláskor és szélvészben majdnem lehetetlenné teszik. A Kulpán csak árvíz idején járhat 1000 mázsát hordó hajó. A Tiszán való közlekedést még torkolatától Szegedig is nagyon nehezíti a sok zátony. A Béga torkolatánál óriási zátony terül; csatornáját a kenderáztatás teszi járhatatlanná. Ugyanannyi panasz van a sok malom ellen, mely a folyamoknak hajózásra legalkalmasabb részeit elfoglalja. Elhelyezésökben semmi rend, majdnem lehetetlen, hogy a hajó beléjök ne ütközzék. Különösen a Dráván számosak és veszedelmesek. Magán a Dunán Pozsonytól lefelé 528 van.

Weinbrenner,** kit már felemlítettünk, a folyamhajózásnak és ezen alapuló kereskedésnek más és nagyobb akadályait is ismeri és kételkedik abban, hogy folyamaink a kereskedésnek, tüzetesen a külkereskedésnek fogják-e azt

nyokra, melyek ebből a német örökös országokra háramlanának; és elhangzott azok szava, kik az ellenkező véleményt nem minden ügyesség nélkül pártolták.

* Magyarország története II. József korában. I. k. 128. s k. v.

** Id. munka 126. s k. 1.

az előnyt nyújtani, melyet azoktól jogosan lehetne várni. A folyókat, mondja, előbb még a szónak igaz értelmében hajózhatókká kellene tenni. A Dunának tudvalevőleg igen kanyarodott a folyása, csaknem mindenütt sziklák közt folyván, mintegy el van árasztva szigetekkel, örvényekkel és zátonyokkal, és mód felett sebesen rohan. Medrét a borzasztó szirtek igen egyenlőtlené teszik, és ezek a szirtek közt a rohamos folyam számos forgatagot alkot, melyek a hajózást, különösen alacsony vizállásnál, épen oly küzdelmessé, mint veszélyessé teszik. Fölfelé menet a vitorlát épen nem, és az evezőt csaknem épen oly kevésbé lehet használni; tehát a járműveket feltétlenül lovak vagy épen emberek által kell vontatni, a mi a közlekedést épen oly lassívá mint költségessé teszi. Csaknem ugyanez áll a Száváról, Dráváról és Kulpáról.

Nem mondja meg Weinbrenner az okot, hogy miért kell a hajó vontatására embereket használni. Sok helyütt nem volt vontató-út. Midőn József császár a Dunán és Dráván 1784-ben vontató-utakat csináltatott, megtörtént, hogy a megyék a kivágott vontató-utról a kivágott fákat a folyóba dobatták.**

Ma bizonyára ámulva olvassuk az ilyes tudósításokat; még nagyobb csudálkozással vesznek arról tudomást utódaink, kik saját tapasztalatból talán semmit sem fognak tudni azokról az akadályokról, melyekkel a dunai és a többi hajózható folyóinkon való hajózás járt. Kevésbé akadunk meg azokon a jelentéseken, melyek az országutak rosszságát, járhatlanságát panaszolják.** Ifjukoromban magam

* Marczali: id. h.

** «Az utak Pozsony és Nagy-Szeben közt» — írja Marczali, Lehmann után — «többször olyanok, minőknek a természet alkotta és a kocsikerekek megerősítették. A Pozsony és Buda közötti országút mellett sok helyütt árok

is jártam a szolnoki gáton, melynek sáros időben való járhatatlanságát említi Almácssy Pál. De a járható országutakon is mily lassu és költséges a szállítás, mérve ahhoz, melyet a mai járművek végeznek.

Akkoron az egyedüli rendezett közlekedési eszköz a posta vala. József császár országlásának első idejében, Marczali szerint, Budáról, mint az ország központjából, hetenkint kétszer indul a kocsiposta Kassa, Tokaj, Debreczen, Temesvár, Eszék, Baranyavár, Pécs és végre Körmend felé.

Pesten 1798-ban csak fiókposta volt. A testületnek 1798 június 6-ikán tartott ülésén Liedemann Sámuel szóba hozta, hogy az itteni postán rendetlenségek miatt és mert gyakornokok alkalmaztatnak, az utóbbi időben igen sok levél vész el. Indítványozza tehát — s az indítvány el is fogadtatott, — hogy tekintettel arra, hogy Pest kereskedelmi fővárosnak tekintetik, a helytartó tanács a városi tanács közbenjöttével kerestessék meg, hogy itten főpostahivatalt szervezzen és az állásokat szolid egyénekkal töltsse be.

Sokkal későbbi időben: 1803-ban, sőt 1815-ben is, a pesti postai közlekedésről a következő tudósítást kapjuk. Pestről általában csak levélposta ment. S indult innen Győrön, Pozsonyon át Bécsbe mindennap délelőtt 10 órakor, Kassára csak minden kedden délelőtt 11 órakor. Gácsba, Zólyomba, Rimaszombatba, Rétságára, Ipolyságára, Selmezcze minden kedden és szombaton délelőtti 11 órakor. Lévára, Nyitrára, Nagyszombatba, Liptóba, Trencsénbe, Árvába, Selmezcze szerdán és szombaton. Szabadkára minden vasárnapon és csütörtökön.

Pénzes és értékposta Pesten általában nem volt. Ez

van, de annál rosszabb. Pesten alul egész esinálatlan az út Szegedig, Szegeden felül egy mértföldnyivel felvetették az országútát, ezt azután kerülje mindenki. Szegedtől az erdélyi határig mindenütt esinálatlan az út.»

csak Budáról indult, és pedig Bécsbe minden vasárnap reggeli 9 órakor és megjött onnan minden szerdán. Nagyszebenbe csak minden 4 hétben ment egyszer.* Úgy a levél, mint a pénzes és értékposta megbízhatlan volt.**

Még csak egy adatot akarnánk kiemelni, melyet az általunk használt czímtárakban nem találtunk. A kereskedelmi testületnek 1804 május 20-án tartott ülésében hirdettetett ki a helytartó tanácsnak 1804 ápril 17-én 8750. sz. a. kelt intézvénye, hogy a kereskedelem előnyére Budán új diligence rendeztett be, Laczházán, Szabadkán, Péterváradon át Zimonyba, mely 4 postalóval az utat oda és vissza minden 14 napban teszi meg.

Egyes, az árúszállításra vonatkozó tényeket a testület jegyzőkönyvei örökítettek meg. Sajnos, hogy nem nyújtanak teljes képet, különösen azért, mert a kiegészítő okmányok hiányoznak. Részben ezek is adalékul szolgálnak a pesti kereskedelemnek Béctől való függésére.***

Az első feljegyzést 1792 ápril 1-én (7 pont) találtam. Folyamodik a testület Pest város tanácsa útján Bécs város tanácsához, hogy hagyja meg Winkelmann és társa hajósoknak, kiknek, úgy látszik, kizárólagos szabadalmuk volt, hogy hajószállítási bér fejében ne követelhessenek többet 8 garasnál a száraz és 10 garasnál a többi árúktól, valamint tartozzanak oly rendes járatot (Wasser-Ordinari) berendezni, mely minden szerdán a déli órákban induljon és ha az idő-

* Adressenbuch 1803. és 1815.

** E helyütt említem meg, hogy a testület 1791 december 18-án tartott üléséből kérvényezett a helytartó tanácsnál, hogy a leveleket és a pénzes leveleket ajánlva lehessen feladni.

*** Részletesebben közlöm ezeket a testület jegyzőkönyveiből vett adatokat, mert talán sikerül másnak, a mi nekem, sajnos, nem sikerült, azokat kiegészíteni, különösen a szállítási szerződés részleteivel, melyet a testület okmányai közt nem lehetett megtalálni. Megpróbáltam ezt a budai kereskedők és vásárosok testületétől megszerezni, de sikertelenül.

járás nem kedvezőtlen, szombaton délbe ide érkezzék, a mely esetben mázsánként 12 garast kapnak. Ha a hajósok ezeket a feltételeket nem fogadnák el, a kereskedelmi testület a szállítmányozás ellátására más társaságot fog szervezni.

Ugy látszik, hogy 1793-ban a bécsi hajós társasággal a szerződés több évre kötött, mert csak így van értelme az 1794 február 5-én felvett jegyzőkönyvben foglalt annak a határozatnak, hogy a hajótársaság képviselőjének arra a kijelentésére, hogy a folyó évben a szerződést kár nélkül nem lehet betartania, a társaságnak meg kell írni, hogy a testület a szerződés teljesítéséhez ragaszkodik, annál is inkább, mert van más, ki hajlandó a szerződést átvállalni, és mert az osztrák kormány meg nem tilthatja a pesti kereskedőknek, hogy Pest számára külön hajótársaságot létesítsenek.

De a bécsi hajóstársaság nem igen ijedt meg, mert ápril 13-án a testület Bécs város tanácsához fordul, hogy vagy kényszerítse a hajóstársaságot szerződése teljesítésére vagy adja meg az itteni testületnek a jogot, hogy Magyarország számára saját hajózást rendezhessen be, és ha ezt nem tehetné, hozzon mielőbb határozatot, hogy felsőbb helyre lehessen folyamodni.

Ujabb említés a Winkelmann és társa bécsi szab. hajóstársaságról csak 1800 deczember 17-én történik, a midőn is a két (pesti és budai) kereskedelmi testület kiküldöttei a hajóstársaságnak Pesten megjelent meghatalmazottaival az 1795 ápril 10-én úgy látszik 8 pontban megállapított szerződés alapján új szerződést kötnek a következő módosításokkal: Az 1. ponthoz. A heti hajónak, nem mint eddig szerdán, hanem csütörtökön délben kell elindulnia és ha kellőleg meg van rakodva, útközben árúkat felvennie nem szabad. A 2-ik ponthoz. Vas, ólom, sörét, gelét, vitriol

és darab kréta mázsájáért 9 garas, rőfös árúk és indigo mázsájáért 11 garas (a vitelbér), kalapoknál és más árúknál, melyek mázsaszámra fel nem vétethetnek, a hajósmesternek arról kell gondoskodnia, hogy azok vitelbére Bécsben állapíttassék meg és a hajóbér a szállítólevélben a feladó által jegyeztessék fel, továbbá 10 garas minden göngy-súly mázsa fűszer- és anyagárúért, mi alatt a bepakolt papír is értetik. Ezért köteles az árút úgy itt mint Budán költségmentesen partra rakni, még pedig október 15-től márczius végéig a fentebb megállapított hajóbérenél több fizettetik. A 8-ik ponthoz. Rossz időjárás esetén nem szabad kirakodni, hogy az árúban kár ne essék, legalább is egy hajóslegénynek az árúk mellett kell mindaddig maradnia, míg kellően meg nem vizsgáltatott, hogy azok az úton nem szenvedtek-e kárt és addig a gyékényeket nem szabad elrakni, míg az összes tulajdonosok árúikat a rakpartról el nem vitették és a hajóslegénynek kötelessége rossz időjárás esetén a kirakodott árúkat azonnal betakarni.

Ettől fogva 1814-ig találhatunk följegyzéseket a fuvarbér módosítását, tulajdonkép emelését,* valamint egyes károkat illetőleg, melyek vagy barátságosan intéztettek el, vagy

* Például szolgálhat az 1806 január 31-én és február 22-én felvett jegyzőkönyvekben előforduló alkú. Levélbelileg értesíti a bécsi hajózási társaság a testületet, hogy a folyó évben a fuvarbért emelnie kell, és pedig vasárúknál mázsánként 20, fűszerárúknál 23 és rőfösárúknál 25 garasra. Erre a testület válaszolja, hogy a jelen viszonyok közt nem találja méltánytalannak a fuvarbér emelését, de követelése mégis túlzott, és hajlandó megadni vasárúknál a 15, a fűszerárúknál a 18 és rőfösárúknál a 25 garast. — A hajózási társaság engedett és a fuvarbért 17. illetőleg 21 és 25 garasban kérte megállapíttatni. Ezt az ajánlatot a testület elfogadta, de kikötötte, hogy a testület tagjainak küldött árúkat illetőleg semmi esetben sem köthet a felekkel más fuvarbér-egyezményt, hogy a hajó, ha csak az időjárás megengedi, szerdán berakodjon és el is induljon és a míg testületi tagjainak összes árúi be nem rakattak, mások részére árúkat ne rakodjon, különösen pedig 8 nappal a pesti vásár előtt árút visszahagyni nem szabad.

kiküldetésekre és vitás kérdésekre adtak alkalmat. Az 1814 szeptember 16-án kelt jegyzőkönyvben (117) a következő határozat vétetett fel: Hogy a bécsi Winkelmann-féle hajózási társaság által a Pestre való áruszállításnál gyakorolt egyedárúságnak vége vetessék, a helytartó tanácsnál kérvényezni kell, hogy az itteni kereskedelmi testületnek engedjék meg, hogy árúit a saját hajóin szállíthassa ide. Midőn 1815-ben Winkelmann és társa a testületnek bejelentette a fuvarbéreket, melyeket szerződés kötése esetén felszámít, azt válaszolja, hogy az ajánlatba hozott fuvardíjakat tudomásul veszi, de sokkal keserűbb tapasztalatokat tett, sem hogy vele szerződésre lépne.

Midőn a kereskedelmi testület 1800 december 17-én a bécsi hajózási társasággal a új szerződést megkötötte, egyszersmind a városi tanácshoz folyamodott, hogy tekintettel arra, hogy a hajózási társaság a kirakodott árúkért többé nem szavatol, köveztesse ki a rakodó-partot. Ez tulajdonkép utalás az 1795 áprilisban beadott arra a kérvényre, hogy a város a dunaparton legalább azt a részt köveztesse ki egy hajóhossznyira, melyen a bécsi hajók szoktak kikötni, hogy a kirakodást rossz időben is lehessen végezni.

Az előbb említett kérvénynek sem volt semmi sikere, mert 1806 július 30-án a testület ismét elhatározza, hogy a tanácsnál kérvényezni kell, hogy küldjön ki egy bizottságot, mely a dunaparton számára be- és kirakodó-helyet jelöljön ki, melyet részben a testület költségén köveztessen ki. Crettiernek szeptember 30-án tett jelentése szerint a tanács hajlandó a kérelemnek eleget tenni, a testületnek rakodó-helyet kijelölni és ezt kiköveztetni, ha a testület hathatósan támogatja. Az ügy elintézésével Pisztory kapitány bizatott meg. E jelentés folytán a testület elhatározta, hogy a számára kijelölt rakodó-part kiköveztetéséhez 1000 frttal járul

és ezt a tagok járulmányaiból kell beszerezni, mi végett is 4 osztályba soroztassanak. Az I. osztályúak 50 frtot, a II. osztályúak 30 frtot, a III. osztályúak 15 frtot és végre a IV. osztályúak 5 frtot kötelesek fizetni.

Pest város emelkedésének egyik nagy akadályára szolgáltak a gyakori árvizek. Az 1803. évi czimtárban ezt illetőleg a következő feljegyzéseket találjuk. 1741-ben volt a legnagyobb árviz, a melyre a legidősebb lakosok visszaemlékezhetnek. Az 1775 február 17-én kitört árviz 2 napot tartott és ez alatt a külvárosokban 561 ház dőlt össze. 1789-ben újabb árviz. Az 1795. évi árviz a külvárosok nagy részét elöntötte és 14 napig csónakokon közlekedtek. Az 1798-ik év ismét nagy árvizet hozott és ekkor emeltek magas zsilipes gátakat a város fölött és alatt.

Mint az előadottakból láthatjuk, a kereskedelem mindenféle akadályokkal küzdött. Mindezek ellenére az ország és tüzetesen Pest város kereskedelme nem szünt meg emelkedni. Nem bocsátkozunk itt részletekbe. Csak néhány tényrt szándékozunk kiemelni Pest város kereskedelmét illetőleg.

Ha az 1715. és 1720-ik évi összeírások alapján Pest kereskedelmét egy mai nagyobb falu vagy kisváros kereskedelmével kellett azonosítanunk, kereskedelmét a jelen század elején egy mai nagyobb vidéki város kereskedelmével mérhetjük össze. — Érdekes ebben a részben a kereskedelmi testület tagjainak az 1803-ik évre vonatkozó czimtára. Csaknem az összes kereskedéseknek czégérök van s egynémely kereskedő, s éppen az előkelőbbek, több súlyt fektetnek üzletök czégérére mint helyére. A czimtárban nem jelölik meg az utczát, melyben üzletök van, hanem igenis üzletök czégérét. — Találkozunk azonban már üzletekkel, melyeknek nincs czégérök, és a mi fő: határozottan nagykereskedői

üzletekkel, melyekhez tartoznak az összes zsidó kereskedések, melyek csakis nagyban árúsíthattak.

De ez a czimtár más irányban is érdekes. Érdekes abban az irányban, hogy látjuk, mint vonul át a nagykereskedelem a belvárosból a Lipótvárosba. Ott helyezkednek el a zsidó kereskedések. A Lipótvárosban van Glückswerth Mihálynak, akkora Pest egyik legelőkelőbb kereskedőjének anyag- és fűszerüzlete, valamint terménykereskedése. A váczi-utcza mint kereskedelmi gyúpontnak egészen más képét látjuk ma, mint századunk elején. A váczi-utcza abban az időben telve volt anyag- és fűszerárú- (7), posztó- (5), rőfösárú-üzletekkel (7), bőr- és pokróczkereskedésekkel. Látunk abban egy díszműárú-üzletet. Volt abban bizonyára vas- és vászonkereskedés is. S éppen úgy nincs kizárva, hogy azokban az üzletekben is, melyeket számokkal jelöltünk, több volt mint a mennyit számadataink jeleznek, mert lehetséges, hogy éppen a pusztán czégérrel jelölt üzletek a váczi-utczában vagy a főtéren (ma városháztéren), a belvárosban központosított kereskedelemnek gyúpontjain voltak.

Jelen századunk elejétől fogva Pest város kereskedelmét folytonosan emelkedőben és a mai állapothoz mindinkább közeledőnek látjuk.

Előtérben még mindig a vásár áll. A pesti kereskedők súlyt fektetnek úgy a helybeli, mint a debreczeni vásárookra, melyek alatt a testület nem tartott ülést. De a pesti országos vásárban századunk elején az a változás történik, hogy a belvárosból kiszorul és áthelyeztetik a Lipótvárosba: az új vásártérre (ma Erzsébettér).*

* A pesti vásárt századunk elejéről leírja Leyrer 1803-ban megjelent leveleiben. Az ismertetést közöltem a pesti magyar kereskedelmi bank történetében. Mellőzhetőnek tartom a leírásnak e helyütt való ismétlését. Csak azt emelem ki, hogy a vásár főczikkeit alkották a pamut, a gyapjú, a dohány, bor, méz és a kézművek.

A vásári forgalom hozza magával, hogy a kereskedelmi testület 1808-ban vásári tűzoltóságot szervez, melyet egész 1855-ig tartott fenn, a midőn is az országos vásár az Új-épület mögé helyeztetett át.

De az új vásártérrel látszik kapcsolatban lenni, hogy a tanács a testületet megbízza a vásárra került országos termények árainak megállapításával. Az első ármegállapítás, mely a testület jegyzőkönyveiben foglaltatik, az 1808. évi medárdi vásárra vonatkozik. Ez a jegyzék egyszersmind tájékoztat nyújt a vásáron árúsított terményekről, melyek is röviden felsorolva: gyapjú, viasz, méz, dohány, marhazsir, disznózsír, szalonna, nyers bőr, makk, pálinka, bor, szóda és szarv. De azt hiszszük, hogy nem csak maguk a vásárra került árúk, hanem osztályozásaik is érdekesek. A gyapjúnál megkülönböztetik a különösen finom nemesített egy- és kétnyiretűt, a középfinomat, a közönségest, a finom cigáját és a cikgyapjút. A viasznál a sárga bánátit és rozsnjóit. A mézet illetőleg a vásári árjegyzéknek csak bánátiról van tudomása és megkülönböztet fehér, sárga, barna és nyers (durva) bánáti mézet. A dohányfajok közül említi a debrőit, a különböző minőségű szegedit, debreczenit, pécsit és a palánkait, mely utóbbinak azonban az itt kérdéses vásáron nem állapított meg az ára. A borok között említi az ó és új budai vörös bort, az itteni jobbhegységekből való ó és új fehér bort, továbbá a vidéki bort és végre a szegzárdit, tanúsítva azt, hogy a vásári borkereskedés — ha figyelmen kívül marad a szegzárdi — a környékre szorítkozott. A nyers bőrök közt árral jegyezve vannak: az ökor-, a tehén-, a ló- és a juhbőr, ár nélkül a borjúbőr. Pálinka háromféle fordul elő, í. m.: különböző szilvapálinka, rozs- és söprőpálinka. — Még három cikk fordul elő a jegyzékben ár nélkül, nevezetesen olvasztott

faggyú, antimonium és hamuzsir, mely utóbbi két cikknek az augusztusi vásár árjegyzékében már van ára. A novemberi vásári árjegyzék már az erdélyi virginiai dohánylevél árát is megállapítja.

A vásári árjegyzékekből kiindulva, mondhatnók, hogy csaknem évről-évre szaporodnak a vásárra kerülő nyers termények, vagy legalább is alosztályaik.

De nem szándékozunk ezeket a vásári árjegyzékeket évről-évre nyomon követni, hanem csak az 1815. évi vásári árjegyzékeket vesszük elő. A márcziusi vagy József-napi vásári árjegyzék mint új, az 1808. évi árjegyzékekben nem említett árukat felhossa: a hájat, a repcze- és lenolajat, az apatini kendert, a kifőzött és ki nem főzött lószőrt; a két-nyiretű gyapjút már mint téli és nyári gyapjút különbözteti meg.

Az ez időbeli kereskedelem irányáról, az itteni vásár terjedelméről és cikkeiről más forrásból is meríthetünk tájékozást. «Egy itteni vásár pénzforgalmát 2 millió forintra becsülik — mond a tudósítás.* — Az itteni vásár legkelendőbb cikkei: gyapjú, viasz, méz, hamuzsir, dohány levelekben, antimonium, szilvorium, nyers bőr, faggyú, gyertya, spanyol legyek, szarvasmarha, szóda és timsó. Törökország szállít pamutot, piros fonalat, kordovánt és leveles bassadohányt, Erdély viaszkot, mézet, faggyút, gyertyát, a Szerémség szilvoriumot, a Szepesség mindenféle vásznat. Törökországgal a pamutban, piros fonalakban, kordovánban való átmeneti kereskedelem jelenleg igen nagy. Az elősorolt cikkeket kiviszik Ausztriába, Morva-, Cseh-, Szász- és Lengyelországba, a bort Regensburgba és a birodalomnak még

* Pester Adressenbuch pro 1815, Einige Worte über den Pester Handel felírás alatt, 173 s k. 1.

messzebb eső részeibe, valamint a Svájcba, az antimoniumot és hamuzsirt néha még Hollandiába is. Olaszországba dohányleveleket és viaszt küldenek. A gabona kereskedelem a legélénkebb a csatornán (bácsi vagy Ferencz-csatornán) és a Duna mellett fekvő községekben, az elárusítás többnyire Mosonyban történik, de jelentékeny mennyiség szállítatik a Dráván és Száván keresztül Horvátországba és a tengerpartra. Az ú. n. rőfösárúkkal való kereskedelem vásár idején úgy itt, mint Debreczenben igen jelentékeny. A legfontosabb cikkek: a mindenféle kázmér, selyem, karton, vászon és csinvat árúk. Ezeket az árúkat az osztrák, morva és cseh gyárakból rendelik, melyek közül soknak helyben raktára van. A nyers terményeket készpénzen vásárolják. A kisebb városok kereskedői közül csak kevesen tartják be pontosan a fizetési határidőket. A termények készpénzen vásároltatnak. A legjelentékenyebbek a József- és Lipót-napi (márcziusi és novemberi) vásárok.* Még csak azt az egy megjegyzést fűznők e rajzhoz, hogy a bor, melyet minden kereskedő mérhetett, gyakran használtathatott fizetési ellenértékül.

Említi a közölt leírás a külföldi gyáraknak itteni raktárait. De nem csak külföldiek, hanem a belföldiek is tartottak Pesten raktárakat. A testületnek 1795 február 3-iki jegyzőkönyvében találtuk a bel- és külföldi gyárak raktárait illetőleg az első feljegyzést. S ez gróf Forgách Antal gácsi posztógyárára vonatkozik. Gróf Forgách azonban nem pusztán raktár-nyithatási, vagyis gyártmányainak nyílt üzletben nagyban és kicsiben való elárúsíthatására kért vala en-

* Meg akarom itt jegyezni, hogy Schams 1821-ben közzétett művében az augusztusi vásárt tartja a legjelentékenyebbnek s az e vásáron kínált árúk értékét 65 millió o. é. forintra becsüli. Részletesebben vázoltam ezt a pesti magyar kereskedelmi bank történetében.

gedélyt, hanem felvétette magát a város polgárai sorába, valamint a kereskedelmi testületbe is. A testület készséggel engedett a gróf kérelmének, de térítvényt íratott vele alá, hogy itteni raktárában kizárólag csakis gácsi posztógyárának termékeit fogja nagyban és kicsiben eladni.

Fölösleges talán megemlítenünk, hogy a bel- és külföldi gyárak csak fokozatosan rendeztek be itten raktárakat. Ugyancsak fokozatosan emelkedett a nagykereskedők száma. Nem egy osztrák vagyonos kereskedő vagy gyáros vétette fel fiát a városi polgárok közé és szerzett neki nagykereskedői engedélyt, a testület nézete szerint a besoroztatás kikerülése végett. Az 1803. évi pesti czimtár a testület kebelébe tartozó 3 nagykereskedőt említ, az 1815. évi már 14-et és az 1827. évi már 22-t. Az utóbbi czimtár a testületen kívül álló 13 keresztény nagykereskedőt sorol föl. Még számosabbak a zsidó nagykereskedők.

Pest város kereskedelme gyarapodásának és modernné alakulásának egyik legnagyobb bizonyítékát abban láthatjuk, hogy a testület kebelébe tartozó kereskedők folyton szaporodtak, de még nagyobb mérvben a testületen kívül álló kereskedők, kik az 1827. évi czimtár tanúsága szerint határozott többségben valának. De a mi különösen figyelemre méltó, ez a testületen kívül álló kereskedők tagolata. A czimtárban a kereskedőknek 50 osztályát látjuk. Találkozunk abban a nagykereskedéseken és általában azokon a kereskedelmi ágakon kezdve, melyeket a testület tagjai is gyakoroltak, lefelé haladva, kicsinyesnek látszó üzletekkel is, minő a vaj-, tej-, tojás-, szárnyas-, zöldség- és gyümölcskereskedések, de olyanokkal is, minőket Budapesten ma nem láthatunk, minő p. o. a pamut-, festékfa-, méz-, citrom-, sáfrán-, stb. kereskedések. Nincs azonban kizárva, sőt a testület panaszaira való tekintettel, bizonyosnak is lehet

venni, hogy sok kereskedő csak ürügyül használta fel a kicsinyesnek látszó czikket, hogy a kereskedői jogot megkapja és ha egyszer birtokában volt, nem szorítkozott pusztán az engedély-okmányban foglalt czikkre. Másrészt azonban nem feledkezhetünk meg arról, hogy a város népszáma az említett czimtár közrebocsátának idejében megközelíthette a 60,000-et, kiindulva abból, hogy 1829-ben Pest népessége 62,471 fő vala. Már az ilyen aránylag teteemes népesség indokolja a kereskedelemnek minél több kisebb ágra való tagolását.

Minél inkább haladunk előre és közeledünk a mostani időponthoz, annál fejlettebbnek és modernebbnek találjuk Pest város kereskedelmét, mert annál inkább birtokába jutott a kereskedelmet támogató és előmozdító újkori segéd-eszközöknek.

Hazánkban a valódi és rendszeres gőzhajózás 1830 szeptember hó 17-én indult meg. Ekkor tette meg az 1829 márczius hó 13-án megalakult Dunagőzhajózási társaságnak «I. Ferencz» nevű, 60 lóerejű hajója első bécs-budapesti próbaútját.

Sokáig váratott magára az újkori szárazföldi közlekedési és szállítási eszköz: a vasút. Csak 1846 július 15-én nyílt meg a forgalomnak Magyarország első gőzvasútja, a pest-váczi vasút, mely a mai államvasútak budapest-marchegi vonalának töredékét képezi.

Nélkülöztük a hiteltörvényeket. Ezeket meghozta az 1839—40. évi országgyűlés. A hiteltörvények nyomában keletkeztek hazánkban a hitelintézetek. A pesti hazai első takarékpénztár 1839-ben alapított, mint jótékonyági, vagy modernebb kifejezést használva, mint társadalompolitikai intézmény a szegény sorsúak takarékoságának előmozdítására, de idő folytán hazánkban egyik leghatal-

masabb hitelintézetévé lett. A kereskedők köréből indult ki a pesti magyar kereskedelmi bank, mely 1842 április hó 30-án tartotta első, a végleges alakulást megelőző közgyűlését és 1842 augusztus hó 3-án kezdte meg a váltóleszámitolással tényleges működését.

Az újkori közlekedési és szállítási eszközök terjedésével és tökéletesedésével mind tökéletesebbé vált a postai intézmény, melyhez a távirda és legújabban a távbeszélő csatlakozott.*

* A mai viszonyokkal való összehasonlítás ezéjéből álljon itt egy pár apróság. Bécsből 1850 április 19-én írja Malvieux I. C. Appianonak, hogy a Pestről gyakran elkésve érkező levelek arra indították, hogy a postaügyeket intéző Turnreicher miniszteri tanácsossal beszéljen, ki késznek nyilatkozott ezt az ügyet rendezni, ha megfelelő tervet mutatnak be neki. Ezért küldi is a mellékelt kérvényt, hogy azt lehetőleg mind a három kereskedelmi testület írja alá. A kérvénynek tulajdonkép az az érdekes része, mely a tényleges állapotokat tünteti fel. A posta Bécsbe napjában kétszer, és pedig este 6 órakor postakocsival, reggel 6 órakor pedig gőzhajóval indított. Az utóbbi postára a leveleket este féltízig lehetett feladni. Az este indított postakocsi másnap éjjel érkezett Bécsbe, a hozott levelek tehát csak harmadnap délelőtt hordattak ki. A hajóval szállított levelek a feladástól számítva szintén csak harmadnapon érkeztek Bécsbe és többnyire csak ebéd után hordattak szét, úgy hogy az ily levelekkel adott tőzsde-megbizások is többnyire csak a negyedik napon teljesíthettek. A hajóval szállított levelek késésének oka abban rejlik, hogy a gőzhajók a Bécsbe szóló leveleket Pozsonyban továbbszállítás végett a vasútnak adják át, már pedig a hajók a pest-pozsonyi útat nem egyforma idő alatt teszik meg és gyakran megesik, hogy a hajó Pestről Pozsonyba csak másnap 10—11 óra közt érkezik meg és így a posta Pozsonyban hever, míg új vonat nem megy Bécsbe. Malvieux tehát azt javasolja, hogy ha a hajó elkésve érkezik Pozsonyba, maga szállítsa tovább a postát Bécsig, miután 6 óra alatt úgy is megteszi az útat. A fősúlyt arra fekteti, hogy a postakocsi Pestről déli 12 órakor induljon és gondoskodva legyen arról, hogy az másnap délután 4 órára Bécsben legyen, hogy a levelek még aznap kihordathassanak. A testületek Malvieux javaslatát április 23-án tárgyalták. Mellőzték azzal az indokolással, hogy a legkisebb rossz út a postakocsinak Bécsbe való pontos megérkezését úgyis lehetlenné teszi.

Negyvenöt év múlt el azóta, tehát nem is valami rendkívüli nagy idő. Ma a budapesti kereskedő tetszés szerint minden pillanathban beszélgethet a bécsi kereskedővel és a tőzsde-megbizások nem negyednapra, hanem úgyszólván a megbizásadás pillanatában teljesíthetnek.

A pesti postaigazgatóság 1853 április 27-én értesítette a kereskedelmi testületeket, hogy Czegléden, Szolnokon, Szegeden, Lovrinban, Temesvártt,

De nem szabad megfeledkeznünk a kereskedelmi terület által a Dorottya-utczában emelt épületről, különösen a kereskedelmi kaszinóról, melyből a mai Lloyd-társaság keletkezett, és a kereskedők csarnokáról, melyből a mai tőzsdei intézmény: a folytonos vásár fejlődött. Szintúgy meg kell emlékeznünk a kereskedelmi akadémiáról, mely a kereskedelmi szakképzettséget bizonyára jobban fejlesztette, mint a régi tanuló- és szolgálati évek.

Végre szem elől nem téveszthetjük azt sem, hogy az abszolút hatalom 1850-ben ledöntötte az Ausztria és Magyarország közt évszázadokig fennállott vámsorompókat.

Csak a kiindulási pontokat jelöltük meg, melyek Magyarország és Pest, vagy mondjuk Budapest jelenkori kereskedelmi viszonyainak alakulásához vezettek. Mindezeket, különösen a közlekedési és szállítási eszközöket részletesen kellene tárgyalnunk, fejlődésöket, és pedig nem csak a gyorsaságot, hanem a díjszabást illetőleg is kellene vázolnunk, ha igazán megérteni és kellőleg mérlegelni akaróknak a kereskedelem fejlődését és jelen állapotát.

De mindez jelen feladatunk körén kívül esik. Maga a kereskedelem fejlődésének ecsetelésébe sem bocsátkozhatunk. Csak néhány vonásban akarjuk még bemutatni a régi Pest kereskedelmének képét.

Péterváradon, Zimonyban és Nagyszébenben távirdahivatalok nyitattak, a magánforgalmat illetőleg következő díjszabályzattal:

Husz szóért fizetendő

1. Pest és Czepléd közt	1 pfrt.
2. Pest, Szolnok és Szeged közt	2 "
3. Pest, Lovrin, Temesvár, Pétervárad és Zimony közt	3 "
4. Pest és Nagyszében közt	4 "

Husztól ötvenig a kétszeres, ötventől egyszázig a háromszoros összeg fizetendő. Nagyobb magánsürgönyt nem lehet meneszteni. Ezeknek a távirdahivataloknak megnyitása annak idején eseményszámba ment. Manapság a távbeszélő felhasználásával közvetlenül, tehát sokkal gyorsabban sőt olcsóbban is lehet érintkezni nem ugyan az összes a jegyzékben foglalt városokkal, hanem a jelentékenyebbekkel, nevezetesen Szegeddel és Temesvárral.

A mellékletek közt közöltetik a nagykereskedők testületére 1847-ben kirótt adónak a tagok közt történt egyéni felosztása. A kimutatásnak épen ez a része e helyütt kevésbé vagy épen nem fontos, annál több súlyt kell e helyütt fektetnünk azokra az üzletágakra, melyeket a nagykereskedők testületének tagjai gyakorolnak. Ki kell azonban emelnünk, hogy a nagykereskedők testülete nem öleli fel az egész pesti nagyban való kereskedést. A nagykereskedők egy része tovább is megmaradt a polgári, más része pedig az izraelita kereskedők testületében, sőt biztosra lehet venni, hogy egyes nagykereskedők a testületi szervezeten kívül állottak.

Nem tünteti tehát fel a kérdéses kimutatás a pesti nagykereskedelemnek egész képét, hanem csak vázlatát. S ha ezt a vázlatot nézzük, mindenek előtt feltétlenül szembe ötlük a forgalomnak a kereskedéssel való összekeverése. Nem látjuk a forgalmi szolgálatot a kereskedelemtől szorosán elkülönítve, mint ezt ma láthatjuk.

Kétségtelenül a forgalom körébe tartoznak a bank- és váltóügyletek. S ha megnézzük a kérdéses kimutatást, azt látjuk, hogy ezeket az ügyleteket, különösen pedig a váltóügyleteket csaknem az összes abban említett nagykereskedők bevonták üzleti körükbe és teljesítették mindazokat a szolgálatokat, melyeket ma a különféle hitelintézetek, bank- és váltóházak teljesítenek. Érdekes tünemény kétségtelenül az a tény is, hogy az összes a kimutatásban említett nagykereskedők közül csak egyetlen egy foglalkozott kizárólag váltóügyletekkel.

A forgalom körébe tartoznak a szállítmányozási ügyletek is. A kimutatásban foglalt nagykereskedők közül 17 foglalkozik szállítmányi ügyletekkel, melyeknek akkoron más jelentőségök vala, mint manapság, midőn a

vasutak és hajók végzik az áruszállítást. Ma a szállítmányozónak az árúk összegyűjtése és lehetőleg tömeges elszállítása képezi főfeladatát, akkoron az elfuvarozásról tartozott főleg gondoskodni.

Nézve magát a kereskedelmet, előtérben áll a terményüzlet, és pedig az összes terményekkel való kereskedés, minden korlátozás nélkül a terményeknek bizonyos nemére. Egyes czégeknél megjegyvezve láthatjuk ugyan, hogy bizonyos terményekre különös súlyt fektetnek, de nem azt, hogy üzletökben csak bizonyos terményre vagy terményekre szorítkoznak. Ma a termény-kereskedés több ágra szakad.

Még a negyvenes évek végén előtérben állt a vásár, mely azonban mindinkább vesztett régi jelentőségéből. A polgári kereskedők testülete 1855 január 15-én kelt jelentésében értesíti a városi tanácsot, hogy megszünteti a tűzoltói intézményt és rendelkezésére bocsátja a tűzoltóeszközöket és szereket. Kiemeli a jelentésben, hogy megszünteti az intézményt, melynek fentartásához a boltokban árusító idegen kereskedők és gyárosok is hozzájárulni tartoztak, de a kik ezt a hozzájárulást a jövőben meg fogják tagadni.

A városi hatóság rá szeretne volna birni a testületet, hogy tovább is tartsa fenn a tűzoltói intézményt és 1855 márczius 10-én kelt átiratában kijelentette, hogy kész a jelenlegi díjszabást akkép módosítani, hogy a vásár idejére minden vásári bódéért az eddig fizetett 48 pkr. helyett folyó ölenkint 30 pkr. és minden sátorért (Standl) az eddig fizetett 6 pkr. helyett 15 pkr. fizetessék és minden bolt tovább is fizesse az eddigi 1 pfrtot. Erre a testület azt a választ adta — és ezt kívántuk főleg kiemelni, mert ez jellemzi a viszonyokban előállt változást — hogy az intézményt főleg tagjai érdekében szervezte és tartotta fenn.

A tagok nagy része bódét tartott a vásártéren, melyben a vásár idejére tetemes árúkészletet halmozott össze. Vagyonuk megóvását kötelességének ismerte. Ma azonban tagjai már nem tartanak külön bódékat a vásártéren; tagjai ebbeli érdekeinek megvédése fölöslegessé is vált. A közbiztossági intézmények — ezzel végzi átiratát — létesítése, fentartása és igazgatása pedig a hatóság feladata és épen ezért nem is hajlandó ennek a közbiztossági intézménynek igazgatását és vele a felelősség terhét magára vállalni.

Ebben az átiratban több foglaltatik, mint a mennyit belőle első pillanatra kiolvasni lennének hajlandók. Mi azonban tárgyunknál fogva csak azt emeljük ki, hogy a pesti polgári kereskedők már nem fektettek többé súlyt a vásárra, melynek jelentősége mindinkább hanyatlott, mert az árú-vétel és eladás folytonossá vált. Az árúüzletben a hetvenes évek végén kezdték Pesten érezni, hogy a vásárok nem hoznak tömeges vevőket. A vásárookra való járást itteni nagykereskedőink már előbb megszüntették. A terményekben még manapság is van a vásároknak jelentőségek, de helyéjük már kezdenek az «auctiók», a nyilvános árverések lépni. A múlt intézményeit fokozatosan felváltják a jelennek inkább megfelelő intézmények. S nem csak meglehet, de valószínűnek is kell tartanunk, hogy a jelen intézményeit újak fogják felváltani. A fogyasztást ellátó kereskedelem terén már is nagy átalakulásokat láthatunk. Pesten a piacot még ma is láthatjuk, ha nem is egészben, de igen sokban, régi alakjában, de a vásári csarnokok át fogják alakítani a múltnak ezt a hagyományát. A fogyasztást szolgáló kis üzleteket nálunk ugyan még alig, de nyugaton mindinkább kiszorítják az ú. n. nagy raktárak (grands magasins). A kereskedelem technikájának is megvan a saját története.

A PESTI KERESKEDELMI TESTÜLETEK SZERVEZETE ÉS MŰKÖDÉSE.

Szab. kir. Pest városában a múlt században csakis a szab. polgári kereskedők testülete működött. Századunkban csatlakozott hozzá az izraelita kereskedők, majd pedig 1846-ban a kir. kiváltságos nagykereskedők testülete.*

Jelen dolgozatban csakis a két ma is fennálló kereskedelmi testületről van szó. Csakis ezek szervezetét és működését vázolhatjuk.

* Sajnálatomra az izraelita kereskedők testületéről csakis azt a tudomást szerezhettem, hogy létezett, működött és megszűnt; de már arról, hogy mikor keletkezett és minő alapon nyugodott, értesítést nem kaphattam. Tudomásomat röviden említhetem meg. Az 1815. évi «Pester Adressenbuch»-ban találtam először megemlítve a «Pester israelitische Handelstand»-ot. Felsoroltnak benne a Lipót- és Terézvárosokban lakó tagjai. Dr. Ullmann Sándor úrtól tudtam meg, hogy a testületnek jegyzőkönyvei, illetőleg a jegyzőkönyveket tartalmazó bekötött könyv, megvan a pesti izraelita hitközség levéltárában. Az első abba iktatott jegyzőkönyv 1835 október 20-án kelt és véleményyt mond Zapper János üzletének az özvegy által való folytathatásáról. Az utolsó jegyzőkönyvben be van jegyezve, hogy a kormány azon rendelkezése folytán, hogy a kereskedők a polgári és a nagykereskedők testületébe tartoznak belépni, a testület megszűnt. A jegyzőkönyvek többnyire a kért üzletengedélyekről, valamint a testület által foganatosított vagyonvizsgálatokról nyilatkoznak. Foglaltatnak azonban azokban egyes hosszabb előterjesztések is. Így a Wodianer és fia ezég által a gyapjú szortírozását illetőleg kért szabadság tekintetében. Az országos gazdasági egyesület 1838-ban a vásári napoknak újabb rendezését kérte. Ebben az ügyben terjedelmes véleményyt mond. A mérlegügyben hosszabb folyamodást adott be az udvari kamarához. Határozottan a legérdekesebb a jelentés, melyet a polgármester felhívására 1849-ben az ország közgazdasági állapotról, az országnak gazdasági fejlődését előmozdító eszközökről tesz.

A polgári kereskedők testülete első szervezetét «Pesti szab. polgári kereskedők és kalmárok testvér-egylete» cím alatt I. Lipót királynak 1699 augusztus 15-én kelt szabadalom-levelével nyerte. Szervezetében helyet fog úgy a vallásos elem és az ebből folyó kölesönösség, mint a kiváltság. Kifejezést talál a vallásos elem egyrészt abban, hogy a testület tagja csakis törvényes házasságból származott római katolikus lehetett, kivételkép azonban görög nem egyesült vallású szerb és görög is, másrészt pedig a vallásos gyakorlatokban. A bemondott misén és áldozáson minden tag birság, sőt büntetés terhe alatt volt köteles jelen lenni. Különösen pedig köteles volt minden tag Úr napján és nyolczadán a testület lobogója vagy keresztje alatt a körmenetben résztvenni. Szintügy birság terhe alatt köteles volt minden tag egyleti tagnak előre bemondott temetésén megjelenni.

A tagok kötelesek voltak az úton szekértörést szenvedett, vagy más bajba esett társukat támogatni. Az egylet kötelessége volt a megbetegedett tag ápolásáról, betegségében való segélyezéséről és tisztességes eltemettetéséről gondoskodni. A szegény tagnak betegségében nyújtott pénzsegély azonban kölesönnek tekintetett, melyet az illető köteles volt bizonyos idő múlva visszafizetni.

Élén a minden 2 évben választott 2 előljáró állt, kikre bízott a testület pénzes ládája és oklevéltára. Az első előljárónak és helyetteskép a második előljárónak volt kötelessége a bemondó által a tagokat a testületi gyűlésre, a szent misére és áldozásra, valamint a temetésre meghívni. Az ő kötelességében állott a megbetegedett tagot meglátogatni, nála tiszteletét tenni és ápolására testületi tagokat kijelölni és megjelenésökről gondoskodni.

A testület a belépő tagoktól megszabott belépési díjat,

továbbá maguktól a tagoktól az isteni tisztelet költségeinek fedezésére negyedévi járulékokat követelhetett. Ha ezek a bevételi források a szükséges kiadások fedezésére elégtelenek valának, joga volt a tagokat méltányosság szerint vagyoni állapotukhoz mérten külön is megadóztatni.

Maga a testület azt a kiváltságot élvezte, hogy a tagok közt felmerült kisebb vitás ügyeket nem csak békésen kiegyenlíthette, hanem végérvényesen el is intézhette, ha csak rögtön be nem bizonyított, hogy a határozat hozatalára szenvedélyek folytak be. A szabványok megszegőit és az engedetleneket birságozhatta.

A tagok azt a szabadalmat élvezték, hogy nyílt üzletet és országos vásár idején még külön bódét vagy sátrat is tarthattak és hogy az általuk tartott cikkekkel, az országos vásár idejét kivéve, mások nem kereskedhettek.

Működése ebben a korszakban — a mennyiben erről tudomásunk van — lényegileg saját szabadalmainak megóvására szorítkozott. Egyes ilyenmű panaszaiban hozott határozatokat alább a kereskedelmi szervezet ismertetésénél közlünk.

Újabb, egész az ötvenes évekig fennálló szervezetének alapjait Mária Terézia királynőnek 1777 augusztus 22-én kelt szabadalom-levele körvonalozza.* Ismertetésénél lényegileg csak az eltérésekre szorítkozunk.

* Meg kell itt jegyezni, hogy 1805-ben a kormány az összes czéhektől és a kereskedelmi testületektől is visszakövetelte szabadalomleveleiket. Erre nézve a testület jegyzőkönyvei a következőket tartalmazzák. 1805 július 17. Felolvastatott a helytartó tanácsnak 1805 február 5-én 3104. sz. a. kelt rendelete, mely szerint is Ő Felsége megvitátás (Erörterung) végett az összes czéhszabadalmakat visszaköveteli. A testület tagjai köréből bizottságot választ, mely a legfelsőbb szabadalomlevelet átnézza és megvitassa. 1807 febr. 7. A biztos Ebenhöck Antal városi tanácsos jelenti, hogy a helytartó tanács 1806 decz. 23-án 25,798. sz. a. rendeletével ismételve utasította a városi tanácsot, hogy a Pesten létező czéhszabadalmakat legfőlebb 30 nap alatt szolgál-

Ebben a szabadalom-levélben — ha beosztását nézzük — a vallásosság áll előtérben. A tagoknak általában kötelességévé tétetik, hogy igyekezzenek keresztényi életet élni. Míg I. Lipót szabadalom-levele szerint a tagok kötelesek voltak minden előre bement szent misén és áldozáson megjelenni, addig ebben a szabadalom-levélben már határozottan megállapíttatik az idő, melyben misét és áldozást kell tartani. Misét és áldozást kellett tartani a negyedévi gyűlésekkor és a testület által választandó véd-szent napján, és ezen nem csak a főnököknek, hanem a segédeknek és inasoknak is meg kellett jelenniök. Új intézkedés, hogy az Úr napján és esetleg nyolczadán is tartandó körmenetekben a főnökökön kívül a segédeknek és inasoknak is részt kellett venniök, minden tekintet nélkül

tassa be. E jelentés folytán egyhangúlag elhatároztatik, hogy a helytartó tanácshoz kell folyamodni és ki kell jelenteni, hogy a testület kész szabadalom-leveleit visszaadni, ha az érintett határozatban a kézműves-szabadalmak alatt a kereskedelmi testület szabadalmi is értetnek; viszont a tanácsot a helytartó tanácshoz beadott kérvény másolatának közlésével meg kell kérni, hogy addig várjon a szabadalom-levél visszavételével. Az 1807 április 10-én tartott ülésben felolvastatik a helytartó tanácshoz intézett kérvényre hozott határozat, mely szerint a testület is tartozik szabadalom-levelét visszaadni. Elhatározatott, hogy a szabadalom-levél másolatban megtartassék, az eredeti azonban Crettier Jakab előljáró és az általa választandó tagok által adassék át a városi tanácsnak. Az új szabadalom-levélbe netán beiktatandó kedvezményekre vonatkozólag pedig az 1805 július 27-én kiküldött bizottság azonnal indítsa meg munkáját és erről az előljáró tegyen jelentést. Részletesebben emeltem ki ezeket a tényeket, mert indokolják, hogy miért nincs a testület a szabadalom-levelek birtokában. De még azért is, mert Teleki, mint előadó, a testület által új szabadalom-levél illetőleg új testületi szabályzatok iránt előterjesztett véleményében a testületet csak névleg működőnek tünteti fel, mert a Mária Terézia királynő által adott szabadalom-levél tőle elvétetett, új szabadalom-levél kiadását pedig nem kérte, az 1812-ben előterjesztett új szabályzatok pedig jóvá nem hagyták. E véleményre (Kanc. levéltár 9690 430—845) csak azt kell megjegyezni, hogy az alább említendő helytartótanácsi normale, ha nem is épen érvényesnek, hanem irányadónak ismerte el Mária Terézia királynő szabadalom-levelét és nem az 1812-ben beadott szabályzatokról, hanem az említett normale szerint készített helyhatósági szabályrendeletéről van szó.

arra, hogy minő vallásfelekezethez tartoztak, kivételt csakis a szerb és görög kereskedők képeztek. A szerb és görög kereskedők, — ezt már itt lehet megjegyezni, — külön templomukban tartották meg a negyedévi miséket, melyeknek költségeit a testületi pénztár fedezte. Védszentül a testület Nepomuki Sz. Jánost választotta.*

A kölcsönös támogatás az elszegényedettnek felsegélésére korlátoltatott. Már inkább a vallásos cselekmény körébe tartozik, midőn az előljáró a súlyosan beteg kereskedőnél, a főnök pedig segédjénél és inasánál tartozott arról gondoskodni, hogy az utolsó kenetben részesíttessék.

Lényeges változás a testület szervezetében annyiban történt, hogy a testületnek kötelességévé tétetett, hogy minden évnegyedben gyűlést tartson, melyen az összes tagok, különösen pedig a főnökök és segédek tartoznak különbeni birság terhe alatt megjelenni. De ez a rendelkezés tényleg papíron maradt és nem ment át az életbe. Már az 1785 július 8-án tartott ülésen bejelentetik, hogy az előljárók kénytelenek voltak a tanácsnál panaszt tenni, hogy a hirdetett gyűléseken a szabályos meghívás daczára 4—5 tagnál több nem jelenik meg és kérni a meg nem jelenőkre a birságnak alkalmazását. A közöny tanújele az 1789 márczius 8-án hozott az a határozat, hogy a gyűlések mindig vasárnapon tartassanak és csak sürgős, halasztást nem tűrő esetekben ünneppnapon, esetleg hétköznapon is. A gyűlésre az összes tagokat meg kell hívni, de 12 tag a

* Az isteni tisztelet megtartására vonatkozólag az 1786 ápril 19-én tartott ülés intézkedik. Megállapítja, hogy a szent misék a városi plébánia-templomban tartassanak és a plébánosnak ezért 4 frtot kell fizetni. Ugyanazokon a napokon a görög nem egyesültek templomában liturgiát kell tartani és erre a célra szintén 4 frtot kell fordítani. A szegény emberek pénztárába alamizsnául pedig 10 frtot kell befizetni.

testület nevében jogérvényesen, az összes tagokat kötelezőleg hozhat határozatot.

Ez az intézkedés sem hozta meg a kívánt eredményt. Az 1791 február 22-én hozott határozat mondja, hogy mivel az eddigi tapasztalatok beigazolták, hogy nemcsak nagy nehezen lehet 12 tagot összehozni, hanem minden gyűlésre többnyire mások, és csak ritkán jönnek el ugyanazok a tagok és ez zavarokat és késedelmezéseket okoz, és mivel ez idő szerint sok különböző fontos ügy sűrűbb és gyorsabb összejöveteleket igényel, az 1789 márczius 8-án hozott határozat oda módosították, hogy a két előjárón kívül a különböző osztályokból még husz tag választassék, kik arra kötelezik magukat, hogy gondjuk lesz a testület ügyeinek ellátására és a tudtukra adott gyűléseken való megjelenést fontos ok nélkül nem fogják elmulasztani.

Megállapították továbbá, hogy a képviselők feladata az ügyeknek gyors ellátása és hogy e végből kötelesek a megelőző napon idején tudtukra adott gyűlésre a kitűzött időben pontosan megjelenni. Minthogy azonban az összes képviselők megjelenésére nem lehet számítani, érvényes és a testületet kötelező határozatot 12 tag hozhat. Ezeken a gyűléseken a többi tagok is megjelenhetnek, de csak tanácskozási szavazatuk leend.

Fentartatnak azonban a negyedéves gyűlések, melyeken az összes tagok kötelesek a szabadalom-levélben megállapított birság terhe alatt megjelenni. Ezeken a gyűléseken felolvastatnak az időközben beérkezett rendeletek, valamint az összes időközben felvett jegyzőkönyvek. — Minden évben elő kell terjeszteni a zárszámadásokat, újra választani vagy megerősíteni, avagy csak kiegészíteni a testület képviselőit. Az előjárókat pedig minden harmad évben kell választani, a gyűlések tartására állandó helyi-

ségről kell gondoskodni és köszönettel fogadtatik Crettier Jakabnak az a kijelentése, hogy erre a célra lakását ingyenesen felajánlja.

Ezzel a határozattal tulajdonkép a szak- vagy osztály-szervezet és a képviseleti rendszer léptetett érvénybe. A határozatokat nem a testület, hanem képvisellete vagy választmánya — a két kifejezés váltakozik — hozza és ebben mérvadó a szakosztály, illetőleg képviseletének véleménye. Később (1799 december 30-án) még a gyűlés tárgyait előkészítő, az előljáron kívül 8 tagból álló bizottságot választottak, mely havonként, de az előljáró meghívására többször is tartozott ülést tartani.

Az előljárók a szabadalom-levél szerint minden két évben választottak. A most közölt határozat a választási időszakot három évben állapítja meg. Lényegesebb magában a szabadalom-levélben beiktatott az a változás, mely a választást a jelöltekre korlátozza. Jelölni kellett pedig a lépő előljárókat két-két más taggal, kik közül a testület előljáróit szavazattöbbséggel választotta meg.

Fontos változást idézett elő a várostól kérendő biztos, ki egyszersmind a városi tanácsban a kereskedelmi ügyek előadója vala. Ülést csak a biztos jelenlétében és elnöklete alatt lehetett tartani. Tartozott a tanácskozási rendre és csendre felügyelni, de a ki, mint a testület panaszolja, a saját véleményét a testületre erőszakolta. A biztost a testület külön díjazásban részesítette. Az 1785 július 27-én felvett jegyzőkönyv mondja: Höchhauser György János biztos részére 1779 óta elismerésül évenként 50 frt resolváltatott és mivel 6 év óta 84 frt 24 kr-nál többet nem kapott, a tisztelt úrnak még 215 frt 36 kr. fog megtérítetni, mely 1786 január 9-én lesz esedékes. Erre a mai napon 100 frt fizettetett ki.

A testület az új szabadalom-levél értelmében már csak mint békebiróság működhetett. Figyelmeztetnek ugyan a tagok, hogy ügyeiket első sorban a testület elé vigyék, de ha nem tették, ezért őket nem birságozhatta. Joga volt azonban a testületi tagokat kisebb kihágások miatt megbirságozni. Ezekhez tartozott különösen a segédnek elcsábítása. A főnök ily esetben 2 frttal, a segéd pedig 1 frttal birságoztatott.

Már a kereskedés, határozottabban szólva az árúkereskedés tagolása mellett bizonyít, midőn a kereskedők utasítottak, hogy egymásnak keresetébe ne avatkozzanak, vagyis mindegyik a maga külön kereskedési ága mellett maradjon. Midőn a kereskedelem fejlődése folytán az árúkereskedelem tényleg mind több ágra szakadt, a testület szorosán ragaszkodott ahhoz az elvhez, hogy jogot csakis egy bizonyos kereskedelmi ágra lehet adni és más kereskedelmi ágra nem lehet áttérni. Már a múlt században jött szokásba — és ez a szokás, a testületnek a helytartó tanácsnak adott nyilatkozata szerint, II. Lipót egy rendeletén alapszik — hogy a bekebelezéskor az illető által térítvényeket iratott alá. A mellékletben közöljük a Bárány Ferdinand fűszerkereskedő által 1839 július 6-án aláírt térítvényeket és vagyonának kimutatását igazoló okmányt.

A testület a saját jogkörébe tartozónak tekintette a testületbe való befogadást, nemkülönben hogy a kereskedői engedélyek csak meghallgatása után szolgáltatassanak ki. A nagykereskedői jogok engedélyezésénél mindig meg is hallgattatott és a vagyonkimutatásokat a kereskedői testület egy kiküldött bizottság által vizsgálhatta meg.

Gyakran megesett, hogy az ily vagyonkimutatás vizsgálatára kiküldött bizottság megfelelő szabályrendelet hiányában utasítást tartozott kérni. Ezen a hiányon segítő az

1812 május 14-én tartott közgyűlés épen abból az ötletből, hogy Pauer, Pinkus és Ullmann Pest városához nagykereskedői jogért folyamodtak, a választmányt utasította, hogy az alaptőke kimutatását illetőleg véleményes javaslatot tegyen.

A választmány azonban nem szorosán ezen utasítás körében járt el és javaslatai körébe bevonta a zsidó kereskedőket, a hely nélkül levő segédeket, valamint a segédek fizetését is. Habár nem is szorosán ebbe a keretbe tartozik, mégis azokat e helyütt közöljük egész terjedelmökben.

Első sorban is a zsidó kereskedőkről mond véleményt, kiknek versenye mind súlyosabban éreztetett. — Különböző zsidó egyének — mondja a választmány — mindenféle, lisztkereskedő, gabonakereskedő, szatócs, ügynök, stb. cím alatt kérnek és kapnak jogosítványt, minél azonban nem maradnak meg, hanem áttérnek más kereskedelmi ágra, sőt némelyek a nagykereskedői jogot is bitorolják. — Egyik kereskedelmi ágból a másikba való átmenet, sőt a mi ennél is több, egy oly kereskedelmi jogosítványnak bitorlása, mely nem engedélyezettett illetékes helyen, a zsidóknak épen úgy ne engedessék meg, mint a keresztényeknek. Szintúgy a nagykereskedőnek ne engedessék meg, hogy kicsiben is árúsíthasson, a mely elv különben a m. kir. helytartó tanács által a Vogel-ügyben is elismertetett. Sok évi tapasztalat bizonyítja, hogy a kereskedelmi jogosítványért beadott kérvény csakis a városi tanács, vagy a helytartó tanács félrevezetésére irányul, és ha egyszer a jogosítvány elnyeretett, azzal teljesen önkényesen bánnak el.

A segédek fizetését illetőleg pedig azt mondja, hogy általánosságban erre nézve semmit sem kell megállapítani, de a méltányosságnak mégis a legmegfelelőbbnek látszik, ha a közönséges segéd 300 váltó-forintot kap, természetesen

magától értetődik, hogy ide nem tartoznak a könyvvivők, szállítmányozók és a fontos szolgálatokat teljesítő egyének. Továbbá az itt nagyszámban tartózkodó helynélküli boltossegédeket illetőleg, nézve azt, hogy a kereskedők testülete azok ellenében azon különböző összeköttetések folytán, melyekben szülőikhez, rokonaikhoz áll, nem léphet föl panaszosként, a tanács lenne fölkérendő, hogy a jó rend érdekében szigorú vizsgálatot tartson, hogy miből élnek, és azokat, kik magukat kellőleg nem igazolhatják, utasítsa ki, mivel a tapasztalat igazolja, hogy az ily kereset nélkül lévők könnyen jutnak tévútra és veszélyeztetik a közbiztosságot.

Mi az üzleti alaptőkét illeti, ez a nagykereskedőkre nézve 30.000 váltó-forintban lenne megállapítandó, melynek valóságos, kereskedelemre alkalmas, saját tulajdont képező vagyonból kell állania; várandó örökségek számba egyáltalában nem jöhetnek.

Készpénzt lehet, sőt kell is üzleti alapkint elfogadni, de ki kell mutatni, hogy az illetőnek igazi, kétségbevonhatatlan tulajdona, és bíróságilag kell igazolni, hogy örökség által háramlott reá, vagy hogy mi más módon szerezte és hogy igaz úton nyerte. — Bécsben szerzett vagyont nem lehet üzleti alapul kimutatni, ha az illető azt ott üzött kereskedés által szerezte, a nélkül, hogy kereskedői joga lett volna.

Drágakövek és ékszerek nem mutathatók ki üzleti alaptőkekint, különösen pedig akkor nem, ha azok a nő tulajdonai. Ha azonban bíróságilag igazoltatik, hogy azok a kimutató sajátjai, a készpénzhez számítandók, megbecsülendők és valódi értékökben veendőek föl a kimutatásban.

Állampapírok nem névértékökben, hanem tőzsdeárfolyamukban (mint ez Bécsben szokásos) veendőek föl, de igazolni kell, hogy azok a kimutató tulajdonai.

Ki idegen tulajdont mutat ki üzleti alapkint, föltétlenül meg kell büntetni. A büntetés megállapítása a hatóság feladata, de legalább is a kereskedői jog elvesztésével sújtandó.

A keresztény kereskedők az üzleti alapot keresztények, illetőleg az eddigi szokáshoz képest a testület kiküldöttjei előtt, a zsidók ellenben vegyes, keresztény és zsidó kereskedőkből alkotandó bizottság előtt tartoznának kimutatni, melynek tagjai illető testületöknek tartoznának jelentést tenni.

Végül a nagykereskedői jogért folyamodó zsidóknak nemcsak kellő tőkealapot, hanem megfelelő képzettséget és erkölcsiséget is kellene igazolniok.

A testület közgyűlése ezeket a javaslatokat, a segédek fizetésére vonatkozó kivételével, elfogadta. A segédek fizetését illetőleg a többség azt határozta, hogy ebben a részben általában semmit sem kell megállapítani, hanem tovább is minden főnök akaratának és belátásának tartassék fenn, hogy segédjeit az idő és viszonyokhoz képest, a teljesített szolgálatok fontossága szerint díjazza és fizetéseiket megállapíthassa.*

A kereskedelmi testületekről intézkedő 1840: XIX. törvényczikk a kereskedői testületek ügykörébe utasította a kereskedői ülnökök választását és az alkuszok megvizsgálását.

S talán szabad, sőt talán kell is e helyütt megemlíteni, hogy a magyar törvényhozás nem kedvezett a czéhrendszernek. Már az 1790—91. évi országgyűlés által a ke-

* A szives olvasót talán szabad itt figyelmeztetnem, hogy a testület által a kereskedelemnek Pest városában való szabályozásáról készített szabályrendeletben a közönséges segéd fizetése azon a módon szabályoztatott, a mely módon itt szabályoztatni ezéloztatott.

reskedelmi ügyek szabályozására kiküldött országos bizottság a kereskedelmi céhek ellen nyilatkozott. A most említett törvénycikkben említett testületek alatt sem lehet céheket, hanem azok alatt határozottan szabad társulatokat kell érteni, hiszen hiányzott a kényszer. Az abszolút kormány alatt kibocsátott, alább részletesebben tárgyalandó rendelet a kereskedelem és ipar ideiglenes szabályozásáról tehát visszalépésnek tekintethetik.

Midőn e testületnek e korú, vagyis 1780-tól egész 1846-ig, a nagykereskedők testületének megalakulásáig terjedő működését nézzük, ez már korántsem szorítkozik többé pusztán szabadalmainak megvédésére. Sajnos, hogy nyomon nem kísérhetjük a testületnek egész működését, és csak egyes tényeket, működésére vonatkozó egyes okmányokat közölhetünk. — De ha részletesen vázolhatnók működését, láthatnók, hogy a kereskedelem emelkedésével a testület előtt a látókör is tágul és a saját egyéni érdekeken kívül mindjobban előtérbe lép az általános kereskedelmi érdek.*

S működése nem szorítkozik pusztán egyes porlepte aktákra, hanem ma is létező intézményeket hív életbe. Ma is létezik — hogy sorrendben menjünk — a boltórség, az úgynevezett régi Lloyd-épület, habár nem is szolgál régi rendeltetésének. Ebben az épületben volt régebben az ugyan-

* Nem lesz reá később alkalom, s ezért itt lesz helyén megemlíteni az 1810 május 26-án fölvetett jegyzőkönyvben említett azt a tényt, mely szerint is a testület első előljárója, Crettier Jakab, József főherezeg nádortól azt a fölhívást kapta, hogy a Bécsben az 1810 július 1-én összeülő beváltói és törlesztői küldöttségbe a testület is küldjön ki egy tagot, és mivel erre nézve minden pillanatban várja Ő Felségének meghagyását, a testület jelöljön három tagot, és az előljáró a jelölést egyenesen neki szolgáltatassa át. — A testület Wachtler József, Liedemann Sámuel és Deyaek M. József urakat jelölte. — Liedemann Sámuel neveztetett ki egy évre a jelzett bizottság tagjává. A következő 1811-ik évre jelöltettek: Deyaek M. J., Teutsch József és Raitsch Sámuel urak. — Több ez ügyet illető följegyzés nem fordul elő.

csak a testület által 1830-ban létesített kaszinó, a mely az ötvenes évek elején a ma is létező Lloyd-társasággá alakult át. Ebben az épületben volt ugyancsak a testület által alapított kereskedelmi csarnok, a melyből a hatvanas évek elején a mai budapesti árú- és értéktőzsde fejlődött. S végre a polgári kereskedők testülete az izraelita kereskedők testületével együtt karolta föl a pesti magyar kereskedelmi bank eszméjét.

A testületnek ide vonatkozó működését, ha nem is egész terjedelmében, de egyes okmányokban külön mutatjuk be. Itt még csak azt akarnók kiemelni, hogy egyes nyomokra akadtunk, hogy a testület mint hitel- és betétintézet is működött, vagyis elfogadott betéteket kamatozás végett és ezeket kikölcsönözte tagjainak. Az első ily följegyzést az 1786. évi jegyzőkönyvek tartalmazzák: Lauterer György János fölmondja az itteni kereskedelmi testületnél fekvő (anliegendes) 800 forintnyi tőkéjét, hogy három hónap alatt fiztessék meg. — A számadásokban 1786 alatt előfordul, hogy Lauterer serfőző-mesternek kifizettetett tőke fejében kamatokkal együtt, 897 frt 44 kr. — A pénztári könyvben 1829 november 3-án előfordul, hogy báró Krey Borbála úrnőtől fölvétetett 15.000 váltó-forint, Kováts János úrtól 5000 váltó-forint. Ezen tőkék után félévi kamat fejében fiztetett 1830 május 3-án 450, illetőleg 150 frt, — tehát évi 6 százalék. Az 1830 szeptember 30-án lezárt mérleg az activák közt 14.239 frt 37 krnyi váltót említ.

Kiemelendőnek tartjuk még a segélyezéseket, a miket elszegényedett tagoknak és más kereskedőknek, különösen pedig tűzkárosultaknak, részint közvetlenül, főleg pedig közvetve, gyűjtések által nyújtott. Megemlítendő főleg a megbetegedett kereskedő-segédek segélyezése, melynek állandósítására a testület már 1816-ban gondolt. — A testület

vagyonát az 1816 deczember 19-én fölvelt jegyzőkönyv 3164 frt 18 kr váltópénzben állapítja meg. Ebből a készpénz volt 3012 frt 37 kr. Az 1816 deczember 21-én fölvelt jegyzőkönyv e vagyonról intézkedvén, az 1. pontban megállapítja, hogy a 3012 frtról, mint a beteg kereskedősegédekről gondoskodó intézet megalapítására szánt tőkéről a jövőben külön számla vitessék. — Erre vonatkozólag később, vagyis 1817 májusban elhatározott, hogy a gondoskodó intézet javára gyümölcsözőleg elhelyezendő tőkéket, valamint egyéb kölcsönadandó pénzeket, olcsó leszámítolás, de kellő biztosíték mellett a testület tagjainál kell elhelyezni. A kölcsönengedélyezéseket az első előljáró Vurm József, Liedemann Sámuel és Stankovits Konstantin tagokból, illetőleg egy vagy más tagnak akadályoztatása esetén más helyettes testületi tagból álló bizottság eszközli.

Még egy tényt akarnánk itt kiemelni. Ezt szándékosan a végére hagytuk. A közvélemény rendszerint szűkeblúséggel vádolja a kereskedelmi testületeket, épen úgy, mint az iparos-czéheket. Hogy a testület Pest kereskedelmének hátrányára nem igen szolgálhatott, már abból is kétségtelen, hogy a kereskedelem gyakorlása végelemezésben nem tőle függött. A kereskedői jogot nem a testület, hanem Pest város tanácsa adta meg s megtagadó határozata ellen jogorvoslatnak volt helye. Másrészt a kereskedelmi testület hatásköre csak a belvárosra terjedt ki és csak bizonyos ágakra szorítkozott. Számos eset van a jegyzőkönyvekben följegyezve, melyekben a testület a bekebelezést megtagadta, vagy a kért engedély megtagadását kérte, vagy a megadott engedély ellen legfelsőbb helyre is folyamodott. Viszont azonban gyakori az az eset is, hogy egyeseket, kik később a testület vezérférfiaivá is lettek, rögtön befogadott kebelébe, habár nem is vettek át fennálló üzle-

tet, vagy nem voltak valamely bekebelezett társas cég tagjai, kiktől a bekebelezést soha sem tagadta meg. Érdekes lesz azonban megemlíteni, hogy Macher Károlyt maga a testület szólította föl több ízben, hogy magát a testületbe bekebeleztesse, mivel — az 1790 ápril 30-án fölvetett jegyzőkönyv szavai szerint — szükség van reá a kereskedelmi ügyeknek az országgyűlés számára való kidolgozásánál. S midőn végre jelentkezett és a testület azon ígérete után, hogy szorgalmasan fogja magát az ügyletnek szentelni, a bekebelezés végrehajtásához fogott, ezt még sem foganatosította, mert Schopper és Halbauer ez ellen fölszóltak, mivel a határozat hozatalára szükséges tizenkét tag nincs jelen. A bekebelezés későbbre halasztatott. De annak nyomára nem akadtunk, hogy tényleg is foganatosított. A bekebelezési könyvet nézve, határozottan lehet állítani, hogy nem is lett a testület tagjává.

II.

Azt tartjuk, hogy a nagykereskedők testületének szervezetét a leghelyesebben úgy adjuk elő, ha ezt kapcsolatba hozzuk alakulásának előzményeivel és a létesítése mellett érvényesített indokokkal.

Nem ismerjük az összes előzményeket, a létesítése érdekében folytatott tárgyalásokat. Az előzmények ismertetését csak a József nádorhoz intézett, Pesten 1842 június 9-én kelt, a pesti legelőkelőbb keresztény és zsidó kereskedők által aláírt folyamodáson kezdhetjük.

Ebben a folyamodásban előadják, hogy csak a kor szellemének és az idő követelményeinek hódolnak, midőn igyekeznek *az ország kereskedelmének* központot létesíteni

és e végett kir. szab. nagykereskedők testületének alakítására szabadalmat kérnek. Fölhozzák, hogy a szab. polgári kereskedők testülete jelen állásában főleg Pest városa igényeinek felel meg, tehát csak helyi működést fejt ki. Szükség van azonban egy központra, mely, valláskülönbség nélkül, a kereskedelemnek összes elemeit egyesítse, mit a szab. polgári kereskedők testületében, mint neve is tanúsítja, nem lehet elérni. A javaslatba hozott kir. szab. nagykereskedők testülete arra van hivatva, hogy az országnak úgy bel-, mint külkereskedelmét előmozdítsa, magasabb színvonalra emelje, és hogy általában oda hasson, hogy abban nagyobb élénkséget, rendszerességet és bizalmat és ezzel egyszersmind fokozottabb jólétet, tehát a hazának igazi vagyonosságát létesítse.*

A folyamodáshoz mellékelt, 19 pontból álló alapszabálytervezet 1. §-a kijelenti, hogy a «folyamodók, kik jelen alapszabályokat fölterjesztik és legfelsőbb helyen a legalázatosabban esedeznek szabadalomért, Ó Felsége a császár különös kegyétől és kegyelmétől remélik, hogy jogot nyernek arra, hogy Pesten megalakíthassák a kir. szab. nagykereskedők testületét, melynek tagjai a «kir. szab. nagykereskedő» czimen kívül még a mellvértén Magyarország czimerével diszlő császári sassal élhessenek. — A testület tagjainak száma korlátlan. Ó Felsége a császár és király kiváló kegyéből megadatik nekik *a kizárólagos jog*, hogy kebelökbe *valláskülönbség nélkül* fölvehessék a jelentkező alkalmas egyéneket, ha erre nézve a testület kérelmére *a helytartó tanács megadta az engedélyt.* (2. §.) — A nagykereskedő minősítési kellékeihez tartozik: *a)* a nagykorúság, vagy nagykorúsítás; *b)* feddhetetlen becsület és hir-

* Orsz. levéltár. Htt. 842. Comm. Nro. 27.

név; c) tiz évi üzleti szolgálat valóságos kereskedőknél, vagy országosan szabadalmazott gyárakban; d) legalább is 30.000 frt saját vagyon. (3. §.)

A minősítési kellékeket, valamint a vagyoni képességet igazoló *vagyonkimutatást is a testület küldöttsége* vizsgálja meg, melynek e részben határozott utasítások ugyan nem adathatnak, a melyet tehát igazságszeretetére kell bizni, de mégis megállapíttatik, hogy ez a vagyon soha sem állhat kétes vagy gyanús, nem egészen alapos követelésekből. (4. §.)

A kir. szab. nagykereskedők minden korlátozás nélkül nagyban folytatnak mindennemű árú-, termény- stb. kereskedést, valamint foglalkoznak mindennemű bizományi, szállítmányi és váltó-ügyletekkel. Nem folytathatják azonban egyidejűleg a kicsinyben való kereskedést. — Szabadon alapíthatnak vagy vehetnek át gyárakat és ezeket kereskedősökkel együtt űzhetik. A nagykereskedők kötelesek a törvény igényeinek megfelelő könyveket vezetni és czégöket a váltótörvénytől bejegyeztetni. (5—8. §§.)

Bukottak, ha csak nem igazolják, hogy hitelezőiket teljesen kielégítették és magukat becsületes emberekhez illendően viselték, valamint a dugárúsok a testületbe föl nem vétethetnek. (9. §.)

Az özvegy nő férje üzletét özvegysége alatt folytathatja, köteles azonban a testület küldöttségének üzletvivőt bemutatni, ki igazolni tartozik megfelelő kereskedelmi képzettségét és erkölcsi jó magaviseletét. (10. §.) A kir. szab. nagykereskedők leszármazói, ha atyjuk üzletét folytatni akarják, kötelesek igazolni, hogy a kereskedést rendszeren megtanulták, hat évig kereskedésben, vagy szab. gyárban szolgáltak, továbbá kimutatni tartoznak erkölcsi jómagaviseletet és kellő vagyont. (11. §.) A gyárbirtokos, vagy gyárban részes, ha a kir. szab. nagykereskedői minő-

séget elnyerni kívánja, föltéve, hogy elnyerésére általában képes, igazolni tartozik, hogy gyári vagyonán kívül bírja a megkövetelt alaptőkét. (12. §.)

Az a kir. szab. nagykereskedő, ki hitelezőivel nem csődön kívül egyezik ki és továbbá nem igazolja, hogy vétke nélkül vált fizetéseképtelenné, elveszti kir. szab. nagykereskedői minőségét. (13. §.) Ha a kir. szab. nagykereskedői jogosítvány, mely csak azon személyt illetőleg érvényes, kinek az megadatott, idegen kereskedőknek köpenyegül szolgálna, hogy ezen czim alatt jogtalanul üzleteket kösse, az a személy, ki ezt a kihágást elköveti, veszítse el jogosítványát. (14. §.)

A testület ügyeit intézi a testület kebeléből szótöbbséggel választott három kiküldött, kiknek segedelmére lesz és tanácsosal szolgál a hasonló módon választott háromtagú választmány. A választmány két tagjára bizatik számadási kötelezettséggel a pénztár. A kiküldöttek alkotják a testület elnökségét, mely minden két évben szótöbbséggel akkép alakítandó, hogy tagjai kétharmada keresztény legyen. A kilépettek újra választhatók. Legalább is minden pesti vásár előtt vagy után a testület összes ülést tart. Ha kereskedelmi ügyek követelnék, ezeken kívül is kell összes üléseket tartani. A testület jogosított költségei fődözetére bekebelezési díjat követelni és évi járulékokat kivetni. (16—18. §§.)

A kir. szab. nagykereskedőknek nem szándékuk, — ezt mondja a 19. §., — hogy a létező kis- vagy nagykereskedők jogait csorbítsák, vagy hogy megakadályozzák, hogy a magas és legmagasabb hatóságok a jövőben nagykereskedői jogokat engedélyezzenek. A jelen alapszabályok kegyes engedélyezésével a maguk részére csak azt az egyedüli jogosítványt kérik, hogy azokat az egyéneket, kik ehhez a

kir. szab. testülethez csatlakozni akarnának, maguk vizsgálhassák meg, és ha alkalmasak, a méltóságos m. kir. helytartó tanács engedelmével bekebelezhessék.*

Véleményezés végett az ügy áttétetvén Pest város tanácsához, ez mindenekelőtt Vojdisek József tanácsos által meghallgatja a polgári kereskedők testületét. — Vojdisek jelentése szerint a testület a terv ellen nyilatkozott és alaptalanoknak jelentette ki a nagykereskedők által érvényesített indokokat. — A város kereskedelmét nem egyes nagykereskedők, hanem a polgári kereskedők testületének összes osztályai emelték. Szükséges, hogy a jövőben is a nagykereskedők a polgári kereskedőkkel karöltve működjenek. Annak szüksége, hogy egy oly központ alakíttassék, melybe a kereskedés összes elemei valláskülönbség nélkül fölvéteszenek, annál kevésbbé forog fönn, mert hiszen eddigelé sem tagadtatott meg egy keresztény kereskedőnek sem, hogy «nagyszerű kereskedési ügyek iránt Israelitákkal társaságra» lépjen. De mivel a kereskedés elemeihez a részletes (kicsinyben) kereskedők is tartoznak, meg nem egyeztethető, hogy a célba vett nagykereskedői testületben a kereskedés minden elemei központosulhatnának, s nem is kir. szab. nevezete császári sas használatával, hanem pénz-s hitelbeli erő, értelemmel párosulva, azon igazi kivántatóságok, melyek a kereskedési ügyek szaporítását és az ipart előmozdítják. Nem áll az sem, hogy a polgári kereskedők csak helyileg működnének, mivel a testület tagjai, úgy a nagy-, mint a polgári kereskedők, nem csak a bel-, hanem a külföldön is terjedelmes összeköttetéseket tartanak fönn. Figyelmeztet különösen még az alapszabályok 2-ik §-ára,

* A kérvényt és alapszabályokat aláírt nagykereskedők névsorát a mellékelt facsimile tartalmazza.

mely a nagykereskedési jog elnyerésénél a városi tanácsot teljesen mellőzni kívánja, miből káros surlódások keletkeznének a két testület közt.

A városi tanács 1842 október 22-én tartott üléséből felterjesztett feliratában előadván a polgári kereskedők testületének véleményét, szintén ellenzi a nagykereskedői testület alakítását azért, mert «e városnak sem népessége oly számos, sem pedig műipara oly kiterjedt mint más városokban, a hol ezeknek következtében külön nagykereskedői testület felállítatott s így a kebelbeli kereskedők közt csak mindenféle surlódások támadhatnának, sőt a kisebb kereskedők az elválasztott nagykereskedők által némikép nyomatnának is». — Különösen pedig nem lehetne a tervezett nagykereskedői testületet a bemutatott alapszabályok mellett engedélyezni.

Nem fogadta el a helytartó tanács Pest város tanácsának véleményét és 1842 december 2-án kelt felterjesztésében* azt a nézetet vallja, hogy a felhozott indokok igen is alaposak és épen úgy mint Bécsben, Mária Terézia királynő szükségesnek találta, hogy ott nagykereskedelmi testület alapíttassék, szükséges ez Pesten is, a kereskedelem központján. Ez nemcsak a termelők és a fogyasztók közt való összeköttetést könnyítené meg és fogná a bel- és külkereskedelmet előmozdítani, hanem kebeléből teljes megnyugvással lehetne a váltótörvényszéki ülnököket választani és kereskedelmi ügyekben ki lehetne kérni véleményét. Már az alapszabályok ellen vannak kifogásai. Helytelennek tartja a 2. és 19. §-okat, melyek a városi tanács mellőzését czélozzák. Kifogásolja a 2-ik §-ban foglalt azt a kitétel,

* Kanc. levéltár 19:772/842. E mellett találhatók az eddig ismertetett okmányok.

hogy valláskülönbség nélkül vétethessenek fel az alkalmas egyének tagokul, és a kifejezést: valláskülönbség nélkül helyettesíteni kívánja «befogadott és túrt vallású» kifejezéssel. A 7. §-t ki kell egészíteni azzal, hogy gyárakat a fennálló szabályok megtartásával alapíthatnak vagy vehetnek át. Helyteleníti a nagykereskedők leszármazóiról intézkedő 11. §-t és javasolja kihagyását.

A m. kir. udvari kancellária véleménynyilvánítás előtt szükségesnek találta, hogy az alsó-ausztriai kormánytól átkérje a bécsi nagykereskedelmi testület alapszabályait, mit 1842 december 21-én kelt átirattal eszközölt is.

Ennek a kérelemnek az alsó-ausztriai kormány eleget is tett. Átiratában kijelentette egyszersmind, hogy ha kívánatosnak találtatnék, hogy az itteni kereskedők és a pesti kereskedők közt való váltóforgalom biztossága végett a tervezett alapszabályok egyes pontjai a nagykereskedőket illetőleg ma fennálló rendelkezésekkel jobban összeilleszteszenek, kívánatra kész ebben az irányban közreműködni.*

S a kancellária tényleg elfogadta ezt az ajánlatot és az összes iratokat az 1843 márczius 3-án kelt átirattal ismét az alsó-ausztriai kormányhoz tette át, mely pedig azokat véleményezés végett Bécs város tanácsának küldte meg. Ezt a véleményt közölte a magyar udv. kancelláriával, 1843 szeptember 2-án kelt átiratával.**

Bécs város tanácsának felterjesztése ugyan nem volt meg a rendelkezésünkre álló irományok közt, de benfoglaltatik a kancellaria előterjesztésében. E szerint Bécs város tanácsa kifogásolta a 2. §-t, mert a nagykereskedés gyakorlásához első sorban feltétlenül szükséges a teljes személyi

* Kane. levéltár 4523 345. ex 1843.

** Ugyanott 13818/843.

képesség és ezt valamint a kérvényező viszonyait a városi tanács, mint első fokú iparhatóság, a legjobban ismerheti. Az engedélyt tehát a helytartó tanács csak a városi tanács, a váltótörvényszék és a testület elnökségének nyilatkozatai alapján adhatná meg. — A 4. §-ra nézve megjegyzi, hogy nem ajánlatos, hogy a vagyonkimutatás megbírálása tisztán a testület elnökségére bízassék minden hatósági közreműködés nélkül. A vagyonkimutatás vizsgálatát foganatosítsa a váltótörvényszék a nagykereskedők és a polgári kereskedők 2—2 kiküldöttjének közbenjöttével. A 10. §-nál kívánja, hogy az özvegy csak abban az esetben folytathassa férje üzletét, ha megfelelő alaptőkét mutathat ki, mert sajnos, a tapasztalat gyakran tanusította, hogy már a nagykereskedő elhunytakor az adósságok tetemesen meghaladták a vagyont és az özvegy az üzlet folytatását csak új hitelek nyeresére használta föl. A 13. §-ba, — arra való tekintettel, hogy újabban számos esetben történt, hogy kereskedők jelentékeny árúmennyiségeket vontak magukhoz hitelbe és hogy pénzt kapjanak azokon a vételáron alul, sőt minden áron túladtak és ha a szándékolt összeget maguknak biztosították, váratlanul megszüntették fizetéseiket és vagy maguk vagy mások közbenjöttével hitelezőikkel kiegyezni törekedtek és ezzel hitelezőiket tetemesen megkárosították, — betétetni kívánták, hogy az a nagykereskedő, kinél hitelezői akár csőd folytán, akár bíróságon kívül való kiegyezésnél 12 százaléknál nagyobb kárt szenvedett, jogát elveszti.

A kancellária szintén a nagykereskedői testület engedélyezése mellett nyilatkozott és csak a javaslatba hozott alapszabályok módosítását tartotta szükségesnek. Javaslatai a m. kir. helytartó tanács és Bécs város tanácsa véleményein alapulnak. — A 2-ik §-nál kiemelendőnek tartja, hogy a

folyamodók a bécsi nagykereskedők alapszabályainak 1. §-ából indultak ki, nem tudva azt, hogy az alsó-ausztriai kormány meghallgatja Bécs város tanácsát. Külömben a nagykereskedők előtt nem az a cél lebeghetett, hogy Pest város tanácsa mellőztessék, hanem hogy rájuk ne kényszeríttessenek oly egyének, kiket befogadni nem akarnak. Az alapszabályok 2. §-a, a 19. §. kihagyásával, tehát abban az irányban lenne módosítandó, hogy Pest város tanácsának — de nem egyszersmind a váltótörvényszéknek — a nagykereskedői jog engedélyezésénél kellő befolyás biztosíttassék, viszont azonban a városi tanács ne kényszeríthesse a testületet, hogy neki nem tetsző tagokat befogadjon. Semmi nehézségbe nem ütközik, hogy ugyanebben a szakaszban a kifejezés: «valláskülömbőség nélkül» a helytartótanács javaslata értelmében «befogadott és tírt vallás» által helyettesíttessék. — Szintúgy a helytartó tanács javaslata értelmében lenne pótlendő a 7. §. és kihagyandó a leszármazókról intézkedő 12. §. — Helyesli Bécs város tanácsának azt a véleményét, hogy a vagyonkimutatás megvizsgálása a váltótörvényszéknél, de csakis a nagykereskedők testületének kiküldöttei közbenjöttével, a többi kereskedői testületek minden befolyása nélkül eszközöltessék. Helyesli azt is, hogy az özvegy kellő vagyoni alapot tartozzék kimutatni. Folyamodók tehát értesítendőek lennének, hogy az alapszabályokat a kifejtettek értelmében módosítsák.*

Ő Felsége Ferdinánd király a határozat hozatala előtt szükségesnek tartotta a pesti kir. váltótörvényszék véleményének sürgős bekérését, mi elnöki úton a váltótörvényszéki elnökhöz intézett leirattal meg is történt.**

* Kanc. levéltár 13818 843.

** Ugyanott 18888 843.

A váltótörvényszék elnökének jelentése a használt iratok közt nincs meg, de bennfoglaltatik a kancelláriai előterjesztésben.* Az elnök (Luka) kiterjeszkedik a kérelem törvényszerűségére, czélszerűségére és csak ezután mond véleményt a beterjesztett alapszabályokról. Törvényszerűség szempontjából, nézve az 1840:19. t.-cikket, azt kifogásolni nem lehet. A nagykereskedői testület engedélyezése a fejlődő magyar kereskedelem érdekében fekszik, nézve a tetemes vagyont, melyet ily kereskedő kimutatni tartozik. A létező polgári kereskedők testületének alapszabályai hiányosak és a jelen viszonyoknak egyáltalában meg nem felelnek. A túlnyomó részben kiskereskedőkből álló testülettől alig lehet várni, hogy a nemzeti kereskedelmet kellőleg méltányolja és a kormánynak ily ügyekben kellő véleményt mondjon. A nagykereskedelmi testület pedig a létező kereskedelmi testület tagjainak, sem kis-, sem nagykereskedőinek nem válnék hátrányára. — Felveti azonban a kérdést, hogy ha ez a testület szerveztetnék, mely testület válaszsza meg a kereskedelmi ülnököket. A polgári kereskedők testületét teljesen mellőzni nem lehet, mely már kétszer gyakorolta választási jogát, legczélszerűbb lenne úgy intézkedni, hogy kettőt a polgári kereskedők testülete, kettőt pedig a nagykereskedők testülete válaszszon. A kereskedelmi ülnökök választásánál a nagykereskedők testületében az a nehézség merül fel, hogy tagjai közt zsidók is lesznek. Ezt akkép kell elhárítani, hogy a zsidó tagok is gyakorolhassák a választási jogot, de ne választathassanak meg. A nagykereskedők hatáskörébe lehetne utalni a kereskedelmi ülnökök megvizsgálását, mely jogot eddigelé a polgári kereskedelmi testület még nem gyakorolta. Az alapszabályokat

* Ugyanott 10213/844.

illetőleg megjegyzi, és pedig a 2. §-hoz, hogy a testület a felvételi kérvényt a városi tanácsnak tartoznék átnyújtani, mely köteles lenne azt minden megjegyzés nélkül azonnal (legfőlebb 8 nap alatt) a m. kir. helytartó tanácshoz felterjeszteni. A 3. §. akkép lenne módosítandó, hogy a felvétel akkor is megtörténhetnék, ha az illető köztudomás szerint már önállóan gyakorolt jogszerű kereskedelmet. A 4. §-ba fel kellene venni, hogy a testület kiküldöttei vizsgálják meg a vagyonkimutatást, de a határozathozatal joga a váltótörvényiséket illesse meg. A 17. §-t azzal kellene kiegészíteni, hogy összes ülést a testület csakis egy Ő Felsége által évenként kinevezendő biztos jelenlétében tarthasson. A 18. §-nál pedig ki kellene mondani, hogy a költségek fedezésére szükséges járulmányokat csakis összes ülésén, a jelenlevők kétharmadának szavazatával lehet kivetni.

S most a kancellária szükségesnek találta, hogy az összes felszaporodott okmányokat áttegye az általános udvari kancelláriához, mely 1844. június 19-én kelt báró Kübeck által aláírt átíratában * igen kedvezően nyilatkozott a testület engedélyezése mellett, az alapszabályokra észrevételeket nem tett és csakis azt ajánlotta, hogy azokba felvétesenek Bécs város tanácsának javaslatai.

Nem érdektelenek, s talán épen napjainkban nem, azok a szempontok, melyekből az általános udvari kancellária e kérdés elbírálásánál kiindul és ezért talán nem fölösleges, ha ezek közöltetnek: «Hogy a nagykereskedői testületek intézménye, — mond a szóban forgó átírat, — melyeknek az a rendeltetésök, hogy a magasabb kereskedelmi elemeknek egyesülési központul szolgáljanak és alkalmul szolgáljanak, hogy együttesen megbeszéljék a kereskedelem terén elő-

* Kanc. levéltár 10213 844.

forduló változó tüneményeket és viszonyokat és ezeket valódi lényegök szerint méltányolják és egyszersmind az ezekből kereskedői műveleteikre háramló chanceokat maguk közt részletesebben megbeszéljék, ha tehát feladatukat ebben az értelemben teljesítik és magukat minden egyedárúsági célzatoktól távol tartják, mindig közhasznulag működnek és a nemzeti ipar és kereskedelem előmozdítása emeltyűjének kell tekintetniök, bizonyára nem igényel bővebb fejtegetést és ebből a szempontból kiindulva nem is lehet kétes, hogy az állami kormányzat ily kereskedelmi egyesületek keletkezését, a hol azoknak szüksége felmerül, nem akadályozhatja és csak arra kell szorítkoznia, hogy megakadályozza, hogy azok szerves berendezése káros befolyással legyen az egyes tagok és kereskedelmi vállalkozók szabad kereskedelmi mozgására, hogy tehát az ily testületek szabályzataiban semminemű kizárási vagy bekebelezési kényszer, sem más egyéb, az egyedárúságot előmozdító rendelkezés ne foglaltassék.»

Ezen tárgyalások után a kancellária által előterjesztett új vélemény a réginek jóformán csak ismétlése, a mennyiben a váltótörvényszéki elnök által tett javaslatokon kívül újabb javaslatok fel nem merültek. A váltótörvényszék által a 3. §-hoz indítványba hozott javaslatot mint fölöslegest mellőzte. Egyéb javaslatait azonban elfogadta, azzal a különbséggel, hogy a biztost ne Ő Felsége, hanem a politikai hatóság nevezze ki.

Ő Felsége erre az előterjesztésre azt a határozatot hozta, hogy a kancellária javaslatait mindenekben elfogadja, kivéve a most a törvényszéki elnök javaslatához képest módosított 4. §-t, melyet a kancellária által előbb indítványozott formulázással hagy jóvá. Mi pedig a törvényszéki elnök által a kereskedelmi ülnökökre és az ügynökökre vonatkozólag

tett javaslatokat illeti, ezek későbbi tárgyalásoknak tartatnak fenn.*

A folyamodók a szabályzatokat a m. kir. udvari cancellária javaslataihoz képest módosították. A módosított magyar és német szövegű szabályzatokat vagy kiváltságlevelet Ő Felsége V. Ferdinánd király 1845 november hó 20-án hagyta jóvá. — A kiváltság engedélyezéséért folyamodók nevében József főherczeg nádornak az 1846 ápril 22-én tartott gyűlésből kiküldött Wodianer, Boscovitz L. József, Appiano J., Burgmann K., Cahen A. M., Liedemann S. J., Guggenberger J. és Pollák M. fejezték ki hódoló köszönetöket 1846 május 2-án, a mikor egyszersmind kir. biztosnak kiküldetését kérték.

Első alakuló közgyűlését a nagykereskedők testülete 1846. július 4-én tartotta a királyi biztosul kiküldött Havas József helytartósági tanácsos jelenlétében és e szerint épen a millenáris évben üli meg a nagykereskedők testülete tényleges megalakulásának és működésének 50 éves évfordulóját.

Nem lehet ezen, a testület beléletében minden esetben fontos ülésnek tárgyait hallgatással mellőzni.

Havas József kir. biztost a gyűlés élénk ovatiókkal fogadta és kifejezést adott, hogy tetszőbb választást a kormány nem is eszközölhetett volna. Havas megköszönve a szívélyes fogadást, biztosította a testületet, hogy érdekeit szívéen fogja viselni.

Kiküldötteknek megválasztattak Valero A. J., Kunewalder Jónás és Burgmann Károly, megbizottaknak pedig Ugornyai Robitsek J., Malvieux J. C. és Cahen A. M.

Elhatározott, hogy Ő Felségéhez folyamodás intéz-

* Kanc. levéltár 9393 S45.

tessék, hogy a testület kebeléből is választassanak váltótörvényszéki ülnökök, a megalakulás pedig sz. kir. Pest városa tanácsának, valamint a pesti e. f. kir. törvényszéknek tudomására hozassék.

Indítvány folytán határozatba ment az is, hogy úgy a polgári kereskedők, mint az izraelita kereskedők testülete értesíttessék a kir. kiváltságos nagykereskedők testületének megalakulásáról, azon tagok névjegyzékének közlésével, kik az említett testületek köréből csatlakoztak hozzá, kérve egyszersmind, hogy az e tagokat megillető vagyonhányad kiszolgáltatassék, kijelentve egyidejűleg, hogy ebben a részben barátságos megállapodásra óhajtana lépni.

A belszervezetet illető javaslatok megtételével az elnökség bizatott meg.

Végre a gyűlés köszönetet szavazott Valero A. J. és Ugornyai Robitsek J. tagoknak a testület létesítése érdekében kifejtett fáradozásaikért, melyeknek lehet köszönni, hogy a megalakítása ellen emelt akadályok elhárítottak.

Tényleg beadatott-e akkoron a kereskedelmi ülnökök választása miatt a felség-folyamodás és megkiséreltetett-e az engedélyezés idejében nyílt kérdésnek fenhagyott ügy elintézése, ez sem a jegyzőkönyvekből, sem az irományokból ki nem tűnik.

Bizonyos azonban, hogy a kérdés igen rövid idő múlva felmerült és elintézést követelt.

A kereskedelmi ülnökök 1847-ben a tanács felhívására a polgári kereskedők testülete által választattak meg. Ezt a nagykereskedők testülete jogaira sérelmesnek találta és a választás ellen óvást emelt a városi tanácsnál, valamint a váltótörvényszéknél is. A váltótörvényszék a beadványt egyszerűen azzal utasította vissza, hogy az intézkedés nem tartozik hatósági körébe. A városi tanács azonban vizsgálá-

latot rendelt el és nyilatkozattételre hívta fel a polgári kereskedők testületét is, mely tett nyilatkozatában kijelenti, hogy a választás a tanács felhívására, a váltótörvényszéki elnök átirata alapján, szabályszerűen foganatosított, mert a választáshoz a testületnek összes tagjai meghivattak, maga a választás a tanácsi biztos jelenlétében és elnöklete alatt tartatott meg. Mi pedig különösen a nagykereskedők testületének panaszát illeti, azt figyelembe venni nem lehet, mert ez a kereskedelmi testület nagyobb részben oly tagokból áll, kiket «képtelenségök» miatt sem választási, sem megválaszthatási jog nem illet, a polgári kereskedelmi testületből kilépettek pedig e tényöknél fogva elvesztették a testületben gyakorolható jogaikat. A tanács arra szorítkozott, hogy a beadott óvást és az erre vonatkozó vizsgálati iratokat a nagykereskedők testületének hiteles alakban kiadta.

Úgy látszik, hogy a nagykereskedők testülete a teendő lépések tekintetében némi zavarban volt. A vonatkozó irományok közt egy a nádorhoz intézett beadvány fogalmazása találtatik. Maga a felségfolyamodás is, melyre magát a testület végre elhatározta, több fogalmazványban van meg. Egy érveit az izraelita kereskedők testülete által 1841-ben beadott felségfolyamodványból meríti.* A tényleg beadott

* Az izr. kereskedők folyamodása sok tekintetben érdekes s ezért közlöm bő kivonatban. Abban térdhajtva esedeznek Pest város tanácsa határozatának megváltoztatásáért és a sérelem orvoslásáért, a következő indokolással: Mindenekelőtt kiemelik, hogy az 1840-ben hozott, a kereskedőkről intézkedő törvények nem tesznek különbséget keresztény és izraelita kereskedők közt és a mi jogot biztosítanak a kereskedőknek általában, azt nem tisztán a keresztény kereskedőknek adják meg, hanem az összes kereskedőknek. A kereskedelmi ülnökök választását illetőleg sines a törvényben oly megszorító intézkedés, hogy ezeket csakis keresztény kereskedők választhatják. — Sőt a váltótörvény rendelkezéseiből, melyek a zsidó ünnepek tiszteletben tartását parancsolják, kétségtelen, hogy a törvényhozás a keresztény és zsidó kereskedőket egyenjogusította és egyáltalában nem intézkedett akkép, hogy a zsidók ne tekintessenek kereskedőknek, mi folynék abból, ha a kereskedelmi

felség-folyamodás a testület jogát mint minden kétséget kizárólag fennállót tekinti és csak azt a javaslatot teszi, hogy a kereskedelmi ülnökök felét a polgári kereskedők testülete, felét pedig a nagykereskedők testülete válaszsza és egyszersmind érinti, hogy nézve a váltótörvényszéki ügyek folytonos szaporodását, talán helyén lenne a kereskedelmi ülnökök számának szaporítása. Ez a kérvény felette gyors elintézést nyert. Aláíratott 1847 július 15-én és már 23-án elláttatott a m. kir. udvari kancellária által ezzel a rövid határozattal: «Folyamodók kérelme nem teljesítettett.»

A nagykereskedők testületének belügyéhez tartoznak még az 1846 szeptember 19-én tartott közgyűlésen a bizottsági ülésekben megállapított javaslatok értelmében

ülnökök választásából kizáratnak. S a midőn a törvényhozás a zsidó kereskedőket is a törvényes feltételek teljesítése mellett valóságos rendes kereskedőknek jelentette ki, csak bölcsen eselekedett, mert jól tudta, hogy a magyar terménykereskedelem nagy része izraeliták által teljesítettik, hogy ezek váltóügyletek által a tőke jelentékeny részét tartják forgalomban és hogy az izraelita kereskedői karban elég oly egyén található, ki tapasztalatai és kereskedelmi ismereteivel keresztény testvéreivel becsülettel léphet sorompóba. Régebb szokásra a jelen esetben nem lehet hivatkozni, mert a törvény minden ellenkező szokást hatályon kívül helyezett, mert kereskedelmi ülnökök csak most választatnak első ízben. De ha régi szokásra lehetne hivatkozni, ez is mellettök szólna, mert a kereskedőket közösen érdeklő ügyekben az izraelita kereskedőket is meghallgatták, így p. o. a helytartó tanács által eszközölt vásáráthelyezéseknél, továbbá a piaczi árak megállapításánál, melyet keresztény és izraelita kereskedőkből alkotott bizottság eszközölt. Midőn az 1838. évi árvíz után a pesti kereskedők részére az osztrák nemzeti banktól kölcsönt kellett volna kieszközölni, a vonatkozó előterjesztés kidolgozása vegyes, keresztény és izraelita kereskedőkből álló bizottságra bízott. A kereskedelmi ülnökök nem bírák, hanem a bíróságnak gyakorlati tapasztalataik alapján csak tanácsesal szolgálnak az ügyeknek könnyebb elintézhete végett; az ügyet mindig a tanácsnak bíró tagjai döntenek el és ezért az érv, hogy az izraeliták meg nem választathatnak, nem helyes. Különben is a választási és a megválasztathatási jog közt lényeges a különbség és az egyik jog gyakorlásából még nem lehet helyes következtetést levonni a másikra. Végre hivatkoznak arra, hogy Brodyban és Lembergben a kereskedelmi és váltóbírósnál zsidó ülnökök is közreműködnek.

hozott következő határozatok: A bekebelezési díj 500 pfrt, az évi járulék pedig 25 frt. Titkárul és ügyészül megválasztatik Hengelmüller Mihály évi 400 pfrt tiszteletdíjjal. A hivataliszolga havi fizetése 10 pfrt.

Mindezeknél természetesen fontosabb az a határozat, hogy a vagyonkimutatás az alapszabályok értelmében a legszigorúbban és pártatlanul vizsgáltsék meg, de a kimutatás módjára vonatkozólag semmi határozott szabályzat meg nem állapíttatik, hanem abban az esetben, ha a testületnek a kérelmező ellen semmi kifogása nincs, a vagyonkimutatás előterjesztésére a pesti kir. váltótörvényszéknél határidő kéressék, a melyre a kiküldöttek a testületnek 2—3 tagját külön utasítással fogják kiküldeni.

A vagyonkimutatásnál követendő eljárást részletesebben szabályozza a pesti kir. váltótörvényszéknek 1846. évi december hó 7-én tartott ülésében 18349/846. sz. a. megállapított 9. §-ból álló szabályzata. Lényeges tartalma, hogy a kereskedési és üzleti tekintetben szükséges adatokat és felvilágosításokat a testület kiküldöttei szolgáltatják. A vagyonkimutatás megvizsgálásáért folyamodó kérvényét a testület által tartozik beterjeszteni. A kérvény, mely nem a testület által nyújtatik be, a testülethez utasíttatik. A kérvényben elő kell adni a vagyonkimutatás módját és becsatolni a vonatkozó okmányokat vagy eredetiben vagy hiteles másolatban; üzleti könyvekkel eszközözlendő vagyonkimutatásnál a könyvkivonatot, az előadó kívánatára pedig magukat az üzleti könyveket.

Ha a kérvény szabályosan adatott be, az ügy előadója a vagyonkimutatás megvizsgálására határidőt tűz ki. A vizsgálatot a testület kiküldöttei a törvényszék 2—3 tagu választmányával együtt teljesítik. De ily vizsgálatnak szüksége fenn nem forog, ha a vagyon a testületi küldöttek előleges köz-

benjöttével oly tisztán mutattatnék ki, hogy a törvényszék további adatokat és felvilágosítást nem kívánna. Vizsgálat foganatosítása esetén a vizsgáló bizottság szigorúan tartozik eljárni, esetleg helyszíni szemlét is tartani. A vizsgálat eredményéről pedig úgy az egyező, mint az eltérő véleményeket a törvényszéki választmány, valamint a testület tagjai, a vizsgálatról felvett jegyzőkönyvbe tartoznak beiktatni.

Intézkedik még a kérdéses szabályzat arról az esetről, midőn a vagyonkimutatás üzleti könyvekkel eszközöltetik. Elvül kimondja, hogy a vagyonkimutatásnál nem csak az 1840 óta vezetett, hanem a régibb, az 1723:53. t.-cz. értelmében vezetett könyvek is alapul elfogadandók. Csak az egészen hiányosan vezetett könyveknél kell a vizsgáló bizottság egyhangu véleménye alapján a további eljárást megszüntetni és törvényszéki intézkedést kikérni.

III.

Csak röviden lehet és kell is megemlékeznünk azokról az alapszabályokról, melyeket a polgári kereskedők testülete a m. kir. helytartó tanácsnak az 1840. évi törvényekre alapított, 1843 október 11-én 36071. sz. a. kelt intézvénye folytán kidolgozott, az 1844. évi május 4-én tartott ülésén elfogadott és legfelsőbb jóváhagyás alá terjesztett, melyek a hatóságoknál le is tárgyalattak, de a melyek a közbejött események folytán életbe nem léptek.

Az alapszabályok «Eszmék» czimet viselik és a bevezetésben megjelölik a kidolgozásuknál használt forrásokat, melyek is valának az 1812. évi normale, a báró Bartenstein által a kereskedelemről és intézményeiről kiadott, lényegileg az osztrák intézményeket tárgyaló mű és végre a keres-

kedelmet illetőleg újabban hozott törvények és a helybeli piaczon gyűjtött tapasztalatok.

Másrészt az alapszabályok nem szorítkoznak tisztán a testület szervezetére, hanem kiterjeszkednek a kereskedelem gyakorlásának feltételeire. A testület szervezetét illetőleg nem is állapítanak meg újat, hanem csak az eddigi gyakorlatot tartják fenn.

Szabatosabban írják körül az előljárók jogait és kötelességeit. Az első előjáró kötelessége a testületet, a mikor csak szükségesnek látja, gyűlésre összehívni. A gyűlésen, melyen egy városi tanácsosnak mint biztosnak jelen kell lennie, elnököl, előterjeszti a tárgyalandó ügyeket, vezeti a tanácskozásokat és felügyel a tanácskozások nyugodt és békés folyamára és hogy a tárgyak eldöntessenek és azokban határozat hozassék. További kötelességeihez tartozik a határozatoknak lehető végrehajtása; az alapszabályokat úgy önmaga pontosan betartja, valamint felügyel arra, hogy a tagok által híven teljesíttessenek. Gondoskodik arról, hogy a testület jogai épségben fentartassanak; szükség esetén igénybe veszi a városi tanács segélyét. Békésen kiegyenlíti a testületben előforduló vitás ügyeket és a megengedett esetekben az alapszabályok értelmében határoz. Beszedi a bekebelezési díjakat és beszedeti a negyedévi díjakat, eszközli a kiadásokat. A bevételeket és kiadásokat szabályosan elkönyvelni és minden év végén számadásait az állandó bizottságnak beterjeszteni tartozik. A második előjárót, midőn az előjárót helyettesíti, ugyanezek a jogok illetik meg. Különben őt illeti meg a jog és kötelesség, hogy a testület pénztárát ellenzár alatt tartsa.

Ezekben az alapszabályokban kifejezettebben előtérbe lép az osztályszervezet. Minden osztály a saját kebeléből két képviselőt választ. A képviselők feladata osztályuknak

tanácskozásait vezetni, a tanácskozások eredményét jegyzőkönyvbe foglalni és a testületnek további intézkedés végett tudomására hozni. Szintúgy a képviselők kötelessége osztályuk jogaira és érdekeire felügyelni és arról gondoskodni, hogy az előforduló visszaélések megszüntetessenek. A képviselők alkotják az állandó bizottságot. — Az alapszabályok a kereskedők következő osztályait állapítják meg, u. m.: nagykereskedők, fűszer- és anyagárú-kereskedők, posztókereskedők, selyemárú-kereskedők, rőfösárú-kereskedők, tulajdonképi vászonkereskedők, szepesi vászonkereskedők, norinbergi és diszműárú-kereskedők, vasárú-kereskedők, papirkereskedők és bőrkereskedők.

A testületi gyűlés határozatképességéhez húsz tag jelenléte szükséges.

Kimondják az alapszabályok, hogy a kereskedői jogot csakis a testületnél való szabályszerű bekebelezéssel lehet megnyerni. A jog kiterjed azokkal az árúkkal nagyban és kicsinyben való kereskedésre, melyeket illetőleg a kérvényező magát bekebelezette. A bekebelezési és a kereskedői jog feltételeiként megállapíttatik: a betöltött 24 év, kereskedői képzettség, az osztálynak megfelelő alaptőke és a keresztény vallás.

Részletesebben ezekről a kellékekről sem e helyütt, sem a kereskedelem szervezetéről szóló részben nem kívánunk szólni. Csak azt kívánjuk kiemelni, hogy a testület igényelte a jogot, hogy a kereskedői jogosítvány engedélyezéseért a folyamodás nála adassék be. Minden ily folyamodást megvizsgál az osztály. Az osztályülés véleményét a képviselők, illetőleg állandó bizottság ülésében felülvizsgálják. Végérvényesen a testület gyűlése határoz, mely ellen a folyamodó, ha azt sérelmesnek találná, a városi tanácshoz felebbezhet. Ha a kérvényező a városi tanácshoz folyamod-

nék, a folyamodást a testülethez kell áttenni nyilatkozattétel végett.

Még egy, a segédekre vonatkozó érdekes részletet akarunk kiemelni. Az 1840:XVI. t. cz. nem intézkedik a felfogadott, de be nem fogadott segédekről. Ezt a viszonyt a ma érvényben levő kereskedelmi törvény is figyelmen kívül hagyja. Az alapszabályok 48. §-a mondja, hogy «az írásban, vagy tanúk előtt felfogadott, de be nem fogadott segédet, ha őt ebben a részben vétség nem terheli, ha közönséges segéd, két havi fizetéssel és az útiköltséggel, ha pedig könyvivő vagy pénztárnok, négy havi fizetéssel és az útiköltséggel kell kárpótolni». — Érdekes az a részlet is, hogy a mennyiben segéd fizetését illetőleg megállapodás nem történt, ezt vitás esetekben évi 150 frt pénzben és az élelmezésben és lakásban kell megállapítani.

Végül meg kell említenünk, hogy az «Eszmék» közt sem a tiszta vallásos, sem a valláserkölcsei elem helyt nem fog. Az 1. §. annak kijelentésére szorítkozik, hogy a «nála bekebelezett kereskedők testülete a kormány védelme alatt álló erkölcsi testet képez, melyet szabadalommal látott el és a «kir. szab. testület» czimét viseli». Magasabb feladataira egyedül az inasokról szóló az a rendelkezés figyelmeztet, hogy felszabadításuknak egyik kellékét a vasárnapi kereskedelmi iskolának szorgalmas és sikeres látogatása alkotja.

Mellőzve a javaslatnak a hatóságok által történt felülvizsgálatánál felmerült kisebbrendű kifogásokat, minő, hogy a javaslat «Alapszabályok» helyett «Eszmék»-nek czimeztetett, továbbá a követelés, hogy a tervezet kidolgozásánál használt források kihagyassanak, elvi kifogásként a városi tanács érvényesítette, hogy a tanácsi biztosnak a közgyűlésen való hatásköre a felügyeletre és ellenőrzésre korlá-

toltatott. A városi tanács az alapszabályokba iktatni kívánta, hogy a testület összes ülést csakis városi tanácsos mint biztos előülése alatt tarthat, kinek ügykörébe tartozik, hogy a testület meghallgatása végett hozzá utalt ügyeket előterjeszse, a rendet fentartsa és arra felügyeljen, hogy *csakis az oly ügyek tárgyaltassanak, melyek magára a testületre vonatkoznak*, végre, hogy a tanácskozásokat vezesse, azokat eldöntesse és a határozatot kimondja.

A városi tanácsnak ezt a követelését a m. kir. helytartó tanács teljesíthetlenség tartotta és a testületnek javaslatát fogadta el azzal a toldással, hogy a tanács által a biztos közbenjöttével előterjesztendőket a testület szintén tárgyalni köteles. A m. kir. udvari kancellária még a helytartótanács módosítását is fölöslegesnek tartotta és nézve azt, hogy a testületi biztosnak nem kell feltétlenül városi tanácsosnak lennie, elégnek tartja azt a kijelentést, hogy a városi tanács által kiküldött biztos gyakorolja a felügyeletet és ellenőrzést.

Elvileg, illetőleg az 1840:XIX. t. cz. I. §-a alapján, mely a testületi kényszert nem ismeri, kifogásolta a városi tanács, hogy a kereskedői jog gyakorlása a testületnél való bekebelezéstől feltételeztessék, valamint az 1840:XVI. t. cz. 2. §. a) pontja alapján azt a rendelkezést, hogy a kereskedői jogot csak a betöltött 24-ik évvel lehessen elnyerni, nézve azt, hogy az említett törvényes intézkedés megállapítja, hogy a kereskedést csak a 20-ik év betöltése előtt nem lehet gyakorolni, tehát ennek betöltésével már igen. A helytartó tanács a jórend érdekében a testületi kényszert szükségesnek tartotta és helyeselte, hogy a kereskedői jog engedélyezése a betöltött 24-ik évhez köttetett, nézve azt, hogy az 1840:XVI. t.-czikk intézkedése csak nemleges és a teljes szerződési képesség a nagykorúságot feltételezi.

A kancellária azonban a városi tanácsnak adott igazat és az alapszabályoknak a testületnél való bekebelezésre vonatkozó rendelkezését akkép módosította, hogy a ki a városi tanácstól a kereskedelem gyakorlására jogot nyert és bekebeleztetéséért a testülethez folyamodik, eleget tartozik tenni az alapszabályokban foglalt feltételeknek.

Kifogásolta a városi tanács a tervezett alapszabályoknak azt a rendelkezését is, mely szerint a kereskedői jogért a kérvények a testületnél nyujtassanak be. Ellenkezőleg követelte, hogy azokat nála kellessék beadni és azok csak nyilatkozattétel végett közöltessenek a testülettel, mely köteles legyen nyilatkozatát a fennálló rendszabályok értelmében 4 hét alatt megtenni. A helytartó tanács ez ellenében kimondandónak tartotta, hogy a kereskedői jogért folyamodó kérvényét a testületnél is beterjeszthesse és így a testület véleményével ellátva kerüljön a városi tanácshoz. Ezt a nézetet fogadta el a m. kir. udvari kancellária is.*

Már említettük, hogy ezek az alapszabályok hatályba nem léptek. A kancellária tárgyalásukat 1844-ben felfüggesztette, mert bekérte a polgári testületre vonatkozó szabályzatokat, és mert a nagykereskedők testületét illetőleg folyamatban levő tárgyalások eredményét akarta bevárni. Csak azután, hogy a nagykereskedők testületének a szabadalomlevél kiadatott, vette fel ismét a tárgyalások fonalát. Az összes tárgyalási iratok csak ezután kerültek az általános udvari kancelláriához, és ennek révén az osztrák hatóságokhoz, melyek az alapszabályokon szintén eszközöltek egyes módosításokat. A két kancellária közt csak arra nézve merült fel különösen nézeteltérés, hogy mely hatóságot illesse meg a kereskedői jog engedélyezése, mely

* V. ö. Kanc. levéltár 16220 740 ex 844. és 9690 430 ex 845.

azonban bizottsági tárgyalás mellőzésével intéztetett el. Az általános udvari kancellária kívánta, hogy a kereskedői jogot kizárólag a városi tanács engedélyezze. Habár, utólagos kijelentése szerint, meg is nyugszik a m. kir. udvari kancellária rendelkezésében, nem mulaszthatja el arra figyelmeztetni, hogy ezt a kérdést véglegesen szabályozandónak tartja, és «hogy általában az ipar és kereskedelem érdekében nem látjuk tanácsosnak, hogy a kereskedelmi testületeknek a m. kir. helytartó tanács által javasolt módon döntő befolyás adassék, mivel ezzel világosan csakis az egyedárúsági szellemnek és egyesek érdekeinek nyitnak tág tér».*

Nincs ugyan az itt célzott testületi szervezettel szoros kapcsolatban, de már ebből látjuk, hogy a testület a városi biztosnak működését korlátozni kívánta. Mely időben kezdődött a testületnél a biztosnak mellőzése, nem állapíthatjuk meg. Tény az, hogy a testület előjárójának elnöklete alatt összes üléseket is tartott, a nélkül hogy azokra a biztost meghívta volna. Annak több nyomára akadtunk, hogy a testület már a múlt században is tartott elvétve üléseket a biztos jelenléte nélkül.

Pest város tanácsa ezt a gyakorlatot megszüntetni akarván, a testületet is utasította, hogy az új, t. i. már a magyar felelős miniszterium által 1848-ban kiadott czéhszabályzat értelmében biztost válasszon. Ez ellen a testület «a kereskedelmi és ipar független kormányhoz» 1848 október 24-én 6142/223. sz. a. kérvényt adott be, melyben a «tisztelt kormány»-t kéri, hogy «méltóztassék a céltalan és költséges formákat félrevetve, testületünket városi czéhbiztos választásától kegyesen felmenteni». — Az indokolás-

* Ugyanott 8092/672 ex 1846.

ban a testület előadja, hogy «a czéhbiztosok a régibb sötét kor szüleménye, és azon czélből nevezettek ki, hogy az akkoriban műveletlen tanácskozók közti czivakodás vagy tettelegi összeverekedés egy tekintélylyel bíró egyén által megakadályoztassék vagy megszüntettessék, — továbbá miszerint felügyeltessék arra, nehogy a zárt ajtóknál tartott czéhgyűlésekben az álladalom, vagyis inkább a király veszélyére határozathassék». — A testülettel szemben a jelzett óvatosság fölösleges, mert a testület művelt egyénekből áll, máskülönben pedig csakis kereskedelmi ügyek fölött tanácskozik, s minden ülésről jegyzőkönyvet vesz fel, mely iratárában őriztetik és a hatóság által bármikor betekintethetik és esetleges visszaélésekért nem csak az elnök, hanem az egész testület felelős. — Különben a tanács intézkedése nem csak czéltalan, hanem törvényellenes is. Az 1840: 19. t. cz. 1. és 2. §-a nem parancsolja, hogy czéhbiztos választassék, sőt ellenkezőleg, határozottan mondja, hogy a kereskedői testület minden ügyei egy általuk választandó elnök és választmány által intéztessenek el. — Ez az ügy a következő, már nem a magyar kormánytól származó, elintéztést nyert: 1529. A bentérintett kérés Pest városától e részben nyert felvilágosító jelentés nyomán, ezúttal nem teljesíttethetik, — egyébiránt a folyamodók ez ügynek az ország jelen állapota megszüntével bekövetkezendő rendszeres tárgyalásának bevárására utasíttatnak. A magyarországi kir. ideiglenes polgári közigazgatás meghagyásából. Kelt Budán, Martius 30. 1849. ifj. Palugyay Imre.

IV.

Az abszolút hatalom alatt a kereskedelem és ipar ideiglenes rendezéséről 1851 február 6-án kibocsátott utasítás két, nevezetesen a nagykereskedők és a kicsiben eladó kereskedők testületének szervezését rendeli el.

A nagykereskedők testületét illetőleg csakis a következő, a kir. kiváltságos nagykereskedők testületének szabályaiban is befoglalt intézkedéseket állapítja meg. A testület ügyeit intézi a kebeléből szavazattöbbséggel két évre választott három kiküldött és ugyanannyi választmányi tag, a kilépők újra választathatnak. — A testület, ha a kereskedelmi ügyek több ülést nem igényelnének, a biztos jelenlétében évenként négy ülést tart. A testület a kiadások fedezésére a tagoktól bekebelezési díjat és évi járulmányt követelhet.

Némileg részletesebben intézkedik a kicsiben eladó kereskedők testületét illetőleg. Kimondja, hogy minden kicsiben árúsító városi vagy falusi kereskedő belépni tartozik a kereskedelmi testületbe és a kereskedői jog gyakorlására nyert engedélyt mindaddig foganatba nem veheti, míg a helyben levő, vagy ennek hiányában a legközelebbi testületbe be nem lépett. — Átveszi az 1840: XIX. törvényzcikk 1. §-ának rendelkezését, mely szerint is, «ha valamely városban vagy mezővárosban tiznél több kereskedő, gyáros, vagy közkereseti társaság tagja van, akkor ezek kereskedési testületet alakíthatnak és abban a megyében lakó más kereskedőket, gyárosokat és társulati tagokat is kebelezhetnek, továbbá ügyeik vezetésére és a pénztárkezelésre szavazattöbbséggel választmányt és elnököt választhatnak, azon

megjegyzéssel, mindazáltal, hogy ilynemű testületek a bejegyzett kereskedőt, ha ez a testületbe fölvétetni, s mint annak tagja, magát az illető kötelezettségekhez alkalmazni kívánná, a fölvételtől nem zárhatják ki». Végre pedig akkép intézkedik, hogy minden gyűlést hatósági biztos jelenlétében kell tartani. A tanácskozás tárgyai csak olyanok lehetnek, melyek a kereskedelemre, forgalmi eszközökre, a rend fentartására, a testület belső ügyeire és felsőbb rendeletek pontos teljesítésére vonatkoznak.

E helyütt kell megemlítenünk a helytartó tanácsnak 24.871 852. sz. rendeletét, mely részletesebben szabályozza az egyes kategóriákba eső kereskedők által kimutatandó alaptőkét és egyszersmind megállapítja, hogy a testületek bekebelezési díjul csakis a kimutatandó alaptökének egy százalékát igényelhetik. A polgári kereskedők testülete ezen rendelkezés megváltoztatása végett folyamodott, kérve, hogy tovább is fentarthassa az eddig követelt és egy egyénnek kivételével mindenki által szivesen fizetett 155 frtnyi bekebelezési díjat. Kérelmét főleg arra alapította, hogy a tagok egyenlő jogokat élveznek, méltányos tehát, hogy egyformán járuljanak a testület terheihez. Indokolja a nagyobb követelést a betegségélyezéssel és a közczélokra való adakozással.

Az említett rendeletet kiegészítették a kicsiben eladó kereskedők testületeinek szervezetére vonatkozó, a helytartótanácsnak 1853 június 9-én 9247 sz. a. kelt intézvényével közzétett, a kereskedelmi miniszterium által jóváhagyott minta-alapszabályok.

Szólnak a minta-alapszabályok a testületi tagság elnyeréséről, a megfelelő rendeletek értelmében. A szükséges alaptőke összegét a 24.871 852. sz. rendelet értelmében kellett az alapszabályokba felvenni. Megállapítja a bekebele-

zési díj, valamint az évi járulék maximumát. A bekebelezési díj nem haladhatta meg a tagtól megkövetelt alaptőke egy százalékát, az évi járulék a két forintot negyedévenként. Kötelezi a tagokat, hogy szabályszerű könyveket vezessenek és ebbe mindenekelőtt bejegyezzék a kimutatott alaptőkét. Intézkedik arról, hogy minden tag bekebelezésekor köteles tudomásul venni a kereskedelmi ügyekben kiadott és a testületnél létező legfelsőbb és magas rendelkezéseket, és ezt a bekebelezési könyvben igazolni. A testület külön bekebelezési könyvet tart, melybe bejegyeztetnek a kereskedők. A kereskedő-segédekről és inasokról külön jegyzék vezetetik.

Megállapítja továbbá, hogy a kereskedő csak egy helyütt tarthat üzletet. Kereskedési jogot egyszerre csak egy egyénnek, de nem többnek (társas cégnek) lehet engedélyezni. Jogában áll azonban egy vagy több nyilvános társhoz szegődni. Az özvegyek özvegyeségök alatt, míg az üzletet folytatják, a testület tagjai maradnak. A kereskedői jogot nyert nőknek joga van, illetőleg kötelelességükben áll a testületbe lépni. Ha az elhunyt kereskedő után kiskorú árvák maradnak, a testület köteles a hatósággal együtt odahatni, hogy az árúkészlet a lehető legjobban értékesíttessék.

A testület az ügyvitelre elnököt, és az elnök akadályoztatása esetén az üléseken való elnöklésre egy tagot, továbbá legalább is 5, de legfőlebb 12 tagból álló választmányt választ három évre, viszonylagos szótöbbséggel, megjegyezve azt, hogy a választmánynak egyharmada évenként ujjíttatik meg. A kilépés tekintetében az első két évben a sorshuzás dönt. A választás elfogadását illetőleg legfőlebb három nap alatt kell nyilatkozni. A választmány egy tagja látja el az elnök felügyelete alatt a pénztári teendőket, másik tagja végzi az írásbeli munkákat. A nagyobb testü-

letek azonban az írásbeli munkálatok végzésére külön egyént fogadhatnak fel. A testület, a biztos jelenlétében, évenként négy rendes ülést tart; rendkívülit pedig a szükséghez képest. A gyűlésről kellő indokok nélkül elmaradó tag egy forinttal birságoltatik. A testületek tárgyalási ügykörébe tartozik: *a)* a hatósági rendeletek kihirdetése; *b)* az inasok felfogadása és felszabadítása, a kereskedők vagy gyárosok bekebelezése; *c)* a fegyelemnek a testület tagjai közt való fentartása; *d)* a kereskedelmi érdekekről és az ez irányban tett javaslatokról való tanácskozás; *e)* az előljáró és a választmány választása; *f)* a netalán szükséges segédszemélyzet, a tollnok, bemondó stb. felfogadása; *g)* a megbetegedettek és elszegényedettek ápolása és segítése; *h)* a kiadások kirovása, a mennyiben azokat a rendes bevételek nem fedeznék; *i)* a testület számadásainak megvizsgálása; *k)* a hatóságok által kért vélemények és kimutatások beterjesztése.

Még csak a 28. §-ban foglalt azt a rendelkezést kell kiemelni, a mely szerint is ott, a hol a betegek ápolására külön intézetek állanak fenn, a testület a kereskedő-segédet bizonyos havi járulékra kényszerítheti, mely azonban a 30 krt pengőpénzben meg nem haladhatja. A járulék fejében a betegnek az intézetben ápolást és orvosi kezelést kell nyújtani.

S már itt említjük meg, — a mi különben már az előadottakból is határozottan folyik, — hogy ezek a mintaszabályok a nagykereskedők testületét nem érintették és szervezete egész a legújabb időig az ismertetett szabadalomlevélen nyugodott, azzal a kivétellel, hogy az összes valószínűs 30.000 frt alaptőkét kimutató nagykereskedőket be kellett fogadnia.

Már a polgári kereskedők testületére igenis tartoztak

a minta-alapszabályok. De azt magára nézve sok részben szűknek, és eddigi szervezetét nézve, meg nem felelőnek találta. Alkottattak-e ebben az időszakban új alapszabályok, nem lehetett megállapítani. Tény, hogy tanácskozások folytak, sőt tervezetek is készültek. A tervezetek lényegesen eltérnek a minta-alapszabályoktól, már a szokásossá vált osztályszervezetnél fogva is. A tervezetekben felemlítettnek, mint a polgári testület által fentartott, illetőleg támogatott intézmények: a vasárnapi iskola, a kereskedelmi akadémia, a betegsegélyező egyesület. Célul még kitűzetik más, a kereskedőség támogatására szolgáló jótékony intézmények, valamint szakkönyvtár létesítése.

Az abszolút hatalom intézkedései szüntették meg a Pesten fenállott izraelita kereskedők testületét és követelték, hogy az illető testület tagjai, kereskedői minőségökhöz képest, a polgári vagy a nagykereskedők testületébe lépjenek. Az Augusz által aláírt, 1851 deczember 23-án 22.047. szám alatt Appiano József helyettesített polgármesterhez intézett rendelet az izraelita testület feloszlatását azzal indokolja, hogy ez a testület fennállhatott régebb időkben, midőn még az ipari jogosítványokat illetőleg is különbséget tettek keresztények és zsidók közt. De ezt a különbséget az ideiglenes iparrendtartás nem ismeri. Ha fenmaradása tovább is türetnék, nem is fogna soha megszűnni, miért is azt a helytartó tanácsnak f. é. deczember 21-én 22.297. szám alatt kelt rendelete értelmében azonnal fel kell oszlatni. Egyébként föltételeztetik, hogy mindkét vallásnak testületi tagjai ezt az intézkedést üdvösnek fogják elismerni, mert egyesült erővel inkább elő lehet mozdítani a kereskedelem érdekeit. Kimondja a rendelet az ideiglenes utasítás értelmében, hogy a jövőben Pest városában csak két testület legyen, és hogy a testületek vagyona méltányosan osztas-

sék fel. A polgári testületnek nagykereskedő tagjai átlépni tartoztak a nagykereskedők testületébe.

Végre a polgármester utasított, hogy a rendelet végrehajtásáról 1852 január 20-ig tegyen jelentést.

A vagyonnak a polgári és a nagykereskedők testülete közt való megosztása sok tárgyalásra, jegyzék- és iratváltásra adott alkalmat a két testület és a hatóságok közt. A polgári kereskedők testületének irattárában erről a kérdéstről egész halmaz irat van.

Kezdődött a jegyzékváltás a nagykereskedők testületének megalakulása idejében. Már ekkor felkérte vala a nagykereskedők testülete a polgári kereskedők testületét a hozzá átlépett tagokat megillető vagyonrész kiszolgáltatására. A polgári kereskedők testülete ezt azzal az indoklással tagadta meg, hogy a kilépettek az önkéntes kiválás tényénél fogva elvesztették a testület vagyonához való minden igényöket.

Most, hogy a vagyonmegosztás kérdését a hatóság hozta napirendre, a polgári kereskedők testülete azt az álláspontot foglalta el, hogy a nagykereskedők testülete az alakítása idején önként kilépett tagok részére a vagyonban már csak azért sem követelhet aránylagos részt, mert annak idején ebbeli igényének megtagadásában hallgatag megnyugodott, miután az ellen óvást nem emelt. Kész azonban a most kényszer folytán átlépett tagok számának megfelelő vagyonhányadot a nagykereskedők testületének átszolgáltatni.

A nagykereskedők testülete lényegileg csak azt jelentette ki, hogy az önként kilépett tagok is hozzájárultak a közös vagyon alakításához és gyarapításához, és miután neki vagyona nincs, nem is hajlandó az azokat megillető vagyonrésztől lemondani.

A tárgyalások alatt szóba került a vagyon állaga, eredete, jövedelmének felhasználása. Ezek a kérdések szaporították főleg az iratcsomókat a testületeknél és a hatóságoknál.

Végre is az ügy Friedrich György helytartósági tanácsos elnöklete alatt és Aigner Miklós városi tanácsos, mint Pest városa kiküldöttjének közbenjöttével, a testületek megbizottjai által tartott bizottsági tárgyaláson békésen intéztett el.

A polgári testület birtokában levő vagyon vala az 1852 február 17-én foganatosított pénztári zárlat szerint:

Készpénzben	847	frt	27	kr.
Kereskedői épület 217 drb részvényében à 200 frt	43,400	“	—	“
Kincstári jegyekben	20,000	“	—	“
Kétes váltókban	693	“	25	“
Összesen	64,940	frt	52	kr.

Ebből a polg. kereskedők testülete a nagykereskedők testületének kiadott 8000 frtot, és pedig 5000 frtot készpénzben és 3000 frtot kincstári jegyekben.

V.

Maga az abszolút hatalom szüntette meg a kereskedelmi és ipari viszonyokat ideiglenesen szabályozó utasítással életbeléptetett szervezetet, az 1859 deczember 20-án kelt patenssel közzétett és 1860 május 1-én életbeléptetett iparrendtartással. A céhek és testületek helyébe szabad társulatok vagy szövetkezetek léptek. Ez az iparrendtartás is az 1860—61. évi mozgalmak alatt tényleg hatályon kívül helyeztetett. Az átmeneti kormány ismét életbeléptette.

Az átmeneti kormány alatt 1862 deczember 8-án erő-

síttettek meg a polgári kereskedők testületének első rendszeres alapszabályai, melyek a jelenleg fennálló, az 1872. évi VIII. tezikken nyugvó alapszabályokhoz az átmenetet képezik.

Kimondják az 1862. évi alapszabályok, hogy a pesti polgári testület mindazon kereskedőket foglalja magában, kik az 1860. évi május haváig és ezen túl abba bekebelezettek, és mindazokra ki fog terjedni, kik e város területére oly kereskedési ágakra, melyek eddig a rendes kereskedési üzletekhez számíttattak és melyekre nézve a polg. kereskedői testületnél különös osztályok fennállanak vagy még felállítatandának, jogosítványt, vagy az 1859-iki december 20-án kelt és ismét életbe léptetett nyiltparancs értelmében iparjegyet nyertek. A tagok segéd- és tanulószemélyzete a testületnek hozzátartozóit képezik és ennél fogva alapszabályainak alávetvék.

Czélul kitűzi a közös kereskedelmi érdekek megfigyelését és előmozdítását. Gondoskodik különösen *a)* a tagok és segédszemélyzete, ú. m. könyvvivői, pénztárnokai, bizományosai, szállítói, segédjei s a t. gyakornokai és inasai közt rendezett viszony fentartásáról, valamint a köztük a szolgálati vagy tanulói viszonyból származó viták elintézéséről; *b)* a szükséges szakiskolák felállításáról és fentartásáról, nevezetesen a testület kereskedelmi vasárnap-i iskoláját az iparszabadság folytán előreláthatólag növekedő szükséghez képest ki fogja terjeszteni és e fölött a kellő felügyeletet fogja gyakorolni; *c)* hasonlókép — a meddig ennek szüksége fen fog forogni — jelentékeny évi járulékkal támogatni fogja a főleg a segédszemélyzet javára alapított kereskedelmi betegápoló egyletet, gondoskodni fog a segédszemélyzet által fizetendő járulékok beszedéséről, valamint gyakorolni fogja ennél az intézetnél az őt megillető befo-

lyást; *d*) különös tekintetet érdemlő esetekben a körülményekhez és vagyoni állásához képest — mint eddigelé is — segíyezni fogja az önvétkök nélkül sorscsapások folytán elszegényedett és munkaképtelenné vált tagjait, valamint kisebb segedelmeket nyújt a munkaképtelenné vált vagy ideiglenesen hely nélkül levő segédeknek; *e*) a hatóságok felhívására a hatáskörébe tartozó viszonyokról felvilágosításokat és véleményeket ad; végre *f*) közreműködik a közigazgatás mindazon intézkedéseiben, melyek a tagok összességére vonatkoznak.

A bekebelezési díjakat a fent már említett, 1852. évi deczember 14-én 24871. sz. a. kelt helytartósági intézvényben megszabott mérvben állapítja meg, vagyis bekebelezési díjban a szalag-, kalap- és edénykereskedők 40 frtot, a bőr- és papirkereskedők 60 frtot, a többi osztályokba tartozó kereskedők pedig 80 frtot kötelesek fizetni.

A testületet képviseli az általános gyűlés és az előjáróság. Az előjáróság áll a két elnökből és a választmányból. A választmányt az osztályok képviselői alkotják és ehhez képest a választmány tagjait az osztályok is választják. Választ pedig minden osztály, ha tagjai száma az ötöt eléri, de husznál nem több, *egy*, ha husznál több, de száznál kevesebb, *két*, ha száznál több, *három* képviselőt, illetőleg választmányi tagot, írásban benyújtott szavazattal. Jelenleg — mondják az alapszabályok — az arany-, ezüst- és ékszerárú-kereskedőkre 1, a bőrkereskedőkre 2, a diszműárúkereskedőkre 2, a fűszerkereskedőkre 3, a kalapkereskedőkre 1, a papirkereskedőkre 1, a porcellán- és edénykereskedőkre 1, a posztókereskedőkre 2, a rőföskereskedőkre 3, a selyemkereskedőkre 1, a szalagkereskedőkre 2, a terménykereskedőkre 3, a vaskereskedőkre 2, a vászonkereskedőkre 2 és a többi kisebb osztályokra, ú. m. a

festékkereskedők, a hangszerkereskedők, a játékkereskedők, a pénzváltók, a szerszámkereskedők, a szűcsárúkereskedők, a tükör- és képkereskedők és az üvegkereskedők osztályaira együttesen 1 képviselő esik.

Fel kell még említeni a viták elintézéséről szóló rendelkezéseket. Hatáskörébe csakis a szolgálat tartama alatt felmerült és nála még a szolgálat tartama alatt vagy a szolgálat megszűnte után legfőlebb 30 nap alatt bejelentett vitás kérdések eldöntése tartozik. Mint békebirák az elnökök működnek, kik az általuk békésen el nem intézett ügyeket a peres kérdések elintézésére jogosított bírósághoz utasítják. A vitás kérdések eldöntésére hivatott bíróságot pedig alkotják az elnökök egy választmányi taggal, vagy egy elnök két választmányi taggal. A beadványok mellőzésével, tisztán csakis a szóbeli tárgyalás alapján hozott határozat ellen a vesztes fél 8 nap alatt, de csak birtokon kívül felelbezzhet a közigazgatási hatósághoz. A testület bíróságának határozatát a politikai hatóság hajtja végre. Az eljárást illetőleg meg kell említeni, hogy a kitűzött határnapon meg nem jelenő és elmaradását nem igazoló felet megbírságozhatta és újabb tárgyalásra azzal idézhette, hogy meg nem jelenése esetén ellenfelének előadása valónak fog tartatni és ezen az alapon a határozat meghozatni. Joga volt egyébként mindennemű bizonyítást követelni, tanúkat és szakértőket is kihallgatni, de nem eskü alatt. Saját tagjainak tanúkként vagy szakértőkként való kihallgatása esetén azonban tőlük megkövetelhetette, hogy előadásukat az elnöknek való kéznyújtás mellett becsület-szavukkal erősítsék.

Már említettett, hogy a polg. kereskedők testületének legújabb alapszabályai az 1872. évi VIII. t. cz. 83. §-án alapúlnak. A testület ezekkel az alapszabályokkal ipartársu-

lattá alakult át. Ezek az új alapszabályok az osztály- vagy szakszervezet kivételével alig emlékeztetnek valamiben is a régi ezéhszervezetre.

Ismertetésöknél elég a megelőző és az itt kérdéses alapszabályok közt fenforgó különbségeket kimutatni.

Tagjai mindazok a kereskedők: *a)* kik a társulat megalakulása előtt a fennállott pesti szab. polgári kereskedelmi testülethez tartoztak, *b)* kik Budapesten laknak és ezégöknek a kereskedelmi ezégjegyzékbe történt bevezetését kimutatván, magukat a társulatba felvétetni kívánják. A bejegyzett társas ezégek beltagjai azonban csak akkor léphetnek a társulatba, ha a társulati tagokra a jelen alapszabályok értelmében rótt köteleességeket külön-külön teljesítik, *c)* a társulati tagok özvegyei és árvái.

Minden tag köteles a társulatnak az alapszabályokban körvonalozott céljait tőle telhetőleg előmozdítani, a belépéskor 20 frtnyi, a társulat vagyonához esatolandó felvételi díjat fizetni, valamint évenként a közgyűlés által megállapítandó tagsági díjat fizetni, mely azonban a 10 frtot meg nem haladhatja.

Céljai közt már nem fordul elő a főnök és a segéd vagy inas illetőleg gyakornok közt a szolgálati viszonyból felmerülő vitás kérdéseknek birói eldöntése.

A választmány 20 tagból áll. A tagokat többé nem maguk az osztályok, hanem az egyes osztályok köréből az 1862. évi szabályokban megállapított arányban a közgyűlés választja titkos szavazattal. Ha az összes osztályokból 20 tag ki nem kerülne, a hiányzó tagok a társulat tagjai köréből szabadon választatnak.

A társulati alapszabályok a 31. §-ban intézkednek a kiadásokról, melyeket azért kell külön megemlíteni, mert egyszersmind röviden jelzik feladatait. Elvül kimondja a

29. §, mely megállapítja a társulat vagyonát (az 1879 január 1-én lezárt mérleg alapján 235,477 frt 39 krban) és gyarapításának módját, hogy a törzsvagyonnak csak kamatait szabad a kiadások fedezetére felhasználni, vagyis a bevételekhez számítani. A bevételekből fedeztetnek:

a) a kereskedelmi vasárnapi iskola, a budapesti kereskedelmi akadémia, a budapesti kereskedelmi akadémia nyugdíjalapjának és a kereskedők betegsegélyező egylete segélyezése, míg a közgyűlés e tekintetben másképp nem intézkednék;

b) elszegényedett társulati tagoknak, hozzátartozóiknak, valamint az önhibájukon kívül kereset nélkül levő segédeknek, a választmány által a közgyűlés által megszavazott összegből adható segély;

c) a folyó kiadások, nevezetesen: házbér, fűtés, világítás, tiszti- és szolgaszemélyzet fizetése, bélyeg- és postadíjak s a t.

VI.

A kir. kiváltságos nagykereskedők testülete egész 1885 május 30-ig megtartotta régi, még V. Ferdinánd királytól nyert szabadalom-levélen nyugvó szervezetét. A jelzett napon azonban az 1884. évi ipartörvény értelmében végleg átalakult ipartársulattá, «Budapesti nagykereskedők és nagyiparosok» cím alatt.

Régi nevét és szervezetét nem minden akadály nélkül tarthatta meg. Az 1859. évi ipartörvény folytán az 1860. évi május hó 9-én 17,869. sz. a. kelt jegyzéssel a városi tanács által felhivatott, hogy egyesüljön a polgári kereskedők testületével. Miután azonban az egyesülésre szintén

felhívott polgári kereskedők testülete az egyesülést megtagadta, a nagykereskedők testülete szintén kijelentette, hogy az egyesülést nem óhajtja, hanem inkább kész alapszabályait az új ipartörvénynek megfelelőleg átalakítani, bár ennek sem látja szükségét. El is készítette az új alapszabályokat, be is terjesztette azokat a cs. kir. helytartóságnak, melynél azonban, úgy látszik, elintézést nem nyertek.

Figyelmen kívül hagyta a nagykereskedők testülete az 1872. évi ipartörvényt és az ennek alapján a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter által 1872. évi december 4-én 12,924. sz. a. kiadott körlevelet, mely a kereskedelmi testületeket alapszabályaiknak záros határidő alatt való módosítására és jóváhagyás végett leendő beterjesztésére hívta fel.

Midőn azonban a testület a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszternek 1880. évi október 24-én 32,599. sz. a. kelt leirata folytán Budapest fővárosa tanácsa által 1880 október 30-án 44,704. sz. a. kelt határozattal egyenesen felhivatott, hogy alapszabályait 30 nap alatt módosítsa és terjessze be, ezen felhívás ellenében hosszabb előterjesztéssel élt, melyben lényegileg fejtegeti, hogy a kereskedelmi testületet, mint ezt különben az említett, a testülettel azonban nem közölt körlevél is kiemeli, nem lehet azonosítani az iparos cézékkel. A testületnek a királyi szabadalom-levélben foglalt alapszabályai a kereskedés szabad és önálló gyakorlását meg nem nehezítik, üzését cézszerű megszorításokhoz nem kötik, kizárólagos jogosítványt nem adnak és egyetlen egy intézkedésökkel sem helyezték magukat ellentétbe az ipartörvényben biztosított iparszabadság nagy elvével. Kiemeli, hogy a 2. §-nak az az intézkedése, hogy a testületet a jelentkező egyén felvéte-

lére kényszeríteni nem lehet, csak önkormányzatának folyamánya; és ha a 3. § a felvételt magasabb erkölcsi, szellemi és anyagi minősítés kimutatásához köti, ezért még a testület nem válik czéhhé, mert ezzel csak meggyőződést akar szerezni arról, hogy a testületbe való felvételre jelentkezőben megvannak-e mindazok a kellékek, melyektől egyedül lehet várni a nagykereskedés sikeres gyakorlását, melyek az illetőt érdemessé teszik, hogy a testület tagjává és ekkép részesévé legyen a királyi kegyelem nyújtotta azoknak a kiváltságoknak, a melyek az említett feltételek alatt a testületnek adományoztattak.

Kéri pedig a testület a minisztert, hogy a szabadalomlevélben foglalt alapszabályokat vegye jóváhagyólag tudomásul, vagy függeszse fel az alapszabályok módosítását követelő rendelkezését addig, míg az ipartörvénynek folyamatban levő módosítása végleg elintéztetett.

Az előterjesztésben több ízben hangsúlyoztatnak a szabadalomlevélben a testületnek és tagjainak biztosított kiváltságok, melyek azonban lényegileg arra szorítkoznak, hogy a tagok a kir. kiváltságos nagykereskedő czimével élhetnek és a mellvérten Magyarország czimerével diszló császári sast használhatnak.

S a kiváltságokhoz tartozó czimerhasználat a magyar országos czimerek használatáról intézkedő 1883. évi 18. törvényczikk tárgyalása közben a testület részéről egy a belügyminiszterhez intézett előterjesztésre nyújtott alkalmat, mely a belügyminiszter részéről úgy oldatott meg, hogy a szabadalomlevélben engedélyezett czimet és czimert a testület tagjai tovább is használhatják, mert erről az említett törvény nem intézkedik. Nem használhatják azonban külön engedély nélkül a törvényben említett országos czimereket.

Ezt inkább csak mellékesen kívántuk megemlíteni és ezzel áttérhetünk a nagykereskedők testületének jelen, már az 1884. évi ipartörvényen nyugvó alapszabályainak ismeretetésére.

A testület «Budapesti nagykereskedők és nagyiparosok társulata» czimét vette fel. Célja: a nagykereskedés és nagyipar közös érdekeinek előmozdítása és érvényesítése az által: *a)* hogy a társulati tagok és segédszemélyzete közt rendezett viszonyok fentartásáról gondoskodik és a köztük a szolgálati viszonyokból netán fölmerülő vitás kérdésekben mindkét fél kívánatára mint választott bíróság jár el; *b)* hogy kereskedelmi és iparintézetek alapítása, vezetése és ellenőrzése által a kereskedők és iparosok szakképzettségét előmozdítja; *c)* hogy elszegényedett tagjait, azok özvegyeit és árváit pénzbeli segélyben részesíti; *d)* hogy segélyegyleteket, kórházakat és egyéb intézeteket alapít, anyagilag támogat, ellenőriz, vagy vezetésökben résztvesz; *e)* hogy az ipar-, valamint egyéb országos hatóságoknak a kereskedelmet és ipart érintő kérdésekben és ügyekben felvilágosítást és véleményt ad, azokkal szemben a nagykereskedés és nagyipar igényeit és közös érdekeit képviseli és érvényre juttatni törekszik; és végre *f)* hogy a társulat vagyonát és alapítványait kezeli.

Tagjai a volt tagok. Ezeken kívül a felvételt kérhetik: *a)* Budapesten székelő bejegyzett nagykereskedők, bankárok, nagyiparosok és részvénytársasági igazgatók; *b)* volt nagykereskedők, bankárok, nagyiparosok és részvénytársasági igazgatók; *c)* a tagok özvegyei és árvái, ha az elhunyt tag üzletét önmaguk, vagy saját számlájukra folytatják. — A belépési szándékot írásban kell bejelenteni. A felvétel fölött a küldöttség határoz. Minden újonnan belépő tag 25 forint belépési díjjal köteles a törzsvagyonhoz járulni.

Az 1892-ik évi közgyűlés az alapszabályoknak ezt az utóbbi rendelkezését törülte.

A társulat közegei: a közgyűlés, a küldöttség és az elnökség.

Rendes közgyűlést minden évben, legkésőbb márczius végéig kell tartani. Rendkívüli közgyűlést a küldöttség is hívhat össze. A közgyűlés határozatképességéhez husz tag jelenléte kívántatik. Az elnapolt közgyűlés a napirendre kitűzött tárgyak fölött, a megjelent tagok számára való tekintet nélkül, határozatképes. Választásoknál mindig, más ügyekben tiz tag kívánatára a szavazás titkos. Közgyűlésen az egyszerű többség dönt. — A társulat felosztatásának vagy más hasonczélú társulattal való egyesülésének elhatározásához az összes társulati tagok kétharmadrészének hozzájárulása szükséges. A közgyűlésen megjelent tagok kétharmada állapíthatja meg azon közhasznú kereskedelmi és ipari czélokot, melyekre a társulat fölosztása esetén a társulat vagyonát fordítani kell.

A társulati küldöttség, az elnökön és alelnökön kívül, 12 a közgyűlés által két évre választott társulati tagból áll. Ez intézi a társulatnak mindazon ügyeit, melyek a közgyűlésnek fenn nem tartattak. Érvényes határozat hozatalára szükséges, hogy az illető, az elnök által összehívott ülésen öt tag jelen legyen.

A társulatot kötelező okmányokat a társulat nevében az elnök vagy alelnök, egy küldöttségi tag írja alá és a társulat ügyésze ellenjegyzi.

A társulat vagyonát a közgyűlés által két évre választott pénztárnok kezeli, ki fizetést csak az elnök, illetőleg alelnök utalványára vagy általuk láttamozott nyugtára teljesíthet.

Az értékpapirokat és a fölös pénzeket a küldött-

ség által meghatározandó bankban kell megőrzés, illetőleg gyümölcsöztetés végett elhelyezni.

Miként a polgári kereskedők testületének alapszabályaiban, úgy ezekben az alapszabályokban is megállapított az elv, hogy a folyó kiadások fedezetére, beleértve a segélyeket és adakozásokat is, csakis a törzsvagyon jövedelmét és a tagdíjakat lehet felhasználni.

Ki kell még emelni az alapszabályoknak azt az intézkedését, mely szerint a társulat abban az esetben is feloszlik, ha tagjainak száma huszra, vagyis arra a számra leolvad, a melyhez a közgyűlés határozathozatali képessége köttetett.

VII.

Sajnos, hogy az idő rövidsége nem engedte, hogy a testületeknek a nagykereskedők testületének alakulása óta való működését egész terjedelmében ecsetelhessük. Működésökről a jelen dolgozatnak későbbi szakában közölt részletek csak halvány képet nyújtanak. Bátran lehet mondani, hogy, különösen a negyvenes, ötvenes és hatvanas években, a szó szoros értelmében képviselték a kereskedelem érdekeit. Nem merült fel a kereskedelmet, vagy a kereskedelmi osztályokat érdeklő oly kérdés, melyben állást ne foglaltak és ne igyekeztek volna a kereskedelem érdekeit megóvni. Nem egy kérdésben maguk a testületek léptek fel kezdeményezőleg.

Midőn itt kérdésekről szólunk, ezek alatt nem tisztán törvényhozási vagy általános gazdaságpolitikai kérdéseket értünk, hanem belefoglaljuk az apróbb közigazgatási, kezelési ügyeket és rendszabályokat is, minők a hatóságok, a

vasútak és a Dunagőzhajózási társaság kebelében felmerültek, a melyek azonban mégis lényeges befolyást gyakorolnak a kereskedelem menetére.

A kereskedelmi és iparkamaráknak az 1868. évi VI. törvényczikkkel való újjászervezése után a testületekben az érdeklődés hanyatlani kezdett. Nem lehet azért állítani, hogy általánosabb érdekű kérdésekkel nem foglalkoztak. Részletekbe nem bocsátkozhatunk. Csak fölemlítjük, hogy a testületek az 1872. évi ipartörvény módosítása tárgyában hosszabb emlékiratot készítettek. A nagykereskedők testületének elnöke Fuchs Rudolf indítványára az említett testület 1885-ben behatóbban foglalkozott a valutarendezés kérdésével. Véleményt terjesztettek be a Svájcczal kötendő vám- és kereskedelmi szerződésről.

Érdekes lesz talán itt különösen kiemelni, hogy míg a nagykereskedők testületének megalakulása előtt nem egy hang emelkedett, mely abbeli aggodalmának adott kifejezést, hogy a testületek közt ellentétek és torzsalkodások fognak kifejlődni, valósággal ennek nyomát sem látjuk. Minden fontosabb kérdésben együtt találjuk a polgári, az izraelita és nagykereskedők testületét.

S épen ez a közös működés, melyet nemcsak a kereskedelmet érdeklő gazdasági kérdésekben, hanem a kereskedelem előmozdítását czélzó intézmények létesítésénél is láthatunk, hozta többször is felszínre — először 1848-ban — a gondolatot, hogy a kereskedelmi testületek egyesüljenek. Ha kezdetben, még 1848-ban is, az ezt czélzó indítvány hevesebb ellenzésre talált, a közösen fentartott intézmények mind sűrűbbé tették az egyesülést czélzó indítványokat, melyeket az utóbbi időben már csak azzal utasítottak vissza, hogy minden testületnek vannak külön érdekei, melyeket meg kell óvnia.

A két testület közösen támogatja a kereskedelmi beteg-ápoló egyletet, közösen alapította a kereskedelmi akadémiát és legujabban a menházat, mely intézményekről részletesebben szólunk.

Midőn a testületek működését itt általánosságban vázoljuk, nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy az osztrák uralom alatt, egész 1868-ig, habár az adót többé nem is vetették ki a testületekre, melyek az egyéni felosztást eszközölték, az adókiivetésnél még tovább is közreműködtek. Az egyes kereskedők vallomásaikat illető testületüknél tették, mely azokat ellenőrizte. A pénzügyi hatóságok épen adóügyekben nem egyszer fordultak felvilágosításért a testületekhez. Ez az eljárás 1868-ban szűnt meg, a midőn is határozott egyéni bevallások követeltettek. Említésre méltó ez a tény azért, mert ebből az időből a kereskedelmi testületek irattárában még megvannak a vallomások.

Azt sem lehet említés nélkül hagyni, hogy az új alkotmányos időszak alatt a testületek egészen megmagyarosodtak. Még negyvennyolczban a testületek Klauzál Gábor minisztertől engedelmet kértek arra, hogy a kereskedelmi testületek és a kereskedelmi kamarák szervezése tárgyában tőlük kért véleményyt, valamint egyéb beadványaikat német nyelven terjeszthessék elő. Már az új alkotmányos korszak alatt a testületnek úgyszólva összes tagjai megmagyarosodtak. A belkezelés, minden okmány és iromány, ideértve a jegyzőkönyveket is, tisztán magyar. Az indítványt, hogy a jegyzőkönyvek ezentúl magyar nyelven szerkesztessenek, a nagykereskedők testületében Ullmann M. G. tette meg.

A KERESKEDELEM SZERVEZETE.

Már előadtuk, hogy a ma is fennálló pesti polgári kereskedők testülete az I. Lipót király által 1699 augusztus 15-én kiadott szabadalomlevéllel nyerte első szervezetét. Az okmány maga áll a latin nyelvű bevezetésből és záradékból, és a német nyelvű szabványokból. Ezeket a szabványokat magyar fordításban egész terjedelmében közöljük.

Ez a szabadalomlevél nemcsak a testületnek, hanem a kereskedelemnek szervezetét is megállapítja, de nem azzal a részletességgel és következetességgel, hogy arról magunknak tiszta és világos képet alkothoznánk. Ebben az irányban tehát még bő tér nyílik a további kutatásokra.

A szabadalomlevél különbséget tesz a polgári kereskedők és kalmárok és a kebelökbe nem tartozó kereskedők közt, kiket nem rendes kereskedőknek nevez. A lényeges különbséget abban állapítja meg, hogy az előbbiek városi polgárok, az utóbbiak azonban nem. De ez a megkülönböztetés csak a társadalmi állásra vonatkozik. A polgári kereskedőktől és kalmároktól törvényes házasságból való születést, bizonyos képzettséget és az egyedül üdvözítő római katolikus egyházhoz való tartozást követeli, mert csak azok, kik ezeknek a kellékeknek megfelelnek, lehetnek a testület tagjai, és az idegen a rendes kereskedői minőség egyik főkellékét: a városi polgárságot csakis a testület ajánlatára

szereshette meg. A rendes kereskedői minőség elnyerésében a vallás csak a túrt görögöknél és szerbeknél nem képezett akadályt.

De mindezek nem oldják meg a gazdasági kérdést. S a szabadalomlevél tényleg nem ad arra a kérdésre semmi-nemű választ, hogy minő kereskedelmi ágak illetik meg kizárólagos joggal a testület kebelébe tartozó kereskedőket.

Homályban hagyja azt a további kérdést is, hogy a nem rendes kereskedők által gyakorolt kereskedelmi ágak teljesen szabadok-e, vagy gyakorlásuk a városi tanács engedélyétől tétetik-e függővé?

S e szerint gazdasági szempontból csakis azt állapíthatjuk meg, hogy bizonyos kereskedelmi ágak a polgári kereskedők és kalmároknak kizárólagos jogkörébe tartozott és ezeknek, országos vásáron kívül, mások által való gyakorlása kihágásnak tekintetett, mely az árúk egy részének, ismétlés esetén pedig az összes talált árúknak elkobzásával sújtatott. A későbbi fejleményekből következtetve, a szoros értelemben vett árúkereskedelmet (posztó-, rőfös-, vas- és fűszer-árúkkal való kereskedést) tekinthetjük olyannak, melyet kizárólag csakis a testület tagjai gyakorolhattak a városnak egész területén, és pedig, nézve a szabadalomlevél 7. és 12. cikkeinek intézkedéseit, úgy nagyban, mint kicsinyben, mely alól csakis az országos vásárok ideje alkotott kivételt, midőn is a kereskedelem bizonyos, az elárúsítási helyre nézve megállapított korlátok közt szabad vala.

Bajos még csak föltételezni is, hogy vásár idején kívül bármi nagyban való kereskedés folyt volna. Ha történtek is, már t. i. az akkori fogalmak szerint, nagyban való eladások, történhettek a közel környéken való kalmároknak és a vidéket bevándorló házalóknak. Maga a testület a súlyt szabadalomlevelének arra a részére fektette, mely neki a

városnak árukkal való ellátását, a helyi fogyasztási kereskedelmet biztosította. Erre vallanak szüntelenül megújuló panaszai.

Ezeket a panaszokat — nem tudni, részben-e, vagy egészben — megörökítette a testület levéltárában talált külön jegyzőkönyv, melybe bejegyeztettek helytartó tanácsi intézvények, kegyelmes kir. határozatok, városi jegyzőkönyvek és egy, a testület által a városhoz, illetőleg külső tanácsához, ma úgy mondanók: közgyűléséhez intézett kérvény és az erre hozott határozat. Mindezek sérelmi panaszokra vonatkoznak, illetőleg ily panaszokat tartalmaznak. Folytonos megújulásukból arra lehet következtetni, hogy a testület tagjainak biztosított szabadalmakat a lakosság és talán maga a polgárság sem látta jó szemmel és hogy a központi kormány nem igen volt képes azoknak érvényt szerezni.

Nem épen érdektelen, ha a panaszok tárgyait és az erre hozott határozatokat időrend szerint bemutatjuk. Az intézvények és kir. parancsok, melyekről itt szó van, mind a város tanácsához intéztettek.

1752 július 17-én a helytartó tanács közli a város tanácsával, hogy a panasz tárgyában, mely szerint is a török hatalomnak alávetett görög kereskedők országos vásár idején és ezen kívül is mindennemű áruczikkével kereskednek, Ő Felsége akkép határozott, hogy azok országos vásár idején, de csakis török árúkat, kicsinyben is árulhatnak, vásár idején kívül azonban török áruczikkével csakis nagyban kereskedhetnek.

1759 július 23-án abban a panasz tárgyában, hogy görög és örmény kereskedők, kik a portának alattvalói, nemcsak mindenféle árukkal, hanem a kincstár jogainak sérelmére még sóval is kereskednek, a helytartó tanács, hivatkozva

az 1751 január 12. és november 29-én, valamint 1752 július 17-én hozott határozatokra, nemkülönben a magas portával 1741-ben kötött szerződés 19-ik cikkére, kijelenti, hogy az említett görög és örmény, nemkülönben a szerb kereskedőknek is meg kell tiltani a panaszolt kereskedést és őket a török árúkkal való kereskedés kivételével, mely árúkat országos vásár idején kicsinyben is árúsíthatnak, azon kívül azonban csak nagyban adhatnak el, minden más kereskedésben hatályosan meg kell akadályozni.

Az 1761 július 17-én kelt intézvényben a helytartó tanács megdorgálja Pest városát, hogy nem szerez érvényt a világos határozatoknak és nem óvja meg a kereskedelmi testületbe bekebelezett kereskedők jogait, és nem akadályozza meg a török kereskedőket törvényellenes kereskedelmökben.

A most következő 1761 október 12-én kelt helytartó tanácsi intézvényben, mely a várossal Ő Felsége parancsát vagy kegyelmes kir. határozatát tudatja, már némileg más kép tárul elénk. — A testület a Pest városával másolatban közölt felségkérvényben panaszolja, hogy a helyettes bíró tanácsi határozat ellen is az itt árúraktárakat tartó zsidóknak és vándor idegen kereskedőknek bizonyos díj ellenében magánengedélyt ad, melynek erejénél fogva az illetők, országos vásár idején kívül, a testületnél bekebelezett kereskedők által árúsított czikkeket is eladnak. A kir. parancs meghagyja a városnak, hogy szigorúan tartsa fenn a kereskedőknek biztosított szabadalmakat és akadályozzon meg minden visszaélést.

1765 május 18. Mária Terézia királynő leirata: Okos és körültekintő kedvelt híveink. A mult hó 22-én beküldött jelentésekből megértvén azt, hogy a porta alattvalói országos vásár idején kívül is, kegyes rendelkezéseink elle-

nére, kicsinyben árúsítják árúikat, polgártársaitok, a szabadalmazott kereskedők kérvényének másolatban való megküldésével rendeljük, hogy, mikép már augusztus 13-ikán kelt kegyelmes határozatunkban is meghagyatott, előbb mérsékelten, azután pedig a saját módja és rendje szerint járjatok el, most is az áthágást elkövető török kereskedőket először pénzbírsággal akadályozzátok meg a tilalmazott kereskedésben, ha pedig ez nem vezetne sikerre, árúik elkobzásához és boltjaik bezárásához folyamodjatok és egyes áthágási esetekről pedig nekiünk jelentést tegyetek. — Továbbá tegyetek nekünk jelentést arról, hogy mi alapon történik, hogy (mint a csatolt folyamodványban előadatik) ti számos görögnek és örménynek megengeditek, hogy a város kapuihoz szállíthassák sátraikat és ott mindennemű árúkkal szabadon kereskedhessenek, és azokat polgártársaitokká fogadjátok, és más minél több (*quam plurimos*) idegeneket a tilalmazott kereskedés gyakorlatában támogattok? — Egyébként hozzátok császári és királyi kegyellemmel vagyunk.

A királynő leiratában említett és ahhoz másolatban csatolt kegyelmes kir. határozat 1763 augusztus 13-án kelt és a következőket tartalmazza: Pest város polgárai és kereskedői érzékenyen panaszkodnak, hogy a szabadalmaikba be nem foglalt, úgy keresztény, valamint a török uralom alá tartozó görögök, örmények, szerbek, nemkülönben zsidók, nagy sérelmökre, a kicsinyben való kereskedést még mindig folytatják és gyakorolják, és kérnek benniünket, hogy tartsuk meg őket a nekik kegyelmesen adott szabadalmukban, miért is kegyelmesen elhatároztuk, hogy az összes kereskedőket, kik a testülethez nem tartoznak, egy és ugyanabban az időben székhelyetekre idézzétek (*ad curiam convocare*) és árúik elkobzásának terhe alatt tiltsátok meg nekik vásá-

ron kívül a kicsinyben való eladást, a törökországi kereskedőket pedig egyúttal figyelmeztessétek, hogy a szerződés értelmében csak török árúkkal kereskedhetnek, és pedig országos vásár idején kicsinyben is, de ezen kívül csak nagyban és a másnemű, különösen bécsi árúkkal való kereskedéstől pedig eltiltattak, hogy tehát ezen határon belül a kereskedést folytathatják, külön kedvezményként azonban megengedjük nekik, hogy a másnemű (t. i. nem török) árúkat boltjaikban a semestrisen belül eladhassák, vagy pedig külföldre kivihessék.

Miként a most közölt kegyelmes kir. parancs, úgy az előbb említett kir. leirat folytán sem szüntek meg a testület által panaszolt sérelmek. Bizonyítékul szolgálhat a testületnek Pest város teljes tanácsához 1769 február 27-én beadott kérvénye, melyben panaszosan említi, hogy a kir. parancsok, sőt a tanácsnak határozatai ellenére a görögök, szerbek és más, a testületbe be nem kebeleztettek, mindenemű kereskedést folytatnak és minden törvény és tanácsi feljogosítás nélkül boltot nyitnak, és nem kisszámú idegenek (értik különösen a házalókat, kiknek a városban házalást az itt is fölemlített, 1761 október 12-én kelt helytartó tanácsi rendelet tiltotta meg) árúkat adnak el. Említik különösen, hogy a görög Vasily a Sebestyén-téren levő saját házában, nem tudni mi jogon, boltot nyitott és abban tiltott árúkat ad el; bizonyos görögök a hatvani kapunál gróf Grassalkovics ő excellenciája telkén sátrakat állítottak fel és szabadon kereskednek. Avakumovics János, a testület ismételt tiltakozása ellenére, nem tudni mi jogon és ezímen, boltot nyitott, melyben mindenfélét árúsít. A kérelem oda megy, hogy a teljes tanács szorítsa ezeket a különböző kereskedőket a kellő korlátok közé.

Még egy tanácsi jegyzőkönyvet (1769 június 12-ről)

közöl az itt említett külön jegyzőkönyv, mely föemlíti, hogy a testület személyesen járult a tanács elé azzal a panaszszal, hogy a vásárra jövők be sem várják a szokásos vásári napokat, és máris kirakják árúikat és azokat úgy azok előtt, mint azok után eladják, és kéri megakadályozását. — A visszaélés ellen meg is teszi az intézkedést, és meghagyja Laudnitzer Mátyás kancellistának, hogy a legközelebbi Jánosfővételi vásár előtt a vásártéren, a váczi kapu előtt mindenkinék a szokásos módon tudtára adja, hogy a vásári napok előtt és után az árúk elkobzásának terhe alatt az eladás tilos.

Pest már tekintélyesebb, vásárjai jelentékenyebbek valának, és úgy látszik, hogy abban a mérvben, a mint a város kereskedelmi jelentősége emelkedett, kevesebb súlyt is fektettek a testület szabadalmaira, az általuk szabott korlátokra.

Valószínű, hogy már ekkor fejlődött ki az a szokás, hogy a kereskedési jogosítványt a városi tanács, és pedig díj ellenében engedélyezte, még pedig nem csak a testület által ajánlott kereskedőknek, hanem másoknak is, és a testületre ráparancsolt, hogy azokat vegye föl tagjai közé. — Ez a külön jegyzőkönyv két ily eset emlékét tartotta fenn. Az egyik vonatkozik Pauer Gáspárra, ki 1744-ben lett városi polgárrá, és úgy látszik 1757-ben kívánta a testületbe való fölvételét. A testület Mária Teréziának 1763 okt. 1-én kelt parancsa daczára is vonakodott tagjai közé felvenni. A végeredmény az lett, hogy a helytartó tanács 1769 április 3-án kelt intézvényével egy kir. parancsot közölt a várossal, melyben a tanácsnak meghagyatik, hogy komolyan figyelmeztesse Pauert, hogy a testületbe való felvételi ügyével a fölöttes hatóságoknak többé ne alkalmatlankodják. — A másik eset csakis a fönt érintett, 1763 október 1-én kelt kir. kegyelmes határozatban érintetik. Abban Paueren kívül

még bizonyos Gruden Györgynek a testületbe való fölvétele rendeltetik el. — Ebben a kir. parancsban figyelmeztetik a városi tanács, hogy gondja legyen arra, hogy az eladandó árúk túl meg ne drágíttassanak és így a közönség kizsákmányoltassék.

II.

Mária Terézia királynő 1777 augusztus 22-én kelt szabadalomleveléből — melynek a szabályzatokat magában foglaló német szövegét magyar fordításban szintén egész terjedelmében közöljük — sem alkothatunk magunknak egész világos képet a kereskedelem szervezetéről.

Láthatjuk, hogy a kereskedelem vásár idején egészen szabad, sem a vétel, sem az eladás nem korlátoltatik.

De szabad a nagyban való kereskedés is, mely ez időtájt, hogy a város a kereskedelemre nézve kedvező helyzeténél fogva mindinkább emelkedett, már fejlődni kezdett. A nagyban való kereskedési jogot a városi tanács engedélyezte és ez alul csak a zsidók képeztek kivételt, kiknek a jogosítványt a helytartó tanács adta meg. Nem folyik ez világosan a szabadalomlevélből; de a testület, azokban a panaszokban, melyekkel a tanácshoz, kormány-székekhez, az uralkodóhoz és az országgyűléshez fordul, nem tartja sérelmesnek a nagyban való kereskedést, illetőleg az erre nézve kiszolgáltatót jogosítványokat, hanem csakis a jogosítványnak a kicsinyben való eladásra való felhasználását.

A kicsinyben való eladás az a tér, melyet a testületben bekebelezett kereskedők a maguk számára biztosítani és fentartani kívánnak, de csakis a belváros területén. Már a külvárosoknak fogyasztási kereskedelmét átengedik a

külvárosi kereskedőknek, kiknek a kereskedői jogot a külvárosi birák ajánlatára vagy a környékbeliek előterjesztésére a városi tanács adja meg. A testület, habár erre jogosítva volt is, a külvárosi kereskedőket, még ha képességeket igazolták is, nem is fogadja kebelébe, mért attól tart, hogy a külvárosokból átköltözködnek a belvárosba.

Magának a városnak és kereskedelmének fejlődésével érvényre jut a kereskedéseknek szakmák szerint való megoszlása. Ha előbb a vegyeskereskedések vagy kalmári üzletek voltak túlsúlyban, már 1790 körül a szakkereskedések emelkedtek, ha nem is általános érvényre, de feltétlenül túlsúlyra. Már ekkor kezd érvényesülni az az irányzat, a mely az üzleteknek szakok szerint való osztályozását akarja általános érvényre juttatni és kívánja, hogy az egyes kereskedők választott szakmájukhoz és az ebbe tartozó árúczikkekhöz tartsák magukat.

Sajnos, hogy nem követhetjük nyomon az üzleteknek szakszerű megoszlását. De néhány adattal mégis szolgálhatunk. A testület 1790 májusban a panaszok felvételére és megállapítására a rőfös-, a vas- és fűszerárú-kereskedők és a szatócsok (így nevezik már ekkor a kalmárokat) köréből 3—3 tagot választ. Midőn a testület 1791 februárban az első választmányt megalakítja és ebben az összes szakokat képviselteti, a következő szakokat sorolja fel, u. m.: vasárú-, fűszerárú-, rőfösárú- és posztó-, diszműárú-, végre szatócsüzlet. Midőn 1801-ben a sérelmi panaszok összeállítására bizottságot küld ki, ebbe választ négy fűszerkereskedőt, öt rőföskereskedőt, köztük a két elnököt, négy posztókereskedőt, két vasárúst. Már a szatócsok vagy kalmárok eltűntek és a rőfösárúüzletből kivált a posztókereskedés. De a testület tagjairól a függelékben közölt kimutatásban sem szerepel többé szatócs.

De a nagykereskedőkhöz és a belvárosi nagy- és kis-kereskedőkhöz csatlakoznak a külvárosi kereskedők, többnyire vegyeskereskedők és szatócsok, kik mindenféle apró árukat tartanak és a különféle úgy bel-, mint külföldi házalóknak egész tömege. De egyes külön szakmát vagy külön ágat folytató kereskedések is nyílnak meg. Így az 1791 november 6-án felvett jegyzőkönyvben az a kijelentés foglaltatik, hogy azok a kereskedők, kik bőrön kívül más cikkekkel is kereskednek, a testületnél be vannak kebelezve, kik azonban csakis bőrrel kereskednek, nincsenek.

Már a Pest városa részére tervezett és egyes részeiben legfelsőbb jóváhagyással is ellátott szabályrendelet a pesti kereskedelmet szakmák szerint megoszlottnak bizonyítja.

A legfelsőbb fokon állnak a nagykereskedők, kik a szabályzat szerint a ki- és beviteli kereskedést folytatják, de a kik minden valószínűség szerint már ekkor foglalkoztak bizományi, szállítmányi, váltó- és egyéb bankügyletekkel, nevezetesen értékpapírok, tulajdonkép államadóssági címletek és sorsjegyek vételével és eladásával.* A nagykereskedő minden árúccal szabadon kereskedhetik. Számukat — mondja a szabályzat, melynek német nyelven szerkesztett tervezetét magyar fordításban közöljük — nem kell túlszorítani. Korlátokat szabott a jelentékeny: 30,000 frtnyi (mai pénzünkben 12,000 frtnyi) alaptőke és a képzettség. A nagykereskedői jog zsidóknak is engedélyeztetett, mi csak a régi gyakorlatot erősíti meg.

* Itt lehet megemlíteni a helytartó tanácsnak 1812 szeptember 29-én kelt intézvényét, mely az alsó-ausztriai kormánynak azt a rendeletét közli, melylyel is közzhírré tétetik, hogy csak azoknak a magyar kereskedőknek van joguk a bécsi tőzsdét meglátogatni, kik helyi hatóságaik bizonyítványával igazolják, hogy nagykereskedők vagy valóságos kereskedők; a városi tanácsok figyelmeztetnek, hogy az ily bizonyítványok kiadásánál óvatosan járjanak el és azokat ne szolgáltassák ki kalmároknak vagy zsidóknak.

Már a többi nyílt üzleteket tartó kereskedők szakok szerint oszolnak meg. Minden szaknak megvannak a saját cikkei. Más cikkek tartása tilos. Kereskedői jogot csak a határozottan megjelölt szakmára lehetett kapni, az egyik szakmából a másik szakmába való átlépés tilos. A jog megszerzése bizonyos képzettségtől és megfelelő alaptőkétől feltételeztetik. A szakmák a szabályzat sorrendjében: 1. fűszer- és anyagárú-üzlet; 2. posztó-üzlet; 3. selyemárú-üzlet; 4. rőfösárú-üzlet; 5. a vászon-üzlet, melynek egyik külön ága a szepesi vászon-kereskedés, mely a testület körén kívül esik; 6. a norinbergi és diszműárú-üzlet; 7. a papirkereskedés; 8. a bőrkereskedés; 9. a vaskereskedés; 10. a kalap-üzlet; 11. a dohány-kiskereskedés; 12. a szalagárúsok; 13. a divatárúsok; 14. fehérnemű-kereskedés; 15. zsibárú üzlet; 16. szatócsüzlet. — E kereskedelmi ágakhoz mint külön kereskedés járul a házalás, a heti és országos vásári kereskedelem, valamint az ügynökösködés. — Csak azt kell még kiemelni, hogy a nagyobb üzletek a saját szakmájukban gyakorolhatták a nagyban való kereskedést is, vagyis eladhattak, úgy nagyban, mint kicsinyben. A bizományba vétel annyiban volt korlátolva, hogy minden kereskedő csak a saját szakmabeli cikkeket fogadhatta el bizományba.

Ha Pest városa 1827. évi czimtarában a polgári kereskedők testületén kívül álló kereskedők névjegyzékét nézzük, a kereskedelmet még nagyobb mérvben megoszlottnak látjuk. Abban a következő kereskedelmi ágakat találjuk: 1. Anyag- és fűszerárú. 2. Berchtoldsgadeni cikkek. 3. Bor. 4. Borjú. 5. Bútor. 6. Czitrom. 7. Diszmű- és norinbergi árúk. 8. Divatárú. 9. Festékfa. 10. Fa, még pedig épületfa két osztályban, külön a komáromiak és külön a pestiek fakereskedése, továbbá tűzifa. 11. Gabona és zab. 12. Gradlszif. 13. Gyapot. 14. Gyökér. 15. Gyűrű. 16. Hüvelye-

sek. 17. Indigó. 18. Kalap. 19. Káposzta. 20. Kép. 21. Len. 22. Liszt. 23. Ló. 24. Mész. 25. Méz. 26. Nagykereskedés. 27. Pálinka. 28. Papir. 29. Pokrócz. 30. Rőfösüzlet. 31. Sáfány. 32. Sajt. 33. Sertés. 34. Só. 35. Szalag és czérna. 36. Szárnyas. 37. Szatócsüzlet. 38. Szörme. 39. Tej és tejföl. 40. Tojás. 41. Üveg (cseh). 42. Vaj. 43. Vászón. 44. Vas. 45. Vad. 46. Veteménymagvak. 47. Zöldség és gyümölcs. 48. Zsir.

Nem találtunk a czimtárban dohány- és marhakereskedőket. Pedig, hogy ily kereskedők is voltak fölös számban, kétségtelen.

Körülbelül ebből az időből ismerjük egyes szatócsüzleteknek fűszerárú-, vagy más néven litera C árú-készleteit. A vámszabályzat szerint fűszerárúkat csakis erre jogosított kereskedők tarthattak. A kereskedelmi testület panasza folytán az összes szatócsüzletek 1827 deczember 17—22-én megvizsgáltattak és a náluk talált tilos árúk összeirattak. Ehhez a jegyzékhez az a különös érdek fűződik, hogy következtést enged a bekebelezett, tehát jogosított anyag- és fűszerárúkereskedők hason árú-készletére. Ebben a jegyzékben Popp C. Jánosnál megjegyeztetik: «Különben Popp úr mindenféle fűszerárúkkal úgy el van látva, mint minden bekebelezett kereskedő». — Másrészt pedig az a jegyzék tanúságot tesz arról, hogy a kereskedelmi világ vajmi keveset törődött a vámszabályzatokban és a szabadalmakban foglalt tilalmi rendelkezésekkel. — Ötvenhétnél nem kevesebb szatócsnál találtak jelentékenyebb mennyiségű tilos árút, tizenkilencznél pedig a jegyzék megemlíti, hogy a készlet jelentékeny.*

Itt kell kiemelni, hogy az 1840: xvi. t. cz. a keres-

* Tájékozás végett a jegyzéknek kivonatát a mellékletek közt közlöm.

kedelem gyakorlását szabaddá tette, s csakis szab. kir. városokban tartotta fenn a kereskedelem megkezdhetésére nézve további intézkedésig az eddigi gyakorlatot. A törvény szorosán véve csak rendes vagyis bejegyzett és be nem jegyzett kereskedőket ismer.

Már az abszolút kormány alatt 1851-ben kiadott rendelet, melyet alább részletesebben ismertetünk, a kereskedelmet osztályokba sorozza.

Jelenleg fennálló kereskedelmi törvényünk különbséget tesz a czégek bejegyzésére kötelezett kereskedők és azok közt, kik erre a bejegyzésre nincsenek kötelezve, illetőleg czégekbe be sem jegyeztethetik.

Végül e helyütt akarjuk kiemelni, hogy az 1890. évi népszámlálási nagy munkában (592. l.) a tulajdonképi kereskedés Budapesten 81 különböző ágra oszlik.

III.

Részletesebben emlékezünk itt meg azokról a lépésekről és javaslatokról, melyeket a testület a kereskedelemnek Pesten való szabályozása érdekében tett és a melyeknek eredménye vala az 1812. évi szabályrendelet, vagy mint akkor nevezték normale.

Megindultak ezek a lépések a következő egész terjedelmében közölt 1808 ápril hó 8-án kelt felségfolyamodással:*

Felséges urunk! Az itteni polgári kereskedelmi kar vérzik azok a számos rendetlenségek miatt, melyek különböző czímek és kedvezmények alatt kebelünkbe lópódtak,

* Az ebben a fejezetben említett okmányok találhatóak: Országos levéltár, helytartó tanácsi osztály. Commerciale 1812. Kútfő 47. sz.

rendetlenségek, melyek épen úgy aláássák élő társaink szerencsáját és jólétét, valamint az általános hitelt, a mint a kereskedésben oly nagy zavarokat támasztanak, hogy a kormánynak fáradságot, költségeket is fog okozni, hogy ebből a tömkelegből megtalálja a kivezető utat.

Felségednek azon atyai érzelmeiben való teljes bizalommal, melyekkel igyekszik alattvalóinak nyugalmát és jólétét fentartani és öregbíteni: az itteni polgári kereskedelmi kar vállalkozott arra, hogy mindezeket a rendetlenségeket összegyűjti és szentelt Felséged trónja elé viszi. Munka, melyről hiszszük, hogy rövid idő alatt befejezhetjük, és a melyet azon szerény nézetünk előadásával szándékozunk a legalázatosabban előterjeszteni, hogy miként lehetne ezeken a bajokon a Felséged szelid kormánypálczája alatt levő többi államok példája szerint segíteni.

Mivel azonban épen most az itteni kereskedelmi területbe való felvétel végett mindennemű kérvényekkel mintegy ostromoltatunk, mivel pedig különösen kalmárok és kereskedők, többnyire oly emberek, kik a kereskedelmet rendesen soha sem tanulták meg, sőt közben olyanok is, kik a vásárokat látogató kalmároknál mint szekeres szolgák voltak alkalmazva és a kik a többi örökös tartományokból származva, itt Pesten egyszerre letelepedhetni hisznek, valószínűleg azért, hogy így gyermekeiket az örökös tartományokban fennálló katonai összeírás elől elvonhassák és erre nézve könnyebb eszközt nem találnak, mint hogy magukat nagykereskedőknek jelentik ki, holott velök talán a legalsóbbrendű kiskereskedő bátran szembeszálhatna.

Odaterjed tehát legalázatosabb könyörgésünk, Felséged kegyteljesen ne csak akkép méltóztatnék intézkedni, hogy az itteni szab. kir. városban, mely mindenféle kereskedéssel elegendően el van látva, a mi legalázatosabban

teendő javaslatunknak kegyes eldöntéséig a tanács által senki polgárnak és kereskedőnek fel ne vétessék, hanem egyszersmind az e városhoz gróf Nádasdy személyében úgy is kinevezett kir. biztost utasítani méltóztassék, hogy jelenlétében és elnöklete alatt, a testület küldöttségének bevonásával, a mely a sérelmekről szükség esetén szóbeli felvilágosításokat adhatna, a városi tanács munkálatunkat bizottságilag tárgyalja és az Felségednek legkegyelmesebb döntés végett felterjesztessék, mivel ez a császári kegy minket buzdítani fog arra, hogy a hű alattvalói kötelezettségeknek mind jobban megfeleljünk és Felségednek legmagasabb háza iránt való hűségünk és a visszaállított rend által maradékainkban a trónnak gyámolokat neveljünk.

Meg kell említeniünk, hogy a most közölt felségkérvénynek, melynek beadására különben a testület rég készült, a jegyzőkönyvekben semmi nyoma sincs. Valószínűleg nem is közgyűlési határozat, hanem azon bizottság határozata folytán terjesztetett föl, mely a Glückswerth által készített tervezet fölülvizsgálatára küldetett ki.

A kérvénynek megvolt az a sikere, hogy gróf Nádasdy utasítást kapott, hogy a testület által előterjesztendő sérelmeket és javaslatokat vegye át és elnöklete alatt tárgyalassa s azokat a tanács által teendő észrevételek kapcsában terjeszsze fel.

Már a felségkérvényben kiemeltetik, hogy a rendezést a testület az Ausztriában érvényes szabványok szerint kívánná eszközölni. A bemutatott dolgozat egyik mellékletét az illető szabványok összeállítása is képezi. De nemcsak a rendezést kívánta az osztrák törvények szellemében eszközölni, hanem a sérelmek lajstromát is az osztrák törvények nyomán állítja össze. A sérelmi lajstrom szintén a dolgozatnak egyik melléklete.

S nem lesz talán helytelen, ha mindenekelőtt a sérelmeket, vagy mint a testület mondja: a *rendetlenségeket* közöljük.

1. A «nagykereskedő» név a legújabb ürügy a boltnyitási engedélynek kieszközlésére. Ki lehet általa kerülni a testület kifogásait, mivel mindenki jól tudja, hogy a pusztá szó elégséges és a kérvény folytán sem az erkölcsi jómagaviseletet, sem a képességet, sem a kellő alaptőkét nem keresik, és e mellett mindenki bízik abban is, hogy a nagykereskedői cím mellett kalmár lehet, a nélkül, hogy az előjáróság által bármi részben is korlátoztatnék.

2. Ily pusztá ürügyül szolgált a tiszta lenkereskedés. Megadták a jogot, mert pusztán csak ezzel a czikkel egy kereskedő sem foglalkozott, holott ezekben az üzletekben lent legfőlebb czégérnek és egy kis ládát úgynevezett készletként lehet látni, az üzletet azonban mindennemű rőfösárúkkal lehet tele találni.

3. Szintúgy kereskedelmi jogosítványok szolgáltatottak ki azon ürügy alatt, hogy az illető csakis rumburgi vászonnal fog kereskedni, melyet azért szállíthat a legelőnyösebben, mert arról a vidékről való és azt rokonaitól kapja, tehát a közönséget sokkal olcsóbban is szolgálhatja ki. Mennyi más cikk csatoltatik a rumburgi vászonhoz, azt mindenki szemeivel láthatja, ki bemegy az üzletbe.

4. A pántlikakereskedők mint termelők szerzik meg a jogosítványt és később kieszközlik az engedélyt azoknak a cikkeknek tartására, melyeket más helységek pántlikakereskedői is tarthatnak, melyekhez azután a tilalom ellenére lencsipkéket, divatpántlikákat, selyempántlikákat és más cikkeket is csatolnak.

5. Gyárosok, gyárak és kézműipartelepek kieszközlik saját termelvényeiket illetőleg a kereskedési engedélyt és

az által, hogy saját termelvényeik közé hasonnemű idegen termelvényeket vegyítenek, azt minden tartózkodás nélkül még más, teljesen különböző üzletágra is kiterjesztik.

6. A divatárusok nem elégszenek meg a feldolgozáshoz szükséges árukkal, a melyeket tulajdonkép csak készen adhatnak el, hanem selyem- és más divatárúkat tartanak, mint minden rőföskereskedő.

7. Fodrászok, urasági inasok és más semmittevő emberek a házasság köteléke által nőszemélyhez csatlakoznak, ki valamely kereskedőházban megtanult valamit a díszkészítésből, holott néha a név csak arra szolgál, hogy az ismeretség kiterjesztessék és hogy a földszinten legyen bolt, a melybe szégyenkezés nélkül be lehessen menni, és ha ez nem szolgáltat kellő jövedelmet, megváltoztatják a jogot, a nélkül hogy arra nézve a jóváhagyás kikéretnék.

8. Minden kérdezősködés és engedély nélkül úgynevezett sátrat állítanak fel az utcán, a melyben néhány darab pipát és pipaszárat árúsítanak, némi időre rá boltot nyitnak, a melyben ezeket az árúkat borral, likörrel, norinbergi és más czikkekkal egészítik ki.

9. Jogot nyernek szatócosságra, melyet azután kiterjesztenek mindennemű fűszerre, sőt még a Lit. C név alatt ismert árúkra is, melyeket pedig a harminczadi patens szerint még az összes kereskedők sem árúsíthatnak.

10. Társas üzletbe lépnek valamely fennálló kereskedőházzal. A társaság egy pár év múlva feloszlik és a társ egyszerűen új üzletet nyit.

11. Eladják a kereskedést a jogosítványnak fentartásával, egy idő múlva reá új üzletet nyitnak vagy hosszabb idő múlva eladják a jogot másnak, ki ez által magának megcsinálta az útat jogosítvány szerzésére.

12. Boltot nyitottak minden engedély nélkül, ha e

miatt kérdőre vonattak, megvették az első kínálkozó kereskedelmi jogot és kieszközölték a bekebelezési parancsot.

13. Boltot béreltek vásárok tartására, eleinte a vásár idején kívül zárva tartották, később nyitva tartották azt bizonyos ürügyek alatt: a vásárról visszajött árúkat fel kell rakni vagy azokat megint be kell csomagolni, míg végre nem találták szükségesnek azt ismét bezárni.

14. A kereskedelmi testület biztosához fordultak — mire nézve Ebenhecht ellen a bizonyítékok kiderítették — kérték pártfogását, hogy a tek. tanácstól az engedély kieszközöltessék. Addig is a biztos magánúton megadta az engedélyt bolt nyitására, a városi tanácsnál való kérelem beadása elhalasztatott, míg panasz nem érkezett, a mely kiadatott a biztosnak és ekkor vagy nem történt semmi, vagy az ügy helytelenül terjesztetett elő.

15. Török zsidók, kik itt a két császári udvar közt létrejött megállapodás szerint csakis arra jogosultak, hogy törökországi árúkat eladhassanak és 5 százaléknyi átmeneti vámmal kivitethessenek, a Törökországból behozni megengedett árúkat vásár idején kicsiben is, de azon kívül csak nagyban eladhassák, de nem szabad kereskedést folytatniok behozatali tilalom alá eső árúkkal, kibérelt boltokban az egész éven át nyilvánosan árúsítanak kicsiben, megsarczolják a közönséget, melynek külföldi árú helyett belföldi árút adnak el hallatlan áron és nem restellenek tilos árucikkkel házalni, melyeket az országba csempésztek és megdrágítják a boltokat és a lakásokat, a melyekben idegen átutazóknak szállást adnak.

16. Itt igen sok az oly kereskedő, ki nem polgár, ki nek egy darabka telke sincs, ki sem a kereskedelmi testületnél, sem a tanácsnál nem jelentkezett és a ki elégnek tartja, ha csak azt mondja, mint azt Petsely (talán Péczeli)

Konstantin is mondta, hogy azért van nyílt boltja, mert másoknak is van, de többnyire a szatócsok közt, kiknek tulajdonkép a szegények szükségleteit kellene kielégíteniök, lehet olyanokat találni, kik jogosítványaikat kiterjesztik és a dohánykereskedőkkel együtt polgári kereseti ágat gyakorolnak a nélkül, hogy polgárok lennének.

17. Mesteremberek az itteni vásárokat látogató bécsi kereskedőktől árúkat vesznek bizományba, melyekkel kereskednek, holott azok kötelesek árúikat vagy visszavinni, vagy pedig hivatalos pecsét alatt itt beraktározni. Így találhatni polgári szabóknál egész raktárakat, melyeket úgy nagyban mint kicsiben elárúsítanak. A kovácsok nyers vasat rakatnak le maguknál, a szegkovácsnál új vasárúkbán lehet készletet találni, a zsidónál, ki ócska vasat árul, mindenféle új vasárúkat, a lakatos legénynél mindenféle feldolgozott vasat és rezet, szekrényzárakat.

18. Tűkészítők, szerkovácsok, kik ebben a minőségben folyamodtak, a helyett, hogy a feldolgozásra adnák magukat, nyílt boltokat tartanak, melyekben mindennemű norinbergi czikkeket árúsítanak.

19. Hely nélkül levő boltos legények nyilvánosan és titkosan mindenféle kereskedelmi ágakat folytatnak, levelezéseiket elterjesztik a külföldön, hamis tudósításokat közölnek, hogy a külföldieket rábirják, hogy nekik váltóelfogadványaik ellenében próba-árúkat küldjenek és ha tudakozódnak felőlük, gyakran nem lehet őket megtalálni. Rendesen a becsempészett árúk elharácsolásával foglalkoznak, mert nem lehet őket oly könnyen megtalálni és a magas kincstárnak, ha felfedezi a csempészetet, pusztán az elkobzással kell megelégednie.

20. A házalók házról-házra futkosnak, megrontják az erkölcsöket, mivel előmozdítják a csöcseléknél a fényüzési

hajlamot és gyakran az okosat is megcsalják, a mennyiben sok árút külföldi készítmény gyanánt drága pénzen adnak el. Hányan vettek külföldi posztót a vándorló stíriai házalóktól és hagyták magukat az által rászédetni, mivel az szokatlan módon volt begöngyölítve, holott azt itteni posztóüzletben sokkal olcsóbban vehették volna meg.

21. Pinczerek és vendéglősök szállítmányi ügyletekkel foglalkoznak, ez által megdrágítják a fuvardijakat, maguknak a fuvarostól jutalékot kötve ki és nem ritkán beszélnek rá a fuvarosokat, hogy az egész rakományt adják és harácsolják el, mi gyakran a tulajdonosnak lényeges kárt okoz és a miből a szállítmányozóra sok fölösleges kellemetlenség és baj háramlik.

22. Mennyi visszaélést követnek el a zsibárosok. Mindannyi nem csak viseltet, hanem egészen új fehér- és ruhásműveket ad el, mi által könnyen fel lehet dolgozni az elidegenített új holmikát. Egy zsidó nemzetiségű lisztkereskedő, névszerint Abely Wolf lisztjén kívül épen úgy, mint a cseh czipész legény Zeuga Ferencz, ócska és új ruhákat ad el.

23. A zsidók nagy része az egész nap a kávéházakat, az utczákat és az irodákat bújja, és szolgálati készsége által, hogy magának egy kis jutalékot szerezzen, kikutatja minő czikkeket keresnek és minő czikkeket kínálnak. De nem az ügynök kötelességét teljesíti, hanem vagy más vagyos zsidóknak szolgál kémül, hogy előnyt nyerjenek a keresztény kereskedő fölött vagy a saját szakállára tesz ajánlatokat és megfosztja a keresztény és polgári kereskedőt kereseti ágától.

24. Még oly egyének is, kik magukat az irói pályának szentelték, jogosítottaknak hiszik magukat arra, hogy mint kereskedők és üzlettulajdonosok Pesten nyomtatott kör-

levelekkel nyilvánosan tegyenek ajánlatokat épen úgy mint

25. minden kalmár, ki tulajdonképen a vásárokat látogatja, Pestet teszi kereskedelmi műveleteinek központjává és egyszerűen jogosítottnak hiszi magát arra, hogy vásáros időn kívül is felütheti sátrát és kirakhatja árúit.

26. Heti vásárkor végig kell menni Pestet, meg kell nézni a régi vásártéren és Sebestyén-téren sátrakban és a földön heverő árúkat. Ki hihetné, hogy hason árúkereskedések Pesten létezhetnek? Kinek nem jut önkénytelenül is eszébe annak oka, hogy miért nem lehet majdnem soha sem kikutatni az elidegenített dolgokat.

27. Az ú. n. kucséberék, kik országuk terméketlensége folytán Ő Felségétől engedélyt nyertek arra, hogy a többi országokban olajjal és gyümölcsessel kereskedjenek, nyilvános üzleteket nyitnak és szabadalmukat mindenféle fűszerárúkra is kiterjesztik a harminczadi rendtartásba foglalt szabványok sérelmére.

28. Kofák a piacon a közönség hátrányára megromlott árúkat adnak el, melyek mesterséges feldolgozás által megfosztatnak az elromlás tüneteitől, és ilyenek hiányában hason árúkat kicsiben adnak el és mivel ezeket az itteni kereskedésekben vásárolják össze és ebből keresik meg életfentartásukat, igen természetes, hogy azokat náluk drágábban kell megfizetni, maguk pedig elvonják kezeiket egyéb munkáktól, melyeknél pedig itt helyütt emberi kezekben nagy a hiány.

29. A zsidó ügyletek után futkos árúival vagy elzalogosított és elvesztett, gyakran lopott holmikkal, befutja velök az egész város házait, mindenkinek felkényszeríti magát, hogy nézze meg árúit, megrabolja a cselédeknek munkára szüükséges idejét, felingerli fényüzési vágyukat és

előmozdítja egyrészt a cselédek hűtlenségét, kik a jövedelmöket túlhaladó szükségleteiket kielégíteni akarják, minél a szükséges eszközök kikeresésében segítségökre van azzal a kérdésével, hogy mi van eladó és azzal a készségével, hogy velök csereberéljen, másrészt pedig maga is felhasználja az alkalmat a lopásra, mely neki az által nyújtatik, hogy eladás közben árúinak kitergetése és az ajánlatok által a cselédek figyelmét minden mástól elvonja.

30. Zsidó asszonyok, kiket a természet szép külsővel áldott meg, árúkat visznek a házakba, hogy maguknak beemenetet szerezzenek és értenek hozzá, hogy más úton vegyék rá a vevőket vásárlásra.

31. Itteni, valóságos kereskedők társat választanak, ebbe a viszonyba lépnek vele néha közhirrététellel, néha e nélkül; körleveleket bocsátanak ki a testület, sőt a tanács tudomása nélkül, önkéntesen megválnak, boltokat nyitnak, ismét másokkal lépnek társaságba, ismét elválnak és ez által a kereskedelmi jogosítványt rövid néhány év alatt, csak nem mondani lehetne, a végtelenségig sokszorosítják, mivel később ezen kiterjesztés szépítésére az az ok lép előtérbe, hogy kilépésekor társától árúkat és adóságokat vett át.

32. Ürügyül felhasználtatik valamely külváros szükséglete. Bizonyítványt hoz a bírótól, gyakran csak néhány féltől, engedélyt kér, hogy azon a környéken boltot nyithasson, ha egyszer a jog megvan, a boltot azzal a mentéssel, hogy ott nem lehet megélni, előbb a városhoz közelebb eső környékre helyezi át, majd pedig magába a városba, a mely anélkül is túl van tömve boltokkal, habár az elhagyott környéken egy második rögtön új boltot nyit.

33. Csőd esetén a boltban bezárva hagytak minden árút, tekintet nélkül arra, hogy némely árú igen rövid idő alatt teljesen elromlik, hogy más nem oly könnyen romló árúk az által, hogy zárt levegőben vannak, megfuladnak vagy szagot kapnak, miáltal a későbbi vevőt megcsalják, s hozzá a tömeg is a folytatódó raktár- és boltbér folytán mindig gyengítettik.

34. Szintúgy a hitelezők kérelmére a csődvagyon gyarapítása végett a tömegbe vonták a kereskedési jogot a nélkül, hogy kutatták volna, hogy minő kedvezmény mellett élvezte a bukott az illető jogot, ezt azután biróilag átadatták és ismét eladták, míg egy másik, ki az árúkat vette meg, az üzleti berendezéssel egyszersmind jogot nyert boltnyitáshoz.

35. Gyakran még árúraktárakat is kicsiben dobszó mellett adtak el, a midőn is egyrészt az árverési költségek megemésztették a tömeget és a hitelezőket megrövidítették, másrészt pedig sértették a polgári kereskedők kereseti ágát és maga a vevő is a romlott árúkkal megcsalattott.

36. A kereskedő ellen bekebeleztek minden bekebelezni kért követelést a nélkül, hogy megvizsgálták volna, hogy az valódi-e és az adós tudta nélkül, a ki talán önmagánál vagy másoknál módot talált volna, hogy ezt a hitelét sértő eljárást a hitelező fedezése vagy békés egység által kikerülje. Minden ily bekebelezés a kérelem pillanatában köztudomásúvá lett, úgy hogy gyakran az, ki ezt a lépést jogosan tette meg, több hitelezőnek még ugyanazon a napon és ugyanarra az ülésre való megjelelése által csorbítva látta keresett előjogát és ennek folytán a szerencsétlen egyszerre megfosztva látta magát minden eszköztől és megásva a romláshoz vezető árkat, a melybe fokozatosan mind mélyebben süllyedt.

37. Minden jogtudós, a nélkül, hogy kellőleg értené a hitel és a kereskedők közt fennálló kereskedelmi törvényeket és szokásokat, beleavatkozik a kereskedelmi ügyekbe, elhuzza járatlanságából származó nehézkessége által az ügy elintézését, a szerencsétlen megmentését és igen gyakran megrövidítette a többi hitelezőket, kik a szerencsétlennel emberiségéből kiméletesebben bántak, midőn a szigorú jog és nem a kereskedelmi világban szokásos méltányosság álláspontját foglalta el.

A gróf Nádasdy kir. biztoshoz intézett 1808 július 24-én beadott előterjesztés azzal kezdődik, hogy a tényt, hogy a kereskedelem körében valósággal vannak rendetlenségek, igazolja a városi tanácsnak 1806 február 24-én tartott üléséről csatolt jegyzőkönyvi kivonat, mely szerint is a tanács a rendetlenségek megvizsgálására a kereskedelmi biztost, Ebenhecht urat küldte ki. De nevezett tanácsos, ki alatt a rendetlenségek a tetőpontra hágtak, nem tett semmit. Ha e rendetlenségek eddigelé még nem okoztak bajt, ezt a különösen kedvező viszonyoknak lehet köszönni. Váljanak a viszonyok kedvezőtlenebbekké, a rendetlenségek tömeges bukásokat fognak maguk után vonni.

Nem szabad arról sem megfeledkezni, hogy az 1807. évi országgyűlési törvény 2-ik pontja rendeli, hogy a csődbe jutott kereskedővel, ki nem igazolhatja, hogy szerencsétlenség okozta bukását, mint tolvajjal kell elbánni. Bármily bölcs és jótékony hatású is ez a törvény, igazságtalansággá fajul, ha a hatóság nem támogatja a kereskedőket a jórend fentartásában, különösen az üzletek túlelszaporodásának meggátlásában.

Már VI. Károly császár csődtörvénye a bukásokat a következő okoknak tulajdonítja: 1. hogy a kereskedések a kellő arányon túl elszaporodtak és ennek folytán sok ke-

reskedő tönkre megy, 2. a legtöbb kereskedést üres kézzel kezdik meg és ezért rövid idő alatt szét is mállik. 3. Ha egy kereskedés összedől, az asszonyok elsőbbségi joguknál fogva rendesen kiveszik a javát és épen ezért majdnem senki sem akar többé kereskedőknek hitelezni. Ezekhez még gyakran járul 4. a gazdálkodás hiánya és a kereskedői karhoz nem illő életmód úgy néhány férfi mint nő részéről.

Hogy pedig Pesten sok a rendetlenség, kitetszik a mellékletben felsoroltakból, melyek az előterjesztésben összegeztetnek. Mindezek a rendetlenségek csak azért történhettek, mert a kereskedelmi ügyek nem a testülethez, hanem a kereskedelmi biztoshoz utaltattak.

József császár megerősítette elődjeinek azon törvényeit, melyek szerint is a helyi hatóságra bizassék a kis-kereskedések szükségleteinek kérdése. Ezen alapelvek mellett Ausztriában a kereskedelem virágzik. Nálunk azonban nem lehet ezzel a szerencsével dicsekedni. Remélik azonban, hogy Ferencz császár alatt minden jobbra fordul.

Javaslati a következők:

I. A városi tanácsot illetőleg

1. Ne induljon ki abból az alapelvből, hogy minden verseny olcsóságot idéz elő, mert azt általában nem lehet egészen helyesnek tartani. A termelőnek van arra szüksége, hogy termelvényeit korlátlanul és szabadon árúsíthassa, hogy ezzel azoknak nagyobb piacot szerezzen és termelését fokozhassa. Már azoknak, kik a termelvényt kereskedési célból veszik meg, korlátot kell szabni, tekintettel arra, hogy eladók és vevők közt meglegyen a kellő egyensúly, mert a tapasztalat azt bizonyítja, hogy az árak ahhoz képest emelkednek vagy szállnak le, a mint a vevők szaporodnak vagy apadnak. A város az élelmi szere-

ket illetőleg maga is tapasztalhatta, hogy a mely mérvben szaporodott az üzérek (speculansok) vagy kereskedők száma, abban a mérvben emelkedett az ár, hogy tehát a kereskedők versenye nem az olcsóságot, hanem a drágaságot idézi elő.

2. A tanács ne hanyagolja el azt a szempontot, mely szerint is a kereskedők számának növekedése minden egyesnek forgalmát és jövedelmét apasztja, holott kiadásait a házbérek, a munkabérek megdrágítása stb. által emeli és hogy ennek folytán vagy az árú megdrágíttatik, vagy pedig a kereskedő gyengíttetik úgy, hogy nem jöhet erőhöz és nem válhatik az államnak hasznosabbá.

3. Minthogy a nagykereskedés nem tisztán a lakosság szükségleteire szorítkozik, hanem a belföldi termelvények kicserélése és kivitele által pénzt hoz az országba és a mellett külföldi árúk behozatala által a belföldi szükségleteknek tesz eleget, a nagykereskedői jogot nem is lehetne bizonyos számra korlátozni, de nem is szabad aránytalanul szaporítani és hogy azoknál, kik ezt a jogot megkapni akarják, kiváló tekintettel kell lenni a szükséges ismeretekre, erkölcsiségre és az ily üzlethez szükségelt alapítókére, hogy a nagykereskedő itten is abban a tekintélyben részesüljön, mint az örökös tartományokban, a melyekben Mária Teréziának 1774 május 23-án kelt rendelete értelmében a nemesi jelzést (von) élvezheti.

4. Ellenben a kiskereskedőnél, ki csak helységének szükségleteire korlátolt, a szaporítás a vevők és eladók közt való helyes aránynak szemmel tartásával engedtessek meg, hogy a vevők és eladók közt szükséges egyensúly meg ne zavartassék. Ennek az elvnek folyományakint a nagykereskedőnek nem szabad kicsiben elárúsítani, ellenben a kiskereskedőnek szabadjon nagyban is eladni.

5. Mivel oly városban, mint Pest, mely a kereskedelemnek központul szolgál, soha sem lesz kereskedőkben hiány, sőt inkább a keresők (kérvényező) száma mindig nagyobb lesz a szükségeltekénél, ne minden kérvényezőnek adassék meg a jog, hanem ellenkezőleg köztük válogatni kell.

6. Mivel a helytartó tanácstól 13576/799. sz. a. beérkezett legfelsőbb rendelet akkép intézkedik, hogy habár a kereskedelmi testületeknél és a czéheknél a tanácsosok tovább is alkalmaztathatnak biztosokként, de ilyenekül minden más igazságos egyén is alkalmaztathatik, kiben megvan a kellő képesség és a ki ezt az állást ingyenesen akarná elvállalni, sőt az ily egyének a tanácsosok elébe helyezendők, kéri tehát, hogy a kinevezendő biztosok utasíttassanak, hogy Ő Felségének az ily biztosságokkal való szándékát túl ne lépják és ne korlátozzák a testületet abban a jogában, hogy alázatos véleményét legjobb belátása szerint jobbagyi hódolattal terjeszthesse Ő Felsége elé, tehát ne is akarják a saját véleményüket a testületre erőszakolni és a kereskedelmi ügyek ne a biztoshoz, hanem mint régebben, közvetlenül a tanács által utaltassanak a testülethez.

7. Minthogy Magyarországon eddigelé a kereskedelem tárgyait illetőleg még nincsenek törvények és szabályok, addig tehát míg ez a hézag nem fog betölteni, azok a rendeletek követtessenek, melyek Ő Felsége többi országaiban vannak érvényben és ehhez képest:

a) mindenki, a ki a maga részére kereskedelmi jogot akar szerezni, tartoznék előzetesen a kereskedelmi testülethez folyamodni, melynek kötelessége lenne erkölcsi magaviseletéről, képességéről és alaptökéjéről a szükséges vizsgálatokat megejteni, és a tényállást a saját véleményével együtt a tekintetes tanácsnak beterjeszteni;

b) mindenki, a ki kereskedelmi jogosítványt magának önkényüleg tulajdonított, tehát azt nem a törvényes úton szerezte meg, pusztán e ténye miatt mindenkorra elessék attól, hogy Pesten kereskedelmi jogot nyerhessen;

c) kereskedelmi társaság tagja pusztán azért, hogy egy nyílt üzletnek társtagja volt, még nem igényelheti, hogy önálló üzletet nyithasson;

d) a kereskedő jogosítványa elvesztésének terhe alatt nem terjesztheti ki jogosítványát más kereskedelmi tárgyakra, hanem tartozik azokra szorítkozni, melyekre magának eredetileg szerzett jogot;

e) ehhez képest Pest városa részére különben is fennálló legfelsőbb szabványok értelmében, melyek szerint minden kérvényező befogadása idején tartozik magának bizonyos kereskedelmi ágat választani, és erről térítvényt kiállítani, a kereskedelem tárgyait illetőleg a következő osztályozásnak kell helyt foglalnia:

aa) a nagykereskedő a cikkeket illetőleg nincs korlátolva, sőt üzletét minden, a nagyban való kereskedésre alkalmas cikkre kiterjesztheti, de a kicsiben való eladással nem foglalkozhatik, nem is szorítkozhatik tisztán a belföldön való eladásra, ellenkezőleg igyekezni fog magának a haza körül érdemeket szerezni belföldi terményeknek a külföldön való értékesítése vagy belföldi nyers terményeknek kézművekké és gyártmányokká való átalakítása által;

bb) a fűszer- és anyagárú-kereskedő tarthat mindennemű fűszert, gyarmatárút, anyagot, festéket és zsiradékot, különösen u. n. *lit. c)* árúkat is, és ezeken kívül még papírt, irodaszereket és belföldi nemesebb borokat, melyeket egyébként minden más kereskedő is tarthat, mivel gyakran jön abba a helyzetbe, hogy azokat be kell cserélnie (*einhandeln zu müssen*);

cc) a posztókereskedő tarthat mindennemű posztót, kasmért, flanelt, moldont, boyt, ratint, a szükséges selyem-, gyapjú-, pamut- és vászonbélésekkel;

dd) a selyemkereskedő kiterjeszkedhetik mindennemű selyemre, teveszörre, harraszra, czérnára és mindazokra a czikkekre, a melyekre a paszományosoknak van szükségök, mellékesen szalagokra is;

ee) a rőföskereskedésekben a posztó kivételével szabad tartani mindennemű vászon, gyapjú, pamut, selyem és ezekből összevegyített, szőtt, fonott és kötött árúkat, továbbá a férfi és női díszhez szükséges árúkat, mint fátyolokat, patyolatokat, szalagokat, csipkéket, keztyűket, legyezőket, virágokat, valamint flanelt, boyt, moldont, rázsát és kasmért;

ff) a norinbergi és diszműárú-kereskedések tartanak mindenféle norinbergi apróságot és finomabb diszműárúkat, mellékesen pedig mindennemű papírt, irodaszereket, tükröket, üvegárúkat és fegyvereket;

gg) Az úgynevezett vászonkereskedők csakis belföldi vásznakat;

hh) a papirkereskedők mindenféle papírt, valamint irodai szereket;

ii) a bőrkereskedők mindennemű bel- és külföldi bőrt, nyers pamutot, török fonalat és egyéb megengedett török árúkat;

kk) a vaskereskedések mindennemű nyers vasat és zománczozott árúkat;

ll) a kalapkereskedők kalapokat és csótárákat, valamint paszomántokat, kreppeket és gombkötő munkákat;

mm) a dohánytőzsdék dohányt és burnótot, valamint pipákat, pipaszárákat, dohányzaeskókat és dohányszelenczéket;

nn) a szalagkereskedők korlátoztatnak czérna- és vászon-szalagok, pamuttal kevert vászonkendők, vászon és fél-vászon pólyák és gerelyek (lanzetták), vászon és harrasz nadrágtartók, továbbá ilyennemű kötő- és összehuzó szíjak, végre fehér és festett czérnák tartására;

oo) a divatárú-kereskedők csakis kész női díszeket és önmaguk által készített divatárúkat tarthatnak, az összes idegen, nem önmaguk által készített cikkek kizárásával.

pp) a fehérneműkereskedők szorítkoznak újonnan készített árúkra;

qq) a zsidósok ócska kész árúkra;

rr) a szatócsok foglalkoznak szatócskodással és oly árú-cikkekkel, minőket a szalagkereskedők is tarthatnak, kivéve a kendőket és nadrágtartókat és a *lit. c)* árúkat;

Minél azonban meg kell jegyezni, hogy az itt helyben fennálló igen régi üzletek a főnök haláláig vagy eladásukig szakmájuknál maradhassanak;

ss) a zsidóknak, kik nem lehetnek polgárok, és a kik a házaláshoz embereket sem tarthatnak, a mennyiben leg-felsőbb rendeletre Pesten maradhatnak, és a nagyban való kereskedésre minősítetteknek találtnak, csakis a hazai terményekkel, kézművekkel és gyártmányokkal nagyban való kereskedést lehet megengedni, az első cikkekkel való kereskedelmet nekik általában meg kellene tiltani, részben a hamisítás, részben a megdrágítás miatt.

f) Úgy az irott, mint a nyomtatott körleveleket szétküldésök előtt előleges censura végett be kell mutatni a testületnek, és ez által a tanácsnak jóváhagyás végett. Az újonnan bekebelezett kereskedő ezeket a bolt megnyitása előtt tartozik szétküldeni, egy példányt pedig a kereskedelmi testület levéltárában elhelyezni. Ebben czégén kívül kereskedelmi ágát, netaláni társát határozottan megjelölni tar-

tozik. — Ez a kötelezettség az özvegyet is terheli, ki elhunyt férje üzletét folytatja;

g) minden kereskedő köteles társát a kereskedelmi testületnél bejelenteni és nála különbeni érvénytelenség terhe alatt a kötött szerződést bejegyeztetni;

h) a kereskedés eladása érvénytelen, ha az a kereskedelmi testület tudta és a városi tanács jóváhagyása nélkül eszközöltetett;

i) a kereskedési jog eladását egészen meg kell szüntetni, mert a polgári iparok a férjről csakis az özvegyre szállnak át és sem át nem örökíthetők, sem el nem adhatók;

k) mindenki, a ki üzletet venni vagy nyitni akar, erkölcsi magaviseletén és képességén felül még kellően igazolni tartozik, hogy a szakmáját illetőleg megállapított alaptőkének felét, mint kizárólagos tulajdonát készpénzben bírja, másik felét kimutathatja ugyan leteendő óvadékokban, melyek azonban csak a cég megszűnésével szűnnek meg, és az illető köteles leendő pénztári könyvet vezetni, ennek tételeit a főkönyvbe átvezetni és csőd esetében igazolni, hogy az üzletből ki nem vonattak. — A jelen viszonyokra való tekintettel, az alaptőke következőleg lenne megállapítandó:

Nagykereskedő	30.000	frt
Fűszer- és anyagkereskedő	15.000	«
Posztókereskedő	15.000	«
Selyemkereskedő	15.000	«
Rőföskereskedő	15.000	«
Norinbergi és diszműárú-kereskedő	10.000	«
Vászonkereskedő	5.000	«
Papirkereskedő	8.000	«
Bőrkereskedő	5.000	«
Vaskereskedő	8.000	«
Kalapkereskedő	2.000	«

Dohányboltos	2.000	frt
Szalagkereskedő	2.000	«
Divatárú-kereskedő	2.000	«
Fehérnemű-kereskedő	4.000	«
Zsibárús	2.000	«
Szatócs	2.000	«
Zsidó nagyban való kereskedéseért	30.000	«

Nem lehet az üzleti alaptőke kimutatásába befoglalni azokat az előnyöket, melyeket az üzlet megvásárlásánál engedmény czimén ajándékkép kapott, szintűgy a sorsjegynyerményeket sem. A bemutatott aláírások és váltók csak akkor vétethetnek számba, ha az illető aláírók megkérdezve az illető okmányokat valódiaknak elismerték.

A hasonnemű kereskedések ne szaporodjanak el egy tájon. A ki a város bizonyos részének szükséglete miatt nyert kereskedelmi jogosítványt, nem helyezheti át üzletét a városnak egy másik részébe.*

II. A kereskedelmi testületet illetőleg.

1. Mindenki, ki a város területén kereskedéssel foglalkozik, tartoznék magát a testületnél bejegyeztetni, úgy hogy a testület tudomása, és a városi tanácshoz beterjesztett véleménye és a tanácsnak határozata nélkül senki boltot nem nyithatna.

2. A kereskedési jogért folyamodók közül csakis azok fognának kebleztetni és kereskedőknek elismertetni, kik igazolnák *a)* erkölcsi jómagaviseletöket, *b)* a szükséges ismereteket azzal, hogy a kereskedelmet jól megtanulták,

* Felemlítem, hogy a tervezetben még egy 8-ik pont is fordul elő, mely a sérelmek megszüntetését, átmeneti intézkedéseket tartalmaz, a melyeket tehát annál is inkább mellőzhetőnek tartottam, mert javarészből csak ismétlései a fentebb egész terjedelmében közlött sérelmeknek, és mert ezeket illetőleg legfőlebb csak arról lehet szó, hogy méltányosak-e vagy sem, s éppen azért kevésbé érdekesek.

és hosszabb időn át előkelő kereskedelmi helyeken szolgáltak; *c)* az általuk választott kereskedelmi ághoz szükséges tőkét, és *d)* feltétlenül alávetnék magukat a testület összes szabályzatainak.

3. A tanuló és segédi évektől el lehetne tekinteni, de az illető a testületnél csak bejegyeztetni, de nem bekebeleztetni fogna, és meg tartoznák elégedni a «kereskedésre jogosult» czimével.

4. Ő Felségénél ki kell eszközölni a szabadalmat tőzsde alakítására.

Ő Felsége, a nagy Mária Terézia, Bécsben azért szervezett tőzsdét, mert ilyen csaknem minden némileg jelentékenyebb európai kereskedelmi helyen van, és hogy az állampapírok értékét ne lehessen a tulajdonosok és az államhitelem sérelmére titkos ügyletek által leszállítani. Mint-hogy Pest a kereskedelmi világban minden évben ismeretebbé lesz, és nemcsak bécsi, hanem más örökös tartománybeli és külföldi kereskedők is jönnek ide, a nélkül azonban, hogy kereskedelmi központot találnának, mint-hogy Pest az összes nyilvános tárgyalásokban az ország első kereskedelmi városának jelentetik ki, és minthogy az itteni piacon gyakran előfordul, hogy állampapírok keresetnek és ajánlatnak, itt is fenforognak mindazok a körülmények, melyek Bécsben, várni is lehet, hogy ő Felsége engedélyezni is fogja a tőzsdét, és a mellette felállítandó hitelügynököket.

5. Ehhez képest az egész kereskedőséget három osztályba lehetne sorozni és lenne *a)* a *tőzsdekereskedők* osztálya, a melybe magukat bekebeleztetni tartoznának, illetőleg bekebeleztetnék magukat a nagykereskedők, fűszer- és anyagkereskedők, posztó, selyem, rőfös, norinbergi és diszműári, valamint a papir- és vaskereskedők is a követ-

kező feltételek alatt, ha az illető a testületbe felvételre, az egész alaptőkét a sajátjából mutatta ki, ha kötelezi magát arra, hogy rendes könyveket vezet, és ha kereskedelmi ügyekben magát a váltótörvényszék illetőségének aláveti, *b) rendes kereskedők* osztálya, kik a testület által fölvetettek és bekebelezettek, és *c) jogosított kereskedők* osztálya, kik a testületnél bejegyeztettek, de be nem kebelezettek.

6. A kereskedőséget képviseli és igazgatja: a tőzsdekereskedők sorából választott előjáró és helyettes előjáró, a fizetett tollnok, a tőzsdekereskedők 12 tagu választmánya, mely a különböző kereskedelmi ágak körében szavazattöbbséggel választatik, a rendes kereskedők minden kereskedelmi ágának egy-egy képviselője, kit az egyes ágakhoz tartozó kereskedők a maguk köréből szavazattöbbséggel választanak, és a jogosított kereskedők képviselője, kit ezek a tőzsde, vagy rendes kereskedők sorából választanak.

Az első két osztály tagjai jogosítottak a testület tanácskozásaiban résztvenni és véleményüket kijelenteni. Ha azonban a tárgy fölött a tanácskozás már befejeztetett és határozni kell, legalább is 12 képviselőnek kell jelen lennie és ez a 12 képviselő önmagában is az egész testületet képviseli, és határozatai az egész kereskedőséget kötelezik.

A jogosítottak kérelmeiket képviselőjük által hozhatják a testület elé, melynek általuk betartandó határozatairól ugyanezen az úton fognak értesítettetni.

7. A képviselőségnek hatáskörébe tartozik: *a)* a felügyelet a kereskedők közt való rendre, a visszaélések megakadályozása, *b)* a kérvényezők kérvényeinek lelkiismeretes megvizsgálása, és a tényállásnak a városi tanácshoz való beterjesztése, *c)* az előforduló sérelmeknek törvényes úton

való orvosoltatása, *d)* a vett rendeleteknek és parancsoknak tudtul adása a kereskedőknek, *e)* a kereskedők és alkalmazottjaik közt előforduló viták békés kiegyenlítése vagy a mennyiben ez nem sikerülne, az ügynek döntés végett a tanács elé való terjesztése, véleményes jelentésével együtt, *f)* a kereskedelmi testület részére való szerződéskötés, pénz bevételezése és kiadása és mindezekről a tisztújításkor való számadástétel, *g)* a befolyó negyedévi járulmányok és díjak pontos kezelésére való felügyelet, *h)* az inasok bejegyzése és felszabadítása, *i)* a boltos legények magaviseletére való felügyelet, vétkeiknek és hűtlenségeiknek megtorlása.

8. A tollnok a testület minden dolgáról jegyzőkönyvet tartozik vezetni. Minden ülés végén atisztázatlant, a rákövetkező ülés elején pedig a könyvbe már bejegyzettet fel tartozik olvasni. Köteles az elnöknek az általa vagy mások által elvállalt végzendőkről kivonatot kézbesíteni, a kérvényeket haladék nélkül elkészíteni és azokat az előjáró tudtával beadni, végre a kérvényeket megsürgetni, és a hozott határozatokat a testülettel közölni.

9—13. Az elnök annyiszor, a mennyiszer szüksége felmerül, ülést hív egybe, melyen a képviselők, ha csak nagyon fontos teendők által nem akadályoztatnak, a megjelenésre felkérletnek. Minden hónapban képviselői ülést, és minden negyedben teljes ülést azonban feltétlenül kell tartani. Az utóbbin fogadtatnak és szabadíttatnak fel az inasok. Az ülés ideje pontosan állapíttassék és tartassék meg. Az ülés alatt csendnek kell lennie. A negyedévi járulékokat pontosan meg kell fizetni.

III. A boltos inasokról.

Az intézkedéseket megelőzi egy rövid értekezés, melynek lényege, hogy régebben az inas, ha a főnök ruházta, 6 évet, ha pedig a szülők ruházták, 5 évet tartozott szol-

gálni, de az u. n. felvilágosodottság ebben a tekintetben sok változást idézett elő a főnököknek nagy hátrányára. A főnök az inastól most kevesebb durva munkát igényelhet, mint azelőtt, jobban is tartozik tartani, mint azelőtt, több költséget fordít tehát rá, melyek neki meg nem térülnek. De az inas azért kevesebbet is tud, mint a mennyit régebben tudott.

Maguk a szabványok következőkben állapítatnak meg:

1. Az inas, kit szülei ruháznak, 5 éven át, kit pedig főnöke ruház, 6 éven át köteles szolgálni.

2. A megszabott idő előtt nem szabad senkit sem felszabadítani, ha csak főnökétől írásbeli bizonyítványt nem hoz a testületnek, mely szerint szorgalom, rendszeretet, ügyesség és engedelmesség által magát érdemessé tette arra, hogy tanuló éveiből a hátralevő, egy évet azonban meg nem haladható idő elengedtessek.

3. Az inas 3 havi próbaidőre tartozik belépni és ezután tanuló éveit illetőleg szerződést kötni, valamint

4. A kötött szerződés előterjesztésével magát főnöke által a testületnél bejegyeztetni és ezért 2 frt beiratási díjat lefizetni. A bejegyzéskor kézbesítve kapja a már nyomtatott szabályzatokat és fogadást tartozik tenni, hogy azokat híven meg fogja tartani.*

5. A tanulóévek befejezése után az inas főnöke bizonyítványával jelentkezik a testületnél a bizonyítvány hitelesítése végett, a miért a kispecsét rányomásával 2 frtot fizet. — Ha azonban a tanuló bizonyítványát pergamenen, és ezen a nagypecsétet akarná, a bizonyítvány költségein felül, a nagypecsétért 4 frt díjat köteles fizetni.

* Ezeket a szabályzatokat Liedemann készítette 1807-ben. Egyebet nem lehetett megtudni.

6. A főnöknek joga van, hogy inasával a felszabadítás előtt a testületnél vizsgát tétessen, mi úgy az inasnak, mint a főnöknek hasznára válik. Az inas ismertebbé lesz és jobban is fog igyekezni a kereskedést megtanulni. A vizsga csakis szakmájának közönséges ismereteire, p. o. az árúk általános ismerveire és különbségeire, az üzleti levél, árúszámla, nyugta, váltó, utalvány külső alakjára szorítkozhatik. Ebben az esetben a tanuló-bizonyítványon egyszerűen a vizsgálat letétele igazoltatik. — Ha azonban a vizsgálat más kereskedelmi tárgyakkól, mint p. o. a váltó viszonyairól, tekintettel a szokásokra, a forgatmányra, a kibocsátó, intézvényezett és forgató közt való különbségekre, a tételeknek a tartozás és követel rovatokba való bejegyzéséről, továbbá a kereskedelmi árú-calculatióból kielégítőleg leteszi, a bizonyítványba be kell írni, hogy feleletei által megérdemelt dícséretet és tetszést aratott.

7. Minden fölszabadított még egy éven át köteles méltányos bér mellett szolgálni. Főnöke ez alul fölmentheti, de ez teljesen független az ő kívánságától, mert főnöke irányában hálás tartozik lenni azért, hogy nevelését magára vállalta.

8. Az inas minden szolgálatot ellenmondás nélkül tartozik végezni, gazdája azonban nem szoríthatja erejének meg nem felelő munkára.

9. Az inasok bejegyzése és felszabadítása a negyedévi gyűlésen történik. Az előljáró beszédet intéz hozzájuk, melyben figyelmezteti őket a főnökeiknek tartozó kötelességeikre, átnyújtja nekik a nyomtatott szabályzatot és ennek megtartására kézfogással veszi kötelező ígéretöket.

10—14. A főnök köteles gondoskodni arról, hogy az inas az általánossággal szemben tartozó kötelezettségeinek mindenben eleget tegyen. — Ha szükségesnek tartja, hogy

inasa hűtlenség vagy más durva vétkek miatt megbüntettesék, a testület előljáróihoz forduljon, kik az ügyet vagy önmaguk, vagy más kereskedők véleményének kikérésével csendben rendezni és kiegyenlíteni fogják; ha azonban az ítélettel meg nem elégszik, a hatósághoz fordulhat. — Az inas, ki durva, köztudomásra jutott hűtlenséget, vagy más valamely gatszágot követett el, a testülettől nem kaphat bizonyítványt, még ha főnökével ki is egyezett. A testület bizonyítványt általában csakis a felszabadítást követő első negyedévi ülésen adhat ki. Az inasok nyilvántartandók.

15—16. A főnöke által hibái és vétkei miatt elbocsátott inast e helyütt felfogadni nem szabad. Ha a főnök elhal, vagy csődbe jut, az előljáró, illetőleg a főnök gondoskodik arról, hogy az inast más kereskedő a fennálló szerződéses föltételek mellett átvegye.

17. Ha az inasnak eszébe jutna, hogy mint vendég mutatkozzék korcsmába, kávéházba, sörházba vagy tánczterembe, főnöke minden bizonyítvány nélkül rögtön elbocsáthatja. Ha ily eset többször is előfordulna és főnöke nem büntetné, a kereskedelmi testület, a jórend fentartása érdekében, jogosítva van az ily korhely gyerkőczöt, mint rákos bántalmat innen kivágni.

18. A *gyakornok* főnökéhez ugyanabban a viszonyban áll, melyben az inas, a következő módosításokkal, u. m.: a) a testületnél a dupla díj ellenében rögtön a belépéskor iratik be; b) mint ilyen, föltéve, hogy ebben a minőségben lépett szolgálatba, a dupla díj lefizetése ellenében már három év leteltével fölszabadíttathatik; c) a rövidebb idő miatt való kárpótlás iránt a szerződést a belépéskor kell megkötni; d) az üzletben épen úgy, mint a házban, megelőzi az inast, de alá van rendelve a legénynek; e) a főnök neki az inasnál több szabadságot engedhet; f) néha, de nagyon

ritkán, a főnök, vagy az őt helyettesítő segéd felügyelete alatt megjelenhetik tisztességes tánczteremben.

19. A *helybeli* polgári kereskedő fia inasként díjmentesen iratik be és szabadíttatik fel, kívánsága szerint. A felszabadítási idő azonban a gyakornokot illetőleg megállapítottnál rövidebb nem lehet, valamint az apa inas gyermekének több szabadságot nem engedhet, mint a mennyi a gyakornoknak engedtetett.

IV. A kereskedő segédekről.

1—5. Megállapítandó napon a testületnél be kellend mutatni az összes helyben alkalmazásban levő segédeket, kik díjmentesen be fognak jegyeztetni főnökiük és belépési idejük megjelölésével. A jövőben pedig minden e helyütt szolgálatba lépő segéd köteles rögtön jelentkezni és szolgálati bizonyítványainak előmutatásával magát bejegyeztetni. A távozó segéd pedig köteles távozását új tartózkodási helyének megjelölésével bejelenteni. Jövőben csak azok a szolgálati bizonyítványok fognak valódiaknak elismertetni, melyeket a testület hitelesített. A bizonyítványt ebből a czélból két példányban kell bemutatni, az egyik az irattárba tétetik, a másik pedig hitelesíttetik. A hitelesítés testületi ülésben, sürgős esetekben képviseleti ülésben, a főnök kijelentése alapján történik. A főnök a viszonyok kényszere alatt gyakran kénytelen a valóságnak meg nem felelő bizonyítványt kiállítani, de ismerje becsületbeli kötelességének, hogy az ilyet ne hitelesíttesse a testület által. Az előljáró pedig ismerje kötelességének, hogy a főnök akarata ellen ily bizonyítványt ne hitelesítsen, és azok részére, kiknek erkölcsi rosszmagaviselete köztudomású, a bizonyítványt hitelesíteni nem szabad.

6. Habár a főnök is az úr a saját házában, és a segédei szabadságait érdemök szerint kiszélesbítheti és korlátol-

hatja, mégis egyetlen egy főnöknek sem áll jogában segédeknek szabadságait annyira kiterjeszteni, hogy általuk a jórend megrontassék. E tekintetben tehát általános szabályként megállapíttatik: *a)* hogy vásár- és ünnepnapon az istentiszteleten megjelenjenek; *b)* kávéházakban, korcsmákban, borházakban vagy nyilvános kertekben, télen kilencz órán, nyáron tiz órán túl ne találtassanak; *c)* ezeken a helyeken hétköznapiokon, valamint vásár- és ünnepnap délelőtt kártyázniok nem szabad; *d)* sem nyilvános helyeken, sem magánházakban nem szabad hazardjátékot, vagy nagy-pénzre játszaniok; *e)* ne jelenjenek meg túlgyakran színházban vagy táncztermekben, és ezeken a helyeken ne viseljék magukat illetlenül; *f)* nyilvános helyeken ne kezdjenek czívódásokat és verekedéseket, és ilyenekben ne is vegyenek részt; *g)* sem az utcán, és még kevésbbé a boltokban, ne találtassanak pipával a szájukban; *h)* ne kövessenek el nyilvános tékozlásokat, ne folytassanak szemérmetlen érintkezést elvetemült nőszemélyekkel, ne álljanak bizalmas lábon könnyelmű és rosszhirű személyekkel; *i)* ne kívánjanak mint uracsok és divathősök kitűnni; *k)* a kereskedelmi karnak minden tagját a megfelelő tiszteletben részesítsék. — Ha a főnök ezeket a határozmányokat figyelmen kívül hagyná, az előljáró őt, a mint tudomására esett, magánúton, és ha ez célra nem vezet, nyilvános úton meg fogja inteni. — Magában a testületben fekete könyv fog vezetetni, a melyben a kereskedősegédeknek ilyen tudomására jutott hibái be fognak jegyeztetni, és ezek a hibák kilépésekor nemcsak nyilvánosan szemére fognak lobbantatni, hanem új főnökének, ha ez iránt tudakozódik, a részletek közlése nélkül tudomására fog adatni, hogy a fekete könyvbe beiratott.

7. Minden főnök köteles segédének belépésekor azon-

nal kézbesíteni a testület által kiadott könyvecskét, melyben a segéd magatartása elő van írva, és gondoskodni arról, hogy azt többször is elolvassa, szabványait elsajátítsa.*

* A könyvecske czíme: Pflichten die der Pester bürgerliche Handelsstand den Handlungsdiener zur Befolgung vorschreibt und deren Erfüllung jeder Freygesprochene und jeder auf hiesigen Platz in Dienst tretende Handlungsdiener anzugeloben hat. — Pest 1808 gedruckt bey Franz Joseph Patzko. — Ezt a szabályzatot szintén Liedemann Sámuel készítette. — Az előszón és végszón kívül 34 pontban sorolja fel a segéd kötelességeit. Az előszó lényegileg erkölcsi oktatás és figyelmeztetés azokra a veszélyekre, melyeknek ki van téve a világba lépő fiatalember, kinél az ész még nem uralkodik a szenvedélyek fölött, és végződik két, Gellert műveiből vett idézettel. A végszó a következőleg hangzik: A kereskedő egyének közül a romlatlan szívű ezekben a rendelkezésekben nem szigort, hanem csak jórendet fog találni, azt fogja magának mondani: mindarra, a mit tőlem a kereskedelmi testület követel, saját érzésem szerint is kötelezve vagyok. Abban tehát csak ösztönt fog találni, hogy el ne hagyja a jó utat, melyen szerencséjére halad. — A ki ezeket a szabályzatokat túlszigorúnak tartja, már ezzel is bizonyítja, hogy romlott, és ha nem vesztette el a jó iránt való minden érzékét, magába fog szállni és erejét megkettőzteti, hogy ezen az úton visszatérjen boldogságához. Ha ezt teszi, rövid idő múlva áldani fogja azokat. De sem a gúny, sem az ellentállás nem fogja a kereskedelmi testületet kitűzött nemes czéljától: a képzettség erélyes keresztülvitelétől elriasztani. — A szabályzatok túlnyomórésztben azonosak azokkal, melyek a tervezett szabályrendeletben is javasoltatnak. — A mik ezekben a szabályzatokban újak, sőt azt is lehetne mondani, a mik ezekből a szabályzatokból a szabályrendeletbe át nem vétettek, inkább az apai tanácsok, mint a rendszabályok fogalma alá esnek. Csak néhány ily tanácsot, melyek az akkori gondolkozásmódot jellemzik, mutatok be. — Főnökét, még abban a ritka esetben is, ha ügyességben és képességben felülmulná, urának tartozik tekinteni és vele ekkép is bánni, és nem szabad magának kereskedelmi eljárásában önkényes változtatásokat megengednie. Ha azt hiszi, hogy ily változtatások ura előnyére lennének, kötelessége neki véleményét előterjeszteni, és a változtatásokat tudtával és beleegyezésével eszközölni. (2.) Nemesak arról kell gondoskodnia, hogy az inas ne tanuljon el tőle illetlenségeket és hibákat, hanem az inasok hibáit és illetlenségeit is éles szemmel kell megvigyáznia, de ne bánják velök gorbán, mert saját tapasztalatból kell tudnia, hogy mily jól esett neki, ha vele jól, és mily rosszul, ha vele rosszul bántak a segédek. (3.) Miként a tanulmányok a jövőendő kereskedősegéd, úgy a szolgálati évek a jövőendő önálló kereskedő előkészítő évei. A kereskedősegédnek nem kell tehát azzal megelégednie, hogy jól és rendesen végzi el az összes előforduló munkákat, hanem azon is kell igyekeznie, hogy segítségére siessen főnöke működésének és emlékezőtehetségének, és őt figyelmeztetni kell javításokra és előnyeinek öregbítésére, továbbá nemcsak az eladásról, hanem a kihitelezett árúknak

8. A főnöknek nem szabad a helyben szolgálatban levő kereskedősegédet a kilépésre rábeszélni. A segédnek pedig semmi szín és ürügy alatt nem szabad hat havi távollét előtt helyben másnak szolgálatába lépni. A tilalmat áthágó segédet a testület előljárója szükség esetén a birói segély igénybevételével a városból azonnal kitiltsa, a főnök pedig a kórház és szegényház javára 100 forinttal birságoltassék. A hat havi időtartam pedig a kitiltástól számítatik.

9. Megállapíttatik, hogy a főnök közönséges segédnek (nem értetik ez alatt a könyvelő, szállító, raktárnok és utazó, ha nevének tényleg megfelel) az élelmezésen, lakáson, fán és világításon felül 200 frtnál nagyobb készpénzfizetést ne adjon, hogy a segédek így egyenlőkké tétessenek és kiadásait ehhez képest rendezzék be. — Ez a pontozat hosszabban indokoltatik. Lényegileg azzal, hogy

illemmel és szerénységgel való behajtásáról is kell gondoskodnia. (4.) A kereskedő segéd az egész napon és minden órában uráé. Ne keressen tehát nagyságot a hosszas alvásban, a kényelmes öltözködésben és piperközésben, a nyilvános helyen való kényelmes reggelizésben, és abban, hogy minél később jelenjék meg az üzletben, vagy hogy a reggeli órákban az üzleti munkát az inasokra és a többi társaira bizza. (9.) A szép nemmel való érintkezés, ha az jónevelésű egyénekkel történik, igen sokat hozzájárulhat a szív és az életmód tisztas kiműveléséhez, s ezért a segédeknek nincs is megtiltva; de a női nemnek könnyelmű és elvetemedett személyeivel való érintkezés megmérgezi a szívet és egyik büntetből a másikba kergeti, és ha nem viszi is a vérpadra, öngyilkossá teszi stb. (14.) Minden kereskedősegéd kötelessége arról gondoskodni, hogy a kereskedés, melyben alkalmazva van, az árúk rendessége és esinossága által ajánltassék, mert egyrészt ebben különbözik a keresztény kereskedő és a zsidó kereskedő üzlete, másrészt mert főnöke érdeke is megkívánja. A esinosan és tisztán tartott árú jobban ajánlkozik a vevő szemének, és a rendszeren összerakott bolt vevőket vonz; ha ezt a szabályt nem követi szigorúan, főnöke ellen hűtlenséget is követ el. Mert ha egy kereskedésben, a melyben annyi mindenféle van, nem uralkodik szigorú rend, vagy abba a helyzetbe jut, hogy az árút meg nem találja és ezért el sem adhatja, vagy legalább is hosszabb időt kell fordítani a megtalálására; de ezen idő alatt főnökét könnyen meg lehet lopni, vagy a vevő türelmetlenné lesz és elmegy. De arról a fontos szemponttól sem szabad megfeledkezni, hogy a rendetlenül felrakott árú már e miatt bovellé lehet. (17.)

úgy a túlkicsi, mint a túlnagy fizetés káros a segédeknek és a főnököknek. Kicsi fizetés mellett a segéd elveszti a kedvét, túlnagy fizetés mellett hajlandó lesz a bő költsékezésre és a szemetszűrő fenhéjazó magaviseletre. Mindegyik segéd a másikon túl akar tenni és ez okozza, hogy hű segédet Diogenes lámpájával kell keresni. A segéd annyi fizetést kapjon, a mennyiből tisztességesen megélhessen és még takaríthasson is. Erre pedig a megszabott fizetés teljesen elégséges, hiszen a segéd főnökének 600 forintjába kerül. Politikai pályán ily fizetéssel az emberek magukat boldogoknak érzik. Végződik pedig az indokolás a következő kijelentéssel: «Kétségtelenül igaz, hogy ily fizetéssel nem fog minden divatnak hódolhatni, minden nyilvános mulatságban résztvehetni, sem tánczot, kávéházat és korcsmát szorgalmasan látogathatni, de hisz épen ez az, mit a saját és főnöke jóvolta érdekében óhajtunk.»

10. Előfordulnak azonban esetek, hogy a közönséges segéd előnyösítést érdemel, mert hosszabban szolgál főnökénél, hogy ügyesebb és szorgalmasabb, hogy főnöke érdekeit kiválóan óvja. Ezekben az esetekben a főnök a segéddel felülfizetés iránt külön szerződést köthet, a mely neki hitbizománykép legyen biztosítva urának esetleges szerencsétlensége esetén is, de a mely neki csakis a kilépésekor fizettethetik ki készpénzben, és ekkor mily jól fog neki esni a megtakarított összeg.

11. Vagyonos szülőknek semmit sem kellene adniok a kereskedelmi pályára lépett, már segédként szolgáló gyermekeiknek, de ha adnak, csak csekély, legfőlebb évi 50 forintot tevő összeget juttassanak neki a főnök tudtával.

12. A főnöknek, a sikkasztások kikerülése végett, nem szabad megengedni, hogy segédje bárminemű kereskedést folytathasson, akár nyilvánosan, akár itteni kalmárral vagy

kereskedővel való titkos egyetértésben. E tilalom áthágása esetén a segédet innen ki kell tiltani és ki kell mondani arra való képtelenségét, hogy itten kereskedelmi jogot gyakorolhasson.

13. A főnök követelheti, hogy segédje neki megtérítse a határozott könnyelműsége, rendetlensége és gondatlansága által boltjában okozott károkat, nemkülönben a tudta és beleegyezése nélkül általa adott hitelből származott veszteséget, és kötelezheti arra, hogy az általa szavatolt kiünlévőségek behajtása előtt a szolgálatot el ne hagyja, ha azok behajthatatlanokká váltak és a kárt a hátralékos fizetésből meg nem téríthette, a főnök igényelheti, hogy részére követeléseiről szabályszerű kötvényt állítson ki. — Hogy azonban a kilépéskor való vitás kérdések lehetőleg kikerültesse, a főnök minden héten köteles a kihitelezett tételeket segédjei jelenlétében átnézni és rögtön megjelölni azokat, melyekért segédjét szavatossá teszi.

14. A segéd kilépését három hónappal előbb tartozik bejelenteni. Viszont a főnök is köteles segédjének a szolgálatot három hónappal előbb felmondani vagy neki megfelelő kárpótlást adni. Ha azonban a segéd rosszmagaviselet és durva vétségek által idézte elő a fölmondást, a főnök jogosított őt minden kárpótlás nélkül elcsapni. Ha az elcsapott azt hiszi, hogy ez ellen kifogást tehet, azonnal ki kell kérnie a kereskedelmi testület elöljárójának védelmét, ki az ügyet a képviselők hozzájárulásával meg fogja vizsgálni, de a főnök csak akkor szoríttathatik kárpótlásra, ha a segéd magát kellőleg igazolja.

15. Hely nélkül levő kereskedősegéd 14 napnál hosszabban itt nem tartózkodhatik. Minden segéd köteles megérkezése után azonnal jelentkezni a testület elöljárójánál és bizonyítványait bemutatni. Ha bizonyítványai nem igazol-

ják jómagaviseletét, vagy később kitűnik, hogy nincs is komoly szándéka helyet találni, rögtön ki lehet tiltani. — Kivételt csak oly segéd irányában lehet tenni, kinek szülői vagy gyámjai helyben laknak, de a testület előljárója ezeket figyelmeztetni tartozik, hogy ne engedjék meg, hogy fiatal emberek foglalkozás nélkül elvaduljanak.

16. A segéd belépésekor köteles a főnöknek bemon-dani fehéreműinek, ruháinak, értékeinek, az általa birt-tókének mennyiségét, valamint, hogy várhat-e és honnan, és mennyi készpénzsegélyt. Ugyanezt tartozik kilépésekor teljesíteni, sőt a főnök, ha a gyanura oka van, jelenlété-ben rögtön átvizsgálhatja ládáit és irományait.

17. Ha a segédre rábizonyul, hogy nyilvános helyeken vagy magánházakban hazárdjátékban, vagy nagypénzre szóló játékokban résztvett, vagy hogy czivakodásokat és vereke-déseket okozott, vagy ilyenekben nyilvános helyeken részt-vett, vagy ha tékozló kiadásokban vált bűnössé, a főnöke rögtön bocsássa el.

V. A kereskedőkről.

1. A kereskedelmi testület minden tagja már a fön-tebbiekből is levonhatja a következtetést, hogy ha aláren-deltjei irányában követeléseket tesz, neki magának kell a jó példával előljárnia és ezen a módon kivívni, hogy Ma-gyarország kereskedői épen úgy becsültessenek, mint más művelt országok kereskedői.

2. Minden kereskedők közt előforduló vitás és peres ügyben, ennek a hatóság elé vitele előtt meg kell kísé-teni a barátságos kiegyenlítést, egyrészt, hogy kikerültes-sék minden föltűnés, és másrészt, hogy szenvedélyeik föl-izgatása által kedélyök még jobban el ne keseríttessék. — Egy 12 tagu választmányt kellene tehát alakítani, melynek négy tagja, élén egy elnökkel, alkotná a békéltető bírósá-

got, melynél a testület tollnoka működne mint jegyző. — Ha a békés kiegyenlítés nem sikerül, a bíróság véleményét pecsét alatt szolgáltatja át a feleknek, kik kötelesek azt a rendes bíróságnak bemutatni. — A bíróság tagjai időmulasztásukért napidíjat igényelhetnének.

3. A választmány tagjai a városi tanács előtt esküt tartoznának tenni arra, hogy a szerencsétlen által rájuk bizott titkokkal nem fognak visszaélni és azokat szükség nélkül nem fogják nyilvánosságra hozni, hogy minden fizetési zavarokba kerülő kereskedő előtte fölfedezze helyzetét és kikérje tanácsát.

4. E választmánynak nem föladata a föltétlenül bírósághoz tartozó ügyek elintézése, hanem a barátságos kiegyenlítés, és ezért a városi tanácstól a következő utasítást kaphatná: *a)* ha a fizetési zavarokba jutott kereskedőnél kitünnék, hogy vagyonmérlege fölösleget ad, és hogy fizetési zavarát egy erejét meg nem haladó, de balul kiütött üzérkedés idézte elő, a melyet azonban lényeges, tönkrejutását okozó veszteség nélkül nem lehet gyorsan lebonyolítani, a választmány köteles legyen a hitelezőknek a valódi tényállást felfedezni és tőlük, a szokásos kamat megtérítésével, fizetési haladékot kieszközölni; *b)* ha azonban a követelések és tartozások egymást kölcsönösen kiegyenlítik, a választmány köteles lesz az árúkat azonnal leltározni, a vagyont kezelés végett tisztességes egyénnek átadni, a hitelezőket értesíteni és őket a barátságos kiegyenlítés érdekében egy hónapot meg nem haladható határidőn belül eső összejövetelre felkérni, és ezen a határnapon, ha lehetséges, az egyességet véglegesíteni. — E mellett azonban szükséges megállapítani: *aa)* hogy a fizetési képtelenség bejelentésétől fogva senki elsőbbséget bekebelezés által nem szerezhethet; *bb)* a választmánynak az a tagja, ki közvetítőként fellép,

hitelezőt nem képviselhet, még kevésbé lehet önmaga is hitelező; *cc)* a választmány a kitűzött határnápig egyességi tervet állapítson meg, mely az adóson segíthet, a hitelezőket pedig túlzottan nem terheli; *dd)* a szerencsétlen, lemondva arról, hogy az egyességből nagy hasznot húzzon, magát a méltányos egyességnek feltétlenül alávetni tartoznék, különben őt hamis és csaló bukottnak kellene tekinteni és vele ekkép is bánni; *ee)* mihelyt a hitelezők kétharmadrésze a javasolt egyességet elfogadhatónak találja, utolsó egyharmadrésze azt elfogadni köteles; ha azonban az az eset forogna fenn, hogy épen csak egy, vagy egypár hitelező követelhetne egyharmadrészt, a többi kétharmad pedig oly hitelezőkből állana, kiknek csak csekély és könnyen elviselhető követelései lennének, akkor a kötött egyességet az illető hitelező csak abban az esetben köteles elismerni, ha ahhoz, a követelések összegét nézve, a hitelezők háromnegyedrésze hozzájárult; ha ez a módozat sem vezetne célhoz, a hitelezők a választmánynyal együtt eszközről fognak gondoskodni, hogy miként lehetne a vonakodó hitelezőt árúk és követelések átengedésével kielégíteni; *ff)* mindenki szabadon képviseltetheti magát ugyan azzal, kit bizalmára legérdemesebbnek tart, de ha tapasztaltatnék, hogy egy, az elfogadható egyességet ellenző ember kezében túlsok megbízás van, ki az egyesség létrejöttét mellékczélokából akarja meghiusítani, a választmány arra szoríthatja, hogy a hitelezőknek — a követelések mennyiségét nézve — csak egyharmadrészt képviselhesse, többi meghatalmazásairól pedig mondjon le; *gg)* ha a hitelezők az ajánlt egyezséget nem találnák elfogadhatónak, ajánljanak a maguk részéről olyant, a melyhez a többség hozzájárul; *hh)* Az ily tárgyalásokhoz elegendő az egyszerű, de korlátlan jogú kereskedői meghatalmazás, *ii)* az egyességi tárgyalást nyolcz nap alatt

be kell fejezni, *kk*) az egyességi tárgyalásokra fentartott egy hónapon belül a fizetésektelen vagyonával nem rendelkezhetik és megelégedni tartozik a választmány által élelmezésére kiszabott összeggel.

c) Ha azonban a tartozások meghaladják a helyesen becsült követeléseket és e szerint hiány mutatkozik, a leltározást hatósági kiküldött közbejöttével kell fogantatosítani és ha a leltározásból kitűnik, hogy a hiány 12 százalék-nál kevesebb, ugyanaz az eljárás követtetik, mint a minő a *b*) pontban előíratott, azzal a különbséggel, hogy a tárgyalások a bíróság által kiküldött biztos közbejöttével történnek és mindazok a tárgyak, melyek a kereskedelmi kiadásokat szükségtelenül növelik, mint p. o. kocsik, lovak, fölösleges cselédek stb., elmozdítatnak és értékesítettnek.

Ha azonban az egyesség nem sikerül, a bíróság nevezzen ki tömeggondnokot azzal a kötelezettséggel, hogy az ügyet egy éven belül rendezze és ebben az esetben még a következőket kell szemmel tartani: *aa*) hogy ezen időn belül úgy a bukott, mint a kezelő személyek meghatározott napi ellátást és fizetést kapnak, *bb*) ha a tömeggondnok látja, hogy az ügyet egy éven és egy napon belül nem lehet rendezni, erről az első három hónapban értesítse a hitelezői választmányt, hogy ez halasztást kérjen vagy más-kép intézkedjék, *cc*) a tömeg a *bb*) alatti esetet kivéve, az ellátásért és napi díjért az egy éven túl nem szavatol, hanem *dd*) ezek vagy a késedelmező tömeggondnok vagy a haszontalanul perlekedő és a felszámolást akadályozó hitelezők terhére esnek, *ee*) az üzletet ily esetben rögtön be kell zárni, *ff*) a benne levő az elromlás veszélyének kitett árúk rögtön lelkiismeretesen megbecsültessenek és a terület azon tagjai által váltassanak meg, kik azokat a cikke-

ket tartják, *g/g)* a többi árúk szintén lelkiismeretesen becsül-
tessenek meg és ajánltassanak fel a testületnek, a mely
14 napon belül tartozik nyilatkozni, hogy általában akarja-e
azokat és mily áron magához váltani? *h/h)* a nyilatkozat-
tételre megszabott határidő leteltével, az árúraktár két havi
záros határidővel az ujságokban közléteendő hirdetmény-
ben eladásra kínáltatik azzal, hogy a testületbe való fel-
vételre alkalmas egyénnél a raktárral a kereskedői jog
megszerzése jár. *ii)* Ha az árúraktárért a testületnél maga-
sabb ígéret nem tétetnék, a testületet illeti meg az elsőség,
mely a vételért három hónap alatt köteles megfizetni,
k/k) a tömeggondnok fő feladata leendő, hogy a küntlevő
követeléseket behajtsa és *ll)* az ezekből, valamint az eladott
árúkért befolyó összegeket a hitelezői választmány jóvá-
hagyásával kellő biztosíték mellett akkép fogja elhelyezni,
hogy a csőd befejezésekor azok ismét készpénzben ren-
delkezésre álljanak és a kamatokkal ha nem is egészben,
de legalább részben fedezni lehessen a tömeggondnoki költ-
ségeket. *mm)* Végre igyekezni fog a bolt-, raktár- és lakás-
béreket mielőbb megtakarítani.

d) Ha a bukottnál a hiány 12 százaléknál nagyobb,
képtelennek kell kijelenteni arra, hogy helyben ismét
kereskedést nyisson. Neve a testület jegyzékében az ok
kitüntetésével töröltessék és vagyona a *c)* alatt szabályo-
zott tömeggondnoki kezelés alá kerül.

e) Ha a bukott tönkrejutását szerencsétlenségekkel
kellőleg nem igazolhatná, az 1807. évi XII. t.-cz. alá esik
és vele megfelelőleg is kell elbánni.

f) Ha a bukott megszökik, hirlapi idézéssel kötelez-
tessék, hogy a hatóságnál hat hét alatt jelentkezzék és ha
nem jelentkeznék, mások figyelmeztetésére hirlapilag mint
hamis csaló köröztessék és az összes hatóságok és községi

előjáróságok felhívassanak, hogy fogják el és szolgáltatassák át.

5. A kereskedők ellen való jelzálogi bekebelezéseket illetőleg következő elveket kell követni: *a)* A kérvényben a bekebelezést az összeg kitétele nélkül kell kérelmezni, a bekebelezésnek alapul szolgáló okmányt lepecsételve kell mellékelni. *b)* Az elsőbbséget a kérvény beadásának napja és órája állapítja meg. *c)* A kérvényező a bekebelezési díjat rögtön köteles lefizetni. *d)* A bíró azonban köteles az adóst maga elé idézni vagy legalább értesíttetni és a hitelezőnek meghagyni, hogy adósát erről a cselekményről értesítse és felhívja, hogy követelését 24 óra alatt kifizesse vagy fedezze. *e)* Ha a kiegyenlítés megtörtént, a kérvény a lepecsételt melléklettel együtt jegyzőkönyvbe való iktatás nélkül a hitelezőnek visszaadatik. *f)* Ha a kiegyenlítés meg nem történt, a lepecsételt okmány felbonthatik és a kérvény a beadás napjától jegyzőkönyvbe vétetik.

6. A bukott kereskedő vagyonához a küntlevő árúkövetelésein és árúraktárán kívül ingatlanai, valamint azon bútorai és berendezési tárgyai is tartoznak, melyekről nem igazolhatja, hogy neje által hozattak hozzá vagy kizárólag apósa és anyósa pénzén vásároltattak. Csőd esetén ezeket is zár alá kell venni és a tömeg javára eladni, csakis a szükséges fehér- és ruhanemű és házi berendezés engedtetetik át a bukottnak és családjának.

7. Ha beigazoltatik, hogy a kereskedőnek gyűrűi, gyöngyei, órái, arany- és ezüst ékszerei és más drágaságai voltak, melyek a leltározásnál nem találtattak, mint bukott beigazolni tartozik, hogy ezeket a tárgyakat eladta és a kapott vételárt üzletébe fektette. Ha nem igazolhatja, vele mint szándékos csalóval kell elbánni és ha neje vele egyetértene, részt vett a csalásban, hasonló büntetés alá esik.

8. A nő hozományi igényeinek az üzleti könyvekkel kell igazolva lenniök.

9. Ha nő a tömegeből moringot vagy hitbért követel, a kereskedőnek igazolnia kell, hogy a házasság megkötésekor, midőn azt neki lekötelezte, tényleg birtokában volt annak az összegnek, mint szerzeménynek.

10. Nem szabadna minden jogtanácsosnak (ügyvédnek, Rechtsfreund) kereskedelmi ügyekbe avatkoznia, csakis azoknak lenne szabad ezen a téren működniök, kik a váltójogot tanulmányozták, abból vizsgát letettek és a hatóságnál esküt tettek arra, hogy bíróság elébe semmi ügyet addig nem visznek, míg a testület válaszmánya által való békés kiegyenlítés meg nem kíséreltetett, később az ügyvitelnél nem fognak huzásokat-halasztásokat okozni és hogy a jelen szabályzatokat mérvadóknak fogják elismerni.

VI. A hitelezők által birói végrehajtással megszerzett jogok tekintetében az ily jogok birtokában levők hirlapilag felhivatnak, hogy három hónapon belül jelentkezzenek és igazolják jogaikat a testületnél, mely azokat tőlük a vásárlási áron vagy összehasonlítás által megállapítandó becsáron megváltja és érvényteleníti. A három hónap leteltével a bejelentési jog megszűnik és a kereskedői jogosítvány érvényét veszti. Kereskedői jogosítványt ezután önállóan eladni nem szabad, hanem a kereskedői jogosítvány a vevő által az árúraktár és az üzleti berendezés megvásárlásával szereztetik meg.

VII. A házalást a legfelsőbb rendeletek értelmében kell gyakorolni és ehhez képest 1. Hatósági engedély nélkül senki-
nek sem szabad házaló-kereskedést folytatnia; 2. házaló-kereskedésre csakis az kapjon jogosítványt, ki jogszerű hatósága előtt hiteles bizonyítványokkal igazolja, hogy kerületében állandó lakhelye van, ott jól ismerik és hogy sem

lopásban sem lopás-eltitkolásában nem bűnös és ebbe a jogosítványba be kell jegyezni vezeték és keresztnévét és személyleírását, a jogosítványt pedig le kell tenni a városkapitányi hivatalban, a hol házalási czédulát kap, melynek visszaadása ellenében visszakapja jogosítványát, rávezetve itteni házalásának idejét. 3. A jogosítvány egy évre szólhat. 4—6. A házalási czédulát hat napra lehet kiszolgáltatni, az e nélkül házalótól az első esetben a nála talált árúk elkoboztatnak és a szegényház javára elárvereztetnek, a második esetben a házalásra való jogot mindenkorra elveszti. Ha a házalási czédulát hamis hatósági bizonyítvány alapján eszközölte ki, nem csak árúja koboztassék el, hanem házalási engedélye is semmisíttessék meg, önmaga pedig mindaddig hatósági őrizet alatt tartassék, míg illetőségi helye ki nem deríttetik, a hová azután el kell tolonczoltatni. 7—8. Ha a házaló lopás vagy lopott holmi eltitkolása miatt bíróság elé kerül és nem képes teljes ártatlanságát beigazolni, képtelenné válik a házalási jog gyakorlására, szintűgy az a házaló is, ki kiskorúaknak árúk hitelezése által alkalmat nyújtott a tékozlásra és hűtlenségre. 9—10. A házalók jogosítványuk elvesztésének terhe alatt littera C), és külföldi árúkkal nem kereskedhetnek, ha gyanúba esnek, kötelesek igazolni, hogy árúikat honnan, kitől és mely időben szerezték be.

VIII. Mi a zsidó kereskedőket illeti, kiket az itteni polgárság előterjesztéseire kieszközölt legfelsőbb elhatározás értelmében itt tovább is tűrni kell és a kik itt is fognak maradni, ezek azért, mert nem polgárok, s épen ezért polgári ipart nem is gyakorolhatnak, az itteni kereskedelmi testülethez sem mint tagok, sem mint jogosított kereskedők nem számíttathatnának. De mivel e helyütt mégis kereskedhetnek, a kereskedelmet illetőleg kötelesek magu-

kat bizonyos, következőkben részletezett szabályzatoknak alávetni.

1. Kik e helyütt a nagykereskedést gyakorolják, tartozzanak a nagykereskedő összes kötelezettségeit teljesíteni, tehát sem önmaguk nem kereskedhetnek kicsiben, sem pedig különösen idegen zsidókkal vagy belföldi cselédekkel a városban nem házaltathatnak árúkkal.

2. A nagykereskedőkre megszabott alaptőkét kötelesek kimutatni.

3. Kötelesek czégöket és mindenkori változásait a kereskedelmi testületnél bejegyeztetni.

4. Könyveiket német nyelven kötelesek vezetni.

5. Minden kereskedelmi ügyekben a kereskedelmi testületet kötelesek első folyamodású hatóságuknak elismerni.

6. Már önmaguk is különösen felügyelni tartoznak arra, hogy ne szerezhessen magának minden zsidó pusztá kedvezményezés által türelmi bárczát és kereskedői jogot, hogy zsidó az engedély megkapása előtt boltot ne nyisson vagy pusztán csak a vásárookra kibérelt boltot vásáron kívül is nyitva tartsa.

7. Szintügy felügyelni tartoznak az idegen zsidókra, kik itt a város környékén háznak, hogy a házalást a nekik megadott feltételek alatt végezzék és e mellett lehetőleg figyelemmel kell lenniök erkölesi magaviseletökre is.

8. Választanak maguk közül három képviselőt, kikhez bizalommal viseltetnek, kiknek azonban a kereskedésre jogosítottaknak kell lenniök és kereskedelmi ismeretekkel kell birniök és ezeket ajánlják a kereskedelmi testületnek. A kereskedelmi testület ezek közül egyet választ, kinek közvetítésével juttatnak a testület tudomására a zsidóknak kívánalmait, viszont a zsidó kereskedők tudomására a testület által velök közlendő ügyek. Ez a képviselő a zsidó

előljáró (Juden-Älteste) czimét viselné és felügyelne a testületi szabályzatok és határozatok pontos megtartására és ezt a tisztséget mindaddig viselné, míg bírja a testület és a zsidó kereskedők bizalmát.

9. Zsidónál a kereskedői jog csakis saját személyére érvényes és sem fia, sem veje e helyütt nem gyakorolhat külön önálló kereskedést, hacsak előbb a testület által el nem ismertetik és czége be nem jegyeztetik.

10. A zsidó előljáró arról is tartozik gondoskodni, hogy e helyütt ne tartózkodjanak uzsorából, játékból és más meg nem engedett foglalkozásokból élő zsidók. Ha tehát hozzá kérdés intéztetnék, hogy itteni zsidó miből él, köteles lenne az illetőtől igazolást követelni és ezt a kereskedelmi testületnek a hatósághoz leendő bemutatás végett beterjeszteni.

11. Szintúgy köteles a zsidó előljáró arról gondoskodni, hogy idegen állam zsidaja e helyütt ne tartsa fenn magát kereskedésből.

12. A zsidók nem ügynökösködhetnek, ha csak előbb ügynöki engedélyt nem kaptak és a vonatkozó szokásos esküt le nem tették. Mint ügynökök sem a saját számlájukra kereskedést nem folytathatnak, sem másokkal titkos kereskedelmi társaságba nem léphetnek, ügynöki díjban pedig 1000 frtot meghaladó összegnél $\frac{1}{2}$ százaléknál, kisebb összegnél pedig 1 százaléknál magasabb összeget nem igényelhetnek és ezt is csak attól, a ki nekik a megbízást adta; viták kikerülése végett pedig kötelesek az adás-vevési ügylet megkötésekor a mérték, súly és fizetés tekintetében a feltételeket azonnal megállapítani, szükséges tehát, hogy németül legalább is olvasni tudjanak és nevöket ezen a nyelven aláírassák, hogy a kötleveleket aláírásukkal elláthassák.

A kereskedelmi testület azt tartja vala munkálatáról, mint ennek a végszóban kifejezést ad, hogy nem fogja ugyan bedugni a rendetlenségeknek minden forrását, de sokban enyhíteni fogja a mélyen érzett bajokat, melyek a hitel és kereskedelem teljes megszűnését és a kereskedők nagyobb részének tönkrementését fogják eredményezni.

Már a tanácsnak bizottsága — melynek tárgyalásain a testület részéről Crettier Jakab, Liedemann Sámuel, Glückswerth Mihály, Jappa Theochar és Deillez Antal vettek részt — a javaslatoknak jelentékeny részét kifogásolta.

De fölösleges, hogy részletesen ismertettessenek a városi tanácsnál, majdan a helytartó tanácsnál és a m. kir. udvari kancelláriánál folytatott tárgyalások. Elég lesz röviden néhány észrevétel kíséretében bemutatni a helytartó tanácsnak 1812 augusztus 25-én 21,140. sz. a. kelt a legfelsőbb határozatokat tartalmazó rendeletét vagy mint akkor nevezték normaléját, mely a későbbi tárgyalásoknál és a kereskedelmi ügyek intézésénél mérvadónak tekintett. Így is bár rövidebben megismerhetjük a hatóságoknak nézetét.

A testület súlyt fektetett (I. 1. 2) arra, hogy a kereskedelmi jog engedélyezésénél ne tekintessék mérvadónak a verseny, melyről azt hiszik, hogy olcsóságot létesít, holott tényleg drágaságot okoz. A tanács bizottsága erről a ma is vitás kérdéstről azt tartja vala, hogy érvénye a helyi viszonyoktól függ. Már a normale határozottan kijelenti, hogy nem áll, s hogy a testület követelésének elfogadása egyedárúságra vezetne, mi pedig csapás a közönségre, melyet minden erővel meg kell akadályozni. A befogadásakor tehát csakis a képzettségre, erkölcsi magaviseletre, az alaptökére és a vevők és eladók arányára kell gondos figyelemmel lenni.

Kivánta a testület, hogy a kereskedelmi jog engedélyezéséért a folyamodások nála adassanak be és azok felett véleménye alapján határozzon a tanács. Kivánta azt is, hogy a tanács vele ne a kereskedelemügyi biztos útján, hanem közvetlenül érintkezzék. — Ezt a kívánalmat ellenzte a tanács bizottsága és határozottan megtagadta a kormány. — A normalében felemlítették, hogy a biztosok a testülethez a jórend fentartása miatt küldetnek ki, de kötelesek tiszteletben tartani a testület szabadalmaikat, megengedni, hogy szabadon jelenthesse ki véleményét és nem erőszakolhatják rá a saját nézetöket és minthogy a testület a biztos netaláni visszaélési ellen a polgári hatósághoz folyamodhatik és mivel másrészt minden józan elvvel ellenkezik, hogy az államban állam szerveztessék, az eddigi szokás fentartatik, különösen hogy a testületet a folyamodások tekintetében meg kell kérdezni, de a jog engedélyezése tárgyában a tanács a saját felelösségére dönt.

Kijelenti a normale, hogy a kereskedők által tett és szabadalmaikban gyökeredző javaslatok a következő módosításokkal helybenhagyatnak. A kereskedelmi testület a biztos jelenlétében magának szavazattöbbséggel előljárót választhat, az inas nála bejegyeztessék és annak idején általa szabadittassék fel, a kereskedőjelöltet a testület ajánlja polgárnak, de a városi polgári jogot az arra érdeemesnek a városi tanács adja meg és csak ezután fogadtatik be a testületbe. A kereskedő egyének közt, különösen pedig a segédek és főnökök közt felmerülő vitás ügyeket békésen elintézhesse, de azzal a fentartással, hogy a nagyobb visszaélések (majores excessus) a tanács elé vitessenek, a melyhez különben minden egyes szabadon fordulhat és hatósága sértetlenül fentartassék. Egyébként a Mária Terézia által a kereskedőknek adott szabadalomlevél a kereskedők

coordinatiojánál kiindulási alapul tekintendő és ehhez képest állapítandók meg a kereskedők javaslatai. Mi azonban a kereskedői szolgálatok jutalmazását (kereskedői segéddek fizetését) megállapítandó intézkedést illeti, mint a szabadalomlevélben nem gyökeredző és több tekintetből ártalmas, mellőzendő, valamint magától értetődik, hogy a kisebb vitás ügyekben is az egyesek a testület határozata ellen a tanácshoz folyamodhatnak, mint ez különben már a szabadalomlevélből is folyik.

Elfogadja a normale az alaptökre vonatkozó rendelkezéseket. A vagyonkimutatás megvizsgálása határozott elvek szerint a testület kiküldöttei által a biztos közbejöttével történjék. A határozatba meg nem nyugvó félnek joga van a tanácshoz folyamodni, mely a jog és méltányosság szerint határozzon.

Helyesli az egyes kereskedők által eladható árúczikkek iránt való rendelkezéseket, mert a czikkeknek egy és ugyanabban a boltban való határtalan összehalmozása sokféle rendetlenséget okoz és az üzérkedésnél túlzásokba visz. Egyébként vegyes kereskedés a város más részében a közönség kényelmére a testület meghallgatása után a tanács által engedélyeztetik.

Nem helyesli sem a tőzsde felállítását és szervezését, sem a kereskedőknek a javaslat értelmében való osztályozását és a szabadalmi jogosítványok maradjanak egységesek.

Az inasokat illetőleg a rendelet megállapítja: 1. Az inas köteles a főnökével megkötött szerződéssel a testületnél a biztos jelenlétében, jelentkezni, az inasi évek letelével pedig főnöke bizonyítványa alapján szabadíttassék fel, úgy a szerződés, mint a felszabadítás jegyeztessék be. 2. A főnök az inas hűtlenségét vagy súlyosabb véttségét ne csak a testületnek, de a biztosnak is fedezze fel, a ki

néhány kereskedőt meghíva, igyekezzék az ügyet, ha csak a hűtlenség nem foglal magában büntettet, csendben elintézni, a meg nem elégedő félnek joga van a tanácshoz folyamodni. 3. A testület a biztos jelenlétében a nagyobb hűtlenséget vagy tisztességtelen cselekedetet elkövetett inasnak a felszabadítást megtagdhatja. 4. Mi a kereskedelemhez való bocsátást vagy abból való kizárást illeti, fenntartva a kereskedők testületének megelőző hozzájárulását, annak elhatározása, hogy a vétke miatt főnöke által elbocsátott inas ismét felvehető vagy sem, tovább is a tanács ítéletétől és határozatától tétetik függővé. 5. A főnök csak az ügynek, a testületnél és a biztosnál történt felfedezésével és ezek jóváhagyásával bocsáthatja el inasát bizonyítvány nélkül, ha a főnök nem jelentené be inasának cselekedeteit, a testületnek és biztosnak joga van az inast a jegyzékben törölni, de csakis a tanács hatáskörébe tartozik őt a biztos jelentésére a városból kiutasítani.

Mi a kereskedősegedekre vonatkozó határozatokat illeti: *a)* a segéd által letett bizonyítványokat a biztosnak is be kell mutatni, a bizonyítványokat a biztosnak mindig hitelesíteni kell, a hitelesítést csak a saját felelősségére tagadhatja meg; *b)* a gazdagabb szülők által gyermekeiknek adni szokott segélyekre nézve az állapítassék meg, hogy az időviszonyoknak megfeleljenek; *c)* a főnök által a segédnek adandó külön jutalom (felpénz) ne a főnöknél maradjon, hanem számára vagy a biztosnál, vagy a tanácsnál tétessék le, nem hitbizománykép, hanem letétkép; *d)* a kereskedelemtől a segédet a javaslatokban előrelátott esetekben csakis a tanács mozdíthatja el; *e)* a főnök kártérítési követelését a javasolt módon csak a biztos tudtával érvényesítheti; *f)* a hely nélkül levő segédek vagy a helykeresést elhanyagoló segédek kiutasításáról a biztos

jelentésére a tanács intézkedik és ebben a részben nem képezhetnek kivételt azok a segédek sem, kiknek szülői vagy gyámjai Pesten laknak; *g)* a főnököknek jogukban áll, maguknak segédek anyagi helyzetéről meggyőződést szerezniök, de kutatniök, vizsgálatokat tartaniök nem szabad.

Mellőztetnek a csődeljárásra vonatkozó intézkedések azzal a megokolással, hogy e részben a törvények intézkednek és a mennyiben hiányosak, a hozandó törvények fognak rendelkezni, szintűgy kihagyatni rendeltettek a bekebelezésre vonatkozó rendelkezések. — A vétel és végrehajtás még nem ad jogot a kereskedelem gyakorlására, minthogy azok a személyes képességektől függnék. — A mi a házalást illeti, erről a rendeletek bőven intézkednek. Szintűgy a zsidókat illetőleg vannak törvények és kegyelmes királyi rendeletek.

A most ismertetett normale a testületnek 1813 február 19-én tartott ülésében olvastatott fel és az a határozat hozatott: Hogy ennek a legfelsőbb határozatnak a lehetőség és kötelesség szerint érvény szereztessék, szükséges, hogy ezt összeegyeztetve a testület előbbi munkálatával egy a jövőben maradandó és irányadóul szolgáló rendszer alkottassék, melyet az alább kinevezett bizottság szerkesztszen, a kereskedelmi testületnek bemutasson, mely azután a tekintetes tanács elé terjesztessék. Stankovits Konstantin elnöklate alatt a bizottság tagjaivá kineveztettek: Liedemann Sámuel, Garay Sámuel, Kolb János, Ruitsch Sámuel, Kraszkovits Antal, Jankovits Miklós és Maár János.

A rendszer, mint a testület nevezi vagy az új szabályrendeleti tervezet, mint ez idő szerint mondanók, szerkezeténél fogva is lényegesen különbözik az első tervezettől és a dolog természetéből folyólag sokkal rövidebb is, mint-

hogy számos intézkedéseknek és az életbeléptetni kívánt új intézményeknek jóváhagyása megtagadtatott.

Öt fejezetre oszlik. Az I. fejezet «A kereskedőkre vonatkozó általános elvek» címét viseli és 31 pontban intézkedik a kereskedelem feladatáról, (kereskedés nagyban és kicsiben) a kereskedelmi jog elnyerése végett beadott kérvényekről, a kereskedelmi jog gyakorlásáról, illetőleg az egyes üzletágakban elárúsítható cikkekről, az egyes üzletágak alaptőkéjéről, a minősítésről, valamint a testület szervezetéről is. A II. fejezet az inasokról (12 pontban). A III. fejezet a segédekről (11 pontban). A IV. fejezet egy pontban a házalókról, az V. fejezet szintén egy pontban a zsidókról intézkedik. A IV. fejezet lényegileg azt tartalmazza, hogy a házalásra vonatkozó legfelsőbb rendeleteket szigorúan foganatosítani kell. Az V. fejezet pedig arról szól, hogy nézve azt, hogy a zsidókat a szabadalomlevél értelmében nem szabad a testületbe bekebelezni, sem városi polgároknak befogadni, nekik nem is szabad engedélyt adni boltban kicsiben való elárúsításra. Már az országos terményekkel, gyártmányokkal és kézművekkel nagyban való kereskedési jogot (az I. 8. §. szerint) lehet nekik engedélyezni feltéve, ha azoknak a minősítési kellékeknek megfelelnek, melyeknek a keresztény kereskedő is megfelelni tartozik.

További részletezés annyiban látszik fölöslegesnek, mert a szabályzatok szerkesztésében a testület a normaléból indult ki és az első tervezetből átvette mindazokat a rendelkezéseket, melyeket a normale határozottan nem ellenzett, vagy világosan nem módosított.*

* Az új szabályzat és az erre vonatkozó többi okmányok másolatban található Kanc. levéltár $\frac{5301}{221}$ 845. sz. mellett.

Az új szabályzatok átvizsgálása és tárgyalására a városi hatóság az 1816 márczius 23-án 1317. sz. a. kelt határozattal egy bizottságot küldött ki, melynek többsége 1816 július 31-én kelt jelentésében a testület munkálatát egyes módosításokkal elfogadhatónak találta.

Meg kell említenünk, hogy a bizottság többsége által tett kifogások a normale azon rendelkezésén sarkalnak, hogy mérvadónak Mária Terézia királynőnek szabadalomlevelét kell tekinteni. Magának a testületnek előljárói is helyesnek ismerték el a kiindulási alapot és elfogadták az ajánlt módosításokat. Ezeket épen az előljárók által beterjesztett emlékiratból ismerjük. Ezek szerint mellőzve az irályi módosításokat, kihagyandóknak találtattak mindazok az intézkedések, melyek a testület kebelébe nem tartozó kereskedőkre, illetőleg kereskedelmi ágakra vonatkoznak. Kihagyandóknak vélelmeztettek a kalapkereskedések, dohánytőzsdék, szalagkereskedések, divatárú-üzletek, fehérnemű kereskedések, zsibárú üzletek czikkeiről és alaptökéjéről, nemkülömben a zsidókra, a török alattvalókra és házaló kereskedőkre vonatkozó rendelkezések, nemkülömben a testület szervezetét érdeklő szabványok. A testület előljárói csak azt kérték, hogy a bizottság jelentésében ezeket az ügyeket emelje ki, valamint kérték azt is, hogy az így módosított szabályzat felsőbb jóváhagyás végett terjesszessék fel.

Egyik kérelem sem teljesített. A városi teljes tanács a beterjesztett jelentésre 1816 augusztus 3-án a következő határozatot hozta: Mivel az itteni kereskedők behozandó jobb szervezetét illetőleg a magas m. kir. helytartó tanács útján beérkezett 1812. évi augusztus 25-én, 21,140 legfelsőbb resolutio alapként és pontosan megtartandó mérvnek (Richtschnur) tekintendő, az itteni polg. kereskedelmi tes-

tület ahhoz tartsa magát, oly előforduló esetekben pedig, melyek az előbb említett legfelsőbb resolutióban nem lennének eléggé érthetően eldöntve, forduljon a tanácshoz, valamint abban az esetben is, ha a segédek és inasokat illetőleg további czélszerű intézkedéseket akarna tenni, szerkeszse azokat a legfelsőbb helyről 1813 április 13-án 7262. sz. a. leérkezett szabadalmi cikkelyek módja szerint és értelmében, mutassa be azokat a tanácsnak tudomásulvétel és a magas hatóság elé terjesztés végett, vagy pedig értesítse erről a tanácsot Borárus tanácsos, mint a kereskedelmi testület biztosa útján.

Más szóval a tanács az egész munkálatot mellőzte, kiindulva abból, hogy a legfelsőbb resolutio úgy is intézkedett és ha rendelkezései nem lennének elég szabatosak, ott van a városi tanács.

A jegyzőkönyvekben nincsen nyoma, hogy a testület ezen határozat ellen valamely előterjesztéssel élt volna. Meglehet, hogy maga is megnyugodott abban, hogy a tanács által mérvadónak tekintett legfelsőbb határozat a kereskedelmi ügyeket, a mennyiben azt a testületre tartoznak, rendezzi, de meglehet, hogy azért nem tett semmit, mert azon túlmenő követelést akart érvényesíteni.

Mikor, ezt a jegyzőkönyvekből nem lehet megállapítani, de tény az, hogy a testület ez időtájt azért folyamodott, hogy új üzletek ne engedélyeztessenek. Az e folyamodásra 1817 május 20-án 14,620. sz. a. hozott helytartótanácsi határozat — az 1817 július 9-én felvett jegyzőkönyv szerint — kimondja, hogy mivel egyésszt a kereskedőket egy bizonyos és szabályos számra korlátozni nem lehet, másrészt pedig a kereskedelem hanyatlásának befolyása és következményei és több kereskedő bukása indokolja, hogy azok lehetőleg apasztassanak, a kereskedői jogok engedélye-

zésénél szorosán az 1812 augusztus 25-én 21,140. sz. a. kelt normale szerint kell eljárni és csak az oly egyéneknek szabad az ily jogot megadni, kik a megállapított minősítésnek és vagyoni kellékeknek eleget tesznek és ezt az elvet az oly egyénekkel szemben is érvényesíteni kell, kik idegen helyekről jönnek ide és itt letelepedni kívánnak.

Hogy később a testület a kereskedelmi viszonyokat a sokszor említett normale által rendezetteknek nem találta, ezt bizonyítja a testületnek József főherczeg nádorhoz és a m. kir. helytartó tanácshoz 1820 július 2-án beadott, lényeges tartalmában a következőkben közölt folyamodása:

A magyar kereskedőnek helyzete — ezzel kezdődik az előterjesztés — általában, sőt magában sz. kir. Pest városában is annyira nyomasztó, hogy alatta csaknem össze-rokad. Ezidő szerint a birodalom összes alattvalóinak legszerencsétlenebbjeihez tartozik: mert jelentékeny veszteségek érik őt árúraktárában, kinnlevő követeléseiben; a pénz szűke jelentékeny áldozatokra kényszeríti, az árúk kelete napról-napra kisebbedik és a magas bolt- és házbérek tőle jelentékeny kiadásokat igényelnek.

Így azután megesik, hogy még a fáradhatlanul tevékeny, kereskedelmében óvatos és kiadásaiban a legnagyobb mérvben takarékos kereskedő is, ha az év végén megvizsgálja vagyoni állapotát, nemcsak hogy vagyonában nem gyarapodott, hanem magát boldognak érezheti, ha megnyerte a kiadásait. Csakhogy ez is ritka eset. Rendszerint vagyoni állapotát csökkentnek találja és így azután megtörténik, hogy, az a ki előbbi éveiben nem takarított meg valamit, a miből a kiadásokat pótolhatja, jószívű hitelezői költségén él és a jobb idők reményében mindaddig dolgozik, míg végre abba a helyzetbe jut, hogy vagyoni

állapotát birói kezekre kell bízni és hitelezőivel egyezkednie kell.

Tagadhatlan, hogy a kereskedőt sujtó bajoknak nagy része a mostani változhatlan és türelemmel viselendő körülményekben rejlik, de jelentékeny részöket mégis meg lehetne akadályozni, a jobb rend visszaállítása által, mely a pénzbe években mint sok más kiesett a rendes kerekvágásból, és épen ez indokolja a jelen előterjesztést, mely előadja a becsuszott rendetlenségeket és indokolja a jobb rend visszaállítását célzó meghallgatást kívánó esedezést.

Kérelmeztetnek pedig a következők:

1. A ki üzletet nyitni, vagy csak boltot kibérelni és árukat vásárolni merészkedik anélkül, hogy előbb annak rendje és módja szerint a jogosítványt megszerezte, pusztán ezen eljárása folytán veszítse el a polgári kereskedői jogosítvány kérelmezésére való jogot. Ez az erélyes rendszabály szükséges, hogy az egy idő óta lábra kapott merész önkénynek korlátok szabassanak, és ez az illetőkre nézve semmi méltánytalanságot sem tartalmaz, mert önmaguk idézték elő a reájuk nézve kellemetlen és káros helyzetet.

2. A birói eljárás alá kerülő árúraktárt és üzleti berendezést ne lehessen nyilvános árverésen eladni, hanem az üzlet szűnjék meg; ha azonban magános akarná árúraktárát és üzleti berendezését nyilvános árverésen eladni, tegye ezt vásár idején, a vevőt azonban pusztán ez a tény ne jogosítsa üzletnyitásra, hanem tartozzék előbb erre való képességét igazolni. Az indokokban kiemeltetik, hogy az árúraktár és az üzleti berendezés még nem foglalhatja magában a kereskedői jogosítványt, melyet, úgy látszik, megadott a birói árverés, mi pedig ellenkezett azzal az elvvel, hogy a kereskedelmi jogot nem lehet eladni.

3. Kereskedelmi jogot nagykorúsága előtt senki se igényelhessen.

4. Az előmutatandó bizonyítványok úgy a tanuló- mint a szolgálati éveket illetőleg teljesen kielégítők legyenek és ne vessenek semmi árnyékot az illetőnek erkölcsi jellemére.

5. A kérelmező köteles legyen a törvényesen kiszabott üzleti alaptőkét szabályszerűen igazolni, vagyis nem pusztán egy a könyvekben bejegyzett mérleggel vagy készpénz előmutatásával, hanem tartozzék kimutatni azt is, hogy mikép szerezte meg a vagyont.

Ezzel a kivánalommal és indokolásával részletesebben foglalkozik a 2. alatti melléklet, melyben első sorban az üzleti alaptőke kimutatásának szüksége azzal indokoltatik, hogy ezt minden művelt állam és az osztrák örökös tartományok is megkövetelik, továbbá hogy zabolázni kell a fiatalság hevét, hogy korai önállósítás által ne menjen vakon a veszedelembe; biztosítékot kell nyújtani a hitelezőknek; a vagyonosokról fel lehet tételezni, hogy nem bocsátkoznak könnyelműen üzletekbe és vállalatokba és mert a könnyelmű bukások ártanak a piacz hitelének és sérelmessé válhatnak a kereskedőknek. Másod sorban előadja, hogy a szabályok előírják ugyan az alaptőke kimutatását, de a kimutatásoknak nagyobb része ál, és a testület csak azért nem tehet ellene semmit, mert ellenbizonyítékokkal nem rendelkezik. Először is a legtöbb kereskedő üzletét még a tőke kimutatása előtt rendez be és annak igazolására, hogy a szükséges alappal rendelkezik, leltárt és mérleget mutat be. Többnyire a megkivántató összeget úgy hozzák ki, hogy több hitelezőt kihagynak a mérlegből. Sokszor megesett, hogy a testület alaptalannak találta az egész leltárt és mérleget, de még sem merte megtámadni,

habár a közel jövő beigazolta, hogy kételyei nagyon is igazoltak voltak. Mások, többször hatósági személyek által hitelesített bizonyítványokat hoznak, hogy apjuktól jövőendő örökségökre előre kikapták a követelt összeget, holott minden gyanítható körülmény arra vallott, hogy atyjuk vagyoni viszonyainak az illető nyilatkozat egyáltalában meg nem felel. Ismét mások készpénzt mutatnak fel, melyet ismerőseiktől és jó barátaiktól térítvény ellenében egy pár órára kértek kölcsön. Olyanok is akadnak, kik nyilvánvaló hamis kimutatásokat készítenek. Felhozzák itt K. esetét, ki hitelben vett egy 20,000 frtos házat, melyet az egy hónappal rá készített mérlegben 30,000 frttal vett fel, a mely mérlegben bútorait 5000 frttal számította és a kinek vagyonkimutatása a testület tiltakozása ellenére is érvényesnek fogadtatott el, de a ki már a következő hónapban megbukott. Ismét mások beismerik, hogy semmi vagyonuk sem volt, de azt állítják, hogy üzleteket csináltak és ezen a módon szerezték vagyonukat, és a vagyonkimutatást mégis elfogadják, holott az örökös tartományokban az ily vagyonkimutatás hatálytalan. Előfordul az is, hogy az illetők kimutatják, hogy a rokonoktól az üzletnyitáshoz jelentékeny ajándékokat kaptak, valószínűleg papiron, vagy a legjobb esetben kölcsönt adóslevél ellenében.

Mivel a kereskedői kar ismeri az elősorolt és azokkal azonos visszaéléseket, a jelentkezőktől a bejegyzés alkalmával térítvényt vett, hogy pontos pénztári könyveket fognak vezetni. De már gyakran megesett, hogy csőd esetén a bukottól előkérték a pénztári könyvet és erre azt a választ adta, hogy ily könyve soha sem volt.

A melléklet harmadik részében a rögtön említendő kiváncsalm részletesebben formuláztatik.

6. Minden kereskedő tartozik rendes pénztári könyvet

vezetni, ebbe a pénztári könyvbe az általa kimutatott alaptőkét szabályszerűen bejegyezni, azt jól megőrizni, hogy csőd esetén magát kellőleg igazolhassa. Ehhez a kérelemhez a már említett melléklet kérelmi része hozzácsatolja: «A nemes tanácsot pedig kötelezni kell, hogy felügyeljen arra, hogy csőd esetén ez a rendszabály pontosan teljesíttessék és azt, a ki kijelenti, hogy nem tett eleget ennek a rendszabálynak, ítélje el mint csalót és ehhez képest bánják el vele.»

7. Mindenki a ki a tanács útján folyamodik a kereskedelmi testülethez kereskedelmi jogért és bekebeleztetéséért, tartozzék kérvényét a jog gyakorlása előtt a tanács útján a helytartó tanács elé is megerősítés végett terjeszteni, melyhez eredetiben kell csatolni a testület véleményét. Nem kívánja a testület — mondják az indokok — a városi tanács hatáskörét megszorítani, nem is viseltetik irányában bizalmatlansággal, de kéri ezt, hogy a helytartó tanács ismerje a viszonyokat. Hiszen gyári engedélyezéseknél is úgy történik, hogy a szabadalom megadása előtt a szükséges vizsgálatokat a tanács elvégzi és azután az iratokat felterjeszti a helytartó tanácshoz, melynek a gyár állapotáról évenként kell jelentést tenni. A testület véleményének előterjesztése indokolva van azzal, hogy minden czéhbeli ügyben az illető czéh véleménye az iratokhoz csatoltatik.

8. Minden kereskedő köteles legyen árúraktárát azokra a cikkekre korlátozni, a melyek tarthatásáért folyamodott és a melyek tarthatását magának kikötötte. Ez az indokolás szerint magától értődő dolog, az ellenkező a kapott jogosítvány megszegése és sérti az illető jogosultak érdekeit.

9. A kézművesnek ne legyen joga idegen árúkat Bécsből stb. hozatni és mint saját készítményeit elárúsítani,

hanem csakis saját készítményeit adhassa el, mert árúknak idegen vidékekről való megszerzése nem a czéhek, hanem a kereskedők feladatkörébe tartozik.

10. A kereskedelmi jog engedélyezésénél a kereskedelem minden ágában kellő tekintetbe kell venni a vevők és eladók közti arányt és minden egyes folyamat esetén ezt a kérdést figyelembe kell venni. Követeli ezt az ez idő szerint már mindennemű árukkal kereskedő egyének, valamint a közönségnek érdeke is, a mely bizonyára így jobban kiszolgáltatik, mivel a kelleténél már is több kereskedő van és nem kell egyedárúságtól tartani. Ezt a kérelmet indokolják a már fennálló rendeletek, sőt megköveteli a keletkező új kereskedésekre való tekintet is, mert ha megrendíttetik a vevők és eladók közti arány, nem számíthatnak felvirágzásra. Ha kezdetben az új üzlet az újdonság ingerénél fogva nagyobb számú vevőt vonz is magához, csakhamar szomorúan tapasztalja a vevők számának apadását és hogy nem biztosítja a kellő megélhetést és ez a tény a kereskedőt vagy az üzletnek meg nem engedhető kiterjesztésére viszi, vagy őt másokkal együtt tönkre teszi.

11. Nem szabad megengedni, hogy egyes áruczikkeknak alosztályai, melyek a különböző áruczikkeben már benfoglaltatnak, indokul használtassanak fel a jövedelem szerzésének és egyúttal egy más kereskedelmi ágra való áttérés megkönnyítésére, minthogy a kereskedőnek úgy is szabadságában áll a szakmájához tartozó áruczikkeek közül csakis egyes czikkeek tartására szorítkoznia.

12. Az egyik kereskedelmi ágról a másik kereskedelmi ágra való átmenet ne engedtéssék meg, p. o. a posztó- vagy rőfösárúkereskedő ne lehessen később fűszer- vagy vaskereskedő. Mindenki gondolja meg jól, még mielőtt a bekebelezést kéri, hogy minő választást akar tenni és az-

után maradjon is hű első elhatározásához. Az ily átmenetek sértik a vevők és eladók közti arányt.

13. A nagykereskedőnek ne engedessék meg a kicsiben való eladás, minthogy különben nem lehet a vevők és eladók közt helyes arányt megállapítani.

14. A vámtarifában foglalt, a litera C árukra vonatkozó legfelsőbb rendelet pontosan tartassék meg, hiszen «a rendeletek épen azért hozatnak, hogy meg is tartassanak», különben meg nem tartásukból a közönség is hátrányokat szenved.

15. A kucsébereket szorítani kell a legfelsőbb rendelet szerint őket megillető árukra és kereskedelemre. Ebben rejlik az összeseket sújtó legnagyobb visszaélés és ezen a visszaélésen kell főleg segíteni.

16. Állapíttassék meg, hogy a szatócsjog csak személyes jog, melyet sem átörökíteni, sem bérbeadni, annál kevésbbé pedig szabad eladni, hogy a most létező szatócsok fokozatosan kihaljanak, új szatócsjogosítványok pedig csakis oly városi polgároknak engedélyeztessenek, kik vétkök nélkül elszegényedtek, vagy a város és az állam szolgálatában szerencsétlenül jártak és minden más keresetre alkalmatlanok, és végre hogy joguk elvesztésének terhe alatt azokra az árukra szorítkozzanak, melyek nekik a tanácsi határozatban engedélyeztettek. Mert a tanácsi határozat túllépése jogtalan, tehát hatálytalan is és azt, a ki a saját jogkörét túllépte, a szerzett jogokkal meg nem elégedett, csakis azzal lehet hatályosan büntetni, hogy a neki engedélyezett jogtól megfosztják.

A testület nézete szerint a szatócsjogot az ellátási intézmény egy nemének kell tekinteni, hogy általa a vétkök nélkül elszegényedett polgárok a koldusbottól mentesszenek és épen ezért az tisztán személyes jog, mely a

halállal megszűnik. Pesten ez a jótékony cél egészen veszendőbe megy, a hol *a)* oly szatócsüzletek vannak, melyek nem elszegényedett polgároknak engedélyeztetnek, melyek tulajdonosai azokat bérbeadják és azokat az utódokra átszálló családi jövedelmi forrássá teszik; *b)* a hol a szatócsüzletet fiatal erőteljes férfiak, sőt még nők is gyakorolják, kik soha sem voltak polgárok és a kik a város körül semmiféle érdemet sem szereztek. Az urasági inasoknak uraságaik, kik gyakran maguk sem laknak állandóan Pesten stb. szereznek ajánlataikkal szatócsjogot. Ily viszonyok közt nem szűnik meg a szatócsjog és ezért történik, hogy Pesten nem csak hallatlanul sok szatócs van, hanem a szatócsok, hogy életfentartásukat megkönnyítsék, nem is szorítkoznak a nekik törvényesen megengedett czikkek tartására, hanem tetszés szerint mindenféle árúkat tartanak, sőt még litera *C* árúkat is, melyeknek tartása pedig nekik legfelsőbb rendelettel tiltatott meg. Ezzel megrövidítik a fűszer-, rőfösárú-, szalag- stb. kereskedők keresetforrását, de éppen nem mozdítják elő a nagyobb olcsóság előnyét, hanem igen is a köznépnak fényüzési hajlamát.

17. A szalagkereskedők csak azon feltétel alatt kaphassanak kereskedelmi jogot, ha tényleg készítenek lenszalagokat és szorítkoznak a nekik az örökös tartományokban engedélyezett czikkekre, esetleges önkénykedésök pedig a jog elvesztésével büntettetik. Nálunk nincs úgy, mint a német örökös tartományokban. Nálunk vannak szalagkereskedők, kik kezdetben szemfényvesztésből ugyan megindítottak egy pár lenszalagot szövő széket, melyeket azonban már néhány hónap múlva pihentettek, vagy a kik soha életökben sem szöttek lenszalagokat, szövésökhöz talán nem is értenek semmit, a kik tehát csak azért kérelmezték az e nemű kereskedelmi jogot, hogy a nagyobb

alaptőke kimutatását kikerüljék és a kereskedelmi testületbe könnyebben felvétessenek, nem lévén kénytelenek sem tanuló-éveket, sem vándor-éveket kimutatni. Ezek azután rövid idő múlva üzleteiket megtöltötték mindenféle rőfösárúkkal és a lenszalag és az egyéb nekik megengedett cikkek alkotják árúiknak legkisebb részét.

18. A férfi- és női ruharaktárakban csakis készruhákat, de semmi esetben sem szabadjon másféle árúkat kiesiben árúsítani, szintúgy a zsibárúsok tartozzanak kizárólag csakis ócska ruhák és ócska holmik elárúsítására szorítkozni. Ha tényleg feltételeztetnék, hogy a férfi- és női ruhakészítők raktárai a közönség, különösen pedig az idegenek kényelmére szolgálnak; ha fel akarnák állítani azt a tételt, melyet részünkről sem a priori, sem a posteriori helyesnek el nem fogadhatunk, hogy általuk a közönségnek nagyobb olcsóság biztosítatik, még sem habozhatunk kijelenteni, hogy ezeknek az embereknek, kik nem kereskedelmöktől, hanem iparuktól fizetnek adót, nem lehet megengedni, hogy árúraktárt tartsanak, a melyből épen úgy vágnak le és árúsítanak el, mint a posztó- és rőföskereskedők. A további indokok azt hangsúlyozzák, hogy jogosítványainkat megszegik és ezzel büntetés alá eső jogtalanságot és visszaélést követnek el.

19. Fokozatosan meg kell szüntetni az árúknak heti-piaczokon sátrakban való eladhatását. Egyelőre azonban a létezőket eredeti jogukra és tisztán a heti vásárookra kell korlátozni. Újabb jogosítványokat azonban ne legyen szabad kiszolgáltatni, mert csakis az iparost illeti meg a jog, hogy heti vásárkor a piacon eladhassa saját készítményeit. Oly városban mint Pesten, a hol minden utczában nyílt üzleteket mindenféle árúkkal lehet találni, bizonyára fölösleges, hogy a közönségnek ugyanazokat az árúkat a

piaczokon külön sátrakban árulják és árultassák oly emberekkel, kiknek nincsen igényök ily kereskedelem üzésére és a kik lusták levén arra, hogy rendes kézimunkával foglalatostkodjanak, magukra nézve előnyösebbnek találják, hogy az utczákon tétlenül üljenek sátraik mellett és árúik kifüggesztése által a cselédek és az alsó rendű emberek fényüzési vágyát mozdítsák elő és megvonják a keresetet a kereskedőtől, ki tartozik drága boltbért fizetni, a község szolgálatára drága segédeket tartani és üzletéért a közterheket viselni. Ezek teljesen fölöslegesek és mégis napról-napra szaporodnak, elfoglalják a vásárterek helyeit, melyek pedig más céloknak szánattak és a melyek más közönséges szükségletek jobb áttekintésére szükségesek, s e szerint pusztán arra jók, hogy a lopott jószágokat gyorsabban elárúsíthassák és ezzel megnehezítsék a rendőri intézményeket. Még feltűnőbb, midőn látjuk, hogy egész utczák tele vannak zsidókkal, kik mindenféle árút raknak ki a földön és kínálnak eladásra. Hiszen kétségtelenül van különbség országos és heti vásárok közt, a mely abban áll, hogy országos vásárokkor minden vidékről gyűlnek össze vevők és eladók mindenféle árúczikkkel és ezeket el is árúsíthatják vagy elcserélhetik. A heti vásárokat azonban nem mindenki, hanem csakis a lakosság kényelmére rendezték be. Meg akarták t. i. könnyíteni a városi lakosságnak, mely kevésbé foglalkozik élelmi czikkek termesztésével, hogy ezeket az élelmi czikkeket a vidékről szerezhesse be, hogy azonban a földműves az élvezett haszon egy részét a városinak, ki neki készpénzét adja oda, visszaengedje, másrészt pedig hogy a földműves azokat a szükségleteket, melyeket falun be nem szerezhethet, könnyebben fedezhesse, berendezték az ú. n. bevásárló-házakat (Kaufhäuser) és azokban a városokban,

a melyekben ilyenek nincsenek, megengedték az iparosoknak, hogy köztereken rakják ki árúikat. Honnan ered ebből a jog a zsidó számára, ki nem iparos? sőt tovább menve, hogy bitorolhatja a zsidó ezt a jogot, ki a városban nem lakik, a közterhekhez semmivel sem járul? S mégis található 20, 30, sőt több falusi zsidót, ki ily módon árúsítja czikkeit, holott itt sem lakik, hanem több mérföldnyire a környékről igyekeznek ide és haza viszi a városból elszedett pénzt. Nem kell-e ennek a rendetlenségnek korlátokat szabni és nem kell ezt a zsidóknak megengedett árúkirakást megtiltani?

20. Nem szabad az u. n. karinthiai és klagenfurti vándor, közönséges, tudatlan és a földművelésre inkább alkalmas idegeneknek megengedni, hogy mindenféle széthordott összegömbölyített kendőkkel, melyeket külföldieknek mondanak, a közönséget csalják, azokban Pesten és Budán raktárakat tartsanak és bérelt szolgálók által az egész országban szerteszét kóboroljanak. — Ez a visszaélés árt a posztósoknak, gyárosoknak és posztókereskedőknek, kik jelentékenyen károsíttatnak és mivel ezek a vándorló emberek rendszerint jelentékenyen megcsalják a közönséget, alázatos kérelmünk az igazság minden szempontjából indokolt. Ez a visszaélés vándorlásuknak az országban mind nagyobb mérvű elterjedése folytán mindinkább növekszik és kétségbevonhatlan, hogy ezeknek az embereknek nem szabad megengedni, hogy a két városban raktárt tartsanak.

21. Szükség nélkül ne szaporíttassék a divatárú-kereskedők száma, mert ily nagy számban magukat fenn nem tarthatják és ezért mindenféle meg nem engedett, az erkölcsöt rontó eszközöz kell folyamodniok és másoknak keresetágait kell rontaniok. — A divatárú-kereskedők szük-

séget képeznek ugyan nagy városokban, de nézetünk szerint nem a létező nagy számban, mert kénytelenek boltot bérelni, érte nagy bért fizetni, hitelt keresni, hogy oly árúkészletet tarthassanak, a melyre nem elégséges saját, rendszerint csekély vagyonuk, és fiatal leányokat a munkasztal körül összegyűjteni, hogy a megrendelt munkákat hamar szállíthassák és előre is dolgoztathassanak. Az általuk fizetett boltbér, a dolgozó leányoknak élelmezése és bére nekik ezerekre menő kiadásokat okoz, s mivel jól is szeretnek élni, hogyan dolgozhatnak olcsón, midőn keresetök annyi közt megoszlik? Sőt ha árúikat drágán adják is el, még sem boldogulhatnak, és ezért folyamodnak más meg nem engedett eszközökhöz, melyek abban állanak, hogy *a)* a vásárra dolgozó gyárosoktól bizományi raktárt vesznek át és ezzel az itteni rőföskereskedőket károsítják; *b)* hogy a náluk dolgozó fiatal leányokkal másnemű üzérkedéseket folytatnak és ezzel előmozdítják az erkölestelenséget; *c)* hogy végre mindannyi esődöt mond, melynél a jószívű hitelezők vagyonuktól fosztatnak meg.

22. Szintügy korlátolni kell a kalapkereskedők számát, mert önfentartásuk miatt más kereseti ágakba is belenyulnak, azokat megrövidítik, s ezt annál inkább meg lehet tenni, mert e helyütt jelentékeny számú czéhbeli kalaposmester van és különben is minden vásárra igen sok kalapkereskedő jön Bécsből és árulja itt készítményeit.

23. A tűmívesek, szer- és szegkovácsok eladhassák ugyan mindazt, a mit készítenek, úgy a bentlakóknak, mint az idegeneknek, de az előbbieknél nem szabadna belenyulniok a norinbergi kereskedések szakmájába és azoknak egyáltalában nem szabadna árúkat más helységekből hozatniok. Ezek a helyett, hogy kereseti águk kiterjesztésével és javításával foglalkoznának, sátrakat állítanak

fel, a melyekben nem csak heti és országos vásárokon, hanem naponta árulnak és nyílt üzletet tartanak hitelre összehordott norinbergi árúkkal, melyekben vagy maga a polgári iparos vagy felesége egész nap ül és vevőkre leselkedik és az előbbi miatta elhanyagolja mesterségét, az utóbbi pedig háztartását és a gyermekek nevelésének gondját. — A helybeli szer- és szegkovácsoknak elegendő foglalkozásuk van, ha el akarják látni a helyi szükségleteket, foglalkozásukból tehát tisztességesen megélhetnek, de különben is mesterségüket növelhetik úgy és annyira, a mennyire csak nekik tetszik, de már helytelen dolog, hogy más vidéki kereskedőktől vegyenek árúkat, mert ha minden iparos magának ily jogot igényelne, mi maradna fenn a kereskedőknek.

24. A vaskereskedők vagy az u. n. kupeczek köteleztesenek, hogy a vásáron kívül vasárúikat zárt raktárban tartsák, vagy jogositottnál rakják le, de nem szabad nekik árúikat más iparosokra vagy közvetítőkre bízniok. — A felvidéki megyék vastermelői, kik az Unióhoz, Coalitiohoz nem csatlakoztak, melyeknek épen úgy, mint gróf Andrássynak is, itt saját raktáraik vannak, vasukat u. n. kupeczek vagy közvetítők által az itteni vásárra hozatják és az el nem adott részt bizományba adják helybeli iparosoknak vagy oly kereskedőknek, kik nem vaskereskedők, vagy háziuraiknak, kiknek kereskedelmi jogosultságuk nincs, és ekkép aláássák a többi kereskedőknek kereseti ágát, a nélkül, hogy az így eredt haszonért akár önmaguk, akár a bizományosok bármit is fizetnének a városi pénztárba.

25. A kereskedő csak oly árúkat vehessen át bizományi eladás végett, a minőkkel való kereskedésre önmaga jogositott, annál kevésbbé szabad megengedni, hogy más polgár bizományi üzlettel foglalkozzék. — A bizományi

üzlet alkalmat ad az előbbieknak a túlterjeszkedésre, az utóbbiaknak pedig a kereskedelmi jog gyakorlására.

26. Pinczerek, korcsmárosok, vendéglősök és más jogosulatlanok ne foglalkozhassanak szállítmányozással, mert ez által a vitelbér igen megdrágíttatik és többenemű visszaélés követtetik el. Szót sem érdemelnek azok az apróbb dolgok, hogy a midőn az idegeneket rábirják, hogy a szállítmányozást általuk végeztessék, a lerakódásra átengedett szobáért maguknak néha bért fizettetnek és az elszállítás közvetítéséért maguknak ajándékot adnak, de figyelembe jönnek a következők: *a)* hogy a közvetítők, nem ismerve a különböző szállítási díjakat, a fuvarosoknak a szokásosnál nagyobb fuvarbért fizetnek és ez által emelik a szállítási díjakat; *b)* hogy sok már felrakodott fuvarost arra birnak, hogy az árúkat lerakja és visszatértéig magánál tartsa, vagy más fuvarosnak adja át, hogy magának nagyobb fuvardíjat szerezzen, miből azután sok kellemetlen levelezés és sok lényeges hátrány hárámlik a kereskedőkre, melyekért a szállítmányozót akarják felelősségre vonni, ki az egészről mit sem tudott, és a ki mindezt csak később derítette ki; *c)* hogy ez a beavatkozás aláássa a fuvarosok erkölcsiségét, és ezt az erkölcstelenséget más alárendelt kezelőkre is kiterjeszti, mert az ilyen jogosulatlanok nem mernek nyilvánosan jutalékot kérni, hanem ezt maguknak akkép biztosítják, hogy a fuvarosokkal megbeszélnek, hogy p. o. te neked rendszerint mázsánként 3 frt jár, szerzek neked 5 frtot, de tartozol nekem ebből 1 frtot adni; *d)* ebből az üzérkedésből tetemes kár hárámlik a szállítókra, kik a fuvarosnak rendesen előleget adnak, melyet a le- vagy átrakodó fuvaros nem ad át az új fuvarosnak és nem is téríti meg a szállítónak, ki az új fuvarosnak is előleget tartozik adni.

27. Azok, kik tényleg megkapták a kereskedelmi jogot, de ezt a jogukat egy éven és egy napon belül nem gyakorolták, csak akkor élhessenek jogukkal, ha erkölcsi jellemök kifogás alá nem esik és az alaptőkét újabban kimutatták. Megesik, hogy egyesek maguknak álútakon és módokon kieszközlék a kereskedelmi jogot, de nem gyakorolják azonnal, mert nincs meg a szükséges tőkéjük és nem szerezhettek maguknak kellő hitelt, vagy az ígért társ visszalép, vagy csak azért, hogy így könnyebben köthessenek a vidéken előnyös házasságot, vagy azért is, mert időközben valamely nagy hasznot ígérő üzérkedésbe bocsátkoztak, melynél azonban haszon helyett elvesztették vagyonuk nagy részét, és több más ilyes indokokból. Fordulnak elő oly esetek is, hogy az illetők a nagykereskedői czímet és jogosultságot csak azért szerzik meg, hogy ezzel tündökölhessenek vagy ez által magukat mindenféle kiadások alul mentesítsék. Nagykereskedőnek nevezi magát, de nem gyakorolja jogát, tehát érte nem is fizet semmit; de más helyütt, p. o. Bécsben, mint magyar nagykereskedő üzleteket köt, raktárakat tart, melyekbe összehordatja készleteit és ezekkel dugárú-kereskedést folytat, a nélkül, hogy ott valamit fizessen, mert magyar nagykereskedőnek adja ki magát.

28. A ki valamely városban polgári ipart vagy kereskedést folytat, ne legyen arra feljogosítva, hogy más városban kereskedőnek felvétethessék, mielőtt az első városban iparáról lemondott, és ezt a lemondását igazolta. Sokan vannak, kik ha kis helységben jelentékeny vagyont szereztek, azt hiszik, hogy most már áthelyeztethetik magukat Pestre. Az ilyen áthurczolkodásokat talán nem is szabadna megengedni, mivel kell, hogy az állam érdekében feküdjék, hogy a kis városokban is legyenek vagyonosabb

kereskedők az ottani lakosoknak jobb kiszolgálására. De ha már ezt bizonyos tekintetektől nem is lehet eszközölni, feltétlenül szükséges, hogy az illetők előbb lemondjanak élvezett jogokról, nehogy az ügynek feledékenységre jutása folytán, két helyütt is folytassanak kereskedést, vagy jogukat üzérkedésre, jó vevő szerzésére használják fel.

29. Senkinek se legyen joga magának nagykereskedői jogot kieszközölni, a ki nem szándékozik azt tényleg gyakorolni és a ki azt tényleg önmaga nem gyakorolja és a kinek nincs itt a lakhelye, mert különben ily módon az illető önmagának önkényesen tiszteletbeli címet tulajdonít, hogy ez által magát egy más városban való tartózkodás által a közterhektől mentesítse, mert abban a városban, melyben a címet megszerezte, távolléte és az üzlet nem gyakorlása miatt nem is fizet adót.

30. A házaló zsidókat illetőleg lehetőleg korlátozni kell a reánk nézve annyira káros és magának a városnak is semmi lényeges előnyt nem nyújtó szabadalmakat, melyek a legfelsőbb rendeletekben a házalásra nézve engedélyezettek, nevezetesen tartozzanak a legszigorúbb felelősség terhe alatt magukat szorosán a fennálló rendszabályokhoz tartani, és úgy a házaló zsidók száma, mint az idő is, a meddig egy hónapban, vagy az egyik vásártól a másik vásárig lefolyó időköz alatt Pesten tartózkodhassanak, lehetőleg korlátoztassék; hogy a hétfőn egy hétre váltott czédulát a jövő héten ne újíthassák meg és így ne árthassanak, a szombatot kivéve, az egész éven át. De legkevésbé szabadna megengedni, hogy a házaló zsidó czédulája alapján három, sőt több segéddel, majd együtt, majd a város különböző részeiben elváltan, házalni futkoshasson. — S épen oly kevésbé szabadna a keresztényeknek megengedni a házalást, ha csak teljes érvényű indokok az ily kedvezményeket

illetőleg fenn nem forognak, mivel ezáltal sok egészséges kar elvonatik a nehéz munkától, sok tunya neveltetik, a mindenféle kicsapongásokra való alkalnak szaporíttatnak, a szolgáló osztályok megmétélyeztetnek, a rendőri felügyelet szaporíttatik és megnehezítettik, az adózási alap pedig megromtatik. — A keresztény házalókkal szemben kevésbé vannak a panasza, mert számuk, nem versenyezhetvén a zsidó házalókkal, egyre apad, de igenis a zsidó házalók ellen, kik, hogy minő jogon folytatnak polgári keresetágot, egyáltalában nem érthető és a kik a városnak a csekély czédulapénzen kívül semmiféle hasznot nem hoznak, de annál több költséget okoznak a rendőri felügyelet kibővítése és megnehezítése által és a kik a környékről a városba hétfőn hordaszámra rontanak be, hogy innen pénteken ismét elvonúljanak. Nem lehet tagadni, hogy az, ki tud alkudni a zsidó házalóval, tőle olcsón vásárolhat, mert ha neki a mondott árnak hatodrészét kínálják és ehhez ragaszkodnak, máris meg lehet tőle az árút kapni, de a ki a kínálatot még egy harmadrésszel pótolja, már is meg van csalva. Pedig tizszer annyi oly vevőt talál, ki az egyharmadot még ráadja, mint a mennyi az ajánlott árnál megmarad, tehát sokkal drágábban is ad el, mint a boltos kereskedő. Ha találhatni oly zsidót, ki nem követel oly túlzott árt, vigyázni kell arra, hogy az átadásnál nem cseréli-e ki az árút és nem ad-e rosszabb minőségűt. Ha a zsidó oly szerencsétlen lenne, hogy csupa oly vevőre talál, ki árúinak árát lenyomja, a veszteségek nem igen háborgatják, hitelbe vásárolt, árúit készpénzben adta el és a tapasztalat bizonyítja, hogy a házaló zsidó, bármily hosszú ideig látszott is becsületes kereskedést folytatni, végre mégis csak csődbe kerül. — Nem is adhat el olcsóbban a boltos kereskedőnél, hiszen árúit a zsidó nagykereskedőknél vásárolja, kik szintén csak megki-

vánják, hogy fáradságuk jutalmaztassék. — Az előnyök, melyeket magának a házaló zsidó eltulajdonít, abban állanak: *a)* hogy az eladásokat mindig készpénzen eszközli, míg a kereskedő forgalmának felét sem képes készpénzen eszközölni; *b)* hogy piszkos, megrongált árúkat is képes eladni, minőket a rendes kereskedő el nem adhat, mert az ily árúkat neki visszaadják, holott a zsidót nem lehet többé sehol sem megtalálni. A bovel (az értéköket vesztett) árúkra nézve a zsidók is az egyetlen fogyasztók; *c)* nála el kell tekinteni a mérték és súlyban való csalástól; *d)* lopott árúkat ad el és alkalomadtán, midőn árúit eladja és ezt könnyen megteheti, más holmikat is csusztat árúi közé. — A házaló zsidóknak ezek az érdemei nem alkalmasak-e arra, hogy a kormány végre elhatározza a házalás lehető korlátozását, hogy ki ne szívják a jogos polgárok és adózók vérért? és ha ebben e tekintetben rövid idő múlva nem történik beható intézkedés, nem fogja-e ez a nemzet néhány év múlva hazánkban a keresztényeket teljesen leigázni, nézve azt, hogy más államokból tömegesen jönnek hazánkba, és ott, a hol letelepednek, a légből lehulló sáskák módjára mindent elpusztítanak és a számuk apasztására irányuló minden kísérlet hiábavaló. De ezeken kívül a keresztény házalókat is kell korlátozni, kik többnyire hely nélküli cselédekből állanak, mert azt még sem lehet megengedni, hogy egészséges, erős, de durva, tudatlan emberek, kik a földművelésnél és fegyver alatt az államnak lényeges szolgálatokat tehetnének, de a kik a kereskedelem fellendülésére mit sem tesznek, így mint csavargók, az erkölcsiség megrontói, jogos polgárokat károsítanak. Ide tartoznak azok az idegen, Krajna herczegségből és Klagenfurt vidékéről való házalók, kik kendőkkel merészkednek Magyarországon kereskedni és ezekben Pesten és Budán rak-

tárákat tartani. Ezek valódi, gyakorlati kozmopoliták, mert sehol és mindenütt otthon vannak, mindenütt élvezik a jogos állampolgárok előnyeit, de sehol sem viselik az államfentartás terheit.

31. Épen oly igazságtalan, hogy vidéki városokból és falvakból való zsidók itt raktárakat bérelnek ki, azokat megtöltik terményeikkel, de nem csak vásár idején adnak el, hanem a vásárok közt is néhányszor ide jönnek, hogy kisebb részletekben való eladás által előnyös árakat érhesenek el. Ilyesmit egyáltalában nem szabadna túrni, sőt szigorúan meg kellene büntetni, hiszen vásáron kívül egyáltalában nincsenek jogosítva árúk eladására.

32. Mivel ebben a városban nem tartozik a ritkasághoz, hogy a nagyszámú bekebelezett kereskedőkön kívül még nagyobb számmal foglalkoznak kereskedelemmel olyanok, kik nincsenek bekebelezve és a kereskedelem üzésére csak a tanácstól nyertek engedélyt, kikhez nem épen csekély számban oly kereskedők járulnak, kik minden engedély nélkül kereskednek, utasítani is kellene a tanácsot, hogy tartsa magát szorosán az 1812 augusztus 25-ikén kelt legfelsőbb szabályzathoz, mely rendeli, hogy a bekebelezésre képesek a testületbe bekebeleztessenek, az erre képtelenek pedig fokozatosan kihaljanak. Utasítani kellene a város tanácsát, hogy irassa össze a kereskedőket és az alkalmásokat kényszeríteni kell arra, hogy vétessék fel magukat a testületbe, az alkalmatlanokat illetőleg pedig ki kell jelenteni, hogy engedélyök csak életök fogytáig tart és ily módon kell apasztani a kereskedésre nem jogosultak számát.

Vége — mondja az előterjesztés — még egy alázatos kérdést bátorkodunk felvetni, hogy honnan van az, hogy a gyártmányok ára nem szállt le oly mélyen, mint ezt általában kívánják? Ennek sok oka van, melyek érintése nem

tartozik hatáskörüinkbe, de ha meggondoltatik, hogy különösen azoknak a cikkeknek vannak magas árai, melyek általános szükségletet alkotnak és a melyekre a kereskedelem több oldalról van tekintettel, nem lehet kikerülni, hogy ne ismertessék el érvényesnek az a tétel, hogy a gyártmányoknak nagyobb drágaságára az a tény is befoly, hogy a kereskedők száma túlságosan szaporított. Ha pontosan meg lehetne állapítani Pest városának minden egyes cikkben való szükségletét és ha az ezekben a cikkekben való készletek összeiratnának, a nélkül azonban, hogy több súly fektettetnék az uralkodó divatra, mint magára a cikkekre, ki fogna tenni, hogy azok közül némelyek egy pár évre, mások egy évtizedre is bőven fedeznék a szükségletet, holott a kereskedők üzérkedési szelleme ezeket a cikkeket mégis havonként kiegészíti és az uralkodó fényűzés és divat miatt kiegészíteni is kénytelen. Ebben a helyzetben vannak, habár kisebb mérvben, a monarchia csaknem összes városai. Ez a havonként való pótlás és kiegészítés teszi azután, hogy a gyáros egy cikkben, — keveset mondva, — 10 darabot árúsít el akkor, midőn tulajdonkép csak 1 darabra van szükség. Ennek a vevők (kereskedők) versenye által előidézett fölös szükségletnek előnyét a gyáros húzza és nagyobb árat kap. Kétségtelenül előállott tehát annak a szüksége, hogy a kereskedelmi jogosítványok, legalább is a mai túlzott mérvökre korlátoztassanak és ez által eléressék a cél, hogy a jelen pénztelen időben nagyobb olcsóság legyen. Igaz, hogy ez alatt némileg szenvedne a gyártó állam, viszont azonban nem fogna kiszívni a termelő állam.

IV.

A kereskedelmi és iparviszonyokat ideiglenesen szabályozó 1851 február 6-án kelt utasítás* két irányadó alapelvet állapít meg.

Kimondja, hogy vallása vagy nemzetisége, születése és a szülőknek polgári állása miatt senkit a kereskedés és ipar megtanulásából vagy gyakorlásából kizárni nem lehet.

Megállapítja továbbá, hogy mindennemű kereskedelemben és iparban a szabad verseny mérvadó és hogy ehhez képest, a ki a törvényben megszabott feltételeket igazolhatja, igényt is tarthat az illető jogra, melynek engedélyezését sem egyes kereskedők, vagy iparosok, sem iparos céhek sérelem címén nem ellenezhetik.

Ezekkel a rendelkezésekkel a kereskedelem még nem tétetett a mai értelemben szabaddá. Csakis a kereskedelem gyakorlására való személyes jogot biztosítják és nem nézve a minősítést, magának a jogosítványnak tartalmát is korlátozzák.

Az utasítás a kereskedelmet négy osztályba sorozza. Ezek: *a)* a szabad kereskedelem; *b)* rendes kereskedés; *c)* kalmárüzlet; *d)* szatócsüzlet.

Szabaddá, mint az enemű kereskedelem alá tartozó cikkek sorozatából kitűnik, lényegileg csakis a nyersterményekkel való kereskedést teszi. A szabad kereskedelmet nagyban és kicsiben, vagy csakis nagyban lehet gyakorolni.

* Magyarországot illető országos törvény- és kormány-lap. II. évf. I. köt. 1851. 176. s k. 1.

A szabad kereskedelem tárgyai: gabona, liszt és dara, fa, só, bor nagyban, pálinka nagyban, vágó-marha nagyban, apró-marha, vad nagyban, szárnyasok nagyban, halak nagyban, gyapjú, sajt és zsír nagyban (a magyar szöveg szerint sajt és vaj nagyban), faggyú, szappan és gyertya, nyers bőr, ló- és másnemű szőr, söрте, tollszár és ágytoll, szarvak és szarvhegyek, nád, furnir, abroncs, vászon és rongy nagyban, harisnya, hímzés, czérna-csipke, pamut és pamutvatta, berchtoldsgadeni készítmények, közönséges és gyermekjátékárúk, hajók és csónakok, virág- és vetemény-mag, madarak, rovarok, nádályok stb., malom-, köszörü-, burkolat- és egyéb kövek, homok, kopályok és minden egyéb belföldi nyerstermény (széna, szalma, hüvelyesek, gyümölcs stb.).

Ki a szabad kereskedelmet önállóan akarja gyakorolni, köteles ezt a hatóságnak keresztlevele, illetőleg születési bizonyítványa, továbbá erkölcsi bizonyítványa és ha nem helyben illetékes, útlevele vagy tartózkodási igazolványa bemutatásával bejelenteni. A szabad kereskedelmet nagyban üzönnek, feltéve, hogy képes 8000 forintnyi alaptőkét kimutatni, a kerületi főispán cégbejegyzési engedélyt adhat. Ezzel megszerzi a rendes kereskedői jogosultságot és köteles a kereskedelmi testületbe belépni.

A rendes kereskedelmi üzlet két ágra szakad, ú. m.: a nagyban és kicsiben való kereskedésre. Gyakorlásának általános kellékei: 1. a nagykorúság, 2. erkölcsi jómagaviselet, 3. gyakorlati képzettség, és végre 4. a megszabott alaptőke birtoka. A kellő képzettséget igazolni kell tanuló és segédi bizonyítványokkal. Segédi minőségben legalább is hat esztendőket kell tölteni. Az igazolás alól való mentesség oly czímen: hogy kereskedő özvegyét veszi feleségül, hogy kereskedő fia, üzlettárs stb. helyt nem foghat. A ren-

des kereskedő kötelességéhez tartozik cégének bejegyzése és szabályos könyvek vitele.

Minden nagykereskedő az általános kellékeken felül még 30.000 pengő forintnyi alaptőkét köteles a kereskedelmi és iparkamaránál kimutatni. Szabadon kereskedhetik mindennemű áruval, de csak nagyban. Folytathat mindennemű bizományi, szállítmányozási és váltó-üzletet. Kereskedelmén kívül folytathat a fennálló szabályok megtartásával gyári üzemet. A gyáros, ki egyszersmind nagykereskedői üzletet akarna folytatni, megfelelő külön alaptőkét köteles kimutatni. Az özvegyek a nagykereskedést csak abban az esetben folytathatják, ha megvan nekik a szabályszerű alaptőkéjük és csakis azon föltétel alatt, hogy tartoznak a testület képviselőjének oly üzletvezetőt bemutatni, ki erkölcsi jómagaviseletét és szükséges képzettségét igazolhatja.

A kicsiben való kereskedés főleg a különböző árúknak kicsiben, a közönségnek napi szükségletéhez mért mennyiségben való eladásával foglalkozik. Nagyobb városokban, bizonyos árúkra való tekintettel, melyek minőségök vagy a fennálló szokáshoz képest egy-egy külön osztályba tartoznak, a kiskereskedés több osztályra oszlik és ehhez képest vannak: fűszer- és anyagárú-, posztó-, selyemárú-, rőfös-, vászon-, norinbergi és díszmű-, papír-, bőr-, vas-, kalap- és végre szalag-üzletek. Ott, ahol az osztályrendszer fennáll, az egyik osztályból a másikba, csakis a testület meghallgatása után kiszolgáltatandó hatósági engedéllyel lehet átlépni.

Vegyes-kereskedéseknek azok mondatnak, melyekben több osztályba tartozó árúk árúsítatnak. Az ily üzletek tulajdonosai jogosítottak üzletüket bizonyos árúnemekre korlátozni.

Csakis oly árúkat szabad a kereskedőknek bizományba elfogadniok, melyeknek árúsítására jogosítottak.

Jogosítottak a kiskereskedők a jogosítványukban foglalt árúknak nagyban való elárúsításra, valamint a bizományi- és szállítmányi-üzlet gyakorlására.

A kereskedők által kimutatandó alaptőke, lakhelyök népességéhez képest, változik. Nem haladhatja meg a 8000 forintot, de 1000 forintnál nem is lehet kisebb. Az utóbbi összeg a vidék tekintetében érvényes. Az arányt, valamint az egyes üzletágakhoz megkívánt alaptőke nagyságát, a testületek felsőbb jóváhagyás mellett állapítják meg. Az alaptőkét, kifogás alá nem eshető értékekben, a kereskedelmi és iparkamaránál kell kimutatni és be kell jegyezni a főkönyvbe.

Ki a nyert kereskedési jogot egy éven belül nem gyakorolja, az alaptőkét újra köteles kimutatni.

A kalmárok boltjaikban azokat a csekélyebb árúkat árúsíthatják, melyeknek tartására határozott rendeletek vagy a szokás értelmében jogosítottak. Ha azonban jogosítványuk csak bizonyos nemű árúkra (p. o. czérna, szalag, cserépedény, szög stb.) korlátoltatott, csakis ezeket árúsíthatják. Nagyban való kereskedést nem folytathatnak. Czégőket be nem jegyeztethetik. A kalmári üzlet engedélyezésénél megkívántatik a nagykorúság, az erkölcsi jómagaviselet és az árúk minőségének és eladásának némi ismerete kivántatik, de nem szükséges tanuló és segédi éveket igazolni. Kalmár-jogosítványt nőknek is lehet engedélyezni. A kalmár-üzletnek utczákon vagy tereken, bódében, sátorban való gyakorlásához az ipar-engedélyen kívül még rendőri engedély is szükséges.

Szatócs vagy kicsiben való élelmiszer-, (sajt, apróság), üzletet főleg helybeli illetőségű szegényeknek, különösen olyanoknak kell engedélyezni, kiket az állam vagy az illető község szolgálatában baleset ért, vagy saját vétkök nélkül

elszegényedtek. — Ez a jog személyes és ezt csakis kicsinyben, a következőkben felsorolt árúcikkekben lehet gyakorolni. Ide tartozó czikkek: aczél, apró-szöllő, árpa, árpakása, bab, bockor, borsó, burgonya, czérna, cinmosó, dara, dió, eczet, fa-olaj, fenyőkorom, fenyőmag, fokhagyma, frankfurti feketény, fűrészpor, gyufa, gyékény, háj, hering, kannamosó, káposzta (savanyított), kendermag, kéngyertya, kénlap, kova, köles, köleskása, köménymag, kőpor, kréta (fehér), kukoricza, lencse, lenmag-olaj, madártáp, mazsola-szöllő, mész, méz, mogyoró, manodla, ostor, ostornyél, paprika, pékczipó, pipa, pipaszár, répa (savanyított), rizs, sajt, szalmatekeresszalmatakaró, szalonna, szatyor, seprő, sikárló, só (kicsiben), surló (mezei), szén, szekérkenő, szilva (aszalt), szopókák, szurok (fehér és fekete), tapló, tollseprő, tűzkő, ugorka (savanyított), vaj, viza (sózott), vöröshagyma, zab, zsemle, zsír.

Zsibárúsok ócska ruhákra és holmikra korlátoztatnak.

A kereskedői segédszemélyzetről az utasítás átveszi az 1840: xvi. törvényczikkben foglalt rendelkezéseket némely lényegtelen módosításokkal. Ezekhez tartozik az az intézkedés, hogy a főnök és segéd közt a szolgálati viszonyból felmerülő vitás kérdést igyekezzenek a testületek előljárói lehetőleg békésen kiegyenlíteni. Különben a panaszt, akár egy vagy több tagból álló választott bíróság, vagy a hatóság által intéztethetik el. — Megállapítja, hogy a gyakornok és inas (minő az utasítás szerint csak a kiskereskedésekben fordul elő) a felvételkor már tizennegyedik évét elérte legyen. A tanulási idő gyakornoknál, ki önmagát ruházza, három év, inasnál, kit főnöke ruház, négy, legfőlebb öt év. A próbaidő három hónap, melynek leteltével kell a szerződést megkötni.

Ezzel a most ismertetett rendelettel a kereskedelemnek régi szervezete befejezést is nyert. Már az 1859-ik évi osztrák ipartörvény a kereskedelmet a szabad, csak bejelentési kötelezettség alá tartozó iparrá teszi, a minővé tulajdonkép tették azt már az 1840-ik évi törvények országszerte, kivéve a szab. kir. városokat, melyeket illetőleg az 1840: XVI t. cz. 2. §-ának *e*) pontjában megállapíttatik, hogy a törvényhozásnak kimerítő rendelkezéséig azokban «a kereskedésnek elkezdhetésére nézve az eddigi gyakorlat fog megtartatni».

A kereskedelem szervezetének vázolásánál távol tartottuk magunkat a bírálati megjegyzésektől. Nehogy azonban bárki is abban a tévhitben legyen, hogy a kereskedelemnek az 1851. évi ideiglenes iparrendtartással történt szabályozása általános megnyugvással fogadtatott, surlódásokra alkalmat nem adott, meg kell jegyeznünk, hogy a polg. kereskedők testületénél nem egy iratcsomó van, mely egyes kereskedelmi ágaknak egymás közt való összeköttetésére és iparágakkal való viszályára vonatkozik. De sem terünk, sem időnk nem engedte meg, hogy bár csak egyes eseteket is bemutassunk. Példakép csak a szatócsokat említjük meg, kik elégedetlenek valának az ideiglenes iparrendtartásban nekik biztosított czikkekkal és követelték, hogy mindazoknak a czikkeknak tartására jogosítsanak, melyeket előbb adhattak el boltjaikban.

A HÁZALÓ KERESKEDÉS.

A házaló kereskedés igen gyakran foglalkoztatta a polgári kereskedők testületét. Miatta küldöttségeket menesztett Bécsbe a királyhoz, folyamodott a városi tanácshoz, a helytartó tanácshoz a fennálló intézkedések megváltoztatásáért vagy a sérelmek orvoslatáért. Ma sem állíthatnók, hogy a kérdés immár lekerült a napirendről. A házaló kereskedéssel csak nem régiben is foglalkozott a magyar törvényhozás és foglalkozni fog vele talán rövid idő múlva ismét, mert végleg még nem döntött. Ebben a kérdésben is csak töredékeket és nem az egész fejlődést lehet bemutatni.

József császárnak 1787 június 4-én kelt házalási patensével lehet csak az előadást kezdeni. Ez a nyílt parancs 1. §-a megállapítja, hogy «ez a kereskedelem minden belföldinek az örökös országok minden helyén, a saját kereskedőkkel ellátott városokat és mezővárosokat sem véve ki, úgy vásár idején, mint vásáron kívül megengedtetik és a házalók nincsenek a vámszabályzatban megszabott határtól való távolsághoz kötve». Második szakasza pedig kimondja, hogy «ez a kereskedelem a zsidóknak csak Csehországban, Morvaországban és Sziléziában engedtetik meg». A patens egyéb intézkedései szerint a házalást csakis örökös tartományokbeli árúkkal s ilyenekkel minden különb-

ség nélkül szabad folytatni, kivételt képeznek a gottscheei és reifnizi uradalom alattvalói, kik ezt a kereskedést az 1785 deczember 1-én kelt rendelet értelmében némely külföldi gyümölcsesél és halakkal is folytathatják. A bélyegzés alá eső árúknak kellően bélyegezve kell lenniök. A nem bélyegezhető árúkat illetőleg pedig azt, hogy örökös tartományokbeli termelvények: azon örökös tartományokbeli kereskedők vagy gyárosok kellő bizonyítványaival kell igazolni, kiktől vásároltattak. A házaló a lakhelye szerint illetékes járási hatóságtól útlevelet tartozik kérni. Útlevelet csak annak szabad kiszolgáltatni, ki községe előljáráásától vagy a tanácstól erkölcsi jómagaviseletét igazoló bizonyítványt hoz. Ki a szabványokat megszegi, az árúk elkobzásával és a házalásra való mindenkori képtelenséggel büntettetik. A külföldit, kit házaláson érnek, árúi elkobzásával kell büntetni.

Ez a nyílt parancs, illetőleg az ezt közlő 28,732. sz. helytartó tanácsi rendelet Pest város tanácsának 1787 szeptember 12-én tartott ülésében kihirdettetvén, a tanács a zsidóknak eltiltotta a városban való házalást.

Az ó-budai hitközség orvoslásért Pest megyéhez folyamodott. Súlyt fektet arra, hogy a legfelsőbb parancs a kereskedői árúkkal való házalást tiltja a zsidóknak, de nem a házalást általában, vagyis az oly értékekkel való házalást, melyek nem esnek a kereskedői árúk fogalma alá, minők a bútorok, ruhaneműek, nyers termények stb.

Kiemeli továbbá, hogy az összes rendszabások és kibocsátott legfelsőbb parancsok odairányulnak, hogy kereseti ágától senki meg ne fosztassék. Ezen országatyai kegyből nemzete tagjai (Nationsgenossen) sehol sincsenek kizárva, sőt ellenkezőleg megélési módjaik és kereseti alkalmaik szaporíttatnak.

Számos zsidónak használt ruhákkal, bútorokkal, ékszerekkel s a t.-vel való házalás által kell a mindennapi kenyerét a maga, neje és gyermekei részére megkeresnie. Pedig kétségtelen, hogy ha nekik a házalás megtiltatik, nem csak hogy családjuk részére nem szerezhetik meg a szükséges élelmet, hanem a közadókat és a türelmi pénzeiket sem fizethetik.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy árveréseknél ők a legjobb vevők és megveszik azt is, mit senki másnak eladni nem lehet. Épen e miatt halasztattak el ünnepeik utánra a zárdabeli ingóságoknak es. k. árverései. Ha tehát a házalástól eltiltatnak, árveréseken többé nem is versenyezhetnek.

Végre kijelenti, hogy gondoskodni fog arról, hogy a korona-uradalom csak oly tisztességes embereknek szolgáltatson ki házalási engedélyt, kiknek becsületéért a hitközség felelősséget vállal.

Pest megye ezt a kérvényt intézkedés végett pártolólágg terjesztette fel a helytartó tanácshoz, kiemelve azt, hogy Ó-Buda mezőváros zsidóságának túlnyomó része házalásból él.

A helytartó tanács e kérvény elintézésében a 45779/787. számú körrendeletre utalt.*

A most említett 1787 december 27-én kelt körrendelet mondja, hogy Ő Felsége a Magyarországgban és a hozzá tartozó tartományokban lakó és adózó zsidóknak épen úgy megengedte az örökös tartományokbeli árúkkal való házalást, mint a többi belföldieknek, ellenben az idegen, még a német és a galicziai örökös országokban lakó zsidók is a házalástól tovább is eltiltatnak. Épségben marad

* Htt. 788 Kútfő 2.

azonban a bányavárosok megközelítésére vonatkozólag fennálló tilalom.*

Míg az ó-budai zsidó hitközség belenyugodott abba, hogy a zsidóknak nem szabad belföldi árúkkal házalniok, a testület a zsidóknak megengedett házalás ellen József császárhoz folyamodott,** de közben (1788 május 9-én 1417. sz. a.) panaszos kérvénnyel járult a városi tanácshoz.

A zsidóknak engedett házalási szabadság — mondja abban — már is elfajul és visszaélésekre nyújt alkalmat. Legutóbb egy zsidó az itteni főtéren eladás végett kirakta zsidóárúit (Kram), holott házalási szabadság alatt csak nem lehet érteni zsidó árúknak eladásokra rendelt téren való kirakását és árúsítását. Ránk nézve ugyan mindkettő sérelmes és a házalás ellen már Ő Felségéhez is folyamodtunk, és annál inkább várhatunk kedvező udvari határozatot, mert különben fentartási és adózási képességünkben fognánk csorbát szenvedni. De ha a házalás különösen akkép értelmeztetnék, hogy eladó holmijaikat a házról-házra való hurczoláson felül még magán a városi piacon is kirakhatják és elárúsíthatják, akkor minket alólirottakat, kik most az adózók első osztályába tartozunk, és a kiknek házbéreket kell fizetnünk és a szükséges bolti személyzetet ellátnunk, teljesen tönkrejuttatna (ganz darniederlegen),

* Htt. 787 Kútfő 25.

** A József császárhoz intézett kérvényt illetőleg a következők vannak a testület jegyzőkönyveibe iktatva: 1788 január 25. Gamperl Ignác és Liedemann S. I. urak választatnak meg, hogy kereskedelmi ügyekben Bécsbe utazzanak és megkísértsék, hogy vajjon a házalás hátrányait nem lehetne-e elhárítani. Az erre való pénzek a negydepénzek pénztárából fedeztessenek. 1788 február 11. A két Bécsbe küldött úr, Gamperl és Liedemann, jelentést tesz a testületnek a házalás ügyében végzettekről, bemutatva másolatban az Ő Felségéhez beadott folyamodást valamint költségeik jegyzékét, mely költségeik az ügy elintézése után fognak elszámoltatni.

mert a házaló zsidó lenne fölényben, a mennyiben zsibárúit magával czipelheti, és itt sem adót, sem házbért nem fizet. Ezekre az emberekre közszükség esetén nem lehet számítani, soha sem fogják magukat a köz- és a legfelsőbb szolgálatnak szentelni, még csak azt sem fogják tenni, a mit az alólirottak tettek, kik a mostani háborús időben a legfelsőbb helyen is dícsért azt a határozatot hozták, hogy a cs. kir. hadseregnek jelentékeny mennyiségű élelmi szereket fognak szállítani. Kérik a tanács támogatását a házalás, különösen pedig a piaczon való árulás megszüntetésének kieszközlésére.

A tanács a kérvényt pártolólágg terjesztette Pest megyéhez, kiemelve azt, hogy a városnak nincs szüksége se házalásra, se piaczi árulásra, mivel eléggé el van látva mindenféle kereskedővel és kézművessel, kiknek fenmaradására már csakis azért is kell gondosan felügyelnie, mert velök jelentékeny adóalap tartatik fenn és tőlük a jelen háborúban is adott példa szerint a közjó érdekében hasznos vállalatok és segélyek (Beiträge) várhatók. De a házalás több irányban káros és alkalmat szolgáltat a tolvajlásokra, mert a házalók árúik eladásának ürügye alatt minden lakásba szabadon bemennek és a tapasztalat bizonyítja, hogy kedvező alkalom adtán a legértékesebb tárgyakat eltulajdonítják a nélkül, hogy a tolvajnak csak nyomára is lehetne akadni. Kéri tehát a megyét, hogy felsőbb helyen indítványozza a testület jogos kérelmének teljesítését.

A megyei hatóság felterjesztésében eldöntetni kéri azt a kérdést, hogy a zsidóknak szabad-e heti vásárkor kirakni árúikat, valamint orvosolni kéri a házalás visszasságait.

Mi a házalásra szánt árúknak a heti vásárokon való kirakását illeti — dönti el az ügyet a helytartó tanács —

ez kétségtelenül visszaélés, az ehhez való jog nem folyik a házalási nyílt parancsból, és az e kihágást elkövető zsidókat a megérdemelt büntetéssel kell sújtani. A mi azonban a megyének azt az aggodalmát illeti, hogy a házalás visszaéléssé fajul, ennek jó és éber rendőri intézményekkel annál inkább lehet elejét venni, mert minden házaló magát útlevéllal köteles ellátni.*

József császár házalási patense más irányban is okozott kétségeket. A gráci kerületi hivatal (Kreisamt) 1787 szeptember 13-án egy felmerült eset alkalmából kérdést tett a cs. kir. egyesített udvari kancellariánál, hogy mi történjék a milánói, magyar és németalföldi alattvalókkal, kik magukat a kerületi hivataloktól nem láthatják el útlevelekkel, miután azokban az országokban ily hivatalok nincsenek.

A tárgyalások folyamán az alsó-ausztriai kormány annak a nézetének adott kifejezést, hogy előbb ugyancsak minden országnak saját alattvalója kaphatott házalási engedélyt a saját hazájában való házalásra és abból a többi országok alattvalói kizárattak, kivéve mégis kucsébereket és tiroliakat, kiknek bizonyos árúkkal való házalás legfelsőbb helyen engedélyeztetett, de a most kibocsátott patens értelmében Ő Felsége minden alattvalójának meg kellene adni a saját országa termelvényeivel való házalási engedélyt, hogy az összes örökös országok közt szorosabb összeköttetés létesíttessék, az országok különböző termelvényei kicseréltessenek és az örökös tartományokbeli termelvények elárúsítása előmozdítottassék.

Nem osztotta az alsó-ausztriai kormány (ma belügy-miniszterium) nézetét az alsó-ausztriai kamara (bankal-

* Htt. 21053 788. Commerciale. Kútfő 2. ex 788.

directio, ma pénzügyminiszterium) és arra a kérdésre, hogy a németalföldi, milanói, toskaniai árúkkal és a magyar termelvényekkel való házalás megengedtessek-e, oda nyilatkozott, hogy a németalföldi, milanói, toskaniai árúkkal, melyek az 1784. évi vámszabályzat szerint már is kedvezményeket élveznek, a házalást nem lehet megengedni, sőt a határon való házalást is meg kellene tiltani s ezt csak két mérföldnyire a határtól megengedni. A római birodalomban az idegen árúk bélyegei és bizonyítványai utánosztatnak és onnan németalföldi árúk czíme alatt sok áru csempésztetik be. A jelentéktelen magyar árúkkal való házalást még a határon is meg lehetne engedni.

Az egyesített udvari kancellária azt a nézetet vallotta, hogy a határházalást, mely csak mostanában engedélyezettett, nem lehet ismét eltiltani. Mi a többi kérdéseket illeti, miután nem czéloztathatott, hogy a házalás számos rendszeres iparrá tétessék, a távollakó alattvalóknak nevezetesen a németalföldieknek és milanóiaknak ezután is csak a nagy- és kisvásárok látogatását kellene megengedni, a tiroliakat pedig korlátozni kellene az eddig engedélyezett czikkekre, a magyaroknak pedig a szomszédság miatt a házalást épen úgy, mint az örökös-tartományok lakosainak szabaddá kell tenni. A házalást a toskaniai, milanói és németalföldi czikkekkal nem szabadna megengedni, mert ezek a czikkek nem csak hogy vámkötelesek, hanem csak a fővárosokban vámolandók el, legtöbbje fényüzési cikk is és épen ezért nem is képeznek általános szükségleti czikkeket. E szerint a házalás a szorosán vett örökös tartományokbeli árúkra fogna szorítkozni és ezeken felül csakis a magyar árúkra és azokra a tiroli czikkekre, nevezetesen szőnyegekre, gyümölcsre, kötött árúkra stb. fogna kiterjedni, a melyekkel eddig is lehetett házalni.

Erre a javaslatra József császár rájegyezte: Teljesen elfogadom a kancellária javaslatát, mert előrelátom, hogy a németalföldi, különösen posztó-árúk, valamint a milanói és talán a toskaniai árúk sem fognák ezt a szabadságot hosszú ideig élvezhetni és elő fog állani a kényszer, hogy azok az idegen árúkkal egyenlő elbánás alá essenek.

Megfelelő értelemben intézkedett a magyar és erdélyi kancellária, illetőleg a m. kir. helytartótanács a 44622/887. számú rendelettel, melyben bővebben részleteztetnek azok a tiroli árúk, melyekkel szabad a házalás: közönséges szőnyegek, szalma és kötött árúk, bőrök, tiroli keztyűk, len-szalagok és gyümölcs.*

József császár házalási rendelete ellen azonban a polg. kereskedők testülete nem csak magánál József császárnál, hanem Lipót és Ferencz királyoknál is felszólalt. Ezeket illetőleg csak jegyzőkönyvi kivonatok állnak rendelkezésre.

1790 június 26. Elhatároztatik, hogy a pesti kereskedők testülete Ő Felségénél kihallgatást kérjen, neki szerencsét kívánjon és magát kegyelmébe ajánlja és neki a kereskedelmi testület bajait részletezze. Képviselőül Liedemann Sámuel János választatott, a kit kíséрни fog Stan- kovits Ignác vagy Pichler János és a kik még Nattorp és Moska urakat kérjék meg, hogy társaságukban jelenjenek meg a kihallgatáson. 1790 augusztus 1. Liedemann Sámuel János jelentést tesz Ő Felségével II. Lipóttal a pesti kereskedelmi testület nevében folytatott beszélgetésről, mi közben egyszersmind azt a különös királyi kegyet is megemlíti, hogy őt és képviselő társát ¼ órát hallgatta meg és őket kegyéről és védelméről biztosította. 1790 december 30. Elhatároztatik, hogy Kohlmeyer ügyvédre bí-

* Kanc. lev. 14878 787. Helytt. 787 Commerc. 22.

zassék 20 drb arany tiszteletdíj mellett sérelmeink kir. parancscsal való orvoslása végett előterjesztett kérelmünknek további sürgetése.

Nem pusztán a házalási ügygyel függ össze, de mégis kifolyásakint kell tekinteni a testületnek 1791 február 23-iki külön ülésében (előző napon is tartatott ülés) hozott következő határozat. 1. Felolvastatott másolatban a király elé terjesztett országgyűlési czikkelyek közt a zsidókra vonatkozó pont, mely szerint is nekik a kir. városokban minden községben azon állapot (Verfassung) szerint, melyben 1790 január 1-én találtattak, szabad letelepedés engedélyeztetik. Ennek folytán elhatároztatott, hogy ez a pont a szab. kir. városokkal közöltessék azzal az értesítéssel, hogy e végett Ő Felségéhez követeket szándékoznak küldeni, hogy ezt a hátrányt maguktól elhárítsák. Ez a többi városokkal azonban ne a testület által, hanem az egyes egyének által közöltessék. 2. Ő Felségéhez követekül egyhangúlag Liedemann Sámuel János, Gamperl György János és Garay Sámuel választattak meg. 3. Ezek a követek a testület költségén teendő útjukat lehetőleg siettessék, ebben az ügyben minden lehető megtegyenek, és egyszersmind sürgessék meg a Kohlmeyer által a polgárrá való felvétel korlátozása végett beadott kérvényt és kérjék Ő Felségét, hogy engedje meg, hogy a kereskedelmi bizottságban a kereskedelmi testületnek is legyen képviselője. A küldöttség az 1791. márczius 9-én tartott ülésben tette meg jelentését: hogy bécsi tartózkodásuk ideje alatt, mely 250 frt 30 kr. költséget okozott, Ő Felségénél márczius 1-én voltak kihallgatáson, ki is őket igen kegyesen fogadta és kitől a biztosítást vették, hogy folyamodásukat kézjegyével ellátta, hogy Schulz ügynöknek, Hempele udvari tanácsosnak az ügyet ajánlották, hogy azonban Ő Felsége a keres-

kedelmi bizottságban való részvételt illetőleg oda nyilatkozott, hogy ezt a magyar országos rendek nem fognák megengedni.

Más kereskedelmi testületeket is bántották a házalási rendeletek. Így az 1791 november 6-án tartott ülésben felolvastatik a pécsi testületnek október 21-én kelt átírata, melyre a jegyzőkönyv szerint válaszoltatott: Hason sorsban vagyunk, részünkről mindent megtesziünk, hogy megóvjuk jogainkat és türelemmel várjuk Lipót uralkodása alatt a jobb idöket.

1795 ápril 30. A városi tanácsnál a házaló zsidók és szolgálók kiutasítása miatt a kérvényt újabban be kell adni.

1795 július 30. Magyarország kereskedelmi testületei szólíttassanak fel, hogy legfelsőbb helyen lépjenek fel a zsidók korlátolása végett.

1795 október 9. Felolvastatnak a már beérkezett válaszok és elhatározzatik, hogy a zsidók korlátolása végett a helytartó tanácshoz kérvényt kell beadni.

1796 márczius 3. Felolvastatik a házaló zsidók miatt Ő Felségéhez beadandó folyamodás és elhatározzatik, hogy azt a testület költségén még egyszer le kell írni. Közölni kell ezt a budai kereskedelmi testülettel is és azután beszéltesse meg a további teendők.

1796 ápril 7-én bejelentetik, hogy a felségfolyamodás letisztáztatott és a budai kereskedelmi testülettel közöltetett.

1796 ápril 11. A budai kiküldöttek Drechsler, Pandassi Basil, Gebhard, Hirschmann urak a kérvénynek velök történt közlése folytán bennünket ma további tanácskozás végett jelenlétökkal tiszteltek meg. Miután a budai kereskedelmi testület az itteni polgári kereskedők testületével megállapodott abban, hogy a megszerkesztett folyamodás

beadassék: e tekintetben elhatározott, 1. hogy mindkét testület válasszon egy-egy 8 tagú küldöttséget, mely ezt az ügyet megfontolja és folyamathoz tegye. 2. Egyelőre mindegyik testület tagjai körében a költségek fedezetére járulmányokat gyűjtsön és 3. megállapíttatik, hogy a rendes költségek, mint az útiköltségek felében, a különös költségek ellenben a pesti testület által kétharmad és a budai által egyharmad részben viseltessenek. 4. A minden testület részéről 8—8 tagból alakított küldöttség jogosíttassék fel arra, hogy ezeket a pénzeket lelkiismeretes kezelje, kebeléből kisebb bizottságot válasszon az ügyvitelre és csak az ügy befejezése után 5. tétetik jelentés az egész testületnek, már t. i. csak a kérvény benyújtása után, 6. az ország többi kereskedelmi testületei egyénileg (en particulier) kapjanak értesítést erről a tervről.

1796 ápril 16. A bécsi bizottság tagjaivá választatnak: Stankovics Ignác, Stankovics János, Pelenga György, Aebly Frigyes, Schopper Károly, Liedemann Sámuel János, Stankovics Miklós, Diamandi Pál, Garay Sámuel, Pichler Gyula. A bizottság részére a meghatalmazást állítsa ki a tollnok.

1796 ápril 19. A bécsi bizottság részére kiállíttatik a meghatalmazás.

1796 május 19. 1. Elhatározott a pesti kereskedelmi testület részéről, hogy Garay Sámuel és Stankovics Ignác urak menjenek Bécsbe a budai kereskedelmi testület két képviselőjének társaságában, hogy a zsidókra vonatkozó kérvényt a legjobb belátásuk szerint a legnagyobb megerőltetéssel sürgessék. 2. Ez a 4 Pesten és Budán választott kiküldött mostantól fogva többször jöjjön össze és beszélje meg egymással az ügy folyamathoz tételének módját, valamint időközben is tegyen meg minden szükségesnek

látszó előintézkedést. 3. Junius 16-án délelőtt a pesti és budai választmány tartson közös ülést, melyen a küldöttek jelentsék be elutazásuk idejét, felvegyék a szükséges pénzeket és átvegyék meghatalmazásaikat. 4. Miután az itteni kereskedelmi testület felkérte Liedemann Sámuel Jánost, hogy ehhez a küldöttséghez csatlakozzék és a budai kereskedelmi testület ugyanezt követelte, Liedemann Sámuel János azonban meg nem ígérhette, hogy az ügyet mind rendes képviselő el fogja látni, arra kötelezte magát, hogy nézeteit és szerény (unmassgebliche) véleményét a következőkkel közölni fogja és ha lehetséges lesz a bécsi utazást úgy berendezni, hogy 24 óra alatt fel- és leutazását eszközölheti és ezzel 2—3 napnál több időt nem tölt el, a mely alatt résztvesz az uralkodónál való kihallgatáson és a többi a minisztereknél és előadóknál történendő kihallgatásokon, de 5. kéri, hogy a budai kereskedelmi testületet rá kell várni, hogy Pavianovits urat hasonló módon kérje fel, hogy a küldöttségben részt vegyen, mely kérelem egyhangúlag elfogadtatott.

Jul. 16. Macher Mátyás által javasoltatott, hogy tekintettel a választmány javaslata szerint Bécsbe küldendő tagokra, hogy Ő Felségének, hogy jobban emlékezetébe legyünk, új hadi segélyt kellene felajánlani és e végre részünkről 1000 pozsonyi mérő zabot kellene szánnunk, de a mennyiben a pénzkészlet erre nem lenne elegendő, a két előljárótól 500 frtnyi tőkét kellene felvenni. II. A folyamodásnak Ő Felségének való átnyújtása miatti elutazást illetőleg Liedemann Sámuel Jánosnak az az ajánlata fogadtatott el, hogy előbb Bécsbe maga fog tudakozódni és tanácsot kérni, hogy vajon a jelen viszonyok közt tanácsos-e, hogy a kérvény Ő Felségének küldöttség által nyujtassék át.

1796 jul. 18. Miután Pest és Buda sz. kir. városok szab. polgári kereskedői által választott bizottság megfontolás tárgyává tette, hogy testületeik részéről Ő Felségének, a mi legkegyelmesebb országatyánknak a jelenlegi nyomasztó háborús időjáráskor valamely ismételt szabad segílyt kellene nyújtani hűségök és ragaszkodásuk bizonyítékául, meghallgatták az egész testületet és azon megbízást kapták, hogy Ő Felségének azt a nyilatkozatot nyújtsák át, hogy készek, mert többet nem is tehetnek, 1500 pozsonyi mérő zabot, az abbeli nyilatkozat vételétől számított 4 hét alatt, hogy az a pesti és a budai raktárból elszállíttassék, szállítani, mely adományt kérjük Ő Felségét, nem érték szerint, hanem a bennünket vezérlő jó szándék szerint fogadja tőlünk a legkegyelmesebben.* 2. Kiállíttatott az Ő Felségének felajánlott 1500 pozsonyi mérő ajándékozásáról az okmány és erről a jegyzőkönyvi határozatról az itteni és a budai kereskedelmi testület tollnokai: Glückswerth Mihály és Hirschmann Mátyás által Ő Felségének benyújtandó jegyzőkönyvi kivonat készítettett és iratott alá és elláttatott a két testület pecsétjeivel. 3. Az Ő Felségéhez menendő küldöttség részére kiállíttatott a szükséges meghatalmazás. 4. A 16-án hozott határozatra való tekintettel elhatároztatott, hogy Liedemann Sámuel János és Drexler Mihály János Budáról a holnapi napon együtt

* A budai kereskedők és vásárúrok testületének jegyzőkönyveiben szintén előfordul ez az ajánlat. Hogy a testületek az ily ajánlatokat, melyeket ma talán sértésnek is tekintenének, nem csak jegyzőkönyveibe iktatta, hanem nyíltan ki is mondta, bizonyítja a Marezali által (Magyarország története József császár alatt III. k. 265. l.) felhozott az az adat, hogy a pesti polgári kereskedők testülete háborúi czélokra 60,000 frtot ajánlott fel, ha a kormány a zsidókat a házalástól eltiltja. Az ily felfogás uralkodhatott akkor, midőn az összes testület állapítja meg, hogy minden városi tanácsosnak és tisztviselőnek mennyi újévi ajándékot kell adni.

utazzanak Bécsbe és onnan tegyenek jelentést, hogy most kedvező-e az időpont, hogy Ő Felségének átnyújtassék a folyamodás a házaló és nem túrt zsidók miatt, hogy ebben az esetben és ha a kihallgatási időt tudtul adták, a többi kiküldöttek utánuk mehessenek.

1796 július 25-én. A Bécsbe utazott két tagnak 22-én kelt levele felolvastatván, annak értelmében határozottatott, hogy mivel jelenleg császári udvarunk fontosabb dolgokkal van elfoglalva, a házaló és nem túrt zsidók ellen való folyamodásunk közeli, jobban alkalmas nyugodt időpontig függesztessék fel, ehhez képest II. az 1500 pozsonyi mérő zab felajánlása is egyelőre mellőztessék. III. Miről a Bécsben levő kiküldöttek jegyzőkönyvi kivonaton értesítetnek.

Talán csak azt a megjegyzést kell még ezekhez a jegyzőkönyvekhez fűzni, hogy a pénztár meglehetősen üres volt és ezért húzódott oly sokáig a küldöttségnek bécsi útja, mely, mint az imént láthattuk, végleg elmaradt és emlékiül csak a régi kereskedelmi életnek és felfogásnak néhány érdekes vonását hagyta vissza.

Megelégedéssel fogadtatott a helytartó tanácsnak 1810 április 10-én 6407. sz. a. kelt rendelete, mely a kucsébereknek a házalást csak azon évi július 1-ig engedi meg, azon túl pedig megtiltja. A helytartó tanácsnak 1811 február 26-án 4902. sz. a. kelt rendeletére vonatkozólag a testület jegyzőkönyveiben (1811 május 1-én) csak az a megjegyzés foglaltatik, hogy azt németre kell lefordítani és a legközelebbi ülésben ismét elő kell terjeszteni. A jegyzőkönyvekben semmi nyoma sincs annak, hogy ez megtörtént volna. Meglehet azonban, hogy a testület foglalkozott vele abban az előterjesztésben, melyet Liedemann Sámuel javaslatára az akkori országgyűlés teendőire nézve a nádornak

az 1811 szeptember 11-én tartott ülésen hozott határozat értelmében átnyújtott. Lehetséges azonban, hogy a tesztület értesült arról, hogy az említett rendeletnek további szétküldése és kihirdetése megszüntetett, mivel új rendeletnek kibocsátása vétetett tervbe, mely 1811 július 23-án 18797. sz. a. tényleg ki is adatott.

Hogy ily rövid idő alatt két rendelet bocsáttatott ki, ennek megvan a maga története. Ő Felségének 1805 augusztus 25-én kelt rendelete folytán azon kérdés fölött, hogy a házaló kereskedést nem kellene-e szűkebb korlátok közé szorítani? az osztrák kormánykörökben tárgyalások tétettek folyamatba. Mindenekelőtt szakvélemények kértettek be az országos hatóságoktól (Landesstellen) és a vámhatóságoktól (Bankogefällen Verwaltungen). Ezen szakvélemények beérkezése után indultak meg tulajdonkép a tárgyalások a banko-udvari-deputatio (Banko-Hof-Deputation) és a cs. kir. egyesült cseh-osztrák udvari kancellária közt, mely tárgyalásokba a magyar és az erdélyi udvari kancellária is bevonatott.

A banko-udvari-deputatio a jelen esetben is, mint a József császár által kiadott házalási nyilt parancs előkészítésekör, azt követelte, hogy a határtól 2 vagy legalább is 1 mérföldnyire a házalás tilos legyen. Ezt a cseh-osztrák udvari kancellária ellenezte. Viszont ez a kormányszék a házalás elé a belföldön emelt akadályokat, a mennyiben megengedhetlennek találta, hogy az idegen földesúri hatóságok vagy kerületi hivatalok a házalási útlevelet azon a határon túl is kiterjeszthessék, a mely a házaló személyére nézve illetékes kerületi hatóság által kiállított engedélyben megjelöltetett. Ezt az intézkedést a banko-deputatio tartotta helytelennek. Felhozza ugyanis, hogy a házalók, midőn az engedélyt és útleveleiket kérik, ezen kereskedelem

természeténél fogva nem is tudhatják előre elársúításuk területi terjedelmét. A magyar és az erdélyi udvari kancelláriák a banko-deputatio véleményéhez csatlakoztak és csak az eltérő közjogi, illetőleg közigazgatási állapotok miatt tettek egyes kifogásokat.

Különbén a kibocsátandó rendeletet a banko-udvari-deputatio a saját véleménye szerint készítette el és terjesztette legfelsőbb jóváhagyás alá. A javaslatba hozott rendeletet Ő Felsége egyes módosításokkal 1811 február 21-én hagyta jóvá. Az elvi módosítás abban állott, hogy a határon a házalási kereskedést nem kell megtiltani.* A jóváhagyási záradékban egyszersmind a banko-deputatióknak meghagyatik, hogy a magyar és erdélyi kancellariákkal jusson egyetértésre arra nézve, hogy Magyarországon és Erdélyben a házalást illetőleg kibocsátandó rendelkezést miként kell egészen ezen nyiltparancs szellemében az országos alkotmány különbségére való tekintettel megszerkeszteni.

Ezen meghagyás folytán a cs. kir. udvari kamara megkereste a m. kir. udv. kancelláriát, hogy tegye meg a szükséges intézkedéseket abban a részben, hogy miként szerkesztessék a Magyarországon kibocsátandó házalási rendelet és közölje azt vele, hogy a maga részéről a m. kir. udvari kamarának azonos utasítást adhasson. Ezt a munkát a kancellária 1811 ápril 6-án kelt rendeletével a helytartó tanácsra bizta, mely ennek a feladatának meg is felelt, jelentve azt, hogy az új házalási rendeletnek kihirdetését már 1811 márczius 26-án meg is kezdte az 1811 február 1-én 1184. sz. a. kért engedély folytán. A szövegezés fölött a tárgyalások gyorsan befejeztettek, arra való tekin-

* Kancellária 3894/811.

tettel is, hogy az osztrák örökös országokban a házalási nyiltparancs már 1811 június 1-én hatályba lépett.*

Nem lesz talán minden érdek nélkül, ha az 1811 július 23-án 18797. sz. a. kiadott házalási rendelet ismertetésénél tekintettel vagyunk a megelőző 4902/811. sz. magyar házalási rendelethez és az osztrák patensre.

A két magyar rendelet külsőleg abban tér el egymástól, hogy míg az első 7 pontból, a második 8 pontból áll. Az első nem intézkedik az árúk bélyegzéséről, illetőleg belföldiségek igazolásáról. De a bevezetésben is van különbség. Míg az első rendelet, mint a házalási ügyben eddig kibocsátott rendeletek kiegészítője jelentkezik, a második rendelet a házalásra vonatkozó összes eddigi rendeleteket hatályon kívül helyezi. Mindkét magyar rendelet bevezető része az osztrák patenstől épen a közjog különbözőségére való tekintettel tér el. Az osztrák patens mint törvény jelentkezik, míg a magyar rendeletek a kir. parancsából a helytartó tanács által kiadott rendeletek alakját öltik fel. Az osztrák patens terjedelmesebb is, a mennyiben 23 §-ból áll.

Míg az osztrák patens az 1. és 2. §-ban a belföldiség körülírásával jelenti ki az elvet, hogy a házalás csakis belföldinek engedélyeztetetik: addig a két magyar rendelet az 1. §-ban röviden szólva azt jelenti ki, hogy az illető törvényhatóságok sem osztrák, sem külföldi alattvalóknak házalási engedélyt nem adhatnak.

A 18797/811. sz. rendelet 2. §-a az osztrák patens 3. §-ával egybehangzóan a két állam alattvalói közt a házalást illetőleg kölcsönösséget biztosít. A 4902/811. sz. rendelet 2. §-a a kölcsönösséget részletesebben írja körül.

Mindkét magyar rendelet 3. §-a az osztrák patens 6. és

* Kancellária 3894/811, 5582 811 és 7659 811.

7. §§-aival egybehangzóan szigorúan tiltja a külföldi árúkkal valamint a következő árúkkal való házalást. Ide tartoznak az anyag és fűszerárúk, lepárolt olaj, pálinka, likör, kenőcs, flastrom, méreg, mindennemű egyszerű, elkészített vagy összetett, embereknek vagy állatoknak való gyógyszer; továbbá higany, antimonium és az ebből való készítmények, ásványsavanyok, az ólomból való készítmények, továbbá cukor, cukrocskák, mézeskalács és általában az összes nyalánkságok; könyvek, naptárak, dalok és képek, végre drágakövek, arany és ezüst, legyen bár ez ócska vagy új, feldolgozott vagy feldolgozatlan, vert vagy veretlen, olvasztott vagy meg nem olvasztott. Ezekhez a tilalmakhoz a 4902 811. sz. rendelet még azt az általános tilalmat is csatolja, mely szerint is a határtól két mérföldön belül általában nem szabad házalni.

Az osztrák patens a 8. §-ban ismétli az árúk bélyegzésére vagy belföldiségöknek kellő bizonyítványokkal való igazolására nézve a József császár patensében foglaltakat, a 18797/811. sz. rendelet egyszerűen utal a vámrendszer szabályokra.

Mindkét magyar rendelet (4., illetőleg 5. §) tiltja a szekérrel való házalást a patens 9. §-ával egyezően. A magyar rendeletek megelégszenek annak rövid kijelentésével, hogy a házalás csak kicsiben való kereskedés lehet, a patens a tilalmat hosszabban indokolja.

Az osztrák patens hosszabban intézkedik a házalónál megkívánt kellékekről, különös tekintettel a katonai kötelezettségre. Mindezeket illetően a két rendelet sokkal rövidebben végez. A házaló kereskedés gyakorlására megkívántatik, hogy az illető egyén magát illetékes törvényhatóságától útlevéllel lássa el. Ezeknek az útleveleknek csak egy évig van érvényük. Útlevelet csak azoknak sza-

bad kiszolgáltatni, kik erkölcsi bizonyítványt kaptak hatóságuktól és földesuruktól. Egyébként sem nőknek, sem igen fiatal férfiaknak, sem olyanoknak, kik ily módon kikerülni akarnák a mezei munkát, házalásra útlevelet kiadni nem szabad, valamint magától értetődik, hogy a házaló, a midőn más törvényhatóság területére lép, útlevelet az illető törvényhatóságnak láttamozás végett bemutatni köteles. Tilos a kapott házalási engedélyt másra átruházni és a házalási engedélynek csak a kérvényező birtokában van hatálya.

Intézkedik az osztrák patens a zsidók házalásáról is. A magyar rendeletek az előző évben ezt illetőleg 8713., 10,059. és 12001. sz. a. kibocsátott rendeletekre való tekintettel, ezt az intézkedést fölöslegesnek tartja.

Közli a helytartó tanács a 18797/811. sz. rendelet mellett az osztrák patenst is lényegileg azért, mert ebben a magyar és erdélyi alattvalók által Ausztriában gyakorolni kívánt házalást illetőleg részletes intézkedés foglaltatik, intézkedés, melynek megfelelő a magyar rendeletekben nincs. «A magyar és erdélyi alattvalók,» — szól a patens 20. §-a — «kik megengedett árúkkal házalni akarnak, valamely német örökös-tartományba lépéskor német örökös-tartománybeli határvámhivatalnál kötelesek jelentkezni és ott alispánjuk vagy szolgabirájuk vagy alszolgabirájuk, illetőleg az erdélyiek megyéjük vagy székök tisztviselőségének vagy városi tanácsuknak bizonyítványával igazolni tartoznak, hogy házalásra jogosítottak. Ezután tartozik a határhivatal őket, a szabályszerű útlevél elnyerése végett a legközelebbi kerületi hivatalhoz utasítani és ezt az utasítást a hozott bizonyítványra a kelet kitételével és azzal a megjegyzéssel rávezetni, hogy az említett alattvalók kötelesek a kerületi hivatalnál három nap alatt, vagy ha ennyi idő alatt oda nem érhet-

nének, hat nap alatt megjelenni és ott a szükséges útlevelet átvenni, különben, ha az utasításban jelzett idő után találtnának útlevél nélkül, árúik el fognának koboztatni.»

Újabban a *háزالó kereskedést* az 1852 szeptember 4-én kelt császári nyiltparancs* szabályozta.

Házalást csakis a politikai (megyei) hatóságok által kiadott engedély alapján szabad gyakorolni. Az engedély megadásának feltételei: *a)* honosság, *b)* 30 éves kor, *c)* hogy az illető ne szenvedjen feltünő undorító betegségben vagy ilyenemű testi fogyatkozásban, *d)* hogy csempészet miatt nem büntettetett vagy jövedéki kihágási eljárásban nem mentetett fel pusztán bizonyítékok hiányából, súlyos jövedéki kihágásban nem marasztaltatott és az engedély tőle meg nem vonatott, *e)* feddhetlen erkölcsi és politikai magaviseletét illetőleg kifogástalan, *f)* a polgári jogok teljes élvezetében van.

A kort illetőleg azonban a politikai hatóságok felmentést adhatnak bizonyos, az életfentartással küzdő vidékek lakosainak; már a 24-ik évöket betöltött férfiaknak és nőknek is adhatnak az egész birodalomra szóló házalási engedélyeket bizonyos árúkkal való kereskedésre. Ily kedvezményekben részesülnek *a)* Alsó-Ausztria eddigi waidhofeni (Thaya melleti) járásnak lakosai az e járásban készített czérnákat és szalagokat illetőleg, valamint Karlstein és környékének lakosai a faárúkat illetőleg; *b)* a cseh Érczhegység lakosai az ott készített csipkék és hímzett árúkat illetőleg; *c)* Tirolnak pusterthali lakosai, nevezetesen Deffereggen községbeliek a szőnyegeket illetőleg; *d)* Tirolban Valsugana és Gröden lakosainak az eddig megengedett árúcikkeket illetőleg; *e)* Magyarországon a tót drótosok, az árvamegyei

* Magyarországi országos kormánylap 1853 IV. évf. 1 fele 6 s k. 1.

vászonkereskedők, a szt.-györgyi, szt.-miklósi és szt.-péteri közönséges len- és pamutárúkkal kereskedők; f) Krajnában a gottschei, pöllanti, reifnitz-i lakosok az osztrigával, faolajjal, szent-jános-kenyérrel, citrommal, datolyával, dragai borral, fügével, granátalmával, mogyoróval, kalamárrival, kaprival, gesztenyével, citronáddal, babérlevéllel, mandolával, margaranttal, kagylóval, narancscsal, rizszel, szardellával, tekenősbékával, aprószöllővel, mazsolával s több efféle eddigelé is tartott cikkekkel való kereskedést illetőleg.

Minden házaló azon kívül, hogy az illetékes megyei hatóságnál a maga számára egy évre érvényes, rendszerint azonban a lejárát előtt három hónappal előbb benyújtott kérvény alapján egy évre meghosszabbítható házalási levelet vagy könyvet tartozik kieszközölni, még a következő kötelezettségeknek is tartozik megfelelni. Köteles házalási okmányát minden helységben, melyet felkeres, a politikai vagy rendőri hatóságnál, ilyennek hiányában pedig a tanácsnál vagy községi előljáróságnál bemutatni. A házalási engedély csak abban a korona-országban érvényes, a melyben az kiállítatott. Más korona-országban csak a láttamozás által válik érvényessé. A láttamozást a kerületi (megyei) hatóságnál az illető korona-országban való megjelenéstől számított 10 napon belül kell foganatosíttatni. A láttamozás által a házalási engedély az illető koronaországnak egész területére is megadathatik. A láttamozást csak abban az esetben szabad megtagadni, ha a házaló személye vagy az okmány érvényessége vagy abban a részben forognak fenn alapos kétségek, hogy a házaló kereskedés törvényszerű módon gyakoroltatik-e.

Nem szabad a házaló kereskedést az oly városokban vagy helységekben folytatni, melyekben a házaló kereske-

dés tilos. Az ily városokat és helységeket a házalási okmányban meg kell jelölni. A határjárásban a házalás csak az illető járás lakosainak engedélyeztethetik a politikai hatóság által a pénzügyi hatósággal egyetértésben. Ezt az engedélyt az okmányban világosan ki kell tenni.

Házaló kereskedést csak bélyegzett vagy bevásárlási jegyzékekkel igazolt belföldi árukkal szabad folytatni. A következő belföldi árúk a házalásból ki vannak zárva: anyag- és fűszerárúk, lepárolt olajok, mindenemű italok, cukor, cukorkák, csokoládé, mézeskalács és általában minden csemege, kenőcs, tapasz és általában minden embereknek és állatoknak való egyszerű vagy összetett gyógyszer, mindennemű mérgek, higany és dárdány, higanyból, dárdányból és ólomból való készítmények, minden durranó szer, minden ásvány-sav, drágakövek, arany és ezüst, úgy az új, mint az ócska, tört, feldolgozott vagy feldolgozatlan, vert vagy veretlen, fémekben vagy kiolvasztva, bármely fémből vert váltópénzek, egyházi edények és diszítmények, katonai ruhadarabok és mindennemű fegyverek, sorsjegyek és bármely szerencsejátéknak hasonló részjegyei, irodalmi és szépművészeti munkák, mint könyvek, dalok, naptárak, képek, szobrok, mellszobrok, az állami egyedárúság tárgyai. Ezen rendelkezés alúl a kivételeket fentebb előadtuk.

Tilos továbbá az oly árumennyiséggel való házalás, melynek továbbszállítására szekérfogat vagy teherhordó állat kívántatik.

Minden házaló köteles házalási okmányát magával hordani és a láttamozási kötelezettségnek eleget tenni. A házalónak, ki a házalást már több év óta folytatja, meg lehet engedni, hogy segédet tartson. A segédnek a házalást illetőleg megszabott kellékeknek kell megfelelnie. A segéd nevét a házalási okmányba be kell jegyezni.

A házalási tilalmak áthágása büntetés alá esik. A büntetés áll bírságból, az engedélynek mindenkorra való vagy ideiglenes megvonásából, az árúk elkobzásából.

Budapesten a házaló kereskedést a kereskedelemügyi miniszteriumnak 1853. évi október 3-án* kelt rendelete 1853 december 1-től eltiltotta. A tilalom alúl kivétettek a házalási patensben biztosított különös kedvezmények, valamint azok a házalók, kik különösen a városban való házalásra nyertek engedélyt ebbeli engedélyök lejártáig.

* L. Országos kormánylap 1853 II. r. 932 l.

ELŐTERJESZTÉSEK KÖZÉRDEKŰ KERESKEDELMI ÜGYEKBEN.

I.

*Magyarország összes kereskedelmi testületeinek, nevezetesen a győri, budai, pesti, pécsi, károlyvári, zágrábi, pozsonyi, nagyszombati, újvidéki, temesvári, selmeczi, debreczeni, egri, lőcsei, eperjesi, besztercebányai, kassai, máramaroszi kereskedelmi testületeknek a helytartótanács útján Mária-Terézia királynőhöz 1780-ban beadott kérvénye.**

Előadják, hogy Ő cs. kir. apostoli Felsége a Magyarországon közzétett adó-patensek (Vectigal Patente) által ezen királyság leghívebb alattvalóinak általában, különösen pedig a magyar kereskedelmi karnak legkegyelmesebb országanyai gondoskodásának bizonyítékát szolgáltatta arra nézve, hogy a közjó és a kereskedelem fellendülése előmozdítottassék, a hasznos kereskedők védelmeztessenek és az ipar gyarapítottassék.

Az ország lakosai, épen úgy a legalázatosabb kereskedelmi testületek is ennek a gondoskodásnak a gyümölcsseit egész 1775-ig a legalázatosabb hálás szívvel érezték. De az 1775-ben megállapított új vámrendszerre bátorkod-

* Kancelláriai levéltár 21675/781. sz. mellett. Ezt az okmányt Marczali is felhasználja József császárról írt munkájában a kereskedelmi viszonyok vázolására. Bővebb kivonatban való közlése mégis érdekes és alkalmul is szolgálhat Marczali dolgozatában előforduló némely hiba kijavítására. Így felhozza, hogy az indogo vámja Ausztriában 12 frt ¹ kr, a helyes szám 1 frt 2 ¹/₂ kr.

nak megjegyezni, hogy az nem felel meg, sőt ellentmond eddigelé tanúsított országanyai gondoskodásának és már ezidőszerint is eredményezte, hogy sok különben tisztességes és dolgos kereskedő minden vétke nélkül tönkrement, hogy a királyság fővárosaiban előbb tekintélyes forgalom akadályoztatik és Magyarország és Erdély közt a kereskedelem teljesen megszüntettetett.

A panaszok a következők:

1. A magyar kereskedők nagyobb vámot tartoznak fizetni a külföldi árúkért, mint az osztrák örökös-tartományok kereskedői.

Az osztrák örökös-tartományok kereskedői fizetnek

egy mázsa czukorért	20	frt	—	krt
a magyar alattvalók	21	«	43 $\frac{1}{2}$	«
továbbá egy tonna heringért az előbbiek	4	«	24	«
az utóbbiak	5	«	24 $\frac{1}{2}$	«
az előbbiek egy mázsa indigóért	1	«	2 $\frac{1}{2}$	«
az utóbbiak	12	»	5	«

2. A külföldi posztó-, gyapjú- és selyemárúknak Magyarországra való közvetlen (Addritura) behozatala meg van tiltva és a magyar kereskedő általában kénytelen a német örökös-tartományok elvámoló városaiban (Legstädte) szállítót tartani vagy azokat az árúkat másod kézből megvenni. Azon árúknál pedig, melyeket Magyarországra szabad közvetlenül behozni, az addritura behozatal annyira meg van nehezítve, hogy azon a nélkül is magasabb vámon kívül, melyet a magyar alattvalóknak az osztrákokkal szemben fizetniök kell, vámban még fizetni tartoznak

1 mázsa czukorért	3	frt	52 $\frac{1}{2}$	kr
1 tonna heringért	—	«	30 $\frac{1}{2}$	«
1 mázsa indigóért	47	«	55	«

a mely tény

3. a magyar alattvalókat természetesen arra kényszeríti, hogy a behozni megengedett árúkat is megvámolás végett örökös-tartománybeli vámvárosba küldjék. Nem említve részletesen az ennél és a többszöri átvizsgálásnál, azon árúk ki- és becsomagolásánál, melyek ennek folytán részben eltöretnek, részben megrontatnak, többször előálló jelentékeny kárt, a magyar kereskedőnek, a kétszeresen lerovandó német örökös-tartományi vám és m. kir. harminczadon és láttamozási (visa) pénzekon kívül még újabb költségeket is kell viselnie, mivel a szállítónak jutalékot és költségeket kell fizetnie, melyek pedig az árúk jelentékeny tömegénél igen sokra mennek. Az osztrák örökös-tartományok kereskedőinek még az az előnyük is van, hogy czukor, kávé és más árúk után járó vám tekintetében, mely pedig jelentékeny mennyiségű, a vámhivataloknál hitelt élveznek, holott a magyar kereskedő azt a magas jutalékokkal és költségekkel együtt azonnal köteles megtéríteni örökös-tartománybeli szállítójának.

4. A német örökös-tartományok kereskedőinek az Erdélylyel való kereskedelemben nyújtott kizárólagos kedvezmény. Az 1776 május 31-én közzétett legfelsőbb rendeletben a czukor, kávé, kakao, tőkehal, hering, csokoládé, halcsont stb. árúk, a mennyiben örökös-tartománybeli fővámhelyekről vitetnek fogyasztás végett Erdélybe, Magyarországon szabadon mehetnek keresztül és épen úgy, mint az örökös-tartományokbeli gyártmányok, melyek az átmeneti vám alól szintén mentesek, a magyar kir. kincstárnak csak egy százalékot kötelesek fizetni. Ez a kedvezmény, mely hasznára válik ugyan az örökös-tartományok kereskedőinek, a magyar kereskedőknek lehetlenné teszi, hogy Erdélyben csak némi kereskedést is folytassanak, mivel az összes külföldi árúktól a fogyasztási vámot az örökös-tar-

tományok fővámhelyén és a Magyarországra való behozatalnál a német örökös-tartományi vámot (Essito) és Magyarországon ismét a magyar fogyasztási vámot 3—5 százalékkal tartoznak megfizetni és e szerint az árúkat csak több százalékkal drágábban adhatják el, mint a német örökös-tartományok kereskedői. Ezen felül még figyelembe jön, hogy az erdélyi kereskedők a Magyarországon vett és a kétszeri fogyasztási és az egyszeri essito-vámmal együtt megfizetett árúkért másodszor tartoznak megfizetni a magyar kir. átmeneti vámot (essito) két százalékkal és harmadszor Erdélyben a fogyasztási vámot négy százalékkal, miből önként folyik a teljes lehetetlenség, hogy magyar kereskedő Erdélyben bármit is eladjon. Hasonló eset áll fenn Galiciát és Lodomeriát illetőleg.

5. Az az egészen különös korlát, melynek a magyar alattvalók abban a részben is alá vannak vetve, hogy kézműárúikat a német örökös-tartományokba csakis a külföldi árúkra szabott tariffaszerű fogyasztási vám lefizetése mellett vihetik be, sőt a német örökös-tartományokkal való kereskedelmet illetőleg még jobban korlátoltatnak, mint a külföldiek, a mennyiben az idegen országokból jövő külföldi árú a német örökös-tartományokba való behozatalnál csak egyszer esik a német örökös-tartományi fogyasztási vám alá és e szerint tehát minden külföldi a behozni megengedett külföldi árúkkal a német örökös-tartományok vásárait meglátogathatja, holott a külföldi árú, mely Magyarországból vitetik be a német örökös-tartományokba, a melyért tehát már a behozatalnál megfizettetett a német örökös-tartományi fogyasztási vám, valamint a magyarországi harminczadi fogyasztási vám és ezen felül még a német örökös-tartománybeli és a magyar essito is, a német örökös-tartományokba való

isméti bevitelnél a német örökös-tartományi fogyasztási vámot ismét köteles megfizetni. Ellenben a német örökös-tartományok kereskedőinek megvan az az előnyük, hogy az idegen árúknak Magyarországra való behozatalánál lényegileg csak a magyar harminczadi fogyasztási vámot kötelesek megfizetni, következésképp ha üzletek kötése végett Magyarországra jönnek idegen árúkkal, Magyarországon a magyar kereskedővel azonos előnyöket élveznek s így a német örökös-tartományokban folytatott kereskedelmüket üzérkedésből (Speculation) még itt Magyarországon is folytathatják, a magyar vásárokat látogathatják vagyis üzletöket az összes cs. kir. államokra kiterjeszthetik. Ellenben a magyar kereskedő, a ki a német örökös-tartományokban vásárra nem mehet, sem oda nem kereskedhetik, mert a külföldi árúk, melyeket oda vinni akarna, már a Magyarországra való behozatalnál fogyasztási vámmal elvámoltattak és megharminczadoltattak, ha tehát attól, a mit az örökös-tartományokba akarna vinni, még a magyar essitot és az ottan elárúsítandótól az örökös-tartományokbeli fogyasztási vámot még egyszer meg akarná fizetni, szemlátomást meg nem állhatna, tehát önmagától tiltatik meg, hogy magyar kereskedő külföldi árút a német örökös-tartományokba bevigyen, ehhez képest a magyar kereskedő tisztán csakis a kicsiben való eladásra és a közvetlen fogyasztási piacra van korlátolva.

6. Hasonló nehézséggel küzd a magyar kereskedő az Ausztriából Magyarországra hozott örökös-tartományi vasárúkkal való kereskedelemben. Ez az árú természetes súlyosságánál fogva már a nélkül is nagy és tetemes költségeknek van alávetve, mihez járul, hogy ezen, többnyire a legszegényebb magyar földmiveseknek szükséges anyagra 1775 óta az essito vámtarifa oly mérvben emeltetett, hogy

egyedülállóan kétharmaddal nagyobb árban kell megfizetni, mint azelőtt. A magyar vaskereskedő különösen a nyers rúdvas és az aczél bevásárlásában Bécs-Újhelyre és Bécsre van korlátolva és szükségletének fedezése végett nem fordulhat közvetlenül az első kézhez vagyis az Ausztriában levő vasgyárakhoz, hanem a bécsi vasárúkereskedő tetszés szerint bánik el vele, úgy hogy a szegény magyar kereskedő fáradsága, költségei és munkája mellett csak nyomorúságos haszonnal tartozik megelégedni. A folyó 1780. évi márczius 1 óta a bécsi vaskereskedelmi közösségnek köteléke széttépetett ugyan, mit isteni műhöz kell hasonlítani, de a remény, mit a szegény magyar alattvaló ebből merített, viszont teljesen megsemmisítettett az által, hogy a magyar kir. alattvaló kizárva maradt abból az árból, mely a kir. kamarai raktárban állapított meg. A magyar kereskedőnek az Ausztriának szabott ár ellenében $5\frac{1}{4}$ százalékkal többet és készpénzben kell fizetnie.

7. A nagy vámok által megnehezítettett azoknak a nyersterményeknek ki-, illetőleg a német örökös-tartományokon való átvitele, melyekben fölösleg van; így a magyar kir. harminczadi essito vámon felül a gyapjúnak minden mázsájától fizetni kell (pedig a kivitelnél ez a legfontosabb termelvény)

.....	3	frtot
a faggyútól	3	“
a gubacstól	2	“
a tokaji bor minden antalától	2	“ 30 krt,

minek következménye, hogy azokban nem is szállítatik oly sok, pedig ezekben a terményekben többet is lehetne termelni és kivinni az ország javára. Ehhez még jön a magyar borra nézve a legfelsőbb rendeletben megállapított az a feltétel, hogy azt csakis szekérúton és csak úgy szabad kivinni, ha vele együtt ugyanoly mennyiségű osztrák bor

vitetik ki, mi egymagában az egész borkivitelten igen megnehezíti, sőt teljesen megakasztja, mert már a szekérszállítás 3, sőt 4-szer oly drága, mint a vizen való szállítás. S az a külföldi kereskedő, ki bizonyos fajú magyar bort keres, mint p. o. a sziléz sopronit, a lengyel tokajit, hogyan vásároljon osztrák bort, melyet otthon el nem árúsíthat. Ha Svájc vagy Hollandia részéről, hová a szállításnak okvetlenül a Dunán kellene történnie, magyar borokban kereslet mutatkoznék is, megakadályozná a kivitelten a második feltétel, hogy ép annyi osztrák bort kell kivinni.

Jelentékeny czikk Magyarországon a viasz, de míg a Magyarországon a német örökös-tartományokba bevitt viasz után a vám 6 frt 30 kr., a Lengyelországon bevitt viasz váma csak 2 frt.

Hasonlóképen meg kell említeni a gubacsot, melynek kiviteléhez az útlevelet ritkán szolgáltatják ki. S habár a nyers terményeknek a triesti és fumei kikötőkön való kivitele a kisebb kiviteli vám által kedvezményezett is, de mivel az onnan visszteherként hozatható anyag- és fűszerárakat magasabb vám terheli, nem lehet oda cserekereskedést (Baratto-Handel) folytatni. Ha tehát az anyag- és fűszerárak behozatali váma leszállítatnék: a kikötőkkel magyar nyers terményekben jelentékeny cserekereskedést lehetne folytatni.

8. A magyar belkereskedelemnek egy nagy akadály a budai vám, minthogy úgy az eladó, mint a vevő a pesti vásárra vitt és onnan gyakran eladatlanul visszavitt árú után, ha csak az illető nem lakik sz. kir. városban, a Budán átmenő minden árú után érték szerint két és fél százalék vámot tartozik fizetni.

9. A belföldi kereskedelemre és a magyar adófizető kereskedőkre nézve sérelmes, hogy a török alattvalók, kik

Triestből apró szőlőt, olajat és más keleti (levantei) terményeket hoznak be az országba, csak öt százalék, a magyar alattvalók pedig harmincz százalék behozatali vámot fizetnek.

II.

*A polgári kereskedők testületének az 1791. évi regnicolaris deputatio elé terjesztett pauaszai és kívánalmai.**

Panaszos előadását azzal kezdi: «Az ország nagysága belső vagyonosságán alapszik. A belső vagyonosság az ipar által idéztetik elő. Az ipar a kereskedelem által létesítetik, tápláltatik és élénkítettik. Így minden ország a kereskedelem által a természeti helyzetének megfelelő nagyságra emelkedhetik, s így az ország a gazdag és nagy államhoz megkívántató minden természeti előnyei daczára, szegény és kicsiny lehet, ha a kereskedelmét csak mellékesnek tekintik. Ez magyar hazánknak helyzete.»

S ezzel felveti azt a kérdést, hogy miként lehetne Magyarország kereskedelmét emelni.

Magyarország minden természeti gazdasága daczára a kereskedelmet illetőleg ismeretlen ország. Ennek okai:

* Kaneell. levéltár: *Lad. K.K.K. Fasc. 6. No 34*. A kivonatban közölt nyomtatásban is megjelent dolgozat, csak mellékletét képezte a kereskedelmi testület tulajdonképi előterjesztésének, mely a városi tanács útján 1891 augusztus 12-én küldetett el gróf Forgách Miklósnak a regnicolaris deputatio elnökének. Magát az előterjesztést nem voltam képes sem a városi levéltárban (Miss 17), hol az előterjesztés több melléklete szintén megvan, sem az országos levéltárban megtalálni. Valószínű, hogy az csak hivatkozik erre a röpiratra és bemutatja az egyesek által még előterjesztett kívánalmakat és javaslatokat. A testület jegyzőkönyve a mellékletek számát 11-re teszi, a melyek között egy a pesti kereskedőkre vonatkozó összeírásnak is kellett lennie. A meglevő mellékletek közül e helyütt a röpiraton kívül még néhány pesti kereskedő megjegyzését közlöm.

Megvetik a kereskedőt; nem általános-e Magyarországon a felfogás, hogy a kereskedelem tisztességtelen foglalkozás. Nyomják is, a hol csak lehet.

A szomszédos örökös-tartományok szabad és korlátlan kereskedelmet folytatnak Magyarországon; a magyarral határaikon mint egészen idegen országnak alattvalójával bánnak. Az osztrák kereskedők és kalmárok nem csak a magyar vásárokat keresik fel, némelyek tisztán ebből élnek, hanem a vásárokon kívül is titkos kereskedést folytatnak.

A földműves, daczára annak, hogy Magyarországon a földművelés folytatásához oly kevés a kéz- és idegen gyaratmosokra szorul, elhagyja ekéjét és faluról-falura vándorolva kereskedik.

A kézműves, ha keze munkájával néhány forintot szerzett, a kereskedelemre adja magát némelykor kényelemszeretetből, némelykor hogy felesége hiúságát kielégítse.

Sok nemes, elvakítva attól a hiúságtól, hogy Bécsből hozatta árúit, szükségletei nagyobb részét Bécsben rendeli meg, oda küldi pénzét és szives örömet odadobja a bécsi kereskedőnek a túlzott hasznot.

S a magyar kereskedőnek csak a hulladék marad.

A kicsiben való kereskedelemnek ezen sérelmei kicsinyeseknek látszanak, pedig következményeikben igen fontosak és hozzájárulnak ahhoz, hogy eddigelé a nagyban való és terménykereskedelem Magyarországon nem boldogulhatott. Az ily kereskedelem, mert készpénzzel kell folytatni, nagy tőkét igényel, mert számolnia kell azzal, hogy az eladással esetleg hosszabb időt kell várnia, hogy így szerezzen magának nyereséget. Az oly kereskedő pedig, kinek vagyoni helyzete az ily kockázatos vállalkozást megengedné, ritka, száz között egy sincs.

Kevés a magyar kereskedő tőkéje, mert eredeti alap-tőkéje csekély és ezzel csak kiskereskedést lehet kezdeni, a kiskereskedésben pedig nem lehet meggazdagodni. Továbbá Magyarországon a pénz ritka, a kereskedőnek a vagyonosoknál való hitele oly csekély, hogy a kereskedő vagy általában nem kap készpénzt, vagy ha kap is kellő jelzálogra, azért oly uzsora kamatot kell fizetnie, hogy megemésztí munkájának velejét.

Ha tehát fejleszteni akarják Magyarországon a kereskedelmet, szükséges, hogy épen úgy megszüntetessenek a kicsiben való kereskedők panaszai, mint eszközök gondoltassanak ki arra nézve, hogy mikép lehetne a nagy- és terménykereskedést, a kivitelit épen úgy, mint a behozatalit fejleszteni.

S most részletesebben kezdi a kereskedelem panaszait elősorolni. A kereskedők száma túlnagy. Nem csak a szab. királyi városokban van minden utca tele nyílt üzletekkel, hanem minden némileg jelentékenyebb mezővárosban is van legalább is egy kereskedő-üzlet. Ezen felül az osztrák alattvalók nemcsak Magyarország jelentékenyebb vásárait, mint a pestit, pozsonyit és debreczenit látogatják meg, hanem jelentékeny számú osztrák és olasz (wällisch) kisebb kereskedő az egész éven át vásárról-vásárra jár. Ez ellenében a földműves szükséglete csekély, a gazdag pedig vajmi keveset vásárol a belföldi kereskedőtől.

Nem kívánja a kereskedők számának korlátozását, mi helytelen és kivihető sem lenne, hanem csak szabályozását.

A kereskedőket osztályokba kell sorolni. Ily osztályokat alkotnának a nagykereskedők, kiskereskedők és szatócsok vagy kalmárok. A nagykereskedő feladata, hogy a belföldi terményeknek új piacokat szerezzen, a belföldi terménye-

ket átalakítsa, javítsa, új belföldi gyárakat és kézműveket létesítsen, a belföldi gyártmányoknak és kézműveknek a külföldön nagyobb keletet biztosítson, a belföldi gyárak és ipartelepek részére a külföldi nyers anyagokat beszeresse és végre a kisebb vidéki kereskedőket a szükségességekkel ellássa. A nagykereskedőnek ne legyen szabad kicsiben semmit sem eladni. Rőffel mérendő árúkat csak darabszámra, mázsálandó árúkat csak mázsánként és csak ha a mázsa ára a 100 frtot meghaladja, adhasson el fon-tonkint, ennél kisebb mennyiséget azonban csak kis kal-mároknak.

A kiskereskedő, kinek a saját lakhelyét kell a szükségességekkel ellátnia, ne foglalkozhassék mindenféle czikkel, hanem csak bizonyos czikkekkal. A kiskereskedelmet tehát be kell osztani posztó-, rőfös-, vas- és fűszerkereskedésekre.

Viszont a szatócs ne avatkozzék a kiskereskedésbe, hanem szorítkozzék a nyers terményeknek kicsiben való eladására és a szegény emberek durvább szükségleteinek fedezetére.

Szükséges, hogy minden kereskedő a szakmájának megfelelő üzleti tőkét és kellő képzettséget mutasson ki, és épen úgy mint kellő tőke nélkül, kellő szakképzettség nélkül se szabadjon senkinek üzletet nyitnia, vagy a saját személyére üzleti engedélyt adni. A vagyontalan képzett keressen magának vagyonos társat, a vagyonos pedig képzett társat. Titkos társat azonban nem szabad tartani. Szintúgy tilos lenne egy helységben több üzletet tartani. Megfelelő vagyon kimutatása mellett legyen szabad egyik üzletágból más nagyobb tőkét igénylő üzletágba átmenni.

A második nagy panasz, a házalás. Minden letelepe-dett kereskedőre 50 házalót lehet számítani, természetesen ide értve a jogosítvány nélkül kereskedőket is. «Nem csak

szabók, fodrászok, kézművesek és zsidók foglalkoznak az-
zal, hanem külföldi kereskedők, kalmárok és gyárosok
rövidítik így meg a kereskedelmi foglalkozást a nélkül,
hogy használnának vele az államnak és a nélkül, hogy
érte az államnak adót fizetnének.» A házalás mozdította
elő köztudomás szerint a dugárúságot, de elősegíti a lopá-
sokat.

Részletesebb magyarázatul még egyes házalási neme-
ket is felsorol.

1. A sáfrános parasztok az országban szanaszét kóborol-
nak és nem csak a falusi népnek való mindennemű fűszerek-
kel és apróságokkal, hanem még finomabb fényűzési cik-
kekkel és mindennemű festék- és fűszerárúkkal keres-
kednek.

2. Az ú. n. kucséberék vagy krajnaiak, kik terméketlen
földjük miatt jogot nyertek, hogy olasz gyümölcsessel keres-
kedhessenek, nem tartják magukat ehhez a jogosítványhoz,
hanem mindenféle fűszerekkel, sőt tilalmazott cikkekkel,
mint czukorral és kávéval stb. házalnak. Ezeket vagy Ma-
gyarországban letelepíteni, vagy pedig tisztán csakis a gyü-
mölcsessel való kereskedésre kellene szorítani. Az ország-
nak nem hoznak semmit, nem fizetnek adót. Különben
ezek az emberek, habár nyereségök nagy, nemcsak igen
sanyarúan élnek, hanem még koldulással is foglalkoznak,
csak hogy egész nyereségöket kivihessék az országból és
hazaszállítsák családjaiknak.

3. A felső-magyarországi vászonnal házalók a sáfrános
parasztok osztályába tartoznak. Nem válthatná-e magához
minden megye, a melyben vásznat szőnek, a vásznat adó
fejében és készpénzen. A tőke, a melyre néhány megyé-
nek szüksége lenne, nem nagy és egy félévnél tovább nem
lenne abba befektetve.

4. A bécsi gyárosok. Nem a gyárakról, hanem a kis bécsi gyárosokról van itt szó, kik árúkkal, melyeknek értéke gyakran 50 frt legfőlebb pedig 150 frt, az összes urasági és nevesebb polgárházakat felkeresik és csak az ott el nem árúsíthatókat adják el a helybeli kereskedőknek.

5. Nem csekély kárt okoznak különösen Pesten a bécsi kereskedők, kik a vásáron kívül is kereskednek. Ok-talanul cselekednek ezek a kereskedők már azért is, mert vásár idején úgy is mindenki hozzájuk futkos az általános előítélet folytán, hogy náluk olcsóbban lehet vásárolni és ezen felül ők elégítik ki a nemeseknek nagyobb szükségleteit. Egyes árúkat meglehet hogy olcsóbban adnak el, de a többi árúknál, a melyeknek árai nem közismeretűiek, jelentékeny hasznot húznak. De ez még hagyján. De már határozottan illetlen és jogtalan, hogy magát házalóvá alacsonyítja le és a nagyok házaiba futkos, ajándékok által megnyeri a nőcselédeket és a szobaleányokat és több nappal a vásár előtt és után a nyilvános tilalom daczára el-árúsításokkal foglalkozik, sőt egyik vásártól a másikig szabókkal és mesteremberekkel egy paplan alá búvik és így az egész éven át kereskedik a nélkül, hogy városi polgár lenne és az itteni kereskedők adóját fizetné.

6. Sok mesterember kereskedői árúkkal üzérkedik. Így a fodrászoknál és divatárúsoknál tafet, fátyol, szalag és más díszítő árúknál egész raktárt lehet találni, szabók-nál az öltözetek egész választékát, festőknél festékeket, kovácsoknál és vendéglősöknél vasárúkat s pedig nem a saját szükségletökre, hanem kereskedelmi czélból s ezekben több üzletet kötnek, mint a letelepedett kereskedők.

7. A sátoros kufárok. A kapás, kőmives és más durvább kézi munkás felesége kereskedésre adja magát, ritkán munkaszeretetből, többnyire csak azért, hogy alkal-

mat szerezzen kicsapongásokra. Szégyenli, hogy férje durva munkás és ráveszi, hogy hagyjon fel azzal és a ki azután, felhagyva foglalkozásával, tunyán ül sátra mellett. Más mesteremberek, kik szégyenlik, hogy tovább is, mint legények dolgozzanak, de a kik a czéh által mesterembereknek el nem fogadtatnak, mindenféle álúton kereskedelmi jogosítványt szereznek.

8. A zsidók. Úgy látszik, hogy ez a nemzet, különösen itt Magyarországon csakis a kereskedelem iránt bír érzékkel, legalább ezer zsidó közt alig van egy, ki nem kereskedésből élne. Ellenökben csak a következőket akarják felemlíteni. Meghamisítják az árúkat és ez által gátolják a gyártmányok tökéletesbítését. Csakhogy károsítsák a keresztény kereskedőket, minden árút piacra kerülése után rögtön utánoztatják. Így a gyapotárút lennel, a selyemárút félnyers és floret-selyemmel vegyítették. Terményeknél összevegyítik a jobbakat és a rosszabbakat. Vásárolnak piszkos és nem currens árúkat és ezeket adják el. Már igen gyakran rajtakapattak a hamis mértéken. Előmozdítják a tolvajlást. Uzsoráskodnak. Egymással titkos egyetértésben vannak. Minden nagyobb és kisebb családi eseményt rögtön megtudnak. Ezen egyetértés folytán a nemes földbirtokosoktól árúkat és terményeiket olcsón vesznek meg, mert abban a pillanatban, ha kilátás van ár-emelkedésre, a zsidók csoportokra oszolva siettetik a bevásárlást, a melynél a második mindig kevesebbet vagy legalább nem többet kínál az elsőnél. Az ily bevásárlásoknál azonkívül rendszeren azon igyekeznek, hogy készpénz helyett árúkat vagy ékszereket adjanak cserébe a nemeseknek, és ha azután ily módon szerezték meg az árúkat, maguk szabják meg azok árát. A vagyonos zsidóknak meg kell engedni a nagyban való kereskedést, miután

előbb az üzleti tőkét épen úgy mint a keresztények biztosították. Meg kell azonban nekik tiltani a városokban való házalást vagy az ú. n. csereberét. Meg kell nekik engedni, hogy a vásárokat szabályosan látogathassák. A zsidó, ki mezővárosban telepszik le, tartozzék épen úgy, mint a keresztény bizonyos alaptőkét kimutatni és biztosítani. Minden családból csak egy tag foglalkozhassék kereskedéssel, a többi adja magát a földművelésre és az iparra. Ki kell nekik jelölni külön műveletlen területeket, hozzák azokat művelésképes állapotba. Át kell őket alakítani, hogy mind jobban közeledjenek a polgári társadalomhoz, hogy idővel képesekké váljanak arra, hogy a többi polgárokkal egyenlőknek tekintessenek.

9. A császári hivatalnokok, kik az udvar részére végzik a termények eladását. Erre nézve csak pár esetet akarnak felhozni. Az 1789-ik évben a háború miatt megtiltották a dohánynak a szárazföldön való kivitelét, holott az osztrák dohánybérlet 6000 mázsát szállított szárazföldön a varsói bérlőnek és az 1790-ik évben talán ugyanazt fogja tenni. Selmeecz városa panaszkodik, hogy az ottani bányaterményraktárban, melyben azelőtt csak kivételesen adtak el magánosoknak nagyban vasneműeket, rezet, vaszöldet és ezüst-taffot, kicsiben is elárúsítanak, úgy hogy ott száz szegyet is lehet kapni. A nagybányai hivatalnokok a saját számlájukra kereskedést folytatnak a geléttel, melyet a kincstártól megváltanak.

10. A pesti tudakozódó intézet árverésekkel foglalkozik. Megteheti ezt bútorokkal és értéktárgyakkal, de sem nem jogos, sem nem méltányos, hogy kereskedői árúkat is ad el.

11. Ha vagyonos nemes vagy kereskedő az ország előnyére gyárat alapít, hátrányosnak látszik, hogy ha

mindjárt mások is követhetik példáját és rosszabb minőségű árúkkal versenyezhetnek vele. Például szolgálhatnak a rosoglio (likőr) gyárak. Gróf Forgách Miklós Újlakon állított fel rosoglio (likőr) gyárat, nem kimélt semmi költséget, hogy azt tökéletesebbé tegye, mert felkeresi Triestben a legkiválóbb mestereket és jutalmak által bírja őket arra, hogy gyárába menjenek. A pesti Jettin József szép vegyészeti ismeretekkel bír, melyeket felhasznál mindennemű likőr készítésére és gyártmányai szólnak mellette. Mindkét gyárat azonban hátrányosan befolyásolja, hogy több szatócs szintén készít likőrt és azt nevetséges áron adja el, minőkön jó minőségűt teljes lehetetlen előállítani.

Harmadik panasz a vásárookra vonatkozik. A vásárok engedélyezésénél tekintettel kellene lenni arra, hogy azok szükség nélkül ne szaporíttassanak. Példaként szolgálhat, hogy Késmárkban van 4, Leibitzban 4, Bélán 6, Podolinban 8, Gnezdában 6, Lublóban 9, Szepes-Szombaton 4, Poprádon 3 vásár. Mindezek a városok egymástól öt mérföldnyi távolságra vannak és bennök mégis évenként 44 vásár tartatik. Tiltassék a vásári időn kívül való eladás. A vásárra jövő kereskedő köteles legyen árúit magával vinni vagy adófizető kereskedőnek átadni, vagy pedig bepakolva és lepecsételve raktárba tenni.

IV. Általános panasz tárgya még, hogy a kereskedelmi jog mindenféle álúton megszerzettetik, hogy az egyes cikkekre adott engedélyek más cikkekre is kiterjesztetnek. Így Mandel Dávid Mózes engedélyt kapott osztrák selyemárúk tartására, de ez a legkisebb cikk, mit boltjában tart. Selmech városa p. o. panaszolja, hogy Windschacht engedélyt kapott arra, hogy benne minden csüörtökön élelmi szereket és durva ruhaneműeket lehessen árúsítani. S ez az engedély oda vitt, hogy az ottani heti

vásár nem sokat különbözik a legnagyobb országos vásároktól.

V. Régebben Pesten az volt a szokás, hogy minden kereskedő a kereskedelmi jogot megvásárolni és azért több száz forintot tartozott fizetni. József császár alatt azonban többen nyertek kereskedelmi jogot a nélkül, hogy azt megvásárolniok kellett volna. A kereskedelmi jog átruházásának kérdése szintén megoldást igényel.

A kereskedelem előmozdítása érdekében, annak előrebocsátásával, hogy mivel az elméleti elveket nem minden országra lehet alkalmazni, tapasztalatok pedig, melyekhez fordulni lehetne, itt Magyarországon még többnyire hiányoznak, sem magán, sem bármely kereskedelmi testület, sem a leggyakorlottabb államférfi, mivel korántsem akarná mély belátását kisebbíteni, sem mondhat határozottat és biztosat, a következő javaslatokat teszi.

1. Magyarországnak eddigelé még soha sem volt saját kereskedelmi tanácsa. Minden kereskedelemügyi intézkedés Bécsben történt a nélkül, hogy kikéretett volna magyar kereskedőnek véleménye, a nélkül, hogy kutatták volna, hogy az a mi helyes és czélszerű Ausztriában, megfelelő Magyarországnak is. Például szolgálhatnak a Magyarországon létesített raktárak (Depositarien), a melyeket a külföldre szánt árúk szállítására alapítottak. Az egész Szepesség e nemű árúit Kassára tartozott szállítani, pedig a beszállított árúknak egy nagy részét el lehetett volna adni a Szepességben, de nem Kassán. — Mindezek az intézkedések inkább Ausztria, különösen a székváros Bécs, semmint Magyarország javára voltak. Oka pedig világos. Ha Magyarország önálló kereskedelemre tesz szert, megszűnik a bécsi kereskedők aranybányája lenni. Szükséges tehát, hogy Magyarország részére Pesten, az ország fővárosában önálló

kereskedelmi tanács szerveztessék, melynek élén egy a kereskedelmi ügyekben teljesen jártas, és az állami és egyéb politikai viszonyokat jól ismerő államférfiú álljon. A tanács tagjai felében kereskedők legyenek. A tanács havonként tart ülést. Tanácskozásait közli a kereskedelmi testületekkel véleményeiknek kikérése végett.

2. Magyarországon a hitel igen meg van rövidítve a hosszas perlekedések és a késedelmes igazságszolgáltatás miatt. Kereskedelmi bíróságot kell szervezni. A vonatkozó tervezetet közölni kellene a kereskedelmi testületekkel véleményök nyilvánítása végett.

3. A nagykereskedőknek, kik az egész országnak hoznak hasznot, különös kedvezményeket kellene biztosítani. Biztosítsanak nekik nemesi jogot és ülést az országgyűlésen.* Válasszák őket kereskedelmi bírósági ülnökökké és egyéb szakmájukba vágó hivatalokba. Engedjék át nekik a nagyobb udvari és kincstári szállításokat. Szabadjon nekik nemesi és kincstári jószágokat azon feltétel alatt venniök, hogy azokon gyárakat és ipartelepeket létesítsenek. Nyilvános árveréseknél biztosítsanak nekik előnyöket. Buzdítani kell őket még használatlan területeknek mívelésképes állapotba való helyezésére, a hajózás és a szállítási díjak javítására és olcsóbbá tételére.

4. Ne bánjanak többé Magyarországgal a többi örökös tartományokhoz képest oly mostohán, mint eddigelé, hanem

* Nem érdektelen az indokolás. «Ha a nemesség, a városok, az egyetemek, a medikai collegiumok külön szabadalmi szükségessé teszik az országgyűlésen való részvételüket, ne érdemeljék ezt meg a kereskedők, kik azzal foglalkoznak, hogy előmozdítsák Magyarország vagyoniosságát és nagyságát, kiknek kezén a természetes termelvények nyernek, a nemes földbirtokosok jövedelme gyarapodik, az iparos és a földmives jóléte előmozdítatik, míveletlen vidékek feltöretnek, telkek javíttatnak és Magyarország eddigi homályából kereskedő állammá emeltethetik fel.

részesíttessék abban a bánásmódban, a melyben részesül Cseh- és Morvaország Ausztriával szemben. Egy apának gyermekei — egy uralkodó alattvalói — miért ne élveznék ugyanazokat a jogokat? Az azonos bánásmód nem fogná-e az egy uralkodó alatt élő különböző alattvalók közt a szeretet kötelékét erősebbé tenni, a helyett, hogy az, ki a lánczokat viseli, gyűlöli azt, kit a szabadság élvezetében lát. — Nem követeli, mint némelyek a teljesen szabad behozatalt, mert ez az örökös tartományokban ezreknek romlását fogná okozni. De mi sem nyernénk általa, mert ha a külföldről hozzuk be minden árúinkat, azokért a külföldnek nem szállíthatnánk tisztán nyers terményeket, hanem nagyobb részben készpénzünket kellene odaadni és ezzel csak a távol országokat gazdagítanók, midőn magunkat szegényebbé teszszük. Az örökös tartományok is másunnan szereznek be a nyers terményeket, de vásárlási képességök is hanyatlana. A távol külföldre való szállítást akadályozza a drága fuvarbér is és az uralkodó az örökös tartományokban, melyeken keresztül kell szállítanunk terményeinket, felemelheti a fogyasztási és az átmeneti vámot. Kérve kéri az ország összes lakosait, hogy ne ragaszkodjanak a szabad behozatalhoz, hanem követeljék az azonos és egyenlő bánásmódot. Ebből bő előnyök származnak az országra. Természetes, hogy a jog és méltányosság követeli, hogy azoknak az árúcikkeknek behozatala, melyekre nézve igazolni lehet, hogy az örökös tartományokban még nem termeltetnek kellő bőségben, vagy a melyekre nézve a gyártást nem lehet egyhamar tökéletesbíteni, a fogyasztási vám lefizetésével szabaddá tétessék.

5. Miután vannak termelvények, melyek sem Magyarországon, sem a többi örökös-tartományokban nem termeltetnek, a melyeket tehát a külföldről kell behozni, ezeket

a magyar kereskedő egyenesen hozhassa be és ne kelljen értök még a bécsi kereskedőnek nyereséget is adnia. Az ily árukat Magyarországon kell megvámoltatni és az ezekért befolyó vámjövödelmeket az uralkodó, mint magyar király szedje be. Magyarországon külön vámigazgatás szerveztessék és dolgoztassék ki számára önálló vámtarifa. — Alapíttassanak még külön magyar vámhivatalok, melyeknél a külföldi árukat el kell vámolni. Ilyenek legyenek Pozsonyban, Sopronban, Győrött, Pesten, Budán, Zágrábban, Károlyvárott, Kassán és ha a Száva használata nekünk megengedett Zimonyban vagy Belgrádban. — A lehetőségen belül ne tegyék ki a kereskedőt a harminczadi hivatalok bosszantásainak. Különbséget kell tenni a szándékos és a csak tévedésből elkövetett kihágás (Contraband) közt. A külföldre tovább eladott árúkért előre kifizetett vám téríttessék vissza.

6. Mivel a kiviteli kereskedelem az ország fellendülésének főeszköze, előmozdítására a következőket kell elrendelni. Kedvezményezni kell a terményeknek és az iparos készítményeknek kivitelét. Ne gátoltassék meg a kivitel soha sem egyesek haszna végett. Fel kell ügyelni a szerződések pontos teljesítésére és a kereső félnek gyorsan kell igazságot szolgáltatni. Különösen kell kedvezményezni az iparcikkek kivitelét. Jutalmazták azokat, kik a kivitel előnyére új vállalatokba bocsátkoznak. Állami alapból kell támogatni a szegényebbeket, kikben megvan a képesség a külkereskedelem előmozdítására. Ilyenmő kétes sikerű vállalatokat a kormány előleges jóváhagyásával az állam költségén lehessen eszközölni. Az uralkodóval meg kell az iránt egyezni, hogy a kivitel az örökös tartományokban ne nehezíttessék átmeneti vámokkal és másnemű közadókkal.

7. A kereskedelemnek egyik főakadálya a rossz utak. —

Általánosan ismert, hogy nedves években mennyire nyomják ezek nemcsak a kereskedőt és fuvarost, hanem általában mindenkit. Az utas nem ritkán jön abba a helyzetbe, hogy útjára a tizszeres összeget és háromszor annyi, sőt még több időt is kell fordítania. Jó úton Pestről Debreczenbe 3 nap alatt kényelmesen el lehet jutni; rossz úton erre nem ritkán 9 nap is kell. Nem ritkán történik, hogy a fuvaros az úton annyira kiköltekezik, hogy tovább általában nem mehet és a szállítmányt vagy egészen le kell raknia, vagy részben el kell zálogosítania, a paraszt fuvarnál csak keveset kereshet, mert csak keveset rakodhat. A fuvarbérek annyira változnak föl és le, hogy minden számítás hiábavaló. A rossz utak okozzák, hogy a közlekedés az országban gyakran hetekig, sőt hónapokig is teljesen megakad.

8. Végül ha hazánkat kereskedelmi állammá akarjuk tenni, szükséges egy nyilvános tőzsde és egy nyilvános bank felállítása. — A bank első alapjaiul szolgálhatnának talán az alapítványi és az egyházi pénzek; az államnak a bankért való szavatossága folytán, ha a külföldi betevőnek 5 százalék, a belföldinek pedig 6 százalék biztosíthatnék, ebbe a tömegbe folynának a külföldi és a saját többnyire elásva heverő kincseink is.

Befejezést nyert a munkálat a kijelentésben, hogy Lipót király, a ki toskaniai államában annyi sok látszólag lehetlent lehetővé tett, nem fogja a természettől annyira megáldott Magyarországot sem a sötétségben hagyni; jósága és nagy tapasztalatai a magyar kereskedőt oda vezetendik, hogy a mennyire csak lehet, boldoggá tegye és tényleg fogja is tenni önmagát és hazáját.

Már egyenesen az országos bizottsághoz intéztetett a következő:

«Néhány pesti kereskedő megjegyzése» címet viselő előterjesztés.*

1. A kereskedő saját igazságszolgáltatást igényel, a melynél a nemes ember a polgárral azonos bánásmódban részesül. Az 1000 frtig terjedő kereskedelmi pereket egy hét alatt, az ezen felülieket legfőlebb egy hónap alatt kell befejezni. A perek német nyelven vitessenek.

2. Magyarországnak főútvonalakat kell kapnia, nevezetesen Fiumétől Károlyvár, Varasd, Pest, Kassán át Dukláig; Pozsonytól, Győr- Pest, Temesváron át Brassóig. A jó utak Magyarországra vonzanák a szállítási kereskedelmet, mely által az ország milliókat nyerne. — Ennél a folyókra is tekintettel kell lenni és a folyókon ott, a hol lehetséges, köhidak építtessenek. — A vámszedési helyeken a vámot súly szerint kelljen fizetni. A parasztszekér 4—6 lóval csak 14 mázsát, holott a fuvaros 4 lóval 30—40 mázsát szállíthat.

3. Magyarországnak szabad legyen, hogy azokat az árúkat, melyeknek behozatala szabad, a kereskedelmi úton közvetlenül fővámosaiba szállíthassa és ott vámoltathassa el és az osztrák vámtarifa szabályzatai alá essék.

4. Magyarország kereskedelem tekintetében Ausztriával és Galicziával szemben épen oly bánásmódban részesíttessék, mint Ausztria és Galiczia Magyarországgal szemben.

5. A magyar kereskedőknek a már elvámolt árúk után fizetett fogyasztási vám, ha azokat Oláhországba vagy a külföldre viszik, visszatéríttessék.

6. A magyar kereskedő, ki nagyban is kereskedik, a saját személyére nézve nemesi jogokat élvezzen.

7. Hogy a kereskedés az országban előmozdítottassék,

* Kanc. levéltár. Országgyűlési irományok. Iad. KKK. Fasc. 6 No. 35.

minden városban, minden mezővárosban stb. mindenki vallás és nemzetiségi különbség nélkül szabadon vétessék fel polgárnak, ha a városban 4000, mezővárosban pedig 500 frt tőkét kimutathat és legalább is írni, olvasni és számolni tud.

8. A kereskedelemben szabad legyen a váltóra felvett tőkékért 8 százalékos kamatot fizetni.

9. Ha az országban új gyárak alapíttatnak, ezeket kedvezményben kell részesíteni.

10. A zsidók szerveztessenek.

11. Kereskedő ellen a bekebelezés (zálogjog bekebelezése) érvénytelen legyen. Csődesetekben az adósságok osztályozását illetőleg határozott elvek állapíttassanak meg, hogy az osztályozási per kikerültessek.

12. Ha a fuvaros a rábizott árúban kárt tett, köteleztessék ennek megtérítésére, a nélkül, hogy a földesúr jogosítva legyen a végrehajtásnak ellentállani vagy a jog útjára (ad viam juris) utasítani.

13. A kereskedelemnek a vámhivatalok részéről minden lehető könnyítés szereztessek meg.

14. Minden letelepedett (etablirozott) kereskedő köteles legyen czégét körlevél által tudtul adni és rendes könyveket német nyelven vezetni.

15. A nő hozománya állapíttassék meg.

Pest, 1791. aug. 1. — Natorp és társa. — Angelaki Lascar. — Pichler János. — Pellenga György és társa. — Schimmerer Károly. — Glückswerth Mihály.

III.

Az 1802. évi országgyűlés által az anyagi érdekek javítása ügyében kiküldött országgyűlési választmány a kereskedelmi testületektől arra a kérdésre: 1. hogy mik voltak eddigelé a magyar kereskedelemnek akadályai és 2. mely eszközökkel lehetne azt fejleszteni: kért véleményt.

Négy kereskedelmi testületnek, nevezetesen a pozsonyinak, pestinek, budainak és győrinek véleménye nyomtatásban is közzététetett.* Szorosan véve nem a pesti polg. kereskedők testülete terjesztette elő véleményét, hanem csakis az e célból Pozsonyba hívott négy előkelő tagja; nevezetesen Macher András, Glückswerth Mihály, Aebly Frigyes és Liedemann Sámuel János. Nem is tekintették magukat a testület megbizottjainak és a véleményt nem is ebben a minőségben irták alá.

Mégis ezt a véleményt a testület véleményének tekintetjük, a mennyiben már 1801 augusztus 13-án elhatározta, hogy az országgyűlés által kirendelt kereskedelemügyi választmánynak elő kell terjeszteni a testület panaszait és ezek kidolgozására bizottság küldetik ki, mely munkálatát jóváhagyás végett beterjeszse. — A bizottság tagjaivá választottak: Macher, Glückswerth, Schimmerer, Matsinka fűszerkereskedők, Garay, Maximovits, Liedemann, Aebly Mayer Vincze rőfösárú-kereskedők, Stankovits Ignác, Damianovits, Jaffa, Temesváry posztókereskedők és Schopper, Saltzl vasárú-kereskedők.

* *Merkantilische Bemerkungen und Vorstellungen in Bezug auf das Königreich Ungarn stb. Pozsony. — 1802. — Az e munkában foglalt véleményekből közli: Löw: Der jüdische Congress in Ungarn. (Pest 1871) című dolgozatában a zsidókra vonatkozó nyilatkozatokat.*

Az 1801. évi augusztus 13-tól egész 1802. október 14-ig, ha meg lehet ugyan bízni a jegyzőkönyveket tartalmazó könyvben, nem volt ülés. S ez indokolja, hogy a jegyzőkönyvekben erről az üggről szó sincs. De a budai kereskedők és vásárísok testületének jegyzőkönyvében előfordul, hogy a testület szemrehányást tesz Pozsonyban időző tagjainak, hogy vele nem érintkeztek, holott a pestiek Pozsonyba menetelők előtt a testületet értekezletre hívták össze. Ez a tény is bizonyítja, hogy a testület véleményével van dolgunk, s ezért azt fővonásokban ismertetni is kell.

A vélemény a kérdésnek megfelelőleg két részre oszlik és első részében felsorolja a kereskedelemnek akadályait, második részében pedig előadja a kereskedelem emelését célzó javaslatokat. A felosztáshoz, mint látni fogjuk, nem ragaszkodik szorosán és már az akadályok előadásánál rámutat egyes javításokra.

Magyarország jobbára csak földművelő állam, a kereskedelem felvirágzásának egyik eszköze tehát fölös terményei kivitelének kedvezményezése.

A hegyes vidékeken azonban, bár ellene szólnak is az eddigi sikertelen kísérletek, czélszerű vezetés mellett épen úgy boldogulhatnak iparos-telepek, mint a külföldön. Az ipar fejlesztése pedig nemcsak a kereskedelmet, hanem az ország vagyonosságát is emelné.

Aktiv (értsd: kiviteli) kereskedelem folytatására nem megfelelő egyénekből van hiány, hiszen a kötelékek dacára már most is van az országban több egyén, ki jelentékeny aktív kereskedelmet folytat. S még több lesz, ha a kötelékek meg fognak oldatni. A kötelékek pedig, hogy a kereskedőt az országban nem igen becsülik és ez okozza, hogy a kereskedő vállalatokra az országban nem szerezhet nagyobb tőkét. A külföldi nem ad korlátlan

hitelt a magyar kereskedőknek, mert meg van arról győződve, hogy számuk túlnagy és mert tudja, hogy a kapott hitel el van ásva a honfiaknak adott hitelekben, melyeket csak igen nehezen vagy legalább nem idején értékesíthetnek. A külföldi hitelnek ez a hiánya okozza, hogy a magyar kereskedő nem szerezhethet magának a külföldön hitelt és ebben a részben a bécsi piacnak adózója. — Hiányos a magyar igazságszolgáltatás, mely más viszonyokra helyes lehet, de a kereskedelmi viszonyokra egyáltalában helytelen, és okozza, hogy a hitelező követelésének érvényesítésében mérhetlenül sok akadályra talál és tapasztalhatja, hogy épen akkor, midőn azt hiszi, hogy már a végcélhez jutott, a pereskedést előlről kezdheti.

A kereskedelem akadályokra talál úgy a behozatalnál, mint a kivitelnél. A behozatalnál a harminczadi tarifa rubrikáinak sokfélesége csakis az örökös tartományok alattvalóinak nyújt hasznot, kik maguk vámolják el az árukat, melyekkel az országban szerteszét kóborolnak. Míg a magyar kereskedő a harminczadot azonnal megfizetni tartozik és az eladatlan árukat vámentesen vissza nem küldheti, az örökös-tartományokból való alattvaló az árukkal itt hónapokon át vándorolhat össze-vissza és csak azokért kell vámot fizetnie, melyeket tényleg eladott. A külföldről behozható árukért a fogyasztási vámot az örökös tartományokban kell megfizetni és ez, nem nézve azt, hogy a magyar kincstár érdekeit csorbítja, a magyar kereskedőnek tetemes költséget okoz. A kivitelt nézve, a magyar kereskedőnek hátrányára van az, hogy külföldi fogyasztási cikkek Magyarországon átmeneti árúknak gyanánt nem szállíthatatnak. Míg Ausztriában a fővámhelyeken az ily árúk mindaddig a vámházban hagyathatnak, míg eladásukra alkalom nem nyílik és csak ekkor vámoltnak el,

mint fogyasztási vagy átmeneti árúk, addig Magyarországon ez lehetetlen. Ezért történik, hogy a török alattvalók a cukrot és kávékat Bécsben veszik, holott reájuk nézve előnyösebb lenne azoknak Pesten való megszerzése, mert itt több alkalmuk nyílik a velünk való cserére. Ha ily árúk Galicziába vitetnek, új elvámolás alá esnek, és éppen azért Magyarországon át oda nem is szállíttathatnak. A borkereskedést akadályozza, hogy a Bécsbe menő bort csak az osztrák határig szabad vízen szállítani, innen pedig szekeren kell tovább vinni, a mi minden akó bort legalább is 1 frttal drágít meg. Az ide behozott osztrák borért akónként osztrák essitóban és magyar harminczadban $3\frac{1}{2}$ krt kell fizetni, holott az Ausztriába szállított bor akója után a különböző című adó 3 frt 4 kr költséget okoz. A külföldre szállított borért a 3 frt 4 krt a határon meg kell fizetni, mely a kivitel igazolása esetén visszatérítetik; de az igazolás annyi nehézségbe ütközik, hogy a visszatérítés jó részben elmarad. A Stirián át Olaszországba szállított bornál az a nehézség forog fenn, hogy menetlevelet kell beszerezni és ez gyakran okozza, hogy a fuvarosok napokat veszteglenek a határon a kereskedő költségén. A menetlevélért akónként 1 frtot kell letenni, mely csak a tényleges kivitel igazolása után térítetik vissza; de sok ily módon eszközlött letét elvész. — A dohányt illetőleg az a főpanasz, hogy az osztrák dohányjövédéki igazgatóság a magyar kereskedőkkel a külföldön is versenyez és nem szorítkozik pusztán a saját szükségletének beszerzésére.

A hamuzsirt, ha az a Dunán Regensburgba szállíttatik, Ausztrián keresztül csak menetlevéllel lehet szállítani, melyért mázsánként 1 frtot kell fizetni. Beszerzése azonban 6 hetet is igénybe vesz és éppen ezért bécsi kereskedők maguknak ily menetleveleket előre beszereznek és a

magyar kereskedőknek jutalék mellett adják el. A Szászországba vitt hamuzsirtól pedig mázsánként 1 frt magyar harminczadot és 3 frtnyi osztrák vámot, összesen tehát 4 frtot kell fizetni. A faggyunál a kiviteli vám 1 frt 30 kr mázsánként, de ennél nagyobb baj az, hogy ha a kivitelét megtiltják, a kiviteli határállomáson is megállítják. A kiviteli tilalmakat a kereskedő tűrni tartozik, de keservesen esik neki, ha ilyeneket osztrák érdekekben olyankor is elrendelnek, midőn az osztrák szükséglet teljesen fedezve van, de az árak itt némileg emelkednek. Legnehezebben esnek azonban azok a tilalmak, melyekről az itteni kereskedőknek, de még a harminczadoknak sincs semmi tudomásuk és a melyek miatt az árúk Ausztriában tartóztatnak fel. — A magyar kereskedelemnek nagy hátrányára vannak a zsidóknak adott kedvezmények.

Káros a kereskedelemre nézve, hogy az országban nincs hatóság, mely akadályozná a mértékek és árúk meghamisítását. — Finom gyapjút vegyítenek közönséges gyapjával, behintik homokkal, nedvesítik sós vízzel; a viaszt terpentinnel és szurokkal feleresztett folyadékkal keverik és ezt valódi viaszként árulják; a csepegtetett mézt kukoricza-liszttel, a nyerset pedig homokkal teszik nehezebbé, a hamuzsirt pedig sóval és más keverékkel, a borköt földdel és homokkal hamisítják, s így tovább. Így a tokaji rész, melynek 1¼ akónak kellene lennie, gyakran egy akónál is kevesebb, az akó borból, melyben 64 itczének kellene lennie, ritkán lehet 58 itczénél többet kimérni, hordóknál a különféle hatóságok hivatalos jelzései gyakran igen különböző akómértéket mutatnak. Az országnak több vidékéről kikerülő hamuzsirnál és méznél a hordók göngysúlya, melyet csak bizonyos t. i. 10 százalékkal szoktak leszámítani, gyakran a felével, sőt még többel is nehezebb.

Papírnál minden könyvből kivésznek több ívet, úgy hogy a rizsmából gyakran egy könyvnél is több hiányzik.

Az utak rosszak, semmi biztos számítást nem engednek a szállítási idő és költség tekintetében. A szállítási díj Pestről Erdélybe, mely a nyári hónapokban mintegy 3 frt, a télen rendszeren 5 frtra emelkedik, tavaly azonban 12 frtra is felszállt. Hasonlóképen felszállt a szállítási díj Pestről Triestbe 4 frtról 10 frtra. Minden nagyobb záporosó elviszi az egymás mellé rakott, még a keresztgerendákhoz sem erősített hidfákat, a melyek Magyarországon rendszeren alkotják a hidakat és gyakran hetek telnek el, míg az ily hidakat ismét helyreállítják. Mindezekhez még járulnak a szekeresek rendetlenségei. A szekeres minden külső kényszer nélkül, gyakran csak azért, mert jobb fuvarot kapott, a szállítmányt a fele úton lerakja a nélkül, hogy erről a tulajdonos értesülne, mentségére álirügyeket hoz fel, melyeket csak nagy költséggel lehetne megczáfolni és a bíró az ő részén van azon utasítás folytán, hogy a szegénységet pártfogolja. A fuvaros előre megköti a szerződést és már csak akkor, mikor a szállítmány készen áll, szegi meg azon ürügy alatt, hogy robotra kell mennie. A fuvaros a felvett árukkal kereskedik, azokat jutalomdíj ellenében szegényebb társainak eladja, minek folytán a szekérre kevesebb terhet rakhat, költségei pedig az útvámokra való tekintettel azonosak.

A fuvaros felrakja az árukat és ha útja lakóhelyén viszi keresztül, gyakran 7, sőt 14 napot is otthon marad és csak egyéb dolgai végzése után szállítja azokat tovább; az áruk pedig kitéve vannak az időváltozás és a tűz veszélyének és nélkülöztetnek a kereskedő által. A fuvaros nem ritkán mond be álnevet és állakóhelyet, hogy sikkasztás esetén ne akadjanak könnyen a nyomára. Végre a fuvaros

igen sokszor elzálogosítja útközben a rakomány egy részét és a kereskedőnek ki kell azt váltania, mert a birói eljárás tőle több időt rabolna és neki több költséget okozna, mint a mennyibe a zálog kiváltása kerül.

Egyes városok az átszállított javakért önkényes átszállítási díjakat követelnek. Pest városa például a jogos kövezetvámom kívül magának minden átszállított akó borért 2 denárt, minden tokaji részért pedig 4 dénárt fizettet és a kivitel igazolásáig 8 garast kell letenni, a miről azonban írásbeli okmányt ki nem állítanak. Szeged városa a viza, méz, pálinka, hamuzsir és más országos terményektől a jelentékeny hidvámom és az őt megillető kövezetvámom kívül még mázsánként 3 kr átmeneti vámot fizettet.

Aránytalanok a hid-, út- és révvámok és épen ennél fogva súlyosan nehezednek a magyar kereskedelemre. Pesten a vidéki fuvaros, ki 5 sőt 7 lóval 17—20 mázsát szállít, minden lóért 5 garas hidvámot fizet, a vám tehát mázsánként 4—6 kr, az u. n. nehéz fuvaros szekér, mely elé 5 ló van fogva, 60 sőt több mázsa terhet szállít, s e szerint mázsánként 1 $\frac{1}{4}$ kr hidvámot fizet. Szintúgy feltűnő a magyaróvári útvám, mely minden terhes szekértől különbség nélkül 1 frt 30 kr.

A postakezelés rendetlenségei is jelentékenyen károsítják a kereskedelmet. A levelek gyakran több időt vesznek igénybe, mint a terhes szekerek. Levelek, melyek különböző postanapokon, melyek közt 2—3 nap is van, adatnak fel, egyidejűleg érkeznek meg. Helyesen címzett levelek gyakran heteken, sőt hónapokon át kóborolnak mindenfelé. Vastag levelek, abban a hiszemben, hogy pénzzel terheltek, elsikkasztatnak, szintúgy elvesznek a készpénzküldemények, melyeket kényszerből postán szállítanak. Közönséges leveleket sokszor elsikkasztanak és az érték

fizetett díjat elzsebelik, de elvesznek az ajánlott levelek is. — A sürgős levelek (stafeták), nem a megszabott idő alatt szállíttatnak, hanem még egyszer oly hosszú idő alatt, sőt gyakran a közönséges postával vagy épen csak kóbor cigány küldönczökkel. Pénzes levelek küldésére nincs semmi biztos alkalom. A levélposta ajánlott pénzes levelet el nem fogadhat. A szekérposta csak Bécs és Pozsony közt közlekedik naponként, Pestre csak hetenként, Temesvárra és Nagyszebenbe pedig csak havonként, más szekérposta nincs. De a szekérposta a magas díj ellenére sem nyújt biztosságot rablás esetén, és a kezelésnél elkövetett sikasztásokért a kárpótlás csak hosszadalmas bizonyítékok és tetemes időpazarlás után fizettetik ki. A közpénztárak csak az udvari kamarának különös kedvezményezése és engedélye mellett fogadhatnak el és utalványozhatnak készpénzt. Az utazó és a fuvaros használtathatik csak fel pénzszállításra és mennyire bizonytalan és kétes ez az eszköz.

A gyár- és kézmű-ipar akadályait keresni kell az emberek hiányában, kik fáradságos munkával tartoznak eszközölni a terményeknek nemesítését; de ezt nem lehet azonosítani a népesség hiányával, mert az országnak az iparra alkalmas hegyes vidékei inkább túlnépesek, semmint gyér népességűek. Bizonyítják ezt a sík földre való kivándorlások. A házalási kedvezményeknek, a túlsok vásárnak és végre annak kell tulajdonítani az iparos munkára szükséges kezek hiányát, hogy a városokban számos mindkét nemhez tartozó henyelő eltűretik, és hogy a foglyokat büntetésök tartama alatt nem szorítják ilyennemű munkák végzésére. A külföldről behozandó gyárosok nem részesítetnek abban a bánásmódban, melyet méltán igényelhetnek. Nálunk kevés bizalommal viseltetnek a belföldi, annál nagyobb előszeretettel a külföldi készítmények iránt. Meg-

van nálunk a hajlam, hogy virágzó gyárak azonnal nagyban utánoztassanak, holott azok csak fokozatosan emelkedtek arra a fokra. Tervkovácsolókra nagy összegek pazaroltatnak el. Végre keresni kell egy iparágnak hasonló gyárak alakítása által való szaporításában. A mint csak észreveszik, hogy az új vállalat sikeres, rögtön létesítenek versenyvállalatot, még mielőtt az első magának kellő kárpótást biztosított volna.

A javulásra vezető eszközök.

1. A személyes hitel (tulajdonkép a kereskedőben való bizalom) megalapítása az első és legfőbb kellék. Erre szükséges *a)* a szakszerű kiképzés, különösen a külföldön, legalább az örökös-tartományokban való utazás, az ottani kereskedelmi technikának és szokásoknak elsajátítása; *b)* csakis a képes, tevékeny, különösen pedig becsületes egyéneknek szabad kereskedelmi jogosítványt engedélyezni; *c)* az országos hatóságok kereskedelmi ügyekben tartoznak a kereskedők nézetét meghallgatni és véleményüket kikérni, *d)* az alsóbbrendű hatóságokat pedig figyelmeztetni kell arra, hogy a kereskedő annak a gépezetnek főkereke, mely az összes államok jólétét és lakosai vagyosságát emelheti.

2. A készpénz-hitel megállapítása, különösen a megfelelő igazságszolgáltatás létesítése. Követeltetik kereskedelmi, váltó- és csődtörvény. Kereskedő csak az lehessen, kinek kellő alaptőkéje van, számuk túl ne szaporíttassék. Az országban legyen kellő mennyiségű készpénz.

3. Létesíttessék egy központi közeg, mely a kereskedelem folyamatára felügyeljen. Élén állana egy helytartósági tanácsos, kinek segédkezésére lenne egy tollnok és közreműködne több kereskedelmi ülnök, kiket a kereskedelem főszékhelyeire (Károlyvár, Kassa, Debreezen, Moson,

Pest, Pozsony és Temesvár) való tekintettel kellene megválasztani. Üléseit a pesti vásárokkor, tehát évenként négyszer tartaná. — Ebbe a központba tartoznának az összes kereskedelmi ügyek, különösen adatokat gyűjtene az országban levő terménykészletekről, az ország szükségleteiről, megállapítaná a kereskedelmi mérleget, tájékozást szerezne a kinálkozó elárúsítási és beszerzési helyekről, a külföldön való elárúsítások vagy beszerzések akadályairól, véleményt mondana minden a kereskedelmet érdeklő ügyben és a kereskedelmi ügyekben érkező panaszokat illetőleg. Felügyelne a helyes mértékekre és gátolná a hamisításokat.

4. A kivitelről illetőleg előre kell bocsátani, hogy Magyarország főgazdagsága a nyers terményekben áll. Ezeknek egy nagy részére szüksége van az örökös tartományoknak elsőrendű szükségletei kielégítésére és az iparban való felhasználásra, de azért még jut más külföldi államok szükségleteire is. Magyarországnak gyár- és kézműipara még csak bölcsőkorát éli, az örökös-tartományok gyár- és kézműipara már egy félszázad óta áll fenn, és gyámolítottatik a kormány által és a külföldi árúk behozatalának tilalmazása óta meg is erősödhetett. Nem forog tehát fenn arra nézve semmi indok, hogy ő Felségétől miért ne kérhetné Magyarország terményeinek és iparos czikkeinek korlátlan kivitelét, ha ez által országainak vagyonosságát az örökös tartományok sérelme nélkül előmozdíthatja. S a vagyonosság előmozdíthatnék, ha Magyarország mezőgazdasági és bányászati termelvényeiből annyit tartana itt benn az országban, a mennyire neki iparos feldolgozásra szüksége van és csak a fölösleg vitethetnék a külföldre, ide értve az örökös tartományokat is, továbbá ha terményeink fölöslege mérsékelt vám mellett vitethetnék az örökös tartományokba, és eladási lehetőség hiányában, ide visszám mellett ismét

szabadon visszahozattathatnék és ha az osztrák alattvalók, bár szabadon űzhetnék is a külföldre való kereskedést magyar terményekkel, mégis azokat illetőleg, melyek külföldre nagyon kerestetnek, minők jelenleg a gyapjú, viasz, nyúlőr, gabona, hajóépítő-fa, tapló, faggyú, hamuzsír, nyers és kikészített bőr, oda szoríttatnak, hogy azokat Magyarországból közvetlenül tartozzanak a külföldre szállítani. — A dohányt illetőleg a jövedéki igazgatóság szorítkozzék a saját szükségletének beszerzésére és a külföldre való szállításhoz el kell törülni a két krnyi szállítási díjat, melyet az igazgatóság a menetlevél kérésekor még mindig fizettet magának holott a dohányt többé nem szállítja. — A kiviteli tilalmat az első élelmi szükségleti czikkekre: gabonára és állatokra kellene korlátozni és ezekre is csak tényleges inség idején és a valódi szükséglet mérvében. Más termények kivitelét nem szabadna megtiltani vagy kivitelöket súlyos vámokkal akadályozni. Az elvámolási eljárás egyszerűsítettessék, és a kivitel ne akadályoztassék hosszadalmas eljárásokkal és kutatásokkal. A két országnak egynemű terményei egyforma elbánásban részesítettessenek. Így például a közönséges magyar bortól magyar kiviteli vámban, osztrák behozatali vámban és rendi adókban (ide nem értve az egyes városok fogyasztási adóját), épen csak annyit kellessék fizetni, a mennyit fizetni kell az osztrák bortól osztrák kiviteli vámban és magyar harminczadban; végre mindazok a gyártmányokat, melyeket Magyarországon készítenek, a többi terményekkel együtt szabad legyen az örökös tartományokba bevinni és a bécsi vásárra vinni, a nélkül, hogy azokért nagyobb vámot kellessék fizetni, mint a mennyi fizettetik az osztrák gyártmányokért, midőn Magyarországra hozatnak. — Mivel a Bécsben már elvámolt fogyasztási czikkek, ha Morvaországon vagy Magyar-

országban keresztül szállítatnak Galicziába, itt nem esnek új elvámolás alá, engedjék meg, hogy a magyar kereskedők által Galicziába szállított ily árúk se vámostassanak el újabban.

5. Azokat a külföldi árúkat illetőleg, melyeket szabad az országba behozni, szüntessék meg az a kényszer, hogy azokat a behozatal előtt Ausztriában kelljen elvámolni, mi által a magyar kereskedő megfosztatik attól az előnytől, hogy azokat átmeneti árúkként ismét külföldre szállíthassa.

6. Mi a behozatali tilalommal sújtott külföldi árúkat illeti, valóban méltatlan követelés lenne, ha az örökös tartományokkal, melyek oly tetemes tőkét ruháztak be gyárakba és műipartelepekbe, és melyek lényeges áldozatokkal igyekeztek az ipart felvirágoztatni, nem bánnánk el testvériesen és követelnők, hogy a külföldi készítmények iparukra való minden tekintet nélkül bocsáttassanak be hozzánk. De igazságtalan követelés, hogy a magyar állam polgárai Bécsben vegyék meg az oda csempészet útján jutott külföldi, osztrákként árusított iparcikkeket, mert bizonyos, hogy Ausztria ipara a saját szükségletét sem fedezi.

Kivánják tehát, hogy a külföldi árúk Ausztrián keresztül csakis a magyar első országos hatóság által kiállított menetlevéllel hozathassanak be, a melybe a csomagok minősége és súlya a bejöveteleli állomáson iratnék be; az árúkra a vám sem érték, sem darab vagy tucatszám szerint, hanem súly szerint állapíttassék meg és szedessék be, és az ily árúk 16—20 százaléknál magasabb vámost ne fizessenek és végre, hogy a behozatal egyes czikkekre nézve azonnal megszüntettethessék, mihelyt a magyar első országos hatóság meggyőződik arról, hogy az osztrák-ipar képes Magyarországot azokkal a czikkekkal épen oly jól és olcsón

ellátni. De leghelyesebbnek tartanak, ha több állammal a viszonyosságon alapuló kereskedelmi szerződések köttetnének, hogy ezzel a pénznek a külföldre való áramlása megakadályoztassék.

7. Követelik a harminczadok számának apasztását. Elégnek tartják, ha a határon felállított harminczadokon kívül csak Zágrábban, Károlyvárbán, Pesten, Pozsonyban és Temesváron lennének harminczadok. Meg kell szüntetni a harminczadi tarifákban levő sok alosztályt. A számvevőség gyorsabban vizsgálja meg a harminczadok számadásait, hogy a szállítóktól ne követeltessenek évek multán pótfizetések, melyeket az illetőktől esetleg már be sem szedhetnek. — Meg kell szüntetni a littera C árúkról kiállítatni szokott vörös jegyeket, melyek csak a kereskedelmet nehezítik vagy gondoskodni kell, hogy azokkal tényleg csakis jogosítottak kereskedhessenek. Szintúgy meg kell szüntetni az osztrák kereskedőknek azt a szabadalmát, hogy itt az országban 3—6 hónapig vándorolhassanak árúikkal vagy hasonló szabadalmat kell biztosítani a magyar kereskedőknek is a magyar árúkra nézve, de azzal a különbséggel, hogy az árúkat kötelesek azonnal elvámoltatni és csak az el nem árúsítottakért követelhessenek vám-visszatérítést. Be kell tiltani, hogy szállítmányozási ügyletekkel jogosított szállítókon kívül mások is foglalkozhassanak.

8. A zsidók viszonyait a magyar kereskedelem előnyére kell szabályozni. A vagyonosabb és műveltebb zsidó, ki eleget tesz a kereskedelmi törvény követelményeinek, ép úgy közreműködhetik a magyar kereskedelemben, mint a keresztény kereskedő. — De a batyus zsidó a belföldi kereskedelemnek csak akkor hozhat hasznot, ha némely belföldi terménynek apródonkint való összegyűjtésére és ócska hol-

mikkal, tehát oly tárgyakkal való kereskedelemre korlátoztatik, a minőkkel nem egy könnyen foglalkoznak más országlakosok. — A részletes javaslatokban is a fősúly arra van fektetve, hogy a zsidók ne folytathassanak házaló kereskedést. Ezért akarják kizárni a szegény zsidók befogadását, követelik a bevándorló házaló zsidónak visszaküldését, továbbá, hogy a zsidó általában ne adhasson el árúkat kicsiben és ne folytathasson házaló kereskedést, a vidéken összegyűjtött terményeket készpénzen legyen köteles megvenni, az ócska holmikat csak a piacon sátrakban adhassa el stb.

9. Fel kell ügyelni, hogy az árúk és a mértékek ne hamisíttathassanak illetőleg a hordókat ürtartalmukat és súlyukat illetőleg hatóságilag kell hitelesíteni. A külkereskedelem megköveteli a hitelezés lehetőségét, ezt oly bank alapítása által lehetne elérni, mely a nála elhelyezett árúkra előleget adna, külföldi, még le nem járt váltókat leszámítolna.

10. Út- és hidépítés. Utalnak gróf Koháry példájára, ki Muránytól Szepesmegye határáig építtetett országútat. Nem hiszik, hogy az összes országútakat lehetne rövid idő alatt kiépíteni és ezért a következőket ajánlják a karok és rendek különös figyelmébe.

Mivel a kereskedelmi út Bécsből Pozsonyon keresztül és Pozsony mellett Győrig és Pestig már megvan és csak részben való javítást és helyreállítást igényel, valamint megvan az a második útvonal is, mely Bécs-Újhelytől Sopronon, Körmenden keresztül és Pesttől Fejérváron, Veszprémen és Somogyon át, jobbról Pettaun keresztül Triestbe, és egyenes vonalban Eszékbe, balról pedig Varasdon, Zágrábon, Károlyváron át Zengbe és Fiumébe visz, ezidő szerint kiépítendő lenne az útvonal 1. Pestről Kec-

kemétre, a honnan balról Szeged, Temesvár és Lugoson át részben Orsovába, részben pedig Nagyszebenbe és Brassóba és jobbról Szabadkán, Újvidéken és Péterváradon át Zimonyba lenne vezetendő, 2. Pestről Hatvanon, Miskolczon, Hidas-Németin át, jobbról Tokajon, Debreczenen, Nagyváradon keresztül Kolozsvárra, balról pedig Kasán, Eperjesen, Duklán át Lembergbe, 3. Pestről Vácson, Balassa-Gyarmaton, Losoncson, Rimaszombaton át egyenes vonalban Rozsnyóba és Iglóba, a honnan Eperjesbe, balról Késmárkba fordulna, és ha az országút a Rimavölgyön át Tiszolezra vitetnék, balról a közel fekvő gróf Koháry-úton mehetne Késmárkba és innen Krakkóba és Varsóba. 4. Pozsonyból Nagyszombatba és a bányavárosokba Késmárkig. Szabályozni kell a hid- és útvámokat, el kell törülni a városi átmeneti vámokat. Javaslatokat tesznek a fuvarosokra vonatkozólag alkotandó rendszabályokat illetőleg. Figyelmébe ajánlják az országos rendeknek a folyamok szabályozását és a csatornázást. Magyarország bővelkedik hajózható folyamokban, de nincsenek szabályozva és ezért a folyamok nem is nyújtják a kereskedelemnek azt az előnyt, melyet nyújtaniok kellene. Tudományuk nem terjed oly messzire, hogy a csatornázás tekintetében javaslatokat tehessenek, de mégis ajánlják a tervbe vett csatornákat, melyek Magyarország érdekében a legfontosabbak, nevezetesen azt, mely a Tiszát a Dunával Tokajból kiindulva Pestnél kapcsolná össze, valamint azt, mely a Dunát az adriai tengerrel hozná összeköttetésbe. Mily új irányt venne az északi kereskedelem, ha Morvaországban a Marchot hajózhatóvá tennék és csatorna által egyesítenék az Oderával. Fölösleges sok szót vesztegetni a tűzbiztosítási pénztárak hasznának fejtegetésére, de kétszerte hasznosak lennének, ha tőkéiket munkásházakba fektetnék. Javítani

kell a levélpostát és Pesten főpostahivatalt kell felállítani. Ki kell eszközölni, hogy az udvar szavatossága mellett a közönséges levélpostával bankjegyeket lehessen küldeni.

10. Meg kell állapítani a bolti hitelnek legnagyobb időtartamát, még pedig egyes árúknál 3, más árúknál 6 hónapban, a melytől fogva az adós kamatot tartoznék fizetni.

11. Végre a karok és rendek pártfogásába és gondozásába ajánlják az országnak keletkező gyárait és műiparát. A cél biztosítására pedig a következő eszközöket ajánlják: 1. A házalást el kell tiltani és a házalókat kényszeríteni kell, hogy vagy a földet műveljék vagy szenteljék magukat az iparnak. 2. Nyilvános dologházak fogadják be mindkét nemnek henyelőit és a káros tagokat alakítsák át hasznosakká. 3. A foglyokat kényszeríteni kell arra, hogy élelmezésöket kezeik munkájával keressék meg, mi által egyszersmind testök és egészségök megedzetik. 4. Azokat a külföldieket, kik tehetségeiket belföldi gyárak alapítására akarnák fordítani, a helyi hatóságoknak különös figyelmébe kellene ajánlani. 5. Az országos vásárok ropant számát talán újabban megállapítani és megvizsgálni kellene. «Ha a kormány alárendelt hatóságaival a javasolt szempontok szerint működik, ha Magyarország nagyjai és nemesei az angolt a hazai iránt való előszeretetében utánozzák és példájuk által a többi lakosokra is hatnak. Ha belföldi művészeket segélyek és jutalmak által felbuzdítják, a belföldi ilyenek által ösztönöztetik, hogy magának a külföldön gyakorlati ismereteket szerezzen, a mechanikába jártasabbá legyen és az idegen találmányokat a magyar földre átültesse. Ebben az esetben látjuk majd Magyarországot, hogy mint siet gyors léptekkel a magasabb művelődés célja felé, és látjuk majd Európa szárazföldjén

fényleni mint első rendű államot, a minőnek a természet is rendelte és a mely fokra épen e miatt előbb vagy utóbb okvetlenül fel is fog emelkedni.»

IV.

Az osztrák-magyar monarchia a rendezetlen valuta alatt századunk első tizenöt évében, sőt mondhatjuk első két tizedében többet szenvedett mint 1848 óta. A kereskedelmi testület nézeteit törekvéseit és tett lépéseit foglalják magukban a jegyzőkönyvek, melyeket itt egész terjedelmökben mutatunk be. Csak azt sajnáljuk, hogy nem közölhetjük egyszersmind az azokban említett felségfolyamodást, melyben nézeteit a papírpénz hanyatlásának okairól bizonynyal bővebben fejtette ki.

1815 február 4. Mivel ez a kereskedelmi testület sok aggodalommal tart attól, hogy a váltójegyeknek (Einlösungsscheine. Forgalomba hozattak az 1811 február 20-án kelt patenssel az ú. n. fekete bankók beváltására) jelenleg annyira megromlott árfolyama, melynek az üzéreknak (agioteurs) és pénztőzséreknek uzsorás szelleme az oka, sok idevaló kereskedőnek tönkrejutását fogja előidézni, ha ez még sokáig fog tartani vagy még inkább megromlanék, elhatározott: Ő Felsége, a kereskedelem bajainak előterjesztésével, kéressék meg az árfolyam bajainak kegyes orvoslására. Ő cs. kir. Fensége a főherczeg nádor pedig folyamodással alázatosan keressék meg, hogy Ő Fensége ezt az előterjesztést kegyes szószólásával méltóztatnék Ő Felsége elé terjeszteni. Egyszersmind az első előljáró Stankovits Konstantin, továbbá Crettier Jakab, Liedemann Sámuel, Kraskovits Antal József, Raitsch Sámuel, Glücks-

werth Mihály és Kolb János urakból álló bizottság neveztetett ki, mely a fentjelzett előterjesztés kidolgozásával foglalkozzék.

1815 február 7. A mai ülésben a f. é. február 4-én hozott határozat folytán felolvastatott a váltójegyeknek főleg az üzerek és pénztözsérek uzsorás szelleme által előidézett ingadozó állapota folytán a kereskedelmet súlyosan érintő bajok miatt Ő Felségéhez intézendő előterjesztés, továbbá az Ő Fenségéhez a főherczeg nádorhoz intézendő folyamodás, melyek szavazattöbbséggel (14 szavazat 7 ellen) el is fogadtattak, a tagadó szavazatok közt foglaltatnak Böhm István, Hasenstab Keresztély, Ochs Sámuel, Frölich Sámuel, Grosz Ferencz, Bayer Lőrincz és Liedemann Bernát szavazatai, kik különösen nem értettek egyet azzal a kérelemmel, hogy a bécsi házaknak árúkért conventiós pénzben teljesítendő fizetéseket abban az árfolyamban kellessék leróni, mely a vásárlás napján jegyeztetett. Egyébként az első előljáró Stankovits Konstantin és Liedemann Sámuel küldettek ki a végre, hogy az előterjesztést biztosabb eredmény elérése végett az illető helyen személyesen nyujtsák be, kik is ezt a kiküldetést egyelőre csak feltételesen, ha üzleti ügyeik megengedik, fogadták el.

1815 február 15. Az Ő Felségéhez az árfolyam ingadozó állapota és az ebből a kereskedelemre háramló, az üzereknek túlcsapongó uzsorás nyereség-hajhászatából eredő bajok miatt intézendő elterjesztés ügye, habár ez az előterjesztés a f. é. február 7-én tartott ülésben szavazattöbbséggel már elfogadtatott és ennél fogva azt Ő Felségéhez is kellett volna juttatni, néhány tag kívánatára újra felvételre és elhatározatott, hogy annak a pontnak módosításával, mely szerint is kéretett, hogy a bécsi házaknak árúkért conventiós pénzben teljesítendő fizetések azon ár-

folyam szerint rovassanak le, mely a vásárlás idején fennállott, ez az előterjesztés Ő Felségének a már előbb megválasztott küldöttség által nyujtassék át.

1815 márczius 4-én Stankovits Konstantin első előjáró és Liedemann Sámuel úr ennek a kereskedelmi testületnek tagja, mindkettő mint a testület képviselői, kik a kereskedelemnek az elannyira megromlott árfolyamból származott bajai miatt való előterjesztést Ő Felségének át nyujtani tartoztak, kiküldetésökről a következő jelentést teszik:

«Már Bécsbe érkezésünk előtt jutott kiküldetésünk köztudomásra. A testületnek az árfolyamügyekben kiadott meghívóit is megtaláltuk Bécsben, folyamodásunk rosszakaratulag magyaráztatott, mondották, hogy a pesti kereskedelmi testület moratoriumot akar, pedig 700,000 frttal tartozik huszasokban.

«Bécsbe érkezésünk után azonnal a burgba mentünk, hogy Ő Fensége a nádornál tisztelegjünk, folyamodásunkat azonnal ott kellett hagynunk, mert Ő cs. kir. Fensége azonnal el akarta olvasni; azt hiszszük, hogy Ő Fensége azt még akkor este el is olvasta és már a következő napon Ő Felsége elé terjesztette. Igen kegyesen fogadtatunk, de Ő cs. kir. Fensége kevés reményt nyujtott, hogy a jelen időpontban a kormány a külviszonyoknak még mindig tartó nyomása miatt nekünk kedvező intézkedést fogna tenni: de a viszonyok nem sokára jobbra fognak fordulni.

«E kihallgatás után Bécsnek néhány tagja által Thoman úrnál összejövetel rendeztetett, melyre azonban csak Hippmayer és Bruchmann urak jelentek meg. Felolvastuk nekik kérvényünket és tőlük azt a nyilatkozatot vettük, hogy ellene semmi kifogásuk sincs, csak azt vélték, hogy

nincs igazunk, midőn a papirpénz árfolyamának hanyatlását főleg az agistagenak rójjuk fel bűnül, melynek ugyan jelentékeny befolyása van az árfolyamra, de az üzletek pangásánál az egyedüli, mely több irodát foglalkoztat, s hogy az udvarnak jelentékeny, milliókra menő rendkívüli kiadásai miatt, melyek papirpénzzel fedeztetnek, a mostani időpontban lehetetlen, hogy a papirpénz hitele emelkedjék és az árfolyamok javuljanak és hogy szükséges lenne az időpontot bevárni, midőn a kongresszus befejezése után minden más alakot fog öltetni. Mi azt hisszük, hogy a vélemény czáfolatát megtalálhatjuk az eredményben.

«Miután Ő cs. kir. Fensége a hozzá szóval intézett arra a kérdezősködésünkre, hogy ily körülmények közt merészeljük-e Ő Felségének folyamodásunkat kihallgatáson át nyújtani, azt a választ adta, hogy nem forog fenn semmi indok, hogy miért ne tennök meg, Ő Felségénél kihallgatást kértünk, melyet azonban csak 8 nappal később nyertünk, holott mi azon 500 közt, kik kihallgatásért folyamodtak, és kik közül csak 100 kapott kihallgatást, az Ő Felsége által adott első kihallgatáson nyertünk bebocsátatást.

«A közbeeső időt arra használtuk fel, hogy a minisztereknél és államtanácsosoknál tisztelegjünk. Bebocsátást nyertünk gróf Vallisnál, gróf Zichynél, gróf Stadionnál, Barbiernél és Aczélnál.

«Az első azt vélte, hogy Ő Felsége, mint reméli, méltányolni fogja folyamodásunkat; a többiek úgy vélekedtek, hogy a kormány nincs abban a helyzetben, hogy jelenleg értünk valami kedvezőt tegyen és nem kell attól félni, hogy a papirpénz hitele valamely erőszakos intézkedés által fogna helyreállíttatni; fölösleges is lenne, mert a kongressusnak rövid idő múlva bekövetkező befejezése

után a kilátások a legkedvezőbbek és a számos új forrásnak az állam javára való megnyitása a papirpénz hitelét helyre fogja állítani és ennek folytán maga az árfolyam is, ha nem fogna is a névértékig emelkedni, lényegesen fogna javulni és hogy minden ideiglenes palliativ gyógyszer csak hátrányosabban fogna kiütni.

«Ezek a nyilatkozatok, és a bizonytalanság, hogy általában kapunk-e és mikor kihallgatást, minket arra a határozatra birt, hogy visszautazzunk, hogy a jelentékenyen drága költségeket ne szaporítsuk, midőn épen idején oly szerencsések valánk, hogy ő kegyelmessége gróf Vrbnától a mellékelt értesítést vettük, hogy február 23-án reggeli 7 órakor Ő Felségénél kihallgatásra jelentkezzünk.

«A kitűzött órára Raits Sámuel úr társaságában megjelentünk és a midőn Ő Felségéhez történt beléptünkör magunkat mint a pesti kereskedelmi testület küldöttségét mutattuk be, Ő Felsége nekünk igen barátságosan mondta:

«Kérelmökről testvérem által már körülményesen értesültem.

«Rövidre fogtuk beszédünket, Ő Felsége által azonban egy pár kérdéssel megszakítottunk, melyek közt figyelmünket különösen megragadta: vajjon az árfolyam emelkedése kevésbé árt-e nekünk, mint ingadozása. Vajjon nem tartják-e meg a patens 6. §-át? és a kérdések megválaszolásakor Ő Felsége háromszor is mondta: Értem és végül következőleg nyilatkozott:

«Néhány nap mulva a hadseregek el fognak bocsátatni, az összes kilátások kedvezőbb szint fognak ölni, ez, mint remélem, jótékonyan fog hatni az árfolyamra. Mégis a közbeeső időben az első órát, melyet többi ügyeimtől megvonhatok, arra kívánom felhasználni, hogy tanácskozzak arról, hogy mi módon lehetne Önökön ideiglenesen segíteni.

«A leereszkedő kegyesség által megvigasztalva és megörvendeztetve hagytuk el Ő Felségét.

«Később még néhány miniszternél akartunk tisztelegni, de nem voltunk oly szerencsések, hogy azokat otthon vagy irodáikba találhassuk, elhatároztuk tehát visszautazásunkat.

«Értésülhettünk, hogy benyújtott előterjesztésünk még mielőtt Ő Felségének személyesen átnyújtottuk, a miniszteriumoknál köröztetett.

«A győri kereskedelmi testület, melylyel azt felutazásunkkor közöltük, valamint néhány pozsonyi kereskedő, kiknek azt felolvastuk, helyeselték lépéseinket és előterjesztésünket.

«Sőt számos bécsi kereskedő (némelyek lépéseinket dicséreteseknek találták), kik kezdetben a híresztelések által félrevezetve lépéseinket helytelenítették, midőn helyzetünkről és folyamodásunkról helyes értesítést szereztek, megváltoztatták véleményöket és helyeselték lépéseinket.»

A kereskedelmi testület, mely ebből a jelentéstől látja, mily buzgón és körültekintően járt el a jelentést tevő küldöttség a kereskedelmi testület számára végzendőkben és azt a szives köszöneten kívül a legméltóbb tetszésben részesítette, elhatározza, hogy ez a jelentés a testület jegyzőkönyvébe iktattassék, egyébként pedig ezen kiküldetés költségeit, mihelyt betérjesztettek, a testület pénztárából ki kell egyenlíteni.

ADALÉKOK AZ ÁLLAMI PÉNZÜGY ÉS ADÓK TÖRTÉNETÉHEZ.

I.

Az 1812. évi önkéntes subsidium.

Ismertetjük ezt a subsidiumot* a vonatkozó jegyzőkönyveknek magyar fordításban való közlésével. S talán nem kell indokolnunk, hogy miért nem szorítkoztunk e subsidium történetének rövid előadására. De bizonyára szabad megjegyeznünk, hogy a subsidiumnak némileg hasonmását a szives olvasó meg fogja találni az 1854. évi önkéntes nemzeti kölcsönben s hogy ezeknek az adalékoknak nemcsak művelődéstörténeti, hanem adópolitikai szempontból is megvan az értékük. Közlésöknek ez is egyik főindoka.

1812 deczember 14-én. Felolvastatott Ő Felségének Pest városa tekintetes tanácsához intézett leirata, valamint Ő cs. Fensége, az ország nádorának kísérő levele, mely két okmányt a tanács a kereskedelmi testülettel másolatban közölte, a melyekkel a kereskedelmi testület felhívott, hogy a rendkívüli hadi költségek fedezetéhez

* A történelemben kevésbé jártasok kedvéért talán szabad megjegyezni, hogy subsidiumot a nemesek és városi polgárok fizettek, de csakis hadi költségre országgyűlési ajánlat folytán. A jelen esetben nem országgyűlésileg megszavazott subsidiumról vagyis hadi segélyről van szó.

90 ezer váltó forintnyi önkéntes subsidiummal járuljon és ezt a legközelebbi kamarai pénztárba szolgáltatassa be.

A legfelsőbb kir. leiratnak, valamint Ő kir. Fensége legkegyelmesebb levelének készköteles engedelmisséggel történt megfontolása után az összegyűlt kereskedelmi testület véleményei szétágaztak, még pedig *az egyik rész akkép vélekedett*

hogy a dologhoz hozzá sem kell fogni és Ő kir. Fenségét a legalázatosabban kérni kell, hogy Ő Felségénél kegyesen odahasson, hogy Pest városa kereskedő közönségére kirótt 90 ezer váltó forint mint az összeshez képest aránytalanul nagy a legkegyesebben leszállíttassék.

A másik rész véleménye vala

hogy azoknak az egyéneknek előleges összeírásával, kik ehhez a subsidiumhoz járulni tartoznak, hozzá kell fogni a munkához, egyidejűleg azonban Ő Fenségéhez folyamodást kell beadni, melyben kijelentessék a készség arra nézve, hogy a legfelsőbb akaratnak lehetőleg elégtétessék, de Ő Fensége ne vegye rossz néven, ha Pest városa összes kereskedő népessége az egész 90 ezer váltó forintot össze nem hozhatná.

Miután a foganatosított szavazással a többség a második vélemény mellett nyilatkozott, elhatározott, hogy Maar János, Wurm József és Jankovits Miklós urak bizottságkép kiküldetnek, kiket az elnök Stankovits Konstantin a polgármesternek be fog mutatni, kit azután felkérni fognak, hogy közölje velök az összeírási lajstromokat, hogy azokból lehetőleg kivonatolhassák az összes ebben a városban lakó kereskedő feleket.

1812 december 19. A f. hó 14-én tartott üléssel kapcsolatban felolvastatott az említett ülés határozata szerint Ő Fenségéhez intézendő kérvény, mire elhatározott, hogy

Stankovits Kostantin, Garay Sámuel, Jankovits Miklós és Kolb János kiküldetnek, hogy Ő cs. kir. Fenségénél a holnapi napon kihallgatást kérjenek és neki a felolvasott folyamodást átnyujtsák.

1813 január 27-én. Ezen az ülésen Kögl polgármester még egyszer szívére kötötte a kereskedelmi testületnek a legfelsőbb helyről kapott azt a meghagyást, hogy az itteni kereskedőséget rábírja, hogy a mostani nyomasztó hadi költségek fedezésére a legmagasabb kincstárba 90 ezer váltó forintnyi önkéntes subsidiumot fizessen be és felszólította a testületet, hogy nyujtson neki eszközt arra nézve, hogy t. i. minő módon lehetne ezt az önkéntes subsidiumot a leghelyesebben behajtani.

Ezt illetőleg a kereskedelmi testület nézete az vala, hogy az önkéntes felajánlás lenne a leghelyesebb út, mint a legfelsőbb leirat értelme és szavai is jelzik, e végre a legczélszerűbb lenne egy küldöttséget kinevezni, mely magának Wurm, Maar és Jankovits urak munkálatából általános áttekintést szerezzen, hogy körülbelül mennyi esnék az egyes egyénekre, hogy kiteremteni lehessen a 90 ezer forintot. Az ily előirányzat (Clavis) elkészítése után a felek beidéztetnek és mindenki felszólíttatik önkéntes járulmányának bejelentésére, ha azonban némelyek aránytalanul csekély összeget ajánlanának, a bizottság feladata lesz őt méltánytalanságáról meggyőzni és őt a megállapított előirányzatnak megfelelőbb ajánlatra rábeszélni.

Miután ez az eljárás elhatározott és a polgármester úr által is elfogadtatott és jóváhagyatott a következő tagok neveztettek ki az állandó küldöttségbe ú. m. Sztankovits Ignác, Kraskovits Antal, Tschögl Gáspár vagy Kolb János, Csáki János, Glückswerth Mihály, Deron Antal, Garay Sámuel, Liedemann Sámuel, Acbly Frigyes, Maar János és

Grosz Ferencz urak. Ha egyik vagy másik tag a megjelenésben gátoltnék, önmaga tartozik helyettest nevezni. Az ülések a városi birósági teremben naponkint 10 órakor tartatnak és kezdődnek 1813 január 28-án. Ezen bizottság mellett tollnokkint Szepessy Ferencz úr működik 2 váltó forint napi tiszteletdíjjal.

1813 május 3-án. Felolvastatott Ő császári Fenségének az ország nádorának a polgármester úrhoz az itteni kereskedőktől, kalmároktól és üzérektől követelt önkéntes 90 ezer forintnyi összegnek gyorsabb behajtása végett intézett levele és a polgármester úr kijelentette, hogy ehhez komolyan hozzá kell fogni.

A kereskedelmi testület kijelentette, hogy a polgármester úr kívánatának eleget tett és kidolgozott egy osztályozást, de mivel a kereskedelmi testületnek ezeknek a pénzeknek beszedésére, melyek ugyan az utolsó testületi ülésben csakis a hadi költségekhez való önkéntes járulmánynak jelentettek ki, de a melyeket a polgármester úr nyilatkozata szerint meg kell fizetni, hatalma nincs, a jelenlevő tagok megkérdeztettek, hogy kijelentik-e készségüket arra, hogy ezt az önkéntes subsidiumot kifizetik, mindannyi kijelentette vala erre való készségét Stephanovits Nicodem Kosma kivételével, ki kijelenté, hogy csak 5 frtot fizethet. A kereskedelmi testület azonban elhatározta, hogy minden tag tartozzék a kiküldöttek által rárótt összeget megfizetni, mely összeg felét f. é. május végéig, másik felét pedig f. é. június végéig kell a polgármester úr kezéhez az arról kiállított nyomtatott elismervény ellenében leróni. Mi mellett azonban a testület fentartja, hogy minden lajstromába bejegyzett kereskedő üzér a polgármester úr által köteleztessék ugyanazt leróni, mert csak így lehet összehozni az összeget Ő Felsége akarata szerint, ellen-

esetben még a fizetésre készek sem köteleztethetnek fizetésre, mivel ennél a fizetésnél mindenki erejéhez mértén tartozik hozzájárulni.

Hogy ennek hatály szerzettessék, a polgármester vagy meghatározandó helyettes előülése mellett egy küldöttség neveztessek ki, a mely először a kereskedelmi testület tagjait, azután pedig a többi kereskedő feleket megidézze és teljesítésre kényszerítse. Ez a küldöttség ugyanazokból a tagokból álljon, kik az előirányzatot kidolgozták és ily üléseik tartsanak 10-től 12-ig.

1813 junius 28. Felolvastatott a helybeli zsidók által Ő császári Fenségéhez, az ország nádorához a 90 ezer forint lerovása végett reájuk kirótt összeg ellen beadott panasz, valamint az erre Ő cs. kir. Fensége által Kögl polgármester úrhoz intézett levél, a melyben az ügy megvizsgálása és lehető orvoslása ajánltatik, egyidejűleg felolvastatott az erre vonatkozólag a kereskedelmi testület által szerkesztett nyilatkozat, mely egész terjedelmében jóváhagyatott és Kögl polgármester úrnak bemutatás végett átadatott.

1814 február 21-én. Felolvastatott az Ő Fenségéhez a főherceghez és nádorhoz intézendő kérvény, a melyet ez a kereskedelmi testület Ő Felségének Freyburgban 1813 deczember 25-én kelt az ezt e várost illető 90 ezer frtnyi, még teljesen ki nem fizetett kereskedelmi subsidiumra vonatkozó leirata folytán a jelenlevők egyhangú kívánságára az előljáró Stankovits Konstantin úr, továbbá Liedeman Sámuel, Garay Sámuel és Kraskovits Antal urakból álló küldöttség fog átnyújtani, a mely kérvényben előadatik, hogy a bekebelezett kereskedők ezen subsidiumot illetőleg a legnagyobb készséggel eleget tettek Ő Felsége legfelsőbb rendeleteinek és hogy még eddig a teljes be-

fizetés meg nem történt, azoknak a kereskedő egyéneknek kell felróni, kiket a bekebelezett kereskedőkön kívül szintén terheli a subsidium fizetésének kötelezettsége, a mit a kereskedelmi testület Ő Felsége tudomására hozni kér. Egyidejűleg egyszersmind elhatározott, hogy a tekintetes tanácsnak a folyamodás tartalma, másolatának közlésével, alázatosan tudtul adassék.

1814 márczius 29-én. Miután az első előjáró Stankovits Konstantin úr ezzel a testülettel közölte, hogy a tekintetes városi tanács által meghíva a tegnapi napon arról kellett értesülnie, hogy a Pest városát terhelő 90 ezer forintnyi kereskedelmi subsidiumot illetőleg a tekintetes tanács a testület küldöttsége által a volt polgármester Kögl János József elnöklete alatt elkészített kirovási munkálatot megváltoztatta, a subsidium mennyiségét újabban elosztotta, több félnek a rájuk vonatkozó összeget mérsékelte, a szab. polg. kereskedők testületére azonban 6273 frttal többet rótt ki és ebből csakis a pótléknak egyéni kimutatását közölte, egyébként azonban a fennemlített előjáró úrnak arra a kérésére, hogy vele a többi kereskedők jegyzéke is közöltessék, kiknek pótfizetést kell teljesíteniök vagy a kik mérséklésben részesítették, azt az utasítást kapta, hogy azt írásban kell beadni, ezért tehát ez a kereskedelmi testület elhatározta, hogy

a tekintetes tanács megkerestessék, hogy vele az a kimutatás is közöltessék, mely a testület tagjain kívül a város többi kereskedőinek pótfizetéseit vagy mérsékléseit tartalmazza, hogy abból megérthesse, hogy miként eshetett meg, hogy a bekebelezett kereskedőkre újabban 6273 frt rovatott ki pótlékul, minthogy a kimutatás szerint Ő cs. Fenségének a főhercegnek és ország nádorának a subsidiumból f. é. január 8-án 61,500 frt már be-

szolgáltatott és a hátrálékokból, melyek akkoron még 39,365 frttal mutattattak ki, 6352 frtot tehát mint a 90 ezer forintnyi subsidium összeget meghaladó fölösleget az esetleges mérséklések kipótolására lehetett volna fordítani; tehát ez a kereskedelmi testület be nem látja, hogy mi módon mérsékeltehető a be nem kebelezett kereskedőkre kirótt összeg a mérséklésekre szánt 6352 frtnyi és a tanács által neki szánt 6273 frtnyi pótlékkal tehát 12,625 frttal. Ezen kívül egyébként kijelentetik, hogy abban az esetben, ha testület meggyőződik, hogy a városnak összes többi kereskedőivel igaz arányban még valamely összeget pótolni tartozik, épen úgy, mint minden időben kész volt a közjó érdekében erejéhez képest mindent megtenni, nem fogja a jövőben sem elmulasztani készségének legvilágosabb jeleit adni.

1814 április 14. Miután ez a kereskedelmi testület f. é. márczius 29-én hozott határozata alapján a tekintetes városi tanácsot kérte, hogy a subsidium pótlékot illetőleg, melyet a tekintetes tanács reá 6273 frttal kirovandónak talált, vele közöltessenek azok a jegyzékek, melyek f. é. márczius 26-án kelt tanácsi határozatban 2., 3., 4. és 5. sz. a. foglaltatnak és kimutatják, hogy kinek szánnak pótlékot vagy leengedést; a tekintetes tanács azonban erre a kérvényre azt a határozatot hozta, hogy az újabban tanácsilag foganatosított kirovás a kereskedelmi testület felülvizsgálata alá nem tartozik és ezért a kért okmányok nem is közöltethetnek, ez a testület kényszerítve érezte magát, hogy a fennemlített határozat mellett kijelentett, és csakis a biztos és tanácsos Boráros János úr kívánsága folytán a jegyzőkönyvbe nem iktatott fentartáshoz képest Ő cs. Fenségéhez a főherczeg nádorhoz a most felolvasott folyamodással járuljon.

Ezen cs. Fenségéhez benyújtott folyamodás következtében Ő Fensége az ügyet méltóságos báró Perényi Lázár udvari kamarai tanácsos és kir. biztos úrral végleges rendezés végett közölte, minek folytán kiadatott a f. é. ápril 13-án kelt jegyzék, mely felolvastatott és a melyből kitünik, hogy Ő Fensége a pótlékot mérsékeltnak méltóztatik találni és a pótfelosztás aránytalanságának bebizonyítását követeli.

Ő méltósága és a kir. biztos iránt való minden tisztelettel és törvényes hatósága iránt viseltetett minden tisztelettel és engedelmességgel ez a kereskedelmi testület elhatározta, hogy ebben a részben előterjeszti: hogy pótlékról szó sem lehet, mert hiányról mi tudomása sincs, 90 ezer forintnál nagyobb összeg sem követeltetett; továbbá, hogy az eredeti felosztás Ő cs. Fensége rendeleteiben foglalt alapelveken sarkal, végre ha az eredeti munkálat elvettetik, a kiküldött kereskedő egyének azzal gyaláztatnak meg, mintha szenvedélyesen és saját érdekekben végezték volna a felosztást, ezért a kereskedelmi testület kénytelen kérni, hogy méltóságod azt az ígéretet, melyet az előljáró úrnak szóbelileg tenni méltóztatott, teljesítse és méltóságod saját elnöklete alatt a polgármester jelenlétében és a testület által kiküldött tagok közbenjöttével a pótfelosztási munkálatot előterjesztse, hogy ezen a módon, azok a hibák, melyek találatni fognak, megjavíttassanak és az e tekintetben szükségesek foganatosíttassanak. Egyébként ez az előterjesztés és illetőleg kérvény a kereskedelmi testületnek felolvastatott és elhatároztatott, hogy azt az előljáró urak azonnal még az ülésben írják alá és a második előljáró Teutsch József úr által adassék át ő méltóságának.

Ma a jegyzőkönyv az összes jelenlevők által sajátkezűleg aláíratott mint következik :

Stankovits Konstantin	Teutsch József
Garay Sámuel	Kraskovits Jos. Ant.
Liedemann S. J.	Szlavny György Konst.
Raitsch & Freyburg	Lenk Keresztély
Jankovits Miklós	Kolb János
Aebly Frigyes	Sartori György János
Fischer Ádám János	Hasenstab Keresztély Ján.
Böhm István	Papacosta János
Frölich Sam. János	Agoraszto György
Bisenti Vilmos	Gertjszt Kristof
Gamperl György Ján.	Zograf & Joannovits
Gratzer Antal	Huber János
Musch Sebestyén	Grosz Ferencz
Wurm & Schmikl	Temesváry György
Maar Mátyás János	Bayer Lőrincz János

1814 április 20. Felolvastatott méltóságos báró Perényi Lázár m. kir. udvari kamarai tanácsos és működő kir. biztos úrnak f. hó 18-án kelt jegyzéke, melylyel ő méltósága kegyelmesen tudtul adja, hogy hajlandó ezen kereskedelmi testület néhány tagjának és más szakértő és kipróbált férfiak bevonásával a Pest városát illető 90 ezer váltó forintnyi kereskedelmi subsidium felosztását illetőleg fenforgó félreértéseket a saját elnöklete alatt tartandó bizottsági tárgyaláson megfontolás tárgyává tenni és az ügyet előzetes közös lelkiismeretes vizsgálat után Ő cs. kir. Fensége a főherczeg- és nádortól kapott utasításhoz képest eldöntés alá vinni, ha a kereskedelmi testület a kebeléből kiküldendő tagokat oly meghatalmazással látja el, mely szerint is a vonatkozó tárgyalásokba olyaténkép bocsátkoz-

hassanak, hogy mindaz, a mi bizottságilag elhatározatik, minden további szó nélkül mint eldöntött terjesztessék Ő cs. kir. Fensége elé.

A kereskedelmi testület tehát elhatározta: Miután ő méltósága kegyelmesen megérteni engedte, hogy Ő cs. kir. Fensége, a legmélyebben tisztelt nádor ennek a subsidium ügynek végleges eldöntését nem önmagának tartotta fenn, hanem az ügy gyorsítása végett a kereskedelmi testület panaszának előzetes megvizsgálása után a döntést ő méltóságára átruházni kegyeskedett; a kereskedelmi testület ő méltóságának általánosan dicséért lelkiismeretes pártatlanságába és igazságszeretetébe való teljes bizalommal, kebeléből kiküldi Stankovits Konstantin, Liedemann Samuel, Garay Samuel, Kraskovits Antal, Glückswerth Mihály és Maar Mátyás János urakat azzal, hogy azt a döntést, melyet ő méltósága az eredeti egyéni felosztásnak alapul szolgált, továbbá a tekintetes tanács által a kereskedelmi testület közbenjövete nélkül elfogadott elveknek, szintúgy a testület által kifejtett, Ő Fensége kegyelmes megfontolása alá terjesztett indokoknak előleges előterjesztése és közös megfontolása és végre a jelen ügyben már folytatott tárgyalásoknak és Ő cs. kir. Fenségének legmagasabb parancsainak szembeállítására és megbírálása után, mint végleges határozatot hozni méltóztatik, a kereskedelmi testület nevében teljes bizalommal fogadhassák és elfogadni tartozzanak és a testület kötelezi magát, hogy mindazt, mi bizottságilag el fog határozatni, magára nézve kötelezőnek elismeri. Mi végett is ezt a jegyzőkönyvet az előljárók és a tollnok aláírásával ellátva a kiküldött uraknak át kell adni.

II.

A nagykereskedők testületére kirótt első adó.

A városi tanács, a polgári és az izraelita kereskedők testületének felszólamlása folytán, az adóbizottság és a választott polgárok meghallgatása után, törülte a két testületből kilépett és a nagykereskedők testületébe átlépett 22 illetőleg 24, összesen tehát 46 tagra, fejenkint 8 frttal, összesen tehát 368 pfrttal az 1846/47-re kirótt gyökadót, ezt a nagykereskedők testületére, fejenkint 25 pfrttal, összesen tehát 1150 frttal vetette ki, természetesen a fennálló szabályzatokhoz képest azzal a meghagyással, hogy a testületre kirótt adóösszeget a fizetésképes tagok közt jövedelmök arányában osztsa fel és a vonatkozó osztályozást 15 nap alatt mutassa be, figyelmeztetve a testületet arra, hogy a fizetéseképtelenekre kirótt és behajtlanná váló adóösszeg a jövő kivetéskor az egész évi adóösszeggel együtt újra ki fogna rovatni.

A nagykereskedők testülete a terhére irt adót sokalta és az adókirovás ellen felirt a helytartó tanácsnak. Az indokok közt különösen hangsúlyozza, hogy az a tény, hogy a testület külön szabadalomlevelet kapott, nem szolgálhat indokul az adóemelésre, mert e végett tagjai csak azokat a jogokat gyakorolhatják, melyeket más nagykereskedők, és mert az egyes tagok viszonyai az által, hogy ebbe a testületbe léptek, nem változtak és mert a gyökadó alapja: a porták száma sem szenvedett módosítást. S annál méltánytalanabbnak tartja a gyökadó emelését, mert ez a pótagóknak emelését is maga után vonná és e sze-

rint a tagok által fizetendő adó csaknem a kilencszeresre emelkednék.

Ezt az adóemelést a helytartó tanács 19213/847. sz. leiratában nem is találta indokoltnak. «Noha ugyan» — mond a leirat — «azon buzgóság, melynél fogva a város tanácsa az adó alapját növelni s jövedelmének új forrásokat nyitva, ez által e város megszaporodott szükségéi fedezését utólérni igyekszik, általán véve dicséretet érdemel, mégis miután ezen cél részletes és különvált intézkedések által koránt sem lehet elérhető, de különben is sem az igazsággal, sem a méltányossággal össze nem fér, hogy az adó-kivetés iránt fennálló elvek mellőztével, akkoron, midőn ezek a többi osztályokra nézve épségben tartatnak, egy bizonyos osztály mások felett követelésen túl terheltessek.» «Az adó kivetése iránt eddig divatozott szokást» — mondja alább a leirat — «a többször említett nagykereskedő testület irányában is a maga épségében annyival inkább tartsa fenn, minthogy érintett felterjesztése szerint az új adókulcs tervének kidolgozásával az innen 1845 Szent-Mihály hó 30-án 32,218. sz. a. kelt intézvény következtében megbízott választmánya ebbeli munkálatának mielőbbi beadására újólág is utasítva levén, remélni lehet, sőt ezen kir. Htó Tanács el is várja, hogy most érintett választmány ebbeli megbízásának lehető leggyorsabb megfelelend.»

Végeredményben a nagykereskedők testületére összesen 704 frtnyi gyökadó rovatott ki. A testületben erre nézve foganatosított osztályozás a mellékletben közöltetik. Az osztályozásnál a legkisebb adó (8 frt), a legmagasabb ellenben 40 frt, mely két tagra, nevezetesen Wodianer S. és fia és Malvieux C. J. ezéekre rovatott ki.

S talán nem érdektelen, ha itt megemlítjük, hogy abban az ülésben, a melyben a testület az adó ellen felszó-

lalt, a pesti vakok intézeténél József főherczeg nádor nevére 4800 pfrtos alapítványt tett a tagoknak önkéntes járulékaiból.

III.

A magyar kormány által 1848-ban tervezett adó.

A képviselőház 1848 decemberben tárgyalta az új, már az általános adózási kötelezettségen nyugvó adójavaslatokat. Kereskedelmi körökben az a rendelkezés ébresztett aggodalmakat, mely szerint az összforgalom üzemi tőkének, ennek hat százaléka pedig nyereségnek tekintésék, melynek négy százalékát kell adóban fizetni. Az érdekelt kereskedelmi testületek elhatározták, hogy közös fölíratot intéznek úgy a honvédelmi bizottsághoz, mint gróf Teleky Józsefhez, mint a főrendiház adóbizottsága elnökéhez, különösen gyakorlati példákkal igazolva a képviselőházban már elfogadott elv tarthatatlanságát.

Feliratukban kijelentik, hogy maguk is meg vannak győződve azon elv igazságosságáról, hogy a rendkívüli körülményekre való tekintettel az 1848. évi november, december havára, valamint az 1849-ik év első hat hónapjára a jövedelemnek négy százaléka vettessék ki adóban, aggodalmuk csak a már említett rendelkezés ellen van, melynek helytelensége ellen bátorzkodnak a sok közül a következőket felhozni.

A kereskedési ügy Magyarországon, leginkább pedig Pesten következő főágakból áll: *a)* nyers termékekkel, *b)* honi és az örökös tartományokbeli gyártmányokkal és kézműárúkkal, *c)* gyarmatárúkkal való kereskedésből és *d)* váltópénzüzeri és bizományi üzletekből.

A nyers terményekkel való kereskedés nagyobb részt a kevésbé tehetős kereskedők által üzetik, kik gyors forgalom előidézése s a kereskedésnek majd egy majd más czikkkel való üzhetése tekintetéből mindig igen mérsékelt — közönséges körülmények közt 2—4 százalékból álló — nyereséggel nagyban következő tiszta nyereséget hajtanak:

Gyapjú	mázsánként	1—2	frt	pp.
Gabona	mérőnként	$\frac{1}{10}$ — $\frac{1}{5}$	«	«
Hamuzsir	mázsánként	$\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$	«	«
Gubacs	«	$\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$	«	«

Oly időszakok, melyekben egy mázsa gyapjúnál 5—15 frtot, gabonánál 1—2 frt s ugyanannyit gubacs és hamuzsirnál nyerhetni, nem csak ritkán, *több év mulva*, fordulnak elő, hanem közönségesen ismét kiegyenlítettnek ama nagy veszteség által, mely az árcsökkenésből ered, mint-hogy a nagybani kereskedő szüntelen újabb drága vételek által folytatja az üzletet s ekkor közönségesen az utolsó árúkészlet mellett iszonyú kárt szenved, mely nem ritkán egész vagyonát elnyeli s egy csapással megsemmisíti. Ennek élő példányai a pesti piacon igen számosan találhatók.

Ha már az adókiivetés alapjául a forgalom-tőke vétetik s ennek nyeresége hat vagy épen tiz százalékra tétetik, akkor a számítás következőleg állana:

A 500 mázsa gyapjút fogyasztott, ez középárban 50 pfrtjával véve tesz 25,000 pfrtot, a gyanítható nyereség 4 pfrtjával tesz 1000 pfrtot, ha most a forgalmi összegtől hat százalék számíttatik, ez 1500 frtra rúg, ettől fizet négy százalékot tehát 60 pfrtot, vagy ha épen tiz százalék vétetik a forgalmi tőke után nyereségül, ez 2500 pfrtot tesz, melytől négy százalék ad 100 pfrtot, s így az első esetben hat százalékot, a másikban tiz százalékot fizet jöve-

delmi adó fejében, míg a többi lakos csak négy százalékot adózik.

Ezen kívül a fennebb például felhozott 1000 pfrt nyereségen következő terhek fekszenek: a kereskedő saját évi szükséglete, kezelési költségek s azon veszteségek, melyek minden üzletnél egy év leforgása alatt elkerülhetlenek, úgyszintén a kamatszükséglet, minthogy számtalan kereskedő felvett pénzekkel folytatja üzletét, sőt a legvagyonosabb kereskedőnek is évenként tetemes összeget kell nyereségéből levonni a kereskedelmi bank vagy idegen pénztőzsérek számára kamatkép fizetendő, úgy hogy a felvett gyanítható nyereség ritkán marad csak felében is tiszta, mi által a jövedelmi adó 12 százalék illetőleg 20 százalékra emelkedik. Tudva van, hogy például gabona kimérésnél 3—4 váltógarasnyi nyereség van szokásban, mily magasra rugna itt a forgalmi tőkéből merítendő adó.

A gyártmányokkali kereskedés nagyban lehetőleg kisebb nyereséggel üzletik, hogy csak élénk forgalom idéztessék elő és habár egyes cikkeknel 5—10 sőt 15 százalék nyereség van is, mindazáltal a hátramaradt, úgynevezett bovelárúknban való készlet, s minthogy a vételek jobbára hitelben történnek, az e melletti veszteség oly tetemes, hogy tiszta nyereségül alig lehet 2—3 százalékot venni.

Hasonló az eset a gyarmati árúknál is. Itt a főforgalom cukor és kávéval történik, melyek köztudomás szerint iszonyúan elfecséreltetnek, 2—3 százalék nyereség ez üzletnél is vajmi ritka *végeredmény*.

A váltó- és tőzsérüzlet még kiáltóbb ellentétben áll a forgalomból merített jövedelemnek alkalmazásával. A kereskedési váltók — mint tudva van — 1—3 hónapra bocsáttatnak ki. Feltéve, hogy B. minden vásárkor valamely ügyfelével egy három hónapra szóló 5000 pfrtos váltót hat százalék-

kal leszámított, így mindannyiszor 75 pfrtjával, az egész éven át 300 pfrtot vesz be kamatokban. Forgalomban e tétel négyszer jő elő s képez 20,000 pfrtot, ennek hat százalékos remélhető nyeresége 1200 pfrtot vagy tiz százalékot véve, 2000 pfrtot tesz, fizet tehát első esetben, 48, másodikban pedig 80 pfrtot, s így 16 százalék illetőleg épen $26\frac{2}{3}$ százalék jövedelmi adót.

Behajtások- és fizetésekért $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{3}$, elfogadásokért $\frac{1}{3}$ százalék számíttatik.

C. egy 80,000 pfrtnyi behajtást tesz, melyért $\frac{1}{3}$ -dal 100 pfrtot kap fáradsági díjul, ezt hat százalékkal véve, a forgalmi tőke jövedelme teszen: 4800 tiz százalékkal 8000 pfrtot s így első esetben 100 pfrtnyi brutto jövedelmétől 192, a másodikban pedig 320 pfrtot fizet adó fejében.

D. egy ügyfeléért három hónaponként 15,000 pfrtnyi váltót fogad el egy harmad provisio mellett s így egy éven át 60.000, ezért provisio fejében 200 pfrtot kap, mely hat százalékkal véve, tesz 3600, tiz százalékkal pedig 6000, s így fizet első esetben 144, másodikban 240 pfrtot, tehát 200 pfrt brutto-bevételért 72 százalék jövedelmi adót vagyis a második esetben 40 pfrt tőkeveszteséget kell hozzáadni.

Épen így van a bizományi üzlettel is, mely soha sem hajt többet két százaléknál, többnyire azonban csak 1— $1\frac{1}{2}$ százalékot.

Ezekben állanak a ténybeli felvilágosítások, melyek alapján azután kérik, hogy a tervezett adókivetési módozat helyett egy más adókivetési módozat alkalmaztassék. «Szerény nézetünk szerint», — ezzel végződik ezen a kereskedelmi életbe némi betekintést nyújtó irat — «kereskedőknél legezészerűbb volna, ha a rónok (az adókivetést teljesítő tisztviselő) mellé egy a kereskedők köréből választandó hites bizottmány adatnék, mely minden egyes kereskedő

adójának előleges kivetését, — jövedelmének négy százalékát vevén alapul — eszközölje s a kereskedő testületek útján mindenkit az így előlegesen elfogadott összegről értesítsen, hogy így ha netalán valakinek ellene kifogása volna, e részbeni okait a bizottmánynak előadhassa, s ha ez azokat elégteleneknek tartaná, ugyancsak e bizottmány előtt magát kereskedelmi mérlegével igazolni tartozik.»

IV.

Az 1854. évi önkéntes nemzeti kölcsön.

Az 1854 június 26-án kelt nyílt parancs hivatkozik arra, hogy a rendkívüli események, melyekkel birodalmunk néhány év előtt sújtatott (heimgesucht worden) nem csak az állami kiadások és bevételek közt létesítettek aránytalanságot, hanem a valutának is fölötte káros hatású elértéktelenedését idézték elő, továbbá, hogy az állampénzügyek javítására nyitattak ugyan új források, emelkedtek is a bevételek, de a főközlekedési vonalak megnyitása, a monarchia hatalmi állása által követelt haderő szaporítása által okozott kiadások megakadályozták az állami pénzügyekben való rend helyreállítását, s mindezekhez járult, hogy a legújabb, az Aldunán lefolyó politikai események a monarchiát nagyobb hadi készületek tételére kényszerítik. «Ily viszonyok között» — folytatja a nyíltparancs — «a közjólét legsürgősebb tekintetei parancsolják, hogy hatályos és kimerítő intézkedés tétessék egyrészt a valuta elértéktelenedésének megszüntetése és másrészt a rendkívüli államszükségletek fedezete végett. Abban a meggyőződésben, hogy ily intézkedésnél hű alattvalóink-

nak legfontosabb érdekei állnak kérdésben s hogy ennél fogva sikerének legbiztosabb záloga tevékeny közreműködésök, minisztereink és birodalmi tanácsunk meghallgatásával egy önkéntes kölcsön aláírását határoztuk el, melynek hozadéka a jelzett czélokra fog fordíttatni és a melyben mindenki erejéhez képest vegyen részt». Önkéntes kölcsön, a melynek jegyzésében mindenki vagyoni tehetségéhez képest részt vegyen, jobban mondva, tartozik részt venni, mert a hatóságok, mint rögtön látni fogjuk, fel is ügyeltek arra, hogy megtörténjék.

Legalább is 350 millió, legfőlebb 500 millió frtot kellett eredményeznie a kölcsönnek. S hogy a kormány mindent megtett arra nézve, hogy terve sikerüljön, bizonyos. A kibocsátási árfolyam 95 százalékban, az ezüstben vagy aranyban fizetendő kamat öt százalékban állapított meg. A kölcsönt, ha 350 milliót, három év, ha 400—450 milliót, négy év, ha ezen felüli összeget eredményezne, öt év alatt kellett részletekben befizetni. Óvadéku az aláírt összeg öt százalékát kellett letenni és ezt nemcsak készpénzben, hanem állami, sőt magán értékekben is lehetett letenni. Az első két és fél százalék részletet szeptember 30-án kellett befizetni, a második részlet befizetési határideje pedig már előre október 31-ikére állapított meg. Az aláírások Budapesten azzal is könnyítették, hogy a nemzeti bank itteni fiókja külön előleg dotációt is kapott.

A polgári kereskedők testülete, mint a tanácshoz intézett jelentés mondja, mindent elkövetett az aláírás sikere érdekében, minden egyes tagját külön szólította fel aláírásra, melyben, mellékesen említve, a kereskedőket főleg arra figyelmeztette, hogy a kölcsön a valuta rendezésére szolgál, mely első sorban is kereskedelmi érdek. Következőleg számol el az eredményről:

A testületnél jegyzett 262 tag ...	234,620	frtot
A városi hatóságnál 2 tag ...	12,400	«
Az izraelita hitközségnél 47 tag	55,900	«
Maga a testület ...	20,000	«
Összes aláírás tehát	322,920	frt.

Külön jegyzéket terjeszt elő azokról a tagokról, kik alá nem írtak. Végül kéri a tanácsot, hogy a jelentést vegye tudomásul és értesítse erről a cs. kir. fiók-leszámitolási intézetet (ez a nemzeti bank fiókjának hivatalos czíme), hogy azok a bekebelezett tagok, kik a bankfióknál fogják az aláírási íveket benyújtani, a részesedésnél való kimutatásban duplán elő ne forduljanak.

Úgy látszik, hogy a hatóság az eredménnyel nem volt megelégedve. A polgári kereskedelmi testület 1854 november 28-án egy átíratot intéz a polgármesterhez, melyben szóbeli meghagyás folytán beküldi a kitöltetni kívánt ívet és megjegyzi, hogy a felsoroltakon kívül a kölcsön aláírásában még más tagok is jelentékeny összegekkel vettek részt, kik nemcsak üzleteikre, hanem ingatlanaikra való tekintettel is jegyezték a kölcsönre. Az ingatlanaikra eső adóösszegek azonban nincsenek meg a testület levéltárában és épen ezért nem is lehetett azon ténynek mérlegelésébe bocsátkozni, hogy azok nagyobb összeggel vettek-e részt a kölcsön jegyzésében, *mint adójuknak tiszteres összege*, ezért tehát azokról itt külön jegyzék csatoltatik, hogy adójuk a cs. kir. adóbizottságnál megtudathassék. Úgy látszik tehát, hogy az adónak tiszteresése volt a minimum, melyet «önkéntesen», vagyis szabad akaratból jegyezni kellett.

A nagykereskedők testülete az önkéntes nemzeti kölcsönügyet 1854 július 13-án tartott bizottmányi ülésében tárgyalta. Abban a részben nem volt nézetkülönbség,

hogy a kölcsön aláírásában, különösen a valutarendezésre való tekintettel, élénk s minden tagnak külön részt kell vennie; már a mérv tekintetében voltak nézetkülönbségek. Malvieux azt indítványozta, hogy minden tag adójának tizszeres összegét jegyezze. Weisz Bernát Ferencz az adót, különösen pedig a jövedelmi adót nem tartja az egyesek vagyona és jövedelme helyes mértékének. Ennél sokkal fokozottabb részesedést tart szükségesnek. Végre abban történt megállapodás, hogy 1000 frtnál kisebb összeget egy tag se jegyezhesse: azok, kik 100 frtnál több adót fizetnek adójuknak legalább is tizszeresét jegyezzék. Minden tag írásban hívassék fel a július 24—26-án teljesítendő aláírásra. A felhívásban mellőztessék a megállapított minimális jegyzés, de az aláírások elfogadására kiküldött bizottság szóval figyelmeztesse erre a tagokat. A bizottság tagjainak még kötelességévé tétetik, hogy a tagokat az aláírás teljesítésére élő szóval is felhívják. A jegyzés eredménye az augusztus 5-én tartott választmányi ülésen jelentetett be. Jegyzett a testületnél

65 tag	294,000	frtot
a zsidó hitközségnél 104 tag	658,800	“
maga a testület	10,000	“
az összeredmény	962,800	frt.

Nem egészen két évvel később a polgári kereskedelmi testület egy igazi önkéntes jegyzésben járt közbe. Érdekes a két aláírás eredményét összehasonlítani. Alig lehet feltételezni, hogy az utóbbi jegyzésnek fényes eredményét az okozta, hogy időközben a pesti kereskedők meggazdagodtak. Gróf Andrássy György a tiszavidéki vasút társaság pénzügyi bizottmánya nevében a Bécsben 1856 április 23-án kelt levéllel értesíti a polgári kereskedelmi testületet, hogy az alakulóban levő társaság alaptőkéje 200,000 drb rész-

vényre elosztott 40 millió forintban állapított meg, melynek fele külföldi aláírásokkal, másik fele azonban az osztrák hitelbank, bécsi bankárok és az alapítók aláírásával biztosított, továbbá, hogy «azon óhajtástól vezéreltetvén, hogy a Tiszavidék közönségének is alkalom szolgáltatassék közvetlen részvényesül csatlakozni, a társaság számára az aláírást három millió pftrnyi részvénytőkére vagyis 15,000 drb részvényre nyitva hagyta, azonban úgy, hogy azonnal a végengedélyezés megnyerése után a vállalt egész illetéknek 30 szántólja vagyis minden részvény után 60 pfít lefizettetvén: a részvényjegy a bizottmány által meghatározandó idő előtt nem leszen eladható». Felkéri tehát a kereskedelmi testületet, hogy a pesti kereskedők és a lakosság körében aláírásokat gyűjtsön, az illető aláírásokat vele 14 nap alatt tudassa, megjegyezve azt is, hogy a mennyiben az aláírások a kibocsáttatni kívánt összeget meghaladnák, arányos felosztásnak leend helye.

Magánál a polgári kereskedelmi testületnél 162 fél 15,247 részvényt jegyzett, s pedig 72 testületi tag 8775 darabot, s e szerint a Tiszavidéknek vagy talán inkább a Magyarországnak fentartott részvény mennyiség már itt túljegyeztetett. A testület gróf Andrássy Györgyöt az aláírási eredményről már május hó 5-én értesítette azzal, hogy a részvénybefizetés elfogadására a pesti magyar kereskedelmi bank hatalmaztassék fel, mely ily műveleteket már más alkalmakkor is végzett. A testület május 31-én értesített arról, hogy a részvények az aláírásnál túljegyeztettek, és hogy ezért a jegyzés tiz százalékra és ehhez képest a testületnél aláírt részvény 1524 drbra szállítottatott le, melyekre tiz százalékot június 20-ig kell a kereskedelmi banknál vagy Bécsben az osztrák hitelintézetnél kifizetni az aláírásnak különbeni érvénytelensége mellett.

KÜLKERESKEDELMI ÉS VÁMÜGYEK.

Beer Adolfnak* az osztrák kereskedelmi politikát a tizenkilencedik században tárgyaló jeles munkájából tudjuk, hogy Ausztria az u. n. Posonby vagy angol-török 1838. évi kereskedelmi szerződést az 1839. évi augusztus 29-én kelt jegyzékkel ideiglenesen elfogadta, kivéve mégis a szomszédos Moldván, Oláhországon, Szerbián, Bosznián és Hercegovinán át folytatott szárazföldi kereskedelmet, melyre nézve a régi capitulárék érvényben fentartattak. Tudjuk azt is, hogy egy új végleges szerződés kötése iránt az alkudozások 1840-ben indultak meg, melyek azonban Oroszország miatt eredményre nem vezettek. Miután azonban Oroszország és Törökország közt a kereskedelmi szerződés 1846 május 12-én megkötött, az alkudozások fonala újra felvétellett. A porta új kereskedelmi szerződések kötésénél kiindulási alapúl az említett Oroszországgal kötött szerződést kívánta tekinteni. Ezen alap tekintetében az osztrák kormánykörökben nézeteltérések merültek föl, melyeket főleg az okozott, hogy az adrianopoli béke Moldvát, Oláhországot, Szerbiát szuzerain fejedelemségekké tette. Arról volt tehát szó, hogy Ausztria a maga részére a fennálló szerző-

* Die österreichische Handelspolitik im neunzehnten Jahrhundert. Bécs, 1891. 410. s k. 1.

dések alapján, tekintet nélkül a nevezett országok új politikai állására, igényelhet-e előnyöket, vagy pedig vegye tekintetbe az új viszonyokat és maga részéről is fogadja el az orosz-török szerződést.

Beer dolgozatában megemlíti az e tárgyban kormánykörökben folytatott tanácskozásokat, de nem emlékszik meg arról, hogy a kormány a szakkörök véleményét is kikérte.

Az ebben a tárgyban a kereskedelmi testületek által előterjesztett szakvélemény nemcsak a magyar kereskedők álláspontját fejezi ki, hanem részletes felvilágosítást nyújt hazánknak az aldunai országokkal folytatott kereskedelméről. Érdekesnek tartjuk tehát, hogy magát a szakvéleményt és előzményét részletesebben ismertessük.

A helytartó tanács 1846 november hó 10-én 43,664. sz. a. az 1846. évi orosz-török szerződés magyar fordításának közlésével leírt Pest város polgármesterének, hogy az «e tárgyokban tapasztalt egyének véleményét» kérje ki a következő kérdésekre: 1. hogy ha a jelzett szerződésben foglalt és a leiratban külön is kiemelt feltételeknek e hon lakosai alávetetnének, mennyiben fog szenvedni állásuk és érdekök? 2. vajon az orosz módosítások (az orosz-török szerződés ugyanis egyes módosításokkal azonos az angol-török 1838. évi szerződéssel) Magyarország állásával megegyeznek-e? s mennyiben? 3. Magyarország érdekében mily szabályok volnának kívánatosak s mikép lehetne nemcsak ezeket kivinni, de a török birodalom mai állását tekintve, az orosz szerződésben foglaltaknál még kedvezőbb föltételeket egyszersmind elnyerni?»

Ezt a most említett rendeletet mellékletével együtt véleményadás végett a polgármester áttette a kereskedelmi testületekhez, melyek a fölött kiküldöttek által közösen

tanácskoztak és tanácskozásaik eredményekint közös véleményt is terjesztettek föl.

Meg kell még említenünk, hogy a szakvéleményben a második kérdést tekintették elsőnek és az elsőt másodiknak és a harmadik kérdésnek csakis első részére voltak figyelemmel.

Annak előrebocsátásával, hogy miután sem vámtarifák, sem statisztikai kimutatások a testületekkel nem közöltettek és így csakis saját tapasztalataikra szorítkozhatnak, a szakvélemény mindenekelőtt kiemeli, hogy a fennálló 1784 február 24-én megkötött szerződés határozottan megállapítja, hogy úgy a monarchiából Törökországba bevitt, mint Törökországból a monarchiába behozott árúért 3 százalékos érték vámot kell fizetni és hogy ez a szerződés mind e mai napig érvényben fentartatik.

Igaz ugyan, hogy a vezirek, pasák és vámhivatalnokok merészkedtek a kihozott árúért nagyobb vámokat is követelni és tényleg be is szedni, de ha az illetőben megvolt a kellő erély és nem sajnálta az időt és a költséget és felment a legmagasabb fokig, mindig ki tudta eszközölni, hogy tőle a szerződésesnél nagyobb vám be ne szedessék. Gyakran már a vezirnél is célt lehetett érni, mit bizonyítanak a vezirnek a bosnyák musírhoz 1843 november 26-án és a hercegovinai helytartóhoz ugyanazon a napon, az oláh fejedelemhez 1843 december 30-án és a szerb fejedelemhez 1844 január 4-én intézett leiratai. Gyakran a vezirhez sem kellett fordulni és már a pasánál is el lehetett érni a vámnak oly mérséklését, mely az alattvalóknak nem csak azt tette lehetővé, hogy kereskedelmöket a török tartományokban folytathassák, hanem még ki is terjeszszék. Kivételt csak Szerbia tesz, mely az ott bevásárolt vagy oda kivitt árúért 3—20 százaléknyi vámot szed a fentemlített veziri leirat daczára.

Magyarországnak Törökországgal való kereskedelme többnyire a szomszédos tartományokkal: Oláhországgal, Szerbiával és Boszniával való kereskedelemre szorítkozik. Az ottani kereskedők tőlünk vas, réz, aczél, üveg, kőedény és kézműárúkat vásárolnak. Mi azonban azokból a tartományokból nagy mennyiségű élelmi szereket, nyers terményeket, szarvasmarhát és sertést, mint búzát, tengerit, szilvát, gubacsot, mézet, török pamutot, hamuzsirt, pióczát, faggyút, rongyot, hízott és magló disznót, ökröt és tehenet, nyers bőrt és dongát stb. hozatunk. A donga részben Fiumén, részben pedig Konstantinápolyon át Marseilleba vitetik ki. Az e czikkeken a monarchiába és a monarchia által folytatott kereskedelem igen jelentékeny és még virágzóbbnak ígérkezik, ha elháríttatnak az eléje gördülő akadályok.

Elkerülhetlen szükség esetén bele kell egyeznünk abba, hogy az orosz szerződés iv. pontjában megállapított 2 százalékos pótvám a magyar czikkekekért is fizettség, habár ezt a terhet különös tekintettel az angol versenyre, csak a hazai ipar rovására lehetne viselni. Semmi esetben sem lehetne azonban elfogadni azt, hogy a török árúkat a mai 3 százalékos vámon túl még további 9 százalékos kiviteli vám terhelje, mert ez nem a kivivő, hanem a bevivő országot terheli. Az ily nagy vám egyes czikkeket illetőleg a kiviteli tilalommal azonos jelentőségű, másoknál pedig behozatali és átviteli kereskedésünket lényegesen fogná csorbítani, mint ez az alábbi példákból kitünik.

Példakép felhozatik a hamuzsír, melyet magyar alattvalók jelentékeny mérvben gyártanak a török tartományokban, és a mely nem bírván el az emelt kiviteli vámot, eredményezné, hogy az ottani magyar hamuzsír-gyárak megszűnnének. Hason eset forog fenn a szilvát illetőleg, melyet a magyar kereskedők ott bevásárolnak és a kül-

földre elárúsítanak, a melyben pedig a kereskedelmi forgalom — a rossz éveket nem számítva — évenként 30—40,000 mázsa. Még érzékenyebben hatna az új 9 százalékos vám a méznél és faggyúnál.

Különös tekintetet érdemel még az Oláhországgal, Moldovával, Boszniával és Szerbiával folytatott szarvasmarha és sertéskereskedés. Túlnyomóan sovány állatokat hoznak Magyarországra, melyeket a pusztákon és a makkos erdőkben meghizlálnak. A hizlalás után azonban részben Pestre és Bécsbe hozatnak, részben pedig a külföldre vitetnek. A 9 százalékos vámemelés tehát 1—6 frttal emelné darabonként az állatok értékét. Valószínű pedig, hogy ez megszüntetné a török állatokkal való átviteli kereskedelmet és megdrágítaná a húst Magyarországon épen úgy, mint Ausztriában.

A magyar korona országainak tehát érdekében áll, hogy ha nem is lehetne elérni, hogy az egész török kereskedelemre nézve érvényben maradjon a 3 százalékos vám, a bosnyák, szerb és oláh kereskedelem a fennálló ideiglenes szerződés értelmében mentessék meg a 9 százalékos vámemeléstől.

Áttérve a második, a leiratban tulajdonképp első kérdés megválaszolására, a szakvélemény mindenekelőtt megállapítja, hogy az orosz-török szerződés az orosz alattvalóknak csakis az ily áruknek vásárlását engedi meg, melyek tezkere, monrune, bidacet, ihtassab és más hason adókkal nincsenek terhelve.

Mivel azonban az 1784. évi sened 2-ik pontja értelmében a cs. k. alattvalók mindezekről az adóktól és korlátozásoktól mentesek és e szerint ebben a részben előnyösebb helyzetben vannak, helyesebb leendő, hogy a lehetőség szerint az említett sened határozmányai tartassanak fenn.

Az orosz-török szerződés 5-ik §-a megállapítja, hogy a török árúkkal a török tartományokban kereskedő orosz alattvalók nemcsak a bevásárlási és eladási adókat, hanem ezen felül még épen úgy mint a török alattvalók, a kereskedésért még külön is tartoznak fizetni. Ezt a pontozatot már csak azért sem lehetne helyeselni, mert a magyar és osztrák, kereskedést űző alattvalók a területen vásárolt és eladott árúk legtöbbször a fennálló szerződések értelmében semmiféle külön vámot sem tartoznak fizetni, hanem csak az üzleti adóval terheltethetnek.

Az orosz-török szerződés 6-ik pontja azt határozza, hogy az oroszoknak nem szabad Törökországban kiskereskedést vagy kézművességet folytatniok, sem műhelyeket nyitniok.

Ha a magas kormány ezt a pontozatot elfogadná, ez súlyosan érintene számos magyar alattvalót, ki ideiglenesen török tartományokban tartózkodik. Nevezetesen Boszniában és Szerbiában számos szlapon alattvaló van, ki ott kiskereskedést tart, a kiskereskedésből él, és attól vámot nem, hanem csak török adót fizet. Vannak különféle kézművesek is, kik az évnök egy részét vagy hosszabb ideig is a török tartományokban tartózkodnak és ott mesterségüket folytatják anélkül, hogy török részről bármi akadályokkal találkoznának. Az orosz-török szerződés 5. és 6-ik pontjának elfogadása tehát jogvesztés lenne és sértené a magyar alattvalók jogait.

Az orosz-török szerződés 7. §-a egyebek közt megállapítja, hogy azok az idegen árúkért, melyek Törökországba vitetnek és onnan, mert el nem adathattak, ismét külföldre vitetnek, a kivitel előtt 3 százalékos vámot kell fizetni. Az osztrák-magyar kereskedelem érdekében pedig kívánatos, hogy ez a pontozat ne alkalmaztassék, sőt ellenkezőleg

megállapíttassék, hogy a Törökországba vitt s onnan tovább vagy visszaszállított árukért épen úgy, mint az átviteli árukért, csak csekély illeték fizetessék és a netalán fizetett vám visszatéríttessék.

Az orosz-török szerződés 9. §-ához megjegyeztetik, hogy a gabonakivitelnek szükségessé váló megtiltása esetén, erről a nagykövet a vonatkozó rendszabálynak hatálybaléptetése előtt három hónappal előbb a hirlapokban való közhírrététel végett értesíttessék, valamint hogy az a porta által a nagyobb török városokban kihirdetessék, hogy a cs. kir. alattvalók kötelezettségeiket a jelzett időn belől lebonyolíthassák.

Az orosz-török szerződés 12. §-a szerint nem szabad a Törökországban vásárolt selymet távoli, vámhivatalokkal el nem látott kikötőkből kivinni. Mivel azonban selymet ide a szomszédos török tartományokból is behoznak, kívánatos hogy ezt a cikket illetőleg a régi, korlátozásoktól mentes szabályzatok fentartassanak és a cs. kir. alattvaló ne kényteleníttessék, hogy pusztán az elvámolás miatt az árúczikkel kerülő utakat tegyen a távoli vámhivatalhoz.

Az orosz-török szerződés 14. §-a megállapítja, hogy a hajórakományokról az Oroszország és Törökország közt megállapított szabályzatok szerint kell a nyilatkozatokat megtenni. Ezeket a szabályzatokat a testületek nem ismerik, de tudják azt, hogy eddigelé, ha a nyilatkozatok valótlan-ságot tartalmaztak, ebből a vámszedők más jogot nem igényelhettek, mint hogy a szabályszerű vámnak kétszerezését róhatták ki. Minden esetben ebben a dologban határozott és világos intézkedéseket kell megállapítani.

Mi a többi a szerződésben foglalt intézkedéseket illeti, ezek a kereskedelmet nem fognák akadályozni.

A magyar kereskedelem érdekében a kötendő vám-

szerződésben mindenek előtt és első sorban szabályozni kellene a vámszedési módozatot. A portával kötött régi szerződések értelmében mindazokban az esetekben, melyekben a felek a vámhivatalnokkal az árúk értékéről megállapodásra nem juthattak, a 3 százalékos vámot természetben kellett beszedni. De a vámszedésnek ez a módja a török vámhivatalnokok által már a múlt században figyelmen kívül hagyatott, jelenleg pedig, hogy a török tartományokban a vámok bérbe vannak adva, épen teljesen mellőztetik és a vám csakis az árúk értékétől szedetik, az értéket pedig a török vámhivatalnok önkényesen állapítja meg. Ha tehát a cs. kir. alattvaló árút akar elvámoltatni, a vámszedő minden hosszas gondolkozás nélkül 3—4-szeres vámot követel. Az illető erélyétől függ, hogy mennyire sikerül neki a szemtelen követelést mérsékelnie. Ha a vámszedőnek a fölötte hatósággal imponálhat, a vám, bár soha sem a jogos 3 százalékra, le fog szállíttatni. Ha a vámszedőt azonban megijesztheti azzal, hogy a vámfizetési elismervényt más vámhivatalnál fogja megszerezni — mert az elismervénnyel ellátott árú nem esik új vámfizetés alá — és e szerint a kérdéses árúkért a vámot nem ő fogja megkapni, megeshetik az is, hogy a vámszedő 3 százalékosnál kisebb vámot is elfogad, mert a vámnak csak bérelője lévén, igyekszik legalább a bérösszeggel felérő vámot beszedni és így inkább kevesebbel elégszik meg, semhogy semmit se kapjon. Ezeknek a viszontagságoknak kikerülésére tehát szükséges, hogy tarifaszerződés köttessék és a vám, épen úgy mint a vámegyleti államokban, az árúk súlya, ne pedig értéke szerint fizettessék és ezt a tarifát minden évben meg lehetne újítani. Az angol-török szerződés megállapítja ugyan, hogy a fennálló tarifa csak minden 7-ik évben módosíthatassék, de mivel a határtartományokra

nézve az angol-török megállapodások el nem fogadtattak, ezekre nézve a kisebb határidő tanácsos, mivel iparunk mai haladása mellett a hosszabb idő hátrányossá válhatnék.

2. A magyar alattvalóknak a török tartományok közt Boszniával jelentékeny forgalmuk van. De ebben az országban nagy a hajlam arra, hogy a cs. kir. alattvalókkal a hihetlenséggel határos önkénnyel bánjanak. Természetes, hogy a vámszedőt be lehet panaszolni a pasánál, ezt a vezirnél és végre ezt a portánál, igen, de a legtöbb esetben, midőn gyors segílyre van szükség, nem lehet erre a hosszadalmas és költséges útra lépni és pedig annál kevésbbé, mert a török hivatalnokok önkényöket csak akkor gyakorolják, midőn az itteni alattvaló a vásárolt árukat már hajóra rakta és a hajót mindaddig zárlat alatt tarthatják, míg törvénytelen követeléseik nem teljesítettek.

Nem kell hinni, hogy ha a törököknek nagyobb váموkat fognak engedélyezni, hogy ezek a nagyobb váموk beszedésével meg fognak elégedni, azokat az összegeket, melyek jelenleg a zsebeikbe folynak, a jövőben is be akarják majd venni. A jövőben is azok a cs. kir. vállalkozók, kik Boszniában eszközlik bevásárlásaikat, csak abban az esetben érezhetik életöket biztosságban, ha török által eszközöltetik bevásárlásaikat és az ily esetben a vámszedő jogosítva érezi magát arra, hogy a töröktől, kit a cs. kir. alattvaló megbízottjának elismerni nem akar, magasabb vámot szedhessen, a mely összeg azonban a cs. kir. alattvalót terheli, mivel a vámot a törököknek megtéríteni köteleles.

Még a vezir is kénye szerint követ el zsarolásokat. Boszniában minden vállalathoz, p. o. a hamuzsirgyártáshoz, az erdőkben való gubacsgyűjtéshez tőle drága pénzen kell buruntiát (engedélyokmányt) váltani. Ha a vezirrel

meg lehetett egyezni, következik a kerület pasája vagy a földesúr és további kifogásokat tesz, melyeknek csak pénz-áldozattal lehet elejét venni.

Azt lehetne tehát hinni, hogy most az ügy a törökökkel rendezve van és hozzá lehet fogni a hamuzsírégetéshez, mely célból a vállalkozók Szlavoniából hamuzsír-égetőket hozatnak, kiket épen azért, mert török földön dolgoznak, drágábban is kell fizetni. A vállalkozó a 30, 50—100 emberrel a helyszínen megkezdi a munkát, az erdőben való égetést, de alig fogtak abba, a vezir kijelenti, hogy a magyar útlevelek hosszabb tartózkodásra elégtelenek, és kényszeríti a vállalkozót, hogy minden munkás részére török útlevelet vegyen és minden egyes ily útlevéért 27 pengő forintnyi borzasztó összeget fizessen. Midőn már minden el van intézve, megeshetik, hogy a több éven át tartó munka közben a vezirt felváltják, a mely esetben az új vezirtől új buruntját is kell váltani, mert elődjének engedélyét nem ismeri el érvényesnek stb.

Hogy ezeknek a hatalmaskodásoknak vége szakíttassék, erre csak egy mód van, Boszniában kell consulatust felállítani, melyhez fordulni lehessen, mert a belgrádi consul sokkal távolabb van, semhogy Boszniában segédelmet nyújthasson.

3. Szerbia magát a vámügyekben a portától teljesen függetlennek tekinti és ezért nem is tartja meg a portával kötött szerződést. A szerbeknek saját vámtarifájuk van, mely szerint a vámokat beszedik, és így p. o. a gubacsért 20 százalékos vámot fizettetnek maguknak. Ezen kívül kényszerítik a cs. kir. alattvalókat, kik Boszniában vettek és vámostak el árukat és ezeket Szerbián keresztül hozatják, hogy ezeknek az áruknak pusztán csak az átviteléért a szerb vámot is megfizessék.

Belgrádban a fejedelemnek saját hajói vannak és a cs. kir. alattvalók kényszeríttetnek, hogy árúikat 100 occakint (225 font) 5 piaszter (13 pengő krajczár) vitelbér ellenében ezeken a hajókon szállíttassák át Belgrádból Zimonyba. Ha a cs. kir. alattvaló saját hajóján viteti árúit, kegyesen megengedtetik ugyan neki, hogy ne kelljen árúit átrakodnia és azokat saját hajóján tovább szállíthassa, de a vámot (valószínűleg a viteldíjat) megveszik rajta.

Ezek mind oly hatalmaskodások, melyek gyors és erélyes segedelmet igényelnek. Ha Szerbia önkényesen állapíthatja és változtathatja meg vámtételeit, ha tetszés szerint szedhet átviteli árúért vámokat, és ha végre még a Száva sem szabad és minden a Száván leuszó és az egészségügyi törvények miatt a török parton menő hajó Belgrádban egy teljesen önkényes skella vámot tartozik fizetni, ha tehát Szerbia ily önkényesen járhat el, az e tartománnyal folytatott magyar kereskedelem tekintetében a legrosszabbat lehet várni.

A szakvélemény végül ismételve hangsúlyozza a consulatesok szervezésének szükségét, mert csakis ezek, nem pedig a porta szigorú rendeletei szüntetik meg a török hatóságok önkénykedéseit és zsarolásait.

II.

A budapesti kereskedelmi és ipar kamara 1858. deczember 8-án kelt átiratával közli a testületekkel, hogy az osztrák örökös tartományoknak több gyárosa által ő Felségénél a mai védvámok elégtelensége miatt előterjesztett panasza folytán tárgyalások vannak folyamatban és a viszonyok kiderítése végett adatgyűjtés rendeltetett el.

Tekintettel arra, hogy a szükséges adatok beszerzésével a budai helytartótanácsi osztálynál külön bizottság működik, melyhez a kamarának is több tagja meghívatott, felkéri a testületeket, hogy neki összehasonlító adatokat szolgáltatassanak a selyem-, a gyapjú-, a pamut- és a vasiparnak állapotáról az 1850-ik évben, mint a régi vámtarifa utolsó évében, az 1853-ik évben, a jelenlegi vámtarifát megelőző tarifa utolsó évében és végre a most folyó évben.

A polgári kereskedők testülete bizottsági tárgyalás után válaszolja, hogy pontos számadatokkal nem szolgálhat, mert a törvényes úton bejött külföldi árúk adatait a hivatalos vámkönyvekből lehet csak megtudni, a jelenlegi vámtarifa előtt pedig másféleképp behozott árúk mennyiségét senki meg nem mondhatja. Jelentésében tehát csak általános tapasztalatokra szorítkozhatik.

Megjegyzi továbbá, hogy a jelen tanácskozmányokban az új vámszabályzatok hatásának megítélésénél a kereskedő álláspontját foglalja el, kinek érdekét azok egyáltalában nem érinthették, mert a kereskedő nyeresége egy és ugyanaz marad, akár külföldi, akár belföldi árúkkal fedezi is a közönség szükségletét. A viszonyokat tehát egészen tárgyilagosan adja elő.

A közönség érdekét nézve az új vámszabályzatok határozottan kedvező befolyást gyakoroltak, mert nagyobb választékot nyújtottak és lehetővé tették, hogy jobb minőségű és oly külföldi árúkat is vásárolhasson, melyeket a belföldön elő nem állítanak.

Tagadhatatlan ugyan, hogy a mostani gyárbirtokosok ideiglenesen némi hátrányokat szenvednek, de minden új intézmény sérti egyesek érdekeit és e szerint az egyesek által szenvedett ily hátrányok nem is lehetnek mérvadók, annál kevésbbé, mert a verseny által a gyárosok kénysze-

rítettnek, hogy gyártmányaikat tökéletesbítsék, mert csak az oly árú behozatala fizeti ki magát, melyek a külföldön szebben és a minőségnek inkább megfelelően állítatnak elő.

S e kérdésnél arról sem szabad megfeledkezni, hogy csak ily módon lehet a dugárúságnak véget vetni és az ellenőrzési költséget apasztani és a tényleg behozott árú vámját a kincstárnak biztosítani.

Magukról a tényleges viszonyokról a következőleg nyilatkozik.

Selyemárúk.

Síma selyemárúkból sokkal több vásároltatik a belföldi gyárakban, mint külföldön. A belföldi gyártmányok a hason külföldi készítményekkel teljesen versenyképesek és ezekben a belföldön épen annyi készíttetik, mint előbb.

Fényűzési selyemárúkból a belföldön előbb is kevés gyártatott és az ebben való szükséglet épen úgy, mint előbb, a külföldről fedeztetett.

A selyemárúkat illetőleg a mostani vám teljesen elégségesnek látszik.

Gyapjúárúk.

Síma belföldi közönséges és középfinom gyapjúkelmékben a fogyasztás az utóbbi időben jelentékenyen emelkedett, ellenben finom és igen finom kelmékben csökkent. Ezekben most épen úgy, mint azelőtt, csak keveset hoztak be külföldről.

Garatolt nehéz belföldi gyapjú- és divatkelmékben szintén több fogyasztatik. Nagyobb mennyiségben soha sem hozattak külföldről.

A síma gyapjú divatkelmék (középfinom gyapjúárúk) a korlátolt forgalom ellen teljesen védve vannak. A vám-

egyleti szerződés folytán behozataluk növekedett, mert a külföldi gyárosok mindig újabb és ízlésesebb árúkat hoznak a piacra.

Pamutárúk.

Habár síma pamutszövetekben a fogyasztás jelentékenyen emelkedett is, épen úgy mint a múltban, jelenleg is csak igen kevés jön be a külföldről.

Karton alig hozattatik a külföldről, mert a belföldi gyárosok ebben a cikkben a külföldiekkel teljesen versenyezhetnek.

Más a viszony a finomabb vagy vékonyabb pamutszöveteket illetőleg, mert ezekben, nem nézve a magasabb árakat, már szebb kivitelők folytán is előnyben részesítetnek a külföldiek, ezeknek a cikkeknek a legnagyobb része külföldről is hozatik be.

A legfinomabb árúk (csipkék stb.) csaknem kizárólag külföldről hozatnak be, mert ez a gyártási ág a belföldön még messze visszamaradt.

Vasárúk.

Habár tagadhatatlan, hogy a belföldi vastermelés a jelen viszonyok közt súlyos küzdelmeket folytat, még sem lehet megállapítani, hogy vajjon okát kizárólag a jelenlegi vámtételekben vagy nem-e egyszersmind a haladástól való elmaradottságban és a belföldi vashámorok kedvezőtlen üzemében kell-e keresni? A vashámorok jelenlegi nyomott viszonyai közt minden esetben méltányos és igazságos lenne, ha ezen gyártási ágat a teljes tönkretételtől megóvnák az által, ha megszüntetnék a vasútnak kivételesen biztosított vámkedvezményeket, melyek túlzottan kedvezményezik a külföldet.

Sokkal részletesebb és kimerítőbb a nagykereskedők testületének véleménye, mely azonban csak az első három iparágra szorítkozik. — Nem mozog általánosságokban, hanem úgyszólván, belemegy a részletekbe. Véleményét különben 3 részre osztja. Az elsőben vázolja az említett iparágaknak fejlődését, a másodikban felsorolja a behozott cikkeket, a harmadikban pedig javaslatokat tesz. Le kell mondanunk arról, hogy ezt a véleményt, különösen azt a részét, mely tulajdonképen az osztrák ipar fejlődését és jelen állását vázolja, akár csak bő kivonatban is bemutassuk. A tényleges viszonyok vázolásánál meg kell elégednünk igenis rövid kivonattal.

Selyemipar.

A selyemfonál készítésében a haladás élénk. Nemcsak a filandák és filiaturák szaporodtak jelentékenyen, hanem ez időszak alatt előbb ismeretlen javítások történtek. Még 1850-ben a selyemhulladékokat söpredéknek tekintették. Jelenleg azokból egy 2-ik szövést készítenek, melyet nagy mérvben használnak fel fulardok készítésére. A fonott selyem ára 1850 óta átlag 60 százalékkal, a monarchiában termelt mennyiség pedig 20 százalékkal emelkedett. — A selyemnek kelmékre való feldolgozásában a haladás jelentékeny, ez azonban csak a kurrens síma cikkekre vonatkozik. A szövöttes, mintázott, nyomott selyemárúk gyártása hanyatlott. Ezért csökkent jelentékenyen a selyemipar Bécsben, ellenben a háromszorosra emelkedett Comóban és terjedt nagy mérvben Csehországban, mely 1850-ben gyártmányainál selymet nem használt. — A selyemfogyasztás 1850 óta legalább a kétszeresre emelkedett. De a selyemipar technikája távolról sem javult abban a mértékben, melyben Franciaországban és a Svájcban ugyanezen idő alatt.

Gyapjúipar.

Gyapjúból háromféle fonalat készítenek, ú. m. kártolyfonalat, gyaratolt fonalat és pamuttal vegyített fonalat. Gyáraink szükségletét csak a gyaratolt fonalak fedezik, a másik kétnemű fonálnak nagyobb részét gyáraink külföldről hozzadják. A belföldi fonógyárak által szállított gyaratolt fonalak és kártolyfonalak nemcsak nem maradnak a külföldnek hason készítményei mögött, hanem egyes nemek azokat meghaladják, úgy hogy ezek külföldre is szállíttatnak. A kártolyfonás 1853 óta roppant haladást tett. Ezeken a fonalakon kívül van még egy kemény elasztikus fonál, mely orleansz, mérino és laszting készítésére használtatik és Angliában állíttatik elő. Ilyen fonál a monarchiában csak jelentéktelen mérvben készítették. Ha az ezekből a fonalakból készített árúkat vizsgáljuk, minden irányban, úgy a termelés tökéletesbítését mint tömegét nézve, roppant haladást láthatunk. A gyaratolt fonálból készített posztó-, divat-, kabát-, nadrág- és női kelmékben, valamint a vastag téli kendőkben és longsálokban a belföldi ipar nemcsak a külföldi versenyt tartja távol, hanem a külföldön versenyez. Ezekben a cikkekben a legtöbb nagy telep a kétszeresre sőt háromszorosra emelkedett és roppant sok új gyár keletkezett. — A kártolyfonalakból készíttetnek tibetek, kasmérok, muszlinek, egész vagy fél gyapjúból, azonos kelméjű kendők és mindazok a vékony ruhakelmék, melyek finom szövést igényelnek. Ezekben a cikkekben is, értve azokat, melyek kevésbé függnék a finom ízléstől, kevés tért engedtek a külföldnek. Csehország a kártolyfonalakból készített összes síma cikkekben és sok mintázott és nyomott cikkekben nemcsak kiszorította a külföldi versenyt, hanem kivitelét nagy mérvben fokozta. Ily cikkekben a

termelés 1850 óta a háromszorosra emelkedett. — A pamuttal vegyített gyaratolt fonalakból lamaszok, téli kendők, szatinglotsok és általában oly kelmék készíttetnek, melyeknél a tarka és elegy színek elfedik a beszótt pamutot. Ezekben a czikkeben a belföldi ipar oly haladást tett, hogy azokban semmit sem hoznak többé a külföldről. — A kemény elasztikus fonalakból készített kelméket többnyire Reichenberg környékén gyártják. Ezt az ipart ezen a vidéken Liebig Jan és társa czég honosította meg. Míg a nagy gyárak is kelméiket kézi szövőszéken állították elő, igen sok kis gyár foglalkozott ezen czikke készítésével. Mióta azonban a nagy gyárak a mechanikai szövőszékeket alkalmazzák, a kisgyárosok fokozatosan eltűnnek. Az egész ipar 4—5 kézbe került, melyek azonban sokkal többet állítanak elő, mint azelőtt a nagygyárosok az összes kisiparosokkal. De ezek a gyárak csak legfőlebb középfinom czikkeket állítanak elő és ezenfelül már nem versenyezhetnek a külfölddel.

Pamutipar.

A pamutfonálkészítésben a haladást nem is kell ecsegetni. Rövid idő múlva arról kell gondolkozni, hogy a főlölegnek a külföldön szereztessenek piacok. Angliából csak néhány oly cikkben van behozatal, melyet nálunk vagy általában nem, vagy nem oly jól készítenek. — Egyes pamutkelmében, t. i. a kevésbbé finomokban roppant a haladás 1850 óta.

A külföldről behozott, illetőleg azoknak a czikkeknak elősorolása előtt, melyekben az osztrák ipar hanyatlott, a testület arra utal, hogy a verseny arra kényszerítette a gyárosokat, hogy javításokat tegyenek. A mely készítményekben azt tényleg megtették, a termelés fokozódott is.

Ezek az iparágak egyes készítményeinek termelése valóban hanyatlott. Indokát a következőkben fejt ki: A gyáros ily nagy erőfeszítéseket csak az oly cikket illetőleg tesz, melyeknél tömeges eladást remél. Ha most a monarchia, különösen pedig Magyarország népességét vizsgáljuk, mely ország pedig az osztrák iparcikkek fővásárát képezi, találni fogjuk, hogy az jó $\frac{2}{3}$ részben olyanokból áll, kik finom, finomabb és a magas rendek fényűzésére szolgáló cikkek fogyasztására képtelenek. Nem szabad tehát azon csodálkozni, hogy ha az egyik oldalon az iparnak ropant haladását látjuk, mely útjából kiszorít minden versenyt, ugyanakkor pedig a bécsi selyemipart hanyatlani látjuk. «Ehhez vagy ahhoz a fényűzési cikkhez szükséges készülékek túlsokba kerülnek és az eladás túlbizonytalan és túlcsekély.» — Ezek az indokok, melyek a gazdag bécsi gyárost kiszorítják műhelyéből és a szegényebbet tönkreteszik, és képtelenné teszik a Franciaország, Anglia és Dél-Németország iparos készítményeivel való versenyre, mely országokban ezek már régóta virágzanak és a mely országok készítményei maguknak a világot meghódították. A részletek ennek az általános tételnek igazolása körül forognak.

«Bizonyára kétségbe vonhatlan tény» — ezzel kezdődik a 3-ik rész — «hogy a verseny ösztönöz mindennemű erő kifejtésre, de nem kevésbé kétségtelen tény, hogy a kelen-dőség nagysága mérvadó a gyártás kisebb vagy nagyobb kiterjesztésére. Minél többet adhat el a gyáros készítményeiből, annál többet is fordíthat tökéletesbítésökre, annál kisebbek az üzemi költségek, annál olcsóbban dolgozhat. A mint hogy kétségbe vonhatlan az előrebocsátott két tény, ép oly bizonyos az is, hogy az ipar annál könnyebben haladhat előre, mennél kevesebb akadálylyal kell megküzdenie és bizonyára elmarad attól, a mely az ösz-

szes akadályokat elmozdította útjából. A monarchia ipara a megbeszélte korszakban dupla erőfeszítést tett a külföld ellenében, mely a czéhrendszabásokat és a korlátozó ipartörvényeket rég eltörölte, mégis azt végezte, hogy a főcikkekben a külföldnek versenyét távol tartotta és kiszorította, hogy ezt nem minden irányban tehetette meg, abban találja indokát (mint ez a 2-ik részben igazoltatott), hogy az ily cikkek kelendősége nem volt kielégítő és hogy oly akadályok állnak útjában, a melyek minden mozgalmat szűk bilincsek közé szorítanak.» — «Dolgozhatik-e a belföld színnyomója (kékfestője) oly olcsón, mint a külföldi, ha oly munkánál, melynél ez utóbbi ingyenes inasokat alkalmaz; jól fizetett munkásokat kell alkalmaznia? Lehet-e az elárúsítás kielégítő, midőn minden kalmárnak meg van szabva a kör, a melyen belől mozognia szabad, ha a szomszéd község, sőt ugyanannak a városnak kereskedője a szomszéd heti vásárt, sőt a saját helységéét sem látogathatja meg, ha üzleti körébe csak a neki előszabott cikkeket vonhatja? Ily korlátok közt nyerhetnek-e mindenfelé elterjedést az összes cikkek? Ha az iparnak, az oly akadályok által feltartóztatva, vissza kell maradnia mindazokban a cikkekben, a melyekben kellő kelendőség hiányában erejét ki nem fejtheti és ha mi kénytelenek vagyunk mindazokat a cikkeket azok az osztályok számára, melyeknek azokra mégis szükségök van, a külföldről behozni, mit használnak a felemelt vámok, sőt a teljes behozatali tilalom?! Csakis a dugárúság fogna előmozdítani és az érte fizetett díj emeltetni.»

«A különböző politikai viszonyok Európában és így a monarchiában is szokatlan élenkséget idéztek elő, mely az 1850—57. években a nyers termények árát természetellenes fokra emelte, a tőkét mindenütt erősen mozgásba hozta

és e szerint Ausztriában az iparos termelvényeknek és népességének rendes szükségletét messze túlhaladó kelendőséget biztosított. Ez a természetellenes nagy fogyasztás az átmeneti időben hasznára vált az iparnak, mert előmozdította fejlődését. Most hogy minden a normális állapotra tért vissza, a monarchia iparát oly ponton látjuk, a melyen, berendezését nézve, sok cikkben a kétszeres fogyasztásnak is eleget tehet és a termelést korlátoznia kell, hogy ne halmozzon fel holt készleteket. Gyárosaink ennek a bajnak az okát a külföld versenyében keresik, holott valódi oka a kellő elárúsítás hiányában rejlik. Az elárúsítás előmozdítására, nem pedig a vámok emelésére kell, nézetünk szerint, törekednünk az ipar és a kereskedelem érdekében.»

Utal ezután az iparnak egyes hiányaira, sőt visszaéléseire, melyek bizalmatlanná teszik és elriasztják a külföldi vevőket.

«Első sorban» — ezzel kezdi javaslatait — «kereskedelmi törvényekre van szükségünk, melyek magát a kereskedelmet szabályozzák és megakadályozzák a gyárosok, a termelők és a kereskedőknek a vevővel szemben a vásárlásnál gyakorolt minden csalárd üzelmét, hogy az idegen vevőben legyen az a bizalom, a melyre feltétlenül szükség van, ha azt akarjuk, hogy vásárainkat látogassa.» Ezt a törvényt szakértőkből álló vásári bíróság hajtsa végre, a mely kiterjeszti figyelmét mindenre, mi a szigorú szoliditástól egy hajszálnyira is eltér és minden a törvénybe ütköző áthágást gyorsan és röviden megbüntet, helyrehoz vagy eltávolít. Továbbá ajánlja: 1. az árúvédjegy törvényt; 2. a czéhkényszer megszüntetését mindenütt ott, hol arról van szó, hogy a nagy kereskedelmi cikkekben való ipar fejlesztessék; 3. a kereskedelmet korlátozó törvények megszüntetését; 4. az iparszabadságot; 5. a házaló kereskedés szabaddá tété-

lét; 6. a váltó- és csőd és általában a törvénykezési eljárás gyorsítását; 7. az országútak javítását Magyarországon mindenütt ott, hol még nincsenek vasútak; 8. a gabona vasúti szállítási díjainak mérséklését; 9. a vasútak és gőzhajók kényszerítettessenek bizonyos szállítási idő betartására; 10. kereskedelmünk nagyobb védelemben részesíttessék a külföldön, különösen a Dunai fejedelemségekben, különösen a künlevőségek behajtásánál; 11. a külföldi iparcikkek részére Pesten közraktárak alapíttassanak, hogy a Dunai fejedelemségek vevői ide csatoltassanak; 12. részesíttessenek kiviteli díjakban oly belföldi termelvények, melyeknek más országokba való kivitelét vámok akadályozzák, vagy amelyek hason külföldi termelvényekkel szemben drágák; 13. alapíttassék egy hírlap az ipart érdeklő consuli jelentések közlésére.»

Ezektől a javaslatoktól várja a testület, hogy fogantatásukkal az iparnak az fog nyújtatni, a mire tulajdonkép szüksége van.

1848—1849.

I.

Az 1848. évi mozgalmak világszerte megrendítették a hitelt. Megrendítették azt nálunk is, különösen pedig a pesti piacon. Főleg néhány elsőrendű kereskedelmi czég jutott zavarba az által, hogy hirtelen megvonatott tőle a Bécsben élvezett hitel. A kereskedelmi testületek az akkoron még Pozsonyban székelő magyar kormányhoz fordultak segedelemért. A kormány utasította is a már Pesten időző Klauzál Gábor kereskedelemügyi minisztert, hogy három milliót bocsásson a testületek rendelkezésére. De az udvari kamara annyira szűkében volt a pénznek, hogy az országnak legszorgosabb szükségleteit is alig fedezhette s így Klauzál Gábor a kereskedelmi testületeknek nem is nyújthatott segédelmet.*

Miután tehát a kereskedelmi testületek a magyar kormánytól nem kaphattak segédelmet, két millió forintnyi kölcsönért, az osztrák nemzeti bankhoz fordultak, mely azonban nekik a pesti magyar kereskedelmi bank szavatossága mellett csak egy milliónyi kölcsönt engedélyezett.

* Ez a részlet a Duschek pénzügyminiszterhez intézett alább említendő feliratból vétetett.

Az egy milliónyi kölcsön csakhamar kimerült és azért a kereskedelmi testületek 1848 június 28-án újabban folyamodtak az osztrák nemzeti bank igazgatóságához, hogy nekik még egy milliónyi kölcsönt engedélyezzen a kereskedelmi bank szavatossága mellett. Kérvényökhöz csatolják a kereskedelmi bank nyilatkozatát, melyben kijelenti készségét, hogy ezt a kölcsönt is a régebbi feltételek szerint hajlandó átvenni és kezelni. De csatolják Kossuth Lajos pénzügyminiszternek leiratát is, — mely a kérvény tartalma szerint, úgy hangzik, hogy a testületeket nem kívánja megakadályozni abban, hogy legjobb belátásuk szerint cselekedjenek és sikert kíván teendő lépéseikhez.

Kérvényök végén a kereskedelmi testületek mondják, hogy «tudomásával vannak ugyan annak, hogy a szomszéd-barátságai tekinteteket talán túlzottan is igénybe veszik, de kecsegtetik magukat azzal, hogy mentik őket a körülmények és annál biztosabban remélik a kedvező elintézés, mert tagadhatlan, hogy a helybeli piac a már kapott segélynek köszönheti jó magatartását és hogy az azt érő bajoknak nem jelentéktelen befolyást kell gyakorolniok az összmonarchia, nevezetesen pedig Bécs érdekeire».

Különben a tényleges hitelügyletnek részletei, a nehézségek, melyekkel törlesztése járt ismeretesek a kereskedelmi banknak 1892-ben megjelent történetéből.

Fölösleges lenne tehát azokat mind itt újabban előadni. Csak annyit kell e helyütt megjegyezni, hogy csaknem minden egyes fizetési halasztásért a kereskedelmi testületeknek kellett folyamodniok és kérelmek nem mindig járt a kellő sikerrel. Így 1849 februárban kérték, hogy a még fennálló 650.000 forint tekintetében havi fizetési haladék engedélyeztessék. De az osztrák nemzeti bank 1849 február 17-én kelt átiratában csak arra való hajlan-

dóságát jelentette ki, hogy a már február 8-án lejárt 200.000 frtot három hónapra, 200.000 frtot pedig négy hónapra, 250.000 frtot pedig hat hónapra hosszabítja meg.

Meglehet, hogy a kérelem megtagadásában része volt a késői folyamodásnak. Legalább erre vall, hogy daczára annak, hogy 650.000 frtnak első 200.000 frtos részlete még csak 1849 május 8-án vált esedékessé, már április hó 14-én kérték a 650.000 frtnak kifizetésére megállapított határidőknek hat hónapra való meghosszabbítását. Ebben a kérvényökben hangsúlyozzák, hogy kedvezőbb időket reméltek, és bíztak abban, hogy a februárban engedélyezett határidők alatt leróhatják a kereskedelem felsegélésére adott hitelt, de a viszonyok még kedvezőtlenebbek lettek és a kereskedelemnek és forgalomnak teljes pangását okozták. Az eseményeket a bank is ismeri és ezek közül csak utalni akarnak arra, hogy a magyar jegyekre vonatkozó intézkedések és a harcztér közelsége véghetlen zavarokat idéztek elő.

A kereskedelmi testületek 1850 február 14-én, arra való tekintettel, hogy az országnak szomorú pénzviszonyai még mindig változatlanok, kérték a nemzeti bankot, hogy az ekkor már 450.000 frtra leolvadt követelésből a márcziusban lejáráó 250.000 frtot hosszabbítsa meg hat hónapra. Erre a kérvényre az osztrák nemzeti bank márczius 7-én a kereskedelmi bankhoz intézett átirat közlésével válaszolt. Ebben az átiratra kijelenti, hogy a 250.000 frtot meghosszabbítja hat hónapra, de csak azzal a feltétellel, hogy a kereskedelmi bank nemcsak mindenekben tegyen eleget az 1848 április 27-én kelt szerződésben foglalt megállapodásoknak, hanem hogy azonnal és ezután *minden hónap végén* a nemzeti bank igazgatóságának kimutatást küldjön be az üzlet állásáról, a tárczában a hó végén található váltók

részletes jegyzékével együtt, melyben *minden egyes válló* felsoroltassék a *kibocsátóval, fizetővel* (elfogadóval) és az *összes forgatókkal*.

Ezen az egy milliós kölcsönre 1850 szeptemberben már csak 239.725 frt volt hátralékban, mely ebben a hónapban is járt le. Meghosszabbításáért csak a kereskedelmi bank folyamodott. Mielőtt a nemzeti bank a kért meghosszabbítást engedélyezte, a kereskedelmi testületeket felhívta, hogy nyilatkozzanak, hogy vajjon maguk is kívánják-e a jelzett összeg kifizetésének elhalasztását.

A kereskedelmi testületek utolsó ízben 1851 február 20-án adtak be kérvényt az akkor már csak 233.225 frtban hátralékos és márcziusban lejáró kölcsönösszegeknek meghosszabbítása végett. A nemzeti bank február 27-én kelt átirattal engedélyezett is háromhavi halasztást; de már márczius 4-én értesíti a testületeket, hogy a 6-ikán és 7-ikén esedékessé váló részleteket a kereskedelmi bank már is kifizette és kér ebben az ügyben nyilatkozatot. Fölöslegessé vált, mert a kereskedelmi bank nem szándékozott többé halasztást igénybe venni.

Itt lehet és kell megemlíteni, hogy Irányi Dániel kormánybiztos az 1849 május 4-én kiadott rendelettel a kereskedelmi banknak megtiltotta, hogy a kormány jóváhagyása nélkül bárminemű változásokat eszközöljön a nemzeti bankhoz való viszonyaiban. A kereskedelmi testületek ezt a rendeletet úgy értelmezték, hogy általa megtiltatott a nemzeti banktól felvett kölcsönnek visszafizetése. Ez ellenében Duschek pénzügyminiszterhez folyamodtak, kérve a rendeletnek hatályon kívül helyezését. Ebben a folyamatban hivatkoznak arra, hogy a nemzeti bank a kereskedelemnek akkor nyújtotta a hitelt, midőn a magyar kormány a legjobb akarat mellett sem segíthetett rajta és ezt a hitelt

nem lehet úgy tekinteni, mint egy közintézet által közintézetnek adott kölcsönt, hanem ezt, mint az egyik magánintézet által egy másik magánintézetnek adott kölcsönt kell tekinteni. A kölcsön visszafizetésének megtiltása és megakadályozása csak megrendítheti a magyar kereskedőkben való bizalmat és megronthatja az országnak hitelét a nélkül, hogy lényeges kárpótlást nyújthatna a magyar államnak, nézve azt, hogy a 650.000 frt fedezetére a nemzeti bank kezében van 400.000 frt névértékű metallique.

II.

Klauzál Gábor miniszternek a kereskedelem szervezésére vonatkozó terveiről némi, habár csak igen korlátolt felvilágosítást nyújtanak a kereskedők köréből alkotott bizottságnak hét üléséről felvett jegyzőkönyvei.

E bizottságnak Valero Antal elnöklete alatt tagjai valának: Appiano József, Flesch Alajos, Fuchs Rudolf, Jalics Ferencz, Jurenák Pál, Burgmann Károly, Liedemann Frigyes, Malvieux C. J., Pfeifer Szilárd, Pscherer Miklós, Schiffner János, Wodianer Sándor és Kulmicz Ágoston. Az 1848 május 26 és június 6-án kelt rendeletek szerint feladata vala, hogy javaslatokat tegyen kereskedelmi kamarák és kereskedelmi bíróságok szervezését, valamint a kereskedelem emelését czélzó intézkedéseket illetőleg. Egy későbbi 1848 augusztus 12-én tárgyalt rendeletben azt az utasítást vette, hogy szeptember 10-ig egy az osztrák örökös tartományokkal szemben alkalmazandó vámdíjszabályzatot dolgozzon ki.

Sajnos, hogy az első, egy albizottság munkálatai alapján főbb pontozataiban július 8-án megállapított, Hoeslin

Tivadar szerkezetében július 18-án elfogadott felterjesztés az iratok közt nincs meg, de az abban foglalt tárgyakról és megállapodásokról a jegyzőkönyvek sem adnak semmi-nemű felvilágosítást.

A vámdíjszabályzatról is a jegyzőkönyvekből csak annyit tudhatunk meg, hogy a fölött folyt a vita, hogy a kérdés teljes ülésben vagy bizottságok által, más kereskedők bevonásával tárgyalassék-e, továbbá, hogy általában lehet-e a kérdést a kormány közelebbi szándékainak ismerete nélkül tárgyalni. «Mindenekelőtt» — mondja a jegyzőkönyv szerint Appiano és Pfeifer — «tudnunk kellene azt, hogy a miniszterium minő alapon szándékozik eljárni, mert ha csak a kereskedelem érdekeit nézzük és figyelmen kívül hagyjuk az állam pénzügyi érdekeit, úgy a behozatali, mint a kiviteli vámokat a lehető legalacsonyabban kellene megállapítani. A nélkül hogy tudnók, hogy minő vámpolitikát akar a kormány Ausztria és Európa irányában követni, bajos vámdíjszabályzatot kidolgozni». Appiano egyébként azt is kiemelte, hogy nem vámtarifa kidolgozásáról, hanem csak általános elvek megállapításáról lehet szó. A bizottságnak a meglevő jegyzőkönyvek szerint utolsó ülése azzal záratatott be: Valero Antal megbízott, hogy szerezzen tájékozást a kormány terveiről.

Legtöbbször és legbehatóbban foglalkozott a bizottság a testületek szervezésével, továbbá a mértékekkel és súlyokkal. Az erre vonatkozó 1848 augusztus 12-én elfogadott felterjesztés másolata megvan a jegyzőkönyvek mellett. A felterjesztésében zárjel közt mondva azt, mert a tárgyalások folyamán a testületek részletes szervezéséről megállapodásra nem juthatott, mivel a nagykereskedők külön, a polgári kereskedők is külön tervet terjesztettek elő, a testületeket illetőleg annak kijelentésére szorítkozik, hogy a

kereskedelem felvirágzása érdekében szervezésöket tartja elsőrendű feladatnak. A kereskedők valláskülönbség nélkül tartozzanak a kereskedők testületébe belépni. Pesten, mint a magyar kereskedelem főszékhelyén, két testület u. m.: a nagy- és a kis- (detail) kereskedők testülete, természetesen valláskülönbség nélkül szerveztessék. Az illető testületeket kellene részletes szabályzatok kidolgozására felhívni.

Sok bajjal és hátránynyal járnak a kereskedelemre nézve az országban dívó különböző mértékek és súlyok, hogy csaknem minden egyes megyében, városban, mezővárosban, sőt faluban is más és más az ürmérték és hogy ehhez képest egyike a legfontosabb teendőknél, hogy Magyarországon és társországaiban a mértékek és súlyok szabályoztassanak és egyenlővé tétessenek. A tizedes mértéket kellene alkalmazni, mint legczélszerűbbet, de míg ez megtörténhetnék, legalább is meg kellene állapítani, hogy ürmértékül az egész országban a pozsonyi akó = 64 itczével és a pozsonyi mérő = 72 itczével szolgál, valamint ki kellene mondani, hogy vitás minőség esetében a súly a döntő.

Meg kell itt említeni, hogy a nagykereskedők testülete az általa kidolgozott új szabályzatokat külön is felterjesztette a miniszternek jóváhagyás végett. Lényeges módosítást abban tett, hogy míg a szabadalomlevél szerint tagul felvehetett minden alkalmas egyént «a honban törvényesen bevett vagy türelmezett hitvallás minden különbsége nélkül», a szabályzat szerint felvehetett minden a kellékeknek megfelelő egyént valláskülönbség nélkül. — A vagyont leszállította 20,000 frtra. Az elnökség állt az elnök és hat tagból, kiket a testület minden két évben tagjai sorából szavazattöbbséggel szabadon választ. Az új

alapszabályok lényegileg a jogegyenlőség követelményeinek feleltek meg.

Egy albizottság vagy a polgári kereskedők testületének munkálata-e a kicsiben elárúsító kereskedők által alakítandó testület programja, nem lehet megállapítani. A program a jogegyenlőség elismerése mellett erős testületi szervezetet követel. A jogegyenlőséget abban is akarja érvényesíteni, hogy minden kereskedő 6000 frtnyi tiszta vagyont tartozik kimutatni, hogy minden kereskedő tartozzék czéget bejegyeztetni és szabályszerű, hitelesített könyvet vezetni. Kereskedő csak az lehet, ki szellemi, erkölcsi és vagyoni képességének igazolásával a testületbe felvétetett. A kereskedő csakis azt az árúczikket, illetőleg árúczikkeket árúsíthatja, melyekre jogot nyert. Szabadon kereskedhet azonban nyers hazai terményekben és szabadon köthet szállítmányi ügyleteket. Bizományt csak jogosított czikkben vagy czikkeken vállalhat. Három évi házasság után a nő saját vagyonát (helyesebben hozományát és hitbérét) illetőleg ne élvezzen elsőbbséget, kivéve, hogy ha azt a testületnek előleges értesítése után előjegyeztette.

*

A kereskedelem, tüzetesen a pesti kereskedelem javára intézkedik a miniszternek 1848 június 5-én $\frac{420}{175}$ sz. rendelete, melynek alapján a gőzhajózási társaság felhivatott, hogy «árúszállítmányait úgy intézze, hogy azok Bécsbe ne halmoztassanak felettébb fel és egyszerre ideozállításuk által rakodási zavarokat, melyek az árúk kiadását késleltetik, ne okozzon», a harminczadi hivatal pedig utasított, hogy mivel a harminczadi raktárak időközönként főleg azért nem elégségesek, mivel azokban nagy mennyiségű vám-

mentesen behozott árúk hosszabb ideig hagyatnak, az ily árúkra nézve 1848 július 1-től csak három napi raktárdíjmentesség engedélyeztetik.

III.

Kiegészítésül még közlünk néhány felterjesztést.

Az első 1848 december 13-án kelt és «A tisztelt honvédelmi bizottmányhoz» intéztetett. Ebben a testületek felhozzák, hogy november 16-án a postahivatal értesítette a helybeli kereskedőket, hogy levelek Bécsbe s tovább ismét elfogadtatnak és hogy ezen értesítés folytán számos kereskedő ismét küldött Bécsbe és tovább is leveleket, melyekre nézve Bécsből jött utazóktól értesültek, hogy nem kézbesítették, habár «azok nagy része fontos üzleti és pénzbeli intézkedéseket» tartalmazott. Kéri tehát, hogy azok a levelek Pesten az illetőknek visszaadassanak és intézkedés történnék arra nézve, hogy a pecsét nélkül feladott üzleti levelek Bécsbe és a külföldre elküldessenek. — Az e felíratra hozott végzés szóról szóra így hangzik: 102 R.P.K. A Honvédi Bizottmány részéről rendeltetett, hogy a külföldről Magyarországra jövő és Magyarországból külföldre menő levelek szabadon bocsáttatnak kellő áttekintés után. Pesten 1848. Decz. 13-án. Madarász László orsz. honvéd. bizottmányi tag.

Foglalkoztatta a kereskedelmi testületeket gróf Batthányi Kázmér ideiglenes kereskedelmi miniszternek, Pest város közönségéhez intézett, Debreczenben 1849 május 29-én kelt leirata, melylyel, — közölvén az ellenség által kirabolt maros-vásárhelyi kereskedőknek folyamodványát, melyben tartozásaikra nézve a belzavarok lecsillapultáig vagy leg-

alább is három évig tartó haladékot kérnek, — felhívja, hogy a kereskedelmi testületek meghallgatásával adjon véleményt úgy az itt kért, valamint az esetleg más városokra is kiterjesztendő fizetési haladék nem volna-e kedvezőtlen hatással a hazai kereskedelemre. — A kereskedelmi testületek Pest város tanácsához intézett véleményökben úgy Maros-Vásárhely kereskedőinek, mint minden más város kereskedőinek netaláni hasonló kérelmét, nem nézve azt, hogy törvény szerint nem is engedélyeztethetik, megtagadni kérik, főleg azért, mert az ily haladékok a kereskedelemre és a hitelre nagyon is károsan hatnának, minthogy «a kereskedelem, hitel- és forgalom főleg a kölcsönös kötelezések pontos teljesítésén alapszik, úgy hogy ha egyik adós kereskedő a maga hitelezője irányában kötelezésének teljesítése alól hosszabb időre felmentetnék, amaz sem léssen képes ügybarátai iránti kötelezéseinek eleget tenni s így egészen megakadna a hitel és forgalom». — Lényegileg nem is annyira a fizetési haladékot, mint hosszúságát kifogásolják, a három éves fizetési haladékot teljesen szokatlannak jelzik, minthogy fizetési haladékokat átmeneti zavarok kiegyenlítésére 1—2 hónapra szokás engedélyezni. A belzavarok megszűntéig való fizetési haladéknak kevés az értelme, minthogy a törvénykezés úgy is szünetel. Utasítani kell tehát az illető kereskedőket, hogy hitelezőikkel magán-egyességekre jussanak, kik úgy is tekintetbe szokták venni adósaiknak súlyos helyzetét.

Figyelmet érdemel a polgári kereskedők testületének a pénzügyminiszterhez 1849 június 16-án intézett felirata is, melyben «előterjeszteni bátorkodik, miszerint a nagyobb értékű a kisebb értékű bankjegyeknél számosabb kibocsátása folytán amazok felváltása napról-napra mindinkább nehezítettik, melynek következménye, hogy a 100 pfrtos bank-

jegyeknek kisebbekre való felváltásáért immár 3—4 pfrtnyi díj fizettetik és ebből származik, miszerint a 100 pfrtos bankjegyek szivesen el nem fogadtatnak, miután azok felváltása nehézséggel és költséggel járna» és ez a tény a kereskedelmet, mely különben is szenved a behozatal és kivitel nem eszközölhetése miatt, egészen megrontja. Tekintettel még arra is, hogy «a kis vagyis rézpénz pedig annál inkább szükségeltetik, minthogy az az élelmi szerek adás-vevésénél nem nélkülözhető és miután annak hiánya leginkább a szegényebb sorsú honpolgárookra hat nyomasztóan» kéri, hogy a bankjegyek felváltása körüli nehézségek czélszerűen orvosoltassanak.

Duschek Ferencz pénzügyminiszter 1849 júniusban a pesti harminczadi hivatalnak rendeletet adott, hogy a Pestre érkező árúkat csak térítvény mellett szolgáltatassa ki, a melyben is az árú átvevője kötelezi magát, hogy a kormány kívánatára a fogyasztási vámot utólag és ismét meg fogja fizetni. Ez ellen a rendelet ellen a nagykereskedők testülete 1849 június 27-én magához a pénzügyminiszterhez folyamodott, előadva azt, hogy az osztrák örökös tartományokon keresztül a fogyasztási vám megfizetése nélkül árúkat nem lehet behozni, az ország alsó részein pedig az árúk vámmentesen hozatnak be, a jelzett térítvények pedig másutt sehol az országban nem követeltetnek s ez által csak a helybeli kereskedők versenyképessége akadályoztatik meg. Kéri tehát a térítvények megszüntetését és az árúk szabad forgalmát.

Mindezek a most közölt okmányok kereskedelmi bajokkal foglalkoznak. Ezek kapcsán talán szabad és lehet Losoncz város kereskedőinek sorsáról is megemlékezni. Ismeretes, hogy Losoncz városát az orosz csapatok 1849-ben három napon át vagyis augusztus 8, 9 és 10-én fosztogat-

ták és végre felgyűjtötták. Kevésbé ismeretes az a tény, hogy a losonczy kereskedelmi testület, 1850 márcziusban, a vizsgálat foganatosítása után, mely teljesen alaptalannak bizonyította a gyanút, mely a város lakosságát tönkre tett fosztogatásra és pusztításra ürügyül szolgált, nyomtatott körlevelekben könyöradományokért fordult az összes magyarországi kereskedelmi testületekhez. Ezekben a körlevelekben a kereskedők helyzetét valóban kétségbeejtőnek mondja. Okát pedig nemcsak a fosztogatásokban és gyűjtogatásokban, hanem a magyar pénzjegyeknek érvényen kívül helyezésében és a kereskedelemnek teljes pangásában találja. Fölösleges mondani, hogy a pesti kereskedelmi testületek is siettek társaik baját enyhíteni és maguk is gyűjtöttek tagjaik körében könyöradományokat.

KISEGÍTŐ PÉNZTÁR ÉS A MAGYAR PÉNZ- JEGYEK.

Windischgrätz herczeg az 1849 márczius 8-ikán kiadott rendelettel megtiltotta a magyar államjegyek, köznyelven Kossuth-bankók elfogadását. Ennek a rendeletnek befolyása alatt a kereskedelmi testületek felirtak a herczeghez, hogy a pesti kereskedőknek a márczius hó közepétől ápril hó végéig helyben és Bécsben fizetendő váltókra nézve hat-heti haladékot engedélyezzen, illetőleg az osztrák miniszterium által engedélyeztessen. Felterjesztésökben különösen hangsúlyozzák, hogy a pesti kereskedelmi kar eléggé bebizonyította, hogy mily szentnek tartotta kötelességeinek teljesítését, mert eddigelé még a legkedvezőtlenebb viszonyok közt is pontosan teljesítette fizetéseit és kötelezettségeinek még áldozatok árán is eleget tett, mert az osztrák bankjegyeket veszteséggel kellett megvásárolnia és azokat részint személyesen vitte, részint pedig saját embereivel küldte Bécsbe, midőn az azzal való közlekedés nem csak akadályokkal, hanem életveszéllyel is járt.

Havas József kir. biztos 1849 márczius 21-ikén 1536. sz. a. kelt átiratával értesítette a kereskedelmi testületeket, hogy herczeg Windischgrätz Alfréd tábornagy 1849 márczius 18-án kelt rendelettel a márczius hó közepétől ápril hó közepéig helyben fizetendő váltókra nézve négy heti fize-

tési haladékokat engedélyezett, a bécsi váltókra nézve előterjesztett kérelmeket pedig a cs. kir. igazságügyminiszteriumhoz tette át. Márczius hó 30-án pedig ugyancsak Havas felsőbb helyről vett utasításnál fogva Pest város tanácsával a kereskedelmi testületeknek értesíttetése végett tudatja, hogy kérelmek a Bécsben lejárandó váltókat illetőleg nem teljesítették és a herczeg Windischgrätz ő magassága által engedélyezett négy heti moratorium egyedül csak a pestbudai helyre szorítkozik.

Ezzel a kérvényökkel a kereskedők tehát lényegileg semmit sem értek el.

Márczius 26-án az osztrák öszminiszteriumhoz intéztek feliratot, melyben a Bécsben szervezett kisegítő pénztár mintájára egy millió forinttal ellátott segély-pénztár felállítását kérik.

Nem kívánjuk, — mondják feliratukban — részletesen vázolni azokat a bajokat, melyek a magyar királyságot, különösen pedig a termelő, gyáros és fogyasztók közt való érdekek közvetítőjét, a kereskedelmi kart általában, különösen pedig a pestit sújtották, hiszen ezek úgy is általánosan sokkal ismertebbek, semhogy azok felsorolásával az öszminiszteriumot fárasztaniok kellene. Szorítkoznak tehát arra, hogy felemlítik a tényt, hogy az 1848. évi júniusi vásárkor Délmagyarországon a polgárháború fáklyája már magasan lobogott és hogy az erről a vidékről különben megjelenni szokott nagyszámú vevő elmaradt, hogy a későbbi hónapokban a zavarok mind tovább terjedtek és őszszel a külföldre való minden kivitel és a külfölddel való minden közlekedés elzárattott, újabb időben pedig a belháború folyamánakint a belföldön való közlekedés részben teljesen eltiltatott, részben pedig nagy mérvben megszakított és akadályoztatott, úgy hogy az itteni kereskedelmi kar nagy

részének nevezetesen pedig azoknak, kik az osztrák, cseh és morva gyárosok és a magyar vidéki kereskedők közt a forgalmat közvetítik, teljesen lehetetlen vala követeléseiket behajtaniok vagy árúkészletöket elárúsítaniok. Ezekhez a bajokhoz újabban még a magyar pénzjegyek kérdése is járult, a mennyiben Windischgrätz herczeg f. év. márczius hó 8-án kiadott rendelettel azoknak a közpénztáraknál való elfogadását megtiltván, árfolyamuk csökkését okozta, miáltal pedig a közforgalomnak és egyszersmind a kereskedelemnek mintegy az életereje vágatott el, mert a magyar királyságban a cs. kir. szab. osztrák nemzeti bank jegyei már számos hónap óta eltűntek a kereskedelmi forgalomból, minthogy egyrészt a magyar kereskedők pénzbeli kötelezettségeiket Bécsben osztrák bankjegyekben teljesítették (úgy hogy az osztrák bankjegyekben való nagyobb szükséglet azoknak már oly időben biztosított árfolyamot, midőn a magyar pénzjegyek legalább bent az országban még teljes érvénnyel birtak) és ekkép az osztrák bankjegyek az országból kivándoroltak, holott másrészt már hosszú idő óta csaknem semmi termény sem ment a monarchia többi államaiba és a külföldre és így a pénzbefolyás forrása elapadt, végre még mindennemű fizetések úgy a magánforgalomban, mint az összes köz- és országos pénztárak által úgy szállítmányok, mint fizetés és zsold fejében egészen márczius hó elejéig magyar pénzben teljesítették, mely tény okozta főleg, hogy az abba helyezett bizalom fentartott és épen ezek miatt a különben fizetéképes kereskedő sem teljesítheti fizetéseit abban a valutában, melyet tőle követelnek. Habár ez a zavar nemcsak a kereskedelmi kart sújtja, melynél, mint a mindenféle érdekek közvetítőjénél, a forgalom összegei mint fizetési eszközök központosulnak, hanem a társadalomnak minden rétegét, le a leg-

szegényebb családokig érinti, épen azért nem is foghat helyet kebleikben az az aggodalom, hogy ez a kérdés, a melynél nemcsak egész Magyarország, hanem az osztrák, cseh és morva gyárosok is egyformán vannak érdekelve, nem fogna az összminiszterium által kedvezően elintéztetni.

De nézve azt, hogy ez a kérdés nem egyhamar fog megoldatni, valamint azt is, hogy a kereskedelmi bank épen a pénzzavarok miatt lényeges segedelmet nem nyújthat és a Windischgrätz herczeg ő magassága által engedélyezett és a bécsi váltókra nézve kért moratorium csak pillanatnyi szükségnek kifolyása és a pesti piacznak csak pillanatnyi enyhülést hozhat, de nem segíthet az osztrák, cseh és morva gyárosokon, kéri, hogy Pesten is épen úgy, mint Bécsben egy millió forinttal kisegítő pénztár létesíttessék.

Szabadságharczunk leveretése után a kisegítő pénztár kérdése újra napirendre került.

Szent-Iványi kerületi biztos az 1849 augusztus 24-én Koller Ferencz ideiglenes polgármesterhez intézett leiratában megengedte, hogy a kereskedelmi testületek a polgári biztosul kirendelt Szekrényessy András ideiglenes városbíró jelenlétében augusztus hó 25-én és 27-én d. u. 3 órakor a kereskedelmi csarnokba gyűlést tarthassanak.

Az augusztus 25-én tartott gyűlésen az az indítvány tétett, hogy tekintettel arra, hogy az adósoktól fizetésteljesítést várni nem lehet, s e szerint az itteni kereskedők sem tehetnek eleget Bécsben és egyéb osztrák piaczkon teljesítendő fizetési kötelezettségeiknek, a miniszteriumtól legalább is három havi fizetési haladék engedélyezése kéressék. Ezen a gyűlésen, miután több tag az idő rövidege miatt meg nem hívatott, határozat nem is hozatott. A 27-én tartott gyűlésen az indítvány ismételtetett, de mellőztetett, mert a pénzbajok megszüntetésére alkalmatlan eszköz és különben sincs arra

kilátás, hogy felsőbb helyen engedélyeztessék. Szavazattöbbséggel a gyűlés abban állapotott meg, hogy kész egyes, különösen súlyosan szenvedett osztályoknak fizetési haladékért beterjesztett kérelmeit támogatni, de megújítja a kisegítő-pénztár felállításáért már márczius végén előterjesztett kérelmet azzal, hogy a kisegítő-pénztár két millió forinttal láttassék el. A kérvényt a testületek küldöttei, illetőleg alelnökei nyujtsák át.

Feliratukban a testületek hivatkoznak arra, hogy már márczius végén folyamodtak kisegítő-pénztár felállításáért, melyre kegyes választ bizonyára az egymást gyorsan követő események miatt nem kaptak. Mivel az időközben lefolyt események: a háborús viszonyok, a Kossuth-bankók forgalmának eltiltása a kereskedelmi karnak még mélyebb sebeket ütöttek, kérelmüket ezennel megújítják azzal, hogy a kisegítő-pénztár két millió forinttal állíttassék fel.

Az indokokban kiemelik, hogy a miniszterium előtt nem lesz ismeretlen dolog, hogy az osztrák bankjegyek csaknem teljesen eltűntek a forgalomból, mivel egy év óta a régebb kötelezettségek és az osztrák örökös tartományokban tett újabb bevásárlások mind osztrák bangjegyekben egyenlítették ki, kivitel pedig, mely ilyeneket az országba hozott volna, nem volt. Maga a forradalmi kormány is mindent elkövetett, hogy ily bankjegyeknek birtokába jusson. Másrészt a forradalmi kormány roppant mennyiségű Kossuth-jegyet hozott forgalomba, melyeknek elfogadását terrorisztikus intézkedések, sőt halálbüntetéssel való fenyegetés és rögtönítélő bíróságok felállítása által is kikényszerítette. Bizvást lehet mondani, hogy ezidőszerint az egész készpénz vagyon Kossuth-jegyekből áll, melyeknek teljes elértéktelepedése okvetlen el fogja az országot szegényíteni. Igaz, hogy ezek a jegyek kezdettől fogva törvénytelen fizetési eszközt

képeztek, de ha a magas miniszterium megfontolni méltóztatik, «hogy azok a törvényesen elismert és a törvényesen egybehívott országgyűlés által, habár elsietve is, de mégis az Ő Felsége a császár és király utólagos szentesítésének reményében bocsáttattak ki, hogy később midőn az országgyűlés a forradalom útjára lépett»,* hogy az ország lakosai azok elfogadására kényszerítették, hogy azok ellen Windischgrätz herczeg ő magassága részéről egészen márczius elejéig semminemű intézkedés sem történt, sőt ellenkezőleg türettek és az összes magán- és közfizetések, még a cs. kir. kincstári és hadi pénztárak által is mindaddig az ideig csaknem kizárólag magyar jegyekben teljesítették, hogy később a forradalmi kormány az erőhatalomnak minden eszközét felhasználta, hogy azoknak érvényt és elfogadást biztosítson, lehetetlen, hogy abban a biztos reményben ne éljünk, hogy a magas miniszterium jelen esetben méltányosságot fog gyakorolni és a szerencsétlen országtól el méltóztatik majd fordítani a legnagyobb nyomort, minthogy a forradalom leverése után a jegyek különben is megszűntek eszközei lenni és ha azok országos utalványokra cseréltetnek fel és váltatnak be, mégis csak Magyarországot és nem egyszersmind Ő Felsége többi országainak pénzügyeit fognák terhelni. Ez a művelet annál inkább lenne helyén, mert eleje vétetnék a rögtönös elszegényedésnek és a teher aránylag oszolnék meg az ország lakossága közt, melynek ekként módjában állana az adósságot lassankint törleszteni, holott hirtelen értékvesztésök főleg a földműveseket, kiknek birtokában van legtöbb jegy, fogná sujtani, általános elszegényedést, sőt fizetéseképtelenséget fogna előidézni, mi által az örökös

* A zárjel közt levő sorok csak a fogalmazványban vannak meg, a tényleg beadott feliratban azonban érthető okokból nem foglaltatnak.

tartományoknak ipara is úgy közvetve, mint közvetlenül a legnagyobb hátrányokat szenvedné, míg másrészt az ily eljárás igen alkalmas lenne a szíveket a kormánynak megnyerni. Végre bocsánatot kérnek, hogy bátorkodtak ezt a kérdést érinteni és ismétlik abbeli kérelmüket, hogy a kisegítő-pénztár mielőbb szerveztessék.

A felirat a küldöttség által szeptember elején adatott át az összminiszteriumnak, mely azt, különösen pedig Krausz pénzügyminiszter és Bruck kereskedelmi miniszter, a küldöttség elnöke: Appiano Józsefnek a testületnek 1849 szeptember 18-án tartott ülésén előterjesztett jelentése szerint, nagy kegyesen fogadta és a legkedvezőbb nyilatkozatokat és ígéretek tette, úgy hogy a kért kölcsön engedélyezése a legközelebbi időben várható.

Látni fogjuk azonban, hogy a kölcsön engedélyezése jó ideig váratott magára, habár a testületek idején gondoskodtak arról, hogy báró Gehringer Károly cs. kir. udvari biztosnak az ügyről tudomása legyen. Hozzá is folyamodtak és az összminiszteriumnak beterjesztett kérvény másolatának közlésével az ő pártfogásáért is esedeztek.

Szent-Iványi cs. kir. biztos 1849 október 27-én, 2351. sz. a. kelt leiratában értesítette az ideiglenes polgármester: Koller Ferenczet, hogy a minisztertanács ajánlatára Ő Felségének október 11-én kelt határozata alapján a kereskedelmi kar támogatására *egy millió* forinttal ellátott kisegítő-pénztár fog felállíttatni azzal a rendeltetéssel, hogy igazán segélyre szoruló kereskedőknek árúik elzálogosítása mellett értékek kétharmad része erejéig két évet meg nem haladó időre előlegeket adjon. «Hogy azonban» — folytatja a leirat — «a kincstár veszteségektől megóvassék és a visszaéléseknek eleje vétessék, annak a kérdésnek az elbirálására, hogy tényleges szorultságukat és biztosítéknyújtási képessé-

göket nézve, mely kérelmezőknek engedélyeztessenek előlegek, egy kormányhivatalnok alá rendelt, a pesti kereskedelmi testületek kebeléből választott bizottságot kell alakítani és a kért előlegeknek kiadása előtt az erre nézve alkalmas hivatalos helyiségben leteendő árúkat hites szakértők által kell lelkiismeretesen és pontosan felbecsültetni».

Felhívja ezek után a rendelet a polgármestert, hogy értesítse mindezekről a kereskedelmi testületeket azzal, hogy az intézkedésnek gyors kivitele érdekében a tárgyalások a cs. kir. kamarai intézőséggel (Kameral-Verwaltung) folyamatban vannak és hogy erről, mihelyt befejeztettek, értesíttetni fognak, továbbá, hogy jelöljön ki a cs. biztos báró Gehringernak a testületek kebeléből 12 egyént, kik közül a bizottság tagjai megválasztathassanak, végre pedig terjeszsen fel véleményt, mely kormányhivatalnokokat lehetne állandóan vagy ideiglenesen a bizottság élére állítani és tegyen javaslatot a netalán szükségessé válандó helyiség és bére fejében szedendő illeték tekintetében.

Ezt a leiratot a polgármester a testületekkel közölte, melyek erre a polgármesterhez hosszabb előterjesztést intéztek, melynek sajnós, csak össze nem függő részletei vannak meg a nagykereskedők testületének irományai közt. Az előterjesztésnek lényege az, hogy egyrészt javaslatokat tesznek arra nézve, hogy miként lehetne a már engedélyezett kiegészítő pénztárt gyorsan életbe léptetni, másrészt azonban kijelentik, hogy a felajánlt alakban czéltalan és hogy hasznossá csak úgy válhatik, ha egy millió forint abban az alakban bocsáttatik a kereskedelmi kar rendelkezésére, mint 1848-ban az osztrák nemzeti bank által nyújtott egy milliónyi kölcsön, hogy t. i. az átadatik a pesti magyar kereskedelmi banknak és ez azt saját szavatossága mellett egy erre kirendelt bizottság felügyelete alatt külön kezeli.

Már a gyors életbeléptetést illetőleg a tett javaslatban is ajánljatik, hogy helyiségül használtassanak fel a kereskedelmi bank helyiségei, az elzálogosítandó árúk felbecslésére alkalmaztassanak a kereskedelmi bank birálói, mivel azok az összes kereskedelmi ágakból választott szakavatott és jóhitelű helybeli kereskedők, kik ezt a feladatot a közjó érdekében ingyen végeznék és így ebből az üzletre teher nem hárámlanék, mint állandó kormányhivatalnok a banknál működő kormánybiztos mellé csak egy titkárt kellene alkalmazni, ki a kinevezendő bizottság működését, valamint a pénztárkezelést és könyvvitelt folytonos ellenőrzés alatt tartatná. Raktározási illetékben pedig épen úgy, mint a kereskedelmi banknál egyharmad százalékot lehetne felszámítani.

De — folytatja az előterjesztés — ha a kisegítő pénztár csupán ezeken az alapokon és ily módozatok mellett létesítetik, az itteni kereskedelemnek lényeges könnyebbség nem nyújtatik, mert nem a felhalmozott árúkészletek nyomják a kereskedelmi kart, hanem a künnlevő cselekvő követeléseknek a szerencsétlen pénzviszonyok által eléggé indokolt behajthatlansága okoz neki zavarokat. Egyes ritka esetekben fognának ugyan árúkra való előlegek is igénybe vétetni, de könnyítést mégis csak az fogna nyújtani, ha a még le nem járt, helyben fizetendő három, legfőlebb hathavi vidéki váltókra előlegek adatnának, vagy három, legfőlebb hathavi lejáratu helybeli piaczi váltók leszámítoztatnának. — Ha a nemzeti bank a gyárvárosnak tekintendő Bécsben, hol a gyárosoknak legnagyobb része az egész éven át egy főczikkben dolgoznak, tehát készleteiknek egy részét könnyebben zálogosíthatják el, az általa alkotott kisegítő-pénztárban a fősúlyt a Bécsben fizetendő tartományi váltók leszámítolására fektette, hogyan lehetne itt Pesten a kisegítő-pénztár működését árúkra való előlegezésre korlátozni?! Segélyre

leginkább a kézműárúkereskedők szorultak, kik sokféle, többnyire divatcikkeket tartanak. Ha ezek az árúknak egy részét is elzálogosítják, a választékot (Assortissement) rontják és magukat oly árúktól fosztják meg az általuk visszafizetendő háromnegyed értékért, melyeket valószínűleg időközben teljes értékben eladhattak volna jó vevőknek néhány havi hitelre. A kapott váltókat leszámítolva új bevásárlásokat és eladásokat eszközölhetnek és üzletüket haszonnal és rendszeresen folytathatják. Világos tehát, hogy a kereskedőknek csak a személyes hitel előnyös, nem pedig az eladás végett beszerzett árúk elzálogosításával nyert hitel.

Ajánlják tehát a kereskedelmi testületek, hogy a segélypénztár azon a módon szerveztessék, mint 1848-ban berendeztetett a nemzeti bank által a kereskedelmi karnak adott egy milliányi kölcsön. S épen úgy, mint a kereskedelmi kar becsületbeli kötelességének tartotta és tartja a nemzeti bank kölcsönének visszafizetését, becsületbeli kötelességének fogja ismerni az ekként nyújtandó és a kereskedelmi bank kezelésére bizandó kölcsön visszatérítését is.

Mikor adatott át a polgármesternek a most említett kérvény, nem lehetett az iratokból megállapítani. Tény az, hogy a testületek Kollerhez és általa báró Gehringerhez 1850 február 27-én intézett kérvényben arra való tekintettel, hogy a nemzeti banknak még hátralékos követeléséből 250,000 frt márczius elején, 200,000 frt pedig április elején jár le, azért folyamodnak, hogy azok kifizetésére 450,000 frt, árúkra való előlegekre pedig 200,000 frt a kilátásba helyezett egy millióból mielőbb utalványoztassék a kereskedelmi bank kezeihez, hogy József-vásárkor a pesti piacz ne legyen minden pénz nélkül. Egy 1850 márczius 20-ikán kelt kérvényben ismét sürgetik az egy millió forintnak a bank kezeihez való kiutalását. Erre az utóbb említett kérvényre már

gyorsan, márczius 23-án érkezett meg a válasz, a melyben a kereskedelmi testületek értesítetnek, hogy mivel kijelentették, hogy megelégesznek azzal, hogy ha a kisegítő pénztár helyett a kereskedelmi banknak adatik megfelelő összegű kölcsön, a pénzügyminisztertől 1850 márczius 22-én 5083. sz. a. nyert meghatalmazás alapján utasított a budai kamarai hivatal, hogy a kereskedelmi banknak 550,000 pfrot magyar kincstári utalványokban a szükséglethez képest szolgáltatasson át. Erről egyidejűleg a kereskedelmi bank is értesítettett azzal, hogy az 550,000 frtot a 630,000 frtot tevő adóleveleinek elzálogosítása mellett, váltóelfogadványai ellenében felveheti, azt az alapszabályok értelmében felhasználhatja, de első sorban azonban tekintettel kell lennie azoknak a kereskedőknek váltóira, kik árúkkal kereskednek.

Ezt a nagy gyorsaságot azonban aligha lehet a testületek sürgető kérvényének köszönni. Ez időtájt járt vala a kereskedelmi bank elnöke: Havas József Bécsben és aligha nem az ő befolyásának lehet tulajdonítani, hogy a banknak 550,000 frtnyi kölcsön adatott a kilátásba helyezett egy millióval ellátott kisegítő-pénztár helyett.

A kereskedelmi testületek még egyszer 1850 junius 10-én bolygatták a kilátásba helyezett egy millió forint kölcsön kérdését. A jelzett napon felirtak báró Gehringer Károlyhoz, hogy folyósítsa az ígért egy millióból még hiányzó 450,000 frtot. Előterjesztik, hogy annak idején megnyugodtak az 550,000 frtos kölcsönben, mert hitték, hogy az osztrák nemzeti bank meg fogja hosszabbítani a még hátralékos 450,000 frtnyi követelését és így a pesti piacnak teljes egy millió forint fog rendelkezésére állani, de a bank csak a márcziusban esedékessé vált 250,000 frtot hosszabbította meg hat óra, de a később lejárt 200,000 frtot már nem hosszabbította meg, és azt a kereskedelmi bank már is

visszafizette, s így a pesti piaczmét pénztelenségben szenved.

Erre a felíratra Koller miniszteri biztos aláírásával csak 1850 szeptember 16-án 12.216. sz. a. jött meg a válasz, hogy a pénzügyminiszter további hitelnek folyósítását egyelőre sem szükségesnek, sem megengedhetőnek nem tart, miután a pénz- és kereskedelmi viszonyok tagadhatatlanul lényegesen javultak. Általában nem lehet elfogadni, hogy a pesti kereskedelmi testület, mely részben az 550,000 frtnyi előleg, részben pedig az osztrák nemzeti bank váltó meghosszabbítása által oly jelentékeny támogatásnak örvendhetett, még a jelen ismert üzleti viszonyok közt is tényleg rászorulna arra, hogy az állam által oly jelentékeny pénzbeli segélylyel támogattassék.

Nem akarták ugyan a testületek az indokok helyességét elismerni, de fölöslegesnek tartottak minden további lépést.

II.

A kisegítő pénztárra vonatkozó tárgyalások közben érkezett a testülethez Koller Ferencz polgármesternek 1849 december 23-án kelt átirata, melyben előrebocsátva azt, hogy miután az év zártával az eseményekről általában, különösen pedig a kereskedelemről is kimerítő jelentést kell tennie, felszólítja őket, hogy a következő kérdésekre adjanak neki felvilágosítást:

1. Az ipar és kereskedelem jelen állapota: mely ág virágzik ezidőszerint leginkább és melyik hanyatlott a mostani események folytán?

2. Melyik üzem vagy kereskedői üzlet vett változott irányt?

3. A pénzviszonyok és bajai?

4. Mik okozták a kereskedelem hanyatlását és mik lennének a teendők a kereskedelem fellendítésére? és végre

5. Az általában tudomásra méltó kereskedelmi közlemények, melyek a magas kormány elé terjeszthetők.

A nagykereskedők testülete 1849 deczember 29-én adott terjedelmes válaszában az első két kérdésre előadja: Magyarországon a kézműves és gyári ipar eddigelé még a tökélynek csak bizonyos fokát sem érte el soha. A természettől nem lévén arra utalva, hogy kézi ügyesség, fáradság és szorgalom által szerezzenek maguknak kereseti ágakat — hiszen a földmivelés, állattenyésztés, mint általában a nyers termények előállítására sokkal több haszonnal járt — még a hazai ipar felvirágzását célzó úgynevezett «védegyelet» idejében is, a midőn minden kézműnek rendkívüli költségekkel gyárakat is emeltek, csak a kezdő stadiumba léptek.

Ekkor részben az aránytalanul magas munkabérek, a sok nehézség, a melylyel a nyersanyag meg hozatala járt, de főleg az utóbbiakra rótt magas vámok valának azok a tényezők, melyek az újonnan alapított gyáraknak lehetlenné tették a monarchiának már tapasztaltabb és gyakorlottabb gyáraival való versenyt, és eredményezték, hogy az így keletkezett vállalatok legtöbbször, a rendkívüli nagy költségek által okozott roppant veszteség miatt meg kellett szünnie. Mindezekhez még járul a termelésre nézve vészes két év, midőn a forradalom láza a belföldi munkásokat elragadta és a honvédekhez való csatlakozásra bírta, külföldi iparos munkásokat pedig be nem bocsátottak és abban a kevés esetben, melyben mégis beeresztettek, sem váltak az ipar hasznára, mert őket csakhamar megszállta a forradalom láza. Másrészt azonban a hadi események és az

ország határainak elzárása folytán lehetlenné vált még a legszükségesebb nyers anyagok szállítása és behozatala is s így a megmaradt gyárak is kénytelenek voltak a munkát beszüntetni.

Csaknem teljesen bizton lehet tehát állítani, hogy Magyarország kézműves és gyári ipara a szempont alá szállt, mert csak egyes nagyszerű vállalatoknak sikerült végerejük megfeszítésével a közös sorsot kikerülniök.

Magyarország vagyonsága eddigelé nyers terményeiben, juh- és szarvasmarha tenyésztésében állott. Hogy fejlődtek azok a termények, melyeket tőlünk a külföld vásárol, különösen pedig a gyapjú, ezt nemcsak a növekedett belföldi szükséglet, hanem az is indokolja, hogy a termelés nem szolgáltatja az előbbi mennyiségeket, mert a forradalom alatt sok nyers termény elő sem állított és különösen sok juhnyáj részint teljesen elfogyasztott vagy haszontalanul elpusztított, részint pedig sok juhtenyésztő takarmányhiányból volt kénytelen nyájait a mészárosnak átengedni. Ennek folytán természetesen a termelésnél jelentékeny hiány mutatkozik. Ehhez még hozzájárul az ezüst árának 12—28 százalék közt való ingadozása, mely a külföldieknek még nagy árak mellett is előnyöket biztosít a bevásárlásnál és igen sok olyan találkozott, ki ezt a tényt üzérkedésre és tőkebefektetésre használta fel és e szerint a növekedett kereslet által eléggé volna indokolva az áremelkedés.

Ellenben Magyarország főkincséről: a gabonatermelésről, sajnos, nem lehet ugyanazt mondani. Tapasztaltatott, hogy más években mintegy 1.500,000 mérő búza, 2,500,000 mérő zab és ebben az arányban a többi gabonanem is adathatott el Ausztriában és könnyen ki lehet számítani, hogy mérsékelt átlagos áraknál is mily jelentékeny tőkék

folytak vissza az országba. Hogy vagyonságunknak ez a főforrása más irányt vett, ennek több oka van, első sorban is az iparviszonyoknál már említett az a tény, hogy Magyarország határai elzárattak. Lehetetlen volt a meglevő, a kereskedelemnek szánt gabonamennyiségeket a megszokott úton kivinni, a készletek azért még sem szaporodtak, mert a forradalmi kormány az utolsó két év termésének legnagyobb részét részben minden fizetés nélkül requirálta, részben pedig a most már teljesen értéktelenné vált jegyekért vásárolta meg a tulajdonosoktól és ezen készleteknek jelentékeny részét meg is semmisítette. S ha a legutóbbi időben ez az akadály meg is szűnt, a kereskedőnek kevés kilátása van arra, hogy gabonánál sikert arasson, mert a hadi események által csaknem járhatlanná tett országútak, hidak és csatornák, az elhamvasztott vagy hasznavehetetlenné tett hajók, a közlekedés elé aránytalan költségekkel járó oly jelentékeny nehézségeket gördítenek, hogy a kereskedőnek nyereségre csak kevés kilátása van. Továbbá a külföldről behozott gabonára rótt behozatali vámoknak Ausztriában időközben történt megszüntetése a létező nehézségek mellett a magyar kereskedőknek épen lehetetlenné teszi, hogy a megszokott eladási piacokra számítson, mert épen a vámnak eltörlése folytán a külfölddel, melynek olcsóbb és könnyebb közlekedési eszközök állanak rendelkezésére, nem versenyezhet és más eladási helyek eddigelé még nem állanak rendelkezésére. Hogy ez tényleg így van, abból is kitünik, hogy Magyarországnak összes kivitele daczára igen gyakran lehetett gabonát olcsóbban vásárolni Bécsben, mint Ausztria élőkamrájában: a gabonatermelő Magyarországból.

A midőn a 3-ik, a pénzügyviszonyokat illető kérdésre vonatkozólag mondjuk el nézeteinket, csak a már mondot-

takat kell összefoglalni s azokból könnyen be lehet látni, hogy a két vészes év alatt, miután a forgalom Ausztriával és többi országaival részben, sőt egészben is lehetetlen vala és mivel a nélkülözhetlen és csak ott beszerezhető árukat a közlekedési nehézségek daczára is onnan kellett hozatni, minden jó pénz oda folyt, Magyarország pedig csak törvénytelen jegyekkel árasztatott el.

Ennek a 60 milliót kitevő jegynek hatályon kívül helyezése az országra oly bajt hozott, melyet nem lesz képes elviselni, mert nemcsak az országnak egész gazdagsága, hanem lakosainak összes vagyoni viszonyai, melyeket az események a nélkül is súlyosan megingattak, tétettek ki a teljes tönkremenetelnek és az ország a teljes elpusztulás örvényébe sodortatott. Ha pillanatnyilag nem is volnának még érezhetők az ebből szükségkép előálló következmények, végre mégis csak felszínre fognak kerülni. Most még kivétel nélkül mindenki igyekszik erejének végső megfeszítésével magát az elszegényítő viszonyok alul kivonni, de a kereskedelemnek és forgalomnak teljes szünetelése mellett nem fog czélt érni. Mennyire át van hatva az alulirott testület ezeknek a viszonyoknak fontossága által, kifejtette, midőn herczeg Windischgrätz Alfréd tábornagy ő magasságához, később a cs. kir. összminiszteriumhoz és a legutóbbi időben magához Ő Felségéhez terjesztette be ugyanabban a dologban alázatos kérését.

Hogy mennyire helyesen itéli meg az alulirott testület azokat a viszonyokat, kitetszik a mellékelt levelekből, melyekben nemcsak egyesek, hanem még városoknak összes kereskedői nyomtatott körlevelekben kijelentik, hogy az ártatlanul reájuk zúdított vész miatt képtelenek kötelezettségeiket teljesíteni.

Mi végre a 4-dik kérdést illeti, első részére elégséges

válaszúl szolgálnak az eddig előadottak, a mennyiben abból könnyen meglehet magyarázni, hogy az általános elszegényedés folytán szükségkép minden kereskedelemnek szünetelnie kell, minden hitelnek lehetlenné kellett válnia és nem lehet mérlegelni, hogy ezek a viszonyok minő súlyos és mélyreható következményeket fognak eredményezni, ha nem jön gyors segély és mivel Magyarországnak kereskedelmi és hitelviszonyai szoros kapcsolatban állanak Ausztria egyéb országainak ebbeli viszonyaival, a káros romboló következmények ott sem maradhatnak el. A kérdés második része tekintetében mi csak az uralkodó kegyéhez fordulhatunk. Ő Felsége kegyeskedjék országát, mely tévedéséért úgy is súlyosan bűnhődött, a teljes elszegényedéstől megvédeni s azt, a 60 milliónak bár csak részben való kárpótlása által, arra képesíteni, hogy eleget tehessen úgy állami, mint polgári kötelezettségeinek, hogy ismét a szép és gazdag Magyarország lehessen.

Az 5-ik kérdést illetőleg. Ide számítjuk első sorban azt az általános kívánalmat, hogy végre valahára szűnjenek meg a Magyarország és Ausztria közt fennálló terhes, a kereskedelem felvirágzását akadályozó vámsorompók, továbbá a közlekedési eszközök általános javítását, nevezetesen új vasútak építését, valamint az építés alatt álló központi vasútnak a lehető leggyorsabb befejezését, a melynél még kívánatos lenne a gabonára nézve fennálló szállítási díjak mérséklése, mivel ez a külfölddel való versenyzést lehetővé tenné, ezzel pedig az öszszmonarchiára még az az előny hárámolhatnék, hogy abból a külföldről való behozatalnak hanyatlása folytán nem is vonatnék ki oly nagy mennyiségű ezüst, új csatornák építése és a Ferenczcsatorna mielőbbi helyreállítása, a folyamok, különösen pedig a Szávának és Tiszának szabályozása és végre az

összes országútak kijavítása. Nem kevésbé kívánatos, hogy mielőbb felállítassanak a tervezett kereskedelmi bíróságok a kereskedelmi és csődügyekben követendő gyors eljárással, és hogy épen úgy, mint a monarchia egyéb fővárosai-
ban: Prágában, Triestben stb., Pesten is, mint Magyarország fővárosában, alapíttassanak hitelintézetek. Így lehetne a kereskedelmünkre nézve ismét kedvező viszonyokat remélni és csakis ily módon válnék lehetségessé, a most gyógyíthatlanoknak látszó, az utóbbi két év által ütött sebeket behegeszteni és tökéletesen meggyógyítani.

A most közölt előterjesztésben felemlített felségkérvény 1849 november 20-án kelt és deczember elején nyújtott át a kereskedelmi testületek által.

Előadják abban, hogy az összes pénzviszonyok sajnos szétrombolása és ezen minden tekintetben elpusztított ország lakosainak általa előidézett tehetetlensége, az összes vállalatok és a kereskedelem pangása, mely a rákbántalomhoz hasonlóan naponkint fenyegetőbb mérvben terjed, szorgos kötelességünkké teszi, hogy Felséged előtt hódoló tisztelettel azzal a kérelemmel jelenjünk meg, hogy méltóztassék a Kossuth-jegyek megparancsolt elértéktelenedése által okozott általános elszegényedés elhárítását legkegyelmesebb atyai megfontolás tárgyává tenni.

Ha a célra való tekintetből — ezzel kezdik az indokolást — Felséged trónja elé a valódi tényállás vázolását bátorkodunk juttatni, azon feltevés alól menteseknek érezzük magunkat, mintha mi abból legalázatosabb esedezésünk érdekében valamely jogot formálnánk, sőt ellenkezőleg, csakis az a szándékunk, hogy Felséged atyai kegyének eszközt szolgáltatassunk arra, hogy szíve sugallatát követhesse és jog helyett kegyelmet gyakoroljon.

A kamatos utalványok és a magyar 1 és 2 frtos bank-

jegyek létesítése, mely a teljhatalmú főherczeg nádor szentesítésével eszközöltetett, az országnak minden lakosában azt a gondolatot kellett ébresztenie, hogy ezt az országot a Felség akaratából külön pénzforgalommal akarják ellátni.

Nem sokára az országgyűlés felhatalmazást adott negyvenkét milliónyi magyar pénzjegy kibocsátására és ezen határozatát szentesítés alá is terjesztette.

Habár az 1848 október 3-án kelt manifestum ezektől a jegyektől meg is tagadta a szentesítést, mégis a hatalom birtokosai ennek a legmagasabb parancsnak szerkezetében és formájában és a viszonyok kényszerében, különösen pedig a rögtönítelő bírósággal való fenyegetésben hatályos eszközt találtak arra, hogy azoknak a kormánynál általános elfogadást biztosítsanak.

Midőn a cs. kir. hadak 1849 január 5-én Budapestre bevonultak, egy lépés sem történt az u. n. Kossuth-jegyek érvénytelenítésére, sőt azok Felséged teljhatalmú megbizottja szeme láttára nemcsak a magánforgalomban maradtak kifogástalanul érvényben és elfogadtattak teljes névértékben az összes köz- és királyi pénztárakban, hanem azokat a kir. pénztárak cs. kir. szállítóknak, cs. kir. hivatalnokoknak, röviden mindennemű kinestári fizetések teljesítésére ismét kiadták. Ezeknek a tényeknek azt a gondolatot kellett ébreszteniök, hogy Felséged az illető pénzjegyeket hallgatag szentesítette. S ez a gondolat annál inkább helyt foghatott, hogy az újonnan szervezett polgári bíróságok Felségednek sok hű alattvalóját, kik ezeknek a jegyeknek elfogadását megtagadták, szabályos ítélettel kötelezték azoknak fizeteskép való elfogadására. Ez természetesen idézte elő azt is, hogy a jegyek a kereskedelmi forgalomban is elfogadtattak, habár az osztrák bankjegyekhez mérten 4—6 százalékkal kisebb értékben. De

ezt az a tény okozta, hogy azokat nem lehetett az Ausztriában teljesítendő fizetések kiegyenlítésére felhasználni.

A magyar pénzjegyekben való bizalmat megingatta az alsó-ausztriai kormánynak 1849 február 24-én kelt rendelete,* de ismét emelte a Budán 1849 márczius 2-án kelt intézkedés és újra megingatta az 1849 márczius 8-án kelt rendelet, mely ezeknek a jegyeknek a közpénztárak által való elfogadását megtiltotta, de azokat a magánforgalomban meghagyta.

Mellőzhetőnek tartjuk a folyamodásnak további részleteit, melyek lényegileg azon állapotoknak ecsetelésére szorítkoznak, melyeket a Kossuth-bankók hatályon kívül helyezése előidézett és bemutatjuk még röviden a tervet, melyet a kereskedelmi testületek Ő Felsége megfontolása alá terjesztettek.

A terv lényege az, hogy a Kossuth-bankók 60 millió forint erejéig magyar kincstári kamatmentes utalványok ellenében váltassanak be. Az utalványok 60 év alatt, tehát évenként egy-egy millió forinttal, az országnak összes lakosaira e célból kivetendő külön azonos összegű adó felhasználásá-

* Ezen kelet alatt az osztrák pénzügyminiszter intézett rendeletet a bécsi, brünni, lemergi, gráci, laibachi és triesti országos elnökökhöz, melyben hivatkozással az osztrák nemzeti banknak 1841 július 1-én jóváhagyott alapszabályainak 14. §-ára, mely szerint is a szabadalom tartama alatt az osztrák monarchiában esakis a banknak van joga bankjegyeket készíteni és forgalomba hozni, a miniszteri tanács határozata alapján kijelentik, hogy a magyar rebellis-kormány által forgalomba hozott bankjegyek épen úgy, mint nem fogadtathatnak el a közpénztárakban, a forgalomban és fizetesként való elfogadást illetőleg is eltiltatnak és a mennyiben ily bankjegyek a forgalomban találtatnának, a birtokosoktól elkobzandók és a legközelebbi állami pénztárba beszolgáltatandók, mely azokat az állami központi pénztárnak tartozik hasznavehetetlenné tétel végett beküldeni. (Ez a rendelet a Reichsgesetz und Regierungsblatt 1850. évi 140. számában vétetett fel utólagosan.)

val törlesztessenek. Az egész tervben tulajdonkép legérdekesebb részlet az, a mely körülírja, hogy miként kell a míveletet az utolsó pillanatig titokban tartani és megakadályozni, hogy a jegyek becserélése beváltásuk előtt üzérkedéssé ne fajuljon és hogy a becserélés tényleg csak azok javára eszközöltessék, kik az illető jegyeknek hatályon kívül helyezésök idejében birtokában voltak. A második érdekes részlet a kárpótlás aránya. Erre szükség volt azért, mert a tényleg forgalomba hozott pénzjegyek összegét a testületek nem ismerték, csak feltételezték, hogy az 60 millió vala, és ehhez képest állapították is meg a kárpótlási összeget 60 millióban. A mennyiben tehát a beváltandó jegyek a kárpótlási összeget meghaladták volna, föltétlenül aránylagos levonást kellett volna tenni és épen erre való tekintettel nem is lehetett volna a becserélést azonnal eszközölni, hanem csak bizonyos határidő leteltével, midőn az összes jegymennyiség már megállapítható volt. A rögtönös segély pedig igényelte, hogy azokra a részletes kárpótlás legalább részben azonnal megadassék. Résztörlesztésül azoknak, kik még a királyi kegyelem kihirdetése előtt a cs. kir. hatóságoknak adták át jegyeiket 50 százalékot kellett volna kapniok, kik azonban jegyeiket, már csak a királyi kegyelem kihirdetése után szolgáltatták be, 25 százalékot.

A felségfolyamodásra a 864. sz. a. kelt válasz igen rövid: A belügyminiszter úr értesítése szerint a magas minisztertanács határozata szerint ennek a kérvénynek hely nem adatott. Pest, 1850 február 5-én. Felsőbb meghagyásból. Christen, titkár.

AZ OSZTRÁK NEMZETI BANK FIÓKINTÉZETE.

Az osztrák nemzeti bank, habár a monarchiában egyedül volt jogosított bankjegyek kibocsátására, szorosán véve mégis csak bécsi bank vala egész az ötvenes évek elejéig, mert alapszabályai szerint csakis a bécsi piac hiteligényeinek szolgálhatott. Csak az 1850-ben Bécsben tartott szakértekezlet jelentette ki, hogy a bank a monarchiának minden fontosabb kereskedelmi helyén állítson fel fiókintézeteket.

Egy ily bankfióknak Pesten való felállítása ellen a kereskedelmi bank 1850. évi szeptember 29-én tartott közgyűlésén óvást emelt, sőt elnökét Havas Józsefet Bécsbe küldte, hogy igyekezék azt meggátolni.

Meglehet, hogy ez a tény kapcsolatban azzal a körülménnyel, hogy Prágában és Brünnben a bankfiók már szerveztetett, a pesti kereskedők és iparosok körében azt a gondolatot ébresztette, hogy a nemzeti bank felhagyott az itteni fiók felállításának tervével. S az e miatt való aggodalom okozhatta, hogy itteni tekintélyes czégek — a kereskedelmi testületek s magának a kereskedelmi és iparkamarának is mellőzésével — egyenesen a kereskedelemügyi miniszterhez folyamodtak.

Ebben az 1851. évi márczius 31-én aláírt, de csak április 27-én benyújtott kérvényökben bizonyítják a bank-

fiók felállításának szükségét. Hivatkoznak arra, hogy Pest városa kereskedelmi tekintetben épen nem marad az osztrák monarchia egyéb országainak fővárosai mögött, sőt ellenkezőleg azokat felülmúlja, mert itt van az ország kiviteli terménykereskedésének és behozatali ipar kereskedelmének központja. Mégis a magyar kereskedelem haladásának sok nyomasztó akadályja van, melyeket fokozatosan el kell hárítani, hogy az utolsó éveknek pusztító háborúja által oly sokat szenvedett ország ismét fellendüljön. A kereskedelmet és ipart nagy mérvben sújtották a magyar jegyek által szenvedett károk, melyeket a hosszas üzletpangás alatt és az olcsó hitel hiányában nem is lehetett kiegyenlíteni. Két bajra bátorkodnak különösen figyelmeztetni: a pénzerők és az olcsó hitel hiányára. A magyar kereskedelmi bank sokkal kevesebb anyagi eszköz fölött rendelkezik, semhogy képes lenne tulajdonképi céljának megfelelni és ezért csak kevesen is élvezhetik jótéteményeit. A kereskedelmi bank kamatlába hat százalék, holott a nemzeti bank, valamint a prágai és brünni fiókjainak kamatlába négy százalék, tehát ötven százalékkal drágább. De a kereskedő, ki magának nem szerezhet hitelt a kereskedelmi banknál, ugyan megszerzi azt más módon, de már csak 8—10 százalékos kamatra. Ha még tekintetbe vétetik a magas munkabér, könnyű megtalálni az okát, hogy miért nem virágzik ebben az országban a kereskedelem és az ipar úgy, mint más országokban.

Mindezeket a bajokat segíthet a kellő üzemi tőkével és az ország és üzleti viszonyainak megfelelő alapszabályokkal ellátott itten felállítandó bankfiók. Kérik tehát felállítását a kereskedelem előmozdítása és a magyar kereskedelmi bank egyoldalúsága ellen való védelem érdekében.

Ez a kérelem, valószínűleg tévedésből, a polgári kereskedők testületéhez került a helytartó tanácsnak azzal a határozatával, hogy nem igényel elintézést, mivel a pénzügyminiszteriumnak június 17-én kelt intézvénye szerint a pesti fiókintézet felállítása a május hó 11-én hozott legfelsőbb határozattal már elrendeltetett.

A bankfiók tényleg szerveztetett és 1851 október 20-án két millió forintnyi a váltóleszámítolásra szánt ellátással kezdte működését.

Ez az ellátás, ha pillanatnyilag meg is felelt az igényeknek, csakhamar elégtelennek bizonyult. A nagykereskedők testületében Kern Jakab 1852 október 2-án azt az indítványt tette, hogy tekintve azt, hogy a helybeli piac érezhető pénzsükségben szenved, a bankfiók ellátásának három millióra való emelése kéressék a bank igazgatóságánál és a pénzügyminiszternél.

Az indítvány elfogadtatott és Kern maga bízott meg a pénzügyminiszterhez beadandó kérvény szerkesztésével. Magában a kérvényben, melyet az október 8-án tartott közgyűlés fogadott el és a melynek átnyújtásával és a bankkal másolatban való közlésével Kern Jakab és Fuchs Rezső bízott meg, nincs semmi határozott összeg mondva. Benne a pénzügyminisztert csakis arra kéri a testület, hogy ennek a hasznos intézetnek szánt tőkét gyarapítsa, hogy megfeleljen a legszorgosabb szükségnek. Az indokolásban hangsúlyoztatik, hogy igaz ugyan, hogy megelőzőleg a pesti kereskedelemnek nélkülöznie kellett a támaszt, melyet a bankfiók nyújt, de tekintetbe kell venni, hogy az 1842-ben alapított és sok terhes uzsorának véget vetett kereskedelmi bank egész 1849-ig tetemes, két és fél millió forintra menő tőke fölött rendelkezett, mely azonban ez idő szerint az idegen tőkék visszavonása folytán tetemesen leszállt. A ke-

reskedelmi testületek kérelmére a bank és a kincstár is nyújtott előlegeket, melyeket azonban legközelebb vissza kellett fizetni. Előnyére váltak a pesti kereskedelemnek azok az összeköttetések, melyekben az itteni kereskedők bécsi bankárokkal álltak. Ezeknek a banknál való hitele azonban a pénzügyminiszternek bizonyára üdvös intézkedése folytán korlátoztatott, mi ismét őket az általuk nyújtott hitel megszorítására kényszerítette. Különösen súlyosan nehezedett ez Pestre, a monarchiának második kereskedő városára, mivel oly időben történt, midőn a kereskedelem közvetítésével értékesíteni kellett az országnak termését. A Pestnek adott két milliónyi dotatiót határozottan csekélynek kell elismerni, ha tekintetbe vétetik, hogy Prága is azonos dotatióban részesült, holott kisebb országnak fővárosa, benne dúsgazdag bankárok és gyárosok laknak, és tényleges kereskedelme csekély, míg Pestet inkább csak jómódú középosztály lakja és az ország maga még csak a fejlődés küszöbén áll, mely nagyarányúvá válhatik, ha hitel által kellőleg támogatatik, Pest városa pedig ily támogatással a kereskedelem főszékhelyévé lehetne, mint vált Bécs az által, hogy ott a nemzeti bank kisegítő pénztárt rendezett be. Különösen a jelen pillanatot kell valóban kényszeresnek elismerni. A bankfiókban a tőkék csaknem teljesen ki vannak merítve, már is előállottak azok a káros hatások, melyek mindig előidézik a kereskedelem tönkretűnését, a kamatláb fokozatosan érzékeny, sőt uzsorás magasságra emelkedik és jelentkeznek általában mindazok a tünetek, melyek a nyomasztó pénzszükségből szoktak előállani.

Felsőbb helyen a kérelem teljesítése megtagadtatott. S úgy látszik, hogy a nagykereskedők testületében az eredménytelenséget annak tulajdonították, hogy csakis ő maga folyamadott a dotatió emeléseért.

Midőn tehát kérelmének megtagadásáról az országos pénzügyigazgatóságnak 1852 október 25-én 1763. sz. a. kelt jegyzékével értesítettett, a pénzügyminiszterhez beterjesztett kérvény másolatának közlésével a kereskedelmi és iparkamarát kérte meg, hogy ebben az ügyben érvényesítse hathatós befolyását. Felkérte a polgári kereskedők testületét is az ügy támogatására. Ezzel egyetértésben határozta el, hogy Albrecht főherceghez, mint helytartóhoz is intéztessék kérelem az ügynek pártolása végett. A folyamodás átnyújtásával a két testület Appiano Józsefet és Aigner Ferenczet bizta meg.

A polgári kereskedők testülete 1852 november 11-én kelt átirattal* fordult a kamarához, melyben kérte, hogy tekintettel arra, hogy a nagykereskedők testülete az itteni bankfiók tőkéjének emelése érdekében a pénzügyminiszternél tett lépések célra nem vezettek, a pénzügyviszonyok azonban az itteni piacon napról-napra komolyabbakká válnak és már nem csak egyeseknek állapotát, hanem a közérdeket teszik kérdéssé, tegye az ügyet magáévá és eszközölje ki az ellátás szaporítását. Kiemeli az indokolásban, hogy a dotáció elégtelen, mert Pest kereskedelme naponként emelkedik és mert a fiókintézet felállítása óta, úgy látszik, részben új alapokra is van fektetve. Különös figyelmet érdemel az a tény, hogy Pest a hazai kereskedelemnek központja lévén, a fiókintézetet nemcsak Pest, hanem az egész ország veszi igénybe. A bankfiók felállítása azt a reményt keltette, hogy az itteni piac magát a külpiaozoktól függetlenítheti és abban a meggyőződésben, hogy a bankfióknál mindig lehetséges lesz olcsó pénzt kapni, nem is vették igénybe a külhitelt. Az itteni

* Keresk. kamara levéltára 741 852. sz.

piacznak főkereskedelmi ága a nyers terményekkel való kereskedelem, mely azonban a legnagyobb pénzbeli eszközöket igényli, mivel kevés kivétellel a készpénz vásárláson alapszik. Épen ez a tény különbözteti is meg az itteni kereskedelmi piacot Ausztria egyéb kereskedelmi piacaitól és teszi aránylag nagyobbá az itteni piac pénzszükségletét. A bankfiók főelőnye nem abban állt, hogy két milliót négy százalékos kamattal bocsátott a helybeli piac rendelkezésére, hanem abban, hogy mindenki számíthatott arra, hogy szükség esetén kaphat hitelt, de ez az előny legújában tetemesen megcsorbult az által, hogy kellő készlet hiányában a bankszerű váltók tömegesen visszautasítottak. A jelen szűk pénzviszonyokat még szűkebbé teszi az a tény, hogy a kereskedők üzletök terjedelméhez képest későbbi fizetések teljesítésére vagy új esetleg kínáló üzletek köthetése végett kénytelenek kisebb-nagyobb összegeket visszatartani, nem számíthatva arra, hogy felmerülő szükség esetén maguknak a megkívántató összegeket megszerezhetik. A bankfiók dotatiójának emelése a forgalomtól elvont összegeket szabaddá tenné. De hogy nem pusztán a monarchia minden részében érezhető pénzszükség okozta a bank dotatiójának kimerülését, hanem e nélkül is bekövetkezett volna, ezt bizonyítja az a tény, hogy a bankfiók váltótárczája, felállítása óta, hónapról-hónapra emelkedett, holott a prágai fiók váltótárczája daczára annak, hogy már négy év óta áll fenn, átlag soha sem haladta meg az egy és fél milliót és csak a legutóbbi hónapokban emelkedett nagyobb arányokban.

Ezek a megkeresések folytán a kereskedelmi kamara hosszabb feliratot intézett a kereskedelmi miniszteriumhoz, kérve, hogy a bankfiók dotatiója azokból az összegekből, melyeket az állam a banknak újában visszafizetett, leg-

alább is három millióra és majdan a valódi szükséglet mérvéig emeltessék. Hivatkozik arra, hogy az 1851 július 10-én 5049. sz. a. kelt leiratban, melylyel a bankfiók felállítása tudomására adatott, világosan meg van mondva, hogy a dotatió csak egyelőre állapított meg két millió forintban, de emeltetni fog a pénzügyminiszter jóváhagyásával, ha a viszonyok az emelést megkívánják és a bank helyzete azt megengedi. A viszonyok ma olyanok, hogy a fiók dotatiójának emelése szükséges. A dotatió elégtelenségét bizonyítja, hogy az intézet megnyitása óta a tekintélyes cégektől származó jó váltók naponként szaporodtak, és az ily váltók immár hosszabb idő óta naponként visszautasítatnak. Hogy a bankfiók készlete már az első hónapokban ki nem merült, ezt csakis annak lehet tulajdonítani, hogy tavaly (1851) az országban bő termés vala, holott a szomszédos országokban a termés szűk vala, minek folytán az itteni kereskedelemnek a szomszéd országokból bőven juttatott pénz. Az idei termés azonban keveset juttatott a kereskedelemnek, de a kívülről való kereslet sem különös. Ha tehát a kereskedelmet hitel sem támogatja, akkor teljesen pang, mit megérez úgy az ipar, mint a mezőgazdaság is, kivált az oly pénzsűk országban, minő Magyarországon. Ha Magyarországon a volt földesurak az úrbéri kárpótlást már megkapták volna, ezek abban a helyzetben lennének, hogy azoknak a szükségleteknek, melyeket birtokaik művelése igényel, önállóan felelhessenek meg, de míg ez meg nem történt, a jelzálog és hitelintézeteknek az országban való teljes hiánya mellett, terményeik forgalmára és e szerint az ebben legjelentékenyebb piacra vannak utalva, mert a bankfiók tőkéje nem csak a pesti kereskedőknek áll szolgálatára, hanem közvetve az egész ország mezőgazdáinak és iparosainak. Mi különösen az

itteni kereskedőket illeti, az itteni piacon már hosszabb idő óta mind jobban csökken az árúk és a gyártmányok kelete és már is oly üzletpangás állt elő, mely aggodalommal tölt el minden kereskedőt, nevezetesen a mostani pesti vásár a kereskedelemben oly feltűnő, mondhatni elijesztő pangást mutatott, minő még közveszélyek idején is ritkán fordult elő. Ezt pedig főleg a kereskedelemnek szükséges tőke hiánya okozta. Hogy a bécsi bankárok a helybeli kereskedőknek adott hiteleket korlátozták vagy megszüntették, a banfiók felállítása óta nyugodtan viselték, mert bíztak abban, hogy a szükséges tőkét nála fogják megszerkezhetni, de ebben a várakozásukban csalódtak.

Albrecht főherczeg tényleg pártfogásába vette a kereskedők ügyét, mely azonban még sem nyert kedvező elintézészt. Az indokokat a pénzügyminiszter az Albrecht főherczeghez intézett válaszában fejtette ki, mely a pest-budai kerületi főispánnak Pest város ideiglenes polgármesteréhez 1853 január 15-én 321. sz. a. intézett átiratával közöltetett a kereskedelmi testületekkel.

Kijelenti abban, hogy nagy sajnálatára nincs abban a helyzetben, hogy a kereskedelmi kamara és a kereskedelmi testületek által a fiókéntézet dotatiójának emelése végett előterjesztett kérelmet illetőleg az Ő Fensége által 17992/852. sz. a. jegyzékében kért befolyást gyakorolja.

Már előbb is nyujtattak be a bank igazgatóságánál hason kérvények, melyeket azonban helyes indokból, abból a törekvésből mellőzött, hogy apaszsa a bankjegy forgalmát és ezzel a valuta-viszonyok javulására hasson. Nem lehet ugyan félreérteni azokat a nehézségeket, melyek ennek az elvnek következetes foganatosításából származnak, de ilyen a közérdekben végrehajtandó rendszabálynál az egyeseknek is kell áldozatot hozniok.

De ha fontolóra vétetik, hogy Magyarország hitelviszonyai a politikai zavarok előtt még oly kedvezők sem valának, mint jelenleg és hogy azok a koronaországok, melyekben az iparosság van főleg kifejlődve, sokkal nagyobb mérvben igénylik a hitel által való támogatást, továbbá, hogy Prágának csak egy bankfiókja van 2.500,000 frtnyi dotatióval, a lebergi és linczi bankfiókok és a brünni leszámítolási pénztár jelentékenyen kisebb összeggel vannak ellátva, holott Pesten két bankintézet van, a nemzeti bank fiókja két millió forint és a kereskedelmi bank egy millió forint betét (részvény) tőkével és 330,000 frtnyi kincstári előleggel, tárgyilagos felfogás mellett el kell ismerni, hogy Pest a többi helyekhez mértén még a legkedvezőbb helyzetben van.

Különben a nála járt küldöttség kijelentette vala, hogy vagy a bankellátás emeltessék fel, vagy a kincstári kölcsön visszafizetésének határideje hosszabbíttassék meg. Ez utóbbi kérelem felsőbb engedélylyel teljesített is.

Másrészt azonban nem lehet elvitatni, hogy a pesti piac is a forgalomnak abban a korlátozásában szenved, melytől a jelen átmeneti időben a birodalomnak egy kereskedelmi helye sem kiméltetett meg, a mennyiben tehát a bankjegyforgalomnak szemmel tartása mellett, az állam által teljesítendő visszafizetések által a bank abban a helyzetbe fog jutni, hogy a pesti kereskedelmi karnak a kért támogatást megadhatja, a pénzügyminiszter a főherczeg különös szószólása folytán nem is fogja elmulasztani, hogy a bank igazgatóságánál a kérelem teljesítésére hasson.

A kérelemnek ez az újabb megtagadása sem riasztotta vissza a most már együttes működésre elhatározott kereskedelmi testületeket és 1853 április hó 13-án megállapították a pénzügy- és kereskedelemügyi miniszteriumhoz, valamint

Albrecht főherceghez intézendő újabb kérvények szövegét és Appiano József és Aigner Ferencz elnököket bízták meg a benyújtással.

Ebben a folyamodásukban különösen hangsúlyozzák, hogy a jegyforgalom már is jelentékenyen leszállított és e szerint tehát a hitelviszonyoknak mérsékelt tágítása a magas kormány által bölcs következetességgel követett üdvös rendezést (t. i. a valutarendezést) sem meg nem zavarhatja, sem meg nem változtathatja, továbbá, hogy a kereskedelmi bank a 330,000 frtnyi államkölesönt május hó 1-től fogva részletekben visszafizetni tartozik és ez az összeg épen a nyírás idején vonatik el a forgalomtól. Pedig épen a gyapjú tartozik ahhoz a kevés terményhez, mely mint határozottan kiviteli cikk pénzt hoz be a külföldről és a melyet egyszersmind Ausztria legelőhaladottabb ipara mint elsőrendű nyers anyagot nem nélkülözhet, s Pest, különösen pedig az itt letelepedett kereskedők folytatják ebben a világezikkben a kereskedelmi forgalomnak túlnyomó nagy részét és pedig oly mérvben, hogy a legszorgosabb igények kielégítésére tágasabb hitelviszonyok annál inkább válnak szükségesekké, a mennyiben az utolsó időben a bécsi bankárokkal való összeköttetések érezhetően és jelentékenyen hanyatlottak. Prágának is engedélyeztetett a kormány kegye folytán dotatiójának 500,000 frttal való emelése, holott Pestnek nyers terményekben, mint gyapjúban, gabonában, borban, repcében, olajban, bőrökben stb. stb. való forgalma jelentékeny arányokat ölt, az osztrák kézműipart illetőleg pedig Bécs után feltétlenül Pest a legjelentékenyebb elárúsító piac. Ez az elárúsítás azonban többnyire hitelezésen alapszik. Kétségtelen tehát, hogy piacunk forgalma Prágáét sokszorosán felülhaladja.

Annál inkább remélik a kérelemnek teljesítését és a

dotationnak egy millióval való emelését, mert lényegesen csökkentené a készpénz szükségletet és eleje vétetnék annak, hogy a kereskedők készpénz szerzése és biztosítása végett sokkal előbb értékesítik heverő váltóikat, semmint arra valóban szükségök van. Számos kereskedő pénztárában jelentékeny összegek hevernek felhasználatlanul, mert mindenki igyekszik a később szükségessé váló pénzeket már 2—3 héttel előbb beszerezni, hogy mentve legyen attól a jogos aggodalomtól, hogy a tényleges szükség beálltakor nem lesz képes azt előteremteni.

Már hogy a folyamodásban érvényesített indokoknak vagy Albrecht főherceg újabb előterjesztésének volt-e az az eredménye, kinek pártfogását újabban is kikérték, tény az, hogy az 1853 április 29-én 2219/26. sz. a. kelt átiratban Pipitz bankkormányzó értesíti a testületeket, hogy «a bankigazgatóság méltányolva az ottani piacnak a tekintetes testületek által vázolt forgalmi viszonyait, a magas pénzügyi kormányzat jóváhagyásával elhatározta a pesti fiók leszámítolási intézet ellátásának 500,000 frttal való emelését és az egész ellátásnak 2.500,000 frtban való megállapítását.

A kereskedelmi testületek a bankfiók ellátásának ezt az emelését köszönettel vették tudomásul, és ennek újabb május 12-én kelt kérvényökben kifejezést is adtak abban a reményben, hogy «a már szorgosan szükségesnek elismert további ellátási szaporítás csakhamar következni fog, mert a leszámítolási intézet irányában tett nagy igények mellett a piacz szükségletének ma sem lehet eleget tenni.»

Ezt a köszönet nyilvánítást a testületek felhasználták arra is, hogy a leszámítolási ügyrend 51. §-ában foglalt, Ullmann Károly által a nagy kereskedők testületének 1853 január 25-ikén tartott ülésében szóba hozott sérelmes intézkedés orvoslása magánál a banknál kérelmeztessék.

A kérdéses intézkedés így hangzik: «Ha a pesti fiókintézetnél leszámított váltó a intézvényezett által a lejárat napon déli 12 óráig be nem váltatnék, a leszámítoló köteles azt rögtön beváltani. Ennek a közvetlen megtérítésnek megtagadása, az illető cégnek a bank leszámítolási üzleteiből való kizárását vonja maga után.» Sérelmesnek találták nem azt, hogy a benyújtó legyen köteles a váltót kifizetni, hanem azt, hogy ha rögtön nem teljesíti a fizetést, a további leszámítolási üzletből kizáratik. Csakis azt kérték, hogy a benyújtónak 24 órai haladék engedélyeztetésék, mi, tekintve azt, hogy a törvény értelmében a váltót 48 órán belül kell csak megóvatolni, a bankra nézve sérelmessé nem válhatik. Kérik ezt a testületek pusztá óvatosságból, mert eddigelé úgy sem fordult elő eset, hogy váltó idején ki nem fizettetett volna.

Ez a kérelem, melyet előbb a bankfiók igazgatósága azzal utasított vissza, hogy hatáskörét meghaladja, a bank által is elutasított azzal az indokolással, hogy ugyanez az intézkedés van érvényben a prágai, linzi és lemergi bankfiókoknál is. Nem járt sikerrel a bank igazgatóságához intézett újabb előterjesztés sem.

De az itt érintett kérdés inkább mellékes vala. A fődolog a bankfiók ellátásának emelése vala, melyet a testületek 1853 június 18-án ismét szóba hoztak, átírva a kereskedelmi és iparkamarának, hogy tekintettel arra, hogy a kereskedelmi bank a 330,000 frtnyi állami előleget már kifizette és ez az összeg a pesti piactól elvonatott, itt az ideje, hogy a bankfiók ellátásának szaporítása ismét kérelmeztessek.

Miután ez nem járt a kívánt eredménnyel, a testületek maguk fordultak 1853 október 4-én közvetlenül a bank igazgatóságához, valamint a bankfiók igazgatóságához is kérelmek támogatása végett.

Felterjesztésökben hivatkoznak arra, hogy már május 12-iki kérvényökben hangsúlyozták az ellátás további emelésének szükségét és ez az emelés most, hogy az őszi idény beállott, égetővé vált. Hogy a fiók ellátása elégtelen, annak legszembeötlőbb bizonyítéka, hogy az 50,000 frtnyi hitelmaximumot egyáltalában nem lehet alkalmazni és hogy 15—20,000 frtos hitelek engedélyezése is a ritkaságokhoz tartozik. Ha az ellátás nem emeltetnék, a fogyasztásra és feldolgozásra szánt nyers anyagokat nem is lehetne összevásárolni, és tartani lehet attól, hogy a téli, de még inkább a tavaszi idő beálltával teljes üzleti pangás fog beállani. Jele ennek az is, hogy a pénz már most igen megrágult és hogy itt a legelső bécsi házakra szóló váltókat 8—10 százalékon alul nem lehet értékesíteni. Remélik tehát, hogy a bankigazgatóság nem fogja megtagadni az ellátásnak három millióra való emelését, ha tekintetbe veszi, hogy a 330,000 frt a kincstárnak visszafizettetett, a helybeli piacnak kipróbált szilárdságát és végre, hogy mily nagy előnnyel jár az iparra a nyers terményekben és iparezikkében való akadálytalan kereskedelem.

Egész 1854 szeptemberig nem találtunk nyomot, hogy a kereskedelmi testületek sürgették volna a bank leszámítolási fiókja dotatiójának emelését. Az említett hó elején azonban megkeresték a kereskedelmi és iparkamarát, hogy a kereskedelmi miniszteriumnál eszközölje ki a sokszor kért emelést. De maguk is folyamodtak úgy a bank igazgatóságához, mint a pénzügyminiszterhez és Bécsbe külön küldöttséget menesztettek.

A bank igazgatóságához beadott kérvényben kiemelik, hogy fölöslegesnek tartják azon általános indokok felsorolását, melyek a leszámítolásnak szolgáló dotatió emelését szükségessé teszik, minthogy azok a régibb kérelmekből

és előterjesztésekből ismeretesek. Szorítkoznak tehát csak az újabb tények felsorolására. A kereskedelmi kar élénk részt vett, az új nemzeti kölcsön jegyzésében. Aláírásai meghaladják az egy millió forintot. De az aláírásban részt vett úgy polgár mint földműves is és mindenki megfosztotta magát a készpénztől. A kereskedő honnan szerezzék meg tehát a forgalomban szükséges készpénzt, ha nem a monarchia első és főhitelintézetétől? A kereskedelmi bank még mindig az úrbéri váltság kiszolgáltatásáig a bekebelezett követelésekre nézve adott moratorium hatása alatt áll, és nem hajthatja be betáblázott követeléseit és nem fordíthatja azokat a kereskedelem támogatására. A Pesten és Budán levő takarékpénztárak pedig jóformán semmit sem fordíthatnak a váltóleszámitolásra, mert a takarékbetétek, a nemzeti kölcsön miatt, visszavétetnek és e szerint tehát csak a bankfiók az egyetlen intézet, mely a kereskedelemnek hitelt nyújthat. Ha már régebben, készpénz hiányában nem szolgáltatott ki teljes mérvben még előkelő cégeknek sem a nekik megszavazott hitel, újabban a helyzet még inkább rosszabbodott, hogy a bankhitelben az ipar nagyobb mérvben részesítetik. A benyújtott váltóknak csaknem három negyed része pénz hiányában visszautasítatik. Annál súlyosabb ez a helyzet most, hogy a termények értékesítése küszöbön áll.

Terjedelmesebb a pénzügyminiszterhez intézett kérvény. Hivatkoznak arra, hogy a bank felállításakor a hitelmaximum 50,000 frtban állapított meg, de még soha senki sem kaphatta meg ezt a hitelt és rendesen megtörténik, hogy készlet hiányában a legjobb váltókat is visszautasítják. Hivatkoznak arra, hogy a takarékpénztárak betétvisszafizetések által terheltetnek, a kereskedelmi bank a moratorium alatt szenved és anyagi eszközeiket még az

által is csorbították, hogy tetemes összegeket jegyeztek a nemzeti kölcsönre. Megjegyzik, hogy a nemzeti kölcsön jegyzésében való általános részesezés és azon nagy könnyebbítések, melyek az aláírásnál nyújtattak, meggyőződések szerint nem fogják megakadályozni, hogy az aláírt kötvények már a közel jövőben piacra kerüljenek. Ha a kereskedői karnak feladataihoz tartozik, hogy lehetővé tegye azoknak, kik készpénz hiányában papírjaikat eladni kénytelenek, hogy azokat megfelelőleg értékesíthessék, úgy lehetővé kell tenni, hogy az erre szükséges eszközöket a váltóleszámítolás által szerezhesse be. «Azoknak a kötelezettségeknek szabályos lebonyolítását, melyeket a nemzeti kölcsön aláírói Magyarországon vállaltak, lényegesen előmozdítaná, ha a pesti bankfióknak a váltóleszámítolásra szánt tőkéje megfelelőleg emeltetnék.» Végre hivatkoznak, hogy épen most kezdődik a tetemes készpénzt igénylő terményértékesítés.

Ezeket a lépéseket, melyekhez még egy a belügyminiszterhez intézett kérvény is járult, siker koronázta. A bankfiók leszámítolási dotatiója tényleg már szeptember végén másfél millió forinttal négy millió forintra emeltett, a mely mérven azután egész 1867-ig megmaradt.

KÖZRAKTÁRI ÜGY.

Oszwald Antal a nagykereskedők testületének 1852 július 12-én tartott választmányi ülésében azt az indítványt tette, hogy Pest városa kereskedelmének előmozdítása végett kérelmezni kellene ő Felségénél, hogy itt a külföldi árúk számára átmeneti (transito) raktár létesíttessék.

Indítványát, mint a jegyzőkönyv mondja, részletes adatokkal is támogatta, melyek azonban, sajnos! a jegyzőkönyvbe föl nem vétettek. Külömben az indítványt elfogadták és a felségkérvény szerkesztésével Rós'a Lajos ügynököt bízták meg. Egyszersmind elhatározták, hogy azt ő Felségének egy küldöttség nyújtsa át. A felségkérvény, mely hosszas tárgyalásokra adott alkalmat, következő:

«Felséges urunk! Az ország anyagi jólétének emelésére tett és Felségednek áldásos kormányzatát jellemző nagy engedmények bátorítják fel a mély hódolattal alólirt nagykereskedők testületét, hogy Felséged trónja elé oly esedezéssel járuljon, melynek kegyes teljesítésében a leghathatósabb eszközt látja, hogy a hanyatló kereskedelem új életre ébresszessék, de a mely nélkül az és vele együtt a város jólétének leghatalmasabb emeltyűje az enyészet felé siet. Esedezik pedig azért, hogy Pesten külföldi árúk számára egy átmeneti (transito) raktár létesíttessék.

«Bár csak egy futólagos pillantás vettessék is a város fej-

lődésének történetére, még is arra a meggyőződésre kell jutni, hogy nagyságát és jelentőségét csakis a kereskedelemnek köszöni, mely benne az országnak legkülönfélébb nyers terményei mellett a cs. kir. örökös tartományok gyártmányait forgalomba hozta és értékesítette.

«Az utolsó éveknek örökké sajnos eseményei nemcsak ezreknek jólétét ásták alá, hanem Pest kereskedelmét is nagy mérvben csökkentették, és kereskedelmi tevékenységének csekély maradványát még lényegesen apasztani fogja a magyar-osztrák vámvonala megszüntetése és a bécsi vasútnak megnyitása. Mindkettő a kereskedelmi forgalomnak máskülönben igen is kívánatos emeltyűje, de eszközölheti, hogy Pest közbenső állomássá lesz, holott ezelőtt, mint az ország központja, egész elárúsítási és vételi forgalmát közvetítette.

«Pedig az egész monarchiában nincs egy pont sem, mely annyira alkalmas volna, mint Pest, a dunai fejedelemségek, a Fekete tenger és a Kelet kikötő helyei árúszükségletének a legkényelmesebb és a leggyorsabb fedezésére és az országban és a dunai fejedelemségekben előállított nyers terményeknek a többi koronaországok és a külföld iparos czikkeivel való lefelőnyösebb kicserélésére.

«Ha itt Pesten az átmeneti kereskedelem által az évek minden szakában felajánlanák a lipcsei sokadalom látogatóinak az említett országok mindazon czikkeit, melyeket azok Lipcsében szoktak beszerezni, bizonyára ezzel az alkalmalommal nagyobb figyelemben fognak részesíteni az itt nagy mennyiségben található osztrák termelvényeket és itt a legkönnyebben fejlődhetnének ki mindazok a mérhetlen előnyök, melyeket a változatlan vámtarifa eredményez.

«Ez által válnék csak reánk nézve a vasút, mely Pestet Béccsel és a külfölddel összeköti, valóságos jótéteménynyé.

«Ha beteljesedik, mit szárnyaló hírek már többször is említettek, hogy a szerb kormány külföldi árúk számára Belgrádban szándékozik átmeneti raktárt felállítani, úgy máris előállott a végső időpont arra, hogy megelőztessék, ha általában megakadályoztatni szándékolják, hogy a napról napra mindinkább hanyatló keleti kereskedelem az osztrák kereskedelemre nézve egészen veszendőbe menjen.

«Mi az elérni óhajtott kedvezmény megvalósítását illeti, további elhatározásnak kellene fentartani, hogy vajjon Lipcse példájára annak, a ki az itteni vásárokat idegen árúkkal látogatja, a vámösszegek a vásár befejezéséig hiteleztesenek-e, természetesen kellő biztosíték mellett vagy hogy — mi kívánatosabbnak látszik — valóságos átmeneti raktár létesíttessék-e, melyben a külföldről érkező összes javak megfelelő időtartamra vámmentesen felvételnének, vámhivatali ellenőrzés alatt tartatnának és csak a kivitelkor vámoltatnának meg és terheltetnének mérsékelt raktárdíjjal, mely a reá fordított tőke kamatát térítené meg.

«Kegyeskedjék Felséged a megelőző indokok méltatásával a könyörgött kedvezményben ezt a várost részesíteni és általa a kereskedelemnek és eredményes működésének új életet biztosítani. Új korszakot fogna ez alkotni úgy erre a városra, mint az egész országra nézve és Felséged dicső nevét hű alattvalóinak kiapadhatlan hálája fogja övezni».

Ezen egész terjedelmében közlött felségkérvény folytán, melyet egyébkint a városnak külön folyamodása is támogatott, a tárgyalások folyamatba tétetvén, a cs. k. kerületi pénzügyi igazgatóság 1852 augusztus 24-én kelt átiratában felkéri a kereskedelmi testületet a javaslatba hozott tervnek részletesebb kifejtésére.

Erre a felhívásra a testület 1852 szeptember 9-én tar-

tott választmányi üléséből előterjeszti: a kérelmezett kedvezménynek az összes külföldi czikkekre, nyers terményekre épen úgy, mint iparczikkekre ki kellene terjeszkednie.

Mi azonban a kedvezménynek életbeléptetési módozatát illeti, erre nézve különösen kettő jöhet szóba. Az egyiket Lipcse példájából lehetne venni, a hol nemcsak minden a sokadalmakat külföldi árúkkal felkereső kereskedő a szabályszerű feltételek teljesítése után kap vásári számlát a sokadalom tartamára, hanem az egyes nevesebb nagykereskedőknek a sokadalmi időn kívül még úgynevezett folytatólagos vásári számlákat nyitnak. A másik módozat lenne egy nagyobbyszerű közraktár (Entrepôt) felállítása zárt területen, a melyben az összes külföldről jövő árúk egy bizonyos ideig vám nélkül beraktározatnának, osztályoztatnának és csak a kivitelkor esnének a szabályszerű fogyasztási vagy átmeneti vám alá. Ez a terület az ország belsejében mintegy külföldi területet képezne és elég nagy-nak kellene lennie arra, hogy abban minden kereskedő külön raktári készletet tarthatna és eszközölhetné egyszersmind nagyban való eladásait.

Egy ily raktár lényegéhez tartoznék, hogy vele kapcsolatba hozassék a cs. kir. harminczadi hivatal. Mivel azonban a mostani, tekintve a rendelkezésére álló helyiségeket, a kereskedelem igényeinek többé egyáltalában meg nem felel, igen is czélszerűnek látszik, ha a magas államkormány a kért átmeneti raktárt a saját eszközeivel állítatná fel. De ha az bármilyen okból ily módon nem létesíthetnék, a testület fog arról gondoskodni, hogy a vállalat megvalósításához szükséges tőke beszereztesék.

Mindezekből kiderül, hogy minő nagy a különbség az említett jegyzék szerint az itteni kereskedőknek a hivata-

los raktárakban fekvő árúk behozatalánál illetőleg kivitelénél már hosszabb idő óta engedélyezett kedvezmény és a kért egyik vagy másik módozat szerint teljesítendő kedvezmény közt. Azt hiszszük tehát, — mondja a testület, — hogy nem kell a különbség részletezésébe bocsátkoznunk és végezetül csakis azt bátorkodunk megjegyezni, hogy abban az esetben, ha az alulirt testületnek és az itteni hatóságnak legalázatosabb kérelme ő Felsége által kegyteljesen teljesíttetnék, egy szakértőkből alkotott bizottságnak lenne feladata ennek az áldásos intézménynek gyakorlati kivitelét a vámot biztosító eszközökkel együtt a legmesszebb menő részletekig kidolgozni és magas jóváhagyás alá terjeszteni.

A nagykereskedők testülete, úgy látszik, tagjai által személyesen is közbenjárt az ügynek kedvező és gyors elintéztetése végett. Kern Jakab 1853 január 13-án figyelmeztette a választmányt, hogy magas helyen az átmeneti raktár engedélyezése ajánltatott és hogy egy magasabb állású hivatalnok (Keszlerffy pénzügyi tanácsos) a raktárnak kiválasztott helyről emlékirat kíséretében egy kisebb vázrajzot szeretne kapni, hogy ebben az irányban is tájékozva legyen. A választmány rögtön elhatározta úgy a vázrajz, mint az emlékirat készítését és átadásukkal Appiano József és Oszwald Antal tagokat bizta meg.

Ez az emlékirat, a mely a cs. kir. pénzügyi kerületi igazgatóságnak 1853 augusztus 26-án kelt megkeresésére 1853 szeptember 1-én hivatalosan is beterjesztetett, a közraktár helyéül a felső Dunaparton elterülő, a város tulajdonát képező u. n. tömőtért ajánlja, mint olyant, mely a Dunán és a cs. kir. délkeleti (később osztrák állami, ma pedig nyugoti) vasúttal egyenes irányban fekszik és a mely mintegy rendeltetve látszik lenni arra, hogy oly raktárt

fogadjon be, a melyben a legnagyobb két közlekedési uton megérkező árúk a legnagyobb könnyűséggel központosíthatnak. A vasutat, a mely már ma is az indóháztól a Ferdinánd-tér szélén a henger gőzmalom és a Valero-féle kincstári épület közt a Dunáig halad, vagy a folyam partján vagy az új gáton a raktár falai közé lehetne vezetni és így az árúknak az a könnyebbülés nyújthatnék, hogy közvetlenül a vagonokból lehetne azokat felhalmozni. Hason előnyt biztosítana ez a raktár a vízi uton érkező és elszállítandó árúknak, minthogy a tér a parton fekszik. Előadja továbbá, hogy a mennyiben ez a térség nem lenne elegendő, hozzá lehetne még venni a közvetlen szomszédságban levő cs. k. hajóhivatalt és a szekeres raktárt, melyek területe a tömő-terénél kétszer oly nagy.

Az emlékiratnak hivatalos beterjesztése után a pénzügyi kerületi igazgatóság 1853 november 16-án $\frac{14925}{V}$ sz. jegyzékében értesíti a testületet, hogy a tömő-tért a magas kincstár már 1846-ban egy új fővámház helyéül szemelte ki és újabban ismét erre a célra vette igénybe, ezt a helyet átmeneti raktár emelésére csak annyiban lehetne felhasználni, a mennyiben a fővámház és az átmeneti raktár építését egyesíteni lehetne. Arra az esetre tehát, hogy ha a terület elégtelen lenne a két épület emelésére, jelöljön ki a tömő-tér közvetlen közelében egy másik alkalmas térséget vagy felhasználható épületet.

Erre az átiratra a testület 1853 december 3-án tartott közgyűléséből válaszolt. Kifejezi mély köszönetét, hogy a kormány megvalósítani törekszik a testület kérelmét. Magára a kérdésre pedig kijelenti, hogy már a szeptember 1-én beterjesztett emlékiratban megjelölte azokat az épületeket, melyeket, mint a tömő-tér közvetlen szomszédságában levőket, raktári célra fel lehetne használni. Ezek a cs. kir. hajó-

hivatal és a szekeres raktár, melyeket a kincstár könnyen pótolhat más helyütt emelendő épületekkel. Bevonásuk annál kívánatosabbnak látszik, mert így az átmeneti raktárt közvetlen összeköttetésbe lehet hozni a harminczadi hivattal.

Az orosz-török háború a további tárgyalásokat megakasztotta. A közeli békekilátások a kérdést ismét felszínre hozták. Kern Jakab az 1856 február 26-ikán tartott választmányi ülésben hozta azt ismét szóba, rámutatva arra, hogy a keleti kereskedelem érdekei megkövetelik e régi tervnek megvalósítását és természetesebb, hogy nem a kedvezőtlenebb fekvésű Bécs, hanem hogy Pest hozassék szorosabb kapcsolatba a kelettel, melylyel a természetes útvonal a Duna, de az immár teljesen kiépített vasútak is összekötik. Megvalósítására pedig ma kellő pénzerők is állnak rendelkezésre. A választmány örömmel fogadta az ügy felelevenítését célzó indítványt, szükségesnek tartotta azonban, hogy első sorban a kellő anyagi eszközök megszerzése biztosíttassék és hogy a további lépések megtétele előtt a közgyűlés határozata kéressék ki.

Márczius 5-én Kern Jakab a választmánynak báró Barkóczynek néhány levelét mutatta be, melyek az osztrák hitelintézetnek a vállalatban való részvételét kilátásba helyezték. A választmány most már szükségesnek tartotta, hogy a tanácskozásokba a polgári kereskedők testülete is bevonassék és megkérte, hogy ez ügyben közös tanácskozások tartására képviselőket küldjön ki.

A közös ülés márczius 8-án tartatott, melyben a terv általános helyesléssel találkozott és határozatba ment, hogy az ügy az illető testületek közgyűlése elé terjesztessék határozathozatal végett.

Fölösleges mondani, hogy a testületek közgyűlései is

helyeselték a tervet, az ügyet magát átterelték a kereskedelmi és iparkamarához, hogy ez a raktár létesítését a kereskedelemügyi miniszter útján eszközölje ki, és azonnal meg is választották a megbizottakat, kik őket a kamaránál folytatandó értekezletekben képviseljék.

A testületeknek a kamarához intézett kérvénye utal arra, hogy a kamara, mint az ipar- és kereskedelemnek hivatott képviselője, eszközölheti ki leginkább a kereskedelemügyi miniszterium útján, hogy a csatolt kérvény szerint ő Felségénél már kérelmezett raktár engedélyeztessék. Külömben az indokolásban lényegileg azok az érvek hozatnak fel, melyeket Kern Jakab is hangsúlyozott és csak azzal egészítettnek ki, hogy alapítására a jelen időviszonyok kedvezőbbek, a mennyiben abban az osztrák hitelintézet is részt veend s e szerint, ha azt nem akarná a kormány létesíteni, megvalósítható lesz részvénytársaság útján és a kormánynak csak az engedélyt kell megadnia.

Fölösleges részletesen ismertetni a kamarának felterjesztését.* Kiemelve azt, hogy most harmadszor intéz felterjesztést az átmeneti raktár (Transito-Depôt) érdekében,**

* Közzétetett a Pester Lloydban 1856. évi május 8-án 108. sz. Megjegyzem, hogy az ezután közlendőknél túlnyomólag a kamara levéltárát használtam, miután a további tanácskozások számai itt folytak össze.

** Nem épen érdektelenek azok az indokok — mit a kamara második 1854 július 17-én 761. sz. a. tett felterjesztésében — arra az önmaga által felvetett kérdésre, hogy miért állíttassék fel Pesten az átmeneti raktár? adott válaszában felhoz. «A felelet közel és kézen fekszik. Magyarországot eddigi különállása a kereskedelem és ipar és mindazon előnyök elől, melyeket mindkettő a népek jólétének kínálnak, csaknem elzárta; egy országnak sem kell annyit pótolnia, mint Magyarországnak; nemcsak természetes tehát, hanem a méltányosságnak is megfelel, hogy most, — hogy az állami intézményekben való összes különbségek megszüntek — első sorban ez az ország részesíttessék oly előnyökben, melyek segélyével a jólétnek arra a fokára emelkedhessék, a melyet a többi koronaországok már rég elértek. A politikai központosításnak vannak szószólói, — de az ipari vagy kereskedelmi központosítás mellett, az önzésen kívül, még senki sem szólalt fel. Kereske-

hangsúlyozza az érdekeket, melyeket a monarchiának a Keleten megóvnia kell; az erős versenyt, melyet a nyugoti államok támasztani fognak. Ellensúlyozásának egyik eszköze lenne az átmeneti raktár. «Ha — úgymond — a szerb, a moldva, a román kereskedő ezen raktár helyiségeiben megtalálná mindazokat az árúkat, melyeket jelenleg a távol külföldön kell keresnie, a helybeli piacnak a közelség és az olcsó vizi szállítás miatt szívesen előnyt adna és ezzel az alkalommal figyelembe venné az osztrák gyártmányokat is, melyeket egy külföldi vásáron se láthat. S így ez a raktár ahhoz is hozzá fogna járulni, hogy az osztrák államoknak a dunai fejedelemségekkel szemben való kedvezőtlen mérlegét fokozatosan ellensúlyozná és Ausztriának ama befolyást biztosítaná, melyet a polgáriasult államnak a kevésbé műveltrel természetesen kell gyakorolnia.»

Nem elégedtek azonban meg a kereskedelmi testületek azzal, hogy ügyüket a kamara vitte a kormány elé, hanem küldöttséget is menesztettek Bécsbe a pénzügyi és kereskedelemügyi miniszterekhez, kik megígérték, hogy a kérelmet kellő figyelembe fogják venni. A kereskedelemügyi miniszter 1856 június 20-án 15841/586. sz. a. kelt leiratában értesítette a kamarát arról, hogy a tárgyalások folyamatba tétettek és a pénzügyminiszter az országos pénzügyi igazgatóságot bízta meg, hogy bizottsági tárgyalásokat folytasson arra nézve, hogy a tömő-téren az ott tervbe vett fővámház mellett építendő átmeneti raktár minő területet igényelne.

Ez a bizottsági tárgyalás 1856 deczember 1-én tarta-

delem és ipar csak ott jár az állam részére jótékony eredményekkel, a hol ezeket az államnak minden része élvezheti, az anyagi jólétnek nagy folyamából annyi folyót és patakot kell lebocsátani, a mennyi csak szükséges arra, hogy áldásait az államtestnek legtávolabb részébe is elvigyék».

tott meg. Látszik, hogy az emberek akkor még kényelmesen dolgoztak és engedtek maguknak időt. A felvett jegyzőkönyv a maga nemében szintén érdekes. Mindenekelőtt megállapítja a raktár felállításának szükségét. A részletes indokolást, tekintettel az előbbi beadványokra, mellőzi és csak sürgősségét emeli ki, tekintettel arra, hogy a párisi béke a Dunát szabaddá tette. Megállapítja, hogy a raktárt a tömő-téren a kincstári épületek területének felhasználásával, tehát azon a helyen kell építeni, melyet a nagykereskedők testülete kijelölt, felemlítve azt, hogy a hajóhivatalt a téli kikötőnek megszerzett pesti szigetre, a kincstári pékműhelyt pedig a város által a tábori kórház mellett átengedett területre lehetne áthelyezni. Az épület emelésének módját és minőségét célja szabályozza és megállapítása egy későbbi tanácskozásnak lesz feladata, melyen az építészetben jártas férfiakon kívül kereskedelmi és forgalmi szakemberek is részt fognak venni — alapelvekül kellene szolgálni: szolid építkezés, tűzbiztonság, — könnyű közlekedés az épületek és az emeletek minden részében és oly beosztás, melynél az árúk be- és kiraktározása a vevőt ne zavarja és módjában álljon, hogy minden árut a legkedvezőbb világításnál és zavartalanul nézhesse és vizsgálhassa meg, végre a lehető legkönnyebb és legkényelmesebb bejárat az összes eladási és raktári helyiségekbe. A lényeges dolog magának az épület tervrajzának és költségeinek megállapítása későbbi tanácskozásoknak hagyatott fenn és mégis a bizottság belemegy annak a kérdésnek vitatásába, hogy kinek költségére építtessék az az ismeretlen közraktár. De nem is mond határozott véleményt, csak megjelöli, hogy építheti az állam, a mely esetben minden további tanácskozás fölösleges vagy magánvállalkozó. Az utóbbi esetben határozott és indokolt javaslat csak akkor tétethetnék, ha

ismeretesek lennének az előnyök, melyeket a magas kormány és maga a város a telkek átengedése vagy egyéb építési kedvezmények által nyújtani fognak? továbbá, hogy a kilátásba helyezett előnyök és térítmények állandóak vagy csak 60 vagy 80 évre korlátoztak lesznek-e? és végre hogy általában és minő vámkezelési kedvezményekre lehetne számítani. Minden esetben — mondja ezután, ha a vállalat a magániparnak engedtetnék át — egyrészt ingyen vagy legalább igen olcsón kellene átengedni a szükséges telkeket, másrészt pedig a vállalkozónak 5—5½ százalék kamatozást kellene biztosítani.

A kamarához erre a jegyzőkönyvre válaszként a fővámhivatal igazgatójától egy 1857 márczius hó 20-án 1066. sz. a. kelt átirat érkezett, melyben értesíti a kamarát, hogy a pénzügyminiszter készségesen támogatja az átmeneti raktárt, ha a hozzá szükséges épület magáneszközökből emeltetik és a pénzügyigazgatóság részéről ő bizatott meg, hogy szakértők meghallgatásával részletes programot mutasson be. A szakértőkkel a kamara is előlegesen tanácskozhatik és ebből a célból közli a közraktáraknál követendő vámkezelési eljárást, megemlítve azt is, hogy a kért átmeneti raktár nem felel ugyan meg egészben a vámeljárásban szabályozottnak, a mennyiben abban minden egyes beraktározónak külön helyisége lenne, de ez kifogás alá nem eshetik és ebben a részben akadályok fel nem merülhetnek.

Erre a kamarában a két kereskedői testület közreműködésével megindultak a bizottsági tárgyalások, melyek eredményeként egy részletes program dolgoztatott ki és nyújtatott át az egyes pontozatokat igazoló átirat mellett május elsején a fővámigazgatónak.

Nem lesz talán fölösleges, ha ezt a tervezetet részletesen ismertetjük, kiemelve főleg azokat a pontokat, melyekre

a kereskedői testületek az átirat szerint különös súlyt fektettek.*

A külföldi árúk számára Pesten berendezendő *szabad raktárt* a pesti kereskedelmi testületek részvénytársaság által kívánják létesíteni.

Ebbe a szabad raktárba minden berakodó a külföldi árúkat a vámszabályzatokban megszabott nyilatkozat és felülvizsgálat ellenében *vámmentesen* hozhatja be. Az árúk teljes csomagokban (kollikban), közös helyiségekben rakhatók be; de minden berakodó kizárólagos rendelkezésére elkülönített helyiséget is kaphat. Minden berakodó árúit a szabad raktár helyiségeiben, a vásár- és ünnepnapokat kivéve, naponkint kicsomagolhatja, kirakhatja, felmutathatja, osztályozhatja, ismét becsomagolhatja és eladhatja, valamint azokból mintákat is adhat. A kikészítési eljárásra jelenleg fennálló vámszabályok a szabad raktárban beraktározott árúkra nézve érvényben fentartatnak. Mindenkinek, ki a szabad raktárt külföldi árúi számára igénybe veszi, a vámkönyvekben külön lap nyittatik, a melyen az árúk behozatala és kivitele feljegyeztetik és az őt terhelő vámok elszámoltatnak. Kétszer egy évben, a tavaszi és őszi vásár után, vámhivatali felülvizsgálat tartatik és a kincstár és az árúbirtokosok közt fenforgó kölcsönös viszony rendeztetik. Épen úgy, a mint egyrészt a vámilletékek megszabásánál nem lehet tekintettel lenni a szabad raktárban levő árúknál bekövetkező természetes apadásra, szintúgy másrészt az oly esetekben, midőn többlet vagy apadás folytán kisebb készlet mutatkoznék, a vámügyi büntető szabályok nem

* Meg kell jegyezni, hogy az átirat mellett három tervezet fekszik. Elfogadottnak a tisztazatot kell tartanom, melyhez, úgy látszik, későbbi tanácskozások alkalmával mindenféle megjegyzések tétettek. Ennek szövege egyezik meg a leginkább a később beterjesztett emlékirattal.

alhalmaztathatnak. A vámkezelésre külön helyiség rendeztetik be. Szintügy gondoskodva leend azon közegek elhelyezéséről, kik az árúk behozatalára és kivételére felügyelnek és a kik a helyiségek pontos elzárásáról gondoskodni tartoznak.

A belső helyiségek árúnemek szerint fognak beosztatni úgy, hogy hasonló árúk lehetőleg bizonyos elhatárolt helyiségekben legyenek elhelyezve. A beraktározásból ki vannak zárva a tűzveszélyes és robbanó árúk. A belföldi fogyasztás számára a beraktározott árúk csak nagyban árusíttathatnak el. A társaság egy táblázatos összeállítást fog készíteni, a melyben minden árúra nézve a legkisebb mennyiség meg lesz állapítva és a melyhez a beraktározók magukat szigorúan tartani kötelesek.

A részvénytársaság alaptőkéje egy millió forintban állapíttatik meg, mely nyilvános aláírás útján kibocsátandó 200 frt névértékű részvények által szereztetik be. A részvények fele a testületek tagjainak tartatik fenn. Joga van a beraktározandó árúkra adandó előlegek, illetőleg ezekre vonatkozólag kötendő mindennemű bankügyletek, u. m. folyó számla, váltó-leszámítolás, bizományi eladás, szállítmányozás stb. miatt az alaptőke fele összege erejéig vagy kölcsönt fölvenni vagy új részvényeket kibocsátani. A társaság jövedelmét fogják alkotni az épületből befolyó bérjövedelmek és a bankügyletek után felszámítandó járulékok. A jövedelem, levonva abból a kiadásokat és egy bizonyos százalékot a tartaléktőke javára, a részvényesek közt évenként osztalékkül fog elosztatni.

Igényel a raktár számára a megnyitástól számított 50 évre kizárólagos szabadalmat, az épületre nézve teljes adómentességet, úgy az állami, mint a községi adókat illetőleg, valamint a katonabeszállásolás alól való mentességet.

Az alapszabályok, az ügyrend a jelen tervezet jóváhagyása után fognak kidolgoztatni.

Fősúlyt a kereskedelmi testületek a vámkezelési szabályzatokra, a kizárólagos szabadalomra, az adómentességre és a katonai beszállás alól való mentességre fektettek. A tervezetet kísérő átiratban világosan kijelenti a kamara, hogy a vámokat illetőleg a tervezetben felvett pontozatokat azért kívánják a testületek az engedélyokmányba felvételni, mert azokat állandóknak, törvény és rendelet által érintetleneknek akarják tudni, mert azok a rendelkezések a raktár jövedelmezőségének egyik föltételét képezik. Biztos jövedelemre való kilátás nélkül pedig nem lehetne a szükséges tőkét megszerezni. Ezzel indokoltatik a kizárólagos szabadalom, valamint a mindennemű tehertől való mentesség kérése. Még csak azt kell megjegyezni, hogy az átiratban a kamara kiemeli, hogy a tervezetben foglaltak elfogadása után fognak az épületi tervek elkészíttetni és a lépések a részvénytársaság megalakítására megtételni.

Felsőbb meghagyásból, vagy saját indításból történt-e, nem lehet megállapítani, tény az, hogy a fővámhivatali igazgató, vonatkozással a neki átadott tervezetre, 1857 jul. 7-én átír a kamarának, hogy mivel az új épület emelése sok kedvezménynyel kapcsolatos, melyek hosszas tárgyalásokat igényelnek, melyek pedig az intézmény megvalósítását a távol jövőre halasztanák, nem lenne-e sokkal czélszerűbb ha ez alatt ily szabad raktárak másutt létesítenének, nem lenne-e sokkal czélszerűbb a szabad raktár számára egy már létező épületet kibérelni és így az intézményt mielőbb megvalósítani. A kamara már július 10-én válaszolja, hogy a kereskedelmi testületek csak úgy hajlandók külön részvénytársaságot alakítani, ha a kamara

által beterjesztett tervezet elfogadtatik és a szabad raktár számára megfelelő új épület emeltetik.

Ezekre a beadványokra a fővámhivatali igazgató az 1858 február 3-án kelt jegyzékben közli a pénzügyi, belügyi és kereskedelemügyi miniszteriumoknak együttes határozatát.

Mi a kizárólagos szabadalmat illeti, az üzlet és a szabadalom birtokosa nem a kamara, hanem csakis a részvénytársaság lehet. A részvénytársaság alakításának feltételei pedig szabályozva vannak az egyleti törvényben és e szerint az illető alapítók részéről az előleges engedély kinyerése végett be kell mutatni az alapszabályokat. Csak ezek bemutatása után lesz a belügyminiszterium abban a helyzetben, hogy a kért szabadalomról és terjedelméről nyilatkozzék. Egyébként már ezúttal megjegyzi, hogy a belügyminiszterium hajlandó lesz, bár nem is ötven éves, de mégis hosszabb idejű szabadalmat engedélyezni. E szabadalom nem terjedhet ki az egész monarchiára, hanem csakis Budapestre. Másrészt a kizárólagos jogosítvány lényegileg csakis a tervezetben említett előleg és szállítmányozási ügyletekre vonatkozhatnak, mivel a tervezetben említett követelmények nagyobb részének a vámszabályzatok már is eleget tesznek és érvényesek a pesti fővámhivatalba beraktározott árúkat illetőleg is. Épen ezért a kizárólagos szabadalom terjedelmét és körét szabatosan kellend megállapítani.

Kifogás alá nem esik az a kikötés, hogy a raktár és berendezése a szabadalom leteltével is a részvénytársaság tulajdona marad; de a kért adómentességet nem lehetne Ő Felségének ajánlani, mivel ilyen eddigelé egy intézetnek sem engedélyezettett.

Magát a programot illetőleg, meg kell jegyezni, hogy

a részvénytársaság szervezetére vonatkozó szabványokat el kellene különíteni a raktár berendezésére és kezelésére vonatkozó szabályzatoktól és az utóbbiak az alapszabályokhoz csatolt külön utasításban vétethetnének fel.

A kereskedelmi miniszterium nélkülözi a tervezetben a lényeges intézkedéseket arra nézve, hogy miként fog a feltételezett jövedelmezőség eszközölni. Valószínűleg raktári és egyéb díjak szedése által. Az alakítandó részvénytársaság ebben a részben is megfelelő javaslatokat fog tenni. Egyébként a tervezet azon államok határozatainak ismerete nélkül készült, melyekben ily szabad raktárak léteznek és ebben a részben teljes átdolgozást, illetőleg kiegészítést igényel.

A pénzügyminiszterium a programnak hatáskörébe nem tartozó részleteiről nem kíván nyilatkozni. Mi azonban a hatáskörébe tartozó részt illeti, erre vonatkozólag egy átdolgozott programtervezetet küld, megjegyezve azt, hogy a fennálló vámszabályzatoktól lényegesen eltérni nem lehet, de azért nem zárkózik el egyes kívánalmak elől, a melyek, ha vámügyi szempontból nehézségekbe nem ütköznek, teljesíttetni is fognak. Különben semmi nehézségbe sem ütköznek, ha a szabad raktár addig is, míg a saját épület emeltetnék és berendeztetnék, egyelőre bérházban helyeztetnék el.

Mivel a jegyzék szerint a kereskedelemügyi miniszterium azt a kifogást tette, hogy a tervezet az ily szabad raktárra vonatkozólag fennálló külföldi szabványok ismerete nélkül készült, a kamara a lipcsei consulhoz fordult felvilágosításokért, illetőleg az ottani vásári rendtartás beküldéseért. A lipcsei consul a megkeresésnek eleget is tett és beküldte a szász 1833 december 4-én hozott törvényt, illetőleg rendtartást a vásári árúkkal való kereskedésről

Lipcese városában és az 1835. évi deczember 30-án kelt pénzügyminiszteri rendeletet a lipcsei nagykereskedőknek a vásári árúkról nyitott folyószámlákról, megjegyezve, hogy hasonló rendelkezések vannak érvényben az oderai Frankfurt braunschweigi és majnai frankfurti sokadalmakat illetőleg és hogy bővebb felvilágosítást nyújt Philippinek csak röviddel ezelőtt megjelent, a német sokadalmakat tárgyaló műve, melyet a szabad raktár berendezésénél haszonnal lehet tanulmányozni.

Így felkészülve a kamara, természetesen az érdekelt kereskedelmi testületek hozzájárulásával, a jegyzékre 1858 ápril 20-án terjedelmes emlékiratban válaszolt. Kijelentve, hogy a kamara nem maga akarja a szabad raktárt felállítani, a maga számára tehát mit sem követel és az ügyet azért karolta fel, mert nem egy alakítandó részvénytársaság magánérdekéről, hanem közügyről van szó. Előadja továbbá az ügynek összes előzményeit. Kifejti, hogy a kereskedelmi testületek a szabad raktár létesítésénél és berendezésénél lényegileg a lipcsei sokadalmat tartották szem előtt, melyet a tagok saját tapasztalatból ismernek s részletesen vázolja is az intézményt. Miután előadta, hogy miért nem javasol a lipcseivel egészen azonos intézményt, hanem szabad raktárt, ismételve hangsúlyozza, hogy miért kell épen Pesten a szabad raktárt létesíteni.

Ezek után áttér a szabad raktár feladatára és a berendezésnél követendő alapelvekre. Az emlékiratnak ez a része bírhat e helyütt csak érdekléssel, annál is inkább, mert az előzmények az előadottakból ismertek.

Alapelvekint kell hogy szolgáljon, hogy a szabad raktár elzárt, vagy egyébként elhatárolt részeiben az árúknak nagyban való eladásánál a forgalom teljesen szabad legyen és semmi más határozatoknak, mint a szabad raktári rend-

szabályokban foglaltatnak, alávetve ne legyen. E rendszabályoknak lényeges tartalma lenne:

1. hogy a beraktározandó árúk a vámszabályzatokban körülírt nyilatkozatban ott megvámolandóknak jelentehessenek ki és csakis a raktárban vétetnének szabályszerű szemle alá;

2. hogy minden beraktározó kereskedőnek vagy iparosnak forgalma nyilvántartása végett az erre rendelt könyvben folyó számla nyitassék, magától értetődik azonban, hogy mindenki a vámokért, nem csak a beraktározott, vámügyi zárlat alatt tartott árúival, hanem egész vagyonával szavatolna;

3. hogy minden beraktározónak a mindenkori leszámolásig, mely évenként kétszer, tavasszal és ősszel fogantatosíttatnék, tekintet nélkül arra, hogy végeredményben átmeneti vagy behozatali vámot kellend-e fizetni, vámhitel engedélyeztessék. A leszámoláskor természetesen a vámot azonnal készpénzben kell lefizetni;

4. hogy a vámhitel kezesség mellett is engedélyeztessék;

5. hogy vámszabályszerű elbánás az árúnak a szabad raktárból való kilépésénél következze be. Azoknak a beraktározóknak árúiért, a kik nem ajánlhatnak kellő kezességet, a kiknek tehát folyó számla nem engedélyeztetett, a kivitelnél kellene a járuló átviteli vagy behozatali vámot készpénzben lefizetni.

Egyéb részletek az ügyrendben fognának kidolgoztatni és az alapszabályokkal együtt fognának jóváhagyás végett bemutatni.

Nem egyeztethetők azonban össze a szabad raktár feladatával, sőt azzal határozottan ellenkeznek a pénzügyminiszterium által átdolgozott tervezetben foglalt egyes

intézkedések, melyek a szabad forgalomnak akadályául szolgálhatnak. Ide tartozik az az intézkedés, hogy csak oly tartályok (kollik) raktározathatnak be, melyekben ugyanazon árúk vannak berakva. Az árúk a raktárban úgy is kirakatnak, eladásra berendeztetnek, az elvámolás a raktárból való kivitelnél történik, közömbös tehát hogy a tartályokban azonos vagy különböző nemű árúk foglaltatnak-e, továbbá a nyilatkozatban foglaltnál kisebb súly vagy mérték megállapítása esetében a követelt vámügyi eljárástól el kellene tekinteni, mert csak írásbeli vagy mérési tévedésről lehet szó és a beraktározót fel kell menteni a kötelezettségtől, hogy a vámot nagyobb súly vagy mérték után fizesse, mint a minő a beraktározáskor találtatott.

Káros az a korlátozás, hogy az árú két évnél tovább beraktározva nem maradhat. Minden beraktározó úgy is igyekszik árúját minél előbb eladni; ha ez neki két éven belül nem sikerült, már úgyis kárt szenvedett. Nem forog fenn indok őt arra kényszeríteni, hogy az árút nagy költséggel ismét kivigye vagy pedig elvámolja. A beraktározás tartamát általában nem kell megállapítani, vagy annak legálább öt évet kell szabni.

Hivatalos zárral csakis a külső bejárati kapukat kellene ellátni, a belső, a közös vagy elkülönített helyiségekbe vezető ajtóknak azonban a hivatalos zártól menteseknek kellene maradniok, hogy azokban a kezelés teljesen szabad legyen.

Az eladható legkisebb mennyiségeket tartalmazó táblázatot a részvénytársaság igazgatósága a vámhivalal hozzájárulásával tartoznék megállapítani.

Ezek az észrevételek után az emlékirat kiemeli, hogy a pesti kereskedelmi testületek erélylyel kívánnak a munkához látni s habár nem kételkednek is abban, hogy a

mű sikerülni fog, viszont tisztában vannak azzal is, hogy a vállalat csak évek múltán válik jövedelmezővé. Az 50 évre, de legalább 30 évre, a monarchia határán belül a Duna egész területére engedélyezendő kizárólagos szabadalmat, valamint az adómentességet épen az okból kérték és kérik, hogy a kezdetben előálló veszteségekért a jövő nyújtson kárpótlást. Az elengedett állami adóért bő kárpótlást fog nyújtani a növekedett forgalomból eredő nagyobb vámbevétel.

Az emlékiratra a választ a fővámhivatali igazgató az 1858 november 1-én 3105. sz. a. kelt jegyzékkel közölte.

Mi a vámkezelési szabályokat illeti, a kormány lényegileg csakis ahhoz ragaszkodott, hogy a szabad raktárból kilépő árúért a vámot azonnal meg kell fizetni, hogy a nyilatkozatban foglalt mennyiségért (súlyért, mértékért) a beraktározó szavatol és ha ez áthágásért nem is büntettetik súlyosan, feltétlenül bírság alá esnék és ezt az intézkedést a raktártulajdonos érdekében levőnek is találja és végre, hogy a külső kapukra, mint a belső ajtókra kettős zár alkalmaztassék.

Engedékeny volt tehát a kormány a kevésbé lényeges vámkezelési ügyekben, de épen a lényegest és azt, a mire a kereskedelmi testületek a legtöbb súlyt fektették: a vámhitelezést határozottan megtagadta. De megtagadta az adómentességet is és a kizárólagos jogot csakis Budapestre és pedig 20, esetleg azonban 30 évre is volt hajlandó megadni. A szélesebb körű kizárólagos szabadalmat a Dunahajózási szerződés XXVI. cikkébe ütközőnek és épen ezért meg nem adhatónak jelentette ki.

Úgy látszik, hogy a most említett jegyzékben foglalt leiratnak a testületek által való örvendetes tudomásul vételével a közraktári ügy hosszú időre lekerült a napi-

rendről. Hivatalosan a testületek kebelében nem tárgyalatott. Valószínűnek kell azonban tartani, hogy a szükséges tőke beszerzését tárgyzó magánértekezletek folytak ebben az ügyben. Erre mutat az a tény is, hogy a kamara a további teendők végett az értekezletet csak deczember végére hívta össze. Az 1859-ik év a politika egén mutakozó fellegek és a tényleg kitört háború miatt nem volt kedvező új vállalatok alakítására. Midőn a háború kitört, Budapesten valódi pénzszükség mutakozott. A nagykereskedelmi testület az osztrák nemzeti bankhoz folyamodott a leszámítolási dotációnak egy millió forinttal való emeléséért, mely azt a jelenlegi nehéz viszonyok tartamára fél millió erejéig emelte is.

A közraktári ügy további fejleményei és lényegileg más alapon történt megvalósítása már a testületek történetének keretén kívül esik.

DUNAGŐZHAJÓZÁSI TÁRSASÁG.

A kereskedelmi testületek igen gyakran foglalkoztak a forgalom körébe tartozó ügyekkel, különösen magával a Dunagőzhajózási társaság dolgaival is. Sajnálatunkra azonban ez irányban kifejtett működésével nem foglalkozhatunk behatóan. Hogy ebben az irányban legalább valamit bemutassunk, előadjuk azt a kérdést, mely a nagykereskedők testületét röviddel megalakulása után foglalkoztatta. A Dunagőzhajózási társaság itteni ügynöksége két rendbeli átíratot intézett a testülethez. Az első, 1846 október hó 31-én kelt átíratban a testületnek tudomására hozza, hogy a társaság november 1-től fogva nem vehet át többé szállítmányt azzal a kötelezettséggel, hogy azt minden körülmények közt rendeltetési helyére fogja juttatni, sőt a feladó köteles a szállítólevélre azt a záradékot rájegyezni, hogy «abban az esetben, ha fentemlített árúk elemi vagy más akadályok miatt a cs. kir. szab. Dunagőzhajózási társaság gőzhajói által a rendeltetési helyre nem szállíttathatnának, alólírott kötelezi magát arra, hogy azokat arról a helyről, a melyen ki fognak rakatni, a saját költségére és veszélyére fogja tovább szállítani, ellenben a társaságnak meg fogja téríteni a viteldíjat a kirakodási állomásig.» A másodikban mely 1846 november 4-én kelt, értesíti a

testületet, hogy néhány tagjának szóbeli előterjesztése folytán eláll a követelt záradéktól, de egyebekben az átiratot fentartja.

Habár az első átirattal követelt nyilatkozat tárgyatlaná vált, a testület a társaságnak bécsi igazgatóságához november 5-én intézett panaszában az ellen is fordult. Sérelmesnek találja ezt az intézkedést különösen azért, mert abban az elemieken kívül, még másnemű akadályok is említettnek és túlmegy a szállítási feltételek 17. §-ának *b)* pontján,* de még azért is, mert «a feladó soha sem tudhatja, hogy a rakodási helyre vitt árúja mikor fog hajóra rakatni, és különösen, hogy tényleg mikor rakatott be és indult meg az illető hajó és egyfolytában teszi-e meg rendeltetési helyére az útat. Sőt, sajnos, igen gyakran megesik, hogy az itt p. o. Bécsbe feladott árú csak 2—3 hét múlva érkezik meg, hogyan lehet tehát feltételezni,

* A 17. §, mely az akkori időt jellemzi, következőleg szól: «A társaság a lehető leggyorsabban szállítja az árúkat és gondoskodik a helyes átadásról a nélkül azonban, hogy *a)* határozott szállítási időt (bele nem értve a gyorsárúkat) elvállalna, vagy *b)* szavatosságot vállalna károkért és veszteségekért, melyek zátonyrajutás, tűz, hajótörés és vis major által előállnak. A hajójáratoknak elemi események által való megszakítása esetén a társaság jogosítva van a már megtett útért eső viteldíjat követelni és az árútulajdonosok a továbbszállításról önmaguk kötelesek gondoskodni.» Ennek folytatásaként a 18. § megállapítja, hogy a károkat, kivéve a 21. §-ban említetteket, ha az árúesomagon külső sérülés mutatkozik, vagy ha kétségtelenül bebizonyíttatik, hogy az átázás által való károsodást a társaság alkalmazottjainak hanyagsága okozta), melyekért a társaság szavatol, a fél tartozik viselni, de a felek kényelmére megállapodott az Assicurazioni Generali, Első osztrák, Riunione Adriatica di Sicurta és Azienda Assicuratrice biztosító társaságokkal, melyek minden hajón minden tetszés szerinti összeget biztosítanak és a 19. §-ban kijelenti, hogy minden szavatosság nélkül Linzben, Steinban, Bécsben, Pozsonyban, Komáromban, Pesten, Tolnán, Mohácson, Apatinban, Eszéken, Vukováriban, Ujvidéken, Karlóczán, Szegeden, Curgón, Titelben, Nagy-Becskereken, Új-Becsén, Temesvártt, Zimonyban, Mitroviczban, Bródon, Sziszekén, Panesován, Kubinban, Baziásban, Orsován, Giurgevoban és Galaazon közvetíti az árúk biztosítását a felek számlájára, ha a feladó vevényen a biztosítási összeget följegyzik.

hogy valaki ebben az időszakban ily hosszú időtartamra ilyen záradékot írjon alá.»

Mi a fentartott rendelkezést illeti, kéri az igazgatóságot, hogy attól november havára (ha csak rendkívüli hidegek miatt jégzajlás be nem állana) álljon el, mert ily feltétel alatt bajos valamely szállítmányt feladni. Sőt ezzel az alkalmalommal arra kell kérnie az igazgatóságot, hogy a feltételek 17. §-ának módosításával akkép intézkedjék, hogy a társaság az árúk, különösen az egyes csomagok és kisebb küldemények továbbszállításáról maga gondoskodjék a felek költségére. Nem hagyhatja említetlenül, hogy a társaság felvirágzását jelentékenyen előmozdította a helybeli piac, mely méltányos tekintetbevételt igényel. Számos évek óta csaknem összes szállítmányait a gőzhajókra bízta és ez által lényegesen hozzájárult ahhoz, hogy nem csak majdnem az egész másnemű hajózás fokozatosan megszűnt, hanem hogy a fuvarosok is, kik előbb nagy számmal jelentek itt meg, távol maradnak, miért is a fuvarokban való váratlan szükség azoknak előteremtésében csak zavart okoz.

A Dunagőzhajózási társaság igazgatóságának válasza nem késett sokáig. Már 8-án kelt átiratában kijelenti, hogy a testület a kivánt záradékot ne tekintse olyannak, mintha azzal a társaság a kereskedők ellen az önkénykedések sorát akarta volna megnyitni, ez inkább csak figyelmeztetés akart lenni. Nem teljesítheti a testületnek azt a kívánságát, hogy november hóban még fentartás nélkül fogadja el az árúkat, sem azt, hogy az esetleg kirakott árúkat maga szállítsa tovább, de utasította a hajókapitányokat és ellenőröket, hogy lehetőleg intézkedjenek és felügyeljenek, hogy a kirakott árúk a felek költségére a rendeltetési helyre a lehető legolcsóbban szállíttassanak.

Ezzel a válaszszal a testület nem volt megelégedve és újabban is, de már csak 1847 február 20-án kérte az igazgatóságtól az ügynek újabb megfontolását és a 17. §-nak hatályon kívül helyezését és az elvállalt szállítmányoknak a rendeltetési helyre juttatását, inkább számítsanak $\frac{1}{2}$ —1 krral vagy november 1-től fogva mázsánként 3 krral nagyobb vitelbért. Az indokok közt még kiemeli, hogy a biztosító társaságok is szeretnének november 1-én szabadulni koczkázataiktól és mégis deczember 15-ig tartják érvényben a biztosításokat. Pedig a biztosítók sokkal kevesebbet vesznek be, mint a gőzhajózási társaság. De a főszólyt arra fekteti, hogy az intézet hasznossága a magyar kereskedelemre nézve csak akkor emelkednék ki teljes mérvben, ha nem hagyná cserben épen akkor, midőn csakis a szállítási eszközök sokasága és *gyorsasága* mozdíthatja elő, sőt ellenkezőleg, épen akkor támogatná teljes mérvben. A magyar kereskedelem természetében fekszik, hogy a nyers termények bevásárlása és hajóba rakása november végéig, sőt deczember első feléig kihúzódik, mert bennök sok, későn arattatva, csak ekkor válik szállításképesé. Elég nagy szerencsétlenség a magyar kereskedelemre, ha a tél korán beáll. Mi szükség van még arra is, hogy az Önök által megállapított 17. §-szal azt már előre is aggodalmassá és zavarossá tegyék? Általában pedig kifejezést ad annak a reményének, hogy az igazgatóság igyekezni fog a szállítást megbízhatóbbá tenni és bátorkodik megjelölni néhány hiányt, mely a kereskedelmet zavarólag és hátrányosan befolyásolja. Ide tartozik az a visszásság, hogy a berakott és elindult árúk útközben gyakran heteken át is egy helyütt maradnak. Így történt, hogy uszályok itteni, Bécsbe szóló rakományaikkal Gönyön visszahagyattak, mert a vontató hajó csak kevesebb hajóval mehetett

tovább s a helyett, hogy késedelem nélkül felvontatták volna vele a Gönyön visszamaradt uszályokat, más rendeltetést kapott, sőt az ily uszályokat még a legközelebbi vontatók sem viszik föl Bécsbe és megesett, hogy csak 3—4 hét múlva kerültek oda. Kivánatos lenne tehát, hogy az egyszer elindult hajók sem itt, sem útközben meg ne állíttassanak és ha mégis megesnék, sorrendben indíttassanak tovább és ne előztessenek meg mások által.

Erre az előterjesztésre a társaság igazgatósága 1847 márczius 6-án válaszolt, kijelentve azt, hogy a maga részéről is igyekszik eszközökről gondoskodni, melyek a kereskedők aggodalmait megszüntessék, habár egyelőre határozott lépést nem is tehet. A szállítási díjak emelése tekintetében aggodalmái vannak, különben megállapításuk nem tőlük függ. Másrészt igyekezett akkép eljárni, hogy a szállítmányok akadály nélkül jussanak rendeltetésök helyére és épen azért a szállítmányfelvételt előbb a távolabbi helyeken szüntette meg és minden erejét és eszközt a Pest és Bécs közti való forgalomra központosította. Különben a szállítási eszközök is szaporíttatnak és már a folyó évben négy vontató hajó (kettő 200 és kettő 120 lóerővel), a jövő évben pedig szintén négy vontató hajó (kettő 160 és kettő 200 lóerővel) és megfelelő vasárúhajó fog szolgálatba lépni és ezzel a hajópark oly mérvben fog szaporodni, hogy az még jelentékenyen növekedett szükségletnek is meg fog felelni. Különben a múlt év tapasztalatai is bebizonyították, hogy késő ősszel bajos biztos határidőt a szállítmány teljesítésének szabni. Már november elején a személyforgalmat a kis vízállás miatt csak úgy lehetett fentartani, hogy Gönyő és Bécs közt sekély járatú hajó alkalmaztatott és a már november közepén beállott nagy fagyok ajánlatossá tették a hajózás beszüntetését és habár

az enyhébb időjárás és a kedvező vízállás a gőzhajózást élénkebbé tette, ezt mégis rövid idő múlva, a hirtelen bekövetkezett jégzajlás miatt végleg be kellett szüntetni. Végre felhozza azt, hogy csak kivételes esetben történhetett meg, hogy uszályok 3—4 hétig is hevertettek Gönyőn és rendszerint az uszályok elindulásuk sorrendjében szállítatnak tovább.

TÖRVÉNYALKOTÁS.

I.

Többször kellett sajnosan kijelentenünk, hogy nem adhatjuk elő a testületeknek egész működését. A súlypontot már a testületeknek kifejezett óhajához képest is a kevésbé ismert múltra kellett fektetnünk s így szükségkép el kellett hanyagolnunk a jelent. Pedig a jelenben, az új alkotmányos idő alatt is fejtettek ki nem egy irányban érdekes tevékenységet. Hogy csak néhány, az új alkotmányos korszaknak első idejére eső fontosabb kérdéstről emlékezzünk meg, fölemlítjük a vasúthálózat megállapítását, a Reittercsatornát, a vámházépületet, a bankügyben való felszólalásokat, különösen az 1871-ik évben a pénz szükét panaszoló előterjesztést.

De elhanyagoltuk azt a befolyást is, melyet a testületek a törvényalkotásra igyekeztek gyakorolni. Nem szándékozunk ezt bőven és kimerítően előadni, hanem inkább csak igazolni kívánjuk, hogy működése ebben az irányban is kiterjedt.

Köztudomású, hogy a kereskedelmet tüzetesen érdeklő törvényhozás hazánkban az 1839/40. évi hiteltörvényekkel indult meg. Ezek közt kiemelkedik a váltótörvény, mely azonban már az 1843/4-ik évi országgyűlésen módosított. Ezek a módosítások azonban koránt sem elégítették

ki a kereskedelmi testületek igényeit. Az 1847 8. évi országgyűléshez terjedelmes emlékiratot terjesztettek föl, a törvény több rendelkezésének módosítását ajánlva, habár abban a világosan kifejezett meggyőződésben, hogy az országgyűlés, mely előtt az országnak új alapokra fektetése és így a reformteendők oly sokasága áll, aligha fog a váltóügygyel foglalkozni.

Csak egyet akarunk a javaslott módosítások közül föl-
említeni s ezt sem annyira magáért a javaslatért, mint inkább az indokolásért. Megállapíttatni kéri, hogy ne adathassék hely az oly kifogásnak, hogy a váltó az elfogadás idején még nélkülözte a törvényes kellékeket. Ezt az elvet, mint tudva van, a hatvanas évek birói gyakorlata is érvényre emelte. Kéri az elv kimondását azért, mert vásáros időben, különösen pedig vásárokon nincs meg arra sem az alkalom, sem a mód, hogy kellő gond fordíttassék a váltónak minden szükséges kellékkel való ellátására. A kereskedelmi világ kényszerűségéből megelégszik tehát azzal, hogy a váltót az összeggel és lejáráttal ellássa.

Fentebb láttuk, hogy a polgári kereskedők testülete már századunk elején fektetett súlyt az egyességi eljárásra. Midőn az abszolút hatalom az 1859 május 18-án kelt igazságügyi és kereskedelemügyi miniszteri rendelettel az egyességi eljárást az osztrák örökös országokban szabályozta, a kereskedelmi testületek óhajtották, hogy az egyességi eljárás érvénye Magyarországra is kiterjesztessék és e végett már 1859 május 25-én az igazságügyminiszterhez folyamodtak, valamint a kereskedelmi és iparkamarát is megkeresték folyamodásuk támogatására. A testületek abban, hogy az eljárás Magyarországon hatályba nem léptetett, sérelmet láttak. Magyarország kereskedelmi forgalma — mondják a kamarához intézett átiratban — sem jelentőségét

sem nagyságát illetőleg a koronaországok egyike mögé sem helyeztethetik, a legkevésbé pedig a kis koronaországok: Stiria, Krajna, Tirol és Vorarlberg kereskedelme mögé, melyek részére pedig a kérdéses rendelet kihirdettetett. Kívánták pedig az egyességi eljárásnak életbeléptetését a szolid kereskedők érdekében, kik csak pillanatnyilag jöttek fizetési zavarokba. Hogy a kereskedelmi testületeket ez a cél vezette és ebben az érdekből óhajtották az egyességi eljárást, kitűnik abból is, hogy utalnak arra, hogy a kamarának is tudomása van arról, hogy ily kereskedőkkel már több ízben történtek bíróságon kívül barátságos rendezések. Utalnak arra is, hogy július 1-én életbe lép a közjegyzői intézmény s megszűnik az egyetlen akadály, a mely az egyességi eljárásnak Magyarországon való életbeléptetését gátolhatja.

A kereskedelmi testületek kívánsága teljesített. Az igazságügyi és kereskedelemügyi minisztereknek 1859 június 15-én kelt és már június 16-án a birodalmi törvénylapban kihirdetett rendeletével az egyességi eljárás Magyarországra is kiterjesztetett. De a testületeknek csakhamar volt alkalmuk tapasztalni az elsietett és, mint a közhit tartja, egyes bukó félben levő bécsi házak érdekében nagy sebtiben összetákolt egyességi eljárásnak visszásságait. A nagykereskedők testületének választmánya és bizottsága már 1859 augusztus 27-én foglalkozott az új eljárással, melyben a kisebbség egyenesen az eljárásnak hatályon kívül helyezését követelte és csak a többség ajánlt reformokat, melyeknek szerkesztésére albizottság küldetett ki.

Ettől fogva az egyességi eljárás a két testület kebelében és egymás közt folytonos tanácskozások tárgyát képezte. Mindinkább szaporodtak a panaszok. Nem többé reformját, hanem egyenesen megszüntetését követelték. Ily

értelemben készült az 1860 július 24-én kelt, Jurenák Károly tollából eredő emlékirat, melyet dr. Winiwarter által nyújtattak át a megerősített birodalmi tanács tagjainak, melyben különben nem csak az egyességi eljárás eltörlését, hanem a csődeljárás javítását is kérték.

A kérdéses emlékirat kiemeli, hogy a kereskedőség mindig örömmel üdvözölt minden oly törvényt, mely a hosszadalmas csődeljárást megrövidíti. Habár az egyességi eljárás előmozdította is a gyorsabb lebonyolítást, viszont azonban a Magyarországon szerzett tapasztalatok szerint teljesen aláásta és megsemmisítette a hitelt és e szerint a végzést: a kereskedelmi forgalom biztosságának megerősítését és előmozdítását inkább megghiúsítja semhogy elérné.

Ennek a bajnak a gyökere abban van, hogy az egyességi eljárás intézkedései szerint az egyén elveszti tulajdona: a közzadás elleni követelése fölött való rendelkezését és a fölött a hitelezők többsége egészen tetszés szerint dönt.

Már rossz benyomást gyakorolt a követeléseknek a hitelezői választmány által való folyósítása, mely minden törvényes formáság, minden anyagi jog, eskü, nyilvánosság és ellenőrzés, minden indokolás nélkül végérvényesen háttároz a követelések valódisága fölött, de még mélyebben sérti az egyesek érzékenységét, hogy követelése fölött a többség dönt, mely esetleg áll a bukott rokonaiból, barátaitól, vele szövetkezettekből, sőt álhitelezőkből.

Ismeretesek a visszaélések s ezért mellőzi felsorolásukat. Mégis kiemeli, hogy a bukott gyakran úgy biztosítja magának a többséget, hogy egyeseknek nagyobb százalékokat, 50—60 százalékot is, vagy előnyösebb fizetési módokat biztosít és az így alakult többség azután kényszeríti a kisebbséget, hogy követelése fejében 20—30 százalékot fogadjon el.

Természetesnek kell találni, hogy az ily törvény, mely a visszaéléseknek tág kaput nyit, aláássa a hitelt és az általános bizalmatlanság naponkint mind jobban lesz érezhetővé.

Időközben történtek ugyan egyes javítások, melyek azonban a lényegét nem érintették, a majorizáltatást meg nem szüntették.

Az egyességi eljárást hatályon kívül kell léptetni, új csődeljárást kell megállapítani. Egyelőre a fennállót kellene azzal kiegészíteni, hogy abba külön fejezet iktattassék a kereskedelmi csődökről, a melyben az egyességi eljárás néhány alapelve felvételhetnék, de minden esetben mellőzhetnék a bejelentési kényszer és a többség döntésének kényszerereje.

Nem kell tartani attól, — folytatja tovább, — hogy az egyesek csökönössége lehetlenné fogja tenni az egyeséget. Minden kereskedő szívesen látja kétesseé vált követelésének rendezését. S a közvélemény elég hatalmas arra, hogy az egyesek csökkönösségét megtörje. Legalább a kereskedelmi körökről fel lehet és kell is tételezni, hogy az egyes nem fog a közvéleménnyel szembe szállni.

Midőn 1861-ben gróf Apponyi György országbíró elnöklete alatt az országbírói értekezletek tartattak, a testületek, az 1860 január 28-án tartott közös bizottsági ülésen, elhatározták, hogy az említett emlékiratot, magyar nyelvre lefordítva, Fuchs Rezső, Jálics A. Ferencz és Pscherer Miklós tagokból álló küldöttség nyújtsa át az országbírónak és kérelmezze az egyességi eljárásnak hatályon kívül helyezését, a csődeljárás javítását, nem különben a nálunk akkor érvényben volt német váltó rendtartásnak érvényben való fentartását.

De a testületek nem elégedhettek meg a most említett

emlékirat átnyújtásával. Már február elején újabb üléseket tartottak, mert elterjedt a hír, hogy az országbirói értekezlet a magyar törvényeket és köztük a testületek által már 1847-ben is hibásnak tartott váltótörvényt szándékozik érvénybe léptetni. Újabb küldöttség új emlékirattal kereste fel az országbirót, kérve az abszolút uralom alatt életbe léptetett váltótörvény és eljárás fentartását.

Az országbirói értekezleten a testületek, és pedig a nagykereskedők testülete elnöke: Fuchs Rezső, a polgári kereskedők testülete pedig alelnöke: Vetsey Sándor által, voltak képviselve. A testületek képviselői az 1861 február 20-án tartott ülésen a testületek kérelme mellett foglaltak állást. Indítványuk azonban mellőztetett.*

Midőn köztudomásúvá lett, hogy az országbirói értekezlet a német váltórendtartást mellőzte, a nagykereskedők testületének ápril 17-én tartott választmányi ülésében Weisz B. Ferencz — nézve azt, hogy az értekezletnek határozatai még nem szentesítettek és az országgyűlés elé fognak terjesztetni — indítványozta, hogy az országgyűlésnél kérelmezni kellene, hogy legalább is módosíttassék a magyar váltótörvény. Hosszabb tanácskozás után azonban arra való tekintettel, hogy a magyar váltótörvény egész szerkezetét illetőleg tarthatatlan és javítást igényel, sokkal indokoltabb, hogy oly törvény fogadtassék el, mely kiválónak ismertett el, mely nálunk is tiz évi fennállása alatt kiválónak és minden tekintetben megfelelőnek bizonyult és ezt annál inkább meg kell tenni, mert az általános váltótörvénynek anyagi része Németországban is érvényes, mi pedig nem eléggé becsülhető előny. Megbizatik tehát Jurenák Károly titkár, hogy az országgyűlésnek benyújtandó ily értelmű emlékiratot készítsen.

* Ráth György: Az országbirói értekezlet 1861. II. k. 129—156 l.

Az emlékirat közöltetett a polgári kereskedők testületével. Benyújtása előtt azonban május elején abban történt megállapodás, hogy Fuchs Rezső és Kochmeister Frigyes keressék fel Ghyczy Kálmánt, a képviselőház elnökét és tudakozódjanak nála az értekezlet határozatainak tárgyalási módjáról.

A fogalmazványra vezetett megjegyzés szerint az emlékirat tényleg csakis a képviselőház elnökének és Szalay László, lipótvárosi képviselőnek adatott át. Már e ténynél fogva sem kell magát az emlékiratot részletesebben ismertetnünk, de még azért sem, mert bár meglehetősen terjedelmű, lényegében mégis csak a nagykereskedők testülete által érvényesített és fentemlített indokok körül forog és főleg a két törvénynek egymással való összehasonlítására szorítkozik, különösen hangsúlyozva az általános német váltótörvénynek szabatosságát, rövidségét és hogy a magyar váltótörvény sok intézkedése elavult. Legfőlebb azt lehet megemlíteni, hogy az emlékirat kiemeli, hogy a nemzeti szellem teljes joggal nyilatkozik meg a közjogban, de a kereskedelemre és forgalomra vonatkozó törvényhozás nem követheti az elzárkózást, épen oly kevésbé, mint a pénzek, mértékek és súlyok. A kereskedelem és forgalom a más nemzetekhez való csatlakozást, az egyformaságot igényli. Az emlékirat annyiban megy túl az említett határon, a mennyiben nem tisztán az anyagi jogra, hanem az alakira is kiterjed és a magyar váltóeljárás hátrányait is kimutatja, szemben a német általános váltótörvényvel együtt az abszolút uralom alatt hatályba léptetett váltóeljárással.

Közben fölmerült az indítvány is, hogy az 1840. évi csódtörvényt is módosítani kellene, legalább a követelések osztályozását illetőleg és meg kellene szüntetni a különb-

séget, mit a törvény a folyó számla és a váltókövetelések közt tesz.

Éveket igényelt, míg a testületek ebbeli kívánsága teljesedett. Az 1840-ik évi váltótörvény csak az 1876. évi váltótörvénynyel, az ugyanazon évi csődtörvény csak az 1881. évi csődtörvénynyel helyeztetett érvényen kívül.

II.

Az 1880-ik évben a testületeket az ipartörvény foglalkoztatta. A földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterium ebben az évben indította meg az ipartörvénynek sürgetett revízióját és a testületeket is megkereste a szeptember 9-én kelt leirattal, hogy a közzétett kérdésekről véleményt mondjanak. A testületek Strasser Alajos, a polg. kereskedők testülete elnökének vezetése alatt bizottságot küldöttek ki, mely szeptember 25-én, majd november 13-án, 15-én, 19-én, 22-én és 25-én tartotta üléseit. A tanácskozások eredményének összefoglalásával és a miniszterium elé terjesztendő emlékirat kidolgozásával dr. Ullmann Sándor, a nagykereskedők testületének ügyésze bízott meg. A munkálatot a bizottság december 2-án tárgyalta és fogadta el.

Már a bevezetésből kitetszik a szellem, melyben a testületek a miniszterium által kitűzött kérdésekre válaszoltak. Utalnak arra, hogy rendkívül nagy lehetett az ipar felszabadítására való törekvés, midőn az abszolút Ausztria is az 1859. évi iparrendtartásban az iparszabadságot emelte érvényre, melyen az 1872. évi ipartörvény is alapszik. «Ipar és kereskedelem» — fejezik be a bevezetést — «a munka szabadsága nélkül soha el nem érték volna a mai terjedelmöket; közgazdaságunk — szabadság nélkül — ma is sín-

lődnék a fejlődés azon primitív fokán, a melyen sínlődött századokon át. Az ipar és kereskedelemi forgalom érdekei egyaránt követelték meg a szabadságot. A nagy kereskedelmi forgalom teljes mértékben csak ott fejlődhetik, hol a munka is szabad. Azon szerves összefüggésnek, mely a javak előállítására és forgalomba hozására, a műhely és piac között létezik, természetes következménye az is, hogy a mozgásnak egyik téren való megszorítása, zavart idéz elő a másikon is; azért a legtágabb értelemben vett ipar csakis *feltétlenül iparszabadság* mellett fejlődhetik üdvösen. — Ne idézzünk fel tehát újra már győzelemre jutott mozgalmat, ne vegyük újra kérdés alá a múltnak egy nagy és megbecsülhetlen vívmányát. Ismerjük meg végre, hogy az iparszabadság az embereknek velök született joga!»

A részletek ismertetésénél is csak az elvi jelentőségükre szorítkozunk. Már a fentebbiekből kitűnik, hogy a testületek az iparszabadságra fektetvén a fősúlyt, az első kérdésre kijelentik, hogy «sem a műves, sem a gyáripar, sem végre a kereskedelem megszorító feltételekhez nem köthető», továbbá, hogy az ipar gyakorlását nem lehet elméleti és gyakorlati minősítéstől függővé tenni. Indokolják a minősítés mellőzését azzal, hogy a remekelés felélesztené a czéhrendszert, a határvonalat a kézműves és gyáripar között biztosan alig vagy csak nehezen lehet megvonni, képesség kimutatását csak oly hivatásoknál lehet megkövetelni, melyek a közérdeket érintik, hazai viszonyaink inkább az ipar minél nagyobb megkönnyítését, semmint megnehezítését követelik.

Helyesnek tartják, hogy némely iparágak megkezdése és gyakorlása, mint ezt különben az 1872. évi törvény is teszi, köztekinetetekből korlátoltassék. Annak a nézetöknek adnak kifejezést, hogy a közbiztosság, közerkölcsiségi, közegészségi és egyéb közérdek igényelte korlátozásokat leg-

alább elvileg a törvény vagy kormányrendelet szabályozza. A zálogköcsön-ipart illetőleg pedig határozottan kívánják, hogy a számos visszaélésre való tekintettel külön törvényvel szabályoztassék és ezt az ipartörvény keretéből ki-veendőnek tartják.

Marchet tanárra hivatkozva, ki is állította, hogy «a czéhkoriátok eltávolítása csak negativ természetű vívmány volt, és hogy az iparszabadság proklamálása egymaga nem egyértelmű az iparrenddel s nem tekinthető megoldásnak, hanem egy újabban felmerült kérdésnek, melynek megoldása az ipar szervezésében áll», helytelenítik, hogy a czéhek helyébe minden átmenet nélkül a szabad ipartársulatok léptették. Ennek az intézkedésnek folyamánya, hogy nagy számú czéh feloszlott ugyan, de helyökbe aránylag kevés ipartársulat lépett, melynek jelentékeny része csak teng. A szabad ipartársulatok már nagyobb műveltséget és a közügyek iránt való fokozott érdeklődést feltételeznek, mely azonban hiányzik iparos köreinkben. Kényszeripartársulatokat kell tehát alakítani, megfelelő ügykörrel, mely a tagokban ébren tartsa az érdeklődést. «Mi a kényszeripartársulatok hatáskörét és szervezetét nagyban úgy képzeljük, hogy minden önálló iparos (tehát a műves-iparos ép úgy, mint a kereskedő vagy nagyiparos) ipara megkezdése által, már az ipartársulat tagjává válik, hogy az egy községbeli vagy szomszédos összes iparosok egy általános ipartársulatot alakítsanak, ha az egyes iparágakra nézve külön társulatok nem alakulhatnak; hogy az ipartársulatok czélja és hatásköre: az iparosok közös érdekeinek előmozdítása, a tan- és munkaviszonyoknak ellenőrzése, az ezekből eredő surlódások és pereknek elintézése, a szakoktatásra való felügyelet, szakiskolák alapítása, segélyezése és ellenőrzése, a társulati tagok segélyezése, a hatáskörükbe tartozó közérdekű iparkér-

dések tárgyalása, vélemények adása és indítványok tétele, végre az elsőfolyamodású iparhatósághoz az iparos ülnökök megválasztása lenne». Egy későbbi pontban, az iparbizottságokat illető kérdésre adott válaszban, a kényszertársulatok előjáróit kívánják békéltetési és itelethozatali joggal felruházni az iparosok és tanonczok, segédek vagy munkások közt felmerülő azon surlódások és peres kérdések tekintetében, melyek a munka vagy tanviszony megkezdésére, folytatására vagy megszűnésére, annak tartama alatt fennálló kölcsönös kötelezettségek teljesítésére, a munka vagy tanviszony megszűnéséből keletkező kártérítési követelésekre vonatkoznak, a mennyiben azok legkésőbb a munka vagy a tanviszony megszűnésétől számítandó 30 napon belül érvényesíttetnek. Ha meglesz a közszellem, a kényszertársulatokat felválthatják a szabad társulatok.

Az iparhatóságok rendezését illetőleg javasolják, hogy az eddigi *elsőfokú* iparhatóság az időközi politikai és közigazgatási változások tekintetbe vételével tovább is megmaradna azzal a változással, hogy bizonyos ügyeket a kényszertársulatok önkormányzati ügykörébe kellene utasítani, a náluk megmaradt ügyekben pedig mellettök az ipartársulatok által választott két-két kiküldött alkalmaztatnék, mint iparos ülnök. A *másodfokú* hatóság mellett a kereskedelmi és iparkamarák kiküldöttei alkalmaztassanak. Úgy az első-, mint a másodfokú iparhatóság mellett alkalmazott iparos ülnököknek, ha nem is döntő, de minden esetben tanácskozó szavazat biztosíttassék azzal, hogy véleményök jegyzőkönyvbe vétessék már csak a harmadfokú iparhatóság tájékoztatására is. A *harmadfokú* iparhatóságot ne a közigazgatási bizottságok, hanem a miniszterium alkossa.

Felvettetett a kérdőpontokban a központi ipartanács eszméje. Ezt illetőleg kijelentik: «Habár mi is kívánatos-

nak tartjuk azt a törekvést, hogy az iparügyek vezetésében és intézésében a kiváló szakférfiak által helyeselt és megállapított irány követtessék, a kormányváltozásoktól függetlenül, eddig még nem látjuk elérkezettnek az időt ennek a nagy célnak megvalósítására. Nem pedig azért, mert sem magát az eszmét nem tartjuk még a gyakorlati kivitelre eléggé megérettnek, sem iparviszonyainkat, sem intézményeinket eléggé megállapodottaknak arra nézve, hogy ily nagyszabású intézmény, mint a minő a központi ipartanács, üdvös, öntudatos és tervszerű tevékenységet fejthessen ki».

Nem tartják indokoltnak az inastartási jognak korlátozását. A tanszerződést az iparos és az inas szülői vagy gyámja szabadon állapíthassa meg az iparosra a fennálló törvényben már rótt kötelezettségek fentartásával az ipartársulat közbenjöttével és ellenőrzésével. Különösen mellőzendőknek tartják az inasi éveknek az ipartörvényben való megállapítását. A gyári- és kézműves munkásoknál és segédeknel szükségesnek tartják a munkakönyveket, melyeknek tartalmazniok kellene a munkás (segéd) nevét, születési helyét és idejét, foglalkozását, tanbizonyítványát, a munkaviszony megkezdését, tartamát, megszűnésének okát és végre egy megjegyzési rovatot, melybe a munkaadó által netalán kiállítandó bizonyítvány vagy annak netáni megjegyzései foglalhatók legyenek.

A munkás-segélyalapokat illetőleg épen úgy mint a társulatoknál a kényszert javasolják. «A segélyalapok kérdése sokkal nagyobb horderejű, semhogy azt a véletlenre, vagy a mi evvel egyértelmű: az érdekeltek kisebb-nagyobb belátására vagy lelkesedésére lehetne bízni.» Magától értetődik és az elv folyománya, hogy a munkaadókat a járulékok, de csakis a munkaviszony tartama alatt esedékessé vált

járulékok pontos befizetéséért szavatossá kell tenni. «A járuléknak a munkabérből való lefogása s a segélypénztárba való pontos befizetése a segélyalapok fennállhatásának és anyagi virágzásának egyedüli hatékony biztosítója.» Ezt az ügyet feltétlenül törvény által kell szabályozni és ezt a következő elvekre kellene alapítani: A kötelező ipar-segélypénztárak kizárólagos célja: a tagoknak betegség esetén való segélyezése. Minden segédmunkásnak (kereskedelmi segédeknek ép úgy, mint gyári munkásoknak) okvetlenül valamely ipar-segélypénztárhoz kell tartoznia. Az ipar-segélypénztárak a munkaadók járulékaiból és a segédmunkások havi befizetéseiből alakulnak, segélyezésben azonban csakis a segédmunkások részesülnek. A munkaadó járuléka a segédmunkások által fizetett tagdíjak felerészét felül nem haladhatják. — Az üzletvezetés az egyleti tagok választottjait és a munkaadók egyenlő számú kiküldöttjeit illeti és a hatóság szigorú felügyelete alá helyezendő.

Sürgetik a gyári munkásokat illetőleg az iparfelügyelői intézményt és a szavatossági törvényt.

A vásáriügy és házalás tekintetében azt az álláspontot foglalják el, hogy a vásárokat, bár jelentőségökből mindinkább vesztenek, egyelőre még nem lehet megtiltani és a vásároknak bizonyos helyeken ma is van jogosultságuk. Ebből azonban nem következik, hogy a vásároknak jelenleg szokásos nagy száma czélszerű és indokolt lenne. Habár a vásárok számát a tényleg mutatkozó szükséglet szerint kell megállapítani és habár számuknak általánosságban való megállapítása kivihetetlen, elvileg a vásárok számát mégis legalább négyre kellene korlátozni. Minden esetben a vásáriügyet, úgy az országos, mint a heti vásárokat, törvénnyel kellene szabályozni. Úgy a házalást, mint a vándorüzleteket és végeladásokat illetőleg minden korlátozást helytelennek

és jogtalannak tartanak. Eltiltandóknak tartják azonban az árveréseket, mert az «árvereltetők» az által, hogy bírósági ténykedést színlelnek, a fizetett «árverezők» által a jóhiszemű vevő csalárd megtévesztését és így megkárosítását czélozzák. A kereskedelmi utazókról is kellene intézkedni, mert ismételve fordultak elő esetek, hogy utazók, különösen a vidéken, a hatóságok részéről megrendelések elfogadásában akadályoztattak, sőt kiutasítással is fenyegettetek.

III.

A vasárnapi munkaszünet nálunk törvényes szabályozást az 1891. évi XIII. t.-cikkkel nyert.* Az e törvény

* Hogy azonban a vasárnapi munkaszünet hazánkban nem épen új, erre nézve egész terjedelmében közlöm a következő a polg. kereskedelmi testület iratai közt eredetiben talált okmányt: B. 11,475/3783. — Pest város közönségének. — A budapesti fűszerkereskedő segédek, panaszképen azt adják fel: hogy az illető kereskedelmi testület, megváltoztatva a folyamodók kívánságára még május hónapban behozott azon kezelési rendet, miszerint a boltok ünnep- és vasárnapokon a reggeli isteni tisztelet megkezdésével az nap többé fel sem nyitattak, jelenleg a boltokat még az érdeklött ünnep- és vasárnapokon is nyitva tartani kívánja, mi által a folyamodók a nyugalomra s önmivélésükre fordítható ezen kevés időszaktól is megfosztatnak, sőt az isteni tiszteletben részesüléstől is elzáratnak. — Miután a hatóságoknak az e részben kiadott rendeletek nyomán elengedhetlen kötelességük felügyelni arra, hogy az isteni tiszteletre szánt idő pusztá üzérkedési haszon- és nyereségvágyból nemtelen czélokra ne használtassék fel — tekintettel azonban arra is, hogy viszont a közönség az áruházi időszak szerfeletti megszorítása által *az élelmi cikkeiben* hiányt érezni kéntelen ne legyen; ezennel felhívom önöket, hogy a panaszlók feladásának, mennyiben az valóságon alapul, szintügy mint a közönség igényeinek is tekintethe vételével, az illető kereskedelmi testület meghallgatása mellett, a helybeli mostani viszonyokhoz alkalmazható intézkedés iránt minél előbb véleményes tudósítást tegyenek. — Kelt Budapesten, December 7-én, 1848. Belügyi álladalmi titkár Kemény Dénes, s. k. — *Kivülről.* 17,258. bem. 1848. Dec. 14. — V. A kérdéses panasz megvizsgálása s a panaszlók, úgy a helybeli kereskedési testület meghallgatásával, figyelve az e tárgyban kelt tanácsvezgzésekre, a mostani viszonyokhoz alkalmazható intézkedés iránt teendő véleményes jelentés iránt a kapitány-hivatalhoz utasítatik. Vég. Pesten, 1848 dec. 15. A v. tanács által ugyanott.

3. §-ában nyert meghatalmazás folytán Baross Gábor kereskedelemügyi miniszter által kiadni szándékolt rendelet közzöltetett a nagykereskedők és nagyiparosok társulatával is véleményezés végett.

Két szempontból méltatja az említett társulat előterjesztésében a tervezett rendeletet. Először is kereskedelmi szempontból, midőn is hibáztatja, hogy a tervezett kivételek csakis a fogyasztó közönség élelmezési igényeire vannak tekintettel és a kereskedelemnek csakis azon nemeire vonatkoznak, melyek elárusítási üzletekben és nyílt boltokban üzetnek, de korántsem elégítik ki sem azokat az igényeket, melyek akár a fogyasztó közönség, akár a tágabb értelemben vett kereskedelmi forgalom jól felfogott érdekei szempontjából méltán kielégítésre számíthatnak.

A részletek közül csak azt említjük meg, hogy a miniszteri tervezet a fűszer-, bor-, téa-, csemege-, gyümölcs-, tej- és lisztkereskedéseknek minden korlátozás nélkül való nyitva tartását engedélyezte, holott az előterjesztés ezeket

Hogyan került az okmány eredetiben a testülethez, melynél 851/217. sz. a. iktattatott, nem tudom. Mellette fekszik a fűszerárú-kereskedőknek ugyancsak 851 227. sz. a. iktatott és 1852 márczius 4-én tárgyalt kérvénye a tanáchoz, melyben panaszkodnak, hogy itteni kereskedők többször birságoltattak, mert üzletöket vásár- és ünnepnapokon tovább nyitva tartották, holott nincs tudva, hogy az üzletet mely órában kell zárni és így a záróidőt be sem lehet tartani. Kérnek tehát általános rendeletet hozni és közhírré tenni és ebben megállapítani, hogy a fűszerkereskedők vásár- és ünnepnapokon zárt ajtók mellett délutáni egy óráig árúsíthassanak. Indokolják pedig kérelmüket azzal, hogy sok munkás csak vasárnap reggel kapja fizetését, csak akkor vásárolhatja tehát be fűszerárúit, melyek fő szükségleteihez tartoznak, továbbá azzal, hogy a boltoknak előbbi bezárása annyival hátrányosabb lenne rájuk nézve, minthogy több társuknak dohány- és bélyegárulásuk és levélgyűjtő szekrényök van, kik ezen ürügy alatt boltjaikat egész nap nyitva tartják és a kiknek így módjukban van bevásárló feleiket magukhoz édesgetni.

S itt mellékesen akarom megemlíteni, hogy a nagykereskedők testületének iratai közt nyoma van a pesti selyemgyári munkásoknak mozgalmáról, egyesület-alakítási törekvéséről. A vonatkozó iratokat talán meg lehet találni a székesfőváros levéltárában.

az üzleteket és a virágkereskedéseket illetőleg az 1 óráig való nyitvatartást is elégnek tartja. — Lényegileg az előterjesztés mégis a tervezetnek II. fejj. 12. pontjában foglalt az az intézkedése ellen irányul, hogy az egyéb kereskedések csak délelőtti 10 óráig folytathassák a munkát és a déli 12 óráig való munka megengedését hozza javaslatba. Indokolja ezt a nyílt üzleteket illetőleg különösen azzal, hogy «a nagyközönségnek fogyasztási igénye nemcsak kizárólag élelmi cikkekre szorítkozik; elvitázhatlan tény, hogy a fogyasztók zömének csakis vasárnapokon van érkezése az általa szükségelt gazdasági, háztartási, ruházati és fényűzési cikkek bevásárlására, különösen a vidéki városokban, hol a vidéken lakók csakis vasárnapokon rándulhatnak a városba».

Részletesebbek azok a kivételek, melyeket az iparnál kér a társulat megállapítani. A cukoriparról szóló pontban felvétetni kívánja a nyers cukorgyárakat és finomítókat. A kőolajfinomítók mellett indítványozza az olajgyárak felvételét. A malmoknak engedett kivételt nem lehet pusztán az őrlési munkálatokra korlátozni, hanem ki kell terjeszteni a vele kapcsolatos és félbeszakítást nem tűrő egyéb munkákra is. A papíripar mellé fel lennének veendőek a cellulose-gyárak. A vegyészeti iparról szóló intézkedéshez még csatolni kellene a következő pótlást: «különösen a kén-, salétrom-, só- és borkősav- és szódagyártásnál és a kapcsolatos vegyészeti cikkek párolásánál; a hamuzsír, enyv, spodium, kátrány és gyantaárúk gyártásánál».

Mint új pontot ajánlja: «A zsiradék iparnál (a margarin, stearin, glycerin és ceresin gyártásnál) a megszakítást nem tűrő munkák, különösen a nyers faggyú beolvasztása és párolása, hacsak a délutáni munka el nem kerülhetlen, csakis déli 12 óráig».

Végre figyelembe ajánlja a miniszternek a fényképészeti ipart, melyet a szünet alól egészen ki kellene venni és «a hazánkban már is szép fejlődésnek indult jég- és conserv-gyártást, a gyöngyárpa és rizshántoló ipart, melyek az azoknál előforduló és félbeszakítást nem tűrő munkák miatt, de csakis ezek tekintetében, a vasárnapi munkaszünet alól szintén kiveendők volnának».

A KERESKEDELMI TESTÜLET ÉPÜLETE.

A cél, melyet a polgári kereskedők testülete épületének emelésével maga elé tűzött, kifejezést nyer az alapköteteli okmányokban. Központot akart, melyen a termelők és kereskedők egymással találkozhatnak, barátságosan érintkezhessenek, véleményeiket kicserélhessék, de egyszersmind ügyleteket köthessenek. Ennek a célnak kívánt szolgálni a testület által később már kész épületében szervezett társas kör és kereskedelmi csarnok.

Stankovits Konstantin vette meg a testület részére Pest városa szépítő bizottságától a két akkoron a Dunaparton (ma az Eötvös-téren és a Dorottya-utczában) 473. és 484. helyr. sz. a. fekvő, később (1830-ban) 8. nép sor számmal jelölt, 319. és 296. négyszögöles telket az 1820 augusztus 22-én tartott árverésen 55,876 váltóforinton, vagyis mai pénzünkben kerek összegben 23,467 frton.

Sem az adott megbízásról, sem a vétel megtörténtéről nem történik említés a testület jegyzőkönyveiben. A telek megvételéről már csak az 1821 május 24-én felvett jegyzőkönyv emlékszik meg azzal, hogy miután a testület a kir. szépítési alaptól megvett háztelkeken épületet szándékozik emelni és miután az épületnek célját és czélszerű minőségét egyelőre pontosan meg kell jelölni és megállapítani, ebben az irányban való javaslattétel végett a következő

tagokból álló bizottság küldetik ki, u. m.: az első előjáró Wurm József, a második előjáró Grabovszky Athanáz, továbbá Liedemann Sámuel János, Stankovits Konstantin, Glückswerth Mihály, Deyák Mátyás, Kolb János, Kraskovits Antal Jakab, Kappel Frigyes, Deiller Antal, Heinrich Alajos, Bisenti Vilmos, Heinrich Sámuel, Gross Ferencz.

Ezután a jegyzőkönyvek ismét hallgatnak egész 1825 február 13-ig, a mely napon Wurm József első előjáró számadásai megvizsgáltattak és ezzel tisztétől véglegesen megvált: «Mivel nem lehet tagadni, hogy Wurm József úr nyolcz éven át birt előjárói hivatala alatt úgy a kirakodóhelyet tevékeny szorgalma által a mai állapotba hozta, valamint a két mellette fekvő háztelket a kereskedelmi testület részére megvette és azokra már némi fizetéseket is teljesített, ez a testület minden felszólítás nélkül lekötelezettnek érzi magát arra, hogy ezekért a testület javára szolgáló és az előjáró Wurm József által teljesített jótéteményekért, ezt az eljárást a késő utódoknak — jelen jegyzőkönyvvel tudomására hozza.»*

Sem arról, hogy mikor, sem arról, hogy az 1821 május 24-én kiküldött bizottság által hozatott-e javaslatba, hogy az építés egy a testülettel szorosabb összeköttetésben álló részvényvállalat által eszközöltessék, nincs tudomásunk.

Tény az, hogy az építés végett részvénytársaság alakított, mely a megalakulás ügyében 1826. október 21-én tartotta Stankovits Konstantin első és Frölich Sámuel János második előjáró előülése mellett első ülését, melyen ki-

* Fel kellett ezt a jegyzőkönyvet különösen azért említeni, mert a Pest városa által 1830 február 23-án kiállított birtokbizonyítványban Stankovits Konstantin, mint a testület első előjárója van megnevezve, holott akkor Wurm József volt az első előjáró. Stankovits az előjárói tisztet 1812—1816. és ismét 1825—27 években viselte.

mondattott, hogy a «kereskedelmi kar meg van győződve az építés foganatosításának lehetőségéről és hogy ez a feneséges vállalat mielőbb megvalósíttassék, feltétlenül szükséges, hogy a testület mindenkori előljáróin kívül egy héttagú választmány választassék azok sorából, kik legalább is 5 részvényt jegyeztek.»

A második ülés 1826 október 28-án tartatott, melyen első sorban a társaság szervezetének alapelvei állapítottak meg: 1. Csakis a részvényesnek, nem pedig a részvénynek van döntő szava. 2. Az ezuttal választandó választmány tagjai tisztüket az épület befejezéséig viselik. Minden tag köteles a reája eső választást elfogadni. Az épület befejezése után lehet majd végleg megállapítani a hivatalnokoskodási időt és a kilépési módozatot. 3. A testületeket a részvénytársaságban csakis részvényesek képviselhetik. A mennyiben tehát a testület előljárói nem lennének részvényesek, a testület a részvényesek köréből válaszszon képviselőket. 4. A választmány álljon 13 tagból, a határozatképességhez azonban 7 tag jelenléte elegendő és az ezek által hozott határozat érvényes és kötelező. 5. A társaság elnökét a választmány saját tagjai köréből választja. 6. A közgyűlésre az összes tagokat meg kell hívni; de a megjelentek többsége határoz, érvényesnek ismertetvén el az elv, hogy a meg nem jelentek a többség véleményéhez csatlakozottaknak tekintetnek. 7. A választmány köteles ezen elvek alapján mielőbb részletes alapszabályokat kidolgozni és jóváhagyás végett a közgyűlés elé terjeszteni.

A választmány tagjaivá a részvényesek köréből szavazattöbbséggel megválasztattak: Fuchs Keresztély, Gross Ferencz, Halbauer, Kappel Frigyes, Kolb János, Liedemann Sámuel János, Musch Sebestyén, Sartory János György, Takátsy György, Valero Antal és Weisz Adolf. Elnökké

Liedemann Sámuel János választatott meg. — Végre Halbauert illetőleg megállapított, hogy a választmányba ugyan Halbauer János választatott meg, de arra való tekintettel, hogy József testvérének szintén van öt részvénye, a meny nyiben tehát Halbauer János valamely választmányi ülésen meg nem jelenhetnék, helyettesítse őt testvére: Halbauer József.

A választmány első ülését 1826 november 2-án tartotta, melyen a pénztár-kezelés a testület előljáróira bízott és kimondatott, hogy csakis a Hild József építész által készített terv mutattassék be József főherczeg nádornak jóváhagyás végett, mivel a részvénytársaság ezen terv alapján jött létre. Foglalkozott még az alapszabályokba tartozó szervezeti kérdésekkel is. Megállapított, hogy feltételes részvényaláírást nem lehet elfogadni; de részvényaláírást meg lehet engedni oly egyéneknek is, kik nincsenek ugyan a kereskedelmi testületbe bekebelezve, de a kikben megvan a bekebelezéshez szükséges minden kellék. Kimondatott továbbá, hogy a részvényeket el lehet ugyan adni, de csakis a részvénytársaság tagjainak és minden esetben a kereskedelmi testületet illeti meg az elővásárlási jog. — Ha a részvényes egy vagy több oly örökös hátrahagyásával hal meg, kik nem kereskedők, az ily örökösök kötelesek részvényeiket a társaságnak legfőlebb egy éven belül eladásra ajánlani és ezeket a testület, ha készpénz készlete megengedi, köteles a tényleg befizetett összegben magához váltani.

Az itt körvonalazott elvek alapján az alapszabályokat Liedemann Sámuel János készítette el és mutatta be a választmányának 1826 november 21-én tartott ülésén. Az alapszabályokban különös súly fektettetett arra is, hogy idővel az épület a testület tulajdonába menjen át.*

* Sajnálatomra a társasági alapszabályokat nem szerezhettem meg. A szó-

Későbbi üléseiben a választmány még foglalkozott a kereskedelmi testület részére megvett teleknek a kereskedelmi testület javára való átírásával és az épület számára mindazoknak a jogoknak biztosításával, melyek a polgárokat megillették. Folytatta a részvényaláíratást. Végre a kebeléből 1827 február 3-án kirendelt Kappel Frigyes, Valero Antal és Halbauer János tagokból álló és Hild József építész által kísért küldöttség által bemutatatta az akkoron Pozsonyban időző József főherczeg nádornak az épületi terveket. A küldöttség, mely József főherczeg nádort nem Pozsonyban, hanem Bécsben találta, kiküldetésének eredményéről az 1827 február 16-án tartott közgyűlésnek tett jelentést abban, hogy a nádor a terveket helyeselte és súlyt fektetett arra, hogy az építkezés siettessék, hogy az épület még a folyó évben tető alá kerüljön.

Az első választmány ezzel be is fejezte működését. A közgyűlés az építkezés vezetésére új választmányt választott, a melybe Weisz Adolf kivételével, kinek helyébe Vrányi Konstantin lépett, a régi tagokat nevezte ki. Ezen a közgyűlésen Liedemann az elnöki állásról leköszönt, sőt kérte, hogy a választmányból is kihagyassék, mert az építkezéshez mit sem ért. Az elnöki állást semmi szín alatt sem akarta tovább megtartani és hosszas rábeszélésre csakis arra nézve tett ígéretet, hogy mint választmányi tag szívesen fog a társaságnak szolgálni.

Még csak azt kell megjegyeznünk, hogy Liedemannt a választmány sem birhatta arra, hogy az elnöki állást meg-

vegben említett elv a nemzeti kaszinóhoz 1832-ben intézett átiratban hangsúlyoztatik azzal, hogy a telek ennek az elvnek kifolyásakint iratott magára a kereskedelmi testületre és nem a részvénytársaságra. — Abban az átiratban említettik az is, hogy az építési költségeket fokozatosan törleszteni kell és ezért nem áll módjában a nemzeti kaszinó által igényelt átalakításokat végeztetni.

tartsa s mivel ezt Stankovits Konstantin a kereskedelmi testület előljárója azon az alapon nem fogadhatta el, mert a testület előljáróinak az a feladatuk, hogy a részvénytársaságot ellenőrizzék, elnökül Sartory György János választott meg.

Az építkezés folyamatának és a közben felmerült egyes kellemetlenségeknek kimerítő előadását mellőzhetők tartjuk. Egyes részleteket azonban mégis meg kell említenünk. Az építkezés megkezdéséről a választmány 1827 február 20-án intézkedett. Bizottságot küldött ki a Hild József által benyújtott költségvetés átvizsgálására. Elvileg kijelentette, hogy az építés vezetését Hild Józsefre kívánja bízni, mivel tervezetét, melynek alapján a társaság létesült, önmaga a legjobban képes megvalósítani és neki kívánja átadni a kőműves munkákat, mivel neki áll leginkább érdekében, hogy szolid épületet emeljen, hogy szerzett hitelét ne rontsa, mert ennek a háznak a jövőben idegen és belföldi földbirtokosok, kereskedők és művészek gyűlhelyévé kell lennie, kik mindannyian birálatot fognak gyakorolni és a nyilvános árverést már azért is mellőzni akarja, mert oly épületet akar emelni, melyet a késő utódokra is jókarban akar átszállítani és ily épületnél nem annyira az olcsóságra, mint a szilárdságra, az anyagnak kiváló minőségére kell súlyt fektetni. Nem kívánja a bizottságtól, hogy építészeket hallgasson meg. Hild barátai mindent olcsónak fognának találni, ellenei mindent drágának. A bizottság jelentésében arra szorítkozik, hogy a költségvetésben foglalt árakat a legújabbban emelt épületek egységáraival és a kir. kincstár részére az újépület mögött emelendő és az 1826 deczember 11-én tartott árlejtésen Landherr András építész által elvállalt épület egységáraival hasonlította össze és azokat az előbbiekkel megfelelőknek, az utóbbiaknál olcsóbbaknak

találta. Ezen jelentés folytán Hilddel a kőmives munkákat illetőleg a szerződés 1827 február 27-én kötött meg. — Már a többi munkálatokat és anyagokat illetőleg, szűkebb árlejtés tartatott. Az 1828 június 21-én tartott választmányi ülésen megállapított, hogy az abban az évben teljesítendő építkezések fedezetére mintegy 16,000 pfirt hiányzik. A tanácskozás a körül forgott, hogy ez az összeg új részvények kibocsátásával vagy kölcsönnel szereztessék-e be. A választmány az utóbbira határozta el magát és Kappel Frigyet kérte meg, hogy eszközöljön ki számára kölcsönt a bécsi takarékpénztártól. Kappel el is járt a takarékpénztárnál, de hiába. Azzal az indokolással, hogy szabályzatai szerint nem adhat kölcsönt Magyarországon, a kölcsönt megtagadta. Kappel Frigyes kijelentette, hogy önmaga hajlandó a részvénytársaságnak 6 százalékos kamatra háromhavi váltók ellenében 20,000 pfirt erejéig hitelt nyitni, biztosítva a társaságot arról, hogy ha a pénzre nem lesz szüksége, a váltókat készséggel meg fogja hosszabítani. A társaság az ajánlatot azzal a határozattal fogadta el, hogy a felveendő kölcsön a befolyó házbérekkel törlesztessék és míg a kölcsön nem törlesztetett, a részvényektől nem is fizet osztalékot. — Kappel Frigyestől a társaság az 1828-ik év folyamán 10,000 pfirt vett fel. További 10,000 pfirtot ugyancsak Kappel Frigyes közbenjárásával a nemzeti kaszinótól 6 százalék mellett betáblázásra vett fel 1829-ben. A 3 pfirtnyi bekebelezési illetéket a részvénytársaság volt köteles fizetni. Vrányi Konstantintól 1829-ben 5000 pfirtot vett kölcsön. A közelebbi feltételek ismeretlenek.

Szükségesnek és indokoltnak tartjuk, hogy az ünnepélyes alapkövetélt annak a leírásnak közlésével* ecse-

* Csak a III-ik számú mellékletet nem közlöm, mivel ez az itt ugyan III.

teljük, melyet annak idején maga a testület tett közzé.

«A kellemes kilátások alatt Ő cs. kir. Felségének, legjobb országatyánknak legfelsőbb kegyével jóváhagyott és Ő Fensége József főherczeg, Magyarország nádorának legmagasabb védelme alatt megindított építése a kereskedelmi testület épületének szab. kir. Pest városában, a kir. szépítési bizottság elé terjesztett és általa jóváhagyott terv szerint, megfelelő erő kifejtéssel már 1827. évi márczius havában szerencsésen megkezdett és az épület még abban az évben tető alá hozatott, a nélkül hogy, Ő Fensége a főherczeg nádornak a pozsonyi országgyűlésen való távolléte miatt, az ünnepélyes alapkőletétel eszközölthetett volna.

Folyó 1828. évi június 4-én délután 5 órakor történt az meg és pedig önmaga Ő cs. kir. Fensége József főherczeg, a mi általánoson tisztelt nádorunk, mint az ezen épület végett alakított részvényes-egyletnek legmélyebb hódolattal felkért védura által és Ő Fensége Ferdinánd főherczeg, a magyar királyságban kormányzó tábornoknak, a legfelsőbb és felső kormányzék több tagjának, a tábornoki kar és a főnemeség néhány kiváló tagjának a legnagyobb mérvben örvendetes jelenlétében; továbbá tekintetes Pestmegye néhány tagja, az egész tekintetes városi tanács, a tisztelt választó polgárság, az összes vallások papsága, az egész kereskedő-testületi részvény-egylet és más számos résztvevő jelenlétében.

alatt, az eredetiben azonban iv. sz. a. foglalt magyar okmánynyal teljesen azonos német okmány. Nem lesz érdektelen megjegyeznem azt is, hogy az 1828 február 26-án felvett választmányi jegyzőkönyv szerint a két okmányt Liedemann Sámuel János és Schedius Lajos egyetemi tanár szerkesztette. — Az okmányokat József főherczeg nádornak egy küldöttség mutatta be Alesuthon, ki azokat jóvá is hagyta egy irányi módosítással, t. i. «Commerzhaus»-ot (kereskedelmi ház) kijavította «Handelstandsgebäude» (kereskedelmi testületi épület)-re. — A részvényesek névjegyzékét a mellékletek közt közlöm.

A testület épülete előtt levő nagy szabad téren török muzsika volt felállítva. A ház bejárata gránátos-örökkel volt megszállva, kik mögött kellő távolban a cs. kir. herczeg Eszterházy-ezred katonai sorfala kört alakított, a melyen át történt a legmagasabb és magas uraságok bevonulása. Ő cs. kir. Fensége József főherczeg, Ő Fenségével Ferdinánd főherczeggel való megérkezésekor, Ő Fenségeik a részvény-egylet tagjai által a legmélyebb hódolattal fogadtattak és az alapköletételre kijelölt helyre kísértettek, a hol Pest város tanácsa Ő Fenségeiket az őket megillető tisztelettel üdvözölte. Itt nyitotta meg a mostani helyettesített polgármester Boráros János az ünnepélyt az 1. sz. a. latin nyelvű tiszteletteljes üdvözlő beszéddel.

Ő cs. kir. Fensége a főherczeg ezután szintén latin nyelven kegyeskedett kijelenteni, hogy örömmel végzi ezt a cselekvényt, mint általában mindent, a mi ennek a városnak fejlődését előmozdíthatná, a mely joggal tekintetik a birodalom központjának, a honnan kellene az ország kereskedelmét és minden üdvös intézményt az egész javára fejleszteni.

Erre előlépett Liedemann Sámuel János, mint a kereskedelmi testületi részvény-egyletnek választott szónoka és a 11. sz. a. beszédben előterjeszté a pesti kereskedelmi testület gondolatait és érzelmeit.

Erre az üdvözlő beszédre is méltóztatott Ő cs. kir. Fensége a főherczeg nádor kegyteljesen német nyelven válaszolni, dicsérve az épület megindításánál és eddigi folytatásánál tanúsított czélszerű tevékenységet, böles utalással az ország kereskedelme emelésének igaz eszközeire és útjaira és a kereskedelmi testületnek szeretetteljes felbátorításával atyai kormányunknak ebben a tekintetben is jótékony szándékainak okos és erélyes végrehajtására.

Most az építkezési vállalat történeti rajza vagy az alapkövetétel okmánya német nyelven III. sz. a., a részvény-egyleti tag Valero Antal által olvastatott fel, a melylyel a magyar nyelvű IV. sz. okmány teljesen azonos tartalmú.

Ezek a beszédek után a magas jelenlevőknek felmutatott az üvegcsővekben légmentesen elzárt, ezenkívül még fatokban őrizett 4 pergament tekercs és 4 épületi terv a kristály szelenczékben és fatokokban elzárt, mostani pénzekkel és a részvény-egylet pecsétjének lenyomatával. Ezek közül az *egyik* tekercs a fentemlített okmányt, német nyelven III. sz. a. tartalmazza; a *másik* ugyanazt az okmányt magyar nyelven, IV. sz., mely két okmány az itteni szépíró, Fischer J. által csinosan íratott; ezekhez csatoltatott az 1826. évi városi tanácsi restauratióknak abban az évben nyomtatásban megjelent jegyzéke, a melyben fel van jegyezve a szabad kir. város összes tanácsosainak és többi hivatalnokainak valamint az összes választó polgároknak neve, a cím hátlapján azonban megemlíttetnek az azóta elhalt és a jelenleg mint helyettesek működő személyek; a *harmadik* pergament tekercs, a mely kiváló szorgalommal és rendkívül szépen kiállított könyomat, a kereskedelmi testületi részvény-egylet részvényeseinek jegyzékét, a minden egyes által birt részvények számával tartalmazza; a csövek négytől hétig magukban foglalják a kereskedelmi testület épülete földalatti részének, a földszintnek és a felső emeleteknek és a homlokzatnak Hild József építő-mester által rajzolt terveit; a *nyolczadik* a kereskedelmi testületi részvény-egyletnek egy eredeti valóságos, csak a tulajdonos nevével és számaival el nem látott rézmetszetű részvényét. A két légmentesen elzárt és fatokkal ellátott kristály szelenczében van a részvény-egylet pecsétje vörös viasz lenyomatban, jelképezve az épületnek a rakodó part felőli

homlokzatát és a most forgalomban levő pénzeknek következő darabjai: egy bankjegy, egy váltójegy, egy előlegezési jegy, egy cs. kir. arany, egy ezüst cs. kir. tallér vagy két forintos, egy ezüst huszas, egy ezüst tizes, egy ezüst garas, egy egész és egy fél ezüst-réz krajczár, mindezek az érmek 1827. éviéek.

Mindezek a tárgyak azután az összes magas jelenlevők előtt az alapkőben szabadon fekvő masszív, szépen csiszolt, márvány fedéllel ellátott márvány-tartályba tétettek, a tartály fedele leragasztatott és a tartály nehéz kövel és ebből a célból már előre elkészített téglákkal elfedtetett és lezárattott. Hild építő-mester, most először Ő cs. kir. Fensége, a főherczeg nádornak átnyujtott egy ébenfa fogóval ellátott, tisztán csiszolt aczélkalapácsot, melylyel Ő Fensége a szokásos ütésekét végezte, és azután egy hasonló lapáton a maltert, melyet Ő Fensége az épületkövekre tett; ennél a cselekvénynél azután következett: kir. Fensége Ferdinánd főherczeg, Ő Kegyelmessége a magyar udvari-kamara elnöke: gróf Zichy Károly; a magas tábori kar; a tábla bárója és Kőrösmegye főispánja: báró Bedekovics; a kir. városi biztos és helytartósági tanácsos Mérey, a kir. tanácsos és tekintetes Pestmegye első alispánja Bárczay; a mostani helyettesített polgármester Boráros; a protomedicus és helytartósági tanácsos Lenhossék; továbbá minden rokon vallás összes papsága és végre a kereskedelmi testületi részvényes-egylet tagjai.

Végre a részvényes-egylet szószólója: Liedemann Sámuel János az egész ünnepélyt befejezte az v. szám alatti-ban foglalt szavakkal általánosan megköszönve a részvényes-egyletnek megtiszteltetését.

I.

A helyettesített polgármester Boráros János üdvözlő beszéde.

Fenséges császári királyi fejedelem, Ausztria főhercege, Magyarország nádora!

Ha a legjobb szónokok ékesszólásával rendelkezném, mégis képtelennek érezném magamat, hogy illően előadjam császári királyi Fenségednek ezen város és a haza oly sok polgára iránt együttesen és egyenkint tanusított kegyeit és jótékonyságait: de fogyatékos képességemen kívül ezt az idő sem engedné meg. A ma megkezdett mű legmagasabb kegyednek egy újabb bizonyítéka, melyről soha meg nem feledkezketünk. S örökké hálás emlékezetünkbe fogjuk tartani nem csak mi, de késő utódaink is, császári királyi Fenséged kegyét, oly sok emlék dicsóíti, a közjegyzőkönyvek tanúsítják. Ezen város tanácsa és választott polgársága mindezekért a kegyekért legalázatosabb és örökös háláját fejezi ki, s csak akkor lesz boldog, ha minél tovább élvezheti Fenségednek tartós kegyét és minden törekvése oda irányul, hogy e kegyre magát minden tekintetben érdemessé tegye.

II.

A pesti kereskedelmi testületi részvény-egylet szószólója: Liedemann Sámuel János úr beszéde.

A mérhetlen szerencsében, hogy cs. kir. Fenségedet ennek az épületnek küszöbén a legalázatosabb hódolattal üdvözölhessem, a részvény-egylet akaratából ősz hajam részesült.

Nem képzelhetek magamnak kereskedő-testvéreim részéről nagyszerűbb jutalmat, mint a midőn cs. kir. Fenségednek a legmélyebb hódolatot nemcsak a saját, hanem a részvény-egylet összes tagjai nevében fejezhetem ki. — *Önnek*, fenséges Főherczeg igazán meghatott szívvel köszönetet mondok *azért*, hogy az alapkő-letétele miatt előterjesztett legalázatosabb kérelmünket kegyeskedett teljesíteni és ezzel a nyilvánosság előtt tanusítani, hogy az a második alázatos esedezésünket sem méltóztatott elutasítani, hogy *ennek az egyletnek védura és jóakaró pártfogója* legyen.

Miként ezen külömben pusztá Dunaparton csak Fenségednek jótékony magas befolyásával a legszebb házak sora nőtt fel a város díszére és az összes bennünket meglátogató bel- és külföldi vendégek bámulatára; — miként ezen neve folytán nekünk dícső utcza sarkán egy épület emelkedik, mely alapjaiban épen oly szilárdul, mint alakjaiban szépen álljon előttünk; miként a kereskedelmi egylet emléke, melynek erejéből felépült, ebben a városban valószínűen soha sem fog megszűnni; úgy örökkön-örökké változhatlanul álljon fenn a cél, melyet ennek az épületnek az alapítók kijelöltek, — a cél, melynek köszönhetjük a szerencsét, hogy cs. kir. Fenséged legmagasabb védelmének örvendhetünk. Dolgozzunk mi élők legjobb erőnkkel e cél elérésén és folytassák utódaink a legszerencsésebb sikerrel *azt*, a *mit* mi megkezdtünk, hogy ennek a háznak viszontagságai, messzeterjedő hasznos következményei miatt, hazánk történetében mindig emlékezetesek maradjanak; s azon sok jótétemény közt, melyet legkegyelmesebb köztiszteletű nádorunk hazánk iránt tanusított, élete történetében különösen ez is találja meg kellő helyét! Mert legkegyelmesebb ország-atyánk, I. Ferencz

kegyes jóváhagyását Fenséges herczegünk az *Ön* legmagasabb szószólásának köszönhetjük és ha kegyes uralkodónak atyai szive örvend alattvalói emelkedő szerencsájének, Fenséged az, ki szívének hazánkban ezt az örömet megszerzi.

Hálásan ismerjük el a legmagasabb és magas kormányzóknak, valamint a tekintetes városi tanácsnak a kebelökből itt megjelent, nagyrabecsült és tiszteletreméltó urak által tanusított részvételét.

A gyenge növény, a melyet a jelen pillanatban ezen a telken felcsirázni látunk, hogy felvirágozhasson, a legjobb fejedelem kegyén és a legkegyelmesebb pártfogónk legmagasabb védelmén kívül, még az *Önök* szeretetteljes ápolását is igényli, a melyet köteles alázattal kérünk is.

Szemeim aligha fogják többé látni ennek az áldásdús növénynek teljes kifejlődését; de ha fenn kifejezett óhajaimhoz képest fog védeni és ápoltatni: virágzása csakis örvendetes lehet a szemnek és áldásdús hazánknek; — és a midőn ennek a távoli kilátásnak, mint ősz öreg ember örvendek, egyszersmind kérem az Istent, hogy engedje teljesedésbe menni és kegyelmébe ajánlom azon kereskedő-testvéreimnek hű és okos fáradozásait, kikre a részvényes-egylet az ügynek végrehajtását és gondozását bízni fogja.

III.

A' Pesti Kereskedő-ház' talpköve' le-tételének oklevele.

Ő Császári Királyi Apostoli Felségének Első Ferentznek, Az Austriai birodalom' Császáranak és Magyar Ország' Királyának s' a' t. áldással tellyes uralkodása alatt;

Ő Császári Királyi Fő-Hertzegeégének Jo'sefnek, Magyar Ország' Nádor Ispányának kegyes óltalma alatt; A' Pest Szabad Királyi Várasi Nemes Tisztviselő Karnak és A Tisztválasztó Polgár Uraknak örvendetes jelenlétében tétetett le ez a' Pesti Kereskedő-háznak talpköve 1828-dik esztendőben, Szent-Iván hava' 4-dikén.

Magyar Ország, a' mellyet a' kegyes Isteni gondviselés a természet adományainak külömbféle nemeivel bőven meg-áldott, sok ideig meg elégede természetményeinek tulajdon lakosai között és a' leg közelebbi barátságos szomszédsággal való tserélésével; míg végre nagyobb szükségeknek a' történetek' forgása által eszközöltetett ki-fejlődése felgerjesztette lakosaiban a' világ' kereskedésében való részvétel vágyját.

Pest, az Austriai Császári birodalomnak közepén, akadály nélküül való térségen, 's a' hajókázásra olly igen alkalmas Duna vizeknek partján való fekvése által elősegítettvén, Második Jósef Császárnak ditsőséges ország-lása alatt, a' leg-főbb polgári 's hadi kórmányszékeknek a' szomszéd Budára, a' fő törvényszékeknek pedig és a' Királyi Uníversitásnak magába ezen városba való általtételénél fogva, népességében, kiterjedésében 's hírében nevedett. Ez által ösztönöztetvén lakosainak munkássága, motsárokat és sivatag homokokat haszonvehető földekké, kunyhókat alkalmas lakásokká változtatott; esztendőnként szaporította a' nagyobb és jó ízlésű formákkal díszeskedő épületek' számát; 's ez által jobb alkalmatosságot nyújtott a' kereskedésre, és módot szolgáltatott annak kiterjedésére és nagyobb virágzására.

Kegyes jó akarattal szemlélte Felséges Urunk, Első Ferentz, ezen városnak gyarapodását, és kegyelmesen elősegítette azt. Serényebb virágzását, erejének jutalmas ki-fej-

tődését, a' kereskedésnek könnyebbülését és eszközeinek meg-szerzését Ő Császári Királyi Fő Hertzegségének Jó' sefnek, Országunk mélyen tisztelt Nádor Ispányának köszöni.

A' Kegyelmes Urunktól, Ő Császári Királyi Fő-Hertzegségének javallása szerint rendeltetett, és az Ő bölts kormánya alatt munkálódó Királyi Szépítő Biztosságnak köszönhetni, hogy az Új-váras (Leopold várasa) támadott; hogy a' többi külső várasok ki terjedtek; hogy az útszák tisztasága és egészséges volta földalatti tsatornák által előmozdított; hogy a' Duna' partja rendbe szedetett, és az itt való kereskedő-karnak szabása szerint el-készítettett a' ki-rakodó hely. E'hez van ragasztva az egyik oldalról két ház-hely, a' melly 1820-dik esztendőben több más a' Duna' partján fekvő ház-helyekkel együtt a' Királyi Szépítő Bizottságtól árúba botsáttatván, és a' kereskedő karnak több tagjaitól egy kereskedő háznak fel-állítására alkalmasnak íteltetvén, Stankovics Konstantin Úr által, ugyan azon kereskedő kar számára, annak végzése szerint meg vétetett.

Ő Császári Királyi Fő-Hertzegségének jóváhagyása és kegyes eszközlése által szerentsésen el-hárítottak azok az akadályok, a' mellyek ezen házhelyeknek a' kereskedő-kar által való birását ellenzették; és így lehetségessé tétetett ezen kereskedő-háznak, mint nem tsak ezen váras, hanem az egész ország' kereskedésének előmozdítására szolgáló egyesülés helyének fel-állítása és fel-építése.

Ezen szándék' végre hajtásának dísze a' pölgári privilegiált kereskedő-kar' akkori Elöljáróit, Stankovits Konstantin és Fröhlich Sámuel János urakat, illeti, a' kik nevezetesen az építésre meg-kivántató költségek össze-szerzése végett egy aktziás társaságot állítottak fel. Ezen aktziás társaság 1826-dikban állott össze olly köz meg-

egyezőssel, hogy abba csak olyanok vétessenek fel, a 'kik az itt való kereskedő-karnak bé-iktatott tagjai, vagy abba bé-iktathatók; hogy így a' társak aktziái lassanként a' polgári privilegiált kereskedő-karra által menvén, ez a' test az egész épületnek tulajdonossává lehessen.

Az ezen aktziás társaság' szabásaihoz képest választott ki-küldöttség' tagjai a következő aktziákkal bíró társ Urak valának, úgymint: Liedemann Sam. János, Kolb János, Kappel Fridrik, Sartory György János, Gross Ferentz, Musch Sebestyén, Takácsy György, Valero Antal, Fuchs Keresztély, Halbauer János és Weiss Adolf; Stan-kovits Konstantin és Fröhlich Sam. János Urakkal, a' Pesti polg. priv. kereskedő-kar' akkori első és második Elöljárójával és képviselőivel együtt. Mely kiküldöttség, leg idősebbik tagját, Liedemann Sam. János Urat, tette Elöl-ülőjévé; a' kinek előlülése alatt az aktziás társaságnak, ő általa javallott szabásai a' ki-küldöttségtől fontolóra vétettek, azután pedig magától a' társaságtól elfogadtattak és meg-erősítették.

Valamint az épület' plánuma, mellyet Hild József építő-mester készített, úgy az aktziás egyesületnek a' társaságtól fel tett, meg fontolt és elfogadott plánuma is, Ő Csász. Kir. Fő-Hertzegeének Jó'sefnek, Országunk Nádor-Ispányának, Po'sonban, mint az Ország' gyűlésén való akkori tartózkodásának helyén, Kappel Fridrik, Valero Antal és Halbauer János Uraktól, mint a' társaságnak e' végre kiküldött tagjaitól, és Hild József építőmestertől eleibe terjesztetett; és Ő Cs. Kir. Fő-Hertzege alázatosan és bizodalmasan meg kérettetett, hogy ezt az intézetet hat-hatós óltalmával és kegyes pártfogásával boldogítani méltóztatnék.

Kegyelmesen reá állván Ő Csász. Kir. Fő Hertzege

e' kérelemre', a' kereskedő-ház' fel-építése Hild József építőmesterre bizattatott, és 1827-dik esztendőben bőjt-máshavának az elején valósággal el-kezdett, és az épület ugyan abban az esztendőben fedél alá is hozattatott; minekutánna az aktziás társaságtól újonnan egy az építés béfejezéséig munkálandó kiküldöttség választatott volna, «melynek Elölülője Sartory György János Úr, tagjai pedig Liedemann Sam. János, Stankovits Konstantin, Fröhlich Sam. János, Kolb János, Kappel Fridrik, Gross Ferencz, Valero Antal, Takácsy György, Fuchs Keresztély, Vrányi Konstantin, Halbauer János, egyszer'smind az aktziás társaság' pénztárnoka, továbbá Musch Sebestyén és Trifonovits János, a' polg. priv. kereskedő-karnak első és második Elöljárója 's képviselői, és az aktziás társaság 'Aktuáriusa, Heller János, Urak valának. Az épületnek talpköve azonban még le nem tétetett.

A' vólt tudniillik ezen aktziás társaságnak forró óhaj-tása, hogy mélyen tisztelt Ótalmazójának áldást hozó keze tegye le a' talpkövet: úgy tekintvén ezen kivánt történetet, mint abbéli reménye' tellyesedésének zálogát, hogy el fog érettetni ezen intézetnek jeles tzélja, és áldás fog terjedni általa az egész hazára.

Ő Cs. K. Fő-Hertzezségének a' köz-jóért buzgó, és minden nemes, nagy és hasznos szándéknak előmozdítására hajlandó lelke kegyesen méltóztatott fogadni, az ebbeli alázatos esedezést; 's ennél fogva Ő Cs. K. Fő-Hertzezségének Po' sonból az Ország-gyűléséről való óhajtott szerentsés vissza érkezése után, az építés második esztendejében, az 1828-dik esztendő Szent Iván havának negyedik napján, az Ő Cs. K. Fő-Hertzezsége, Országunk Nádor Ispánya Hitves Társának, Mária Dorottya Würtembergi Kir. Hertzeg-Aszszonynak, nevét viselő útsza végén, ezen kereskedő-ház talp-

kövének letétele Ő Cs. K. Fő-Hertzegeinek tulajdon keze által véghez ment. Melly kegyelemért az ezen kereskedő-ház' fel-állítására össze állott aktziás társaság, a' mellynek ok-levelei, szabásai és társainak nevei a' talpkőhöz mellékeltek, Ő Cs. K. Fő-Hertzege iránt való buzgó hálaadását mély tisztelettel ki-jelenti.

Vajha el-érettetnék ezen intézetnek tzielja, melly abban áll, hogy olly egyesülés pontja eszközöltessék, a' hol a' honni természetők a' természetmények' el-adására és széllyelhordására ügyes kereskedőkkel össze-találkozhassanak, hazánk' természeti kintseiről, azoknak nemesítéséről, használásáról, és el-adásáról egymással tanátskozhassanak, és illy módon az Ország' kereskedését gyarapítsák, lakosainak tehetőségét neveljék, és országunkat a többi kereskedés által virágzó országok' sorába emeljék, városunknak pedig Európa jelesebb kereskedő városai között szerezzenek helyet.

Legyen — Felséges Királyunknak és Urunknak kegyes indulatjához, Felséges Óltalmazonknak bölts és a' köz-jóra tzielozó irányzásához képest, a' részt-vevő kereskedőknek szíves óhajtasánál és buzgó igyekezeténél fogva s a' polg. Nemes Tisztviselő-Karnak jó akaró pártfogása mellett — legyen böl dog előmenetele és kivánt foganatja ezen intézetnek: hogy javára szolgáljon ezen város minden polgárainak és lakosainak, és az egész hazára ki-terjedjen áldása!

IV.

A kereskedelmi testületi részvény-egylet szónóelője: Liedemann Samuel János záróbeszéde.

Hála neked, kegyes Isten, hogy arra méltattál bennünket, hogy ezt a napot megélhessük.

Tekints le áldásthozólag legkegyelmesebb országatyánkra és az egész fönséges császári családra, hogy legkésőbbi utódaink is örvendhessenek védelmének és atyai kegyének!

Áldd meg szeretett nádorunkat, minden nagynak, jónak és hasznosnak előmozdítóját, ezen újonnan alapított intézetnek védurát!

Áldd meg fenséges nejét, Mária Dorottyát, ki nevét adta az új, pompás épületei által a városnak első sorába emelkedett utcának, a melynek végén ez a ház is pompázni fog!

Engedd, hogy a reményteljes István, Sándor hercegek és Hermina hercegnő szüleik, az ország, ezen város és ezen egylet örömeire nagyranöjjen!

Magyarország magas rendeinek, a legmagasabb és magas országos hatóságoknak adj bölcsességet, kegyelmet és nekünk kegyes jóakarataikat!

Mindenek előtt engedd, hogy a tekintetes városi tanács fáradozásainkat jóakarattal lássa és mozdítsa elő!

S végre, mivel az ország javát a kereskedelemnek e házba való befogadása által kell igyekeznünk előmozdítani, engedd, hogy törekvéseinknek ezt a fontos, tiszteletre méltó célját változhatlanul tartsuk szemeink előtt és híven kövessük.

Éljen Ő Felsége a császár és az egész Fenséges császári ház!

Éljen Ő cs. kir. Fensége József Antal főherczeg nádor Ő Fensége Mária Dorethea herczegnővel, házának herczegével és herczegnőivel!

Éljen Ő kir. Fensége Ferdinánd főherczeg, Magyarország kormányzó tábornoka!

Éljenek hazánk rendei és tekintetes Pestmegye.

Éljenek a legmagasabb és magas kormány székek elnökei és többi hivatalnokai!

Éljen a tekintetes városi tanács a polgárság képviselőivel és az egész polgársággal!

Meg kell itt emlékeznünk arról, hogy választmányunk 1827 november 19-én tartott ülésében Liedemann Sámuel János felvetette az eszmét és fel is olvasta a vonatkozó kérvényt, mely szerint is a cs. kir. alsó-ausztriai nemzeti bank a testület épületében fiókot nyisson, illetőleg ide helyezze át a Budán a várban létező beváltó pénztárát. A választmány november 26-án tartott ülésében helyeselte az indítványt, elfogadta a vonatkozó kérvényt és átnyújtásával Liedemann Frigyes János, helybeli nagykereskedőt bízta meg, ki atyja (Liedemann Sámuel János) nyilatkozata szerint 28-án úgy is Bécsbe megy.

Erre a kérvényre a szab. osztrák nemzeti bank igazgatósága 1827 deczember 13-án 1441/17. sz. a. válaszolta, hogy nem ismeri ugyan félre az előnyöket és a kényelmet, mely a budai bankjegyfelváltó- és beváltó pénztárnak Pestre való áthelyezéséből az ottani kereskedőségre hárámlana, és ennek a kérelemnek bizonyára eleget is akarna tenni, hogy a kereskedelmi vállalatokat lehetőleg megkönnyítse, ha a kérelem teljesítését nyugodtan össze lehet egyeztetni az intézet biztosságával, az ott őrzött pénzeknek szükséges

ellenőrzésével és a budai cs. kir. pénztárakkal való egyéb üzleti összeköttetésekkel. Mivel azonban a kereskedelmi testületnek új épülete valószínűleg más czéloknek is fog szolgálni s e miatt még nyomozásokat és tárgyalásokat kell folytatni, ezért még ezidőszerint végleges határozatot nem hozhat, hanem egyidejűleg a cs. kir. pénzügyminiszteriumot keresi meg a helyi szemle megtartására és a szükséges adatok beszerzésére. Végleges határozatát annak idején fogja tudatni.

A választmány ennek az értesítésnek vétele után József főherczeg nádort küldöttség által kérte meg a közbenjárásra. Pártfogásába vette-e a nádor ezt az ügyet: nem tudjuk. A nemzeti bank igazgatósága 1828 január 17-én 86/17. sz. a. hozott határozattal kijelentette, hogy a kérelmet még akkor sem lehetne teljesíteni, ha a kilátásba helyezett új helyiségek be is rendeztetnének.

Nem ugyan a részvénytársaság, hanem gróf Széchenyi István kezdeményezte, hogy a nemzeti kaszinó bérbe vegye az összes I. emeleti helyiségeket. A bérleti szerződés megkötése végett hosszas alkudozások folytak. Nem a bérösszeg miatt, mely kezdettől fogva évi 3000 pfrtban állapítatott meg, hanem az I. emeleten levő nagyterem miatt, melyet a társaság az általa alakított kereskedelmi kaszinó érdekében szintén használni akart. Eleintén arra az állápontra helyezkedett, hogy hetenkint egyszer akarja a termet használni. Végre abban történt megállapodás, hogy a társaság azt évenként 12-szer használhassa. A nemzeti kaszinó a helyiségeket 1830 februárban vette át.

S talán nem lesz egészen érdektelen, ha itt felemlítjük, hogy a társaságnak 1830 deczember 28-án felvett jegyzőkönyve szerint a nemzeti kaszinó azt határozta el, hogy az 1831. évi farsangban hat bált fog rendezni. A részvény-

társaság, tekintettel arra, hogy már a nélkül is sok farsangi multság vétetett tervbe, megelégedett három bál tartásával és a következőkben állapította meg a belépti díjat : Egy bálra a belépti díj személyenkint másfél pfrt. Mind a három bálra való előfizetés esetében az egy személyre szóló jegyért három pfrtot, két személyre szóló jegyért hat pfrtot, s ezen túl pedig minden további személytől 2—2 frtot kell fizetni. Ezek a bálók voltak is az elsők, melyek a kereskedelmi épületnek nagytermében tartattak és a nemzeti kaszinóval közösen tartott bál jövedelmének betudásával 1420 frt 24 kr ppénz tiszta jövedelmet eredményeztek.

A társasági ügykezelést nézve, nem érdektelen, hogy minden látszólag fontosabb ügyben, mint p. o. a vállalkozókkal való szerződések kötése, kölcsönfelvétel, a kereskedelmi kaszinó alapítása, a házbérek megállapítása, a nemzeti kaszinóval kötendő haszonbéri szerződés miatt közgyűlés hivattott össze. A közgyűlésen az elnök elmondta az «összejövetel» célját, felolvastatta a tárgyra vonatkozó összes választmányi jegyzőkönyveket és irományokat; csak ezután indult meg a vita és hozatott meg a határozat. Nem egyszer történt, hogy az elnök a közgyűlést arra kérte, hogy függeszsze fel határozatát és ne foglaljon el állást addig, míg az ügyet magát és a választmány indokait nem ismeri. Rendes dolog volt, hogy a közgyűlés a választmány indítványait fogadta el.

Különben, hogy nemcsak fontos, hanem kisebbszerű ügyek is vitettek a közgyűlés elé, és hogy bátran lehetett a közgyűlés ügyét mindjárt a bálók után említeni, bizonyítja a következő eset. Az 1831 január 29-én tartott választmányi ülésen jelentette az elnök, hogy a nemzeti kaszinó részéről a társaságnak az az ajánlat tétetett, hogy közösen rendezzenek álarczos bált, «a nemesség igazgatása

alatt, a látogatók korlátozása nélkül. A bál jövedelméből a költségeken felül még levonassék a terem csillárját készített Daninger részére külön díjúl 200 pfrt, a többlet pedig egyenlően osztassék meg a kaszinó és a társaság közt.» A választmányban a vélemények szétágaztak és ezért a bál ügye a másnapra összehívott közgyűlés elé vitétt. Hosszas tanácskozás után szavazattöbbséggel elhatározatott, hogy a társaság álarczos bál rendezésében nem vesz részt, de másféle, nem álarczos bált szivesen rendez közösen a kaszinóval azzal a feltétellel, hogy a kiszolgáltatott jegyek a teremnek megfelelőleg korlátoztassanak és hogy a bál közös igazgatás mellett rendeztessék, a többi feltételeket elfogadja.

Kiegészítjük eddigi ismertetésünket az 1832. évi zárszámadásból vett néhány adattal.

Építési költségekre kiadatott

1827-ben	39,224	frt	14	kr.	ppénzben
1828-ban	30,677	«	33	«	«
1829-ben	31,693	«	36	«	«
1830-ban	23,052	«	7	«	«
1831-ben	4,701	«	22	«	«
1832-ben	90	«	34	«	«
összesen		129,439	frt	26	kr.	ppénzben.

Előirányoztatik még 4000 pfrt. lakatos munkákra és a szomszéd Hudetz János által épített közös falnak biróilag vagy egyességileg megállapítandó költségeire.

A társaság hitelezői.

Nemzeti kaszinó	10,000	pfrt
Vrányi Konstantin	12,000	«
Spanraft János, esztergomi lakos	4,000	«
Kray bárónő	4,000	«
Thurn Pál	1,000	«
Zichy László gróf.	4,000	«
		35,000	pfrt.

Ezekre a tartozásokra 1832-ben 1980 pfrt kamatot fizetett ki, mi közel 5'66 százaléknak felel meg.

Fontosabb ennél a házbérjövedelem, mely is vala 1829-ben 1332 pfrt, 1830-ban 6357 pfrt, 1831-ben 8293 pfrt, 1832-ben 7929 frt 30 kr. ppénzben. A házbérjövedelmeket még kiegészíti a bálók tiszta jövedelme, mely volt, mint említettett, 1831-ben 1420 frt 24 kr., 1832-ben pedig 1425 frt 12 kr. ppénzben. Adóban fizettetett 1831-ben 138 frt 36 kr., 1832-ben 170 frt 10 kr. ppénzben. Osztalékra fordítottatott 1830/1-ben 4951 frt 34 kr., 1831/2-ben 6441 frt 24 kr. ppénzben.

Befejezésül közöljük az 1858. évben az alapszabályokon eszközölt lényegesebb módosításokat. Mindenek előtt megállapítják, hogy az 1827—32. években 554 drb részvény egyenkint 200 pfrtról állítottatott ki, 1853-ban azonban adóságok törlesztésére és nagyobb mérvű javítások eszközlésére ismét 150 drb részvény bocsáttatott ki egyenkint 300 pfrt befizetéssel, de csak 200 pfrt névértékről állítottatott ki és e szerint a társaságnak alaptőkéje 155,800 pfrt huszasokban számítva. Továbbá kijelentik, hogy a részvények az 1857 február 21-én tartott közgyűlés határozata értelmében minden év deczember 1-én beváltandó szelvényekkel, valamint talonnal láttattak el.

Fentartva továbbra is azt az intézkedést, hogy kölcsönt csakis a közgyűlési határozat folytán szabad felvenni, kijelentik, hogy az illető kölcsönokmányt az elnöknek, a polg. kereskedők testülete egy képviselőjének és a pénztárnoknak kell aláírni.

Eltörlik a régi alapszabályoknak azt az intézkedését, hogy a kereskedők osztályába nem tartozó örökösök részvényeikkel a polg. kereskedők testületét kötelesek megkinálni, miután a nevezett testületnek elővásárlási joga és

továbbá az az intézkedés, hogy részvényeket csakis testületi tag vagy a polgári vagy a nagykereskedők testületébe felvehető kereskedő nevére szabad átírni, kellő biztosítékot nyujt arra nézve, hogy a ház nem fog elidegeníttetni és céljától elvonatni.

A részvényeknek túlnyomó része ma a polgári kereskedelmi testület birtokában van.

V.

A kereskedelmi testületi épület kaszinója alapszabályainak kivonata.

Bevezetésül csak annyit kell megemlítenünk, hogy a kaszinó alakítása végett a társaság a lépéseket még 1827-ben tette meg. Csak hosszas utánjárással sikerült az alapszabályok jóváhagyását 1829-ben kieszközölni. A kaszinó az ötvenes évek elején szünt meg és beolvadt a mai «Lloyd» társaságba.

1. A kaszinó, a kereskedelmi testületi épület céljának megfelelőleg központ legyen a vevő és eladó, a termelő földesúr és kereskedő számára, a melyen a kereskedőközönség társas szórakozás mellett összegyűl, egymással találkozik és könnyű módon ismeretséget és üzleteket köthet. Mindenkinek, ki a kaszinóba jön, ott üdítő szereket, ételt és italt szabad kiszolgálni.

2. A kaszinóba való belépésre az annak idején megállapítandó beiratási és előfizetési díj lefizetésének feltétele alatt jogosítottak: *a)* a kereskedelmi testületi épület részvénytársaságnak részvényesei, mint a kaszinó alapítói, *b)* minden szolid és jó erkölcsű, jóhírű kereskedő, *c)* termelők, földbirtokosok, tudósok és művészek, *d)* idegenek,

így külföldiek, mint belföldiek, ha szolid jelleműek és a társaságnak egy tagja által bevezettetnek.

3. Az itteni városi tanácsosoknak szabad bemenet biztosítatik.

4—5. A kaszinó intézet a kereskedelmi testületi épület-részvénytársaság mindenkori elnökének igazgatása alatt áll, ki minden ügy felett a kaszinó tagjai által szavazattöbbséggel évenként megválasztandó választmány nyal tanácskozik. A választmány áll 12 tagból, kiknek legalább is felét a kereskedelmi testület épülete részvényesei közül kell választani.

6. A felvételért az elnöknek kell jelentkezni s nála egy felvételt kérő ívet kell a foglalkozás megjelölésével aláírni. A felvétel fölött a választmány határoz, mely véleménykülönbség esetén golyózással szavaz. A fehér golyók többsége dönt.

7—10. A kaszinó intézet kiadásai fedeztetnek a tagok előfizetési díjaival. A havi előfizetéseket a hó elején, az éviéket azonban vagy az egész évre vagy egy félévre lehet, de egy negyedévre feltétlenül előre kell fizetni. A késedelmes a tagok névjegyzékében töröltetik és megszűnik a kaszinó tagja lenni. A díjakat a felügyelő szedi be és számolja el hetenkint, nagyobb bevételek esetén még ugyanazon a napon, az elnöknek. Az évi zárszámadást a kereskedelmi testületi épület részvénytársaság közgyűlésének és azután a kaszinó tagjainak kell bemutatni.

12. A kaszinónak belső berendezését illetőleg megállapítatik, hogy az épület kávésa és vendéglőse lássa el a kaszinót üdítő szerekkel, étellel és itallal és mivel ezeknek helyiségei földszint lesznek, a kaszinó helyiségei az emeleten rendeztessenek be és állniok kell: a) egy összejövetelekre és nyilvános multságokra, valamint beszél-

getésekre szolgáló teremből, *b)* egy nagy szobából, melyben ki lesznek téve és olvastathatnak a legfelsőbb helyen engedélyezett hírlapok, de a melyben épen úgy, mint a teremben nem szabad dohányozni, *c)* egy olvasó-szobából, melyben a dohányzás megengedett, *d)* egy értekezletnek szolgáló szobából, *e)* egy billárd-szobából, *f)* egy vagy két játék-szobából megengedett játékokra, *g)* egy kis levéltári szobából, melyben egyszersmind tartja az igazgatóság tanácskozásait, *h)* a kaszinó-felügyelő lakásából.

13. A jórend fentartása érdekében határoztatik, hogy *a)* egy könyv tartassék, a melybe minden tag bejegyzi a nevét, *b)* egy könyv, a melybe minden idegen, ki a kaszinóba bevezettetik, beírja a nevét és mellé külön rovatban beírja a nevét az a tag, ki őt a kaszinóba bevezette. Ha a bevezetett itteni lakos, csak egyszer vezettethetik be, hogy alkalma legyen a kaszinót láthatni. De ha idegen, itten átutazó vagy üzletei miatt itt csak rövid ideig tartózkodó, a kaszinóba való bejárás neki legfőlebb 14 napra vagy a vásár idejére engedtetik meg.

A jórendnek egyéb szabványait talán fölösleges közölni. Az alapszabályok intézkedéseiből legfőlebb még azt lehet kiemelni, hogy a tagok száma korlátlan, továbbá, hogy nők bevezettethetnek ugyan egyszer a kaszinóba, hogy berendezését nekik megmutassák, de — kivéve a nyilvános multságokat — a kaszinóba be nem léphetnek.

VI.

A kereskedelmi csarnok szabályzata.

A czél, melyet a kereskedelmi testület az épületi részvénytársaság alakításánál szem előtt tartott és a melyet tőle telhetőleg mindig megvalósítani és előmozdítani törekszik, abban a közös törekvésben áll, hogy hazánkban a kereskedelem fejlesztessék és lehető tökéletességre emeltessek; hogy azonban mindenek előtt a kereskedelmi testület épületében helyiség nyittassék, a melyben a hazai terményeknek úgy termelője, mint vevője és a kereskedő összejöjjen, egymást közelebb ismerni tanulja, a kereskedelemnek és a fogyasztásnak kínálgató termények, kézművek és gyártmányok forgalmát megbeszélje és alkalmat találjon egymás közt üzleteket kötni.

Az első lépés arra nézve, hogy a jelzett szándék megvalósíttassék és hogy a földbirtokosok és a kereskedők közt kölcsönös bizalom létesíttessék, megtörtént a kereskedelmi kaszinó megnyitásával.

Hogy azonban a kitűzött czél még inkább megvalósíttassék, a második lépés abban fogna megtörténni, hogy a kereskedelmi testület épületében földszint levő csarnok megnyittatik és a jövőben úgynevezendő tőzsde-forgalomra berendeztetik.

Ebbe a kereskedelmi csarnokba ne csak kereskedők léphessenek be, hanem rangkülönbség nélkül minden igaz ember, ki kereskedelmi ügyletekkel foglalkozik és a ki szolid ügyleteket szándékozik kötni, sőt az olyan is, ki kereskedelmi ügyletekről felvilágosításokat akar szerezni.

De hogy ebben az intézetben a tisztos magaviseleten

kívül a szükséges rend is meglegyen, szükségesnek találtatott, hogy ezt illetőleg a következő határozatok állapíttassanak meg.

1. §. Mindenki, ki a kereskedelmi csarnokba belépni akar, köteles belépti jegyet váltani, melyért egy pfrtot tartozik fizetni, a mely jegy váltásának idejétől fogva a következő évi márczius hó 1-ig maradjon érvényben.

2. §. Az idegenek ezen fizetés alól mentesek, de kötelesek maguknak a kereskedelmi csarnoknak helybeli tagja által belépti jegyet szerezni és a midőn a kereskedelmi csarnokot első ízben látogatják meg: nevöket, foglalkozásukat és lakhelyöket az ottan levő idegenek könyvébe bejegyezni, mely mellé az jegyzi nevét, ki az idegennek a belépti jegyet megszerezte. Abban az esetben, midőn az idegen a bevezető nélkül jelenik meg, saját nevén kívül annak nevét is be tartozik írni, ki által a belépti jogot megszerezte.

3. §. Azok az idegenek, kik ugyan állandó lakhelyöket nem ebben a városban tartják, de mégis az évnek legnagyobb részében itt tartózkodnak, a csarnokot illetőleg nem tekintethetnek idegeneknek és maguknak az egy pfrtnyi belépti díj lefizetésével tartoznak belépti jegyet váltani.

4. §. Miután ez a csarnok üzleti alkukra van szánva, abban sem élvezeti szereket nem szabad kiszolgáltatni, sem játszani, sem dohányozni nem szabad, mindezeknek kielégítésére alkalmat nyújt a mellette levő kávéház, a nélkül azonban, hogy ezt a közlekedést a csarnokba vezető ajtón át fenn lehetne tartani.

5. §. A csarnokban csendes, nem igen zajos magaviselet feltételeztetik, hogy a különböző felek közt folyó üzleti alkudozások ne zavartassanak.

6. §. Szintúgy nincs megengedve, hogy előálló félre-

értések esetén a felek hangos szóváltásokba ereszkedjenek.

7. §. A csarnok, a vásár- és ünnepnapokat kivéve, minden egyéb tekintet figyelmen kívül hagyásával naponként délelőtt 11 órakor nyitattik meg és pont egy órakor záratik be, a miért is mindenkinek, a kinek netalán még valami végzendője lenne, a csarnok zárása félegykor egyszeri, háromegyed egykor kétszeri és egy órakor háromszori csengetéssel adatik tudtára.

8. §. A rend fentartására szolgál az öt tagú bizottság, a melyben két izraelita is figyelembe fog vétetni. Ezek maguk közül egyet elnöknek választanak.

Hivatalnokoskodási idejük egy évben állapíttatik meg, a mely idő leteltével kilépnek és mások által helyettesítetnek.

Mindig azon helybeli kereskedők közül választandók, kik ennek a csarnoknak tagjai és megválasztatnak azon kereskedők által, kik a csarnokba be vannak kebelezve.

9. §. A bizottságnak kötelessége:

a) hogy azoknak, kik belépti jegyet akarnak váltani, a személy szoliditására való tekintettel szolgáltatassák ki a jegyet;

b) hogy közülök naponként egynek (minden héten felváltva egy másiknak) azon idő alatt, hogy a csarnok nyitva áll, jelen kell lennie és hogy a jelenlevőnek neve köztudomású legyen, fel kell írva lennie a csarnokban egy táblára, még pedig azért, hogy adandó esetben tudni lehessen, hogy kihez kell fordulni;

c) hogy esetleges félreértéseket kiegyenlítsenek és a csendre és az általános tisztességes magaviseletre valamint a megállapított rend pontos betartására felügyeljenek;

d) hogy a bevételekről és az előleges tanácskozásokban megállapítandó kiadásokról számadást és tanácskozásaikról egy, legalább is hármuk által aláírt jegyzőkönyvet vezessenek, évenként történő kilépésöknél pedig utódaiknak úgy a tisztán lezárt számadásokat, mint a jegyzőkönyveket adják át.

10. §. Rendelkezik arról, hogy a helyiségekben esz-közlendő építési berendezéseket és változtatásokat fogantatás előtt a tulajdonos részvénytársaságnak be kell jelenteni.

Budapest, 1831 február 25-én.

Aláírva a kereskedelmi testületi-épület-részvénytársaság nevében

Sartory György János,
mint ezidőszerinti elnök.

FERENCZ JÓZSEF KERESKEDELMI KÓRHÁZ. BUDAPESTI KERESK. BETEGÁPOLÓ EGYLET.

(Elismert betegsegélyző-pénztár.)

I.

Fiatal egylettel van dolgunk, ha czimét és a betegsegélyzést rendező törvényt nézzük. De egy már félszázad óta áldásosan működő egylettel állunk szemben, ha eredetét tekintjük.

Utódja a Kanitz Manó kezdeményezésére Török János, Frölich Frigyes, de különösen Nádosy István hathatós támogatásával 1844-ben megindult és az alapszabályok jóváhagyása után az 1846 július 12-én tartott közgyűlésen megalakult «*Budapesti kereskedelmi nyugdíj- és betegápoló egyesület*»-nek.

A most említett egyesület czélja vala az alapszabályok szerint: «1. megbetegült tagjainak hajlékot, ápolást és orvoslást biztosítani; 2. tehetetlenség vagy halál eseteiben a tagokat vagy özvegyeiket és árváikat állandó nyugdíj által nyomor és inség ellen védeni. Elért 60 éves kor annyiba vétetik, mint a korbéli elgyengültség által okozott képtelenség a munkára.» A kitűzött kettős cél biztosítására pedig szükségesnek tartja, hogy kórház építtessék, továbbá, hogy megfelelő tőke gyűjtessék.

Czéljánál fogva az egyesületnek tulajdonkép három különböző alapról kellett volna gondoskodnia, u. m.: beteg-ápolási-, kórházi- és nyugdíj-alapról. Az alapszabályok 3. §-a csak egy alaptőkéről intézkedik, mely alakíttatik: 1. a felveendő tagok által fizetendő beiratási díjakból; 2. abból a tőkéből, mely a tagok által az első öt évben fizetendő évi járulékokból kamatoztatás által összegyűl; 3. a pesti két* kereskedelmi testület s egyéb jóltevők önkéntes adományaiból; 4. egyéb esetleges bevételekből, ajándékokból, hagyományokból stb. — A 35. §. azonban megállapítja, hogy a két intézetnek, u. m.: a nyugdíj- és ápoló-intézetnek alaptőkéje külön kezeltessék és számoltassék el és hogy a két alaptőke semmi szín alatt össze ne kevertessék. A 36. §. pedig rendeli, hogy a beiratási díjak fele, az évi járulék és pótösszegének egyharmada a betegápoló intézetet, a korkülönbségi pótlékok pedig egészen a nyugdíj-alapot illetik. — Nem intézkednek azonban az alapszabályok a többi 3—4 pont alatt említett bevételek hováfordításáról.

A dolog természetében fekszik, hogy az adomány és a taggyűjtés még az alakulás előtt indult meg és pedig az alakuló gyűlésen tett kijelentés szerint ezt megelőzőleg mintegy negyedfél hónappal. Az alakuló gyűlésig, Frölich Frigyes igazgató jelentése szerint, önkéntes járulékokban, adomá-

* Ezek alatt érteni kell a polgári és az izraelita kereskedelmi testületeket. A nagykereskedők testülete az alapszabályok készítésekor, még csak alakulóban volt többnyire az előbb említett két testület tagjai köréből. — E helyütt meg kell jegyezni, hogy a német és a magyar szöveg nem egyezik. Az eltérés nemesak abban áll, hogy a fent is irányadónak vett magyar szövegben a 3-ik és 4-ik pont a német szövegben 1-ső és 2-ik pont, mely után következik csak a magyar szövegnek 1-ső és 2-ik pontja, mint 3-ik és 4-ik pont, hanem abban is, hogy a német szöveg a kereskedelmi karról (Handelstand) általában és nem az akkor tényleg működött két testület-ről szól.

nyokban és egyéb bevételekben be-		
folyt	29,267	frt 25 kr.
Tagoknak beiratási díjában, évi járulé-		
kaiban, korkülönbözeti díjaiban be-		
fizettetett, illetőleg biztosított ..	5,283	frt —
	Összesen	34,550
		frt 25 kr.
Ebből le különféle kiadás, beleértve		
két tánczestélyt is ..	1,721	« 10 «
Tiszta vagyon ..	32,829	frt 15 kr.

Az egyesület ehhez képest 32,829 frt 15 krnyi, vagyis o. é. 34,467 frt 40 krnyi vagyonnal, illetőleg biztosított évi bevétellel alakult meg.

Működését mint betegápoló intézet, nézve azt, hogy az alapszabályok 12. §-a értelmében a tagok betegápolást csak egy év letelte után igényelhettek, 1847 május 1-én vala megkezdendő. Az alakuló gyűlésen megválasztott választmánynak első teendője vala, hogy kórházról gondoskodjék. Ez a kérdés a választmányt már az első, 1846 július 19-én tartott ülésben foglalkoztatta. Kimondatott, hogy az egyesület vagyoni viszonyait tekintve, melyek nem engedik meg az építkezést, gondoskodni kellend egy megfelelő bérbeveendő és kórháznak berendezendő helyiségről, időközben talán lehetséges lesz megfelelő olcsó telket vagy házat találni. Egyidejűleg bizottságot küldött ki, mely a kórház tervét elkészíttesse.

Röviddel reá Nádosy István a választmánynak a hársfa-utczában egy eladó telket jelölt ki. A kórházügyben kiküldött bizottság megerősített és megbízott az ajánlt telek megszerzésével. A bizottság a telek megvásárlásával Nádosyt bízta meg, ki az ideiglenes szerződést már október 18-án mutatta be a választmánynak, mely

felhatalmazta, hogy az ügyletet végérvényesen kösse meg. Az 1848 négyyszöglet tevő telek 4500 pfrron vétetett meg.

November 1-én a választmány már négy kórházi épület-tervnek is birtokában volt. Mielőtt azonban ebben az irányban határozatot hozna, Balassa János tanárnak, Piskovicz és Jakobovics orvosoknak adta ki a terveket orvosi szempontból való megvizsgálás végett. Ezek véleménye alapján az építési szerződés Pollák Ágoston építő-mesterrel kötött meg. Megállapított, hogy a kórháznak 1848 Szent-György napjára (ápril 24.) kell felépülnie. A szerződés egyéb részleteiről, különösen az építkezési költségekről nincs tudomásunk. Az 1847. évi közgyűlési jelentésben a kórház költsége — a telket is beleértve — 18,000 pfrrtal irányoztatott elő.

Pollák építő-mester hanyagsága, de némely az építkezés folyamában tapasztalt hiányok miatt a kórház nem készült el a kikötött időre. Már 1848 június végén megnyitható lett volna, de miután István főherczeg nádor még 1847 végén elfogadta vala az egylet védnökségét és ígéretet tett, hogy az ünnepélyes alapkövetétnél meg fog jelenni, a megnyitás a május 5-iki ülésben István főherczeg nádornak az országgyűlésen való elfoglaltságánál fogva Sz.-Jakab napjára (július 25.) halasztatott. A közbejött események akadályozták meg az ünnepélyes alapkövetélt és valószínűleg ezek okozták, hogy a kórház csak 1848 november 1-én nyilt meg. Julius hó 25-én azonban a választmány szokott ülését már az intézet helyiségében tartotta meg. Az ünnepélyes alapkövetétel csak 1850 augusztus 12-én foganosított. Az ünnepélyen Ő Felségét a királyt, báró Gehringer képviselte.

Még jóval a kórház megnyitása előtt gondoskodott a választmány a főorvosi állás betöltéséről és felajánlotta azt

Balassa János tanárnak. A választmányynak október 3-án tartott ülésében olvasták fel Balassa tanárnak az állást elfogadó nyilatkozatát. S ebben az ülésben állapított meg részére a tiszteletdíj a f. 1848. évre 100 pfrtban, azontúl pedig évi 200 pfrtban. Állásáról azonban már rövid idő múlva nagy elfoglaltságára való tekintettel leköszönt és helyébe Czappert választatott meg főorvosnak, ki ezt az állást 1859-ig bírta. Ekkor választatott meg a kórháznak mostani igazgatója csetneki dr. Jelenik Zsigmond főorvosnak.

Nem hagyhatjuk említetlenül, hogy a kórház — beleértve a telket és a berendezést — az 1849 június 16-án felvett választmányi jegyzőkönyv szerint o. é. 22,852 frt 90 krba került.

Az egyletnek tehát megvolt a saját kórháza, melyet, talán fölösleges is említeni, emberbarátok adományaiból emelt.

Gondoskodnia kellett tehát még csak a kórházi és a gyógykezelési költségekről, mert az alapszabályok 13. §-a értelmében a «házas tagok megbetegedés esetén külön kívánatukra az intézet által ingyen biztosított orvost és orvosságot lakásaikban használhatnak».

A kórházi és a gyógykezelési költségek fedezetére szolgált az alapszabályok 8. §-a értelmében a tagok által fizetendő évi 2 pfrtnyi járulék. Az egyletnek pedig 1848 május 1-én 261, 1849 május 1-én 264 tagja vala. A 2 pfrtnyi tagdíj e szerint legfölebb évi 528 pfrtot eredményezhetett, melylyel szembeállt a főorvosnak évi 200 pfrtnyi, az alorvosnak 100 pfrtnyi, a gondnok és a szolgák fizetése és a többi költségek. Ezekből is világos, hogy ezek a kiadások a tagok járulékaiban nem találhattak kellő fedezetet.

Ezt az aránytalanságot a választmányban korán kezdték észrevenni. A választmány már az 1851. évi rendes

közgyűlésen szándékozott ezt illetőleg indítványt tenni, de az ügyet elhalasztotta, mivel kevés tag megjelenésére lehetett számítani. A december 21-én tartott rendkívüli közgyűlésen azonban elhatározatott, hogy a kórházi díj 4 pfrtra emeltessék; ez ellenében azonban a tag a kórházban való ellátást, illetőleg a saját lakásán való kezelést nem egy év, hanem már három hónap múlva igényelhesse. — Ez az intézkedés sem vezetett eredményre, épen úgy, mint az elhatározott takarékoság, melynek egyik kifolyása vala, hogy Czappert főorvos, kinek évi tiszteletdíja időközben 300 pfrtra emeltetett, a választmánynak 1852 február 29-én bejelentett levelében kijelentette, hogy készséggel beleegyezik tiszteletdíjának leszállításába, miután az állást lényegileg emberbaráti érzelemből fogadta el és kívánja betölteni. Tiszteletdíja 1852 április 1-től tényleg évi 150 pfrtra szállítottatott le.

Lényeges változást az egylet egész szervezetében az 1852 december 26-án tartott rendes közgyűlésen* a választmányba taggá választott Kern Jakab idézett elő.

Már az első 1853-ban tartott választmányi ülésen az állapotokat tarthatatlanoknak jelentette ki és a jegyzőkönyv szerint szükségesnek tartotta, hogy a főnökök odahassanak, hogy segédek tömegesebben lépjenek be. A második február 2-án tartott ülésben kijelentette, hogy indítványát félreértették és tévesen foglalták jegyzőkönyvbe. Ő nem azt mondotta, hogy a főnökök akaratától tétessék függővé segédeknek az egyletbe való belépése, hanem a főnökök kérényezzék, hogy a segédek a belépésre törvény által köteleztessenek. Kiegészítette ezt az indítványt a február 20-án

* Az egyletnél az év május 1-től április 31-ig számított. Ekkor kezdődött először az év, az állampénzügyi évvel összhangzólag, november 1-vel. És ezért tartották meg a rendes közgyűlést a fent kitett napon, melyen a választmány 1851 május 1-től 1852 november 1-ig terjedő működéséről adott számot.

tartott ülésben azzal, hogy a betegápoló-egyletbe való kötelező belépés iránt az indítvány a kereskedelmi testületek által tétessék meg, melyek a számos kereskedő által már aláírt kérvényt előterjesztésök támogatására használják fel. A február 2-án tartott ülésben, minden valószínűség szerint ugyancsak Kern indítványára, elhatározott az alapszabályoknak tüzetes átnézése és módosítása és a módosításoknak a közgyűlés elé terjesztése.

Végre az 1853 július 2-án tartott választmányi ülésen Kern Jakab azt az indítványt tette, hogy a két pesti kereskedelmi testület kerestessék meg, hogy az egyletet kötelező járulmányokkal támogassák és a megkeresés fogalmazására Rós'a Lajos kéressék meg. — Ez az indítvány képezte a kiindulási pontot, mely a két testületet szorosabb kapcsolatba hozta az eglyettel és magának az eglyetnek teljes átalakítását eredményezte.

Nem kell talán említeniünk, hogy Kern Jakabnak a betegség esetére való kényszerbiztosítást illetőleg tett indítványa — mint ma mondanók — tárgyalanná vált a testületeknek megadott azon jog folytán, mely szerint is a segédeknek járulékok fizetésére kényszeríthették. Így csakis az eglyetnek a testületek részéről való támogatása jöhet még szóba.

Az eglyetnek a testületekhez intézett megkeresése nem maradt eredménytelen. Első sorban a polgári kereskedők testületével folytak a tárgyalások, mely befejezésük után 1853 szeptember 26-án kelt válaszában kijelentette, hogy a következő feltételek alatt hajlandó évi 1000 pfrrtal a betegápolás költségeihez járulni: *a)* ha a segédszemélyzet évi járuléka 4 frtban állapíttatik meg; *b)* ha a segédszemélyzet által teljesítendő évi járuléknak netalán szükségessé váló emelése kizárólag a testület elhatározásá-

nak tartatik fenn; *c)* ha elöregedett, önhibájuk nélkül elszegényedett kereskedő-főnökök az egylet által ingyenesen gyógykezeltetnek; *d)* ha a nyugdíj-alap a kórházi alaptól minden tekintetben elkülönítettik és az utóbbi által elért többlet ehhez is csatoltatik; *e)* ha a két testület az egylet választmányában a szavazatok kétharmadával lesz képviselve.

Ezeket a feltételeket az egylet választmánya 1853 november 1-én tartott ülésében elfogadhatóknak találta azzal a megjegyzéssel, hogy a kereskedő-főnököknek ingyenes gyógykezelése is csak az alapszabályokban említett betegségek esetében történék és hogy különösen a képviselet tekintetében a közgyűlés dönthet. S ebben az értelemben értesítette is a polg. kereskedők testületét. Ugyanebből az ülésből hivatott fel a nagykereskedők testülete, hogy a hozzá intézett megkeresésre nyilatkozzék. S már itt röviden megemlíthetjük, hogy a nagykereskedők testülete készségét jelentette ki a polg. kereskedők testülete által lekötözött járulékkal azonos évi járulékot ugyanazok a feltételek alatt biztosítani.

A választmány kérésére ebben az ügyben az előterjesztést az 1853 december 26-án tartott rendes közgyűlésnek Kern Jakab tette meg. Nem volna helyén itt az egész előterjesztést közölni, de talán mégis szabad egyes oly részleteket kiemelni, minőkkel a kényszer és önkéntes biztosítás vitájában ma is találkozhatunk.

«Az egylet» — mondja a bevezetésben — «mely két különböző egymással csak laza összefüggésben levő főosztályból áll, képviseletének lehető legczélszerűbb igazgatása és több évi fennállása daczára sem emelkedett s nem is emelkedhetett arra a magaslatra, melyet alapítói és kegyes jótévői méltán vártak.»

«A betegápoló intézet mindent nyújtott, a mit a mül-

tányos igények mellett tőle várhatni lehetett.... A nyugdíj-szabványok az egyesület fiatal koránál fogva ugyan még nem mutathatnak fel lényeges eredményeket. De általában minő eredményeket lehet az egyesületnek jósolni, minő ígéreteket lehetne tenni szolgáltatási képességének tartamáról, midőn az egyesülethez való csatlakozás oly csekély mérvben haladt előre, hogy tagjainak száma a 310-en felül nem emelkedett!?)»

«A közszellem hiánya, sajnos részvétlenség és közöny minden esetben oka ennek az elszomorító tapasztalatnak, melynek azonban arra a határozott meggyőződésre kell vezetnie, hogy csak lényeges ösztönző eszköz közbenjötté biztosíthatja az egyesületnek és emberbaráti működésének a biztos jövőt.»

S ezután kifejti, hogy a választmány az egyedüli hathatós eszközt abban látta, hogy ha a törvény kényszeríti a segédszemélyzetet, hogy legalább a betegápoláshoz mérsékelt járulékot szolgáltatson. Ebben az irányban történtek is lépések, melyek azonban a testületekre vonatkozó intézkedések folytán szükségtelenné váltak. S most, hogy az intézkedés megtörtént, a választmány abban a nézetben volt, hogy az egyesület jövőjét ne alapítsa bálók, hangversenyek, színházi előadások stb. eredményezte véletlen bevételekre, hanem annak szilárd alapokat biztosítson. Ezért is fordult a testületekhez, melyek készséggel engedtek a megkeresésnek. Feltételeiket méltányosoknak találja és ajánlja elfogadásra a közgyűlésnek.

A közgyűlés az előterjesztést jóváhagyta és az új alapszabályok kidolgozására bizottságot választott.

Nem terjeszkedhetünk ki az egyesület által készített alapszabálytervezet ismertetésére, a két kereskedelmi testületnek ebben a tárgyban egymás közt és az egyesülettel foly-

tatott tárgyalásaira.* Szorítkoznunk kell a betegápolást, illetőleg az egyesület és a két testület közt megállapított és a budai helytartósági osztály által 1858 évi június 4-én 15,860. sz. a. jóváhagyott alapszabályok** főintézkedéseinek bemutatására.

Az alapszabályokat megelőzi egy rövid bevezetés, mely röviden vázolja az egyesület keletkezését, célját. Megemlékszik arról, hogy nem vált oly mérvben közhasznúvá, mint azt célja és alapítóinak szándoka követeli és hogy ennek oka a belépési kényszer hiánya, mely kényszert elrendelték a testületek szervezetét megalapító minta-alapszabályok és hogy a két testület magát kötelezte, hogy évenként egy-egy ezer forinttal járul a betegápolási költségekhez.

Czélul tűzik ki, hogy a pesti kereskedelmi segédszemélyzet egyéneinek vallás- és korkülönbség nélkül az egyesület kórházában ellátás és orvosi segély nyújtassék. Segédszemélyzet alatt, a jegyzet szerint, csakis az üzleti segédek,

* Egy tényt talán mégis szabad itt megemlítenem, mely indokolja, hogy miért csatlakozott a polg. kereskedők testülete később az egyesülethez, mint a nagykereskedők testülete. Az egyesület választmánya és a polg. keresk. testülete közt az igazgatók választását illetőleg merült fel az utolsó pillanatban nézeteltérés. Az előbbi azokat a közgyűlésen, utóbbi pedig a választmány által akarta megválasztatni. Kern Jakab az egyesületnek 1854 december 26-ikán tartott közgyűlésen kívánta az ellentétet kiegyenlíteni és azt a módozatot ajánlotta, melyet a közgyűlés el is fogadott, hogy a közgyűlés válaszsza ugyan az igazgatókat, de nem a testületek tagjai, hanem a testületek által kiküldött választmányi tagok köréből. A polg. kereskedők testülete ragaszkodott javaslatához és az alkudozások ennek folytán megszakadtak. — Kern Jakab azonban súlyt fektetett arra, hogy a kereskedők, ha már testületileg el is vannak választva, legalább humanitárius téren egyesüljenek, tette meg az egyesületben az indítványt az alkudozásoknak újrafelvételére és javasolta azt a választási módozatot, mely végre eredménnyel járt és a kereskedőket a betegápolás terén egyesítette. — A polg. keresk. testületének csatlakozása az egyesület választmányának 1855 augusztus 25-én tartott ülésén jelentetett be.

** «A pesti kereskedelmi segédszemélyzet betegápolási egyesületének alapszabályai», az alapszabályoknak teljes czíme, jelezve ezzel is, hogy az egyesület két osztálya elvált.

könyvvivők, pénztárnokok, irodai alkalmazottak, raktárnokok, gyakornokok és inasok értendők. Nem tartoznak ide azok, kik a kereskedelmet nem tették élethivatásukká, mint a napidijasok, háziszolgák, hordárok, cselédek. A biztosított kedvezményben nemcsak a szolgálati idejük alatt, hanem a szolgálaton kívül egy éven belől megbetegedett segédek is részesülnek, feltéve, hogy a megállapított díjat az egyleti pénztárba pontosan befizették.

Mind a két testületnek főnök-tagjai is jogosítottak arra, hogy maguknak a megállapított díj fizetése ellenében az intézmény előnyeit biztosítsák, kötelesek azonban és pedig a már tényleg létező főnökök ebbeli szándékukat az alapszabályok jóváhagyásától számított hat hét alatt, az üzletöket később berendező főnökök pedig a jog megszerzésétől számított egy éven belől az egylet elnökénél bejelenteni és magukat a díjaknak megszakítás nélkül való pontos befizetésére kötelezni.

A betegek, kik bármely indokból előnyösebbnek tartanak a saját lakásukon való ápolást, tartoznak főnökiük beleegyező nyilatkozatát és az egyleti orvosnak véleményét, vagy a főnök távollétében csakis az egyleti orvosnak véleményét bemutatni, az orvos pedig köteles erről az igazgatóságnak azonnal jelentést tenni. A betegnek a saját lakásán való gyógykezelése fölött az igazgatóság határoz. Kivételt alkotnak azok az esetek, melyekben az egyleti orvos a betegnek kórházba való szállítását veszélyesnek vagy megengedhetlennek találja. A lakásukon kezelt betegeknek csakis ingyenes, az egyleti orvos által való gyógykezelésre és ingyenes gyógyszerekre van igényök.

A két testületnek saját vétkök nélkül tönkre jutott főnökei, ha nem léptek is be az egyletbe, feltéve, hogy nem szenvednek idült bajban, betegség esetén az egyleti kór-

házban ingyen gyógykezelésben és ellátásban részesülnek. A gyógyíthatlan bajban szenvedő a kórházi ápolásból általában ki van zárva és csakis azt igényelheti, hogy az egyleti orvos neki időközönként tanácssal szolgáljon.

Ha üres hely lenne, az idegen, de itt helyiütt megbetegedett kereskedő-osztálybeliek is felvétetnek a kórházban, de tartoznak gyógykezelésök egész tartamára a választmány által időközönként megállapítandó napi-illetéket fizetni.

Az egyletnek évi bevételeit képezi *a)* a betegápoló egyletet megillető, külön könyvelt tiszta vagyon jövedelme és ehhez képest az 1855 deczember végén volt vagyont alapítóként kell kezelni; *b)* a két kereskedelmi testület által az egyletnek biztosított évi összegek; *c)* a főnökök és a segédek által fizetendő járulék, a segédek járulékát a főnökök segédek fizetéséből levonni és negyedévenként előre beszolgáltatni tartoznak; *d)* a kereskedő-osztályhoz tartozó idegenek által fizetendő illetékek; *e)* emberbarátok által tett adományok és hagyományok.

A segédek havi járulékban o. é. 35 krt kötelesek fizetni. Szükség esetén a járulékot 52 és fél krra lehet emelni. A járulékért a főnök szavatol, ki köteles segédekének ki- és belépését a testületnek azonnal bejelenteni. A testületek a bejelentéseket minden negyedév lejárta előtt közlik az egylettel.

A betegeket kizárólag csakis az intézet orvosi személyzete gyógykezeli. Mégis a beteg megnyugtatóására, a menyiben ezt a kezelő orvos szükségesnek találná, egyszer az egylet költségére más orvost is meg lehet hívni tanácskozássra. Több orvosi tanácskozást azonban csakis a beteg költségére és csak azon feltétel alatt lehet tartani, ha ebbe a kezelő orvos határozottan beleegyezett. Ebben a kedvezményben a lakásán ápolat beteg is részesül, az orvos azon-

ban előbb köteles a beteg állapotáról az egylethez írásbeli véleményt beadni. Nagyobb műtétet csakis orvosi tanácskozás alapján és a beteg hozzátartozóinak előleges értesítése után szabad foganatosítani.

A gyógykezelés tartama úgy a kórházban, mint a lakásban a bejelentéstől számított hat hónap és kiterjed minden szükséges gyógyszerre, ásványvíz, valamint budapesti fürdő használatára, feltéve, hogy ezt az orvos a felgyógyuláshoz szükségesnek tartja. A légváltás vagy gyógyhelyek költségeit az egylet nem fedezi.

Intézi az egylet ügyeit a valláskülönbség nélkül 36 tagból alakítandó választmány. A tagok egyharmadát a nagykereskedők testülete, másik harmadát pedig a polgári kereskedők testülete nevezi ki, harmadik harmadát pedig az egylet közgyűlése választja. Választhatnak az egyleti tagok és a húsz éves kort már elért segédek. Választhatók pedig az egyleti tagok és azok a segédek, kik az utolsó öt év alatt a havi járulékot pontosan befizették.

A közgyűlés a testületek által kinevezett választmányi tagok közül három évre választ keresztény vallású elnököt és négy igazgatót, még pedig mindegyik testület köréből kettőt, egy keresztény és egy mózes vallásút.* Ezek válasz-

* Az egyletnek régi alapszabályai szerint két igazgatót kellett választani, egy keresztény és egy mózes vallásút. Az 1846. évi közgyűlésen Frólich Frigyes mint keresztény és Kanitz Manó, mint zsidó választatott meg. Kanitz az 1848 május 5-én tartott választmányi ülésen kötelességének tartotta bejelenteni, hogy, miután többé nem mózes vallású, az igazgatói állástól visszalép. Erre Weil Lipót választmányi tag a következő, említésre igen méltó nyilatkozatot tette: «Úgy vagyok meggyőződve, hogy nemcsak a magam nevében beszélek, hanem ennek a gyűlésnek véleményét fejezem ki, s különben ennek a nyilatkozatnak megtételére számos egyleti tag kért meg, midőn Kanitz igazgató urat megkérem, hogy igazgatói állását tovább is tartsa meg. Mi benne még mindig esakis egyletünknek főmegalapítóját és szilárd oszlopát látjuk és a benne való teljes bizalmunkat semmi sem ingathatja meg.» — Aggályok merülvén fel, hogy vajon nem ütköznék-e az alapszabályokba, ha Kanitz álla-

tásánál a testületek által kinevezett választmányi tagok szintén gyakorolnak választói jogot. Az elnök képviseli az egyletet és az igazgatóság tagjaival felváltva látja el a mindennapi ügyeket.

Közgyűlést évenként egyszer kell tartani. A már említett választásokon, az elnöki jelentés meghallgatásán és a pénztár megvizsgálására kiküldendő két tag megválasztásán kívül a közgyűlésnek hatáskörébe tartozik különösen, hogy tudomást vegyen a választmány által építési vagy egyéb egyleti czélokra felvett kölcsönről és törlesztési módzatairól és hogy az alapszabályok módosítása fölött határozzon. Különbén az alapszabályok módosításához szükséges a két testületnek és az illetékes hatóságnak jóváhagyása.

Sem a tér, sem az idő nem engedi, hogy itt részletesen vázoljuk azt a befolyást, melyet az egyletre, mint betegápoló intézetre, a két testülettel való szövetkezés gyakorolt. Nem a 2000 frt évi segély az egyedül fontos, ennél még fontosabb a tagok számának gyarapodása. A nagykereskedők testülete 1854-ben csatlakozott az egylethez, mint betegápoló intézethez és már az 1853/4. évre befizette az 1000 pfrtnyi segélyt. Ennek a csatlakozásnak eredménye vala, hogy a betegápoló intézetbe 567 tag lépett be, kik az említett számadási évben 2268 pfrtot fizettek be. A tagok száma, a tetemes kilépés daczára, a számadási év végén 837-re emelkedett.

Lényegesen szaporodtak a bevételek. Igaz, hogy emelkedtek a kiadások is. Hogy ezek közül csak néhányat említsünk, felhozzuk, hogy a főorvosnak díja 1855 január

sát megtartja, a választmány azt vallotta, hogy az alapszabályi intézkedés csak a választásra, de nem egyszersmind az állás megtartására vonatkozik. Kanitz igazgatói tisztéről később (1850.) leköszönt, mert Bécsbe költözött, de ekkor a választmány, később a közgyűlés, örökös igazgatónak választotta meg.

1-től 500 frtra, a másodorvos díja pedig 250 frtra emeltetett. Szerveztek tollnoki állást évi 300 frtnyi fizetéssel.

A betegápolási alap, melyről az alapszabályokban is szó van, az 1855 év végén (tulajdonkép november 30-án)* a kórházat is beleértve 22,236 frt 12 kr. ppénzben, vagyis o. é. 23,348 frt 11 kr. vala.

Csak az 1856. év elején csatlakozott a polg. kereskedők testülete.** E csatlakozásnak eredménye abban mutatkozott, hogy az 1856-ik év végén a betegápolási alap 26,572 frt 30 krra ppénzben, vagyis o. é. 27,903 frt 12 kr. frtra, a betegápoló intézetben részes tagok száma pedig 1401-re gyarapodott.

Az 1855 deczember 1-től, 1856 deczember végéig eszközölt bevételek a közgyűléshez intézett jelentés szerint voltak:

Ajándékokban	874 frt
A két testület járulékában ...	2000 «
Tagdíjakban	5606 «
4 vendég beteg-díjában ..	262 «
összesen	8742 pfrt,

vagyis o. é. 9179 frt 10 kr.

A kórházban kezelt betegek száma volt 129, az ambulans és a saját lakásaikon kezelt betegek száma 562. A költségekről a zárszámadási jelentés nem emlékszik meg.

Még egyet kell itt kiemelnünk. Midőn a polg. kereskedők testülete az egylethez való csatlakozását bejelentette, a gyógyszerészek testülete, segédszemélyzetét illetőleg is,

* A számadások november 30-án, a rá következő évben már deczember 31-én zárattak le.

** Itt kell megemlítenem, hogy a polg. keresk. testülete a segédszemélyzet gyógykezelésére a Róchus-kórházban külön helyiségeket külön ápolóval tartott. Az egylethez való csatlakozása folytán ezt megszüntette, az ápolót az egylet magánál alkalmazta.

csatlakozni kívánt az egyletnek betegápolási osztályához. Az 1856 januárban tartott közgyűlés kimondta, hogy az ily kérelmek felett a választmány határozzon. A testületek által kiküldött választmányi tagok pedig hassanak oda, hogy testületeik az ily csatlakozáshoz beleegyezésüket adják.

A betegápolási egyletnek beléletében kiválik az 1870-ik év, melyben 21,676 frt 10 krnyi költséggel a kórháznak egy szárnyépülete teljesen kiépített, az vízvezetékkel, légszuszvilágítással és egy kényelmesen berendezett fürdőszobával is ellátott, szintűgy a kertnek addig nem használt része is beültetett. Külön 3378 frt 73 krnyi költséget okozott a kórháznak berendezése.

Mindezek a beruházások a betegápoló egyletnek vagyonát meghaladták, úgy, hogy kénytelen vala a nyugdíj-egylettől kölcsönt fölvenni, jobban mondva, a nyugdíj-egylet tőkéit átmenetileg rövid időre igénybe venni. A választmány ugyanis elhatározta, hogy az építési költségek fedezésére a budapesti kereskedelmi czégek közt aláírást gyűjt, mely rendkívüli sikerrel járt. Rövid idő alatt 527 czég 44,625 frtot írt alá, miből 10,925 frt még 1870-ben folyt be, a többi összegnek pedig az 1871—74. években kellett befolynia. Az aláírásokra tényleg befizetett és az azokból remélhető összeg eredményezte, hogy a választmány már az 1871 február 4-én tartott közgyűlésnek jelenthette, hogy «a betegápoló egylet a kórházat tehermentesen bírja és abban a helyzetben van, hogy a bölcs takarékoság mellett rendkívüli esetekre tartalékot is gyűjthet.» Ennek a nevezetes évnek a végén a betegápoló egyletnek 2673 tagja vala.

Ezen most említett közgyűlésen egy felmerült panasz folytán szóba hozatott az alapszabályok átnézése és módo-

sítása. Az indítvány a választmányhoz utasított, mely az 1872. évi közgyűlésnek azt a jelentést tette, hogy az alapszabályok módosításának szüksége fenn nem forog. Az elnök: Vetsey Sándor, midőn a közgyűlésen az alapszabályok módosítását illetőleg tett jelentés került napirendre, előadta, hogy a maga részéről is csatlakozik a választmány jelentéséhez, de mégis van az alapszabályokban egy pont, mely a mai korszellemmel össze nem fér. Ez a 21. §-ban foglalt az az intézkedés, hogy az elnöknek kereszténynek kell lenni. Ezt feltétlenül ki kell küszöbölni. A közgyűlés elfogadta az elnök indítványát, melyhez a testületek is hozzájárultak.

Később az 1875. évi közgyűlésen indítvány tétetett, hogy az alapszabályoknak az igazgatók vallására vonatkozó intézkedése is változtattassék meg, de már ez az indítvány épen Vetsey Sándor elnök felszólalására, ki ezt szertartási indokokból fentartandónak véli, mellőztetett. De az a közgyűlés mégis nevezetes, a mennyiben ezen tétetett az indítvány, hogy az egyletnek nem csak belső kezelésében, hanem közgyűlési jelentéseiben és általában minden irományaiban kizárólag a magyar nyelv használtassék. Ez idő óta az egylet tényleg egészen magyarrá lett.

Változást idézett elő az egylet életében a közegészségügyi rendezésről szóló 1876. évi XIV. t.-cz. Nyilatkozott mindenekelőtt abban, hogy alapszabályait módosítania kellett. A módosított alapszabályokat az 1880. évi ápril 24-én tartott közgyűlés állapította meg. A jóváhagyási záradékkal csak 1881 végén láttattak el a belügyminiszteriumban.

A kereskedelmi betegápoló egylet, mely eddig, mint a nyugdíj és betegápoló egyletnek egy osztálya szerepelt, az új alapszabályokkal teljesen önállóvá lett, és a «Budapesti kereskedelmi betegápoló egylet» czímét vette fel és mint

ilyen működését az 1881-ik évi zárszámadásokat nézve, 103,227 frtnyi saját vagyonnal kezdte meg. A saját vagyomban a kórház 44,159 frtot, a bútorok 5706 frtot képviselnek, a kamatozó tőke pedig 49,266 frttal vétetett fel. A vagyon többi részét készpénz, értékpapírok és hagyományok alkotják. Ugyanakkor a tagok száma volt 2775. Tagilletékben pedig az 1881-ik évben 16,653 frt folyt be. Magukban az alapszabályokban csak kevés lényeges változást látunk. A cél egészen a régi maradt és a változások lényegileg abban állanak, hogy az alapszabályokból teljesen eltűnt a felekezetiesség, természetesen a kényszer is, melyet különben már az 1859. évi iparrendtartás szüntetett meg. A tagsági díj változott, úgy összegét, mint befizetését nézve. Megállapított negyedévi 1 frt 50 krban, de a választmány feljogosított ezt a két testület beleegyezésével 2 frt 50 kr-ra emelni. A tagsági díjat a tag maga köteles negyedévenként előre befizetni. Némi változást abban is lehet találni, hogy a segédszemélyzet felsorolásában a kereskedelmi részvénytársaságok hivatalnokai is helyt foglalnak.

Az új alapszabályoknak azok az intézkedései, melyek az 1858. évi alapszabályokban elő nem fordulnak, a belkezelési ügyekre vonatkoznak.

Még egy intézkedését az alapszabályoknak emelhetjük ki, a mely tulajdonképp a kórház befogadási képességére vonatkozik. Az alapszabályok megállapítják ugyanis, hogy a kórház 40 beteget fogadhat be.

A közegészségügyi törvény eredményezte, hogy 1882-ben, az akkori himlőjárványra való tekintettel, a himlős betegek részére, a nagy terem átalakításával, külön szobák rendeztetek be és hogy később, 1886-ban, a himlőbetegeknek a kórházba való felvétele a hatóság által egyáltalában

megtiltatott és az egylet az ily beteget kénytelen volt a hatóság által felállított külön kórházakban gyógykezeltetni. Az imént említett évben a himlőjárványon kívül a kolera-járvány fenyegetett. A kolera-betegek számára az egylet hatósági engedélylyel külön barak-kórházat emeltetett, melybe csakis egyleti tagokat lehetett befogadni.

Ezekhez a tényekhez még az a körülmény is járult, hogy az egylet hátsó telkének, a nagykörút vonalába eső része 1886-ban a fővárosi közmunkák tanácsa által kisajátított és hogy e kisajátítás folytán két a körútra eső házhely keletkezett, melyeknek eladását elnöke domonyi Brüll Miksa indítványára az 1886. évi közgyűlés rendelte el. Az egylet vezető egyéniségeiben fölébredt egyszersmind a gondolat, hogy a kórházat a hársfa-utczában nem lehet fentartani és új kórházat kell építeni, «mert» — mint az 1887. évi közgyűlési jelentés mondja — «nem nézve azt, hogy kórházunk már 40 év óta fennáll, s a jelenlegi kívánalmaknak meg nem felel, azáltal, hogy a kórház kertje háztelkekre lesz beosztva és beépítettik, kórházunknak nem lesz elegendő levegője és világossága, már pedig e két nélkül kórház fenn nem maradhat.»

Brüll elnök buzgóságának lehet köszönni, hogy a gondolatot gyorsan követte a tett. 1886-ban az új kórház építésére a választmány, a közgyűlés jóváhagyásának fentartásával, Budapest székes fővárostól a Szabolcs-utczában 3192 négyszögölnyi telket vett, négyszögölenként 5 frtjával.

Habár a közgyűlés a telekvásárlást jóvá is hagyta, valamint felhatalmazást adott a hársfa-utczai egész teleknek, tehát annak a résznek eladására is, melyen a kórház állt, az új «Ferencz József kereskedelmi kórház» nevet viselő kórház nem a székesfővárostól vett telken, hanem az 1892-ben 75,000 forinton megvett Bethlen-téri telken

épült. A városi telket ugyanis az orvos szakértők kórházi czélokra alkalmatlannak találták.

S itt meg kell említenünk, hogy az időközben, 1890-ben elhunyt Brüll Miksa helyébe Hüttl Tivadar választatott meg elnöknek, ki erélylyel látott hozzá az új kórház felépítéséhez.

Az új kórház építése 1892 tavaszán kezdetett meg Freund Vilmos műépítész tervei szerint és 1893 végén fejeztetett be. A tervek és a berendezés megállapításánál a kórház igazgatója, dr. Frischmann Gyula és dr. Kakucsy Sándor főorvosok és Feder Ferencz gondnok működtek közre. A közhasználatnak 1894 január 4-én adatott át. — Ő Felsége a király 1894 január 27-én kelt legmagasabb elhatározásával engedte meg, hogy a kórház nevét viselje. Néhány nappal később vagyis február 1-én Ő Felsége a kórházat látogatásával is kitüntette.

S az 1892-ik év az egylet életében nemcsak az által vált fontossá, hogy akkor kezdték építeni az új, a jelenlegi igényeknek inkább megfelelő, pavillonszerűleg épített kórházat, mely különben a régít abban is felülmulja, hogy rendszerint 80, de szükség esetén 100 beteget is befogadhat, hanem az által is, hogy az 1891. évi XVI. t.-cz. értelmében elismert betegsegélyző-pénztárrá alakult át.

Illik, de szükséges is, hogy a későbbi fejleményekre való tekintettel itt egy pillanattig megállapodjunk.

Az 1891-ik év végén, tehát az új kórház telkének megvásárlása és építésének megkezdése előtt, az egylet vagyona volt 267,820 frt, beleértve a Hugmayer János-féle 500 frtos alapítványt, melynek csak kamatai fordíttathattak az egylet czéljaira. E vagyont — csak a nagyobb tételeket számítva — alkotja a hársfa-utczai eladott telek vételárának hátraléka 140,000 frt, a Szabolcs-utczában vett és a székesfővárosnak

ismét visszaadott telek: 15,960 frt és végre 109,282 frt kamatozó tőke. A tagdíjak 1891-ben 16,409 frt 20 krt eredményeztek. Meg kell itt jegyeznünk, hogy a hársfa-utczai kisajátított telekrészért 16,766 frt folyt be. A kisajátítás után megmaradt telek 1891-ben 170,000 frton adatott el, a melyből 30,000 frt a szerződés kötésekör fizettetett le. Az egylet vagyona pusztán ezen ügyletek folytán 141.519 frt 64 krral gyarapodott.

Természetes, hogy az egyletnek 1892. évi vagyoni állapotában változásokat láthatunk. A vagyommérleg cselekvő állapota kerek összegben 321,000 frtot mutat ki, a melyet azonban 50,000 frtnyi telekvétel-hátralék terhel, a tiszta vagyon e szerint 271,000 frt. Ebben a vagyoni állapotban az új kórház 147,582 frttal szerepel. Az egyletet cselekvőleg megillető telekvételár-kátralék 70,000 frtra, kamatozó tőkék pedig 86,988 frtra szálltak le. Tagdíj bevétele azonban csekély mérvben apadt, mert csak 16,693 forintot tett.

Fölösleges munkát végeznénk, ha e helyütt behatóbban foglalkoznánk a mindenki által ismert a betegség ellen való kötelező biztosítást megállapító 1891-ik évi XIV. t.-cikkkel.

Kétség merült fel az egylet választmányában azt illetőleg, hogy az egylet fennálló szervezetének megtartásával átalakulhat-e betegsegélyező pénztárrá. A mennyiben ezt nem tehetné volna, fennállása fenyegettetett. Hogy minden kétségnek eleje vétessék, az egylet 1891 végén terjedelmes emlékiratot nyújtott be Baross Gábor akkori kereskedelemügyi miniszterhez, előadva az egyletnek keletkezését, fejlődését és vagyoni állapotát, kifejtve egyszersmind a támogatást, melyben a két testülettől részesíttetik és az indokokat, melyek miatt súlyt fektet, hogy régi kipróbált

szervezetét megtarthassa, kijelentve azt is, hogy egyébkint mindenben a törvény rendelkezéséhez kíván alkalmazkodni. Kérelme oda terjedt, hogy már előre is biztosítsák arról, hogy szervezetének megtartása nem fog abban akadályt képezni, hogy betegsegélyző-pénztárnak elismertessék.

Az emlékiratot a miniszternek az egyesület elnöke: Hüttl Tivadar vezetése alatt álló küldöttség nyújtotta át. Már a küldöttséget biztosította vala a miniszter, hogy az egyesület régi szervezetének fentartása akadályt nem képezhet. Később a miniszternek erről az elhatározásáról az egyesület a budapesti kereskedelmi és iparkamara útján is értesítettetett.

Midőn az egyesület ekkép fenmaradhatását biztosítva látta, egyrészt komolyan hozzáfogott az új kórház építkezési ügyének végleges elintézéséhez, másrészt pedig ügyészét dr. Ullmann Sándort megbízta az új alapszabályok elkészítésével. Az új alapszabályokat az 1891. évi május 29-én tartott rendkívüli közgyűlés fogadta el. Miután ezek a két testület által is jóváhagyattak, az elismerésnek ki-
eszközlése végett a kereskedelemügyi miniszternek bemutatattak. Az alapszabályokat a miniszter 1892 november hó 22-én 75,452 sz. a. hagyta jóvá és ezzel egyszersmind a törvény értelmében működő betegsegélyző-pénztárnak ismerte el.

Előre bocsátva azt, hogy az egyesület címét: Budapesti kereskedelmi betegápoló egyesület azzal a zárjel közé foglalt toldással: «az 1891:XIV. t.-cz. alapján elismert betegsegélyző-pénztár» tovább is megtartotta, csak röviden kívánjuk az egyesületnek újabb szervezetét ismertetni.

Mindenekelőtt ki kell emelni, hogy a kórház, illetőleg a kórházi vagyon elválasztatik az egyesületnek vagyonától. A testületek a kórházat az egyesületnek csakis a betegsegélyezés céljaira való használat végett engedik át, de azzal

a világos és határozott kikötéssel, hogy ha az egyesület feloszlanék, a kórházat, illetőleg az egész kórházi alapot vissza kell bocsátani a testületeknek rendelkezésére.

Kijelentik továbbá az alapszabályok, hogy a két kereskedelmi testületet megilletik ugyan az azokban körülírt jogok, de a betegápoló egyesület által önállóan vállalt terhekért és kötelezettségekért semmi néven nevezendő vagyoni felelősség vagy jótállás nem terheli.

A két kereskedelmi testület jogai lényegileg az egyesület külső szervezetében, továbbá abban nyer kifejezést, hogy beleegyezése nélkül az alapszabályokat módosítani, a felszámolást elrendelni nem lehet és végre abban, hogy az egyesület felszámolása esetén az egyesületnek netaláni pénztári feleslegét a két kereskedelmi testületet megillető kórházi vagyonhoz kell csatolni.

Mi az egyesület szervezetét illeti, az alapjában a régi maradt. Mindenik testület 12—12 tagot nevez ki az igazgatóságba, melybe az egyesület közgyűlése 12 rendes és 4 pótagot választ. Az egyesület közgyűlése választja a két kereskedelmi testület kiküldöttei köréből az elnököt és alelnököt, valamint választ mindenik testület kiküldöttei köréből 2—2 vezénylő igazgatót. Az igazgatóság működési időtartama 3 év. A pótag az igazgatóságból a működési időtartamon belől kivált választott tag helyébe lép. Szükségtelen, hogy az egyesület most említett a régi választmány, igazgatók és elnökei helyébe lépett közeg jogainak és kötelezettségeinek részletezésébe bocsátkozzunk.

Régebben az egyesület a jövő évi számadások megvizsgálására minden évben számvizsgálókat küldött ki. Az itt kérdéses alapszabályok szerint a felügyelet és ellenőrzés gyakorlására 6 rendes és 3 pótagból álló felügyelő-bizottságot kell alakítani. A felügyelő-bizottságot a közgyűlésen

és pedig $\frac{2}{3}$ részben a biztosított tagok, $\frac{1}{3}$ részben pedig a munkaadók csoportjából kell egy évre választani.

Az egyesület közgyűlését alkotják a tagok kiküldöttjei, az igazgatóság és felügyelő-bizottság. E szerint tehát nem az egyesületnek összes tagjai, hanem csak azok képviselői tagjai a közgyűlésnek. A képviselők vagy kiküldöttek az igazgatóság által összehívandó értekezleten három évre oly számban választatnak külön a biztosított egyesületi tagok és külön a nem biztosított munkaadók által, hogy minden huszonöt tagra (kizárva a tanoncokat és gyakornokokat, valamint a családtagokat) egy kiküldött jusson. A kiküldötteket két harmadrészben a biztosított egyesületi tagok, egy harmadrészben pedig a nem biztosított munkaadók sorából kell választani.

Célja különben a törvény rendelkezésének megfelelőleg: tagjainak betegség esetében orvosi segínyt vagy a kereskedelmi kórházban gondosabb ellátást nyújtani, azokat a szükséges gyógyszerekkel és gyógyászati segéd-eszközökkel ellátni, keresetképtelenséggel járó betegség esetében táppénzzel segíyezni és halál esetén a hátramaradottaknak temetkezési költségjárulékot biztosítani.

Az egyesületnek külön állását és feladatát körvonalozza az alapszabályok 4. §-a, mely szerint is az egyesületnek tagjai lehetnek *a)* a kereskedelmi segédszemélyzethez tartozó mindazon férfi-alkalmazottak, kik a főváros területén székelő kereskedőknél és gyárosoknál, valamint vállalatoknál és részvénytársaságoknál, mint tisztviselők, könyvvezetők, pénztárosok, levelezők, kereskedősegédek, raktári felügyelők stb. állandó évi vagy havi fizetéssel, vagy ugyanazoknál mint kereskedelmi gyakornokok és tanoncok — fizetés nélkül — alkalmazva vannak, akár kötelesek a törvény értelmében a biztosításra, akár nem. — Mindazok az alkal-

mazottak, kik a kereskedői pályát nem tekintik élethivatásuknak, mint napidíjasok, házi és intézeti szolgák, küldönczök, úgyszintén az iparossegédek és gyári munkások, az egyletbe fel nem vétethetnek. b) Önálló kereskedők és nagyiparosok szabad akaratukból szintén tagjai lehetnek az egyletnek.

A munkaadók, mint ilyenek, csak annyiban egyleti tagok, a mennyiben ők választják egy harmadrészben a közgyűlési kiküldötteket.

Ismer még az egylet ágyalapító és tiszteletbeli tagokat. Ágyalapító tagok azok, kik az egylet céljaira legalább is 1000 frtot adományoznak. A tiszteletbeli tagokat a közgyűlés választja. Ezek a tagok azonban semmiféle tagsági jogban nem részesülnek.

Megszűnt az egyletnek az a kötelezettsége, hogy a testületeknek önvétkök nélkül elszegényedett tagjait a kórházban ápolja. Viszont azonban az egyletnek másnemű, már célja vázolásánál körvonalazott kötelezettségei származtak a táppénzben és a temetkezési segélyben.

Az egyletnek régi szervezetében a tagjárulékokban kifejezésre jutott egyenlőség, az új szervezetben megszűnt. A tagok által két harmadrészben, és a munkaadók által egy harmadrészben fizetendő évi járulék az alkotott 4. osztály szerint változó (évi 6, 9, 12 és 18 frt), viszont azonban az egylet által a táppénzben (heti 3, 5, 7, 10 frt) és temetkezési segélyben (20, 35, 50, 75 frt) nyújtandó vizontszolgáltatás is különböző. Az osztályozásnak a fizetés (0—300 frt, 300—600 frt, 600—900 frt, 900 frton felül) szolgál alapul, megjegyezve azt, hogy a családapa, ki családja tagjainak, különösen önálló keresettel nem bíró fiúgyermekének 16 éves korukig, leánygyermekének nagykorúságukig is akarná az ingyenes orvosi kezelést és

gyógyszereket biztosítani, csakis a 4. osztályba évi 18 frt járulékkal vétethetik fel. — A gyógykezelés, gyógyszerekkel való ellátás és a táppénz a törvényes rendelkezésnek megfelelően csak 20 hétig jár. — A húsz hét leteltével az igazgatóság a fel nem épült beteg kérelmére szorult helyzetére való tekintettel állapítja meg, hogy részesíthetik-e még további és minő segélyben.

Az egyesület jövedelmeit alkotják *a)* a tagok és munkaadók évi járulékai, *b)* a pénztári (egyleti) vagyon kamatjövedelmei; *c)* külön adományok, segélyek és hagyományok *d)* alapítványok. — A két első nemű jövedelmet a folyó kiadásokra lehet fordítani. A *c)* alatti jövedelmet illetőleg az igazgatóság állapítja meg, hogy mennyiben használtathatik fel a folyó kiadásokra és mennyiben kell ezt a kórház-alaphoz csatolni. Egyébként ennek a jövedelemnek folyó kiadásokra fel nem használt részét, valamint a *d)* alatti jövedelmet a kórházi alapba kell utalni.

Már említettük, hogy a *kórházi* vagyont teljesen el kell különíteni az egyesületnek u. n. *pénztári* vagyonától. A két vagyonról külön könyveket és számadásokat is kell vezetni és minden év december 31-én lezárni. A kórházi vagyonmérleget minden évben be kell mutatni a testületnek. Két külön és önálló tartalékalapot is kell alkotni, nevezetesen *pénztári* tartalékalapot, melyhez mindaddig kell az évi jövedelemnek egy tizedrészét csatolni, míg az utolsó öt évben volt kiadások évi átlagának kétszeres összegét el nem éri. Ezt a tartalékot azonban rendkívüli esetekben, különösen járványok idején fel lehet használni. Ily esetekben, a mennyiben a tartaléktőke is kimerítettett, az egyesület igazgatósága a folyó kiadások fedezhetése végett a pénztár három havi bevételének megfelelő kölcsönt is felvehet, melyet a felemelt járulékokból kell törleszteni. A *kórházi*

tartalékalap a kórházi épület és felszerelés értékvesztésének pótlására szolgál és ehhez kell csatolni a fent már említett jövedelmi részeket. — Ez a tartalékalap a kórházi vagyon kiegészítő részét képezi.

Ha még felemlítjük, hogy az egyleti tagok és az egylet közt a nyújtandó segílyt illetőleg felmerülhető vitás esetekben választott bíróság dönt, azt hiszszük, hogy kiemeltük az új alapszabályok lényeges intézkedéseit.

Említsük meg mindjárt, hogy az egylet alapszabályait az 1895 márczius 31-én tartott rendes közgyűlésen módosította. A módosított alapszabályokat elfogadták a testületek és 1895 június 27-én 42750/1895 VI. sz. a. jóváhagyta a kereskedelemügyi miniszter.

Figyelmen kívül hagyhatjuk az egyes irányi módosításokat, melyek az egylet szervezetének lényegén nem változtatnak.

Czíműl fölvette a jelen fejezet élén álló czímet. — Biztosította magának a jogot, hogy a biztosításra kötelezett, de a kereskedelmi segédszemélyzethez nem tartozó tagtól a tagsági igazolványt rövid úton elvonhassa. — A gyógykezelés, a gyógyszer és gyógyászati eszközök, valamint a táppénz kiszolgáltatásának ideje 20 hét helyett 26 hétben állapított meg. — Továbbá a családtagokat illetőleg kimondatott, hogy azok az ingyenes orvosi segílyt és gyógyszereket — a gyógyeszközök kizárásával, — valamint ha a körülmények megengedik, a Ferencz József kereskedelmi kórházban való ápolást igényelhetik, a fiúkat illetőleg kikötve azt is, hogy ne legyenek a törvény értelmében biztosításra kötelezettek.

Mint elismert betegsegélyző-pénztár az egylet működését 1893-ban kezdte meg. Fejlődését néhány adattal szándékozunk bemutatni. — A taglétszám volt 1893 január

1-én 3828, 1895 végén 6525, a tagok száma tehát 2697-el szaporodott. A szaporodásból esik 1893-ra 1400, 1894-re 645 és végre 1895-re 652, bizonyítva az egyesületnek mind nagyobb mérvben való felkarolását azok részéről is, kik biztosítási kényszer alá nem tartoznak.

Magától értetődik, hogy az egyesület rendes járulékokból való bevétele is gyarapodott. A járulékok összege vala 1893-ban 52,948 frt 75 kr, 1894-ben 59,686 frt 90 kr., 1895-ben pedig 69,219 frt 25 kr.

A kiadások 1893-ban 46,002 frt 20 krt, 1894-ben 57,085 frt 90 krt, 1895-ben pedig 65,337 frt 44 krt igényeltek.

Az 1893-ik év 7447 frt 78 kr fölösleget eredményezett, melyből 5294 frt 97 kr a pénztári tartalékalapba, 2152 frt 91 kr pedig a kórházi tartalékalapra csatoltatik. A következő 1894-ik évben 6820 frt 53 kr maradt fölöslegül, a melyből 5968 frt 60 kr a pénztári tartalékalaphoz, 851 frt 93 kr pedig a kórházi tartalékalaphoz csatoltatott. Az első tartalék az 1894-ik év végén a kamatok hozzászámításával 11.480 frt 20 krra vagyis az 1894 évi járulékok 19.23 százalékára, a második 3091 frt 83 krra emelkedett.

Nem mulaszthatjuk el azonban itt megjegyezni, hogy az 1894. évi 6820 frtnyi többlet előidézésére lényegesen befolyt a két testületnek 2100 frtnyi évi adománya és a pártoló tagoktól bevett 810 frt. Ily tagok gyűjtése 1893-ban kezdetett meg.

A harmadik vagyis az 1895-ik évben a fölösleg vala 10,053 frt 65 kr., melyből 6921 frt 93 kr a pénztári tartalékalaphoz, 3131 frt 63 kr a kórházi tartalékalaphoz csatolatott. A pénztári tartalékalap az 1895 végén 18,872 frt 10 krra vagyis az azon évi járulékoknak 27.36 százalékára emelkedett.

Lényegesebb eredményeket ért el az egyesület a kórház-

alap növelésénél. Fentebb láttuk, hogy az ennek vehető tehermentes alap 271,000 frt értéket képviselt. A tehermentes kórházi alap 1895 végén 323,540 frtra emelkedett, mely csaknem egészen befektettetett a 321,607 frttal értékelt kórházba és telekbe. Ezt az eredményt kizárólag az adományoknak és alapítványoknak köszönheti, minőkben 1893-ban 27,836, frt 1894-ben 18,775 frt, 1895-ben pedig 8684 frt folyt be. E szerint a három év alatt adományokban és alapítványokban 55,395 frt vétetett be, mely azonban nem egészében fordíthatott a kórházi alap gyarapítására.

Meg kell jegyezniünk, hogy az alapítványok nagyobb részt ágyalapítványok, melyeket az egyesület főleg Hüttl Tivadar ügybuzgóságának köszönhet.

Nem terjeszkedünk itt ki a kórház leírására, melyet a mellékelt képben mutatunk be.

Hogy az egyesületnek célját illetőleg kifejtett működését is lássák t. olvasóink, röviden megemlíjük, hogy 1895-ben a kórházban egy igazgató-, két fő- és két alorvos működött. A saját lakásukon gyógykezelt betegeknek a székes-főváros különböző kerületeiben illetőleg Ujpesten lakó tizenhét orvos, nemkülönben hét specialista állt rendelkezésére. — A kórházban 725 beteg (525 a belgyógyászati, 200 a sebészeti osztályban) összesen 12,075 ápolási nappal (7869 a belgyógyászati, 4206 a sebészeti osztályban) kezeltetett. A belgyógyászati osztályban járólág 1450 beteg kezeltetett. A kórházon kívül kezelt fekvő és járó betegek száma nincs kimutatva. Fekvő betegeknel az orvosok 9043 látogatást végeztek, járó betegeknel pedig 25,559 rendelést tettek.

II.

Az előadottakkal az 1846-ban megalakult egyletnek csak betegápolási osztályát, ennek fejlődését és átalakulását ismertettük. Hogy a kép teljes legyen, bár röviden, be kell mutatnunk nyugdíjosztályát is.

Nyugdíjat kívánt biztosítani a saját vétkök nélkül munkaképtelenné vált, illetőleg a 60 éves kort már elért tagoknak, továbbá özvegyeiknek és árváiknak. Nyugdíjra a maga, illetőleg özvegye részére csak az a tag tarthatott igényt, ki az alapszabályokban megállapított kötelezettségeknek eleget tett, és a ki a nyugdíjra jogosító esemény bekövetkezte előtt az egyletnek már öt évig tagja vala. Az özvegy nyugdíjigénye továbbá még feltételeztetett attól, hogy férjével elhalálozása előtt már két éven át törvényes házasságban élt legyen, hogy a házasság felek közt a korkülömbőség 8 évnél nagyobb ne legyen és hogy a férj 30 éves korában lépett házasságra. Minden év fejében 4 pfrtnyi pótdíj fizetése által a korkülömbőséget meg lehet szüntetni. Az özvegy, kinek férje a házasság második évének letelte előtt halt meg, csak egyévi nyugdíjnak megfelelő végkielégítésre tarthat igényt. Az ismét férjhez ment özvegy új házasságának tartama alatt nyugdíjat nem igényelhet. — Nyugdíjat, jobban mondva ellátást és nevelési pótlékot csak a teljesen elárvult gyermekek és pedig a fiúk 16 éves, a leányok 15 éves korukig és csakis azon feltétel alatt igényelhetnek, ha anyjuk is tagja volt az egyletnek. Nem igényelhetnek nyugdíjat az özvegynek újabb házasságából származott gyermekei, ha a férje, kivel az új házasságot kötötte, nem volt az egyletnek tagja.

A nyugdíj, illetőleg az ellátás és nevelési pótlék egyelőre évi 80 pfrtban állapított meg.

Ezekkel szemben a tagok felvételét és kötelezettségeit illetőleg megállapított: Általában minden tag a felvétel előtt köteles, úgy a saját, és feltéve, hogy neje részére is akar nyugdíjat biztosítani, mint neje korát és testi épségét igazolni. A kereskedősegédek ezenfelül még igazolni tartoznak erkölcsi magukviseletét főnökiük bizonyítványával és hogy tényleg alkalmazva vannak budapesti kereskedelmi üzletben. Tagul csak azok vétethetnek fel, kik a 40 éves kort meg nem haladták, a megalakulás első évében azonban azok is, kik az 50 éves kort még túl nem lépték.

Fizet pedig a 25 éves korú tag a nyugdíj-osztályban beiratási díj fejében 5 pfrtot, és ha nejét is biztosítja még 5 pfrtot és így összesen 10 pfrtot, továbbá évi járulékbán 4 illetőleg 8 pfrtot negyedévi előleges részletekben. A tag, ki a szabályszerű 25 éves kort túlhaladta, minden ezt a kort felülhaladó évért 4 pfrt pótdíjat tartozik vagy egyszerre vagy pedig, ha több évre kellene pótdíjat fizetni, öt éven belül negyedévi részletekben az egyleti pénztárba befizetni.

Megszűnik a nyugdíjigény a jogosult halálával, valamint abban az esetben is, ha főbenjáró büntett miatt elítéltetett. Nyugdíjra nem tarthatnak igényt, kik a felvételt hamis bizonyítvánnyal eszközölték ki. Az egyletből kilépettnek tekintetik, ki díját két határnapon be nem fizette. «Szolgálathiany eseteiben a tagoknak tartozásaik lefizetésére egy évi várakozás engedtetik. Hosszabb elnézéssel az egyesületi választmány egyes iránt csak rendkívüli esetekben élhet.» Megszűnik továbbá a tagsági jog és ebből folyó mindennemű igény, ha a tag önként beállott katonának.*

* Érdekes lesz ide iktatnunk az 1848 június 11-én tartott közgyűlési

Nem az alapszabályokban gyökeredzik, hanem tényleg követtetett az az eljárás, hogy a fizetéssel késedelmes tagok hirlapilag is, nevök kitételével, szólítottak fel kötelezettségök teljesítésére. S csak ha ez is eredménytelen maradt, töröltettek.

Mellékesen említjük meg, hogy az egylet az első 80 frtnyi özvegyi nyugdíjat az 1852 évi április 1-től való hatálylyal az 1852 június 18-án tartott választmányi ülésben utalványozta ki. Sokkal több figyelmet érdemel az 1852 december 26-án tartott közgyűlésen hozott az a határozat, hogy a nőtlen tag az egyletnek teljesítendő évi járulékot 120 frttal, a nős tag pedig 180 frttal válthatja meg. A váltsági összeget vagy egyszerre vagy pedig négy 3 havi egyenlő részletben kell lefizetni. Ha a nőtlen tag később nősül és özvegyét biztosítani akarja a 60 frtot utánfizetni köteles. A váltsági összeget a nyugdíj-alaphoz kell csatolni, de az egylet köte-

jegyzőkönyvet magyar fordításban: Mivel alapszabályaink 22. §-ban — szól az előterjesztés — az a határozat foglaltatik, hogy az, a ki önkéntesen beáll katonának, elveszti egyleti tagságát és nyugdíjigényét és ez sok fiatal embert a jelen időben, midőn a haza veszélyben forog, visszatartóztathatna hazafias kötelességei teljesítésétől, az egylet azonban a jelen szorult viszonyok közt a derék fiatal embereket is arra utasítani kívánja, hogy erejököt az ország megmentésének és védelmének szenteljék, erre való tekintettel határozattott: Mindazok az egyleti tagok, a kik, mint a hazának igazi fiai *a mozgó őrségbe* (mobile Garde) belépnek, 3 éves szolgálatuk idejére az évi járulék alul felmentetnek, mindazonáltal azok tovább is az intézet tagjai maradnak és ha szolgálati idejük leteltével ép testtel visszatérnek előbbi foglalkozásukhoz és ezután tovább folytatják járulékaik fizetését, a nyugdíj és betegápolási igény teljes élvezetébe ismét visszalépnek. — A helybeli nemzetőrség (immobile Nationalgarde) azonban nem tekintetik katonaságnak és a meddig esakis a város szolgálatára és védelmére alkalmaztatnak, az illető egyleti tagok, kik a nemzetőrségbe vannak besorozva, jogaikból és igényeikből semmit el nem vesztenek. — Mikor ez a határozat hozatott az egyletnek 261 tagja vala, vagyona pedig 40,369 frt 40 kr volt pénzben. A mily díszes ez a határozat hazafias szempontból, már az egyletnek különös érdekét nézve, meglehetősen merész, habár másrészt az egylet szervezetét nézve és tekintettel arra is, hogy nyugdíj-jogosultság még helyet általában nem foghatott, nem járt különös terhekkel.

les a jövedelemből a betegápoló-osztálynak évenként 4 frtot átszolgáltatni.

Ezen a most említett közgyűlésen bizonyára arra való tekintettel, hogy a nyugdíjalap az 1852 november 1-én lezárt mérleg szerint 31,645 frt 47 krt pénzben tett, melylyel szemben az egyletnek 298 tagja vala, tétetett az az indítvány is, hogy az alapszabályszerű évi 80 pfrtnyi nyugdíj már most emeltessék 100 pfrtra. Az indítvány hosszabb vitára adott alkalmat. Végre a közgyűlés a következő határozatban állapotott meg: A választmány küldjön ki kebeléből bizottságot, a mely pontosan vizsgálja meg és számítsa ki, hogy az egyleti tagok korát nézve és az általános elfogadott halandósági viszonyokra való tekintettel a nyugdíj-alap az intézetnek lényeges hátránya nélkül megengedi-e már most a nyugdíj felemelését és tegyen erről jelentést a legközelebbi közgyűlésnek.

Az egylet kebelében — ebből a határozatból kiindulva bátran lehet mondani — kezdték érezni, hogy tőkéinek látszólagos gyarapodása még korántsem bizonyítja fizetőképességét és még kevésbé engedi meg terheinek gyarapítását. De ez a határozat egyszersmind kiindulási alapul szolgált a nyugdíj-osztálynak átalakítására és új, már a biztosítási eszmének inkább megfelelő alapokra való fektetésére.

Fentebb láttuk, hogy ez időtájt az egyletet a két testület pártfogásának megnyerése foglalkoztatta, a nyugdíjat illetőleg hozott közgyűlési határozat ezért háttérbe szorult annyival is inkább, mert a testületek egész határozottan követelték, hogy a nyugdíjbiztosítás a betegápolástól teljesen elkülöníttessék. A közgyűlési határozat csak az 1854 április 19-én tartott választmányi ülésben került napirendre, a midőn is elhatározottat, hogy Petzold tanár bizassék meg

a kérdés vizsgálatával és véleményadással, munkálata pedig felülbírálat végett küldessék meg dr. Heimnak Lipésében. A most nevezettek dolgozata sajnos már nincs meg.

Már az 1854 szeptember 9-én tartott közgyűlés egyenesen a nyugdíjra vonatkozó alapszabályok módosítása mellett foglalt állást, midőn kimondta, hogy a nyugdíjat illetőleg, a létező tagok jogainak sérelme nélkül, addig, míg állapota ki nem derítettett és megfelelő módosítások nem eszközöltettek, a további tagfelvétel egyelőre megszüntetetik.

A választmány a nyugdíj-biztosításra vonatkozó alapszabályok módosításával behatóbban egy 1855 április 6-ika után, az e napi ülés folytatásaként tartott ülésen kezdett foglalkozni. Úgy látszik, hogy kiindulási alapul egy Reichardt Urbán által az újjászervezésre vonatkozólag készített, de időközben elkallódott munkálat szolgált, és hogy Kern Jakab volt az előadó. — Előterjesztése nyomán mindenképp megállapították, hogy az alapszabályokban a tagoknak tett ígérek helytelen számításra alapulnak. Elvileg Nádosy felszólalására kimondatott az is, hogy — nézve az intézeti alapítók és az adományozók szándékát, mely nem annyira a betegápolásra, mint a nyugdíj biztosítására irányult és tekintettel arra is, hogy a kegyadományok inkább a nyugdíj érdekében tétettek és hogy a nyugdíj-alap főleg a kegyadományokból gyűlt össze, a létező nyugdíj-alap ne csak a mostani, hanem a jövőben belépő tagoknak is javára legyen.

Rós'a Lajos indítványára azután megállapították a szakértőül megválasztott Knor J., gráci matematikai tanárhoz intézendő kérdések, melyek röviden mondva azt czélozzák, hogy tekintettel a már létező vagyona, a tagoknak korára, matematikai alapokon állapíttassék meg a

nyugdíj fejében a tagok által fizetendő évi díj ahhoz képest, a mint csak önmaguknak vagy egyszersmind özvegyeiknek vagy még árvaiknak is 16 éves korukig kívánnak nyugdíjat, illetőleg ellátást biztosítani. Ebből láthatjuk, hogy a választmány a nyugdíjintézményt biztosítási alapokon kívánta újjászervezni.

Knor J. tanár azonban a megbízást nem fogadta el s ezért a választmány ismét dr. Heim Károlyhoz Lipcsében fordult, ki meg oly feltételeket szabott, melyeket a választmány nem fogadhatott el.

Ekkor az egylet Nékám Sándor budapesti egyetemi tanárhoz fordult, kinek az alapszabályokkal együtt az összes anyagot átszolgáltatta. A tudós tanár az általa a választmányhoz beterjesztett emlékiratban kifejtette, hogy az alapszabályok szerint tulajdonkép négyféle biztosítást eszközöl. Nyugdíjat biztosít a tagnak 60 éves korától, továbbá az özvegyének. Erre a kétféle biztosításra vonatkozólag lehet valószínűségi számításokat tenni, különösen abban az esetben, ha kimondatik, hogy az özvegy a nyugdíjat élte fogytaig húzza minden tekintet nélkül arra, hogy újabban férjhez ment-e vagy sem. — Biztosít továbbá nyugdíjat munkaképtelenség esetére és ellátást teljesen elárvult gyermekeknek. Ezt a két biztosítási nemet illetőleg valószínűségi számítások nem léteznek.

Ezt az emlékiratot tárgyalta az egyletnek ekkor már teljesen elkülönített nyugdíjosztálya első 1857 január 19-én most már külön megtartott közgyűlésén.*

* Meg kell itt jegyezni, hogy a két testület kiküldöttei a nyugdíjintézet vezetésében — az 1856. évi január 29-én tartott közgyűlésen kimondott megállapodás szerint — nem mint a testületek kiküldöttei, hanem mint az egyletnek vezéregyéniségei és bizalmi férfiai vettek részt. Ezen az 1856. évi közgyűlésen történt először, hogy az egyleti tagok külön válasz-

A közgyűlés Kern Jakab indítványára kimondta, hogy a létező nyugdíj-alap ketté hasíttassék és pedig egyharmad részének jövedelme fordíttassék a munkaképtelenségi és ellátási igényeknek lehető fedezésére, kétharmad részének, illetőleg kerek összegben 30.000 frtnak jövedelme fordítassék a tagoknak és özvegyeknek biztosított nyugdíj czéljaira. Hosszabb vita után szavazattöbbséggel megállapított az is, hogy az özvegy a nyugdíjat élete fogytáig élvezze. — Ezekhez képest kell az elapszabályokat Nékám tanár támogatásával a választott bizottságnak kidolgozni.

Szükségesnek tartjuk, hogy itt egyszersmind a közgyűléshez beadott jelentés alapján megállapítsuk, hogy 1856 december 30-án a nyugdíj-intézetnek vagyona volt 46,297 frt 23 kr ppénzben vagyis o. é. 48.612 frt 30 kr. A nyugdíjalap kamatjövedelme volt 2833 frt 44 kr ppénzben. A tagok száma volt 253 férfi, 43 nő, kik közül két férfi és négy nő már nyugdíjt élvezett, négy férfi pedig már abban a korban volt, hogy az 1857-ik év folyamán valánnk nyugdíjba lépendők.

Ez a közgyűlés mondotta ki egyszersmind, hogy az intézet vagyona, mely eddig többnyire ingatlanokra bekebelezett kölcsönökben volt elhelyezve, földtehermentesítési kötvények vásárlására fordíttassék, melyek jelenlegi árfolyamukban hat százalék kamatozást biztosítanak, míg másrészt húsz százaléknyi tőkeszaporodást helyeznek ki látásba. — Valószínűleg erre a határozatra befolyt az a tény is, hogy az egylettől a pénzügyi hatóság egész 1849-ig visszamenőleg jövedelmi adót követelt, mely ellen az egylet a felsőbb hatóságoknál sikertelenül folyamodott, s el is

tották meg a választmányi tagokat a betegápoló-osztályban és külön a nyugdíj-osztályban.

határozta, hogy az egyletnek jótékony czéljára való tekintettel Ő Felsége kegyelméért fog esedezni.

Az új módosított alapszabályokat az 1858 január 23-án tartott közgyűlésnek kellett volna tárgyalnia, de oly kevés tag jelent meg, hogy a közgyűlés február 23-ikára elhalasztotta azzal, hogy az alapszabályok kinyomattassanak, a tagoknak, esetleg főnökeiknek elismervény ellenében azzal kézbesíttessenek, hogy azokat esetleges észrevételeikkel február 16-ig visszaküldjék. Azok kik az alapszabályokat eddig a határnapig vissza nem küldik, az alapszabályokat elfogadottaknak fognak tekintetni.

Érdekesnek tartjuk itt már az összehasonlítás kedvéért is közbevetőleg az 1857. évi eredményeket közölni. A nyugdíjalap 49,530 frt 16 kr-ra pénzben emelkedett. A kamatjövedelem volt 2579 frt 24 kr pénzben. A taglétszám volt 241 férfi, 41 nő. A nyugdíjat csak három nő élvezte, mert egy időközben férjhez ment. A nyugdíjra jogosult hat férfi közül csak egy vette fel nyugdíját.

Az 1858 február 23-án tartott folytatólagos közgyűlésen az elnök Burgmann Károly megállapította, hogy a tagoknak megküldött alapszabályokat csak 61 küldte vissza észrevételek kíséretében, a többiek tehát azokat feltétlenül elfogadták, az alapszabályok e szerint a nagy többség által elfogadtattak, a bizottság mégis az egyesek véleménye iránt való tiszteletből szükségesnek tartotta, hogy azokat a közgyűlés is tárgyalja. Nézete szerint azonban a közgyűlési tárgyalás csakis azokra a szakaszokra szorítkozhatik, melyekre észrevételek tétettek. S tényleg foganatosítottak is egyes, többnyire irányi módosítások.

Már az előadottakra való tekintettel is röviden ismerethetjük a budai cs. kir. helytartósági osztály által 1859 ápril 15-én jóváhagyott új alapszabályokat.

Előre bocsáttatik, hogy az intézet fennállása alatt szerzett tapasztalatok kétségtelenné tették, hogy a minden számtani alap nélkül szervezett egyesület nem állhatna meg és nem teljesíthetné elvállalt kötelezettségeit. S ha kötelezettségeinek eddigelé megfelelehetett, ez indokolását az egyesület szándékán kívül eső, sőt ezzel homlokegyenest ellenkező tényekben találja, t. i. hogy számos tag kivált az egyesületből. Elhatározott tehát az egyesületnek új alapokon való szervezése. Vezérelvül szolgált, hogy az egyesület mostani tagjainak jogai és igényei lehetőleg megóvassanak és hogy az újonnan belépő tagok érdekében oly szabványok állapítassanak meg, a melyek nekik a jövőben a kilátásba helyezett nyugdíjat és az egyesületi vagyonban való megfelelő részesedést biztosítják.

Kimondják az alapszabályok, hogy az egyesületnek eddigi tagjai javára a nekik 60 éves koruktól fogva biztosított 80 pftrnyi évi nyugdíj, valamint az özvegyeiknek biztosított azonos összegű nyugdíj az eddigi szabályzatok értelmében épségben fentartatik. Munkaképtelenség esetén azonban a tagok nyugdíjra legfőlebb évi 80 pfrt erejéig csak annyiban tarthatnak igényt, a mennyiben ezt az egyesület vagyoni eszközei és az e célra rendelt külön alap megengedi. A külön alap az egyesület vagyonának öt százaléknyi kamatoztatását meghaladó kamattöbbletéből alakíttatik. Ugyanebből az alaptól fedeztetnek a lehetőség szerint az elárvult gyermekek ellátási igényei évi 80 frt erejéig. Kiemeltetik itt, hogy az erre a célra rendelt összegnek valamely évben fel nem használt része a későbbi évek javára esik és azokban is felhasználható.

Világosabb kifejezést talál az egyesületnek igazi szándéka az alapszabályok 5. §-ában, mely is kimondja, hogy az egyesületnek az 1857-ik év végén 49,530 frt 16 kr. pénzből

álló készpénzvagyona vala, a melyből a kezelési költségekre netán szükséges összeg levonásával fedezni kell *a)* a már folyósított nyugdíjakat, *b)* a jövőre öregségi nyugdíjakat és *c)* a jövőre özvegyi nyugdíjakat. A mi ezentúl fenmarad, és a mi többlet az öt százaléknál nagyobb kamatozás által eléretnek, a munkaképtelenné vált tagok nyugdíjazására és a nevelési járulékok fedezésére használható.

Az első kilencz évben minden három évben, ezentúl minden öt évben a vagyoni állapotot a valószínűségi számítás alapján meg kell vizsgálni és ezen az alapon a választmány javaslatára a közgyűlés állapítja meg a hányadot, a mely a tartalék javára iratik, illetőleg az új tagok javára jegyeztetik. A régi tagok feljogosítatnak az alapszabályokat kiegészítő táblázatokban megállapított díjak fizetése által maguknak nagyobb, egész a legnagyobb 200 frtnyi összegig terjedő nyugdíjat biztosítani.

Mindenki — ezzel kezdődnek az új tagokra vonatkozó intézkedések — ki kereskedelmi, ipari, forgalmi vagy részvényes vállalatnál és nyilvános pénzügyintézeteknél állandó fizetéssel van alkalmazva, a 15 éves kort már elérte, a 45 éves kort azonban még túl nem haladta, beléphet tagként a nyugdíjintézetbe. A felvétel fölött a választmány határoz. A kérelmező kérvényéhez csatolni tartozik *a)* keresztlevelét vagy születési bizonyítványát, *b)* az egyleti orvos által egészségi állapotáról kiállított bizonyítványát. Ha neje részére is, özvegyisége esetére, nyugdíjat kíván biztosítani, a nejeire szóló azonos okmányokon felül még az esketési levelet is be tartozik mutatni. Nyugdíjul biztosítani lehet 80, 120 és legfőlebb 200 frtot. A teljes nyugdíjélvezet kezdődik a tag 60 éves korával; nőnél férje elhunytával; a részleges nyugdíjt élvezzi a tag munkaképtelenségével. A nyugdíjélvezet

feltétele, hogy a tag, ha csakis a maga számára biztosít nyugdíjat öt frtnyi, ha pedig neje számára is biztosít nyugdíjat 10 frtnyi beiratási díjat fizessen, továbbá az ellenértékül szolgáló, a vonatkozó táblázatokban megállapított díjat megfizesse. A díjfizetést vagy egyszerre, tehát tökebefizetés által vagy pedig negyedévenkénti részletekben vagy pedig részben tökebefizetés, részben részletekben lehet teljesíteni. A díjfizetés mérvét az alapszabályokhoz csatolt különböző, az életkort és a fizetési módozatot figyelembe vevő díjtáblázat mutatja.

Már az előadottakból is kitűnik, hogy az intézmény teljesen a biztosítási alapelveken épült fel és benne már háttérbe vonult a puszta jótekonyság. Az előadottakból kitűnik az is, hogy számítási alapul öt százalékos kamat vétetett, de hogy minő halandósági táblázat használtatott, nem lehetett megállapítani. Minden biztosítási intézmény boldogulása és felvirágzása lényegileg a számítási alapok helyességétől függ.

Fentebb láttuk, hogy az alapszabályok 1859 április 15-én erősítették meg véglegesen. A most említett évnek végén a nyugdíjalap volt 56,372 frt 62 kr. o. értékben. A taglétszám pedig volt 218 férfi, 38 nő, kik közül öt férfi az aggsági és öt nő az özvegyi nyugdíjat élvezte. Az 1859. évi bevételek főbb tételei: kamat 3177 frt 08 kr., tagdíj 1057 frt 03 kr.; 34 tiszteleti tag járuléka 387 frt 45 kr. Tagdíjakban 38 tag összesen 209 frt 37 krral volt hátralékban.

Az alapszabálymódosítások nem jártak a kívánt eredménnyel. A rendelkezésünkre állott irományokból nem állapíthattuk meg, hogy csatlakoztak-e újabb tagok az egylethez. Minden valószínűség szerint az egyletbe nem lépett be egy új tag sem. Szintúgy nem állapíthattuk meg, hogy mikor hozatott az a határozat, hogy a tagok nyug-

díjának összege az intézet jövedelmeire való tekintettel három évenként állapíttassék meg. Csak azt tudjuk, hogy ily három éves időszak 1878 végével járt le. Az 1879 február 15-én tartott közgyűlés Granichstädten Jakab indítványára kimondotta, hogy a nyugdíjösszeg ezután évenként állapíttassék meg, a várható jövedelem alapján. Tekintettel most már arra, hogy az intézetnek 1879-ben várható jövedelme 4900 frt, a nyugdíjat pedig már 47 tag élvezi, hat tag pedig az év folyamában lép a nyugdíj élvezetébe az évi nyugdíj 100 frtban állapíttatott meg.

Ettől az időtől (1879) fogva az egyesület tulajdonkép felszámolás alatt állott. Az alapszabályok szerint az első közgyűlés érvényességéhez 30 nyugdíj élvezetében még nem levő tag jelenléte kívántatott. Nem egyszer történt, hogy az első közgyűlést el kellett halasztani, mert a tagok nem jelentek meg kellő számban. Az 1883. évi február 27-én tartott közgyűlés, tekintettel arra, hogy az a rendelkezés az egyesület jelenlegi állapotának többé meg nem felel, érvényen kívül helyezte. A rákövetkező évi közgyűlés pedig a nyugdíjat élvező tagoknak is megadta a szavazati jogot. Még inkább szól a felszámolás mellett az 1888. évi közgyűlésen, Rosenzweig Mór egyesületi tagnak felszólamlása ellenére, hozott az a határozat, hogy 1888. évben a nyugdíj 120 frt legyen. Rosenzweig Mór a 120 frtnyi nyugdíj engedélyezését célzó indítvány ellen azon alapon szólalt fel, hogy ezt az összeget nem fedezi az intézetnek jövedelme és az ily összegű nyugdíj egyenesen az egyesületnek tőkéjét támadja meg. De a közgyűlés erre az érvelésre nem sok súlyt fektetett és az utána következő években is 120 frtban állapította meg a nyugdíjat.

Az 1892 márczius 12-én az elnök: Hüttl Tivadar távollétében tartott választmányi ülésen az az indítvány fogad-

tatott el, hogy a közgyűlésnek javasoltassék, hogy az egyletnek összes tagjai részére adassék meg a nyugdíj és ez évi 140 frtba állapíttassék meg. Az elnök közbelépése akadályozta meg az indítványnak a közgyűlés elé terjesztését. Az e végből márczius 19-én tartott új választmányi ülésen a határozat ellen azzal érvelt, hogy a fennálló alapszabályok nem engedik meg, hogy a tagok 60 éves koruk letelte előtt nyugdíjaztassanak és hogy a 120 frtos nyugdíjat sem fedezi a jövedelem, hanem már a tőkéből kell kiegészíteni, mely így mind kevésbbé fedezi a kötelezettségeket.

Ettől fogva a beavatottak előtt mind tisztábban állt, hogy az egyletet minél előbb fel kell oszlatni. A jogi nehézségek leküzdése után dr. Ullmann Sándor indítványára a felszámolást az 1893 ápril hó 29-én tartott közgyűlés mondta ki a következő határozatok hozatalával. Minden egyes tag 1200 forintot kapjon végkielégítésül. A fenmaradó összegből 10,000 frt a budapesti kereskedők menházánál két teljes menházi ellátással járó alapítványra fordíttassék azzal a kikötéssel, hogy ezeket az alapítványi helyeket csakis a feloszlott egylet férfi tagjainak lehet adományozni. Az ez alapítványon túl fenmaradó összeg (tényleg fenmaradt 12,611 frt 37 kr.) pedig az egylet alapítványakint szolgáltatassék át a kereskedelmi betegápoló egyletnek azzal a kötelezettséggel, hogy az egylet férfi tagjait, megbetegedésök esetére, betegségeik egész tartama alatt ingyen kórházi ápolásban és ellátásban köteles részesíteni.

Igy szünt meg tudtunkkal hazánknak első nyugdíj-egylete, melyet túlnyomólag az emberbaráti érzelem, a jótékonyági szellem hívott életbe. Részes volt ugyan benne az önsegély is, de ebben is nagyobb szerepet vitt az emberbaráti érzelem, mint a valódi a tényekkel és viszonyokkal számító kölcsönösség.

A BUDAPESTI KERESKEDELMI AKADÉMIA.*

A nagykereskedők testületében többször, különösen pedig a vasárnapi iskolával kapcsolatosan, ezt illetőleg érkezett valamely rendelet vételekor merült fel az eszme, hogy egy magasabb kereskedelmi tanintézet alapíttassék. A nagykereskedők azt tartják, hogy a vasárnapi iskola nem felel meg gyakornokaik igényeinek, képzettségi fokának és általában nem alkalmas arra, hogy nagyobb képzettségű kereskedőket neveljen.

De az eszme csak azóta kezdett testet öltetni, hogy Appiano József az 1856. évi január hó 15-én tartott választmányi ülésben kijelentette, hogy a választmány figyelmét egy ügyre kell irányítania, mely a testületet ugyan már többször foglalkoztatta, de a melynek megvalósítását nem is lehet tovább halasztani s így erélyesen kézbe kell venni. A lipcsei, dresdai, góthai illetőleg a brünni és

* Meg kell jegyezni, hogy a kereskedelmi akadémia történetét főleg tanügyi szempontból külön emlékirat vázolja. Itt az akadémiairól esakis mint a testületek egyik alapításáról van és lehet szó. Tudomásomat főleg a testületek jegyzőkönyveiből és irományaiból merítem. Ha egyes részleteket bővebben adok elő, mint másokat s így némileg az aránytalanság hibájába esem, mentségül szolgálhat egyrészt az a tény, hogy az akadémiairól megírás alatt levő emlékirata nem állott rendelkezésemre, másrészt pedig az a körülmény, hogy a kereskedelmi akadémia alakulásának történetét illetőleg az eddigi kiadványokban egyes tévedéseket találtam, melyeket nézetem szerint esakis a részletek bő előadása által lehet kiigazítani.

laibachi felsőbb kereskedelmi tanintézetek mintájára itt Pesten egy felsőbb kereskedelmi tanintézetet kell alapítani és állandóságát a kereskedelmi testületek anyagi támogatása által kell biztosítani.

Pest — ezzel kezdi előterjesztésének indokolását — jelentőségét és anyagi jólétét kizárólag a kereskedelemnek köszönheti. Városunknak földrajzi fekvése, mint világ-részünk egyik legfontosabb vízi útjának központja, a mely egyszersmind Magyarország összes sínútjainak csomópontja, eszközli, hogy itt a legkiterjedtebb kereskedelmi forgalom számára a változó viszonyokat kielégítő árúkészletek vannak összehalmozva és nem nézve azt a jelentőséget, mellyel Pest, mint az ország fővárosa bír, városunknak mindennapi vásárja mérvadó befolyást gyakorol az európai világvásárnak nagy részére.

De ezen általános indokokon kívül még különös viszonyok is sürgőssé teszik az ily intézet felállítását. Kell, hogy megoldassanak az ipar- és kereskedelemnek bilincsei és a teljesen szabad verseny emeltessék érvényre. Ebben pedig csak a magasabb képzettség arathat diadalt. Ezt a képzettséget pedig csak az igazán gazdagok nagy költségek árán szerezhetik meg gyermekeiknek a külföldön való iskoláztatás által. A belföldön nem lehet magasabb kereskedelmi képzettségre szert tenni, mert a hazai reáltanodák egyes tananyagokat, melyekre a kereskedőknek is szükségök van, sokkal behatóbban tárgyalnak, semmint azokat a kereskedelmi élet igényli, viszont azonban más tananyagokat vagy egészen elhanyagolnak vagy legalább nem tanítják azokat abban a terjedelemben, a melyben arra a kereskedőnek van szüksége. A kereskedelmi élet igényeiből kiindulva különös súlyt kell fektetni a francia, angol és olasz nyelvekre. Másrészt figyelembe jön az is, hogy az az

ifjú, ki kereskedelmi gyakorlat nélkül végig járja a reáltanodát, a legritkább esetben fog valódi gyakorlati kereskedővé lenni.

A választmány az előterjesztést élénk megalégedéssel fogadta és elhatározta, hogy az ügyet a közgyűlésnek fogja ajánlani. Mielőtt azonban a közgyűlés elé terjesztené, bizottsági tárgyalást tart szükségesnek, melyhez meg kell hívni Fuchs Rezső, Manno István, Ullmann Károly és Weisz B. F. tagokat. A bizottság a végrehajtást illetőleg készítsen tervezetet, mely a polg. kereskedők testületével is közöltessék. Jálics A. F. pedig ígéretet tett arra nézve, hogy Lipséből és Laibachból üzletbarátjai által meg fogja szerezni az egész ide vonatkozó anyagot. Meg kell itt említeni, hogy Appiano előterjesztésében a fősúlyt a lipcsei kereskedelmi tanintézetre fektette, melynek tevékenységét különösen kiemelte.

Közöltetett az indítvány a polg. kereskedők testületével, mely a nagykereskedők testületénél tartandó bizottsági tárgyalásokhoz a maga részéről Weinzierl Vilmos, Aebly Adolf, Dumtsa Ignác, Kochmeister Frigyes, Pfeifer C., Prückler Ignác és Vetsey S. tagokat küldte ki. A bizottsági tárgyalásokhoz meghívatott Rós'a Lajos, az ipar és kereskedelmi kamara titkára is.

Első ülését a bizottság 1856 február 12-én tartotta, melyen az összes tagok részéről megállapított egy felsőbb kereskedelmi tanintézet felállításának szüksége, valamint mindkét testület hajlandósága az intézet anyagi támogatására, a polgári kereskedelmi testület tagjai részéről azzal a toldással, hogy azt okvetlenül kapcsolatba kell hozni a vasárnapi ismétlő iskolával. Szükséges azonban — így szól a határozat — hogy a tárgyalások folytatása előtt megállapíttassanak a Lipsében és Laibachban fennálló

intézeteknek költségei. A további tárgyalások és javaslatok tétele végett Kern Jakab, Weisz B. F., Rós'a Lajos, Kochmeister Frigyes és Vetsey S. tagokból álló szűkebb bizottság küldetik ki.

A nagykereskedők testületének közgyűlése elé az ügy 1856 márczius 27-én terjesztetett, a midőn is a közgyűlés egyhangúlag és lelkesedéssel fogadta el a tett javaslatokat és a következő határozatokat hozta: A közgyűlés ennek az intézetnek alapítását a legszorgosabb szükségek egyikének és a testületnek ennél a vállalatnál való anyagi és erkölcsi részesedését becsületbeli kötelességnek ismeri el. Ezekhez az előzményekhez képest a közgyűlés elhatározza: 1. A testület erre a célra rendelkezésre bocsátja tőkéjének kamátát, szükség esetén magát a tőkét is mindaddig, míg az intézet nem lesz abban a helyzetben, hogy visszafizetéseket teljesíthet. 2. A tagoknak évi járuléka mindaddig, míg az akadémia támogatásra szorul, 20 frtról 40 frtra emeltetik és ezt a járulékot félévi részletekben kell befizetni. 3. Alapítványok jegyzése végett felhívás bocsáttatik ki és az alapítványok gyűjtése és beszédése bizottságra bízatik. Az intézet belső szervezetének megállapítása, valamint a kormány jóváhagyásának kieszközlése az eddigi bizottságnak tartatik fenn.

A polg. kereskedők testülete a kérdést összes ülésében márczius 29-én tárgyalta. A bizottság javaslata itt is egyhangulag fogadtatott el és megszavaztatott a bizottság által a *költségvetésben* terhére javaslatba hozott 2500 frtnyi évi járulék. Az intézeti alapszabályoknak kidolgozására kiküldendő közös bizottságba megválasztattak: Nádossy István, Vetsey Sándor, Kochmeister Frigyes, Dumtsa Ignác, Uhl F. W., Leopold I. és Oesterreicher M. A közös bizottság az 1856 ápril 5-én tartott üléséből Appiano József

elnöklete alatt Kern Jakab, Weisz B. F. Rós'a Lajos, Kochmeister Frigyes és Vetsey Sándor személyében egy szűkebb bizottságot küldött ki azzal, hogy szakértők meghallgatásával dolgozza ki az intézeti alapszabályokat. Szakértőknek Biedermann, Conlegner és Fritsch tanárok hivattak meg.

Fölöslegesnek tartjuk, hogy akár a szűkebb bizottság, akár a nagyobb bizottság tárgyalásait ismertessük. Előadásunk fonalát ott vesszük fel ismét, hogy az engedélyezés végett a helytartó tanácshoz beadandó kérvényt a nagykereskedők testülete 1856 szeptember 3-án, a polgári kereskedők testülete pedig 1856 október 3-án tartott közgyűlésen tárgyalta és fogadta el és hogy a kérvénynek a helytartó tanácsnál való benyújtásával a polg. kereskedők testülete részéről Pscherer M., Weinzierl Vilmos és Kochmeister Frigyes, a nagykereskedők testülete részéről pedig a három kiküldött, nevezetesen Fuchs Rezső, Kern Jakab és Jálics A. Ferencz bízott meg. Egyúttal pedig Kern Jakab, Weisz B. Ferencz, Rós'a Lajos, Kochmeister Frigyes és Vetsey Sándor tagok megbízattak, hogy a két testület elnökei, nevezetesen Fuchs Rezső és Pscherer Miklós közbenjöttével az összes előintézkedéseket tegyék meg, hogy a kereskedelmi akadémiát mielőbb meg lehessen nyitni.

A helytartó tanácshoz október második felében beadott kérvényben előadják, hogy már hosszabb idő óta foglalkoznak a tervvel, hogy külföldi és osztrák, különösen pedig a legújabban szervezett prágai tanintézet mintájára kereskedőket képező felsőbb tanintézetet létesítsenek.

Nagy súlyt fektetnek ily tanintézet létesítésére, mert Pest jelentőségét és jólétét a kereskedelemnek köszöni a múltban és fogja még inkább köszönni a jövőben, de az

idő is mindinkább közeledik, midőn a kereskedelem és ipar gyakorlatának korlátai teljesen meg fognak szünni és tért engednek az erők szabad érvényesülésének, mely lényegileg a kellő képzettségtől függ.

Eddigelé csak az igen vagyonos szülők gyermekei rop-pant nehézségekkel és tetemes költséggel szerezhették meg maguknak külföldi tanintézetek látogatása által az alapos kereskedelmi képzettséget. Az itteni magán kereskedelmi tanintézetek a czélnak meg nem felelnek, mert első sorban csak birtokosaik érdekét tartják szem előtt és nincsenek, de nem is lehetnek taneszközökkel úgy felszerelve, mint a törvényes testületek által alapított és a magasabb kiképzési céloknak teljesen megfelelőleg ellátott tanintézet. A nyilvános állami intézetek pedig, melyek inkább az általános műveltséget tartják szem előtt, alig felelnek meg a czélnak, hogy gyakorlati kereskedőket neveljenek.

Különben a magasabb kiképzés mellett gondoskodni kívánnak arról is, hogy az alkalmazásban levő inasoknak és gyakornokoknak is lehetővé tétessék, hogy alaposabb és tágabbkörű ismereteket szerezhessenek a Lipcse és más külföldi városok mintájára szervezendő esti tanfolyamokon.

A tanintézet szervezetét és tantervét szakértőkkel beszélték meg és ezek megállapodásain nyugszik a beterjesztett tanterv. A tanintézet három intézetből fog állani, u. m. 1. a vasárnapi iskolából, 2. az esti tanfolyamból és végre 3. a magasabb kereskedelmi tanintézetből (kereskedelmi akadémiából). Az első kötelező lenne és azt minden inas és gyakornok szolgálatadója felelőssége alatt pontosan tartoznék látogatni. Az esti tanfolyam három osztályból állana három évi tanfolyammal, melyet az inasok és gyakornokok látogathatnának. Az akadémia maga külön

igazgató vezetése alatt állana három osztályból. Az igazgató tartoznék arról gondoskodni, hogy a vidékről feljövő tanulók vagy nála, vagy tanároknál, vagy tisztességes családoknál nyerjenek megfelelő ellátást, mint ez Lipsében és Dresdában is történik. S az ily eljárás a szülőket is igen megnyugtatóná.

Az első berendezés 12,500 frtba kerülne, mi részben a testületi tagok ajándékai által már is fedezve van és a kereskedelmi körökben gyűjtendő adományokkal feltétlenül fedeztetni fog.

Az évi költség lenne 21,000 frt, mely fedeztetik

a) a nagykereskedők testülete által 2 5000 frtnyi tőkéje után befolyó évi 6 %-os kamataiban felajánlott	1500	frttal
b) a polgári kereskedők testülete által felajánlott évi	2500	«
c) a nagykereskedő testület egyes tagjai által felajánlott	2500	«
d) a nagykereskedők testületének tanonczai által a jelenleg fennálló vasárnapi iskolára évenként fizetett	1000	«
e) a polgári kereskedők testületének tanonczai által a jelenleg fennálló vasárnapi iskolára évenként fizetett	1000	«
f) 125 tanítványnak évi 100 frtnyi tanpénze által	12,500	«
összesen	21,000	frt.

A tanpénznek a szükséglet mérve szerint való emelése vagy leszállítására azonban a jog fentartatik.

Mellőzzük a szervezeti szabályzatoknak a tanügyre vonatkozó részletes előadását és csak annyit említiünk meg, hogy nagy súly fektettetett a nyelvekre, melyek közül a

német, magyar, francia, olasz kötelező, az angol ellenben szabad tantárgy vala, tanítási nyelvnek a német állapította meg, és ez alul csakis a nyelvek képeztek kivételt, a mennyiben azokat a lehetőség szerint magán az illető nyelven kellett tanítani. Már részletesebben kell a kereskedelmi akadémia igazgatására vonatkozó rendelkezéseket ismertetnünk.

Kijelentik a szervezeti szabályzatok, hogy a kereskedelmi akadémiának legfelsőbb felügyeleti és igazgatási joga magától érthetőleg a magas tanügyi hatóságot illeti meg. A közvetett felügyeletet azonban a két testület az erre a célra választott iskolai bizottság által gyakorolja. Az akadémiának közvetlen igazgatási joga közvetlenül az igazgatót illeti meg, kit a tanári értekezlet részben tanácsadással, részben határozatok hozatalával támogat.

Az iskolaügyi bizottság áll a két testület tagjai köréből egyenlő arányban választott 10 helybeli kereskedőből. A bizottság maga választ elnököt saját tagjai közül. Feladatköre: Általában képviseli a két testületet és közvetíti az ezek és a tanintézet közt fennálló kapcsolatokat. Különösen pedig *a)* választja az akadémia igazgatóját, a választást azonban jóváhagyás végett a két testület és a tanügyi hatóság elé terjeszti. *b)* Az igazgatóval egyetértésben nevezi ki és hívja meg, valamint bocsátja el a tanárokat. *c)* Megvizsgálja az igazgató és a tanárok által az intézet részére való beszerzéseket illetőleg tett indítványokat, jóváhagyás után pedig ellenőrzi foganatosításukat. *d)* Egyik tagja által átveszi, felhasználja és elszámolja az intézetnek szánt és annál befolyt pénzösszegeket. *e)* Ellenőrzi az intézetnek feladata körében tett szolgálatait, támogatja az igazgató működését, nevezetesen az erélyes fegyelem fentartásában és előmozdítja az iskolának a házi neveléssel való gyümöl-

esőző közreműködését. *f)* Végre minden félévben kimerítő jelentést tesz a testületeknek az intézet állapotáról. Feladatának teljesítése végett a bizottságnak és minden egyes tagjának joga, de egyszersmind kötelessége az előadásokat időközönként meglátogatni, feltételeztetik azonban, hogy magukat teljesen *passive* viselik és kerülni fogják a tanításnak minden megzavarását, továbbá az elnök és a bizottság néhány tagja a vizsgálatokon megjelenik, az esti tanfolyamokról kiadott bizonyítványokat az elnök is aláírja. A bizottság minden hó végén, sürgős esetekben azonban ezen napokon kívül is az igazgatóval és a választott tanárokkal együttes tanácskozó ülést tart, melyen meghallgatja a jelentéseket és javaslatokat és azok fölött határoz.

A szervezeti szabályzatok 1857 április hó 17-én 2125. sz. a. hagyattak jóvá. S itt ki kell emelnünk, hogy a szabályzatok azzal a záradékkal hagyattak jóvá, hogy a tanárok kinevezésének megerősítése a tanügyi hatóságnak fenntartott. Ezt a záradékot a bizottság, illetőleg a testületek önkormányzati jogaikra sérelmesnek találták. Ennek a kérdésnek tisztázása végett utaztak a bizottság tagjai Bécsbe és kértek kihallgatást a miniszternél és az előadónál. Mind a minisztertől, mind az előadótól azt a biztosítást nyerték, hogy ezzel a záradékkal koránt sem ezéloztatik a testületek önkormányzati jogainak megsértése.

Így megnyugtatta az ügy intézésére kiküldött bizottság a testületekhez fordult azzal a javaslattal, hogy immár tétessenek meg az összes intézkedések a kereskedelmi akadémia életbeléptetésére, továbbá, hogy a vasárnapi iskola választassék el az akadémiától és végre, hogy a két testület vállaljon kezességet azért, hogy a netalán felmerülő hiányt mindegyik felében fedezni fogja.

A testületek közgyűlései a javaslatokat elfogadták, s

megindították, hogy az intézet fennállását anyagilag biztosítsák, a gyűjtést, mely mintegy 40,000 frtot eredményezett.

Ekként biztosítva lévén a kereskedelmi akadémia anyagi helyzete, a testületek megpróbálták, hogy az intézet részére Pest városától kapjanak helyiségeket, de miután ez nem sikerült, számára a bálvány-utca és az Arany János-utca sarkán levő volt Ürményi (bálvány-utca 18, jelenleg 22. sz. a.) házban béreltek helyiségeket, melyekben az intézet 1857 november 1-én meg is nyitott.

A megnyitáskor az intézetnek még nem volt igazgatója. Az igazgatással ideiglenesen Fritsch Vilmos bízott meg. Tanároknak pedig kinevezettek: Conlegner József, Horváth Árpád, Jäger Henrik, Körner Frigyes, Lövényi Vilmos, Moser Gyula, Wenninger Vincze. A hittant Ráth, dr. Székács és Schwab Löw tanították. Igazgatót az intézet csak az iskolai év végén a Belgiumból meghívott dr. Zickwolf személyében kapott, ki azonban már két év múlva visszatért hazájába. Az igazgatási teendőket ezután egy éven át dr. Szabó József és Körner Frigyes közösen, majd pedig két éven át dr. Szabó József egyedül látta el.

Mivel azonban dr. Szabó 1862-ben a budapesti egyetemen tanárrá neveztetett ki, állásáról lemondott és helyébe igazgatónak Körner Frigyes választotta meg, ki 1871-ben nyugdíjaztatott. Utána Lewin Jakab s ennek 1884 július 30-án bekövetkezett halála után pedig Ghyczy Géza következett.

Ha már megemlítettük az igazgatókat, meg kell emlékeznünk legalább is az iskolaügyi, később vezérlő bizottság elnökeiről, kik is voltak Fuchs Rezső, Kochmeister Frigyes, Weisz Bernát Ferencz, az utóbbi halála után pedig ismét báró Kochmeister Frigyes, ki az elnöki tisztet jelenleg is viseli.

De az igazgatók nevével egyszersmind az akadémiának egy-egy fejlődési és átalakulási fokozata áll kapcsolatban. Az első két igazgató, Fritsch és Zickwolf alatt az intézet tannyelve német vala. Már Szabó József igazgatása alatt két nyelvűvé lett. Lewin Jakab alatt egészen megmagyarosodott.

Lewin Jakab igazgatósága más irányban is jelent átalakulást. Az akadémia addig három osztályból állt, de két előkészítő osztályt is kellett szervezni, annyira fiatalon és készületlenül kerültek ki az ifjak a középtanodákból. Lewin az akadémiát négy osztályúvá tette. A középiskolák javulása lehetővé tette, hogy az akadémiai tanfolyam már az 1878/9. évben ismét három évre szállíttassék le. Az ő igazgatósága alatt szerveztetett a kormány támogatásával a keleti tanfolyam és végre az 1883/4. évben a középiskolát teljesen elvégzett ifjak részére az egyéves kereskedelmi tanfolyam.

Láttuk, hogy az akadémia eleinte bérházban helyeztetett el. Láttuk azt is, hogy a tanulók száma 125-el irányoztatott elő. Tényleg azonban az első 1857/8-ik iskolai évben csak 64 tanuló iratkozott be és a tanulók még az 1862/3-ik évben sem érték el az előirányzott számot, a mennyiben az akadémiát ekkor 123 növendék látogatta. Ettől fogva azonban a létszám folytonosan, sőt 1865/6-ban rohamosan emelkedett, a megelőző évi 172-ről 257-re. Ehhez még járult, hogy a vasárnapi iskola az 1868/9-ik tanévben szorosabb kapcsolatba hozatott az akadémiával. Feltétlenül szükségesnek találtatott, hogy az akadémia a saját épületében helyeztessék el. Az akadémia részére a váczi-körúton és új-utca sarkán telek szereztetett és ezen az építkezés 1869 tavaszán kezdetett meg. Az építkezési költség 200,000 frttal irányoztatott elő, az akadémiának ellenben

80,000 frt állt rendelkezésére. A vezérlő bizottság segélyért a testületekhez és ezek útján a kereskedelmi körökhöz, valamint a kormányhoz is fordult. A segély bőven folyt, úgy hogy a kereskedelmi akadémiái épületet 80,000 frtnyi jelzálogkölcson igénybe vételével be lehetett fejezni. A zárkő-ünnepély 1870 október 2-án tartatott meg.

Ebben az épületben maradt a kereskedelmi-akadémia egészen 1885 őszig, a midőn is jelenlegi épületébe helyeztetett át. Jelenlegi épülete, melynek alkotmány-utczai főhomlokzatát mutatja a csatolt rajz, az V. kerületben négy uteza által határolt szabad térségen fekszik. A telket a székess-fővárostól ingyen kapta azzal a kötelezettséggel, hogy azon csakis a kereskedelmi-akadémia céljainak szolgáló épületet emel, azt el nem idegeníti, sem rendeltetésétől elvonni nem fogja; és azzal a további kötelezettséggel, hogy a tanintézet fennállása alatt 12 budapesti származású és illetőségű jó előmenetelű ifjút a tanács ajánlatára ingyenoktatásban fog részesíteni.

Az új épületen a földmunkákat 1884 június 23-án, a falazást pedig július 6-án kezdték meg. A teljesen elkészült és felszerelt épület a vezérlő bizottságnak 1885 augusztus 31-én adatott át. A zárkő-ünnepélyt 1885 október 11-én tartották meg.

A terület, melyen a díszes épület Czigler Győző budapesti műépítész terve szerint emeltetett, 936 négyszögöl vagyis 3516 négyszögméter, a beépített terület pedig 534 négyszögöl, illetőleg 1923 négyszögméter.

Maga az épület kétemeletes. Van benne tanítási czélokra szolgáló 16 tanterem, köztük egy vegytani és egy természettani tanterem. A vegytani és természettani tanteremek és laboratoriumok a földszinten vannak. A többi tanteremek közül kettő földszint, hat az első és ugyanennyi

a második emeleten van. — Az első emeleten vannak még az igazgatói és titkári helyiségek, a második emeleten pedig a díszterem, továbbá a tanári és az ifjúsági könyvtár. Egy-egy tanteremnek területe 65—70 négyszögméter, magassága pedig 4·8 méter, mindegyikben 46—48 tanuló helyeztetik el, többnyire kétülékes padokban. Gondoskodva van a tantermek kellő szellőztetéséről és fűtéséről.

Az építési költségek részben új adományok által szereztettek be. Maguk a testületek az építéshez 18,000 frttal járultak, az ezenfelül túlnyomólag kereskedelmi körökből befolyt adományok összege 27,870 frt.

Az elmúlt tanévben az akadémiát összesen 454 ifjú látogatta, még pedig 181 az alsó, 126 a középső, 91 a felső osztályt, 56 az egyéves tanfolyamot. Természetesen ma ezrekre megy azok száma, kik ebben a tanintézetben szerezték meg az elméleti szakképzettséget. A kereskedelmi akadémia monografiájának egyik legérdekesebb része bizonyára az, mely az intézet volt növendékeit és jelenlegi életpályájukat tünteti ki.

Meg kell említenünk, hogy az akadémiai tanulók számára alapított kilencz kisebb-nagyobb ösztöndíjon kívül még egyes magánosok, továbbá a testületek, a budapesti kereskedelmi és iparkamara, egyes budapesti vállalatok, maga Budapest székes-főváros is egészben vagy részben tandíjmentes helyek biztosítására alapítványokat tettek. Ily alapítványok alapján teljes tandíjmentességet élvezhet 20, és kétharmad részben tandíjmentességet 6 ifjú. Ezeken felül 12 tandíjmentes helylyel rendelkezik Budapest székes-főváros, egy-egy tandíjmentes helylyel pedig a Pesti magyar kereskedelmi bank, a Pesti hazai első takarékpénztár-egyesület és az Első magyar általános biztosító társaság. Végül egész vagy fél tandíjmentességet engedélyez még a vezérlő bizottság is.

Szó nélkül nem hagyhatjuk azt sem, hogy az intézet végzett növendékeinek már 1870-ben biztosított az egy-éves katonai önkéntességi jog.

Végül még a kereskedelmi akadémiának új, ez időszert is érvényben levő alapszabályairól kell megemlékeznünk. Az új telek vásárlásakor kitűnt, hogy a kereskedelmi akadémia viszonya a két kereskedelmi testülethez nincsen eléggé tüzetesen szabályozva. Ez a tény és az első szervezeti szabályzatnak egyéb hiányai indították a két testületet arra, hogy behatóbban foglalkozzék az alapszabályok módosításával. Az új alapszabályok tervezetének elkészítésével a nagykereskedők testületének ügyésze: dr. Ullmann Sándor bízott meg. A tervezetet a két testület, az akadémia igazgatója: Ghyczy Géza bevonásával, közös bizottsági értekezleteken tárgyalta. Miután az ekként megállapított alapszabályokat a testületek közgyűlései is elfogadták, jóváhagyás végett a közoktatásügyi miniszternek terjesztettek be, ki azokat 1888 ápril 18-án látta el a jóváhagyási záradékkal.

Az alapszabályok főintézkedéseit a következőkben ismertetjük: Az 1. §-ban kijelentik, hogy a budapesti kereskedelmi akadémia a «Pesti kir. kiv. nagykereskedők testülete» és «Pesti polgári kereskedelmi testület» által egyes intézetek, testületi tagok és mások anyagi hozzájárulásával létesített alapítvány, melynek célja a felsőbb kereskedelmi szakoktatás. Az akadémiának önálló vagyona van és az alapszabályok keretén belül önállóan szerezhet jogokat és vállalhat kötelezettségeket és a «Budapesti nagykereskedők és nagyiparosok társulata» és a «Pesti polgári kereskedelmi testület» ellenőrzése alatt áll».

Ügyeit 24 tagból álló vezérlő bizottság intézi. A bizottság tagjait felerészben a budapesti nagykereskedők és nagy-

iparosok társulata, felerészben pedig a pesti polgári kereskedelmi testület választja hat évre. Minden három évben a tagok fele kilép. Az első három évben a kilépést illetőleg a sors döntött. A kilépettek újra választathatnak. Az időközi üresedéseket az a testület tölti be, melynek tagjai a vezérlő bizottságból kiváltak. Az így kiküldött tagok megbízása csak arra az időre szól, a melyre a helyettesített tagoké terjedt. A vezérlő bizottságnak tagja csakis testületi tag lehet. Ki az öt kiküldött testületből kilép, egyszersmind a vezérlő bizottságból is kilépettnek tekintetik és helyét más testületi tag által kell betölteni. A vezérlő bizottság saját kebeléből választ három évre elnököt és elnökhelyettest. Mindakettőt újra meg lehet választani.

A vezérlő bizottság *a)* vezeti a budapesti kereskedelmi akadémia összes ügyeit, képviseli az intézetet harmadik személyekkel szemben; *b)* kezeli vagyonát, ellenőrzi a pénzkezelést, ügy- és számvitelt, megállapítja és a két alapító testülettel közli az intézet évi költségelőirányzatát, megvizsgálja és a két alapító testület tudomására hozza az évi számadást, mérleget és jelentést; *c)* indítványt tesz a két testület határozatának fentartott ügyekben, nevezetesen az alapszabályok módosítását, az intézet megszüntetését és az intézet megszüntetése vagy feloszlataása esetében az intézeti vagyonnak hováfordítását illetőleg; *d)* felügyel az iskola vezetésére; *e)* kinevezi az igazgatót, a rendes és helyettes tanárokat, az intézeti tisztviselőket és a szolgáló személyzetet; megállapítja a személyzet járandóságait; eljár a tanárok és tisztviselők fegyelmi ügyeiben; a fennálló nyugdíj-szabályzat szerint kezeli a tanárok nyugdíjalapját, (melybe a testületek — mint megjegyezni tartozunk — éveken át külön járulékokat fizettek) és határoz a nyugdíjigények felett; határoz az akadémia tantervét illető ügyekben, figye-

lemmel a keresk. tanítézetek szervezetére vonatkozó rendeletekre és arra is, hogy az akadémiát végző tanulók képzettsége a kereskedelmi középiskolákban elért képzettséggel legalább is felérjen; *f)* örködik az iskolai rend és fegyelem fölött; *g)* határoz új tanfolyamok, tanszékek és párhuzamos osztályok fölállítását és megszüntetését, intézeti gyűjtemények beszerzése és kiegészítése tárgyában; *h)* megállapítja az évi tandíjat és határoz a tandíjmentességi kérvények fölött; *i)* kezeli az iskolai alapítványokat és az egyes alapítványi levelek értelmében betölti az alapítványi helyet; *k)* a tanári kar megokolt javaslata alapján határozatot hoz egyes tanulók kizárása fölött; megalkotja saját ügyrendjét, a pénzkezelési, ellenőrzési és egyéb szabályzatokat; — szóval: határoz, eljár és intézkedik mindazokban az ügyekben, melyeket ezek az alapszabályok sem a két kereskedelmi testület hatáskörének nem tartottak fen, sem a budapesti kereskedelmi akadémia tanügyi közegeihez nem utasítottak.

ALSÓFOKÚ KERESKEDELMI ISKOLA.*

A testületek szervezetének előadásakor kiemeltetett, hogy a polgári kereskedők testülete, miként a segédek, úgy az inasok számára is dolgozott ki külön szabályokat és ha nem ismerjük is az utóbbiakat, biztosnak tarthatjuk, hogy azokban is foglaltattak élethölcseségi és nevelési szabályok. Láttuk ugyanott azt is, hogy a testület súlyt fektetett arra, hogy a főnök inasait ne csak a szoros üzleti teendők: bevásárlás és eladás végzésére tanítsa meg, hanem az egész üzleti életbe avassa be, tehát olyan dolgokban is oktassa, melyek az iskola feladatához tartoznak. Mondhatjuk tehát, hogy a testület súlyt fektetett az inasoknak teljes szakszerű kiképzésére. A szakképzettség előmozdítása érdekében fektetett súlyt a nyilvános, nála letett vizsgálatokra.

Örömmel fogadhatta tehát a testület, hogy Bibanco Manó Gyula 1830-ban Pesten azzal a tervvel telepedett le, hogy itt, a lipcsei kereskedelmi iskola mintájára, mindennapos tanintézetet nyit és hogy az érdeklődés felébresztése végett a testületet felhívta, hogy kész az inasokat vasárnapi oktatásban részesíteni. Mert csak innen lehet magyarázni,

* Megjegyzem, hogy erről a polgári kereskedelmi testület által fentartott tanintézetéről külön, igazgatója Névy László által irt emlékirat jelenik meg. Ebben a vázlatban lényegileg erre a velem kéziratban közölt emlékiratra támaszkodtam.

hogy a testület 80 tagja kötelezte magát arra, hogy inasait vasárnapi iskolába járattja és mindenikért évi 5 forint tandíjat fizet.

A vasárnapi iskola nem sokáig maradt Bibanco Manó iskolája. Robitsek József előjáró rávette a testületet, hogy vegye át a vasárnapi iskolát és ezzel biztosítsa fennállását. Az igazgatónak a testület 500 pfrtot fizetett; a felügyeletet pedig a saját kebeléből kiküldött 12 tagra bízta. Az iskolát pedig három osztályra választotta el.

Bibanco iskoláját és ezzel együtt a testületnek vasárnapi iskoláját is 1841-ben Hampel Antal vette át.

A testület a vasárnapi iskola látogatását kötelezővé tette és ez a tény magyarázza meg, hogy a fentebb közölt alapszabályi tervezetben az inasok felszabadítását a vasárnapi iskola szorgalmas látogatásától és az ott nyert megfelelő bizonyítványtól tette függővé.

Új szervezeti alapszabályokat a vasárnapi iskola 1851-ben nyert az osztrák kormány meghagyására, a midőn is nyilvánossági jogot nyert. A szabályok szerint az iskola vezetéséért a testület iskolaiügyi bizottsága volt felelős; a főfelügyeletet a városi és kerületi iskolai hatóság gyakorolta. Az új szervezet szerint is az iskola három osztályból állott, melyben a tanítás vasárnap délelőtt 10—12-ig és délután fél 3-tól fél 6-ig folyt. Az inasok látogatása kötelező volt. Csak az az inas szabadíttathatott fel, ki az iskolát elsőrendű eredménnyel végezte. Az inas mulasztása a főnöknek tudatott be, ki 50 frtig terjedő pénzbírsággal büntettethetett, de a ki egyszersmind köteles volt minden inasért évi 4 pfrt tandíjat fizetni. Az iskolának 1855-ben 416 tanulója volt.

Láttuk a kereskedelmi akadémia vázolásánál, hogy a vasárnapi iskolának az akadémiával való egyesítése tervezetett. A terv végrehajtásáról azonban lemondtak. Ez az

egyesítés azonban végrehajtatott 1869 tavaszán, a midőn is Hampel Antal a vasárnapi iskola igazgatásáról lemondott. Az 1869/70-ik iskolaévben a vasárnapi iskola növendékei részére megnyitottak az akadémia tantermei, az igazgatással pedig az akadémia igazgatója, akkoron Körner Frigyes bízott meg. Szervezetében is változás történt, négy osztályúvá alakították át és a tanórák d. e. 9—12 és d. u. 2—5 órára helyezték át. Változás történt a tanerőkben is, a tantárgyak szaporították és tágították. Természetesen abban is változás állott be, hogy míg addig az iskola egészen német vala, most két nyelvűvé változott át. Párhuzamos osztályokat szerveztek, melyek egyikében a tanítás német, másikában pedig magyar vala.

Lewin Jakab igazgatása alatt a tanterv ismét változott. A város elemi iskolái mindinkább javultak, a tanulók mind nagyobb előképzettséggel kerültek a iskolába és így lehetővé vált a tantárgyaknak újabb kiszélesítése. Már 1874/5-ben egy előkészítő osztály szerveztetett és megállapították, hogy a vasárnapi iskola 1. osztályába csak oly tanuló vétetik fel, ki 6 elemi osztályt vagy 2 polgári- vagy középiskolát végzett. Lewin alatt az iskola egészen megmagyarosodott.

Lewin Jakabnak 1884-ben bekövetkezett halála után, miután a kereskedelmi akadémia új igazgatója: Ghyczy Géza a vasárnapi iskola igazgatását elvállalni nem akarta, az igazgatás Névy László kereskedelmi akadémiai tanárra bízott.

Névy László igazgatása alatt az 1884. évi ipartörvény és a közoktatásügyi miniszternek 1885. évi, az alsófokú kereskedelmi iskolák szervezetét megállapító rendelete folytán a vasárnapi iskola fokozatosan átváltoztattatott alsófokú kereskedelmi iskolává. Jelen szervezetét 1893-ban nyerte. Áll az előkészítő osztályon kívül 4 osztályból.

Az előkészítő osztályban 6 órán át taníttatik a magyar nyelvtan, olvasás, számtan és szépírás. Az első osztályban a tanórák száma 7; a tantárgyak pedig: olvasmányok, közéleti iratok, földrajz, kereskedelmi számtan, könyvvitel, szépírás. A második osztályban az óraszám szintén 7, a tantárgyakat kiegészíti az árúisme. A harmadik osztályban a tanórák változatlanok, a tantárgyak azonban: számtan, könyvvitel, kereskedelmi levelezés, a váltó ismertetése, árúisme. A negyedik osztályban az órák száma 4, a tantárgyak: számtan, könyvvitel, iparműtan, nemzetgazdaság. Ki kell azonban emelni, hogy míg a régi vásárnap-i iskolában az írásbeli feladatokat a tanulók az iskolában végezték, jelenleg azokat otthon dolgozzák. — A tanulók száma volt 1890 1-ben 463, 1894 5-ben 414. Az apadást lényegileg annak kell tulajdonítani, hogy az 1894 5-ben az egyik előkészítő osztály pénzügyi tekintetektől megszüntettetett és míg az előtt a tanítás a párhuzamosak beszámításával 11-ik osztályban folyt, már 1894 5-ben csak 10 osztály vala.

Fölösleges talán kiemelnünk, hogy ezt az iskolát kizárólag a polgári kereskedelmi testület tartja fenn. A költségeket, melyeket fentartására 1854 óta fordított, a mellékelt kimutatásban láthatjuk.

BUDAPESTI KERESKEDŐK MENHÁZA.

Az intézményt, mely még jelenleg is csak a létesítés stadiumában van, a testületeknél Balitzky Sándor hozta indítványba. Mindkét testület az indítványt a legnagyobb készséggel tette magáévá, s a polg. kereskedők testülete az intézet létesítésére 20,000 frtot, a nagykereskedők testülete pedig 10,000 frtot ajánlott fel és 1893-ban tényleg ki is fizette.

Czélja ennek az 1890-ben javaslatba hozott intézetnek, hogy a feddhetlen előéletű, önhibájukon kívül elszegényedett és keresetképtelenné lett budapesti kereskedőket (nagyiparosokat), kik életök 60-ik évét betöltötték, öreg napjaikra a nyomortól és inségtől az által megóvjja, hogy őket az intézetben bár szerény, de teljes ellátásban részesíti.

Különben — a belügyminiszter által 1892 márczius 13-án jóváhagyott alapszabályok szerint — az intézet a két testületnek csak ellenőrzése alatt áll és önálló vagyonnal és jogi személyiséggel bir. Ügyeit az elnök, alelnök és 12 tagból álló vezérlő bizottság intézi, melyet fele részben a pesti polgári kereskedelmi testület, fele részben pedig a budapesti nagykereskedők és nagyiparosok társulata három évre választ.

Pártoló tagok azok, kik a menház javára 1000 frtot, alapítók pedig azok, kik legalább is 5000 frtot adományoznak. Az alapító tagok az általuk alapított helyeket maguk

tölthetik be, még pedig oly önálló fővárosi kereskedőkkel is, kik, habár a két kereskedelmi testület egyikének sem voltak tagjai, a többi kellékeknek megfelelnek. — A menház javára azonban kisebb adományok is tétethetnek, a melyeket illetőleg megállapított, hogy a 100 frtnál kisebbek — ha csak az adakozó az ellenkezőt ki nem kötötte — folyó kiadásokra is felhasználtathatnak, a 100 frtnál nagyobbakat azonban feltétlenül az alaptőkéhez kell csatolni.

Az intézetnek tényleges életbeléptetését a testületek attól tették függővé, hogy legalább is 100,000 frt álljon rendelkezésre. Megvalósítását tehát már a közel jövőben lehet várni, a mennyiben a két testület alapítványán kívül alapítványokban 20,000 frt, adományokban pedig 33,492 frt 12 kr. folyt be az 1895. év végéig. Hozzászámítva a kamatjövedelmet, már is 97,716 frt 50 kr. áll rendelkezésül arra a célra, hogy a saját vétkök nélkül elszegényedett, munkaképtelenné vált budapesti kereskedőknek biztos hajlékuk legyen, a melyben nyugalmasan élhessék át hátralevő napjaikat.

Mellékletben közöljük az eddigi alapítványok és adományok jegyzékét és itt még csak azt említjük meg, hogy a vezérlő bizottság tagjai a polgári kereskedelmi testület részéről: Aebly Adolf, Hüttl Tivadar, Kreische Antal, Kunevalder L. M., Luczenbacher Pál, Szávoszt Alfonz, Titsch Gyula; a nagykereskedők testülete részéről: báró Schosberger Zsigmond, Jálics Kálmán, Markó Albert, Rust Bernát, Wahrmann Sándor, Beimel Jakab.

BOLTÖRSÉG.

Erről az intézményről a polgári kereskedők testületének az 1792. április 1-én tartott ülésről felvett jegyzőkönyve a következőket tartalmazza: «Miután a helybeli városi darabantok az itteni kereskedelmi testület kérelmére a városi tanács jóváhagyásával az összes boltokra külön boltörség által vigyáztak, eddig tanúsított buzgalmuk és éberségök jutalmazására nekik a múltra 100 forint szavaztatott meg azzal a megjegyzéssel, hogy minden újévkor jelentkezni tartoznak szorgalmuknak és gondosságuknak megfelelő jutalomért, nagyobb buzdításukra pedig elhatároztatik, hogy a mint besötétedett, megvizsgálni tartoznak az összes zárat és minden a személyzet gondatlansága folytán nyitva talált zárért a főnök nekik 1 forintot fizessen, melyet személyzetén vehet meg.»

Több említés a boltörségről a régi jegyzőkönyvekben nem is történik s ezért nem is lehet megállapítani, hogy mikor szüntek meg a városi darabantok külön boltörséget kiállítani. Meglehet, hogy a fokozatosan keletkezett és 1816-ban némileg már szervezett magánrendőrségi intézmény szorította ki. Nincs azonban kizárva, hogy a hivatalos boltörség 1816-ban megszüntette működését és ez adott alkalmat a magánboltörség szervezésére.

A hagyomány ugyanis — mert írásbeli feljegyzések nincsenek — erre az évre teszi a magánboltörség keletke-

zését. Indoka azonban közel fekszik. A város jövedelme nem szaporodott fejlődésével egyarányban, holott a rendőri felügyeletnek szükségkép nagyobb területre kellett kiterjeszkednie, nagyobb számú rendőrt is igényelt. A rendőrségnek csekély létszáma okozhatta, hogy kezdetben egyes utcák kereskedői egyesültek és tartottak közösen éjjeli őröt, később boltjaik és raktáraik éjjeli őrzése végett több utca kereskedői szövetkeztek, míg végre az egész kereskedőség szervezett boltőrséget. Természetes, hogy ez magánintézmény vala, melynek némi hivatalos színezetet az a tény kölcsönzött, hogy a közgyűléseken a városnak mindenkor kapitánya elnökölt.

Kezdetben, sőt mondhatni egész a legújabb időig az intézménynek nem voltak írásba foglalt alapszabályai, hanem szóbeli megállapodásokon és a szokáson alapult. Csak a boltőrök részére jegyezték fel írásbeli utasításokat, melyek a legutóbbi időig érvényben maradtak. Az első kísérlet, hogy írásbeli alapszabályok készíttessenek, 1856-ban történt, de az akkori kormány azokról nem akart semmit sem tudni.

Szokáson és megbeszélésen alapult, hogy a boltőrségi egylet évenként közgyűlést tartott a kapitány elnöklete alatt. A közgyűlés választott elnököt, nagy választmányt, továbbá egy 12 tagból álló kisebb választmányt. Az első a külső igazgatást végezte, az utóbbi a belső ügyeket intézte el. Az újjászervezés előtt, 1851 december 8-án tartotta az egylet utolsó rendes közgyűlését.

A boltőrségi egyletnek hosszú ideig néhai Nádosy György volt az elnöke. Utódját az elnökségben: Vetsey Sándort egy csakis ebből a célból összehívott közgyűlés választotta meg. Halála után pedig a választmány elnöki helyettessé Barabás Pált nevezte ki.

Részletesebben ismerjük úgy az egylet, mint a boltőrség szervezetét az 1876-ik év végéről, midőn is arról volt szó, hogy a polgári kereskedők testülete fogadja el az egylet védnökségét és biztosítsa az intézmény fennállását. Ez időtájt a boltőrség állt egy őrmesterből, egy helyettesből, 4 káplárból és 58 őrből, továbbá kisegítő örökből a szükséglethez képest. Az őrmesternek volt 420 frt, helyettesének 396 frt, a káplárnak 240 frt évi fizetése. Az őrség díjazása az évszakok éjjeleinek tartama szerint változott. A ruházatot illetőleg a felszerelést az egylettől kapták. Állott pedig az sapkából, köpönyegből, övből, alabárdból, lámpásból és sípból. A boltőrség az egylet igazgató-választmányának, illetőleg elnökének volt alárendelve. Éjjeli szolgálatban az ellenőrzést az örök fölött a káplárok gyakorolták. Külön őrszobája vala, a honnan a 29 órállomás felváltása történt minden 2 órában. Fegyelmi büntetés volt birság a nyugdíjalap javára vagy elbocsátás.

Magának az egyletnek rendelkezésére állott a 26,940 frt 11 krból álló nyugdíjalap és a 12,747 frt 71 krt tevő tartaléktőke, mely alapok részint első helyre bekebelezett kölcsönökben, részint pedig a pesti hazai első takarékpénztárnál voltak elhelyezve.

Jelenleg az egylet (1. budapesti boltőrség-egylet) a belügyminiszterium által 1882 szeptember 2-án jóváhagyott alapszabályokon nyugszik. Célja, szervezete, bár némileg új elnevezéssel, valamint a költségmegosztás is a régi maradt. Az írásbeli alapszabályok csak a fennállott szokásoknak feljegyzései. Ezért is lehetett az egyletnek azt a szervezetét mellőzni, melyet a már említett 1876. évi jelentés ír le.

Célja: boltokat, házbejáratokat, raktárakat, irodahelyiségeket, eladási-, üzleti- és egyéb helyiségeket utcákban,

úton és egyéb helyeken, működési körén belül éjjel és szükség esetén nappal is saját közegei által betörések és egyéb veszélyek ellen megóvni.

Tagja lehet az egyletnek minden budapesti kereskedő, közkereseti, betéti és részvénytársaság, szövetkezet, iparos és háztulajdonos. Kivételesen azonban az igazgatóság olyanokat is felvehet tagokul, kik a most felsoroltakhoz nem tartoznak. A tagság és az évi járuléknak negyedévenként való fizetési kötelezettsége mindaddig tart, míg a tagnak a boltőrség működési területén belől üzlete illetőleg őrizetet igénylő helyisége van. Az évi járulék kivetése az üzlet minősége és az őrizetet igénylő nyílások (ajtók és ablakok) száma szerint, valamint az ugyanabban a kerületben létező kereskedelmi és iparvállalatok jelentőségéhez képest történik.

Az egylet a boltőrséget mindazokban az utcazárakban (úton és egyéb helyeken) köteles szervezni, melyekben az ugyanabban a kerületben létező tagok járulékaik az őrség összes költségeit fedezik. Ha nem fedeznék, csak abban az esetben köteles azt rendszeresíteni, ha a kerület tagjai a költségtöbbletet megtérítik és egyéb akadályok fenn nem forognak.

Az egylet közegei: *a)* a közgyűlés, *b)* az elnökség, *c)* az igazgatóság (régebben kisebb választmány), *d)* a választmány (nagy választmány). Az elnökséget alkotja az elnök és két alelnök. Feladata körébe tartozik különösen az örök felfogadása és elbocsátása a szolgálati utasítás értelmében. Az elnökség tagjai egyszersmind az igazgatóságnak is tagjai. Az igazgatóság áll az elnökön kívül 12 tagból. Ez intézi az egylet ügyeit, különösen pedig megállapítja az évi járulékokat, a tisztviselők, az őrségi személyzet és egyéb alkalmazottak fizetését, tiszteletdíjat, a tagdíjakat, nevezi ki a tisztviselőket, őrmestereket és káplárokat, két tagja által

pedig megvizsgáltatja a pénztárt. Elnöke jelenleg Waldhauser Adolf.

A választmány áll 40—120 tagból. A választmány tagjait úgy kell választani, hogy abban lehetőleg minden utcából, útról és térről, melyen boltőrség van, 2—2 tag legyen. A választmány feladata lényegileg a nyilvántartásra, a taggyűjtésre, hiányok felfedezésére és az igazgatóság támogatására szorítkozik.

Szolgalatképtelenné vált boltőrök, káplárok, őrmesterek és az egyleti pénztárnok segélyezésére a nyugdíjalap szolgál.

Végül még csak azt kívánjuk felemlíteni, hogy már 1876-ban terveztetett, hogy a boltőrség szorosabb kapcsolatba lépjen a fővárosi rendőrséggel, de az ebben az irányban folytatott tárgyalások nem vezettek eredményre.

MELLÉKLETEK.

I

I. Lipót királynak Brean Mór, Eusserich Sámuel, Augustin György, Dimitrovich János és Emanuel Miklós pesti polgári kereskedők és kalmárok kérelmére 1699 augusztus 15-én a pesti kereskedőknek adott szabadalomlevelével megerősített testületi szabályzatok.

Első cikk: Pest sz. kir. város polgári kereskedői és kalmárai feljogosítottak, hogy a városi hatóság területén belül a szükséghez képest annyiszor a mennyiszer meglátogathassák és megvizsgálhassák a nem rendes kereskedőket, a kik nem polgárok vagy nem is laknak állandóan a városban és magukat a polgári kereskedőknél és kalmároknál be nem kebelezették vagy polgári állásuknál és vallásuknál fogva be sem kebelezteztették, kik alatt különösen a zsidókat kell érteni, kiknek szab. kir. városokban sem lakhelyök sem üzletök nem lehet és általában mindenkit, bárki is legyen, és kövesse el azt bármi ürügy alatt, hogy a polgári kereskedők és kalmárok keresetének sérelmére bent a városban vagy a város előtt árúzikkeket ad el, és ha azokat a megengedett időn kívül, bárhol is megfognák, a bíróság közbenjöttével elvehessék és a város bírójához vitethessék árúikat, hol azokból egy vagy több el fog koboztatni. Ha egy vagy több másodszor vagy többször is megfogatnék, az elvett árúkból semmit sem szabad visszaadni, hanem egy negyedrészt a bíróságnak, a második negyedrészt a testvéregyletnek (németül Bruderschaft, érteni kell pedig ez alatt a kereskedői testületet), a harmadik negyedrészt a székesegyháznak kell átadni, a negyedik negyedrészt pedig a szegények közt kell felosztani és ezen felül a bíró a tettest vagy tetteseket büntetők mérvéhez képest mások elrettentésére komolyan büntesse meg.

Második cikk: Az, a ki itt polgári kereskedő vagy kalmár akar lenni, tartozik hiteles bizonyítvánnyal igazolni, hogy törvényes születésű, továbbá hogy kitanult kereskedőnél vagy kalmárnál tanult és végre hogy pesti tisztességes polgári kereskedő vagy kalmár üzletében mint segéd legalább is három évig becsületesen és szorgalmasan szolgált és ha a polgári kereskedők és kalmárok által felvétetett, a testvéregyletnél szabályosan kebeleztessek be.

Harmadik cikk: Mi az inasokat illeti, ezek legalább is öt évig legyenek az üzletben és csakis egy úrnál. Ha az inas a megszabott évek előtt fontos és elegendő ok nélkül ura üzletéből kilépne, öt a kikötött idő letelte

előtt a hatóság által kiszabandó büntetés terhe alatt más kereskedő vagy kalmár fel nem fogadhatja és fel nem szabadíthatja; az inastól azonban urala követelheti az élelmezés és ruházat megtérítését. Az a polgári kereskedő vagy kalmár pedig, ki egy másik ezen testvéregyletnél bekebelezett kereskedőnek vagy kalmárnak segédjét vagy inasát magához vagy máshoz édesgetné vagy esábitaná vagy a belépésről lebeszelné, a testvéregylet pénztára javára 20 rénus forinttal büntetessék.

Negyedik cikk: Az a segéd vagy inas, a ki a másiknál beestelenséget vagy hűtlenséget tapasztalt és ezt méltányos kárpótlás és megbüntetés végett gazdájának azonnal be nem jelentette, ha ez a tényállás rövidebb vagy hosszabb idő múlva kiderülne, mint olyan, a ki a büntényt elhallgatta, a méltányosság szerint büntársként büntetessék meg és szoríttassék kárpótlásra.

Ötödik cikk: Annak, a ki itten polgári kereskedő és kalmár akar lenni, az egyedüli üdvözítő római katolikus egyház hívőnek kell lennie, a testvéregylet pénztárába 30 birodalmi tallért kell befizetnie, mégis a testvéregylet vagyona tekintetbe vételével méltányos leend. Mivel azonban a törököktől ismét visszahódított Magyarországon a rácz és görög kereskedők számosak és mindenütt türetnek, ezek is ismertessenek el teljesjogúaknak és fogadtassanak be a testvéregyletbe és ne tartozzanak a testvéregylet pénztárába sem többet sem kevesebbet befizetni, ellenben úgy a tisztas szüületést, mint a tanuló éveket illetőleg a ezikkeben foglaltaknak eleget tenni, valamint egyebekben is alkalmazkodni tartoznak a testvéregylet czikkeihez.

Hatodik cikk: Mi a polgári kereskedők és kalmárok fiait illeti, ha közülök valaki kereskedelmi üzletet vagy kalmárságot akarna folytatni, köteles magát a testvéregyletnél bekebeleztetni és mindannak megfelfelni, a mi neki ezek a es. kir. szabadalmak és szabványok értelmében elő fog iratni, de azokkal szemben, kik nem polgári kereskedő és kalmár fiai, abban az előnyben részesül, hogy a testvéregylet pénztáránál csak a fele díjat vagyis 15 birodalmi tallért köteles megfizetni.

Hetedik cikk: Senkinek, még ha polgár lenne is, sem szabad nyílt üzletben elárúsítania és oly üzletet folytatnia, minőt polgári kereskedő és kalmár folytat, ha magát a polgári kereskedők- és kalmároknál szabályszerűen be nem kebeleztette, sem a többi polgároknak nem szabad megengedni, hogy az ingyen vétel vagy a darab számra való eladás ürügye alatt, a kik ily módon kikerülhetni hiszik a bekebelezést, hogy ilyesmi üzletet csinálhassanak, ha csak az illető nem jelentkezett a most említett testvéregyletnél és annak a fentérintett módon mindenekben eleget nem tett, a megszabott ezikkeknak meg nem felelt, s ha még nem volna polgár, szerezzen polgárjogot és ekképen magát minden esetben tegye képessé.

Nyolczadik cikk: Azok, a kik kereskedelmet akarnak folytatni, csakis a kereskedők és kalmárok által választott előljáró által ajánltathatnak a polgári jog megadására érdemeseknek.

Kilenczedik cikk: Ha legény vagy özvegy ember kezd üzletet vagy kalmárságot, igyekezzék, ha csak jelentékeny akadály fenn nem forog, hogy a szokás és rendhez képest megnősüljön.

Tizedik cikk: Ha polgári kereskedő vagy kalmár özvegye olyanhoz megy férjhez, ki a kereskedést nem tanulta vagy kereskedésben nem szolgált, de különben tisztas szüületésű és származású, felvétessék ugyan a test-

vérek egyletébe, de tartozzék nála a fentemlített összeg kétszeresével vagyis 60 tallérral vagy vagyonához mért teljes összeggel beállítani.

Tizenegyedik cikk: Ha valaki, legyen az rác, görög vagy bárki is, mint kereskedő vagy kalmár itt egész családjával letelepszik, de előbb nem jön rendben a testvéregylettel, annak nincs is joga bármivel is kereskednie, sőt ha egyik vagy másik ebben a szabad kir. városban annak rendje és módja szerint annak idején a kereskedést megtanulta és arra magát a visszahódítás ideje óta képesítette és alkalmassá tette, mégis tartozzék tisztaszármazásáról és születéséről hiteles bizonyítványt előmutatni és ezen csász. szabadalmak élvezhetésére 30 birodalmi tallért a testvéregylet pénztáránál lefizetni.

Tizenkettedik cikk: Ha Pestre, az itt tartandó országos vásárokon kívül, idegen kereskedő vagy más valaki árukat hozna és azokat nem rendelte meg idevaló polgári kereskedő vagy kalmár és az idegen nem mutathatna fel megrendelő levelet, az ily árukat a városházán vagy a mérlegházban kell lerakni vagy azonnal ismét el kell szállítani és a fent érintett 4 országos vásáron kívül itt Pesten el ne adassanak.

Tizenharmadik cikk: A polgári kereskedőnek vagy kalmárnak esakis egy nyitott üzletet vagy boltot szabad tartania, kivételt képez a rendes négy országos vásár, mert vásáros időben még egy nyitott boltot vagy bódét vagy sátorot tarthat, de csak a városnak rendes utcáiban.

Tizennegyedik cikk: Az itt rendszerint tartott négy országos vásáron senki idegen se merészelje árúit elkülönített házakban, boltokban, bódékban vagy sátrakban, sarokutczákban (a városban belül vagy kívül a meddig a polgári hatóság terjed) árúsítani, hanem elégedjék meg a vásártéren egy bódéval, bolttal vagy sátorral és ne merészelje árúit sem a rendes vásári idő bekövetkezése előtt, sem a vásári idő letelte után árúsítani.

Tizenötödik cikk: A mesterembernek nem szabad sem a városban, sem ezen kívül a város határán belül valamely czikkeket a saját maga vagy legényei által készítettéssel együtt árúsítania, ez utóbbiakat árúsíthatja ugyan üzletében vagy boltjában, másokat és idegen készítményeket és árúkat azonban az árúczikkek elvételének terhe alatt sem vennie, sem eladnia egyáltalában nem szabad, ellenben a polgári kereskedőknek és kalmároknak azon kívül, hogy tarthatnak idegen és külföldi árúkat, szabad mézzel, viaszszal, dohánynyal, szintügy nyers és kikészítetlen, mint kikészített bőrökkel és mindennel, a mi ebben a királyságban termeltetik és előállítatik, kereskedniök, bevásárlással és ismétli eladással egészen szabadon üzérkedniök.

Tizenhatodik cikk: Ha a kereskedők és kalmárok közül valamelyik bekebelezett testvérnek, midőn terhes szekérrel útban van, a szekere eltörne, vagy ha őt más viszonyok közt valami baj érné, a többiek büntetés terhe alatt legyenek segítségére és támogassák őt, a mennyiben egy testvér az úton vagy otthon megbetegednék, a testvér előljáró köteles őt első sorban is üdvözölni, azután pedig tartozik a testvéregylet néhány tagját ápolására kirendelni, a szegénynek pedig a pénztárból (de bizonyos idő múlva leendő visszatérítési kötelezettséggel) annyi pénzt előlegezni, a mennyi szükségeltetik, ha pedig meghalna, a testvéregylet által tisztességesen eltemettetni.

Tizenhetedik cikk: Ha a kereskedők és kalmárok testvéregyletének valamely tagja, a temetésre meghíva, és a rendes bemondó által értesítve,

annak ellenére, hogy itthon volt; az isteni hatalmon vagy más valamely fontos okon és akadályon kívül, a temetésen meg nem jelenne, az büntetésül 2 font viaszt fizessen a testvéregylet pénztárába.

Tizennyolczadik cikk: Ha az előljárónak a testvéreket össze kell hívnia, köteles a saját küldönczét a rendes bemonatóért elküldeni és ezzel a testvéreket összehívni és velök az összejövetel óráját tudatni, ha közülök valaki ezen meghívásnak nem engedelmeskednék és nem tenne eleget, azt egy órányi idő elteltével kérlelhetlenül meg kell birságotlni két font viaszszal.

Tizenkilenczedik cikk: Azok a vitás kérdések, melyek közöttük támadnak és a testvéregyletre tartoznak, tizenkét forintot azonban meg nem haladnak, a testvéregylet által egyenlítettessenek ki és intéztessenek el és öt forint erejéig büntetést is szabhasson és az ilyen határozat változhatlanul érvényben is maradjon, ha csak rögtön be nem bizonyítatik, hogy hozatalára szemlátomást szenvedélyek folytak be, szintűgy az, ki egy vagy több cikket vagy rendszabályt meg nem tartana vagy annak engedelmeskedni nem akarna különösen öt rénus forinttal büntetessék.

Husadik cikk: Ennek a kereskedő és kalmár testvéregyletnek minden testvére köteles a rendes isteni tisztelet megtartásának czéljaira a pénztárba negyedévenként huszonöt magyarkát (Ungerle), a szegény azonban legalább tizet befizetni és ha a testvéreknek negyedévenként vagy máskor is kiküldött bemonató által az isteni tisztelet és szent áldozás bemondatott és arra meghivattak, kötelesek az itteni plebánia templomban megjelenni, szintűgy más testvéregyletek és czéhek tisztos szokásához képest Úrnapján és octávján a testvéregylet lobogója vagy keresztje alatt égő viaszgyertyával résztvenni és az isteni hatalmú akadályt kivéve, senki magát el nem különítheti és el nem maradhat, különben azonnal tegyen le a testvéregylet pénztáránál négy font viaszkot és a ki ennek is ellenszegülne, még azon kívül a városi bíró által is büntetessék meg.

Huszonegyedik cikk: Ha ennek a testvéregyletnek pénztára gyenge lenne és szükséges kiadások fordulnának elő, a testvéregyletnek joga van tagjaira vagyonukhoz képest méltányosság szerint kivetések eszközölnie, köteles azonban helyes számlakönyvet vezetni.

Huszonkettedik cikk: Végül, hogy ezen nekünk legkegyelmesebben engedélyezett szabadalmak és a jórend végett alkotott szabványok biztosabban megtartassanak, minden két évben más két előljáró választassék vagy erősítessenek meg a régiek, mindegyiköknek külön-külön kulcsa legyen a ládához és pénztárhoz és ezt a ládát vagy pénztárt soha sem szabad a városból kiszállítani.

II.

Mária Terézia királynőnek 1777 aug. 22-én kelt szabadalomlevele.

1. Mivel minden embernek elodázhatlan kötelessége megköveteli, hogy mindenek előtt az Isten tiszteletét előmozdítsa és magát az Isten félelmében és az igaz élet folytatásában gyakorolja és ez által az Úr áldását megnyerje,

épen ezért a kereskedők- és kalmároknak ez a testvéregylete köteleztetik, hogy törekedjék keresztényi életet élni, továbbá, hogy a többi polgárok és kézművesek szokásához képest résztvegyenek az Úr napján évenként megtartandó körmenetben és nyolezadosán (octáváján), a hol ezt még megtartani szokták, lélekemelő áhitattal úgy a kereskedő és kalmár testvérek, mint a segédek és inasok, hármely vallásfelekezethez tartozzanak is, kivéve mégis a görög nem egyesült testvéregyleti tagokat, mivel a rác és görög kereskedők, a legfelsőbb és az országos alkotmány szerint különben is türetnek és épen ezért a testvéregyletbe is felvétethetnek, és ha valaki onnan fontos ok nélkül elmaradna, ha kereskedő vagy kalmár testvér két, ha segéd egy font fehér vagy sárga viasszal büntetettik, ezen kívül a testvéregylet minden negyed évben valamint a megválasztandó védszent napján szent misét fog tartatni, melyben mindenki áhitatosan résztvenni, a testvérek és a segédek, az inasok kivételével, az Úr asztalához járulni és egyszersmind az Úrnak Ő Felsege hosszú szerenesés uralkodásáért és ezen apostoli királyság befogadásáért könyörögni kötelesek, de ha valaki magát a fentemlített misétől és áldozástól fontos ok nélkül kivonná, a kereskedő vagy kalmár testvér egy, a segéd egy fél font fehér vagy sárga viasszal büntetessék, mely szintén a plebánia templomnak jár, az inas azonban egy negyed font fehér viasszal büntetessék, melyet azonban gazdája köteles adni. Mégis az e testvéregyletben netalán található nem egyesülteknek a legfelsőbb es. kir. kegyelemből és további intézkedésig megengedtetik, hogy azok a megállapított időben az isteni tiszteletet a saját módjuk és a saját templomukban tarthassák meg.

2. Köteleztetnek az egyleti tagok védszentjük napján, valamint negyed-évenként gyűlést tartani és ekkor az évi illetőleg negyedévi díjat is befizetni. Szükség esetén az elnök bemondására ezen kívül is összegyűlni tartoznak. A gyűléseken nyilvánosan a nélkül, hogy kötelesek lennének azt titokban tartani, beszélnek meg a testvéregylet ügyeit. A gyűlésről fontos ok nélkül távolmaradók megbírságotlatnak. A bírság kereskedőnél 50, segédnél 85 dénárt meg nem haladhat. Ha a testvér illetőleg a segéd akarná a saját ügyét a testvérek rendkívüli gyűlésén előhozni, erről az elnöknek kell jelentést tennie. A rendkívüli összehívásért a testvér 85, a segéd 42 dénárt tartozik fizetni.

3. Az előljárót a testvéregylet évgyűlésén kell megválasztani akkép, hogy a tényleges előljáró hivatali idejének leteltével előbb a pénzbevételekről és kiadásokról illő számadást tegyen, azután pedig ő jelöltessék két mássikkal és az választassék meg előljárónak, ki a legtöbb szavazatot kapja, ennek azután adassanak át a testvéregylet pénztárának kulcsai és mindez történjék a nevezett város tanácsa által kinevezett biztos jelenlétében és épen úgy, miként az ő jelenléte nélkül a testvérek úgy sem jöhetnek össze, szintűgy kötelessége leend az előljárónak, hogy az összes fiatal és öreg testvéreket kivétel nélkül minden összejövetelre meghívja, melyen és pedig úgy az elnök választása idején, mint minden negyedkor mindenkinek leendő tudomásul hozatal végett fel fognak olvastatni a szabályzatok és ha valaki azoknak felolvasását a most mondott időn kívül kívánná, nem szabad azt neki megtagadni, ha letesz 25 dénárt.

4. Ha valamely ifjú kívánná, hogy a testvéregylet által inasnak vétes-

sék fel, először mutasson fel törvényes születéséről helyes bizonyítványt, azután fizessen le 2 frtnál nem nagyobb felvételi díjat, négy év leteltével azonban, midőn segéddé felszabadíttatik, a testvéregylet pénztárába ismét fizessen két forintot, beleértve az inaslevél irásdíját, a főnöknek kötelessége leend, hogy az inast ne házi munkára, hanem a kereskedelmi ipar megtanulására szorítsa, vele ne bánják keményen, sőt inkább úgy, mint a családapához illik, oktassa őt a kereskedelem fogalmaiban, ha azonban a főnök, inasa tanuló éveinek betöltése előtt, elhaláloznék, a testvéregylet ítéletére bíztatik, hogy az ily inas tovább is meghagyassék-e a visszamaradt özvegnél vagy egy más kereskedő vagy kalmár testvérnek adassék-e át, az ily kitanult és felszabadított inas pedig, hogy a kereskedelembe magát jobban begyakorolja, négy évig vándoroljon.

5. A segéd, illetőleg az, ki itt kereskedő vagy kalmár akar lenni, mindenek előtt fizessen le egy forint bejelentési díjat, azután az egész testvéregylet előtt mutasson fel írásbeli bizonyítványt törvényes születéséről, kinek azután a nélkül, hogy tőle díj vétetnék, tudomásul vétel végett felolvastatnak az általa teljesítendő összes kötelezettségek és egyszersmind utasíttatik a városi tanáchoz a polgárjog elnyerése végett, ha erről biztosítva van és a testvéregylet által a biztos jelenlétében képesítettnek találtatik, őt a testvéregylet tagjának kell kijelenteni és a testvéregylet által a polgári jog elnyerése végett mutattassék be a városi tanácsnak. Ezután pedig az ily új kereskedő vagy kalmár testvér köteles a testvéregyletbe való bekebelezésért tizenöt forintnyi bejegyzési díjat két részletben, nevezetesen a felét azonnal, a másik felét azonban egy félév leteltével a testvéregylet pénztárába befizetni és az ily új a többi kereskedő és kalmár testvérekhez hasonlóan jogosítva leend segédek és inasokat felfogadni és tartani. Egyébként az evéssel és ivással való mindennemű visszaélés ennél a testvéregyletnél szigorúan tiltatik, ezért tehát az ily új kereskedő és kalmár testvéreket semmi módon és semmiféle ürügy alatt se terhelje bekebelezési lakomával.

6. A kereskedő vagy kalmár testvér fia vagy az, ki kereskedő vagy kalmár leányát vagy özvegyét veszi nőül és kívánja, hogy a testvéregyletbe felvétessék, szintén tartozik mind a fentebb említett feltételeket teljesíteni, tehát tartozik úgy a tanuló éveket végezni, mint a vándorlást teljesíteni, mind ezeket a kötelezettségeket pénzzel sem válthatja meg, kivéve mégis a bekebelezési díjat, az ilyen csak a felét tartozik a testvéregylet pénztárába befizetni.

7. A testvéregylet jogosítva van a legközelebb környékről néhány vidéki kereskedőt és kalmárt a féldíj ellenében tagul felvenni, de csak egyenkint és nem fióktestvéregylet elnevezése alatt vagy más ezímen, az ily kereskedő és kalmár testvérek azonban kötelesek lesznek Úrnapján a körmenetben, a testvéregylet évi és évnegyedi gyűlésein résztvenni, a rendes kirovási pénzt lefizetni vagy idején beküldeni, különben a kétszeresét tartoznak büntetésül leróni.

8. Mikép kivétel nélkül minden kereskedőnek és kézművesnek joga van országos vásárokon megjelenni, árúit és kézműveit eladás végett kirakni, ellenben épen úgy komolyan megtiltatik az összes idegen kereskedőknek és kalmároknak illetőleg azoknak, kik ebbe a testvéregyletbe nincsenek bejegyezve, hogy az említett országos vásárokon kívül árúikat nyílt üzlet vagy

bolti helyiségben elárúsítás végett kirakják szintúgy bódét vagy sátort az utcákon felállítsanak és azokban áruikat eladják vagy azokkal bármí módon kereskedjenek, áthágás esetén az előljáró kötelessége leendő ezeket a városi tanácsnak bejelenteni, hogy megbüntettessenek vagy kitiltassanak, mégis a nemesi szabadalmat mindig épségben és sértetlenül fenn kell tartani.

9. Minthogy a jól szervezett testvéregyletet az alapfeltétel: az Isten félelme és a felebaráti szeretet ékesíti, épen ezért az összes tagok a jórend fentartására és a tisztos valamint rovatlan életmódra fognak törekedni, fenn fogják tartani az egyetértést, az öregebbek az ifjabbak előtt jó példájukkal fognak fényleni, az utóbbiak ellenben az előbbieknak meg fogják adni minden őket megillető tiszteletet, nem különben a segédek engedelmességgel fognak a testvéregyletnek és főnökeiknek, a kereskedelmi iparüzleteket a torzsalkodások félretételével józanul és barátságosan fogják tárgyalni, egy szóval kerülni fognak minden kiesapongást, perlekedést és minden a tisztességgel és a jó erkölcsökkel ellenkező botrányt, minek folytán, hogy a kihágások büntetlenül ne maradjanak, megengedtetik ennek a testvéregyletnek, hogy a jórend fentartását és magát a testvéregyletet érdeklő ügyeket önmaga tárgyalja azon feltétel alatt, hogy a büntetés a kihágás mérvéhez képest egy, két, három, legfőlebb négy forintot meg ne haladhasson, de a feleknek is joga lesz az ügyet a hatóság elé vinni, sőt ha valaki vitás ügyét első folyamodású hatóságának mellőzésével kezdettől fogva jogosított hatóságánál teszi folyamatba, a testvéregyletnek ne legyen joga őt megbüntetni, de ha valaki nagyobb bűnnel vádoltatott (melynek megítélése a testvéregylet illetékességét meghaladja) az előljáró köteles lesz azt mielőbb a városi tanácsnak (minthogy hatósága különben is sértetlenül fentartatik) bejelenteni és épen úgy, mint az összes díjakat, az összes büntetéspénzeket is a testvéregylet pénztárába kell befizetni.

10. Méltányos, hogy minden testvéregylet és ezéh a maga foglalkozása mellett a másikéba való benyulása nélkül megmaradjon, épen ezért komolyan is kell kerülni, hogy az egyik a másiknak foglalkozásába avatkozzék, egymás közt kevesebbet torzsalkodjanak, hanem ha valakit egy más, nem az ő foglalkozásához tartozó megsért, a sértett panaszolja be a sértőt a maga előljárójánál. Egyébként fentartatik a jog az ügyet a hatóság elé vinni. De ha testvéregylet vagy kézművesség egymással vitába kerülne, az ilyent a városi tanácsnak kell előadni.

11. Mivel a kereskedők és kalmárok jó egyetértése erősebben meg nem támadtathatik, mint a mikor az egyik a másiknak árúit lenézi, a vevőket és az állandó feleket lebeszéli és magához esábitja, vagy a mi még károsabb, ha az egyik a másik segédeit és családját lebeszéli és magához édesgeti, hogy tehát ennek a bajnak eleje vétessék, a kereskedő vagy kalmár testvért két, a segédet pedig egy forinttal kell mindannyiszor megbüntetni, a mennyiszer ilyesmi megtörténik.

12. Ha ennek a testvéregyletnek kereskedő és kalmár testvére vagy segédje betegség által szegénységbe esnék, és magának segédeszközöket nem szerezhetne, méltányos, hogy az ilyeneknek a testvéregylet pénztárából pénzsegedelem nyujtassék, ha azonban az illető ismét meggyógyulna és viszonyai javulnának, köteles a neki a testvéregylet pénztárából előlegezett pénzt megtéríteni, ha azonban ilyen súlyosabban betegednék meg, hogy lel-

készi vigasz nélkül meg ne haljon, a súlyos beteg testvér állapotát, az előjáró, a beteg segédét és inasét pedig a saját főnöke köteles két forintnyi büntetés terhe alatt a lelkeszszel kellő időben tudatni.

13. A kereskedő és kalmár testvér özvegye férje elhalálózása után mindaddig, míg özvegy marad, mindazokat a jogokat élvezi, melyeket a többi testvérek élveznek, valamint tovább folytathatja az üzletet és az ily özvegynek a testvéregylet ne csak minden előforduló esetben segedelmére legyen, hanem köteles neki képes, a kereskedelmi ipart jól őrítő segédet adni, de ha mégis férjhez fogna menni, többé nem lesz neki szabad az üzletet folytatnia.

14. Ha a testvéregylet valamely tagja elhaláloznék, az összes minden rendű tagok kötelesek az elhunytat a sírhoz elkísérni és a ki ezt fontos ok nélkül elmulasztja, az, ha kereskedő testvér huszonöt, ha ellenben segéd tizenkét dénárral büntetessék meg kérlelhetlenül.

15. Hogy minden a fentebbi cikkekben foglalt rendelkezés annál pontosabban megtartassék, az istentisztelet fejlesztessék, jó erkölcsök létesíttessenek, a közérdek és ezen kereskedő és kalmár testvéregylet jóléte előmozdítottassék és a visszaélések annak rendje és módja szerint megszüntetessenek, az említett kereskedő és kalmár egylet a városi tanácstól biztost kérjen, kinnek kötelessége lesz, hogy a testvéregylet tárgyalásain megjelenjék és gondos felügyeletet gyakoroljon, hogy minden békésen, önzetlenül és czivódás nélkül adassék elő és intéztessék el.

III.

A kir. kiváltságos nagykereskedők testületének szabadalomlevele.

p. 18194 '834. 1845. *Mi első Ferdinánd* Isten kedvező kegyelméből Ausztriai Császár; Magyar és Csehország e' néven Ötödik, Dalmát, Tót, Halies, és Ladomér Országok Apostoli, úgy Lombardia, Velence, Illiria 'stb. királya; Ausztria Főhercege; Lotharingia, Salzburg, Steyer, Karantán és Krajna, Fel- és Al-Sléczia Herczege; Erdély nagy fejedelme; Morvai Őrgróf; Habsburg és Tirol Grófja 'stb. emlékezetül adjuk ezennel jelentvén mindennek, kit illet, hogy Szabad Királyi Pest városunkban lakó Kalmár és Kereskedő polgár híveink részéről, bizonyos általok azon városunkban a' Mi kegyelmes megegyezésünkkel alakítandó királyi Kiváltságos Nagykereskedői Testület tárgyában, és közöttük eszközlendő jobb rendtartás végett alkotott, magyar nyelven szerkesztett, alább irt tartalmú Alapszabályok azon alázatos esedezéssel mutattattak és adattattak legyen be Felségünknek, miszerint Mi azokat és az azokban foglaltakat öszvesen, mind egyenként helyeseknek, kedveseknek és elfogadottaknak vallván, királyi kiváltságlevelünkbe iktattatni és iratni, esászári királyi hatalmunkkal jóváhagyni, helyeselni, megerősíteni, 's mind magok, mind valamennyi utódaik számára érvényesíteni méltóztatnánk, — melly Alapszabályok tartalma következő:

1. §. A' folyamodók, kik jelen alapszabályokat felterjesztik, 's a' kivált-

ság megnyeréseért legfelsőbb helyen alázattal esdenek, ő esászári királyi Felsége különös kegyelmétől 's adékonyságától reménylik, miszerint ő Felsége megengedni méltóztatik, hogy Pesten egy királyi kiváltságos nagykereskedői testületet alakíthassanak, mellynek tagjai a' «Királyi Kiváltságos Nagykereskedő» czimen kívül a' mellvértén Magyarország czimerével diszló esászári sassal is élhessenek. Ezen testülethez fognak minden ezután felvétetni kívánók csatlakozni. —

2. §. A' királyi kiváltságos nagykereskedők száma határozatlan, 's ő esászári királyi Felsége kitünő kegyelméből szabad lesz nekik a' magokat jelentő 's alkalmas egyéneket; a' honban törvényesen bevett vagy türelmezett hitvallás minden különbsége nélkül, testületükbe felvenni. A' testület tartozik a' bekebeleztetni kívánók folyamodását, szabad királyi Pest városa nemes tanácsának benyújtani, mellyet tudniillik a' testületre való felügyelés illet, 's mellynek kötelessége a' folyamodók személyes tulajdonai 's viszonyai felől kimerítő tudomást szerezvén, a' folyamodványt a' nagyméltóságú magyar királyi helytartó tanács eleibe elhatározás végett nyolcz nap alatt felterjeszteni. Ha a' folyamodványt nem maga a' testület nyújtotta be, akkor ez az olly uj egyén felvételére nem kényszeríthetetik.

3. §. A' Nagykereskedő' megkívántató tulajdonai következők:

- a) nagykorúság, vagy nyert-kor engedély;
- b) szilárd besületesség és szeplőtlen hirnév;
- c) valódi kereskedőnél, vagy kiváltságos gyárnál töltött üzleti tiz év;
- d) legalább harmincz ezer pengő forintnyi saját vagyon.

4. §. A' kiváltságos nagykereskedő hitelének a' közönség előtti megalapíthatása tekintetéből az érték kimutatásnál arra lesz vigyázat: miszerint a' kimutatott érték a' folyamodónak maga saját és pedig tiszta 's tehernélküli vagyona légyen, minek kipuhatólása iránt a' vagyon különbfélesége miatt részletes szabály fel nem állíthatatik ugyan, mindazáltal meghatároztatik, hogy azon vagyonnak nem világos vagy gyanús 's nem egészen alapos követelésekből állani soha sem szabad, az érték kimutatás mindenkör a' pesti királyi első bíróságú váltótörvényszék előtt a' királyi kiváltságos nagykereskedői testület két vagy három küldöttje közbejövételével 's a' legszigorúbb pontos eljárással fog történni.

5. §. A' királyi kiváltságos nagykereskedők mindennemű árukkal, természetményekkel 'stb. fogják üzni nagyban a' kereskedést, legkisebb korlátozás 's kivétel nélkül, valamint mindennemű bizományokkal, szállításokkal 's váltóüzletekkel is.

6. §. Ugyanazon egy időben a' nagykereskedés mellett kiskereskedést is üzni a' királyi kiváltságos nagykereskedőknek nem szabad.

7. §. Ellenben gyárokat felállítani vagy átvenni, 's azzal a' kereskedés mellett egy időben foglalkodni, minden királyi kiváltságos nagykereskedőnek legkisebb akadály nélkül szabad; de a' gyárállítás, vagy átengedés csak a' fennálló rendeletek megtartása mellett történhetik.

8. §. Minden királyi kiváltságos nagykereskedő köteles a' szükséges kereskedési könyveit a' törvény szabta módon vinni, 's magát váltótörvényszékileg bejegyeztetni.

9. §. Vagyonbukottak, ha hitelesen be nem bizonyítják, hogy elébbeni hitelezőiket tökéletesen kielégítették, 's becsületes emberhez illőleg visel-

ték magukat, valamint a' dugárosok királyi kiváltságos nagykereskedői testületbe fel nem vétethetnek.

10. §. Az özvegyek mig ujra férjhez nem mennek, csak azon esetben folytathatják elholt férjeik üzletét, ha hitelesen bebizonyítják: hogy a' szabályszerűleg meghatározott értéknek valóságos birtokában vannak. Köteles mindazáltal ez esetben is azon férfit, kire királyi kiváltságos nagykereskedésök vezetését bizzák a' királyi kiváltságos nagykereskedői testület küldöttségének bemutatni, hol ez magát kellő ismeretei 's szeplőtlen becsületessége felől igazolja.

11. §. Az olly gyáros, vagy gyárrészes, a' ki királyi kiváltságos nagykereskedőségért folyamodik, ha különben ennek megnyerésére alkalmas, köteles a' gyárvagyontól elkülönözött kereskedési saját értéket kimutatni.

12. §. Az olly királyi kiváltságos nagykereskedő, ki megbukván kereskedői hitelezőinek nyolezvannyolez százaléknál kevesebet ad, és így tizenkét százaléknál nagyobb veszteséget okoz nagykereskedői jogát elveszti, kivéven ha hitelesen bebizonyítja, hogy fizetési tehetlenségbe önhibája nélkül jutott.

13. §. A' királyi kiváltságos nagykereskedői szabadalom csupán azon személyre nézve lévén érvényes, kinek az adatott, ha ez netalán arra használtatnék, hogy paizsa alatt szabadalmatlan idegen kereskedők helyben jogtalanul üzérkedjenek, az e' részben vétkes egyén végkép elveszti kiváltságát.

14. §. A' királyi kiváltságos nagykereskedői testület vezetését ennek kebeléből szótöbbséggel választandó három kiküldött veszi át, kikhez még három hasonlóképp választandó megbizott adatik, tettel és tanácsesal gyámoltás végett ez utóbbiak kettejére fog a' testület pénztára évenkénti számadás terhe alatt bízni. —

15. §. Ezen a' fenebb említettképp választott tagokból fog állani a' királyi kiváltságos nagykereskedői testület előljárósága 's küldöttsége, kiknek két harmadrésze mindenkor a' keresztények közül lesz, 's minden másod évben szótöbbséggel választandók; a' kilépő ismét választható lévén.

16. §. Ha a' kereskedési viszonyok gyakrabbi gyűléseket nem igényelnének a' nagykereskedői testületnek legalább minden pesti vásár előtt vagy után közgyűlést kell tartania. Ezen közgyűlésekre a' nagyméltóságú magyar királyi helytartó tanács évenként királyi biztost nevez.

17. §. A' szállási, ügyvédi, szolgálati 's más költségek fedezésére szabad lesz a' testület tagjainak magokra békeblezési díjt és évenkénti adózást róni. A' testület költségei fedezésére szükséges évenkénti adózási illetmények kivétele csak közgyűlésen, 's a jelenlévők két harmadrészenek megegyezésével történhetik.

Valero J. A. — Ullmann M. Ugornyai Robitsek Józ. Boseovitz Józ. L. Burgmann Károly. Wodjaner 's fia. Kunewalder testvérek. Vogel Lajos és Schön. Karezag B. Boseovitz Manó. Herez. J. 's Pollák M. — Dumtsa Demeter. — Appiano J. — Rosenfeld M. L. és fiai. Guggenberger C. F. Koppél L. M. Dumtsa A. Liedemann J. S. Frigyes. Kanitz M. L. fia. Breisach Hermann. Wodjaner Rudolf. Jalties Ferencz A. Ugornyai Robitsek A. Schulhof A. Liechtenstern és fiai. Gross Károly. Cahen M. A. Stern D. örökösei. Döring Jos. Malvieux C. J. — Halbauer János G. — Pontzen Ábrahám. Kanitz M. L. és fiai. Oszwald Antal. Koppély Fülöp. Kern J. Ennoch 's fia. Kadisch J. —

Lackenbacher testvérek. Herzfelder Dávid. — Fleischl Sámson és D. Schiefner M. örökösei. Kunz János. József és társai. Herman Löwy. Ullmann G. — Mandl Joachim. Iszer V. Vilm. Hönig Antal. Kasovitz J. H.

Mi tehát a' fent említett szabad királyi Pest városunkban lakó kalmár és kereskedő polgár hűveinknek Felségünkhöz fent idézettek által intézett alázatos könyörgését kegyesen meghallgatván, és királyi kegyelműnkre méltatván mind az általok azon városunkban leendő királyi kiváltságos nagykereskedői testület alakítását, mind az imént elősorolt, és jelen kiváltság-levelünkbe iktatott, és iratott alapszabályokat is, miként ide iktatva vannak egész tartalmukban és minden záradékaikkal együtt és az azokban foglaltakat összesen mind egyenként helyeseknek, kedveseknek és elfogadottaknak vallván eszárri királyi hatalmunkkal jóváhagytuk, helyeseltük, megerősítettük, és mind a' fent nevezett kalmárok és kereskedők, mind az ő valamennyi utódaik számára érvényesítettük; sőt jóváhagyjuk, helyeseljük, megerősítjük, és érvényesítjük, a' mások jogait épségben hagyván, és magunknak az iránt, hogy ezen alapszabályokat részben, vagy egészen változtathassuk, módosíthassuk és eltörölhessük a' teljes hatalmat jövendőre is fentartván, apostoli magyar királyi titkos pecsétünkkel függőleg megerősített jelen levelünk erejénél, és tanuságánál fogva. Kelt a' mi őszintén kedvelt hűvünk tekintetes és nagyságos Székhelyi Gróf Majláth Antal Szent István apostoli király rendbeli nagy keresztes vitéz, aranykulesosunk, valóságos belső titkos tanácsosunk, Zemplén vármegyei főispán, Magyarországunkon királyi fő asztalnok mesterünk, és ugyanott királyi Udvarunk, egyszersmind az említett Szent István apostoli királyi rend kancellára kezéből, birodalmi fővárosunkban Bécsben Ausztriában Szent András hó huszadik napján az Úr Ezer nyoleczszáz negyvenötödik esztendejében Magyar, Cseh és a' t. országi Uralkodásunk tizenegyedik évében.

Ferdinánd s. k.

Gróf Majláth Antal s. k.

Jászay Pál s. k.

IV.

Statuten des königlich privilegirten Grosshandlungs-Gremiums in Pesth.

§. I.

Die Bittsteller, welche gegenwärtige Statuten unterbreiten und um Verleihung eines Privilegiums Allerhöchsten Ortes unterthänigst einschreiten, hoffen durch die besondere Gnade und Munificenz Sr. Majestät des Kaisers die Gerechtsame zu erhalten, ein Gremium königlich privilegirter Grosshändler in Pesth zu bilden, dessen Mitglieder ausser dem Titel «königlich priv. Grosshändler» auch den kaiserlichen Adler mit dem Ungarischen Wappen in Brust-

V.

A szab. polgári kereskedők testülete 1803-ban.

Előjárók: Első: Garay Sámuel
 Második: Maximowitsch Milivoy
 Tollnok: Böhm János, köz- és váltó ügyvéd.

Anyag- és fűszerkereskedések.

Aichmayer & Walz, a fehér hegyhez, a váczi utczában.
 Angelaky Laszkar, a porosz királyhoz, a váczi utczában.
 Biankovitsch István, a főtéren.
 Crettier Jakab, az arany szarvashoz, a főtéren.
 Dietl József, a fekete kutyához, a váczi utczában.
 Gamperl József, a zöld koszorúhoz, a kigyó utczában.
 Glückswerth Mihály, lakik a Lipótvárosban.
 Heinrich Ferencz, a fehér macskához, a fő utczában.
 Heinrich Mátyás, a fekete kakashoz, a fő utczában.
 Kleisner Ignác, a vörös kakashoz, a hatvani utczában.
 Koitsch Mihály, a hatvani kapunál.
 Kolb János, a fehér kutyához, a Lipótvárosban.
 Kostitsch György, a fehér sashoz, az egyetem téren.
 Majnolo Konstantin, a koronaherceghez, az országúton.
 Moxa Mihály, István királyhoz, a hatvani utczában.
 Natorp és trs, a kék mókushoz, a váczi utczában.
 Pecher Anna & trs, a világgolyóhoz, a főtéren.
 Pellenga György & trs, az arany horgonyhoz, a Sebestyén téren.
 Pichler János, a fehér mókushoz, a főtéren.
 Pichler József, a Fortunához, az országúton.
 Pleyer András, a szervitatéren.
 Raly György, a török császárhoz, a váczi utczában.
 Riekl József, a vörös rákhoz, a váczi utczában.
 Schinnerer Károly, a ezethalban levő Jónáshoz, az egyetemtéren.
 Tertzi János, a citromfához, a váczi utczában.

Posztó kereskedések.

Damianovits Tamás, a fekete elefánthoz, a kigyó utczában.
 Frankendorfer Tóbiás, a magyar koronához, a váczi utczában.
 Graff János Gottlieb, Károly főherceghez, a váczi utczában.
 Johannovits Basil, a fehér oroszlánhoz, a váczi utczában.
 Lenk Keresztély, a váczi utczában.
 Nesztor Péter, Magyarország nádorához, a váczi utczában.
 Stankovitsch Ignác, az arany szarvashoz.
 Temesváry & trs, a fehér galambhoz.

Rőfösárú kereskedések.

Aebly Frigyes, a svájcezihoz, a váczi utczában.
 Diamandy Pál és trsa.
 Gabler & Tekusch, Koburg herceghez, a váczi utczában.
 Gamperl János György, a magyar gárdistához, a váczi utczában.
 Garay Sámuel, a magyar királynőhöz, a váczi utczában.
 Jappa Theochar, a vörös sashoz, a Sebestyén téren.
 Liedemann Sam. János, a szép magyar nőhöz, a főtéren.
 Maixner János, az arany hordóhoz, a főtéren.
 Mácsik Imre, Magyarország primásához, a váczi utczában.
 Maximovitsch Milivoy, az arany naphoz, a főtéren.
 Mayer Vineze, a váczi utczában.
 Past Ferencz, a léggömbhöz, a váczi utczában.
 Raics Sámuel & trs, a fehér bárányhoz, a rózsza utczában.
 Sako Mihály, a magyar királyhoz.
 Simonovics Eliás, az arany kereszthez.

Diszműárú kereskedések.

Csáky János, a váczi utczában.

Vaskereskedések.

Brodhack János, az arany kapához.
 Deron Keresztély, az arany lánczhoz, a főtéren.
 Gruber József, az arany patkóhoz, a váczi utczában.
 Mayer János, az ezüst sarlóhoz.
 Reisner József, a vas lapáthoz.
 Salzl Mátyás, a főtéren.
 Schopper Károly, az arany ckevashoz, a kigyó utczában.
 Wurm & Schmickl, a főtéren.
 Zechmeister Mihály Ádám, az arany lókeféhez.

Könyvkereskedések.

Eggenberger József, az egyetemtéren.
 Kilian testvérek, az egyetemtéren.
 Kiss István, a főtéren.
 Leyrer József, a régi hid-utczában.

Vászon- és kendőkereskedések.

Dera Naum, az úri utczában.
 Garba Péter, a zsibárus utczában.
 Grosz Ferencz & trs, a rumburgihoz, a rózsza utczában.
 Puffka Mihály, a három rozmarinhoz.

Sulyovszky György, az arany szívhez.
 Weisz János, a Lipót utczában.
 Witaly István.
 Wulpa Demeter.

Kender- és lenkereskedés.

Netschatz József, Duna utca.

Bőr- és pokróczkereskedések

Argir Demeter,	a váczi utczában.
Argenty Mihály,	«
Bekela Miklós,	«
Lepora Anasztaz,	«
Matschinka Konstantin,	«
Michaly Elek	«
Pometa Konstantin	«
Pometa Naum	«
Papakosza János,	«
Sissi Sterio,	«
Stojanovits István,	«
Tsatsapa Diamandi,	«

Norinbergi kereskedések.

Lenz & trs, a kigyó utczában.
 Lenz János Bernát, a Lipót utczában.

Bolognai fátjol- és selyemárú gyár.

Walero testvérek, a király utczában.

Termény nagykereskedések.

Deyák József Mátyás, a vásártéren.
 Glückswerth Mihály, a Lipótvárosban.
 Natorp és trs.

Bizományi, szállitmány és víz-szállítási ügyletek

Báró Fellner András.

Hatóságilag túrl zsidó kereskedések.

Bauer Sámuel, lenárúk.	A főúton.
Beck Lőbl, vászon és kendő,	«
Boskowitsch Hirsch, lenárú,	«
Brüll Ádám, muszelin nagyban.	«
Goldberger Joel, posztó.	«
Kunitzer Dávid Lőbl, norinbergi árú,	«

Löwy Hermann, nyomott vászon.	A Fő-úton.
Offenheimer Izrael, posztó.	«
Pinkesz Elkan, vászon és kendő nagyban.	«
Sax Simon, vászon és kendő nagyban.	«
Selbe Abeles, vászon.	«

VI.

Igazoló okmányok.

Ajándékozási okmány. (Német eredetinek fordítása.) Én alulírott jelen általam sajátkezűleg aláírt okmány alapján ajándékozok nemes Bárány Ferdinánd úrnak a hozzá való különös hajlamból és minden irányban tanúsított szolid magaviseletére való tekintettel, hogy magát mint pesti kereskedő önállóvá tehesse saját vagyonomból

6000 huszas forintot azaz hatezer forintot pengőpénzben 3 darabot 1 frtra számítva olyaténkép, hogy erről a készpénzről tetszés szerint mint saját vagyonáról rendelkezék. Nagyobb hitelül és hogy szükség esetén unokaösesém magát a tekintetes hatóság előtt is kellőleg igazolhassa, a történeteket erősítik az erre felkért tanúk. Győrött 1839 április 25-én Bárány Johanna sk. (P. H.) Tóth József sk. kanonok és városi plébános (P. H.)

Hogy a fönt kitett nyilatkozást Ns Bárány Johanna kisasszony előttünk szóval is megerősítte légyen s olly tetemes vagyonnal bir, hogy a fönt nevezett hat ezer ftot pengőben ajándékozhatta, ezzel bizonyítjuk. Győrben április 25-én 1839. — Kováts Marton T. Ns Győr Vgy fő Birája (P. H.) — Horváth János T. N. Győr Vmegyének Esküttje. (P. H.)

Téritvény. Melynél fogva én alulírott elismerem és kijelentem, hogy az alaptőke, melyet én mint bekebelezendő fűszerárú-kereskedő 6000 frttal pengőpénzben kimutattam, annál bizonyosabban az én tulajdonom, a mennyiben kötelezem magamat arra, hogy azt üzleti könyvemben mindig és szakadatlanul elővezetni fogom, hogy netaláni kereskedői szerencsétlenség esetében, melyet Isten elhárítson, magamat mindenkoron igazolhassam. — Melynek hitelére sajátkezű aláírásom. Pest 1839 júliusban. Bárány Ferd. sk. — Jelenlétemben Vojdisek József városi tanácsnok és a kereskedelmi tületli biztos. — Ugornyai Robitsek József sk. első előljáró. — Bozda Naum 2-ik előljáró. — Jelenlétemben Vojdisek József városi tanácsnok és kereskedelmi tületli biztos. —

Téritvény. Minthogy az itteni szab. polg. kereskedők testülete elhatározta, hogy engemet fűszerárúkereskedési jogra bekebelez és ez a bekebelezésem mai napon tényleg foganatosított is, jelen általam önként kiállított téritvény erejénél fogva teljes formában kötelezem magamat arra, hogy ezt a reám hárult kereskedelmi jogot csakis a fűszerárú kereskedésre fogom felhasználni, ezt gyakorolni is fogom és semmi más bármi néven nevezendő, a fenti szakmába nem vágó árukra nem fogom kiterjeszteni, továbbá árúraktaramat és üzleti berendezésemet soha sem fogom másnak, ki még nem lenne a testületbe bejegyezve, másképp eladni avagy átruházni, mint

fűszerüzleti jogomról való lemondással, tehát a reám hárult jogositványt semmi módon sem fogom az itteni szab. polg. kereskedők testületének hátrányára és megkárosítására sokszorítani. Minek hitelére jelen térítvényi okiratot sajátkezűleg aláírtam. Pest 1839 július 6-án. — Bárány Ferd. — Jelenlétben Vojdisek József városi tanácsnok és kereskedelmi testületi biztos. Ugornyai Robitsek József 1-ső előljáró. — Bozda Naum 2-ik előljáró.

VII.

Jegyzék a következő szatócsokról, kik littera C árúkat árúsítanak nevezetesen.

Lipótváros: Papp Keresztély Jánosnak most következő készlete van: 35 font finomított ezukor, 7 font kávé, két faj, 1 font fahéj, $\frac{5}{8}$ font szegfű, $1\frac{1}{4}$ font szereesendió-virág, 2 font pp. fahéj, 3 font barna kandisz-ezukor, 2 font gyömbér, 2 font bors, $1\frac{1}{2}$ font szegfűbors, $\frac{1}{4}$ font fehérbors, $\frac{1}{4}$ font szereesendió, 5 font esokoládé, $\frac{1}{8}$ font sáfrán. Egyébként Papp úr mindenféle fűszerárúkkal úgy el van látva, mint minden bekebelezett kereskedő.

Lipótváros: Ludvig József János $8\frac{1}{2}$ font finom kávé, 1 font finom ezukor, 1 font kakaó (Caucu), $\frac{3}{8}$ font gyömbér, 3 font bors, $\frac{1}{2}$ font szegfűbors, $\frac{3}{8}$ font szereesendió-virág, $\frac{1}{8}$ font szegfűszeg, 1 font barna kandisz-ezukor.

Terézváros retek-utezában három szatócs üzlet iratott össze nevezetesen: Kristóf Péter, Steiner József, Stangó Anna. A legtöbb ily árúja a másodiknak volt. Találtatott nála: 3 font finom ezukor, $1\frac{1}{2}$ font finom kávé, 2 font gyömbér, 2 font bors, $1\frac{1}{2}$ font kandisz-ezukor, $\frac{1}{2}$ font kakaó, $\frac{1}{2}$ font szegfűbors, $\frac{3}{4}$ font fahéj, $\frac{1}{8}$ font szegfű, 2 lat szereesendió-virág, 2 lat sáfrán és többféle fűszerárú.

Terézváros, 2 szereesen- és hajós-uteza: Treuker Florián. 330 font kávé, 300 font finom ezukor, 40 font kandisz-ezukor, $12\frac{1}{2}$ font gyömbér, 25 font bors, 25 font szegfűbors, 15 font esokoládé, 6 font fahéj, 1 font szegfű, $\frac{1}{2}$ font szereesendió-virág, $\frac{1}{2}$ font sáfrán mindennemű fűszerárúkkal.

Józsefváros: Neumayer Ignác: 35 font finom ezukor, 11 font kávé 3 font bors, 2 font szegfűbors, 5 font kandisz-ezukor, $\frac{1}{2}$ font fahéj, $\frac{1}{8}$ font szegfű, $\frac{1}{8}$ font szereesendió-virág, $\frac{1}{8}$ font szereesendió, 3 lat sáfrán, 3 font lőpor, $\frac{1}{8}$ font salétrom, 30 font különféle sörét mindennemű fűszerárúkkal és festékárúkkal is.

A Józsefvárosban még 3 szatócs készlete iratott össze. A legkisebb készlete volt Beran Józsefnek, kinél találtatott 5 font finom ezukor, 1 font finom kávé, 1 font bors, $\frac{1}{2}$ font kandisz-ezukor, $\frac{1}{4}$ font fahéj, $\frac{1}{8}$ font szereesendió.

Következik a jegyzékben négy a Terézvárosban, három dob-utzában, az országuton és a király-utezában lakó zsidó szatócs üzleti készlete. Köztük az utolsóról így emlékszik meg az összeírás:

Király-uteza Glasser Ádám zsidó szatócs. 20 font finom ezukor, 2 font kávé, 1 font bors, 1 font szegfűbors, 3 font gyömbér, 1 font kandisz-ezukor, 2 lat szereesendió, $\frac{1}{4}$ font fahéj, $\frac{1}{8}$ font szegfű. A zsidónő mondja, hogy ma

csak kevés czukra és kávéja stb. van készletben, de Tauscher ügynök megígérte, hogy ma vagy holnap fog szállítani.

A *belvárosban* is irattak össze szatócsok. Így a főtéren: Bufka Konstantin, kinél találtatott 30 font kávé, 20 font czukor, 50 font bors, 2 font gyömbér, 5 font szegfűbors, $\frac{1}{4}$ font szerecsendió-virág, $\frac{1}{4}$ font szegfű, $\frac{1}{4}$ font safrán, $\frac{1}{2}$ font kamfor többnemű fűszerárúkkal.

Az üllői-úton 2, a szénatéren 1, a kecskeméti kapunál 1 szatócs iratott össze, kik a Ferenczvárosra emlékeztetnek. Külömben ez a városrész az összeírásban nem fordul elő.

Még csak néhány tényt kívánunk az összeírásból kiemelni. Gleber Menyhért és Leupold György józsefvárosi szatócsoknál, kiknél egyébként sörét és salétrom találtatott, megjegyeztetik, hogy az illetők kijelentették, hogy csak ma nincs puskaporuk. Mayer János, szintén józsefvárosi szatócsnál pedig említetik, hogy szüretkor szintén tartott puskaport. Paltzer Ignác üllői-uti szatócsnál megjegyeztetik, hogy Paltzer mondta, hogy Witteck segéd fűszerárúkat az áron alul kínál. A most nevezett nemcsak szatócs, hanem sóárúsító és bekebelezett hentesmester. A jegyzékben utánna következő Baumann Károly szatócs egyszersmind sertéskereskedő. Ezeken kívül van még 1 szatócs, ki egyszersmind sőt ad el és 1 ki hentes is. A tiltott árúkat elárúsító szatócsok jegyzéket a következő zárja be: Schaufelmacher György cserepedőnek nincs szatócsüzlete. Eberl úr vásároltatott nála egy lat czukrot 3 kron, jól megmérve azonban $1\frac{1}{4}$ lat volt.

Az összes szatócsok — így szól a záradék — figyelmeztettettek, hogy a czégér-táblákon mindent, a mi littera C árúkra vonatkozik ki kell törölni, külömben azokat levéteti a főkapitányság. Kelt Pesten, 1829 december 12/22. Musch S. I előljáró. — Eberl Károly polg. bekebelezett kereskedő. — Aichmayer Janos kerületi biztos.

VIII.

9065. 1890. Bizonyos Pontok, Melyeket a Brassai Magistratus 1806-ik Esztendőben, a terhet vitetők, és szekeresek eleibe szabott.

1-szor. Egy Szekeres sem indulhat addig el innen, mig az, azon Keresdővel, vagy más akármely Személyel együtt, mely a portékát innen elküldi, vagy ide hozatja, Vice Notarius Wentzel József Urnál magát nem jelenti, és az, akár tsak szóval, akár irás által jövendőben vitetendő Vecturale Protocolumba bé nem iratik.

2-szor. Egy Szekeres is, a különben reája háramlandó testi büntetés alatt meg ne próbálja, a már fel-rakott portékával, (a mint eddig a tapasztalás bizonyítása szerént gyakran megtörtént,) még elébb a Városból haza menni, az hol a vitelbér el-dorbézoltatik, s annál fogva a portéka is a meghatározott helyre későbbre jut el.

3-szor. Egy Szekeres is a Kereskedő által a miatt el-veszthető haszon

viszsa pótlása terhe alatt nagyobb terhet ne rakjon, mint a mennyit igavonó barmaival az előfordulható akármely rossz útban is elvihet; mivelhogy az út rosszszasága mentségül fel nem fog vétettetni a Szekeresektől.

4-szer. Minden Szekeres köteles a portékát abban a mennyiségében, és minéműségében melyben azt kezéhez vette általadni; annak fel-rakásában a leg-nagyobb gondossággal lenni, a portékát maga idejében a meghatározott helyre szállítani, vagy vinni, de nem szabad annak által-adása iránt más Szekeresrel egyezni, sem az útközben azt lerakni, és zálogba vetni.

5-ször. Ha a Szekeres kívánja, az általa el-vitetendő portékának megkell mérettetni a fel-rakás előtt a Város másájával, a Szekeresnek jelenlétében.

6-szor. Ennekutánna, midőn a Szekeres a meghatározott időben, a portékák fel-rakására a Kereskedőnél megjelenik, s az a szekeret vagy mingyárt meg-nem rakhatja, vagy a kívántató út-bért (a melyből előre többet nem, hanem csak annak felét lehet elő-fizetésül fel-kérni) ki nem akarja fizetni, vagy éppen ki nem fizetheti: tartozik, és köteles a Kereskedő a Szekeresnek minden Lótól egy nap és egy éjtszakára 1. Rfl. adni, valamint szintén köteles a Szekeres is, ha a portékák által vételére meghatározott napra bé nem mégyen, a Kereskedőnek minden napra 10. Rfl. bonificálni.

7-szer. A Kereskedők, és Szekeresek költsönös egyezésétől függ az, hogy az el-küldendő szürke, vagy fekete posztók vitel bére nehézség szerint, mása, vagy darab számra fizetessék, melyre nézve szükség, ha a Szekeres kívánja, hogy az e féle posztók, mindenkor annak jelenlétében rakattassanak bé, hogy semmi más portéka azokba ne takartassék.

8-szor. Azon esetekben, midőn a Szekeresek, a víz áradások, vagy hidak rosszszasága miatt meg-akadályoztatnak, kötelesek ők a nélkül, hogy a portékát le-raknák, két, s három napokig az alkalmas által-menetel idejére várakozni; valamint szintén a Kereskedők is az ilyen előre el nem látott eseteket az illető Tisztviselők Bizonyítása mellett nékiek felvenni.

9-szer. Minden ezen Kerület béli Szekeres köteles lészen ennek utánna időről időre a maga Helysége-béli Elöljárói hiteles Bizonyításával bírni, hogy meg bizonyíthassa annál-fogva azt, hogy ő betsületes, és hiteles ember, a kire kétségeskedés nélkül egy tereh nagyobb, vagy kisebb betsű portékát lehet bízni, a mely Bizonyosság Levelet minden Egyezés alkalmatosságával tartozik elémutatni. Végre

10-szer. A fenn írt Pontokat pontosan bé nem teljesítő Szekeres ki-vétel nélkül köteles lészen a Kereskedőnek, vagy portéka küldőjének abból következő kárát vissza pótolni, annyival inkább pedig, minthogy ezen felállított Rendelés egyenesen a Kereskedők, és Szekeresek bátorságára szolgál.

Ezt a most közölt szabályrendeletet az erdélyi kormányzék 1809 november 16-án 9065. sz. a. kelt átiratával közölte a m. kir. helytartó tanácsal hason rendelkezéseknek Magyarországon való létesítése végett. A helytartótanács az átirat 1810 márczius 26-án 5514. sz. a. (levéltári szám 1 Com No 51—1810) érkezett. A helytartótanács azt Pest és Temesvár városokhoz tette át, az előbbihez azzal, hogy kereskedelmi testületnek véleményét kérje ki, úgy a közölt szabályrendeletet, valamint a már előbb 1809 január 24-én 1674. sz. a. keltrendelet szerint javaslatba hozott fuvarozási hivatalt illetőleg. A kereskedelmi testület a vélemény, illetőleg egy az egész ország-

ban életbe léptetendő fuvarozási rendszabály tervezetének kidolgozására 1810 május 10-én tartott ülésében egy Liedemann Sámuel, Kraskovits András, Fiseher Ádám és Kolb János tagokból álló bizottságot küldött ki, azzal az utasítással, hogy a tervezetnél vegye figyelembe Pest megyének 1805-ben hozott határozatát.

IX.

Vásári tűzrendőri szabályzat.

Szab. kir. Pest városa tanácsától!

Mindenkinek tudtára adatik, hogy az összes kereskedők vagyonának nagyobb és különös biztossága végett a pesti vásárok ideje alatt több idegen kereskedőnek nyilvánosan kifejezett óhajához képest úgy a tolvajlások kiké-
rülését, valamint keletkező tűzvész esetén egyrészt korai felfedezését és másrészt gyors eloltását czélzó intézkedések léptettettek érvénybe és állapít-
tattak meg, melyeket nyilvános ellenőrzés alatt pontosan meg kell tartani, nevezetesen: 1. A vásárhetek tartama alatt a vásártéren állandó, 52 em-
berből álló őrség fog tartatni, melynek fele őrhelyén fog állani, míg a másik
fele pihen. Az őrség külön felügyelet alatt áll. 2. Az őrségből minden utczá-
ban és a vásári bódék fő homlokzatain éjjel és nappal mindig két-két ember
fog egymással szemközt fel- és alájárni. Ezek kötelesek a tolvajesősésekre
felügyelni és azt feltartóztatni, továbbá arra is vigyázni, hogy a bódék közt
és a bódékban senki se dohányozzék, senki puszta gyertyával vagy fa- vagy
istálló-lámpával bódéjába ne menjen, különösen pedig bódéjába vagy a
bódék közé paraszat ne vigyen. Megismerkedni fognak az utcájukban bódét
bíró kereskedőkkel és személyzetökkel, hogy azokat, ha éjjel hazajönnek
rögtön megkülönböztethessék az idegen emberektől: és mivel ezt illetőleg meg-
állapított, hogy minden vásárkor ugyanaz a négy ember ugyanabban az
utczában tegyen szolgálatot; a kereskedők és személyzeteik azokat szintén
ismerni és megfigyelni fogják, hogy mennyiben tesznek eleget kötelességök-
nek. Netaláni szerencsétlenség esetén a két ember nem mozdulhat el órhe-
lyéről: sőt épen akkor fogja éberségét megduplázni, különösen közhirre
teendő jellel fogja a többi őrségnek a szerencsétlenséget tudtára adni, mely
értesíti erről a bódékban levőket, azokat éjjel a bódék ütésével fölkölti, a
szerencsétlenségben való támogatást pedig a nyugalmukból odasiető többi
őrökre bizza. 3. Hogy, Isten ments! előálló tűzesetnél gyors segély nyúj-
tassék, a vásár tartama alatt hat tűzfecskendő, még pedig a vásártér minden
sarkán egy, kettő pedig főútján a szükséges vízzel telt kádakkal és merítő
csöbrökkel fog készletben állani. Ezeket ezen idő alatt netán másutt elő-
forduló tűzesethez elvinni és ott használni nem szabad. 4. Minden bolt- vagy
bódébirtokos köteles vízzel telt edényt (hogy tűz keletkezésekor mindjárt
kéznél legyen víz), továbbá pléh és üvegből készült négyszegletes lámpást
beszerezni és készletben tartani, minthogy falámpásoknak vagy úgynevezett
istálló-lámpásoknak a bódék közt való tartását nem lehet megengedni.
5. Tűz esetén a koesiknak egyáltalában nem szabad a vásártér utcái közt

járniok; sőt az összes kocsiknak meg kell állniok a házak homlokzatánál és a vásártér középhomlokzatánál. Minden kereskedő tehát a ládába pakolt árúit emberekkel viteti a kocsikhoz, melyekre azok válogatás nélkül felrakatnak és közbiztosság alatt meghatározott helyre vitetnek. Hogy azonban azután mindenki annál gyorsabban keríthesse meg az árúit, minden kereskedő tartozik a vásáron használandó ládáit nevével megjelölni. 6. Az itteni polgári kereskedelmi testület minden tagja emberbaráti kötelesség-érzetből tartozik, ha a vásártéren tűz ütne ki, személyzetével és a lehetőség szerint kocsijaival és lovaival, melyeket az előbbi pontban megállapított szabály szerint fog felállítani, segítségül jönni. Hogy azonban ezen nagy költséggel járó üdvös intézményeket kellően foganatosítani lehessen, minden idegen és helybeli kereskedő, ki a vásártéren bódéban árúsít, köteles leendő, vásári bódéjának minden öletől 30 prkt, sátorának (Standl) minden öletől pedig 10 prkt minden vásárkor ebbe a tűz- és biztosítási intézetbe befizetni. Szintúgy tartoznak az összes idegen kereskedők, kik boltokban árúlnak, ahhoz minden vásárkor 1 frttal járulni. A külföldi nagykereskedőknek, kik boltokban árúlnak, szabadságában áll nyilatkozni arról, hogy mennyi járulékot kívánnak fizetni, és arányos járulékot méltányosnak fognak találni, mert habár árúraktárunk boltban van is, mégis a vásártéren hason árúraktárunk van hitelre szétosztva, úgy hogy a másikat ért szerencsétlenség reájuk visszahárámlik. Miért is az egyes vagy kevesek által a többség ellenében az intézménybe való belépés ellen tett kifogás tekintetbe nem vétethetik, a mennyiben a fenti járulmányokból előálló alap a feltétlenül szükséges kiadások teljesítése által minden vásárkor ki nem meríttetnék, kellő kezelés alatt fog állani, esakis tűzoltó eszközök bevásárlására és a vásártéri biztosítási intézmény javítására fog fordíttatni.

Szab. kir. Pest városának 1817 márczius 3-án tartott tanácsi gyűléséből.

A vásártér — ezt talán helyes lesz félreértések elkerülésére megjegyezni — négyszöget alkotott, melyen belül a vásári bódék szabályos sorokat, mintegy utczákat képeztek és ebben az okmányban tényleg utczáknak is neveztetnek. Az őrseg tehát a vásári főhomlokzatokon és az egyes utczasorokon tartotta őrzáratait. Szolgálatban mindig 26 embernek kellett lennie. Köztük 8 a főhomlokzatokon tartott szolgálatot, 18 pedig az utczasorokban. Ebből tudhatjuk azt is, hogy a vásártér 9 utczasorba volt elosztva, közepén pedig üres tér vala.

X.

Oroszországban házaló magyar honosok.

Magyar honosok nagyobb mérvben űzhettek vándor- vagy házaló-kereskedést Oroszországban. Erre vall egy Pest városa tanácsához 1845 július 16-án 26059/12035. sz. a. intézett és az által a polg. kereskedelmi testülettel közölt helytartó tanácsi rendelet, melynek bevezető részében közöltetik, hogy az Ausztriával határos orosz tartományok kormányzói a magyarokat az orosz birodalom belsejébe, különösen pedig Moszkva, Niszyn, Kazán, Charkov és

más kereskedési központok felé irányuló útjukban védútlevellel látják el, melyekben kereskedőknek neveztetnek, mely címzés folytán a fennálló törvényekkel ellenkezőleg a kereskedelemnek szabad gyakorlására jogosítatnak. Megtörténik az is, hogy az ily védútlevellek egy névleg megnevezett magyar és társai részére állíttatnak ki, minek folytán a megnevezett kereskedőnek, a társak pedig segédeknek tekintetnek és ennek folytán a kereskedést, tulajdonkép a házaló kereskedést nagyobb mérvben gyakorolhatják a helybeliek nagy kárára. Mindezeknek a megakadályozására az orosz kormány rendeletet bocsátott ki, melylyel is az orosz kormányzók utasítottak, hogy az oroszországi útjukra adandó engedély védlevelekben a magyarokat semmi esetben se nevezék többé kereskedőknek és védútleveleket esakis egy névleg megnevezett személynek állítsanak ki, továbbá a városi és tartományi rendőri hatóságok, valamint a kereskedelmi választmányok utasítottak, hogy szigorúan felügyeljenek arra, hogy magyarok és külföldiek a szatócs üzletet vagyis a kiskereskedést általában ne folytathassák, városokban és falvakban a házaló kereskedést pedig esakis saját készítményeikkel; de ne orosz cikkekkel űzhessék és épen erre való tekintettel a belépő határállomáson nekik az erre vonatkozólag a fennálló rendszabályok alkalmazkodás végett kézbesíttessenek.

A helytartó tanácsi rendeletnek a végszakasza érdemli meg a különös figyelmet, a melyben az Oroszországba menő házaló kereskedők óvatosságra intetnek, mert az orosz kormány a «saját készítményű ezikkek» kifejezését tulajdonkép oda magyarázza, hogy csakis behozott cikkekkel folytathatják a házalást, mert így akarja elejét venni annak, hogy a csekély árúmennyiséggel bejövő házaló kereskedő ne hatolhasson be Oroszország belsejébe, sőt fel Finnországba és Szibéria északi részeibe. Bizonyos az, hogy a csekély árút, mit ily vándor kereskedők magukkal hoznak, már a legközelebbi uradalmakban és városokban eladják, de maguknak a nagyobb városokban mindig újabb és újabb árúkat szereznek, melyeket azonban mint a külföldről magukkal hozottakat rendkívüli rábeszélő tehetség kifejtésével árusítanak és szükség esetén állításaik támogatására előmutatják az eredeti behozatali vámjegyet.

XI.

A polgári kereskedők testületére az 1846/7-ik évre 1584 pfrttal kivetett adó osztályozása.

I. Osztály 25 pfrt.	II. Osztály 20 pfrt.	Pfeifer Konstantin
Fröhlich Frigyes	Forster Lajos Vilmos	Pscherer Miklós
Ns Heinrich Alajos	Fuchs Rezső	Torossy János.
Özv. Hoffmann Józsefné	Glatz József	
Kappel Frigyes	Iszer W. W.	III. Osztály 15 pfrt.
Ns özv. Nemeshegyi Julia	Kulmitz Ágoston	Alter Antal
Weisz Bernát Ferencz	Libasinszky Károly	Felbermayer Ágoston
Zeppezauer Ignác	Lika Anasztáz	Memlauer P.

Perger Ferencz
Simononyi Ágoston
Unger F. W.

IV. Osztály 12 pfrt.

Dotta József
Fest Lajos
Fischer Lajos
Graselly I. A.
Ns Kozma Bazil
Mannó István
Nádasy István
Nagy József
Sandtner Vilmos
Sartory I. G.
Schneider József
Schopper I. G.
Vogel Lajos (& Schön).

V. Osztály 10 pfrt.

Babunya N. Konstantin
Blana Éliás
Bozda Naum
Calderoni István
Grofl Ferencz
Grünczveil Urbán
Guggenberger Lipót
Jankovics Péter
Jurenák Pál
Halbauer Alajos
Kochmeister Frigyes
Mayer György
Pantazzy János
Romeiser Ferencz
Saager Jakab
Ns Sebastiani Károly
Tschögl Gáspár (János)
Ns Török Frigyes
Unger Antal
Wabrosch Antal
Ns Wrányi Konstantin.

VI. Osztály 8 pfrt.

Aebly Frigyes
Fichtner I. W.

Grabovszky Konstantin
Grossinger Lipót
Heinrich Sámuel
Högl Cassian
Hohlfeld Ignác
Kollarits József
Mayer Ignác
Medetz József
Rupp György
Sárkány Sándor
Steinbach József
Veidenhoffer Ignác.

VII. Osztály 6 pfrt.

Özv. Ádám Károlyné
Braucher Fr.
Ebenführer M.
Graselli Fr. Xav.
Gross József
Joannovits Mihály
Kraill Pál
Krajtsovits János
Liedemann Fr. Bern.
Özv. Lövinger Ignáczné
Most I. A. özvegye
Mutovszky Tódor
Petrovits Sabbas
Özv. Ritter Xtianné
Seefeldner József
Takátsy János
Taucher József
Testory Antal
Trifonovits János
Walthier Alajos
Wass I. G.
Wetsey Sándor
Ybl Alajos
Zográff Ignác.

VIII. Osztály 5 pfrt 30 kr.

Barrho Ferencz
Dicenti János
Driska János
Filtso Sándor
Glatz Ede
Ns Heinrich Ferencz

Hirsch Fr. Xav.
Hoffmann I. B.
Jankovits János
Jaschitz András
Kozmár Antal
Koszgleba Antal
Ns Leyritz Frigy.
Pichler Ján.
Puphka Konst.
Semelweisz József.
Singer Ignác
Spivák József
Tinkovits Dem.
Thiel Ágoston
Wéber H. C. J.

IX. Osztály 4 pfrt 30 kr.

Amtmann Ferencz
Ns Barabás Á. D.
Berghoffer Péter
Bisitzky Ferencz
Csajkó Konstantin
Ns Csekeő Alajos
Éder József
Éder György
Ehn Tamás
Girsich Pál
Gyarmathy G.
Hegedűs Albert
Halbauer József
Heigl W. Ch.
Heinrich Manó
Hess Gyula
Höffler J.
Hoffmann Frigy.
Jankovits Ist.
Joannovits Péter
Joannovits B. G.
Joannovits István Lázár
Lamotte J.
Laykauf Károly
Liszka Károly
Macher Károly
Mándry Dániel
Mayr Károly
Meister Jakab
Müller J. W.

Neymon János
Prayer Vincze
Redlich József
Sacellary Demeter
Schaguna Ferencz
Schreiber Pál
Schlechta Antal
Steinbach Alajos
Spuller Ferencz
Zákó József.

X. Osztály 3 pfrt 30 kr.

Aigner Fr.
Ns Almay Józs.
Bárczay Lajos
Deiller Károly
Domschitzir Gáspár
Düek Frigy.
Éder Máty.
Ns Fabricius G.
Farian M.
Fleischmann J.
Fuchs Antal
Grosz Ferencz
Gscheider Józs.
Hassenstáb István
Hafner József
Hübner J. C.
Jentner A. P.
Kollarits Ferencz
Kollarits Frigyes
Ns. Koller Ign.
Ifj. Koszgleba László
Krail Antal
Mayer Ferd.
Mátsó Demeter
Mutsó András

Peutsch Nep. Ján.
Popovits P. P.
Rögler J.
Saxlehner A.
Siebreich Józs.
Schaffer Ján.
Schumarszky Éliás
Staffenberger Ján.
Steinhard Antal
Szavits Eutim
Özv. Trenker Flórianné
Vágner József
Veisz Flórian
Veisz János
Vilfinger Sámuel
Zuzák Károly.

XI. Osztály 3 pfrt.

Böhm Ist.
Broche József
Butsu Vasil
Glancz Gusztáv
Id. Koszgleba László
Kubovits Ferencz
Lika Pál
Mitterdorfer J.
Pekárik László
Radóczy Sebestyén
Ns Raits József
Raits Péter
Schiffner János.

XII. Osztály 2 frt 30 kr.

Adanovits István
Bauer Ferd.
Brand M.

Bengyel G.
Erbler Józs.
Özv. Emerling Lajosné
Heitzenberger J.
Hudetz J.
Máriantsik G.
Offenheimer A.
Prix Antal
Rottenbiller Károly
Ns Szabady István
Szacelláry Ignác
Thomassevits Mih.
Valkó D.
Wéber Mih.
Özv. Zöhl Károlyné.

Kihagyott tagok.

Nem folytatják üzletüket
Adamovits G.
Özv. Eisenné
Gertner J.
Glancz J.
Guttman M.
Guttman J.
Lafranko J.
Martinovits L.
Seiler J.

NB Sebastiani Frigyes
az adóbizottságnak kell
megadóztatnia, mert nem
bekebelezett kereskedő.
Vidi Lechner Károly, vá-
rosi tanácsnok. Pest 1846
december 30-án.

XII.

Az 1847 június 26-án a kiváltságos nagykereskedők testületének tagjaira egyénekenként kirótt adó.

Név és czég	Üzletág	Adó ft p.
<i>Appiano József.</i>	Termény, bizomány, szállítmány- és váltóüzlet, báró Perényi Zsigmond munkáesi timsójának raktára	14.—
<i>Boscovitz Manó</i> (czég Boscovitz Manó és fia).	Posztó és mindennemű gyapjú-árú, bizományi és váltóüzlet...	18.—
<i>Boscovitz Josef L.</i> (czég Boscovitz Josef L. és trsa).	Kézműárú, bank- és váltóüzlet	25.—
<i>Breisach Herman.</i>	Kézműárú, mindennemű állampapírok vétele és eladása, váltó-ügyletek	8.—
<i>Burgmann Károly.</i>	Termény- és váltóüzlet	18.—
<i>Cahen Miksa</i> (czég Cahen M. A.)	árú, termény, bizomány, szállítmány és váltóüzlet	8.—
<i>Döring József.</i>	Cs. kir. szab. nagykereskedő	14.—
<i>Dumtsa Antal.</i>	Termény- és váltóüzlet	8.—
<i>Dumtsa Demeter</i> (czég Dumtsa D. és trsa).	Bizomány, szállítmány- és váltóüzlet...	8.—
<i>Fleischl Dávid</i> (czég Fleischl Sámson és D.).	Mindennemű magyarországi termények-, váltó-, bizományi és szállítmányüzlet	24.—
<i>Gross Károly.</i>	Bizomány-, szállítmány-, termény- és váltóüzlet	8.—
<i>Guggenberger Károly Ferdinand</i> (czég Guggenberger C. F.).	Termény-, bizomány- és váltóüzlet	8.—
<i>Halbauer György János</i> (czég Halbauer G. János).	Termény-, bizomány-, szállítmány- és váltóüzlet	25.—
<i>Herzfelder Dávid.</i>	Termény- és váltóüzlet	10.—
<i>Hónig Antal.</i>	Saját gyártmányú kézműárúk, mindennemű vászon, asztal- és ágynemű	11.—
<i>Jálics András Ferencz</i> (czég Jalicz A. Ferencz és trs).	Termény, különösen bor	19.—
<i>Kadisch Joachim</i> (czég Kadisch J.).	Váltóügyletek	22.—
<i>Kanitz Manó</i> (czég Kanitz M. L. fia).	Norinbergi árúk	8.—
<i>Kanitz Moses Löbl</i> (czég Kanitz és fiai).	Norinbergi árúk, bizomány- és váltóüzlet. Pesten és Bécsben	15.—
<i>Karczag Benő</i> (czég Karczag B.).	Termény-, bizomány- és szállítmányüzlet	14.—
<i>Kassovitz Jakab Hirsch</i> (czég Kassovitz J. H.).	Borkereskedés nagyban és más termények...	12.—
<i>Kern Salamon Enoch</i> (czég Kern S. Enoch & fia).	Váltóügyletek, termények, különösen mindennemű gyapjú és gubaes	16.—
<i>Koppél Lipót M</i> (czég Koppél L. M.).	Termény, bizomány és szállítmány. A m. kir. egyetem körmoezi géppapírgyárának főraktára. Fiókraktár Temesvártt	8.—

Név és czég	Üzletág	Adó frt p. p.
<i>Koppély Fülöp György</i> (czég Koppély Fülöp). Termény-, bank- és váltóüzlet		25'—
<i>Kunewalder Jónás</i> (czég Kunewalder testvérek). Termény-, bizomány-, szállítmány- és váltóüzlet. Gróf Károlyi György muzsalyi timsó-gyárának raktára, az Assicurazioni Generali vezér-ügynöksége		16'—
<i>Kunz János József</i> (czég Kunz Ján. Józs. és trs). Mindennemű len- és pamutárú, asztal- és ágynemű, rumburgi és sziléziai gyártmány		14'—
<i>Lackenbacher Bernát és Jakab</i> (czég Lackenbacher testvérek). Magyar termények, bizomány-, szállítmány- és váltóüzlet		14'—
<i>Lichtenstein Siegfried</i> (czég Lichtenstein & fiai). Gyapjú, selyem- és pamutárú, mindennemű magyar termény- és váltóüzlet		8'—
<i>Liedemann János Samu Frigyes</i> (czég Liedemann J. S. Frigyes) Szállítmány-, bizomány- és váltóüzlet. A munkácsi timsó-gyár raktára. A cs. kir. szab. első osztrák biztosító társaság fő-ügynöke. Gyapjú-raktár		9'—
<i>Löwy Hermann</i> . Drágakő-, ékszer-, állampapír- és pénzváltóüzlet		16'—
<i>Malvieux Keresztély József</i> (czég Malvieux C. J.). Bizomány-, szállítmány- és váltóüzlet		40'—
<i>Mandl Joachim</i> (czég Mandl Joachim & Mandl Fanny). Termény-, bizomány-, szállítmány- és váltóüzlet		20'—
<i>Oswald Antal</i> (czég Oswald testvérek). Dismű, norinbergi és tűárú- és váltóüzlet		14'—
<i>Pollák Márkus</i> (czég Herz J. & Pollák)		20'—
<i>Pontzen Lipót</i> (czég Pontzen Ábrahám). Kézműárú		10'—
<i>Robitsek Alajos</i>		8'—
<i>Robitsek József Ugornyai</i> (czég Robitsek Józs.). kézműárú és termény		8'—
<i>Rosenfeld Mór L.</i> (czég Rosenfeld M. L. és fiai). Kézműárú-, bank- és váltó-, bizományi és szállítmányi üzlet		25'—
<i>Schulhof Ádám</i> (czég Schulhof A.). Termény-, bizomány-, szállítmány- és váltóüzlet		20'—
<i>Stern József</i> (czég Stern D. örökösei). Gyapjú- s egyéb magyar termény-, bizomány-, szállítmány- és váltóüzlet		14'—
<i>Ullmann Mór János Szitányi</i> (czég Ullmann M.).		25'—
<i>Valero Antal</i> (czég Valero B. J.). Gyári- és kézműárúk, termény-, bizomány-, szállítmány- és váltóüzlet		25'—
<i>Wodianer Rudolf</i> . Termény- és váltóüzlet		22'—
<i>Wodianer Sámuel József Kapriorai</i> (czég Wodianer S. és fia). Termény-, bank- és váltóüzlet		40'—
Összesen		704'—

XIII.

Magyar nemzeti színház.

Tisztelt Elnök Úr! A magyar nemzeti színház ügyében szólalunk fel; azon közintézet ügyében, mellyet egykor önkénytes ajánlatok útján hozott létre a honfiak lelkesedése, később az összes törvényhozás a nemzet tulajdonának nyilvánítva, országos pártolás alá vett. Felszólalunk; mert újabb áldozatok szükségesek arra, hogy e közintézetnek biztos fennállhatása megszilárdítassék; ezt pedig ismét a honfiak lelkesedésétől várhatjuk.

Az 1840-diki országgyűlés tetemes összeget ajánlott a nemzeti színháznak megalapítására. De mivel ezen összeg csak hosszabb idő alatt lőn teljesen befizetve, kamatot tehát csak később hozhatott: a színház napi szükségéit közel két évig magából a begyűlt összegből kellett időnként pótolni, s ez által az alapítványi tőkék összege már kezdetben kisebb volt az országosan ajánlott összegnél. Csorbult az alapítványi tőke némely később közbejött veszteségek által is; a jövedelem pedig csökkent az által, mert némely adósok 6 $\frac{0}{0}$ -es kötelezvényeiket 5 $\frac{0}{0}$ -es urbéri papirosokkal cserélték fel. Ellenben a színház költségei nálunk is, mint bárhol Európában, a mult időkhez képest érezhetőleg emelkedtek; mert a művészeti műveltség általános terjedésével nagyobbak lettek a közönség igényei, nagyobbak a jutalmak, miket a művészek követelnek és nyernek mindenütt.

Mindamellett tehát, hogy a közönség részvéte nem csökkent, sőt folytonosan növekszik nemzeti színházunk iránt: nem lesz ez mégis képes önjerejéből akkép fennállani, hogy országosan elismert szép rendeltetésének méltólag megfeleljen, s félni lehet, hogy e szent hagyományképen fennálló nemzeti közintézetünk tetemes segélyezés nélkül hanyatlásnak indul.

Látva a nemzeti színháznak ezen helyzetét, értekeztünk barátságos körökben több honfitársainkkal, kik az évnek nagy részét Pesten töltve, folytonos figyelemmel kísérhették annak állapotát, sőt megkértünk néhányat a nemzeti színház buzgó pártolói közül arra, hogy ők is ezen közintézet pénzübeli viszonyainak jelenlegi állapotáról az erre vonatkozó iratok és számolások nyomán részletes tudomást szerezve számítsák fel hozzávetőleg: mennyiben volna a színház biztosítására szükséges a segélyezés, s mondják el nézeteiket az iránt, mi úton lehetne ezen segélyezést legezészerűbben eszközölni? Megkért barátink teljesítették a szíves megbízást, s bizalmas levelekben közölték velünk vizsgálódásaik eredményét, s előadták a segélyezésnek legezészerűbb módja iránti véleményöket.

És pedig: megvizsgálván a nemzeti színháznak mult évi összes bevételeit: a kiadások tetemesen meghaladták azokat úgy, hogy a hiány, mellyet okvetetlenül pótolni mielőbb kellene, mintegy 17,000 pfrtra megy. Igaz, hogy a kiadások között vannak olyanok, mik nem minden évben fognak előfordulni, de más részről időnként adhatják elő magokat előre nem látott költségek is. Bizonyos tehát, hogy míg a színház jövedelme bármi úton tetemesen nem szaporíttatik: annyi hiány jövendőben is fog évenként előfordulhatni. Ez pedig a színház biztos fennállhatására annyival inkább aggasztó,

mert az évi költségeket nem lehetne illy arányban alászállítani a nélkül, hogy a nemzeti színház mostani több oldalú jótékony hatását nagy részben el ne veszítse, s nemzeti czíméhez, s közhasznú rendeltetéséhez épen nem méltó alantabbi fokra ne süllyedjen.

Nemzeti színházunk további fennállhatásának legelső feltétele tehát e hiánynak pótlása, még pedig a meglévő tőkéknek esorbitása nélkül. Ez azonban még nem volna elég; mert így csak halasztatnék a színháznak utóbb mégis bekövetkezhető hanyatlása. Jövőjének biztosítására szükséges, hogy e mostani hiánynak megfelelő összeggel egyenlő évi jövedelemre számíthasson; vagyis: hogy eddigi jövedelmei legalább is 17,000 pfrttal évenként szaporíttassanak. Ha azonban az évi jövedelmek 25,000 pfrttal szaporíttathatnának: akkor színházunkat az eddiginél sokkal jobb állapotba lehetne helyezni, és a nemzet méltóságának megfelelővé tenni.

Ez összeg előállítására nincs más mód jelen körülményeink között, mint honfitársainkat magánúton bizalmas levelekben értesíteni, miszerint nemzeti színházunk érdeke sürgetőleg igénybe veszi segélyezésöket. És ez úgy hiszszük elegendő arra, hogy minden buzgó honpolgár, kit a közügy érdekel, ismerve a bajt, s tudva, hogy azon lehet, és kell segíteni, — akarjon is segíteni, s önkeblének nemesebb ösztönét követve, tegyen e czélra, mit tenni képes.

Tisztelettel s bizalommal fordulunk tehát Tisztelt Uraságodhoz, mint a szabadalmazott polgári kereskedési testület Elnökéhez, vegye ezen közérdekű fontos ügyet szívére, s miután a tisztelt kereskedelmi testület kebelében számosan léteznek, kiknek úgy a szépművészetek iránti szeretete, mint hazafiúi érzelmök köztudomású: szíveskedjék ezen tisztelt honfiak körében hathatós közrehatását arra felhasználni, hogy járuljanak ők is akár készpénzben, akár állampapirosokban, akár magánkötelezvényekben vagy meghatározott évdíjakban a nemzeti színháznak fentartásához s biztosabb jövődjének szilárdításához. Nem tartjuk szükségesnek kérelmünket támogatni. Támogatják azt a közérdek fontossága, és azon érzelmek, mellyek minden igaz honfi kebelében hangosabban szólanak ez ügy mellett, mint a hogy mi szólani tudnánk.

A begyürendő összeg részint mint állandó tőke szolgálhat a színház biztosítására alapul, részint olly építésre fordíthatatik, melly a költségnek többszörös kamatját behozza, mint például a színház belső helyiségeinek, különösen a páholyok számának szaporítása. Fedezendő lesz egyszersmind azon hiány, melly addig is, míg a segélyezések beérkeztek, a bevétel és kiadás közti aránytalanságban netalán mutatkozni fog.

A kezelésre nézve pedig abban történt megállapodás, hogy a begyürendő magánsegélyezési tőkét a színháznak országos alapítványból származó egyéb tőkeitől elkülönítve olyképen kellene fentartani, hogy az adakozók ajánlataikat alólírottak közül reám gr. Károlyi Györgyre biznák, ki néhány általam megkérendő ismert és tisztelt jellemű férfiúval együtt a nemzeti színház igazgatóságával egyetértve rendelkezném a fölött, hogy ezen magánsegélyezési alap jövedelmeiből mikor és mennyi fordíttassék a színház időnkénti szükségének fedezésére?

Midőn tehát e hazafiúi czél előmozdítására Tisztelt Elnök urat felkérnök, beeses válaszáat, és ha kérelmünknek sikere leend, — miről kételkedni

véteknek tartanánk, — az e ezélra gyűjtött adományt, készpénzt, állampapírost vagy kötelezvényt legyen szives az adakozók névjegyzékével együtt hozzám alólirt gr. Károlyi Györgyhöz küldeni. Én a küldeményt azonnal megnyugtatom, s gondunk leend, hogy az adományok pontosan a kitűzött ezélra fordíttassanak.

Fogadja kérelmünk ismétlése mellett legszivesb tiszteletünket, melylyel vagyunk, Tisztelt Elnök Urnak, Pesten, 1858 május 31. alázatos szolgálai: Gróf Károlyi György. Gróf Ráday Gedeon.

Művelődéstörténeti szempontból nem érdektelen az a tény, hogy a polg. kereskedők testülete a fenti levelet német nyelvre lefordíttatta és fordításban terjesztette az 1858 július 10-én tartott közgyűlés elé, mely egyelőre 600 frtot szavazott meg. A kísérő levélben a következőket mondja: Sajnálattal értesültünk Méltóságtoknak f. é. május 31-én kelt becses átiratából, hogy a nemzeti színháznak zárszámadásai szerint a mult évben 17,000 frtnyi hiány merült fel és hogy ez által a Pest városának diszül és az egész országnak becsületére való intézet fennállása veszélyeztetik, mivel bukása városunknak kiszámíthatlan kárára lenne és e szerint fentartása első sorban is Pest városa minden lakosának kell szíven feküdnie, alólirt testület a mai napon tartott közgyűlésen egyhangulag elhatározta, hogy a nemzeti színház támogatására egyelőre 600 frtot bankértékben fordít, egyidejűleg fentartotta magának, hogy a következő években is a lehetőség szerint hozzájáruljon a nemzeti színház fentartásához. További részében gróf Károlyi Györgyhöz való bizalmát fejezi ki és készpénzben rendelkezésére bocsátja a megszavazott 600 fitot.

A nagykereskedők testülete a fent közöltnek megfelelő átiratot 1858 június 15-én tartott közgyűlésén tárgyalta és azt a határozatot hozta, hogy gróf Károlyi Györgynek azzal az értesítéssel kell 400 frtot megküldeni, hogy nagy sajnálatára, minthogy a kereskedelmi akadémia alapítása és berendezése nagyon is igénybe veszi, a f. évre nagyobb adománynyal nem szolgálhat, de a jövőben a legnagyobb készséggel fog a felhívásról megemlékezni. További adomány azonban nem kéretett és a nagykereskedők testületének számadásaiban elő nem fordul.

XIV.

A részvényesek mint a kereskedelmi testület épülete alapítóinak névsora.

Részvény	Részvény	Részvény	Részvény
Adamovits György	1 Bisenti Vilmos	1 Butsu Vasil ..	1
Aebly Rudolf	4 Blana Elias	1 Burgmann Károly	2
Aigner Ferencz	1 Bodor Ádám	1 Deiler Antal	1
Amtmann Ferencz	1 Böhm István	1 Deron Antal ...	1
Appiano József ..	5 Bozítovác Demeter	1 Döring József	5
Bayer József Ágost	4 Bozítovác Gábor	1 Dück Frigyes József	1
Berghofer Péter	1 Braucher Ferencz	1 Eberl Károly	1

	Részvény		Részvény		Részvény
Eder József	1	Kollarits József	2	Saccelary Demeter	1
Eggenberger János	1	Kolb János	6	Sartory János György	10
Eisen Ferencz	2	Koszgleba László	2	Schiefner János	2
Eisenfels Ferencz	2	Kraitsovics János	1	Schlechta Antal	1
Emmerling Lajos	1	Krausz Károly	2	Schmidt Ede	1
Etz Lipót	3	Krippner Frigyes	1	Schopper János György	2
Fröhlich János Sámuel	10	Kunig József	1	Schopper Károly	1
Fuchs Keresztély	5	Kunz János	10	Sebastian József	1
Gamperl János András	2	Liedemann Sámuel J.	5	Seefelner József	6
Gömöry & Bayer	1	Liedemann J. S. Frigyes	7	Sommer Gáspár	1
Graff J. György özvegye	4	Liedemann Fer. Bernát	1	Stankovics Ignác	2
Gromann János	1	Liedemann Sarolta Lie-		Stankovics Konstantin	10
Gross Ferencz	5	demann B. G. részére	1	Steinbach Alajos	1
Grossinger Lipót	1	Lichtl Károly	2	Steinbach József	1
Grünzweil Urbán	1	Macher Károly	1	Stojanovics Miklós	1
Guggenberger Lipót	1	Malvioux Keresztély J.	2	Szontagh János Vilmos	2
Guttman Mátyás	5	Marcovits Sándor	1	Takácsy György	5
Halbauer József	5	Mayer Ferencz	5	Trsztyanszky István	1
Halbauer János	5	Mayer Vincze Valentin	1	Trifonovics János	1
Hassenstab J. Keresztély	2	Müller J. W.	1	Tschögel Gáspár	2
Hajnal Sámuel	1	Musch Sebestyén	8	Valero Antal	5
Heinrich Sámuel	2	Ofenheimer Sándor	1	Vogel Lajos	2
Hirsch Ferencz Xav	1	Pekárik László	1	Vrányi Argyr	5
Hoffmann János	3	Péztely Sámuel	1	Vrányi Konstantin	10
Hoffmann József	2	Pfeffer Ignác	2	Wasch János György	2
Huber József	1	Preysz János András	5	Weszelofsky András P.	5
Hudez János	2	Prix János	2	Weisz Adolf	25
Hudcz Ferencz	1	Prohaska Fer. örökösei	1	Wigand Ottó	1
Jalics Ferencz András	2	Raits Péter	1	Wurm József	4
Joanovics Demeter	1	Redlich József	1	Zograff Miklós	2
Joanovics Mihály	5	Riga Konstantin	1	128 részvényes össz.	367
Joanovics István Lázár	1	Ringauf Mátyás	1	Ezen kívül a polgári	
Jszer Wenczel Vilmos	5	Ritter István	1	szabadalmazott keres-	
Jurenák Pál	1	Ritter Ján. Keresztély	1	kedelmi testület	200
Kappel Frigyes	5	Robitsek József	5	Összesen	567
Kaulizy János özvegye	1	Rómer János	5		
Kecskés & Pscherer	1	Rosner & Weidenhofer	2	A részv. névért.	200 pfrt.
Kehler Sámuel	1	Roykó András Sámuel	25	Az összes részvények név-	
Kobaldt Cassian	5	Rupp Ignác	2	ért. e szerint	113.406 pfrt.

XV.

A budapesti kereskedők menháza javára tett alapítványok illetőleg adományok jegyzéke.

Pesti polgári kereskedelmi testület	20000
Budapesti nagykereskedők és nagyiparosok társulata	10000
Balitzky Sándor mint alapító	5000
Báró Kochmeister Frigyes	5000
Hoffmann József czég	2500
Idősb Luczenbacher Pál	2500
Magyar országos központi takarékpénztár	1150
Egyesült budapesti fővárosi takarékpénztár	1100
Győri Gschwindt Mihály	1000
Néhai Kerstinger István örökösei	1000
Magyar általános biztosító társaság	1200
Osztrák-magyar bank	1000
Pesti magyar kereskedelmi bank	1000
Wahrman Mór	1000
Néhai Wahrman Mór hagyatékából	1000
Magyar leszámítoló és pénzváltó bank	600
Aebly Adolf	500
Bánhegyi József	500
Deutsch Ignác és fia	500
Első budapesti gőzmalom részvény-társaság	500
Egy budapesti nagykereskedő	500
Flesch Mór	500
Gillming Ferencz	500
Hüttl Tivadar	500
Jálics A. F. és társa	500
Kreische Antal	500
Strobentz testvérek	500
Schosberger S. és fia	500
Hedrich és Strausz	200
Beimel és fia	300
Neumann Frigyes	300
Rust Bernát	300
Rimamurány-salgótarjáni vasmű részvény-társaság	300
Özv. Schneider Józsefné	300
Victoria gőzmalom	300
Édeskuty Lajos	200
Első magyar iparbank	200
Machlup H. és fiai	200
Kunewalder M. testvérei	200
Kochmeister Frigyes utódai	200

Idősb Mössmer József	200
Neruda Nándor	200
Strasser és König	200
Holitscher B. Lipót	170
Weissmann Mór	140
Kunz József és társa	105
Szávoszt Alphons	105
Disconto és értékpapírbank részvény-társaság	100
Dietrich és Gottschlig	100
Deutsch Sándor (Deutsch Gábor és József cég)	100
Első magyar gyapjmosó és bizományi részvény-társaság	250
Északmagyarországi egyesített kőszénbánya és iparvállalat részv.-társ.	100
Eigel Nándor	100
Eiszler Ferencz	100
Geittner József	100
Harkányi Frigyes	100
Kánitz Ignác	100
Markó Albert	100
Romeiser Ferencz és fiai	100
Saxlehner András	100
Thalmayer és Seitz	100
Vuk M. és fiai	100
Wolfner Gyula és társa	100
Gomperz Károly	100
Adriai biztosító társaság	40
A feloszlott budapesti kereskedők nyugdíj-egylete	10000
Topits József fia	100
Neuschlosz Ödön és Marzell	100
Pester Lloyd A. B.	100
Rausch Ferencz	100
Haggenmacher Károly	100
Salgó-Tarjáni kőszénbánya részvény-társaság	100
Egyesült téglá- és csementgyár részvény-társaság	100
Weissenbacher Endre	100
Kereskedelmi bál rendező bizottsága	2972.12
Első budapesti gőzmalom részvény-társaság	100
Hoff J. Károly	200
Néhai Balitzky Sándor hagyatékából	500
Mint a fűszerkereskedők adománya fejében	100
Néhai Machlup Adolf hagyatékából	500
Ózv. Machlup Edéné	1000
Lánczy Leo	100
Burchardt Bélaváry Konrád	100
Dietzl József	50
Birnbaum Jakab	10
Összesen	83,492.12

XVI.

A pesti polgári kereskedelmi testületnek kimutatásai.

Elöljárói.

I. Pleyer András	1783—1785	I. Musch Sebestyén	1828—1830
II. Stankovits Miklós	“ “	II. Trifunovits János	“ “
*		*	
I. Stankovits Ignác	1785—1787	I. Trifunovits János	1831—1832
II. Rickl József	“ “	II. Gross Ferencz	“ “
*		*	
I. Schopper Károly	1788—1789	I. Valero Antal József	1833—1834
II. Stankovits János	“ “	II. Dumtsa Demeter	“ “
*		*	
I. Stankovics Miklós	1789—1793	I. Dumtsa Demeter	1835 ?
II. Liedemann Sámuel Ján.	“ “	II. Robitsek József	1835 ?
*		*	
I. Liedemann Sámuel Ján.	1793—1796	I. Robitsek József	? ?
II. Simonovits Elias	“ “	II. Bozda Naum	? ?
*		*	
I. Diamandi Pál	1796—1799	I. Aigner Ferencz	1844—1855
II. Garay Sámuel	“ “	II. Mitterdorfer János	“ —1847
*		*	
I. Garay Sámuel	1799—1804	II. Barabás Antal Pál	1847—1852
II. Maximovits Milivoy	“ ”	II. Schreiber Pál	1852—1855
*		*	
I. Szlavny Konstantin	1804—1807	II. Weinzierl Vincze	1855—1861
II. Gamperl József	“ “	*	
*		*	
I. Crettier Jakab	1807—1812	I. Pscherer Miklós	1856—1861
II. Kaulitzky János	“ “	*	
*		*	
I. Stankovits Konstantin	1812—1816	I. Kochmeister Frigyes	1861—1868
II. Teutsch József	“ “	II. Vetsey Sándor	“ “
*		*	
I. Wurm József	1816—1824	I. Vetsey Sándor	1869—1878
II. Grabovszky Athanaz	“ ?	II. Kollarits Ferencz	1869—1875
*		*	
I. Stankovits Konstantin	1825—1827	II. Strasser Alajos	1875—1878
II. Fröhlich Sámuel	“ “	*	
*		*	
I. Stankovits Konstantin	1825—1827	I. Strasser Alajos	1879—1888
II. Fröhlich Sámuel	“ “	II. Aebly Adolf	“ “
*		*	
I. Stankovits Konstantin	1825—1827	I. Aebly Adolf	1888 óta
II. Fröhlich Sámuel	“ “	II. Kunewalder L. M.	1888—1894
*		*	
I. Stankovits Konstantin	1825—1827	II. Hüttl Tivadar	1894 óta

Tollnokai illetőleg titkárai.

Wittmesser	1785 ?	Glückswerth Mihály	1796—1798
Liedemann Sámuel János	1789—1796	Böhm János	1799—1804

Paschgall Károly	1804—1805	Ságody Sándor	1838—1848
Szepessy Ferencz	1806—1814	Amtmann József	1848—1859
Sceben Károly	1814—1817	Kerntler Ferencz	1859—1867
Szén Miklós	1817—1824	Eberling Gusztáv	1867—1881
Heller János	1824—1835	Fritz Péter	1881 óta
Szabó György	1835—1837		

Választmány, bizottságok és tisztikar 1895-bei.

Aebly Adolf, elnök. Hüttl Tivadar, alelnök. Szávoszt Alphons, szakiskolai bizottsági elnök.

Választmányi tagok:

Ádám Károly	Markó Albert	Schulz Manó
Bánhegyi József	Marton Alajos	Tarnóczy Gusztáv
Dietzl Victor	Mössmer József	Tömöry Károly
Édeskuty Lajos	Neumann Frigyes	Tschögl Henrik
Kertész Tódor	Oppenheim Emil	Uhl Sándor
Klein József	Rigler József Ede	Wadlsteiner Nándor
Kreische Antal	Saxlehner Árpád	Waldhauser Adolf
id. Luczenbacher Pál	Spitzer Ignác	Wolfner József
ifj. Luczenbacher Pál		

Számvizsgáló-bizottsági tagok:

Rausch Károly	Neruda Nándor	Simon Jakab
---------------	---------------	-------------

Az alsófokú szakiskolai bizottság tagjai:

Bánhegyi József	Leitner M. L.	Spitzer Ignác
Édeskuty Lajos	Marton Alajos	Tömöry Károly
Klein József	Mössmer József	Uhl Sándor
Kreische Antal	Saxlehner Árpád	Wolfner József

A budapesti kereskedelmi akadémia vezérő bizottságába kiküldött tagok:

Aebly Adolf	b. Kochmeister Frigyes	Schweiger Márton
Bánhegyi József	Kreische Antal	Spitzer Ignác
Hüttl Tivadar	ifj. Luczenbacher Pál	Tömöry Károly
Heinrich Ferencz	Szávoszt Alphons	Waldhauser Adolf

A Ferencz József kereskedelmi betegápoló-cgylet igazgatóságába kiküldött tagok:

Aebly Adolf	Luczenbacher Pál	Spitzer Ignác
Bánhegyi József	Marton Alajos	Tschögl Henrik
Geiger B. Zsigmond	Mössmer József	Uhl Sándor
Hüttl Tivadar	Rajner Kálmán	

A budapesti kereskedők menházának vezérő bizottságába kiküldött tagok:

Aebly Adolf	Bánhegyi József	Szávoszt Alphons
Hüttl Tivadar	Luczenbacher Pál	Waldhauser Adolf
Kreische Antal		

Testületi tagok.

I. Arany-, ezüst- és ékszerkereskedők.

Bachruch Albert	Granichstädten Jakab	Latzko Mór
-----------------	----------------------	------------

II. Bor- és szeszkereskedők.

Abeles Zsigmond	Fleischmann Mór	Lobmayer J. F.
Altstock Gyula	Dr. Gruber Hermann	Oppenheim Emil
Dietzl József	Latzko Henrik	Schneider Imre
Dietzl Victor	Leipziger Vilmos	Weltner Jakab

III. Bőrkereskedők.

Gillming Ferencz	Taub Salamon	Wolfner Lajos
Riesz Sándor	Wolfner József	

IV. Dismű-árusok és látszerészek.

Bánhegyi József	Hausner Károly	Lechner József
Bárkány Ferencz	Hopp Ferencz	Lueff Sándor
Flesch Dávid	Huzella Elek	Leipnicker J. M.
Gavora József	Illés Ferencz	Marton Alajos
Harsányi István	Kammer Benjamin	Singer Bernát
Hatschek Béla	Kertész Tivadar	Vértesy Sándor
Özv. Hatschek Miksáné	Kranz Ede	

V. Fűszer-, anyag- és festékkereskedők.

Brázay Kálmán	Kerstinger György	Neruda Nándor
Bodánszky Zsigmond	Kintzly Gyula	Noszák Károly
Dietrich Emil	B. Kochmeister Frigyes	Piffel Ede
Édeskuty Lajos	Kreische Antal	Schmidl Sándor
Finn Oskar	Lenz Ferencz	Schmidt Samu
Frankl Mór	Löwenstein M.	Schuszter Gyula
Halbauer Vilmos	Maklár Gyula	Seitz Ferencz
Herold V. G.	Mauthner Ödön	Strobenz Károly
Hoff J. Károly	Mautner Adolf	Strobenz Gusztáv
Kölber Ferencz	Messik Győző	Szenes Ede
Kovács István	Messik Gyula	Szimon István
Keller Antal	Mezcy Géza	Takáts Lajos
Kellner János	Molnár János	Topits Alajos József

Tost J. Károly
Tschögl Gusztáv
Tschögl Henrik

Vidosfalvy Bódog
Vogel Gyula
Waltersdorfer János

Weber Lajos
Wertheimer Albert

VI. Ásványvízforrás-tulajdonosok.

Hirschler Mór

Saxlehner Árpád

Saxlehner Andor

VII. Kalapkereskedők.

König Frigyes
Pórfi Ferencz

Reinitz Samu

Özv. Quentzer Henrikné

VIII. Papirkereskedők.

Adámofszky Péter
Funk József
Glaser Lajos

Hoffmann Károly
Károlyi György
Leitner M. L.

Rigler József Ede
Seefehlner J. L.
Sieburger György

IX. Bankárok.

Braun Gusztáv
Holl Frigyes
Holzwarth F. C.

Kainrath L.
Lánczy Leó
Rötzer Ferencz

Perlmutter Jakab
Uhl Sándor
Waitzenkorn Károly

X. Porcellán-, kőedény- és üvegkereskedők.

Hüttl Tivadar
Fischer Ignác

Kossuch János
Wadlsteiner Nándor

özv. Giergl Henrikné
Schwarz Adolf

XI. Posztókereskedők.

Barber Simon
Brettschneider Zsigmond

Eckbauer Endre

Nádasy György

XII. Selyem- és szalagkereskedők.

Ádám Károly
Eiszler Ferencz
Ernyei Gyula
Grünwald Adolf
Heyek Kálmán

Kirchknopf Mihály
Nyáry Gyula
Schiller Ágoston
Schuszter Adolf

Schwarz Lajos
Spitzer Ignác
özv. Weisz Lipótné
Wollák Soma

XIII. Szőrmekereskedők.

Breier Lipót
Ebner Ede

Heidberg Lipót

ifj. Heidberg Mór

XIV. Terménykereskedők.

Adler Lajos	Goldmann Mihály	Markó Albert
Aebly Adolf	Gomperz Károly	Neumann Frigyes
Aebly Frigyes	Gomperz Miksa	Neumann Miksa
Amár M. Dávid	Guttentag G.	Pfeifer Ignác
Baumann Károly	Gruber János	Pintschof Jakab
Bachmann J. Ottó	Gruber Mór	Popper Gusztáv
Baumgarten Nándor	Guttman Lajos	Rausch Károly
Beer Salamon	Haggenmacher Henrik	Rosenfeld Nándor
Beimel Jakab	ifj. Haggenmacher Henrik	Rothausér Ignác H.
Birnbaum Jakab	Herz Ármin	Rajner Kálmán
Birnbaum Imre Kornél	Herzmann Bertalan	Schlesinger József
Birnbaum László	Herzog Péter	Schwarz Rezső
Braun József	Holitscher B. Lipót	Schweiger Márton
Brüll Ármin	Holitscher Ede	Simon Jakab
Bumbacsilla Miklós	Hürsch Ágoston	Strasser Sándor
Deutsch Sándor	Keppich Lipót	Stauber János
Eigel Nándor	Kohn Izrael	Szarvas Sándor
Euler Adolf	Kohler János C.	Szávoszt Alphons
Fischl Károly	Kunewalder Fülöp	Szávoszt Emil
Fleischl Samu	Kunossy Nándor	Weisz Berthold
Flesch Mór	Landsberger Izidor	Weismayer Ferencz
Freund Adolf	Löwy Miksa	Weltner József
Fuchs Fülöp	Luczenbacher Pál	Weitzenfeld Jakab
Geiger B. Zsigmond	Madarász András	

XV. Vas- és műszerkereskedők.

Ági Lajos	ifj. Heinrich Ferencz	Rupp Lajos
Antal Miklós	Kollerich Pál	Schottola Ernő
Biach Antal	Milassin Károly	Tamedly Mihály
Bischoitzky Károly	Németh Zsigmond	Tarnóczy Gusztáv
Geittner József	Rausch Ferencz	Tömöry Károly
Heinrich Alajos	Romeiser Béla	Waldhauser Adolf
Heinrich Ferencz	Romeiser Ferencz	

XVI. Vászón- és kézmű-kereskedők.

Auer Dávid	Geszler József	Kánitz Ignác
Brachfeld Sigfried	Guttman Ádám	Keller Alajos
Bodó Gusztáv	Grünhut Adolf	Klinger Henrik
Czipott Lajos	Girardi József	Kollarits Ferencz Győző
Deutsch Samu	Haris Pál	Kollarits Jenő
Fabinyi Géza	Hecht Jónás	Krebs János
Fehér Gyula	özv. Hochschopf Jánosné	Kohn S. Vilmos
Gál Imre	Hoepfner Hermann	Kunz Ferencz
Gerzsó Károly Gy.	özv. Joanovits Demeterné	Miháletz Károly

Mössmer József
Mössmer Ernő
Müller Vilmos
Neuländer K.
Neuländer Mór

Pertik Béla
Pinkas Zsigmond
Sigmund Gusztáv
özv. Titsch Gyuláné

Tottis J. Manó
Török György
Várady Béla
Wottitz Ignác

XVII. Szállítók.

Beek Jakab
Káldor Simon
Klein József

Macher Ernő
Pollák Károly
Roth Jónás

Seligmann Sándor
Strasser E. Adolf

XVIII. Fakereskedők.

ifj. Luczenbacher Pál
Neuschlosz Ödön
Neuschlosz Emil

Vuk Gyula
Vuk Lajos

Pollák József
Schulz Manó

XIX. Könyvkereskedő.

Deutsch Zsigmond

XX. Zeneeszközökkel kereskedők.

Placht József

XXI. Élő- és művirágkereskedők.

Szelnár Adolf

Szekulesz Ede

Schweiger Ignác

1895. évi pénztár-kezelési kimutatása.

Bevételek.

	frt	kr.	frt	kr.
515 drb kereskedelmi épületi részvény után szelvényekért	16,512	—		
2 drb sorsjegynek 3 drb szelvénye után	20	—	16,532	—
Kamatok			362	10
A tagok évi díjai			873	—
Bekebelezési illeték			80	—
			17,847	10

Kiadások.

	frt	kr.	frt	kr.
A kereskedelmi akadémia segélyezésére	2,625	—		
A kereskedelmi betegápoló-egylet segélyezésére	1,050	—		
Az alsófokú szakiskola segélyezésére	4,400	—		
A budapesti kereskedő ifjak társulata segélyezésére	300	—		
Tiszti fizetésekre	1,624	92		
Lakbérre	824	60		
Egyéb kiadásokra, beszerzésekre, nyomtatványok, vilá- gítás, fűtés stb.	569	83		
Segélyezésekre	3,558	—	15,052	35
1895. évi bevételi felesleg			2,794	75
			17,847	10

Mérleg-számlája 1896. évi január hó 1-én.

	frt	kr.		frt	kr.
Vagyonszámlának	197,766	51	Kereskedelmi testületi épületi rész-		
			vények számlájától:		
			516 drb részvény vételáráért	183,769	75
			Sorsjegyek számlájától:		
			2 drb sorsjegy vételáráért	789	—
			Takarékpénztári betétek számlájától:		
			Takarékpénztári betétekért	5,572	03
			Egyesült budapesti fővárosi takarék-		
			pénztár folyó számlájától:		
			Egyenlegért	3,699	—
			Pénztár-számlájától:		
			Egyenlegért	3,936	73
				197,766	51
	197,766	51			

Vagyoni állapot kimutatása árfolyam szerint.

	Vételár		Árkelet		Érték	
	frt	kr.	1894. XII/31.	frt	kr.	1894. XII/31.
516 drb keresk. testületi épületi részv.	183,769	75	700	—	361,200	—
2. drb sorsjegy, ú. m.: 1 drb 1860.	670	—	145	50	727	50
1 drb Magyar nyer. köles.	119	—	147	50	147	50
Takarékpénztári betétek	5,572	03	—	—	5,572	03
Egyesült budapesti fővárosi takarék-						
pénztári folyó számla	3,699	—	—	—	3,699	—
Pénzkészlet	3,936	73	—	—	3,936	73
	197,766	51			375,282	76
Bevásárlási ár ellenében a vagyon az 1895. decz. 31-én					197,766	51
Árfolyam szerint nagyobbodást mutat					177,516	25

Somnás áttekintés a testület segélyezéseiről, alapítványairól stb az 1854—1895. években.

	frt
Segélyek elszegényedett kereskedők, ezek özvegyei és kereskedő segédek részére	63,597.77
Segély a kereskedelmi betegápoló egyletnek	42,175.—
Segély a kereskedelmi akadémiának	102,300.—
Segély a testület alsófokú szakiskolája javára	84,120.—
Különféle adományok: a kereskedelmi akadémiái nyugdíj-alapnak 12,000 frt; az új kereskedelmi akadémiái épületre, a kereskedő ifjak társulatának esti tanfolyamára stb. stb.	51,495.—
Alapítvány a budapesti kereskedő ifjak társulatának tanalapja javára	2,000.—
Különféle alapítványok: Rudolf trónörökös alapítvány	8,100 frt
Ő Felsőgeik a király és a királyné ezüst menyegzője alkalmából	2,000 frt 10,100.—
Adomány a kereskedelmi menedékház létesítésére	20,000.—
Összesen	375,787.77

XVII.

A nagykereskedők és nagyiparosok társulatának kimutatása.

Kiküldöttjei.

Valero Antal	1846—1849	Fuchs Rudolf	1856—1885
Kunewalder Jónás	1846—1849	Kern Jakab	1856—1865
Burgmann Károly	1846—1849	Ullmann Károly	1865—1881
Appiano József	1849—1856	Kunz József	1875—1885
Lackenbacher Jakab	1849—1858	Ullmann M. G.	1881—1885
Jalics A. Ferencz	1849—1875		

Megbízottjai.

Ugornyai Robitsek József	1846—1849	Ullmann Károly	1856—1865
Malvieux J. C.	1846—1849	Spitzer Gerson	1856—1869
Cahen M. A.	1846—1849	Nadler W. E.	1865—1867
Halbauer G. J.	1849—1851	Munk Mór	1865—1869
Koppél M. L.	1849—1856	Kunz József	1867—1875
Kanitz J.	1849—1851	Neuwelt Herman	1869—1885
Oszwald Antal	1851—1865	Schosberger Zsigmond	1869—1885
Schulhof A.	1851—1854	Gschwindt M.	1875—1885
Kern Jakab	1854—1856		

Elnöke :

Fuchs Rezső	1885—1887	b. Schosberger Zsigmond	1887 óta
-------------	-----------	-------------------------	----------

Aelnöke :

b. Schosberger Zsigmond	1885—1887	Jálics Kálmán	1887 óta
-------------------------	-----------	---------------	----------

Küldöttségi tagjai :

Brüll Miksa	1885—1890	Jalics Kálmán	1885—1887
Deutsch Sándor	«	Fuchs Rezső (egyszersmind	
Goldberger Berthold	«	örökös tiszteletbeli elnök)	1887—1892
dr. Krausz Izidor	«	Hatvani Deusch Bernát	1888—1893
id. Kuncz József	« —1887	Marko Albert	1888
Machlup Ede	« 1894	Kohner Zsigmond	1891
Neuwelt Ármin	« —1888	Hirsch József Lajos	1893
Rieger György	«	Neuschloss Marcell	1893
Rust Bernát	« 1894	Beimel Jakab	1894
Ullmann M. G.	«	Deutsch Simon	1894
Wahrman Mór	1885—1892	Gold Zsigmond	1895

Ugyésze:

Hengelmüller Mihály	1846—1851	Jurenak Károly	1853—1876
Soltész Albert	1851—1853	Dr. Ullmann Sándor	1876 óta

Jelenlegi képviselete és bizottsági tagjai.

<i>Elnök:</i> Schosberger Zsigmond báró	Markó Albert, pénztárnok
<i>Aelnök:</i> Jálics Kálmán	Rieger György
Beimel Jakab	Neuschloss Marczel
Deutsch Simon	Ullmann M. G.
Deutsch Sándor	Gold Zsigmond
Goldberger Bertalan	
Hirsch L. József	<i>Számvizsgálók:</i> Falk Zsigmond lovag
Dr. Krausz Izidor	Simon Jakab
Kohner Zsigmond	<i>Ügyész:</i> Dr. Ullmann Sándor

A budapesti kereskedelmi akadémia vezérlő bizottságba kiküldött tagjai.

Schosberger Zsigmond báró	Győri Gschwindt Mihály
Jálics Kálmán	Markó Albert
Deutsch Simon	Dr. Krausz Izidor
Deutsch Sándor	Rust Bernát
lovag Falk Miksa	Ullmann Imre
Gold Zsigmond	Neuschloss Marczel

A Ferencz József kereskedelmi kórház betegápoló-egylet igazgatóságába kiküldött tagjai.

Deutsch Simon	Markó Albert
Goldberger Bertalan	Neuschloss Marczel
Jálics Kálmán	Pollák Mór
Kohner Zsigmond	Rust Bernát
Kunz József	Simon Jakab
Kuth Károly	Ullmann Emil

Budapesti kereskedők menházának vezérlő bizottságába kiküldött tagjai.

Schosberger Zsigmond báró	Wahrmann Sándor
Jálics Kálmán	Beimel Zakab
Markó Albert	Simon Jakab
Rust Bernát	

A társulat tagjai.

Tag	Czég
<i>Elnök</i> : Schosberger Zsigmond báró	Schosberger S. és fia
<i>Alelnök</i> : Jálics Kálmán	Jálics A. Ferencz és társa
Adler Mór	Adler Ádám és fia
Abeles Zsigmond	Abeles Dávid
Amár M. Dávid	
Beimel Jakab	Beimel és fia
Brüll Zsigmond	Brüll Henrik és fiai
Breitner Zsigmond	Modern és Breitner
Drach és Hermann	
Deutsch Sándor	Deutsch Gábor és József
Deutsch Sándor	Deutsch Ignác és fiai
Deutsch Simon	
Freund Ferencz	Freund Henrik és fiai
Freund Vilmos	
Fischl Károly	Fischl testvérek
Fürst Jakab	Fürst Jakab és fiai
Gold Zsigmond	Gold Mór és fiai
Goldberger Bertalan	Goldberger Sam. F. és fiai
Gregersen G.	
Gruber Jakab	
Haas Adolf	
Hirsch L. József	
Herz Ármin	Herz Ármin és fia
Kohner Zsigmond	Kohner Adolf fiai
Kunz József	Kunz József és társa
Dr. Krausz Izidor	Krausz Mayer és fiai
Hoffmann S. W.	
Győri Gschwindt Mihály	
Linczer Károly	Linczer Károly és fiai
Linczer Imre	Linczer Károly és fiai
Harkányi Frigyes báró	
Latzkó Nathán	Latzkó N. és Popper A.
Landauer Ede	Landauer Ignác és fiai
Markó Albert	
Neuschloss Marczel	Neuschloss Ödön és Marczel
Pollák Mór	Pollák Jakab és fiai
Reusz Károly	
Rust Bernát	
Rust József	Rust Bernát
Russo Izrael és fia	
Russo és Heim	
Strausz Antal	
Simon Jakab	Kálnoky és Simon
Strausz Emil	Hedrich és Strausz

Tag	Czég
Stricker Ede	
Schwarz Rudolf	Schwarz Rudolf és társa
Ullmann M. G.	
Ullmann Emil	Ullmann C.
Ullmann Imre	
Wiener Gyula	
Weisz Adolf	Spitzer Gerson és társa
Weisz Leo	Spitzer Gerson és társa
Zöllner és Zobel	
Kőbányai gőztéglagyár társaság	
Első magyar gyapjumosó és bizományi részv.-társaság	
Luiza gőzmalom részvény-társaság	
Viktoria gőzmalom részvény-társaság	
Pesti könyvnyomda részvény-társaság	
Salgótarjáni kőszénbánya részvény-társaság	
Pesti magyar kereskedelmi bank	

Kezelési számlája 1895-re.

Tartozik	Követel		
Általános költség	1714.15	Tagsági díj számlától	610.—
Adományok és segélyek:		Kamat számlától	4831.48
Keresk. kórház	1050.—	Testületi vagyon számlától	2309.17
« Akadémia	1200.—		
« ifjak társ.	100.—		
Közgazd. társ.	200.—		
Ezredéves kiállítás ..	1000.—		
Keleti tanfolyam	300.—		
Gyermekkorház	50.—		
Keresk. congressus	100.—		
Ösztöndíj	300.—	4300.—	
Értékpapír számlának ..	1736.50		
	7750.65		7750.65

Mérleg számlája 1895 végén.

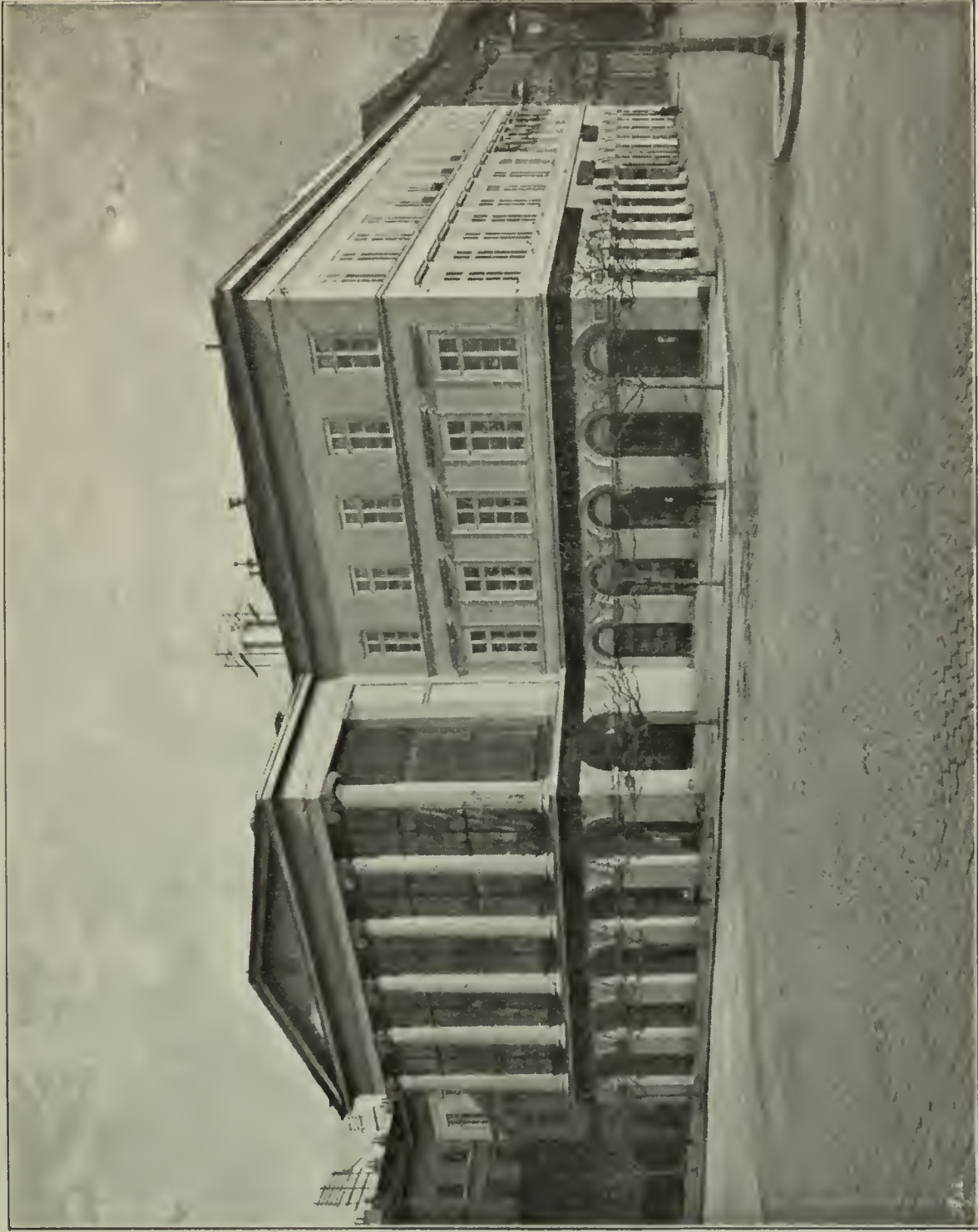
Tartozik			
Értékpapír számlának			
4 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$ magyar vasuti kölcsön	6,300 frt à 123 frt	7,749	
4 $\frac{0}{0}$ földhitelintézeti záloglevél	1,200 « « 100 «	1,200	
4 $\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$ pesti kereskedelmi bank záloglevél	2,000 « « 100 «	2,000	
4 $\frac{0}{0}$ magyar aranyjárdék	31,700 « « 120 «	38,357	
4 $\frac{0}{0}$ « koronajárdék	119,300 kor. « 98 «	58,457	
		107,763.—	
Pénztár-számlának		2.62	
Keresk. banknak		9,029.—	
		116,794.62	
Követel			
Testületi vagyon-számlától		116,794.62	

Az 1846-tól 1895. év végéig tett adományok és alapítványok.

1. Kereskedelmi kórház ..	43,050	frt	—	kr
2. Kereskedelmi Akadémia ..	82,102	«	50	«
3. Alapítványok :				
a) Vakok intézete József főherczeg nádor nevére (1846)	5,040	«	—	«
b) Iparegyesületnél (1867)	100	«	—	«
c) Képzőművészeti társulatnál ..	1,000	«	—	«
d) Kereskedelmi Akadémiánál «Ferencz József és Erzsébet» ösztöndíj (1880)	3,000	«	—	»
e) Vöröskereszt-egyletnél (1881).....	1,200	«	—	«
f) Szegény gyermekkórház (1881)	1,000	«	—	«
g) Budapesti kereskedők menháza (1893)	10,000	«	—	«
h) Közgazdasági társaság (1895)	200	«	—	«
4. Különféle általános czélokra nyújtott adományok és társulatoknak adott segélyek	15,117	«	53	«
Összesen	161,810	frt	03	kr

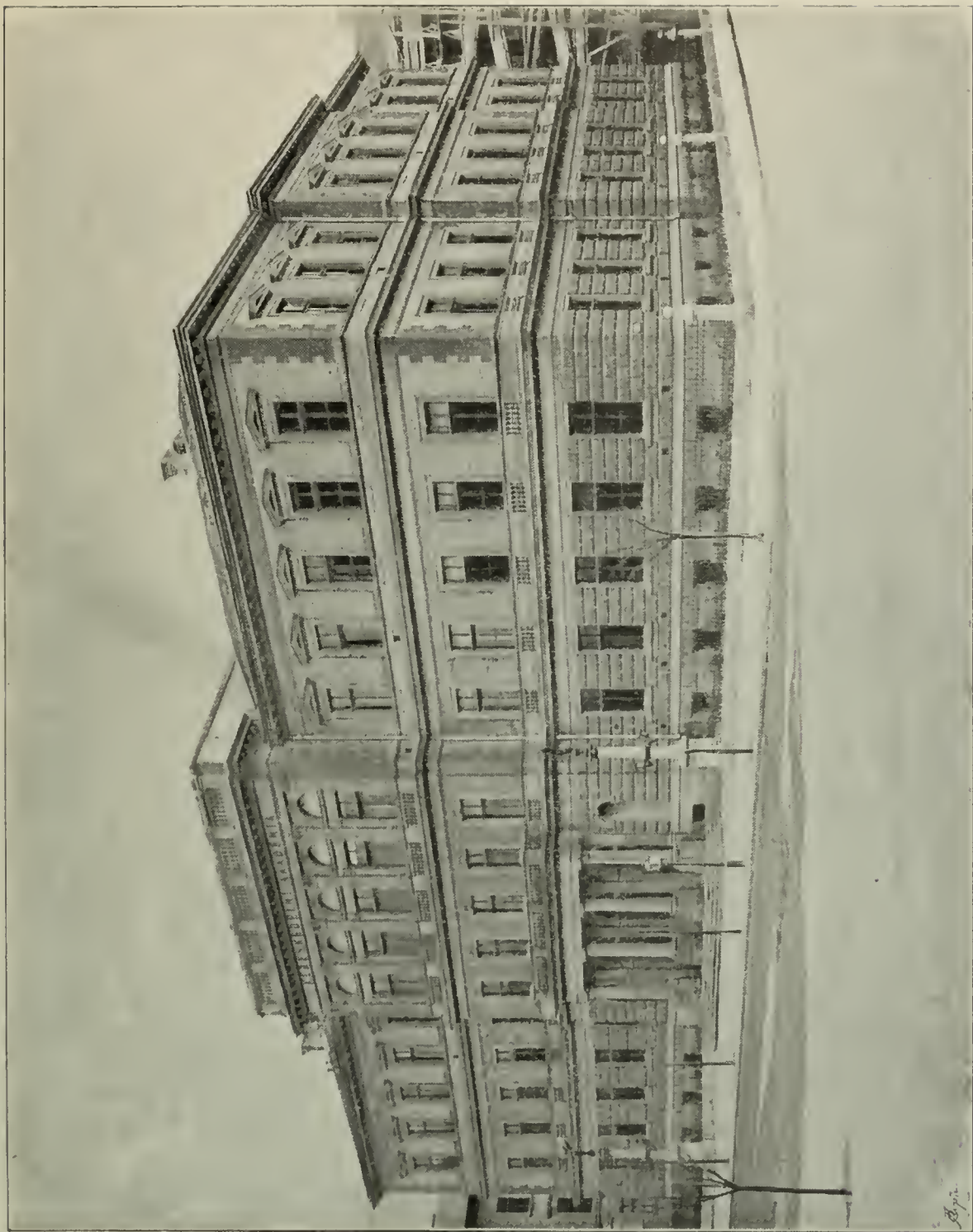

A KERESKEDELMI TESTÜLET ÉPÜLETÉNEK,
A BUDAPESTI KERESKEDELMI AKADÉMIA ÉS
A FERENCZ JÓZSEF KERESKEDELMI KÓRHÁZ
RAJZAI.

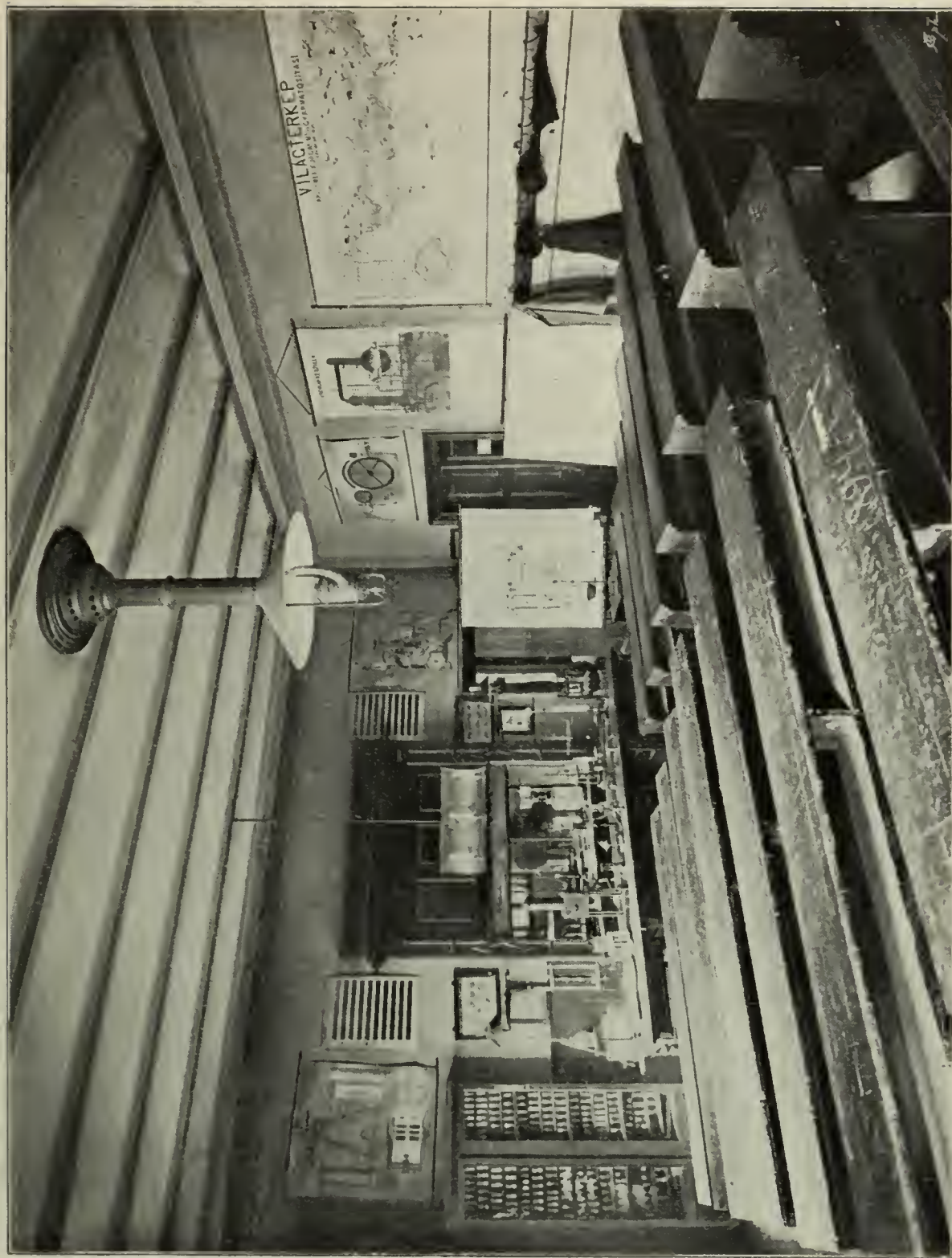
A KERESKEDELMI TESTÜLET EPÜLETE (RÉGI LLOYD).

A BUDAPESTI KERESKEDELMI AKADÉMIA ÉPÜLETE.

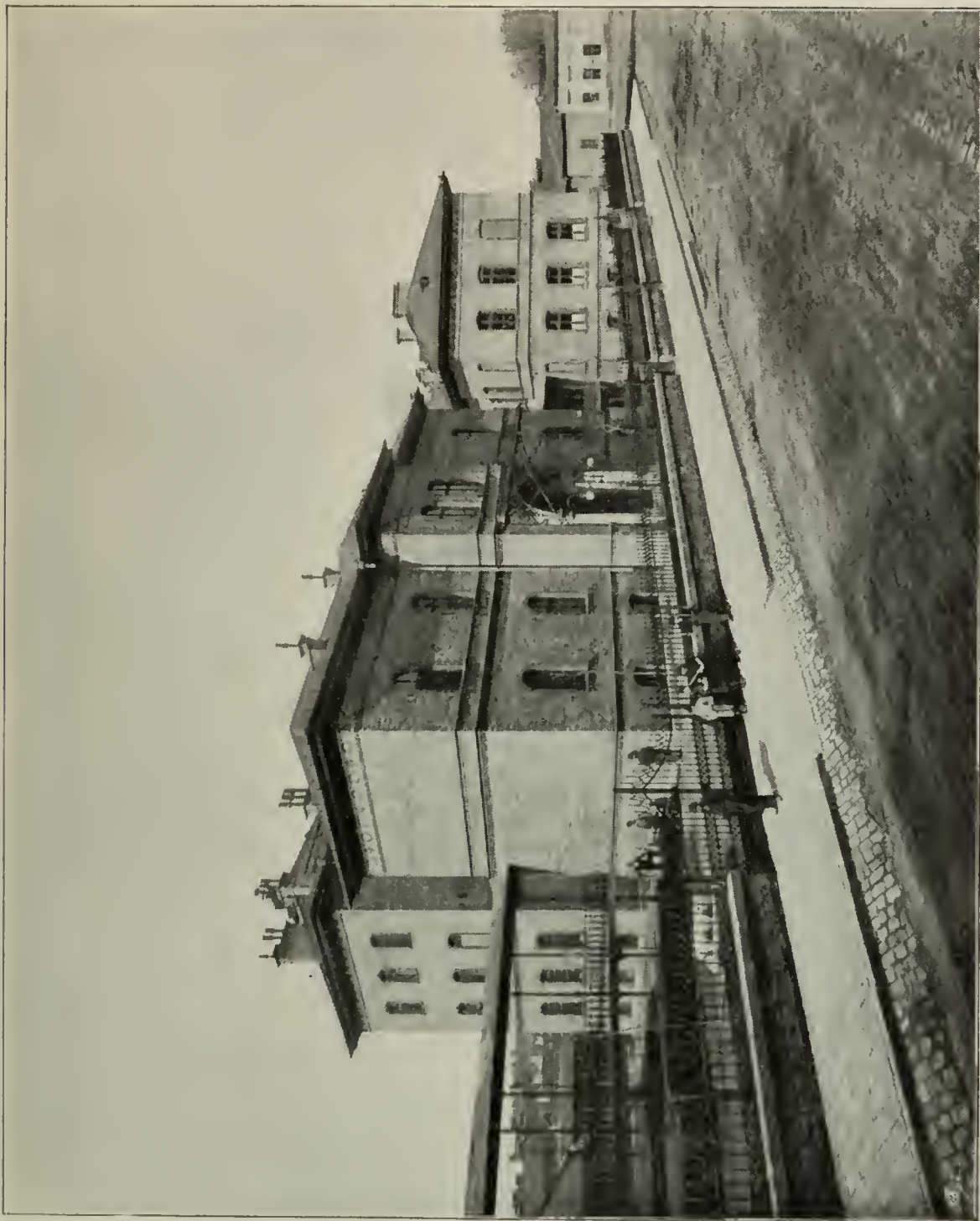
A BUDAPESTI KERESK. AKADEÉMIA EGYIK TANTERME.

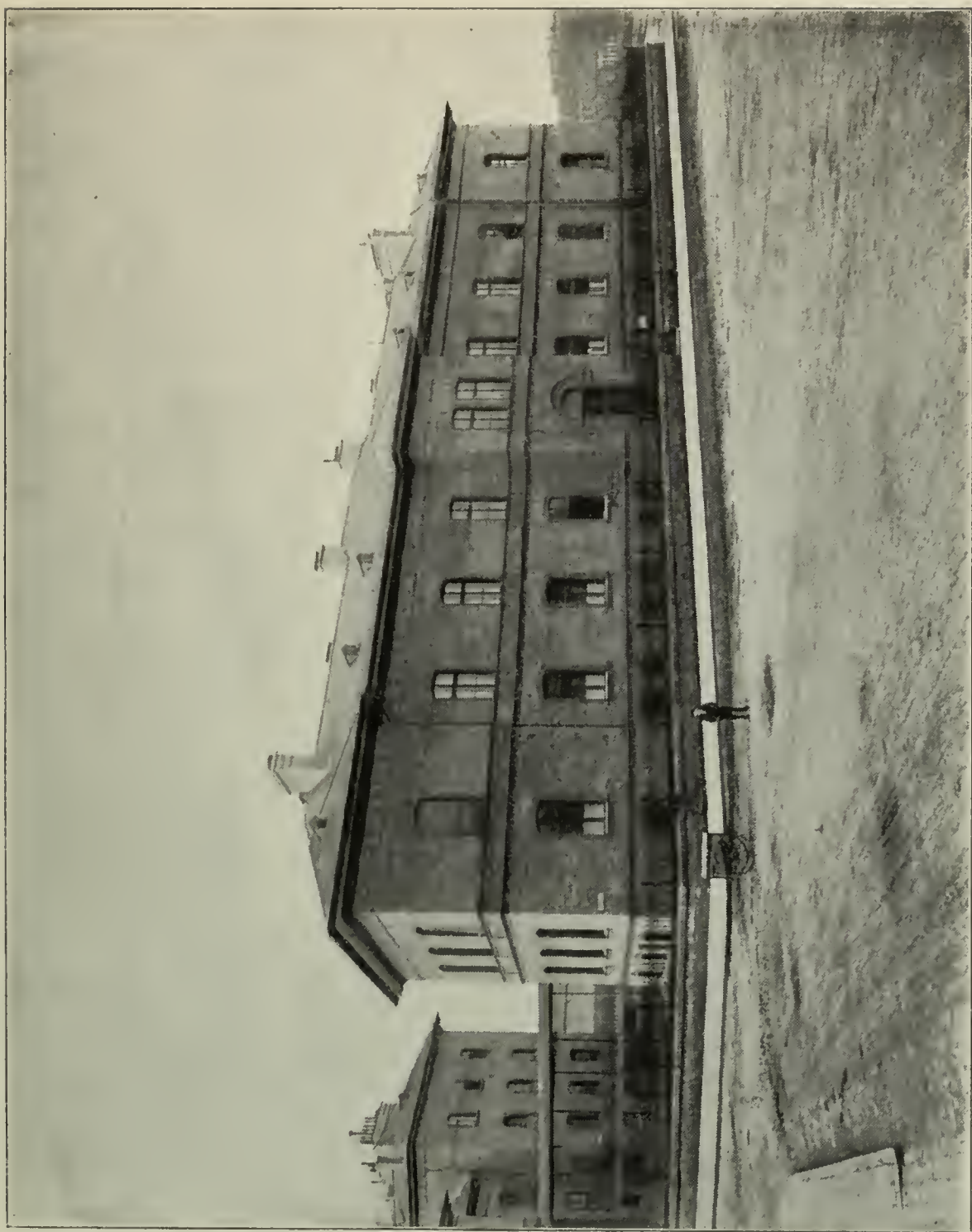

A BUDAPESTI KERESK. AKADÉMIA NAGY TANÁCSTERME.

A FERENCZ JÓZSEF KERESK. KÓRHÁZ IGAZGATÁSI ÉPÜLETE.

A FERENCZ JÓZSEF KERESK. KÓRHÁZ BELGYÓGYÁSZATI OSZTÁLYA.

A FERENCZ JÓZSEF KERESK. KÓRHÁZ SEBÉSZETI OSZTÁLYÁNAK EGYIK KÓRTERME.

0/590

M 2418

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

HF
304
P6

Pólya, Jakab

A pesti polg. kereskedelmi
testület és a budapesti
nagykereskedők és nagyiparosok
társulata története

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 18 20 06 016 3